IOAN SLAVICI
OP ERE VOLUMUL II

POPA TANDA
Nuvelă

Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cântăreţ vestit. Şi mărăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă era cam răguşit, le bea cu gălbenuş de ou şi i se dregea organul, încât răsunau ferestrele când cânt*a Mântuieşte Doamne*, *norodul tău*! Era dascăl în Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare şi cu socoteală, pomeni şi ospeţe de bogat. Iară copii n-avea dascălul Pintilie decât doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceni.

Pe părintele Trandafir să-l ţină Dumnezeu! Este om bun; a învăţat multă carte şi cântă mai frumos decât chiar şi răposatul tatăl său, Dumnezeu să-l ierte! şi totdeauna vorbeşte drept şi cumpănit, ca şi când ar citi din carte. Şi harnic şi grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe şi face din nimica ceva. Strânge, drege şi culege, ca să aibă pentru sine şi pentru alţii.

Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinereţea lui. Şcolile cele mari nu se fac numai iac-aşa, mergând şi venind. Omul sărac şi mai are, şi mai rabdă. Iară cu capul se lucrează mai greu decât cu sapa şi cu furca. Dar toate s-au făcut şi nici n-au rămas lucru zadarnic. Trandafirică a ajuns popă în satul tatâne-său, în Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare şi cu socoteală, dar la pomeni şi la ospeţe părintele Trandafir nu mergea bucuros.

Minunat om ar fi părintele Trandafir dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea de-a dreptul, prea verde-făţiş. El nu mai suceşte vorba, ci spune drept în faţă, dacă i s-a pus ceva pe inimă. Nu e bine să fie omul aşa. Oamenii se prea supără când le luăm căciula din cap. Şi e bine să trăim bine cu lumea. Aceasta s-a văzut şi cu alde părintele Trandafir. Un om ca el nici doi ani n-a putut să stea în

Butucani. Când una, când alta: o dată da cu vorba-n săteni, altă dată-n protopop. Şi este ştiut că, mai ales cu protopopul, preoţii trebuie să nu facă multă vorbă. Decât vorbele, la protopopi, darurile au mai mult înţeles. Iar asta părintele Trandafir nu voia s-o priceapă.

Nu-i vorbă! drept avea părintele Trandafir. Este numai că dreptul e treaba celor mai mari în putere. Cei mai slabi trebuie să şi-l arate pe-ncetul. Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc: încet însă, încet, bucăţică după bucăţică. Poate că ştia şi părintele că este aşa în lume; dar el avea legea lui: „Ce-i drept şi adevărat, nici la dracul nu-i minciună!” Acesta era cuvântul lui; cu acest cuvânt şi-a făcut şi calea din Butucani... Adică nu tocmai el a făcut-o, ci sătenii. O vorbă şi încă ceva, pentru mai bună înţelegere, la protopop, o cale la episcopie, şi aici o vorbă bună de la protopop: lucrurile se fac, numai dacă le ştim face. Cu mult, cu puţin, părintele Trandafir fu trimis de la Butucani la Sărăceni – pentru buna înţelegere între credincioşi.

Popă-n Sărăceni? Cine ştie ce vrea să zică popă-n Sărăceni! Dar aşa-i trebuie părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă, arunce-şi mai nainte desagii peste ea. Părintele Trandafir n-avea însă decât o nevastă şi doi copii: desagii îi erau deşerţi. Pentru aceea îi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni.

Pe Valea-Seacă este un sat pe care oamenii îl numesc Sărăceni. Un sat „Sărăceni” pe o vale „seacă”: mai rău nu poate să sune însămnarea unui loc.

Valea-Seacă!

„Vale”, pentru că este lin loc închis între munţi; „seacă”, pentru că părâul ce şi-a făcut cale pe mijlocul văii este sec aproape întregul an.

Iată cum stă valea.

În dreapta este un deal numit Râpoasa. În stânga sunt alte trei dealuri numite: Faţa, Gropniţa şi Aluniş.

Pe Râpoasa cresc stânci; pe Faţa sunt holde; pe Gropniţa este satul, iară pe Aluniş sunt mormintele satului între aluni şi mesteacăni.

Aşa-n dreapta şi aşa-n stânga; dar lucrul de căpetenie este tocmai în fund. Aici sunt munţii; de aici vine ce vine.

Dincolo, peste Râpoasa, este Valea-Răpiţii, o vale mai adâncă decât Valea-Seacă şi numită aşa pentru că prin ea curge Răpiţa. Răpiţa este supărăcioasă, mai ales în timp de primăvară, iar părâul de pe Valea-Seacă este un crac al Răpiţii. Primăvara, când se topeşte neaua pe munţi, Răpiţa se supără, varsă o parte din mânia ei în cracul de pe Valea-Seacă, şi asta încetează de a mai fi „seacă”. În câteva ceasuri Sărăcenii sunt numai prea bogaţi de apă. Aşa o pat aproape în fiecare an. Când semănăturile din vale par mai frumoase, Valea-Seacă minte cu numele şi spală tot ce-i pică în cale.

Ar fi încă bine dacă această năpădire ar ţinea numai scurtă vreme. Apa rămâne însă pe vale, formând multe locuri de adăpost pentru neamul broscăresc.

Iară în locul grânelor, pe lângă bălţi, cresc răchite şi se îmbuibă sălcişul.

Este oare minune dacă în urma acestora sărăcenenii s-au făcut cu vremea cei mai leneşi oameni!? Este nebun acela care seamănă unde nu poate secera ori unde nu ştie dacă va putea ori nu să secere. Pe Faţa locul este nisipos, grâul creşte cât palma şi păpuşoiul cât cotul; pe Râpoasa nici murele nu se fac, iar în vale apa mănâncă rodul. Unde nu e nădejde de dobândă lipseşte şi îndemnul de lucru. Cine lucrează vrea să câştige, iară sărăcenenii şi-au fost scos gândul de câştig; pentru aceea nici nu se aflau îndemnaţi să lucreze. Cât puteau, petreceau vremea întinşi la răcoare; nu puteau, îşi mâncau zilele lucrând prin alte sate învecinate. Când venea apoi iarna… vai şi amar!

Iar cine e deprins cu răul, la mai bine nici nu gândeşte; sărăcenenilor le părea că, decât aşa, mai binenici nu poate fi. Peştele-n apă, pasărea-n aer, cârtiţa în pământ şi sărăcenenii în sărăcie!

Sărăcenii? Un sat cum Sărăcenii trebuie să fie. Ici o casă, colo o casă… tot una câte una… Gardurile sunt de prisos, fiindcă n-au ce îngrădi; uliţă este satul întreg. Ar fi prost lucru un horn la casă: fumul află cale şi prin

acoperiş. Nici muruiala pe pereţii de lemn n-are înţeles, fiindcă tot cade cu vremea de pe dânşii. Câteva lemne clădite laolaltă, un acoperiş din paie amestecate cu fân, un cuptor de imală cu prispa bătrânească, un pat alcătuit din patru ţapi bătuţi în pământ, o uşă făcută din trei scânduri înţepenite c-un par cruciş şi cu altul curmeziş... lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place să-şi facă altul mai pe plac.

În vârful satului, adică la cel mai înălţat loc, este o alcătuială pe care sărăcenenii o numesc „biserică”. Ce să fie asta? Este o grămadă de groşi bătrâni, puşi unii peste alţii în chip de pereţi. În vremile bătrâne, cândva, nu se ştie când, acest fel de pereţi se aflau cu partea de din sus privind tocmai spre cer; acum însă, nici asta nu se ştie de când, ei se află în supusă plecare spre acea parte, care avea să ţină locul unui turn. Asta pentru că stâlpii din faţă, fiind putreziţi de când a bătut vântul cel mare, s-au plecat spre răbdătorul pământ, trăgând cu sine întreaga alcătuială. Aşa a şi rămas apoi, fiind biserica, cel puţin în Sărăceni, un lucru de prisos.

Popă? Se zice că nu e sat fără de popă. Pesemne cine-a făcut zicala asta n-a ştiut de Sărăceni. Sărăcenii erau un sat fără popă. Adică era sat cu popă, numai că popa lor totdeauna era popă fără sat. Un lucru singur în felul lui cu Sărăcenii ăştia. Mai că n-a fost încă popă care să fi stat mai mult decât trei zile în Sărăceni; şi care a stat mai multă vreme aici s-a curăţit de păcate.

Iar-acum părintele Trandafir ajunsese la acest canon de pocăinţă. El nu mai putea să aştepte că va face ca alţii, să vină o zi, să stea alta şi să se ducă în a treia. Ştia că s-a pus prea rău la protopop pentru ca să poată crede că-l va trimite în alt sat. Iară făr’ de sat nu putea să rămână. Popă făr’ de sat: roată făr’ de car, jug făr’ de boi, căciulă pusă într-un vârf de par. Îşi puse dar de gând ca s-o ieie precum i se face, să facă din nevoie drag şi să stea bucuros în Sărăceni. Era un sat cel puţin de nume: nimeni nu putea zice „că e popă făr’ de sat”. Şi într-adevăr, mai potrivit sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi. Traista popei se potrivea cu pragul poporenilor.

Chiar de la început, părintele Trandafir a înţeles un lucru: cum că în Butucani era mai bine decât în Sărăceni. Oamenii aveau câte ceva; iară de unde este poţi lua. În Sărăceni însă toate încuietorile erau de lemn. Şi apoi părintele judeca: popa face treaba satului, iară satul să îngrijească de traista popii.

Multă vreme n-a trecut până ce părintele a început să prindă încredinţarea că cu desăvârşire proşti n-au fost oamenii care au început cu pomenile şi cu ospeţele. „Este un lucru folositor – zicea el – când oamenii se adună spre a se mângâia şi veseli împreună. Chiar Mântuitorul a început cu pomenile şi cu nunta de la Cana Galileei”. Aşa gândea acum părintele Trandafir: dar în Sărăceni nu erau nici pomeni, nici ospeţe.

„Un lucrul îşi zise părintele mai în urmă. În satul sărac popa nici spice n-are de unde culege. Câtă vreme vor fi sărăcenenii leneşi, ei vor rămânea săraci şi eu flămând!” îşi puse dar de gând ca să facă din poporenii săi oameni harnici.

Omul harnic mănâncă piatră, scoate caş din apa de baltă şi seceră fir de gríu unde au crescut cucute.

„Apoi – sfârşi popa – când are vaca hrană, ea nu rămâne stearpă!”

Aşa a zis; aşa s-a pus să şi facă.

Un om care n-are ce să mănânce îşi face treabă din treaba altora. Nici acum nu face bine! Orbul n-ajută pe olog; flămânzii nu-ndreaptă treaba satului: când gâştele păzesc stratul, puţin îi rămâne grădinarului. Ei, dar părintele Trandafir e vârtos la cap: unde pleacă, merge şi ajunge, ori moare pe drum.

În cea dintâi duminică, părintele Trandafir ţine o predică înaintea oamenilor ce s-au adunat în număr mare ca să vadă pe popa cel nou. Nu este mai mare mulţumire pentru omul ce doreşte binele altora decât aceea când vede că este ascultat de către alţii şi că vorbele lui prind rădăcini. Gândul bun se-nmulţeşte, cuprinzând loc în mai multe suflete, şi cine îl are şi poartă, mai ales atunci dacă îl preţuieşte, se bucură când vede că-şi face cale-n lume.

Părintele Trandafir se simţea norocit într-acea zi. Niciodată el n-a fost ascultat cu atâta luare-aminte ca, astă dată. Părea că oamenii aceia ascultă ceea ce ştiu, dar nu ştiu bine, şi-i sorbeau vorbele cu atâta sete, încât părea că ar voi să-i scoată sufletul, ca mai uşor să culeagă din el învăţătuia.

S-a citit în ziua aceea evanghelia asupra fiului rătăcit. Părintele Trandafir a arătat cum Dumnezeu, în nesfârşita lui iubire de oameni, l-a făcut pe om spre fericire. Fiind omul în lume, Dumnezeu voieşte ca el să simtă toate plăcerile curate ale vieţii, pentru că numai aşa poate să o iubească şi să facă bine într-însa. Omul care din vina sa ori în urma altor întâmplări simte numai amar şi necazuri într-astă lume nu poate iubi viaţa şi, neiubind-o, dispreţuieşte în chip păcătos acest înalt dar dumnezeiesc.

Ce fac însă oamenii leneşi, oamenii care nu-şi dau nicio silinţă, care nici mâna nu şi-o întind ca să ia darul? Sunt păcătoşi! Căci nu numai dorinţe avem, ci şi pofte trupeşti. Poftele cele curate sunt date omului ca să le astâmpere prin rodul muncii; dorinţe îi sunt date în suflet ca să cuprindă lume şi Dumnezeu în sine şi, fericit, să le privească. Lucrarea este dar legea firii omeneşti, şi cine nu lucrează greu păcătuieşte.

După aceste, părintele a arătat cu vorbe care dau gândirilor chip vieţuitor cât este de ticăloasă viaţa unui om peritor de foame, şi a dat credincioşilor săi sfaturi, zămislite în mintea lui înţeleaptă, cum ei ar trebui să lucreze în primăvară, în vară, în toamnă şi în iarnă.

Oamenii au ascultat; în feţele lor era scrisă vorba părintelui, iară mergând spre casă, ei vorbeau numai despre ceea ce auziseră în biserică şi fiecare se simţea cu un om mai mult decât până acuma’. Erau poate mulţi şi de aceia care aşteptau numai să treacă sfânta duminică pentru ca în cea dintâia zi de lucru să înceapă.

— Aşa popă n-a mai fost în Sărăceni! grăi Marcu Florii Cucului, despărţindu-se de vecinul său Mitiu.

— Popă, chiar popă, ca la un sat cinstit, răspunse Mitru, ca şi când ar fi simţit că cinstit satul său, tocmai

cinstit nu este.

Au venit apoi alte duminici. Părintele Trandafir a mai dat însă îndărăt cu predicile. Chiar în a deua duminică n-avea cui să-i vorbească. Era vremea cam ploioasă şi oamenii au rămas pe acasă. Alte duminici însă era vreme frumoasă: pesemne atunci nu se îndurau oamenii de vreme; le venea greu a se despărţi de cerul lui Dumnezeu. Aşa câte o babă bătrână, câte un moşneag slab la auz mai avea părintele prin biserică. Adeseori rămânea numai cu Cozonac, clopotarul. Aşa nu se face treabă.

Dacă ar fi fost altfel de om, s-ar fi oprit aci. Părintele Trandafir e însă ca şi capra în grădina cu curechi. Când îl scoţi pe uşă, îţi intră prin gard; când astupi gardul, dai că sare peste gard şi îţi face mai multă pagubă, stricând şi streaşina gardului. Dar ţină-l Dumnezeu! – e numai vorbă! – tot bun om rămâne părintele Trandafir.

— Aşteptaţi! grăi el. Dacă nu veniţi voi la mine, mă duc eu la voi!

Şi apoi pomi popa la colindă. Cât e ziua de mare, gura lui nu se mai oprea. Unde prindea oamenii, acolo îi ţinea la sfaturi. La câmp dai de popă; la deal dă popa de tine; mergi la vale, te întâlneşti cu popa; intri-n pădure, tot pe popa îl afli. Popa la biserică, popa la mort, popa la nuntă, popa la vecin: trebuie să fugi din sat dacă voieşti să scapi de popa. Şi unde te prinde te omoară cu sfatul.

Vreun an de zile a dus-o părintele Trandafir cu sfatul. Oamenii ascultau bucuros; le plăcea să stea de vorbă cu popa şi chiar să prindeau de sfaturi. Atâta însă, şi mai departe tot povestea cea veche: ştiau oamenii cum să facă, dar nu făceau. Părintele se cam necăjea. De la o vreme a fost sfârşit cu sfaturile. Nu era om în sat asupra căruia să nu fi descărcat întreaga sa învăţătură: nu mai avea ce să spună.

„Ei! că nu e bine aşa! grăi iarăşi preotul. Nu merge cu sfatul. Să-ncep cu ceva mai aspru”. – Se începu batjocura. Unde afla un om, părintele Trandafir începea a-l face de râs şi a-şi bate joc de el în tot chipul. Trece pe lâng-o casă, care nu e tocmai de ieri acoperită: „Măi! dar

isteţ om mai eşti tu! – grăieşte către stăpân-şiprin vÂTful casei ai ferestre. Tare iubeşti lumina şi sfântul soare!”

Află o femeie cu cămaşa nespălată: „Uite măi! dar de când aţi început voi să purtaţi rochii de postav?”

Se întâlneşte cu un copil nespălat: „Auzi, nevastă, mult lictar aveţi voi de se mânjesc copiii atât de tare”.

Dă de un om culcat la umbră şi-i zice: „... Bun lucru! bun lucru!” Iar dacă omul se scoală, îl roagă să nu se lase de lucru, că are copii.

Aşa începe şi o duce mai departe tot aşa. A ajuns treaba într-atâta, încât oamenii cale de-o poştă se feresc din drumul popei. A ajuns ca şi ciuma. Dar mai rău decât toate este una: după atâta tândălitură, oamenii i-au pus numele „Popa Tanda”. Apoi Popa Tanda a şi rămas.

Vorbind drept, sătenilor numai într-un chip nu le plăcea felul popii. Fieştecare râdea bucuros cu popa de alţii; nici unuia nu-i plăcea, însă, când alţii râdeau de dânsul. Aşa e firea omului: fiecare pune bucuros şaua pe iapa vecinului. Şi de asta le plăcea părintele Trandafir poporenilor săi; cu atâta însă popa nu se mulţumea. Nici n-a trecut anul, până ce toţi oamenii din sat erau batjocoriţi; n-a mai rămas de cine să-şi bată joc, căci de la o vreme şi cei batjocoriţi începeau să râdă. Aici apoi s-a sfârşit. A rămas numai una: ca satul să-şi bată joc de popa.

Doi ani de zile au trecut fără ca părintele Trandafir să fi mişcat satul înainte, măcar numai atâta cât e de la vorbă până la supărare. Oamenii ajunseseră atâta de sfătoşi şi atâta de batjocoritori, încât ziua întreagă stau grămezi, câteodată la sfat, câteodată la batjocură. Era lucru minunat: oamenii cunoşteau binele, râdeau de rău, dar nu se urneau din loc.

Ei! spună om cu suflet: să nu se supere părintele Trandafir? Ba să se mânie, greu să se mânie! l El s-a şi mâniat. A început să ocărască oamenii. Cum a purces la sfaturi, la batjocuri, aşa acum la ocări. Unde prindea omul, acolo-l ocăra.

Dar acuma n-a dus-o departe. La început oamenii se lăsau ocăriţi. Mai târziu, mai răspundeau şi ei câte ceva,

aşa, pe sub căciulă. În sfârşit, însă, văzând că merge prea gros, începură şi ei să ocărască pe popa.

De aici înainte trebile se încâlciră. Mergea când cruciş, când curmeziş. Oamenii începură să spună popii vorba că nu se vor lăsa de râs şi de ocară, ci vor merge la episcopie şi-l vor scoate din sat.

Numai asta îi trebuia popii. Au nimerit-o poporenii! Să-l scoată din Sărăceni: acuma începu popa cu adevărata ocară.

Aşa a şi mers; poporenii s-au pus în car. La protopop, şi de acolo la episcopie.

Este în cartea învăţăturilor despre viaţa lumească o scurtă învăţătură: binevoitorii de multe ori ne suntspre stricare şi răuvoitorii spre folos.

Părintele Trandafir astă dată n-a avut noroc să tragă folos din răuvoitorii săi. Episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus în toate pomelnicele de pe fată pământului. I s-a făcut milă de bietul popă şi i-a dat dreptate, ocărind pe poporeni.

Adică tot în Sărăceni a rămas Popa Tanda.

Îndeobşte, nenorocirile se grămădesc asupra omului. Una naşte pe cealaltă; sau că ele sunt surori de cruce. Destul că le aflăm totdeauna ca umbra şi lumina, una lângă alta.

Părintele Trandafir avea acum trei copii. Când sosi acasă de la episcopie, găsi pe preuteasa în pat. Era a patra bucurie la casă.

O soţie bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte, o casă numai hârb: prin pereţi se furişa neaua, cuptorul afuma şi acoperişul era tovarăş cu vânturile, iar hambarele goale, punga deşartă şi sufletul necăjit.

Părintele Trandafir nu era omul care să fi putut afla calea pe care să iasă din această încurcătură. De ar fi fost alţii în starea lui, el le putea da ajutor; pe sine însuşi nu se putea mângâia. El stete multă vreme gânditor la opaiţul ce arunca lumină somnoroasă; impregiurul lui dormeau toţi. Şi bolnava dormea. Apoi nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decât tocmai privegherea între cei ce dorm. Iar

aceşti dormitori erau iubiţii lui, iubiţi de a căror fericire ei avea să răspundă, iubiţi prin care el vieţuia şi a căror iubire da preţ vieţii sale. Gând se înşira cu gândul în capul lui. Sufletul îi trecea în trecut şi în viitor, şi viitorul, în starea în care se afla, nu putea să şi-l înfăţişeze decât cu cele mai triste colori. Copiii lui! soţia lui! ce va fi de dânşii!? Inima! i era grea, dar nu afla un singur gând mântuitor, un singur chip de scăpare; în lume nu afla nimic de unde ar fi putut prinde speranţă.

A doua zi de dimineaţă era duminică; părintele se duse la biserica cea închinată spre pământ, ca să citească utrenia.

Ca îndeobşte oamenii, părintele Trandafir niciodată nu şi-a dat seamă despre cele ce făcea. Era preot şi era bucuros. îi plăcea să cânte, să citească evanghelia, să înveţe creştinii, să mângâie şi să dea ajutor sufletesc celor rătăciţi. Mai departe nu se gândea. De s-ar fi întrebat, cândva, dacă cuprinde el şi înalta sfinţenie, tainicul înţeles al chemării sale, ar fi râs poate în tăcere de toate acele pe care omul numai în momentele grele le pricepe. Este în firea omului că după ce mintea pricepe un şir de lucruri mai ascunse, ea pune aceeaşi măsură pe lumea întreagă şi nu mai crede ceea ce nu poate înţelege. Nu totdeauna însă omul gândeşte. Sunt întâmplări în faţa cărora mintea stă locului: în primejdie, când sufletul nu mai află ajutor, în bucurie, când el nu află izvorul din care îi curge norocul, şi în înşirarea gândirilor sale, când el nu le mai află legătura. Atunci când omul în orice chip a ajuns la locul unde putinţa începe să se atingă cu neputinţele sale, înceată a mai gândi, gândind în locul său firea omenească.

Părintele Trandafir intră în biserică. De câte ori a intrat el în astă biserică! Dar totdeauna precum intră făurarul în făurărie. Acuma însă îl prinse o frică neînţeleasă, merse câţiva paşi înainte, se opri, îşi ascunse faţa în amândoauă mâinile şi începu să plângă greu şi cu suspin înăbuşit şi fioros. De ce plângea el? înaintea cui plângea? Din gura lui numai trei cuvinte au ieşit: „Puternice Doamne! Ajută-mă!...” Şi oare credea el că

acest gând, cuprins cu atâta înfocare în desperarea lui, îi va putea da ajutor? El nu credea nimic, nu gândea nimic: era purtat.

II

Sfânta *Scriptură* ne învaţă că întocmai precum plugarul trăieşte din rodul muncii sale, şi păstorul sufletesc, care slujeşte altarului, din slujba sa, de pe altar, să trăiască. Şi părintele Trandafir şi într-asta era credincios către sfânta învăţătură; el totdeauna a lucrat numai pentru povăţuirea sufletească a poporenilor săi, aşteptând ca aceştia, drept răsplată, să se îngrijească de traiul lui zilnic. Nu însă totdeauna lumea este întocmită după cum este scris şi este poruncă; aşa era numai popa, iară nu şi poporenii. Din slujba sa părintele trăgia foarte puţin folos, atât cât nu era destul, adică: patru bucăţi de pământ la ţarină, birul de la poporeni şi folosul de la cei născuţi şi cei morţi. Toate la un loc – nimic, fiindcă pe pământ nu răsare aproape nimic, birul nu este decât de nume, cei născuţi se botează de milă şi celor morţi li se face pomană de către popa.

În apropierea bisericii se află o casă pustie, nurr.ai după nume, casă. Stăpânul casei ar fi ţinut vitele într-însa, dar n-avea vite. Lângă casă era un loc de grădină, grădina însă nu era, fiindcă zis a fost cum că garduri în Sărăceni nu sunt. Părintele Trandafir cumpărase casa cu loc cu tot şi locuia în ea. De când casa era a popii, prea multe îndreptări nu i se făcuseră, şi acum era tot hârb, pereţii ciur şi acoperişul mrejă. Părintele numai de ale altor case purta grijă.

Masa popii nu era mai bună decât casa. Vorba cu lumea gheboşilor: omul se îndreaptă după oameni, chiar şi când ar voi să-ndrepteze oamenii după sine; popa trăia în felul satului. Noroc avea numai cu zestrea preotesei; dar de unde numai se ia, multă vreme nu se ia; şi asta se apropia de postul cel mare.

„Nu merge! grăi părintele Trandafir. Aşa nu merge!” începu a se face şi el om ca lumea, a se îngriji mai nainte de toate de binele casei sale.

Numaidecât în primăvară luă un ţigan, îl puse să frământe imală şi-şi lipi casa. În câteva zile toţi patru pereţii erau lipiţi şi muruiţi. Acum părintele şedea mai bucuros afară decât în casă, fiindcă din casă nu se vedea atât de bine muruiala casei; şi era frumos lucru o casă muruită în Sărăceni, mai ales când omul îşi putea zice: „Asta e a mea!” Era însă un lucru care de fel nu se potrivea. De câte ori ochii părintelui scăpătau peste pereţi pe acoperiş, el intra în casă; îi părea c-a văzut acuma destul. Nu privea bucuros la acoperişul stricat şi, totuşi, de câte ori voia să vadă pereţii, vedea tot acoperişul. Afurisitul de acoperiş! Nu mai era chip să-l lase precum era.

Colo jos în vale, pe unde sunt bălţile cele multe, nu cresc numai sălcii şi răchite; pe ici, pe colea este şi şovar, pipirig, papură, ba chiar şi câte un fir de trestie. „Aşa voi să fac!” gândi popa. «Luă un om, îl puse la şovar, la pipirig, la papură şi trestie. Sâmbătă era plin împregiurul casei, tot snopi legaţi cu nuiele de răchită; iară în cealaltă sâmbătă acoperişul era cârpit şi tivit pe vârf cu snopi detrestie, peste care erau întinse doauă prăjini legate cu furci. Acuma lucrul era chiar bun – şi nu scump. Oamenii treceau pe lângă casa popii, clătinau din cap şi ziceau câteodată: „Popa e omul dracului!” fără popa petrecea bucuros pe afară.

Dar nici astă bucurie n-a ţinut multă vreme. Tot se mai afla un lucru care nu se potrivea. Popa se simţea prea în câmp. Ca şi a lui casă nu mai era niciuna în sat; s-ar fi potrivit ca ea să fie cumva despărţită de sat. Părintele se cam sfia a zice „la mine acasă”, fiindcă vedea că „la el” este „în sat”. Un gard trebuia încă şi o portiţă, pe care să intre oamenii când vin la popa; să fie gard numai de nume, să fie portiţa numai pârleaz, dar să se ştie că, mai nainte de a intra în casa popii, trebuie să intri în curtea lui.

Popa iarăşi luă om, îl trimise să taie spini şi pari, bătu parii în pământ, puse spinii printre pari şi gardul fu gata. Înaintea casei, înspre biserică, loc de vreo 400 de stânjeni, locul fu îngrădit: iară portiţa se făcu din patru pari

înţepeniţi cu alţi doi, care erau puşi cruciş.

Mai ales preoteasa se bucura foarte când se văzu aşa îngrădită; mai ales popa se bucura când vedea că se bucură preuteasa. Nu era zi în care popa ori preuteasa să nu le zică copiilor de vreo zece ori: „Auziţi? să nu ieşiţi afară din curte! Jucaţi-vă frumos aici, acasă!”

Când omul a făcut începutul, el nu mai ajunge la capăt. O dorinţă naşte pe cealaltă. Acuma preutesei i-a intrat un lucru în cap.

— Ştii tu ce, popă? zise ea într-o dimineaţă. Eu aş gândi că ar fi bine să fac câteva straturi colo de-a lungul gardului.

— Straturi?

— Dai să semănăm ceapă, morcovi, fasole, barabule şi curechi.

Părintele rămase uimit. îi părea că asta ar fi peste putinţă. Straturi în Sărăcenil… Dar câteva zile capul îi era plin de straturi, de barabule, de curechi şi fasole; aşa, peste iar câteva zile, locul era săpat, straturile erau făcute. Nu era ziuă în care atât popa, cât şi preoteasa să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru ca să vadă dacă nu erau răsărite seminţele. Mare a fost bucuria într-o zi. Popa s-a sculat mai de dimineaţă.

— Muiere, scoală!

— Ce-i?

— Au răsărit!

Toată ziua aceea popa şi preuteasa cu copii cu tot au petrecut vremea şezând pup între straturi. Care vedea mai multe seminţe încolţite, acela era mai norocos.

Iară sătenii treceau pe lângă casa popii, priveau printre spini la straturile popii şi-şi ziceau şi astă dată: „Popa e omul dracului!”

— Auzi tu, preotească, grăi acum popa. Oare n-ar fi bine să semănăm păpuşoi pe lângă gard şi împregiurul straturilor?

— Ba bine, zău aşa! Mie-mi place păpuşoiul verde!

— Şi mie, mai ales copt pe jăratec!

Lucru nou! popase-ncungiură cu păpuşoi, îi râdea

inima când gândea cât se va face de frumoasă treaba, când giur împregiur păpuşoiul va creşte şi va acoperi spinii din gard, care începeau a nu-i mai plăcea părintelui. Dar tot vorba cea veche: un necaz naşte pe celălalt. În dosul casei era încă o bucată de loc, de vreo cinci ori mai mare decât acea îngrădită. Asta nu mai ieşea din mintea popii. Pentru ce să stea goală? Oare n-ar putea el pune păpuşoi şi în dosul casei?

În ţarinile de pe faţă oamenii arau şi semănau, în sat însă neatins era pământul, pentru că aici era sat.

Marcul Florii Cucului, vecinul popii, avea un plug cam stricat… dar plug, iară Mitru Cătănaş, vecinul lui Marcu, avea doi boi slabi şi un cal spetit. Popa, Marcu, Mitru, boii şi calul împreună munciră o zi de dimineaţă până seara; locul fu arat şi semănat cu păpuşoi.

Popa de aci înainte sta mai bucuros în dosul casei. Era lucrul minunat şi frumos – aşa brazde şi printre brazde, pe ici şi pe colea, câte un fir de păpuşoi abia încolţit. Cu toate acestea, popa se scărpina câteodată, ba foarte adeseori, după ureche. Părea că tot îi mai apasă ceva pe inimă. Era lucru greu, de care nu cuteza a se prinde: pământurile din ţarină. Până acum le-a fost dat în parte; acum nu ştia ce să facă cu ele. I-ar fi plăcut ca să le lucreze însuşi. Să-şi vadă el semănăturile lui, să meargă la ele cu preuteasa, apoi la toamnă… Era lucru foarte adimenitor!

S-a făcut multă vorbă cu preuteasa asupra acestui lucru. Trebuiau cai, trăsură, plug, slugă, grajd. O mulţime de lucruri trebuiau. Iară popa nu se prea pricepea la plugărie… Şi totuşi, straturile erau verzi, păpuşoiul încolţea. Popa îşi întări gândul; luă rămăşiţa din zestrea preotesei, care sta încă încuiată în ladă, şi se apucă de muncă.

Plugul Marcului era bun pentru început. Un cal cumpără popa de la Mitru; alt cal se afla la un om din Valea-Răpiţii; Stan Şchiopul avea un car cu trei roate. Popa îl cumpără, fiindcă a câştigat o roată de la Mitru, ca adaos la calul spetit.

Cozonac clopotarul se prinse să fie slugă la popa, fiindcă casa lui era numai la o săritură de aici. Popa bătu apoi patru stâlpi la capătul casei, doi mai înalţi, doi mai scurţi, alcătui trei pereţi de nuiele, făcu acoperiş de şovar, şi grajdul fu gata.

În vremea asta, părintele Trandafir a îmbătrânit cu zece ani; dar întinerea când încărca preuteasa şi copiii în trăsură, da bici la cai şi mergea ca să-şi vadă holdele.

Sătenii îl vedeau, clătinau din cap şi iarăşi ziceau: „Popa e omul dracului!”

Preuteasa avea însă necazurile ei muiereşti. Ea avea o icoană frumoasă, pe care a fost căpătat-o în cinste de la feciorul popii din Vezura. Şi acum icoana zăcea pusă în fundul lăzii, învelită în hârtie. Ar fi dorit mult s-o pună între fereşti, să pună şi flori de busuioc impregiurul ei, s-o mai vadă mai adeseori, fiindcă icoana era chipul Sfintei Maria, Maica Domnului, şi pe fiica preotesei o chema Maria. Era şi un alt lucru ce o supăra pe preoteasa: o fereastră era astupată cu băşică de porc, iar în celelalte doauă erau trei ochi sparţi şi cârpiţi cu hârtie. Era cam întuneric în casă.

Pastile se apropiau. Nu mai erau decât cinci zile până-n săptămâna cea Mare. Dacă popa voia să petreacă Paştile cu preuteasa împreună, nu-i rămânea decât să câştige trei lucruri de căpetenie: var pentru pereţi, ferestre pentru casă şi privaz pentru icoana sfintei Mariei, Maicii Preacurate – tot lucruri care numai în oraş se pot căpăta. La târg dară!

Avea popa cai, avea şi trăsură, ÎI cam supărau însă lesele, din care n-au fost rămas decât spinarea cu coastele. Îl prindea apoi ruşinea, ca popă ce era, să meargă fără de lese la târg. În împrumut nu putea lua, fiindcă se afla în Sărăceni, unde nici popa n-avea lese cumsecade.

Nevoia este cel mai bun învăţător. Părintele trimise pe Cozonac în vale, după nuiele, bătu doi pari în pământ, între pari, tot la depărtare de o palmă, bătu beţigaşe mai subţirele şi apoi popa, preuteasa, copiii şi Cozonac se puseră la împletit. Multă vreme nu trecu până ce lesele şi

fură gata. De minune nu era lucrul: erau însă cele mai bune lese în Sărăceni, bune, încât Cozonac nu se putu răbda să nu-şi zică: „Popa e omul dracului!”

La târg şi de la târg acasă, părintele se făli cu lesele sale; află că alţii au, ba chiar cumpără mai rele lese decât acelea pe care le făcuse el.

— Ce faci, popă?

— Lese.

— Dacă doar ai!

— Fac pentru cei ce n-au.

După Paşti, Cozonac începu să cureţe bălţile de nuiele, iară popa să împletească la lese. Cu cât mergea lucrul mai nainte, cu atât mai bine mergea; cea din urmă leasă era totdeauna cea mai bună.

Marcu Florii Cucului era om sfătos. îi plăcea să stea de vorbă cu popa. Cozonac curăţea nuiele, popa împleteşte, iară Marcu zace întins pe burtă cu capul pe pumni şi priveşte în dragă voie.

— Nuiaua asta e cam lungă, zise părintele, măsurând o nuia cu privirea. Măi Marcule! ia dă-mi toporul cela, ca s-o fac mai scurtă!

Toporul era la picioarele lui Marcu; Marcu ridică partea de dinainte a trupului, se răzemă pe cot, întinde piciorul şi moşcoteşte, voind să tragă toporul cu piciorul.

— Tare ţi-e degrabă! îi grăieşte popa, şi-i trage una cu nuiaua.

Marcu sare şi se încredinţează că el este cu mult mai sprinten decât credea. În urmă, astă încredinţare i-a fost de mare folos. Înainte de Rusalii, părintele a gătit un car de lese, cu care avea să meargă la târg, şi Marcu ştia foarte bine că, dacă popa vinde lesele, şi el va să aibă sărbători bune. I-a fost ajutat popei câteva săptămâni, şi lucrul totdeauna îi aduce folos celui ce-l face.

Înainte de Rusalii începură însă nişte ploi, care părea că nu vor mai înceta.

— Nu ştiu, zău, eu ce voi face, zise popa. Parcă m-oi lăsa cu târgul până după Rusalii. Mi-e groază să plec pe ploaia asta. Dacă n-o sta ploaia până joi, apoi eu, unul, nu

mă duc!

Marcu se scărpină după urechi, dar nu zise nimic. Vedea şi el că popa nu se cade să fie plouat. Îl supăra însă lucrul şi-l făcea să se gândească.

— Oare – grăi el într-un târziu, începând a împleti – oare n-am putea noi împleti o rogojină? Şovar, rogoz şi pipirig este în vale!

— Măi, poate că ai dreptate, îi răspunse popa. Şi aceea tot cam aşa trebuie să fie ca şi asta ce facem noi.

Dându-i ajutor popii, Marcu a început să facă mai bune lese decât popa. Rogojina a ieşit în cinstea lui; iară popa n-a venit plouat, ci cu punga plină de la târg.

Ziua sfintelor Rusalii astă dată a fost zi bună. Preuteasa avea rochie nouă, cei trei mai mărişori aveau păpucaşi din oraş, Măriuca cea mai micuţă avea o pălărie de paie cu două flori roşii, iară pereţii erau albi chiar şi pe dinafară, ferestrele erau întregi, casa era luminoasă şi icoana Sfintei Mariei Maicii Preacurate se vedea bine cum era pusă sus, între ferestre, şi împodobită cu florile crescute pe marginea straturilor. Făină albă, carne, unt, ba chiar şi zahăr a adus popa de la oraş. Părintele o iubea pe preuteasa; ei însă niciodată nu s-au sărutat. Preuteasa a început să plângă – nu ştie de ce – iară părintele Trandafir era să plângă când a sosit în biserică; a văzut însă oamenii pe la icoane şi a intrat în altar cu lacrămile în ochi. Zic oamenii că el niciodată n-a cântat mai frumos decât într-astă zi. A rămas vorba: „Cântă ca popa la Rusalii!”

Vremile vin; vremile se duc: lumea merge înainte, iară omul, când cu lumea, când împotriva ei.

Drumul de ţară vine din oraş, trece pe lângă Valea-Seacă şi merge mai departe pe la Valea-Răpiţii. Unde se întâlnesc drumurile, la împreunarea celor doauă văi, pe Răpiţa, este o moară, lângă Răpiţa este o rugă, lângă rugă este o fântână, iar lângă fântână sunt opt paltini frumoşi. Locul acesta se zice: „La rugă la Sărăceni!” De aici până la Sărăceni nu este decât cale de un ceas. Cu toate aceste, de câte ori vine din oraş, sărăceneanul se opreşte aci, adapă caii şi mai stă puţină vreme, aşteptând ca să vie vreun

drumeţ care să întrebe: „Ce sat e acela unde se vede biserica cea frumoasă cu pereţi albi şi cu turn sclipitor?” Fiind întrebat astfel, el îşi netezeşte mustăţile şi răspunde privind fălos spre acel loc: „Acolo sus pe Gropniţa? Acela e satul nostru, Sărăcenii. Dar clopotele să le auzi: ce clopote sunt în turnul acela!… S-aude cale de trei ceasuri!”

Unde se despart drumurile este un stâlp cu două braţe: pe un braţ stă scris: „Spre Valea-Răpiţii”, pe celălalt: „Spre Valea-Seacă”. Drum ca acela care trece prin Valea-Seacă înspre Sărăceni giur împregiur nu este. Neted ca masa şi vârtos ca sâmburele de cireşă. Se vede că sărăcenenii l-au făcut de dragul lor. În dreapta şi în stânga, tot zece – cincisprezece paşi unul de altul, sunt nişte nuci stufoşi, la care omul priveşte cu drag. Albia pârâului rămâne la dreapta: drumul trece pe coaste, mai pe sus, ca să nu-l atingă năpădirea apei. Sărăcenenii au trebuit să sfarme stânci în calea lor; dar au făcut-o bucuros, fiindcă din stânci şi-au făcut drumul.

Pe aicea sărăceneanul se simte acasă, pentru aceea mână numai în paşi. De altminterea, nici nu i se urăşte. Aproape la tot pasul întâlneşte câte un cunoscut, cu care mai schimbă vorba „de unde şi până unde”. Asta duce un car de var, celălalt un car de poame; mai apoi vine unul cu împletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. Iară pe marginea drumului, din când în când, dă de petrarii care ciocănesc din zori de zi până la apusul soarelui. Astă cale nu e pustiei

Unde coteşte valea şi drumul, acolo sunt vărăriile. Aici apoi e târg întreg. Unii încarcă var, alţii descarcă piatră şi lemne; pietrarii fac tocot; vărarii aruncă lemne în foc; stăpânii fac larmă unul pentru cinci, t De la acest loc şi satul se vede mai bine. Grădinile sunt însă prea îndesate cu pomi; numai printre crengi ori peste pomi vedem pe ici, pe colea, câte o bucată din pereţii şi acoperemintele caselor. Casa popii este tocmai lângă biserică: nici din asta nu vedem însă decât cinci ferestri şi un acoperemânt roşu cu doauă hornuri. În faţă cu biserica e şcoala. Casă, din care nu vedem decât o bucată de perete cu doauă ferestri

mari şi acoperemântul, este a lui Marcu Florii Cucului. Iară zidirea cea mare, care se vede mai în vale, este primăria. Dacă satul nu ar fi atât de îndesat, ar trebui să ni se înfăţişeze foarte frumos. Aşa însă rămâne învelişul, din care trebuie să urmăm la cele ce nu vedem, «k Toate s-au schimbat; numai părintele Trandafir a rămas precum a fost: verde, vesel şi harnic. Dacă părul cărunt şi barba căruntă nu. ar vesti vremea lui, am crede că copilaşii cu care se joacă înspre seară la laiţa cea de dinaintea casei sunt copilaşii lui. Unul dintre copilaşi, pe care l-a ridicat ca să-l sărute, îi fură pălăria din cap şi fuge cu ea năstaşnic. Măriuca deschide fereastra şi strigă: „Trandafirică al mamei, nu lăsa pe moş-tătuca cu capul gol”. Apoi fuge de la fereastră, pentru ca să prindă pe Ileana, care a furat ceapta bunichii, s-a împodobit cu ea şi vine să se fălească la moştătuca. Moş-tătucarâde din toată inima; îi place gluma. Tocmai vine de la vecernie şi părintele Coste, şi prinde atât pe Ileana cât şi pe Măriuca, le sărută şi apoi se pune pe laiţă lângă socrul său. Marcu, vecinul, vechiul prieten, socrul Măriucăi, om de casă, vede alaiul şi vine şi el să stea de vorbă. „Bătrânule! na-ţi căciula, nusta cu capul gol!” grăieşte bunica, întinzând căciula pe fereastră.

Un om din sat trece, le pofteşte „bună odihnă” şi-şi zice: „Ţine-l, Doamne, la mulţi ani, că este omul lui Dumnezeu!”

SCORMON

Cât e de lung gardul, de la portiţă până la cotitura uliţei, Sanda l-a măsurat, nici ea singură nu ştie de câte ori, cu firul în mână. Jos, lângă portiţă, e vârtelniţa cu jirebia de tort. Sanda ia capătul firului, îl suceşte pe lângă cel dintâi par din gard, apoi merge lăsirul firul printre degete, din par în par, până la stâlpul din cotitură; acolo suceşte firul încă o dată şi iarăşi se întoarce înapoi. Vârtelniţa se mişcă alene, scârţâind îndelungat, şi lasă firul a se dezveli. Din când în când, scârţâitura încetează şi firul nu mai curge. Sanda fuge la vârtelniţă, descurcă firele şi iarăşi părândă parii. Aşa se urzeşte pânza. Şi gardul e cel mai bun urzitor: pari bătuţi unul lângă altul şi legaţi între

dânşii, loc de şase palme de la pământ, cu o împletitură de nuiele. Lângă gard locul e neted; dincolo grădina cu legume şi cu flori. Cucurbăta se întinde de-a lungul, se ridică şi pe alocurea se răsuceşte până în vârful parilor, încât firul Sandei se ascunde în verdeaţa frunzelor ori scutură albini din florile galbene. Aşa de a îndemână nu e urzitorul cu craci lungi ca păianjenul. E bun în vreme de iarnă. Acum însă naica Marta s-a dus cu copiii la stână, badea Stan a plecat cu un car de scânduri: Sanda e singură-singurică. îi mai placeafarălauliţă. Nu pentru că ar fi trecători, dar afară cântecul vine mai bine. E cald, dar deprinsă e fata la ger şi la arşiţă. Cu braţele goale, cu poalele aninale în brâu şi cu ştergarul în cap, ea nici nu simte vremea lui cuptor; cântă, întinde firul, descurcă jirebia şi se pierde în tinereţele ei.

Din vale vine, abia târându-se, un cine flocan, pe mijlocul uliţei. Câteva sute de paşi de la cotitură, el zăreşte o clipă pe Sanda, se opreşte, ridică capul, ciuleşte şi începe a scheuna încet. Sanda se întoarce cu firul şi iarăşi se arată la cotitură. Cinele tresare, prinde viaţă şi, cu ochii aţintiţi la Sanda, se răpede în sus.

Pentru o fată care urzeşte pânza de-a lungul gardului, un cine flocan, mai ales când nu vine, ci se răpede, totdeauna este o ivire mai mult decât supărăcioasă. Sanda (apă, apoi rămase încremenită de spaimă, cu faţa albă ca fagurele şi cu ochii aţintiţi la cine.

Ca o şopârlă însă, cu labele întinse, colbăind cu coada şi scheaunind, se târâie cinele până în apro [jienjajei. Acolo apoi rămase turti Tla pământ, privindfata speriată, scheaunind iar cu frică şi mişcându-şi coada neîncetat.

Sanda îşi veni în fire. îi părea c-a mai văzut adeseori acest cine, dar unde şi cum nu-şi aducea aminte.

Deodată, J’aţa ei se însenină.

— Scormon! strigă ea cu bucurie, ca şi când ar întâlni un vechi prieten.

Când auzi câinele acest cuvânt, sări iute la picioarele ei, apoi se ridică cu labele pe ea şi iarăşi îi cuprinse

picioarele, sări impregiur vesel, începu să latre, să scheaune şi iarăşi să-i lingă mâinile.

— Scormoni dragă Scormon! zise ea, plecându-se spre cine şi netezindu-l. Cât e de slab, sărmamu! Unde e Pascu?”.

La auzul acestui nume, câinele începu să scheaune încet, mai tare, tot mai tare, în sfârşit el îşi ridică capul în sus şi începu să urle.

Sanda îl privi câtăva vreme cu mişcare.

— Bietul cine! cum urlă! zise ea înduioşată. Scormon, nu urla! urmă apoi, simţind că lacrămile îi vin în ochi. Cine ştie, poate a şi murit în cătănie. Bietul cinei Apoi începe a se şterge la ochi, aşezându-se pe piatra de lângă portiţă. Cine ştie, poate a şi murit! Trei ani vor fi la toamnă de când l-au dus în cătănie. Şi mulţi mor în cătănie.

Se zice că-i bate şi-i ţin cu mâncări rele. Vai ş-amar! Nu se mai aude nimic de el. Despre alţii tot mai vine câte-o veste. Dar el n-are pe nimeni decât pe bietul acesta de câne, care piere de foame.

La acest gând, Sanda privi impregiur. Scormon era lupilit la picioarele ei. Ea începu să-l netezească.

— Scormon! tu n-ai stăpân!

Scormon se ridică şi-şi puse labele pe genunchii ei, privindu-i în faţă.

Sanda începu a-şi face mustrări. De trei ani, de când s-a dus Pascu, ea abia câteodată şi-a adus aminte de el. Măcar numai să se fi gândit la el. Şi aşa nu se mai gândeşte nimeni altul în lume. Dar atunci când îl luase în cătane Sanda era încă tânără, de tot tânără şi nepricepută. Iar el totdeauna a fost bun cu dânsa. Când mergea la stână, iarna, când şedeau seara la sfărâmat de porumb, şi primăvara, când oile începeau să fete, totdeauna el îi aducea pe cel mai frumos dintre mieii priori. Cine ştie? poate el... Dai de dragul ei el ar fi fost gata să facă orişice. Ar fi dorit să ştie unde-i şi ce face, şi cum e, şi ce gândeşte, ar fi dorit să-l vadă şi numai să-l vadă.

Scormon se ridică cu labele pe umerii ei.

— Scormon! strigă ea înduioşată, apoi îi cuprinse

capul şi îl sărută, privind speriată impregiur, ca să vadă dacă nu o va fi zărit cineva. După aceea se ridică repede, intră în curte, în casă şi ieşi cu o bucată de mălai proaspăt.

— Scormon, ia, mănâncă! grăi ea, întinzându-i bucata.

Cinele începu să muşine mălaiul.

— Mănâncă, Scormon, mănâncă! Sărmanul, cât e de slab: abia a mai rămas păr pe el! Mănâncă, Scormon!

Scormon apucă bucata cu sfială şi o puse între labe, iar fata se aşează lângă el şi rămase privind cu mulţumire cum câinele din ce în ce se îndemna mai tare la mâncare.

— Unde e Pascu, Scormon?

Cinele lasă bucata şi iarăşi începe a scheuna.

— A murit, ştiu c-a murit! câinele simte mai bine decât omul!

Naica Marta se opri la portiţă şi stete uimită: Sanda şedea jos şi netezea un câne străin.

— Ce faci, tu fată?

— A murit, mamă! ştiu c-a murit! urlă câinele.

— Gine-a murit?

— Pascu! Ia, acesta e câinele lui.

— Care Pascu?

— Pascu, care era cioban.

— Aha! îmi aduc aminte, bălanul! răspunse naica Marta. Dar de unde ştii tu?

— Urlă câinelemamă. Să vezi. Scormon! Unde e Pascu?

Cinele, la intrarea naicăi Martei, se retrase şi făcu un cerc împregiurul femeilor. Acum se opri şi ridică capul în sus.

— Unde e Pascu? întrebă Sanda încă o dată.

Cinele începu iarăşi să urle.

Muma şi fata stăteau privind cu înduioşare la câinele ce în limba lui se plângea de singurătate.

— Da, nu e a bine! grăi naica Marta într-un târziu. Dumnezeu să-i ierte păcatele! Era băiat bun. Nu mai ştie nimeni să facă brânza cum o făcea el. Bietul cine, cum urlă!

Acum, când şi naica Marta zisese că Pascu a murit, Sanda ar fi dorit să-i arate că e cu putinţă ca el să nu fi murit. Cinele poate urla şi numai de dor să vadă pe stăpânul său. Văzând însă că şi mumă-sa îşi şterge lacrămile, ea o urmă în casă, fără să-i vină a zice vreun cuvânt.

Ceva mai târziu, Sanda iarăşi măsură lungimea gardului cu firul în mână, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Scormon era culcat la vârtelniţă, purtând capul în urma fetei, pe care şi-o alesese stăpână. Ea se apleca totdeauna când sosea la vârtelinţă şi-l netezea, iar câinele se tăvălea dezmierdat înaintea ei.

— Bietul câne! Cum se bucură!

Numai în cealaltă zi dimineaţă se simţi urma zilei acesteia.

— Ce ţi-e, fată? o întrebă mamă-sa îngrijată.

— Nimic, mamă.

— Eşti galbenă ca ceara!

— Nu ştiu! zise Sanda, mergând să dea mălai la câne.

Şi din zi în zi Sanda se făcea tot mai tăcută, mai galbenă şi mai gânditoare. Îi plăcea să iasă seara afară, numai cu Scormon. Acesta, peste câteva zile, încetă a mai urla când îl întreba unde e Pascu, ci scheauna numai privind împregiur, ca şi când l-ar aştepta.

„Cine ştie? poate că nici n-a murit”, îşi zise Sanda. Parcă-i spunea un glas tainic că el trăieşte; iar când auzea acest glas, parcă se temea de ceva.

Şi de câte ori vedea pe Scormon, glasul răsuna în sufletul ei şi în răsunetul glasului se ivea frica.

Peste câteva săptămâni, naica Marta ieşi cu o bucată de mălai.

— Scormon!

Nimic.

— Scormon!

Nimic.

— Tu fată! ian vină, cheamă câinele cela.

Cheamă fata, cheamă muma, cheamă toţi, dar e zadarnic. Astăzi, mâine şi poimine: s-a dus Scormon. Cine

ştie unde?

— Păcat de câinele acela! Era bun la casă, grăi naica Marta.

Sanda s-ar fi bucurat că a scăpat de el, însă îi părea c-a rămas satul pustiu.

II

Trei văi şi trei dealuri: cale scurtă-n tinereţe; cine o face în voie bună a sosit la Măciniş iară chiar să bea apă din izvoarele din cale.

Jos în vale curge râul; mai sus, pe coaste, răsfirat, se întinde satul prin holde şi grădini. Sus, pe culme, paşte turma în iarbă verde şi îndesată. Stâna e aşezată tocmai lângă cruce, de unde ochiul cuprinde amândouă văile. Un nuc bătrân şi stufos dă umbră păstorului.

Berbecii sunt bătăuşi, mioarele sunt grase şi mieii zburdalnici, dar păstorul totuşi e tăcut. Zadarnic ia fluierul în mână; doina nu mai are farmecul pe care-l avea odinioară.

— Scormon, ţine!

Scormon sare şi se repede între berbecii care se bat în capete, despărţindu-i pe şapte în şapte părţi, apoi rămâne stând cu capul ridicat, ca să vadă dacă lupta e sfârşită. Iar când vede că toţi pasc, latră încă de câteva ori, ca semn al privegherii sale, şi se întoarce încet lângă stăpânul său. Aci se întinde, îşi pune capul pe labele de dinainte şi rămâne urmând cu ochii săi mişcările lui Pascu. Din când în când, ciuleşte, tresare, ridică capul ori mormăie, parc-ar fi simţit ceva nepriincios.

Pascu nu-l vede. El se simte singur. Qâtă vreme a fost în cătănie, adeseori şi-a adus aminte de el. Muntele, turma şi Scormon au fost prietenii din revărsatul tinereţelor lui. Acuma însă, de când a sosit acasă, parcă e sătul de traiul de mai nainte. De patru săptămâni îşi paşte turma şi încă nu şi-a botezat chiar nici pe berbecul ce poartă clopotul cel mare. Poate cu vremea, cu zilele, lucrurile iarăşi vor intra în firea lor de mai nainte.

Scormon ridică capul, se ridică de tot, priveşte ciulind în vale, apoi, ca lăsat din puşcă, se duce peste gropi

şi tufişuri în jos.

— Unde, păcate, se duce câinele aşa? Scormon, Scormon!

Scormon n-are vreme să stea de vorbă.

Pascu se ridică şi priveşte în urma lui.

Din vale şerpuieşte, albă şi netedă, poteca îngustă. Jos, unde se pierde în dosul spinişului îndesat, Pascu vede o femeie venind grăbită în sus. Scormon merge drept la ea, apoi joacă împregiurul ei, se tăvăleşte, latră, sare pe ea şi iarăşi ia calea înapoi până la Pascu.

— Ce-i, Scormon? Cine e aceea?

El ar spune dac-ar şti vorbi. Dar scheaună, sare, latră şi iarăşi fuge la Sanda, şi de la Sanda la Pascu, şi de la Pascu la Sanda, cale tot mai scurtă, până ce nu îi poate vedea faţă în faţă.

Sanda se opreşte cu obrajii aprinşi înaintea lui Pascu.

O, dacă n-ar fi plecat, dacă n-ar fi venit, dacă n-ar fi aici!

Pascu o vede şi-şi aduce aminte de ea. Da, e Sanda lui badea Stan. Parc-o vede acum tot cum era înainte de trei ani, dar totuşi parcă tot nu e cum a fost atunci. Parcă e – ferească Dumnezeu – cum! Ar voi să-i spuie o vorbă, dar nu o găseşte, tocmai de aceea.

— Mi-a spus Florea lui Butuc c-ai venit acasă! grăi Sanda înăbuşită.

Pascu abia putu să o audă.

— Da! am venit acasă. Şi Florea a venit acasă, răspunse el căutând vorbele. Am turmă frumoasă. Patruzeci şi şase de berbeci, o sută şaizeci şi două de mioare şi optzeci de miei.

— Frumoasă turmă!

— Şi iarba e foarte bună, să zici că-i pagubă să pască oile în ea. Ia! berbecele cela e al meu: simbrie. Să ţi-l arăt.

El pleacă înspre turmă şi Sanda în urma lui, iar Scor – mon, adunând turma, înaintea lor.

— E grasă turma.

— Foarte grasă. Aşa turmă n-am avut încă. Vezi aceea şi aceea, şi berbecul cela, şi celălalt, urmă el, arătând oile

răsfirate. Am tot de la zece una.

Sanda umbla în urma lui, privindu-l furişat, iar când el stete locului şi se întoarse la ea, amândoi rămaseră ca în cea dintâi clipă a întâlnirii lor.

— Eu mă duc acasă! zise Sanda cu glas tremurător.

— Te duci acasă?

— Dai mă duci răspunse ea, plecând.

Pascu plecă în urma ei.

Acuma se opri Sanda.

— Dar unde ai plecat? o întrebă Pascu.

— Am fost numai iac-aşa!

— Ce duci în cârpă?

Sanda privi la cârpă, apoi la Pascu. Ochii începură să i se împăinjenească. Scormon văzu cum o lacrămă se strecură în jos pe obrazul ei şi începu să scheaune, văzând c-acuma nu e bine.

— Ţi-am adus nişte struguri! zise ea, fără ca să-şi şteargă lacrăma. Sărmanul, a venit la noi.

Mai departe nu putu vorbi.

Nu ştiu ce şi nu ştiu cum... Pascu se simţi că nu se mai ştie... Fără de a putea să-şi dea seamă în ce chip, el se trezi că îmbrăţişează pe Sanda. Scormon privea neclintit la ei.

În toamna viitoare, peste trei dealuri şi trei văi, în umbra unui tei era o trochiţă. Scormon e culcat lângă ea şi priveşte în tăcere cum copilul se joacă cu mânuţele lui, bombănind vorbe de tainic înţeles.

LA CRUCEA DIN SAT

Naica Floare n-are vreme. Cuptorul este ars şi plăcinta nu e încă întinsă. Multă grabă nu-i prea bună: Marta ar fi trebuit să mai aştepte cu cuptorul. Ea însă umblă cu gândul tot pe la cei din casă; abia apucă să se vadă şi ea la masă cu scărmănătorii de pene. Sunt prea veseli: îi aude râzând în casă. Bujor spune minciuni; trei zile şi trei nopţi el nu ar sfârşi. Când n-o ştie de la altul, o scorneşte de la sine. Şi apoi mai este bun la clacă şi pentru că nu se mânie când Ileana îi face o glumă, iar Ileana bucuros îi face câte una. Aşa-i asta între tineri.

În vreme ce naica Floare întinde plăcinta şi tinerii petrec vesel împrejurul mesei, stăpânul casei, badea Mitru, şade pe prispă, în umbra celor de la masă. Ca totdeauna, pipa îi este în gură, dar de mult a uitat că nu arde. Simte că-i lipseşte ceva, ce însă anume nu ştie. Tot aşa de puţin ştie de veselia celor din casă. Simte că singur nu este; mai departe nu-şi bate capul. Veselia lor nu îl supără, dar nici nu îl înveseleşte. Scoate pipa din gură, cască o dată, se întinde, apoi, pentru ca să facă şi el ceva, ia un pumn de pene şi începe a le număra aruncându-le jos una câte una.

Un nou hohot îl trezeşte şi pe el din astă nepăsare.

Ileana a făcut o cunună de pene cu coada dindărăt şi p. pus-o pe nesimţite în capul lui Bujor. Bujor a simţit, dfir şpface a nu fi sijnl-it, fiijidcă-i place să vadă pe Ileana râzând. Toţi râd cu hohot, râde mai ales Ileana. Bujor stă cu cununa pe cap, făcându-se a nu şti de ce rid ceilalţi. Îi şade foarte poznaş. Marta deschide uşa: acuma râde şi ea. Ileana însă, văzându-i pe toţi aşa râzând de Bujor, însăşi se opreşte din râs, face o faţă ca şi când ar fi răsturnat oala la foc şi grăieşte:

— Dar, prostule, nu vezi că de tine râd!?

Bujor vrea să-şi ieie cununa din cap; Ileana nu-l lasă, ci frumos, precum a pus-o, o ia însăşi, curăţindu-l în urmă cu îngrijire de pene. Sfârşind, îl trage o dată de ureche, iar Bujor se supără d-un lucru: c-au fost prea puţine pene.

Vrând ori nevrând, badea Mitru le-a văzut toate. Chiar i s-au mişcat şi lui buzele a râde.

— Măi Bujor! grăi el alene, după ce s-au sfârşit toate.

Bujor sări în picioare.

— Ai adăpat tu boii?

Bujor s-aşază în semn de răspuns.

— I-ai adăpat?

— Asta nu se face acum; ştii dumneata bine că noi adăpăm boii când se culcă găinile!

— Dar caii…

Bujor îi taie vorba:

— Bade Mitre! Ca în toate serile, şi astăzi s-au hrănit porcii, apoi s-au închis, s-au muls vacile, apoi s-au adăpat,

s-au adăpat şi boii şi caii; plugurile sunt în car; sămânţa este în saci; grăpile la îndemână. Mâne dimineaţă, când răsare luceafărul boului, noi adăpăm – şi ziua ne prinde în câmp.

— Dar tot ar fi mai bine să nu-ţi pierzi tu vremea pe aici pe la fete!

— Dar ce să fac în grajd? Nu e destul Toader la vite?

— Eşti bun de gură, îi zise badea Mitru după aceste vorbe. Dar om n-are să iasă din tine!

— Ia dă-mi pace! răspunse Bujor, făcându-se a glumi. Dumneata ai vrea ca toţi să fim moşnegi. Ce zici tu, măi Ghiţă!?

Ghiţă era flăcău numai d-aici din vecini. Foarte bucuros petrecea seara la scărmănat de pene cu Ileana şi cu ceilalţi tineri veseli. Aşadar ă el ştia că badea Mitru este cam rău de gură, Gândi că este mai bine să nu răspundă nimic. A răspuns însă badea Mitru, scurt, dar gros:

— Măi! cu Ghiţă nu te potrivi: tu eşti slugă, iară el nu are stăpân.

Bujor părea că n-a auzit bine aceste cuvinte. El privi o dată aspru la badea Mitru, privi mânios la Ghiţă, privi încă o dată împregiur, fără ca să poată vedea şi pe Ileana; apoi se sculă încet şi-şi luă pălăria de lângă cuptor. Ileana îl ghionti, îl mai trase de sucman, dar el ieşi fără ca să zică „noapte bună”, ca şi când ar fi fost să se mai întoarcă. Îi părea că e cam cald în casă.

Mai târziu a ieşit şi Ileana, pentru ca să vadă dacă e coaptă plăcinta ori ba. Mult nu rămase afară. Când intră, află pe tatăl său culegând penele pe care le-a fost aruncat pe jos.

— Tu fată! dă-mi foc în pipă.

Ileana iarăşi ieşi în tindă, pentru ca să aducă un tăciune. Ochii ei însă umblau mai mult p-afară decât pe la vatră, încât era p-aci, p-aci s-aducă un cărbune stâmpărat în loc de tăciune. Dar nu vedea nimic. Astăsară plăcintele s-au mâncat fără de Bujor. Naica Floare a întrebat după el de vreo trei ori, fiindcă îi plăcea să vadă tinerii veseli, iar în lipsa lui Bujor veselia totdeauna mergea cam

şchiopătind. Ileana a mai ieşit după aceea din casă, spre a-i spune lui Bujor c-a întrebat „mama” de el.

Bujor şedea în mijlocul curţii pe oiştea carului. Poate chiar aştepta să iasă Ileana şi să-l cheme a intra în casă. Când însă o văzu mişcându-se spre uşă, el se ridică şi trecu în dosul carului. Şi aici îl văzu Ileana. Nu ştia însă de ce, ea stete câtăva vreme nehotărâtă, apoi iarăşi intră. În tindă se opri încă o dată şi-şi zise cam necăjită: „Nu ştiu ce om e şi tatăl”.

Nici n-a făcut Mitrea Boarului bine zicând aşa vorbe, Bujor nu era nici slugă, nici om nou în casa lui. Aici a poruncit el. Când era şcolar, venea des-de-dimineaţă să ia pe Ileana cu sine, fiindcă Ileana era mică şi naica Floare n-ar fi lăsat-o să meargă singură ori numai cu Păscuţ la şcoală, Păscuţ, copilul care i-a murit acum vreo opt ani.

Bujor însă o trecea peste punte şi purta grijă de că ca de ochii săi. Dar nici Ileana nu voia să meargă fără de Bujor. Mai târziu, de la vârsta de şaptesprezece ani. Bujor a rămas cu totul la Mitrea Boarului, şi de şase ani de zile este om din casă. Badea Mitru ştie că celelalte doauă slugi nu-i fac pe jumătate treaba pe care i-o face Bujor singur. O ştie şi Bujor. El lucrează acasă, nu la stăpân. Aşa vorbe nu s-ar fi căzut să-i zică badea Mitru. Zău, Bujor s-a cam supărat. El ştie însă că badea Mitru nu e om rău. Nu, dar tocmai de vorba lui s-a cam supărat. Erau însă şi alţii de faţă. Era şi Ghiţă. Bujor s-a supărat pe Ileana pentru că ea a auzit această vorbă, Ileana îl mâhneşte: ea n-ar trebui să asculte la asemenea cuvinte. Apoi, barem să fi venit şi să-i fi zis: „Bujorel! dar fii cuminte, ştii tu cine este tata”. Dar ei nici că-i pasă de el. Cine ştie, poate se şi bucură c-a scăpat de el.

Bujor se ridică repede de pe oişte, unde a şezut, apoi iarăşi se aşază încet şi astâmpărat. Nici acum însă nu îl ţinea locul; el sări mai repede încă, privi o dată la fereastră şi plecă de-a dreptul spre gardul care despărţea grădina latine-său de aceea a lui Mitrea.

Voia să vorbească cu tatăl său.

Tatăl său, Stan, a petrecut într-astă seară neobicinuit

de mult la lumină. El este al doilea ctitor la biserică şi a stat multă vreme cu popa la sfat. Este vorba să se facă un clopot nou la biserică din banii ce Mitrea Boarului i-a dăruit pentru vecinica odihnă a tătâne-său. Când a venit acasă, copiii erau culcaţi; Stan a privit la ei, a ascultat răsuflarea lor, apoi s-a dezbrăcat, a stins lumina şi s-a culcat şi el. Când a venit Bujor, l-a trezit din cel dintâi somn.

— Cine e?

— Eu!

— Cine, eu?

— Eu, tată!

— Hm! Bujor!? Dar ce vrei acum noaptea?

Bujor stete o vreme fără de răspuns. Îi părea că tot ar fi mai bine să tacă.

— Vorbeşte, măi, dacă m-ai trezit din somn!

— Deschide uşa; aş vrea să-ţi spun ceva!

— Spune numai. Şi aşa te aud eu!

— Vezi dumneata, taică, să mă crezi… fiindcă…

— Scurtă vorba, măi!

— Tată, eu nu mai rămân la Mitrea Boarului.

— Ei, apoi bine faci şi tu o dată în viaţa ta.

— Auzi, tată! Eu nu rămân, chiar nu rămân.

— Apoi vezi bine că nu rămâi dacă nu vrei să rămâi. Ce vorbă!

După aceste vorbe Stan se-ntoarse la perete, cu inima îmbucurată că fiul său iese de la Mitrea Boarului. Vecinii nu prea trăiau bine unul cu altul. Mitrea Boarului era bogat, şi acum se făcuse leneş şi cam încrezut, iară Stan, ca om cărturar ce era, deşi sărac, se ţinea mai presus de bogatul său vecin.

Bujor rămase stând la fereastră. El ştia de mai nainte că tatăl său nu se va supăra dacă va veni acasă; totuşi, parc-ar fi dorit să-l ocărască pentru această hotărâre a sa şi să-i zică: „Tu trebuie să rămâi!”

Era să plece când auzi uşa şi văzu pe mamă-sa ieşind din casă. Au stat multă vreme apoi de vorbă, mama şi fiul, aşezaţi pe piatra de lângă portiţă. Bujor n-a spus mamei

sale pentru ce nu vrea să rămână: aceasta n-ar fi putut-o spune nimănui pe faţa pământului; zicea numai că nu vrea. Mama zicea să rămână, fiindcă-i merge mai bine decât acasă. „Suntem mulţi la puţin!” era cuvântul mamei; tocmai acest cuvânt îl îndemna însă pe Bujor să facă ce s-a fost hotărât.

— Apoi, dacă suntem la puţin, vreau să fim la mai mult, grăi el hotărât. Şi Marta trebuie să vină acasă! Noi doi nu vom lua pita de la cei mai mici. sângeorge este aproape, atunci mi se împlineşte anul.

Dară Bujor nu s-a ţinut de vorbă. El nici până la sângeorge n-a aşteptat. Numaidecât, în ziua următoare, a spus stăpânului că tatăl său doreşte să meargă acasă şi el ar dori să meargă acuma, când e vremea de lucru.

— Bine facil drept ai, îi răspunse badea Mitru, acuma e vremea. Eu eram însurat când am fost de doauăzeci de ani!

De ce nu mai rămâne Bujor, la asta badea Mitru nu se gândea. El gândea foarte puţin!

Naica Floare a prădat multe vorbe de dragul lui Bujor. îi părea că-i vine să fugă d-acasă când auzi că

Bujor merge. Aşa lucru nu i s-a mai pomenit. Omul acesta creşte în casă şi acuma se duce. Treaba s-a sfârşit cu vorba: „Mai mult peste pragul meu să nu treci!”

Ileana singură ştia „pentru ce” merge Bujor; asta însă nici chiar sie nu şi-o spunea. Ziua întreagă ea era unde se afla Bujor; mereu voia să vorbească cu el şi totdeauna, când îl întâlnea, îi ferea din cale, pentru că nu ştia ce vrea să-i zică. Câteodată apuca un gând, ieşea anume la Bujor şi iarăşi intra. Totdeauna gândul, în urmă, îi părea fără de înţeles. îi plăcea că Bujor vrea să meargă; pentru lumea asta nu ar fi voit ca el să rămână; şi totuşi, adeseori, faţa i se aprindea de mânie, gândind că el chiar se duce. Iară când Bujor a plecat, Ileana nu s-a putut răbda să nu se sfădească, acuma întâia oară, cu Marta, sfadă nu pentru fratele Martei, ci pentru că Marta n-a închis uşa cum se cade. Aşa sunt femeile: se sfădesc foarte uşor. E vorbă veche că babele bătrâne şi fetele de măritat sunt

supărăcioase. Însă Ileana tot numai pe taică-său era supărată. îi părea om cu inima neagră, deşi prea mult ţinea la el. Zisese că Bujor e slugă, şi pentru asta nu-l putea ierta.

II

S-a dus Bujor şi Ileana l-a lăsat să meargă. Măcar nici atâta nu i-a zis: „Mai vino câteodată pe la noi”. Când el se gândea la asta, începea pământul să se clatine sub el.

Naica Floare a zis vorbe mai grele. Pe ea nu era însă Bujor atât de mânios. El era mânios pe Ileana, pentru că n-a zis nimic. Tot se gândea la Ileana şi, cu cât mai mult se gândea, cu atât mai mânios se făcea, şi cu cât mai mânios era, cu atât se gândea mai mult. În sfârşit, a ajuns că nici nu mai gândea la alta decât la Ileana; iară când o zărea câteodată trecând pe dinaintea casei, el tresărea, îl prindeau fiorii şi-i furnicau vinele, încât să fi avut paharul de cuminecătură în mână, şi pe acela l-ar fi scăpat. O dorinţă ar fi avut numai: să-i spună verde în faţă ceea ce altui om pe rotogolul pământului nu-i putea spune, ce-i zace pe inimă. Numai frăţiorii cei mai mici şi Antiţa simţeau câteodată mânia lui Bujor. Când n-o mai putea purta, o descărca asupra acestora, şi apoi, pentru ca iarăşi să-i împace, îi cioplea Antiţei o păpuşă şi-i făcea lui Toderică o morişcă de vânt ori un arc lui Mărian.

Nu însă multă vreme a rămas asta aşa. Bujor era om deprins la lucru. Peste câteva zile au început a-l mânca palmele; îi părea că i se spoieşte pielea. Totdeauna se gândea însă la lucrul de colo, unde a mai lucrat şase ani de zile. Aici, acasă, se simţea străin. Îi părea că lui îi este totuna dacă trebile merg bine ori dacă ele merg rău.

Dacă ploua, Bujor îşi aducea aminte de iazul de la ţarina Boarului şi se întreba dacă este stăvilit ori nu; iară la aceea nu se gândea, că a lor ţarină este pe coaste, şi de iazuri nici că-i pasă. Cu vremea, însă, omul se schimbă. Din zi în zi Bujor privea tot mai mult împregiurul său; mai mergea prin grajd, mai prin grădină, mai pe la ţarină. În urmă afla că, zău, şi aici vor fi multe de îndreptat, multe de stricat şi multe de făcut. În sfârşit, începu şi el a lua parte

la necazurile casei şi a zice tot „la noi” şi tot „la Boarul”. Apoi, când oamenii ca Bujor încep să-şi facă grijă şi să lucreze, ei nu mai încetează, ci-şi fac de lucru chiar şi când nu au!

Dar nici Ileana nu stetea cu mâinile în sân!

Războiul şi ghergheful sunt doauă câmpuri pe care nimeni nu ştie răsfira florile ca Ileana. De asta se vorbeşte giur împregiur, cât ajunge vestea bună. Parcă-i larmecată la degete. A şi avut însă de la cine să înveţe. Naica Floare[1] în viaţa ei n-a făcut alta decât covoare şi altiţe. Puţine fete se mărită în Vezura care să nu o poftească cumătră, pentru că ea totdeauna are câte ceva la îndemână pentru zestrea miresei. Dar Ileana începe a o întrece şi pe ea. Are chip şi chibzuială puind vrâsta între flori, pune verde lângă roşu, pe câmp alb o floare neigră, lângă ea o frunză-n fir, toate bine potrivite, parcă nu e pus, ci crescut.

Naica Floare are zor. Firele sunt întinse pe război; fuşteiele sunt bine aşezate; năsădeala este în suveică; iţele sunt ridicate.

— Şezi, Ileană, să începem!

Sunt doauă săptămâni până la Paşti. Iară la Paşti Ileana trebuie să meargă cu mâneci noauă la biserică. Nici Ileana n-are vreme. Are să fie o pânză cum Ileana până acuma n-a văzut; lire subţirele puse în urzeală, des, unul peste altul; iară năsădeala rară, fire groase, fir de fir. Crede că se poate, dar încă nu ştie. Astăiarnă Bujor a făcut spata cum a fost dorit-o ea.

Lucru greu, pentru că spata şi iţele sunt temelia războiului. Când iţele se încurcă ori se rupe vreun dinte la spată, când iţele sunt groase şi spata rară în dinţi, pânza rămâne plină de noduri, iară nodul în pânză nu-i cinstea ţesătoarei. Bujor a făcut spata pentru Ileana, adică cum altele nu sunt făcute: dinţi deşi şi subţirei ca ascuţişul briciului, legaţi nu cu aţă, ci cu păr de cal, pentru ca îndesat să rămână fir lângă fir. Şi legătura este făcută cu măiestrie: chip iscodit la nevoie de către Bujor, de dragul Ilenei. Iară capetele spetei sunt crestate frumos, ca lucrul

1 În toate ediţiile: Sanda.

să fie deplin.

Ileana începe a ţese. Gândeşte la spată şi, gândind, Bujor îi vine în minte. Asta nu e bine. Când ea gândeşte la Bujor, este cam aprinsă şi mâinile îi cam tremură. Dă prea aspru cu suveica; apasă prea tare asupra iepelor şi, când trebuie să bată firele cu spata, dă cu toată puterea. Aici ar trebui tocmai ca năsădeala să rămână rară, fiind făcută cu chibzuială. Tot ea a zis lui Bujor să facă dinţii subţirei: de ce uită acuma că tot ce e subţire uşor se rupe?

Dară nu s-au rupt dinţii, ci părul de cal. Lucrul este cam slab, dară nici n-a fost făcut pentru ţesătoare mânioasă.

Ileana stă cu suveica în mână, parcă s-a huluit casa asupra ei.

Naica Floare n-aude războiul şi intră să vadă ce e.

— S-a rupt părul şi cad dinţii!

— Pentru ce dai aşa de tare?

— Dară nu dau!

Multă vreme s-a muncit mama şi fiica pentru ca să lege dinţii. Pânza era abia începută şi, cu cât mai scurtă era pânza, cu atâta mai mare necazul. Nu însă toată mâna era bună ca să facă acest lucru, mai ales acuma, când legătura trebuia făcută în război, cu grijă de fire. Asta numai unul o ştie: Bujor.

— Du-te, cheamă pe Bujori grăi naica Floare când văzu că nu poate face nimic.

Ileana sări de la război şi plecă să cheme pe Bujor. Capul îi era atât de plin de iţe, de spete şi de fire, încât uitase cine este Bujor. Parcă şi acuma era numai ici în curte. Când se află însă în curte, ea roşi ca bujorul, stete speriată, apoi iarăşi intră în casă.

— Mergi tu, mă tem că nu va veni dacă-l chem eu!

Naica Floare n-avea vreme. Se duse totuşi.

Ileana rămase la război. Îi părea că arde casa în capul ei. Vine Bujor. Oare să vină!? O! de-ar da Dumnezeu să nu vină! să nu fie acasă! să nu vrea să vină! Ba! asta nu. Asta odată cu capul n-ar fi vrut-o Ileana. Ea ştia că el va veni, auzind că s-a rupt legătura din spată.

Îndată e «auzi portiţa, Ileana sări speriată şi plecă spre uşă, ca şi când ar fugi de moarte. Îi era grabă: i-a venit tocmai în minte că în pod este o suveică mai mică, de care ar putea să se folosească.

Când Bujor suia treptele spre tindă, Ileana suia scările spre pod. Ei priviră unul la altul, o privire din vina căreia Bujor nu afla uşa, iară după ce naica Floarea i-o deschise, el căzu peste prag.

Când se află în faţă cu războiul, începu a se şterge de sudori. Însă nu-i era cald. îi părea că războiul ţese de sine, că iţele joacă şi nu vedea firele cum se cade. Lucrul mergea cam anevoia.

— Măi Bujor! grăi naica Floarea într-un târziu, de ce nu mai vii tu pe la noi?

Ea de mult a fost uitat că i-a zis să nu-i mai treacă pragul.

— Dară eu vin, naică Floare!

— E mânios pe mine! zise Ileana amărâtă, când văzu pe Bujor ieşind pe portiţă. Nici n-a voit să vorbească cu mine! îi era să plângă, dar o zări naica Floare.

— Ce faci, tu fată, în pod?

— Caut suveica, mamă!

Bujor a privit o dată pe neştiute la scară, a şi văzut-o pe Ileana.

„E mânioasă! îşi zise el. A fugit de mine”.

Asta îl amăra, nu vedea decât spete: chiar şi gardul stricat al lui Petrea Popii îi părea o spată pe care ar trebui să o lege.

III

Prescurile făcute din făină albă sunt puse în cârpă; luminele sunt legate şi busuiocul este la îndemână.

— Bătrânule! trage clopotul.

Stan ia prescurile, luminile şi busuiocul în stânga, pălăria în cap, băţul în mână şi plecă la biserică. Este Joia Mare, zi în care va lua sfânta cuminecătură. Naica Sanda îl petrece până la portiţă, şi aici îi zice: „Dumnezeu să primească!” Apoi rămâne privind în urma soţului său. El n-a luat calea spre biserică. „Dumnezeu a vrut aşa!” îşi zice

el printre buze, şi merge mai nainte la vecinul său Mitrea, să-l roage de iertare. Ei n-au avut în curând vorbe slabe; Stan însă a simţit o ură tăinuită către vecinul său, pentru că era bogat din sărac. „Dumnezeu a vrut aşa, ca el să fie bogat”. Acuma, când Dumnezeu cuprinde sufletul lui, simte că această ură e nedreaptă şi se uşurează. În portiţă se întâlneşte cu vecinul, care tocmai plecase la el; dau mâna; Stan îi întinde mâna şi vecinei; apoi amândoi, împreună, pleacă la biserică.

„Dumnezeu să primească!” zic soţiile când îi văd trecând puntea.

În cealaltă zi este Vinerea Mare şi apoi vin sfintele Paşti.

Naica Floare n-are vreme. Toţi sunt gata să plece la înviere; numai ea s-a întârziat. Aşa o paté mama totdeauna; n-are stare până ce nu-şi vede mai nainte fata gătită. îi şed foarte bine Ilenei mânecile noi. Mama a pierdut prea multă vreme privind-o din toate părţile. Ileana însă mai ales de una se bucură: că le-a făcut ea însăşi, cu spata lui Bujor.

Clopotele şi toaca n-au sunat încă. Este însă grabă, fiindcă astăzi acela e mai norocos, care iese mai întâi la uliţă. Grăbeşte dar Stan, ca să meargă cu toţii.

Aici naica Sanda îşi făcea de lucru cu copiii. Astăzi ei au fost cei dintâi treziţi. Oauale roşii nu i-au lăsat să doarmă. Totuşi, încă nu sunt îmbrăcaţi; îşi pierd vremea asemănându-şi ouăle. A rămas că al Antiţei este cel mai frumos; altfel, ar merge plângâiul la biserică, iar astăzi nu e bine să plângă omul.

— Aici sunteţi cu toţii!

— Numai mătura am lăsat-o acasă!

Sună toaca. Vântul fură câte o bucăţică din sunetul ei: oamenii stau şi ascultă. Încep clopotele, precum vântul adie, mai tare, mai slab: dară clopotul Boarului s-aude neîntrerupt. E cam departe biserica; nu e însă negură; cerul e senin; vântul se mişcă leneş în răcoarea dimineţii, şi calea are să fie plăcută. Abia puţin se vede, înspre răsărit, vestea zilei, o lumină ascunsă în întuneric. Cocoşii

cântă, cântă privighetoarea, câte un câne, câte o vacă s-aude din când în când, râul ici alunecă de-a furişa peste prundişul lins, colo se izbeşte în râpă şi murmură mai înspre vale: printre toate, toaca şi clopotele. O puşcă se descarcă, încă una.

— Acum putem pleca!

Ileana le dă copiilor câte un ou, schimbă şi cu fetele mari câte unul, apoi sărută pe Antiţa, care astăzi nu se mai desparte de dânsa, o ia de mână şi toţi pleacă. Copiii fug înainte; trec după aceea bătrânii puntea, iară în urma lor, muierile şi cei mai tineri. Bujor îi lasă pe toţi să treacă. Avea el un gând: să dea Ileanei oul cel roşu, la care a lucrat trei zile cu vârful cuţitului. Dară nu l-a dat: gândea că e mai bine să-l deie astăzi la joc.

E sfânta liturghie, biserica e plină. Astăzi satul întreg a venit să cânte *Hristos a înviat*. Mărian a citit *Sfântul Apostol*; Stan, ctitorul, a umblat cu tasul prin biserică, cu capul ridicat în sus, în semn de sărbătoare, oprindu-se la fieştecare „mărire Tatălui”. Şi pe dinaintea Ilenei a trecut; şi înaintea ei a stat, privind-o cu bunăvoinţă. Bujor a cântat irmosul. Când el a rostit cuvintele „îngerul a strigat”, ca o săgeată a trecut sunetul cântării prin sufletul Ilenei: faţa i s-a roşit, inima îi bătea tare şi ochii îi rămaseră aţintiţi spre buzele cântăreţului. Bujor a cântat adeseori, şi cânta bine; ea însă parcă se temea că acum el va rămânea de ruşine. Şi într-adevăr, când Bujor ajunsese la „saltă acum”, unde iimoeul este mai frumos, ochii lui întâlniră, între Eu te de alţii, doi ochi, a căror privire aţepenită îl făcu mut. „Saltă acum”, şi mai departe nimic. Irmosul, pe care l-a cântat de atâtea ori şi atât de bine, acuma nu-i mai era în minte. El stete în mijlocul cântării; o clipă privirea lui rămase aţintită asupra Ilenei, apoi incongiuia, speriată, împregiurimea sa, cărţile şi oamenii.

Irmosul i-a ieşit din minte şi glasul îi lipsea. Ileana voi să fugă din biserică, şi totuşi, acuma, tocmai acuma, nu putea. „Mai departe, dă înainte, că merge bine!” zicea privirea ei, şi astă privire a dat lui Bujor fir şi glas. A cântat apoi mai departe, şi sufletul lui întreg era în astă

cântare.

În viaţa ei, mai fericită Ileana nu a fost. În vreme ce Bujor cânta şi după ce el a cântat, numai auzul ei era la dânsul, ochii treceau printre oameni şi pe fieştecare fală ea vedea acea minunare, care era în sufletul ei. Şi privirea aceea! Astfel el încă nu a privit-o. îi venea să plângă aici în biserică; atât de mare plăcere simţea, încât dureri îi erau plăcerile.

Până la sfârşitul liturghiei a trecut o clipă vecinică. Bujor şi Ileana vorbeau în priviri şi cu privirile se îmbrăţişau. „Încă o dată privesc la el, apoi nu mai privesc”. „Ea nu este mânioasă!” „El nu este mânios”.

La sfârşitul liturghiei, Bujor a trecut cu coatele printre oameni şi în câteva sărituri a fost la uşa bisericii. Aici aşteptă pe Ileana. Privirile lor se întâlniră peste oameni. Cu cât însă Ileana era mai aproape de uşă, cu atâta mai cu cinste se arăta către femeile mai bătrâne, lăsându-le să treacă înaintea ei, şi cu atât mai dinadins vedea Bujor că nu-i şade bine să închidă calea. Rămăseseră numai câteva muieri în biserică, şi Ileana tot nu putea ieşi.

„O aştept mai la vale!” grăi Bujor când văzu că Ileana chiar vine, şi plecă, mergând încet.

Marta, Ghiţă şi Ana steteau împreună la o parte, necăjindu-se că nu mai vine Ileana. Bujor pe aceştia nu-i văzu decât atunci când, mai la vale, ei trecură pe lângă el cu Ileana.

— Dară tu ce stai? întrebă Ghiţă.

— Aştept pe tata! răspunse Bujor.

Ei merseră înainte, iară el rămase necăjit pe sine însuşi.

Trecând înspre casă, Ileana a stat foarte multă vreme înaintea Stăneştilor. Erau aici multe de văzut. Surorile au văruit casa; pe dinlăuntrul ferestrelor au boit cu vânăt, iar pe la margini au tras vrâste cu roşu. Era frumos aşa. Ileana s-a hotărât însă ca ea să facă mai frumos. A mai cules apoi flori din grădina pe care a fost sădit-o Marta la ferestre. Gardul era alcătuit în chipul lui Bujor, care a

făcut şi portiţa. Mai frumoasă era însă vramiţa. Lucru de nimic şi totuşi frumos. Patru leaţuri cioplite frumos şi încheiate laolaltă. Înspre mijloc sunt încă doauă mai scurte, iar între aceste o cruce. Este făcută numai în semn de vramiţă. Pe un stâlp este o moară de vânt. Când bate vântul, moara se învârteşte, şi doauă cătane, cioplite din lemn şi întocmite cu iscusinţă, încep a se bate în săbii. Pe celălalt stâlp este altă morişcă, care pune pe un faur în mişcare; dă faurul în ileu, tot dă şi nu mai încetează. Poznaşe lucruri a făcut Bujor.

IV

După prânz oamenii mai stau de vorbă, apoi se duc la vecernie. Înaintea bisericii e satul întreg: copiii la jucării, bătrânii la sfat, iară fetele şi flăcăii împregiurul lăutarului.

Bujor n-a mâncat astăzi cumsecade, deşi era ziua de Paşti. Se necăjea foarte de lucrul ce a făcut azi. El a lăsat pe Ileana să treacă pe lângă dânsul! Acuma voia să-şi îndrepteze greşeala.

„Astăzi mergem împreună la joc!”

V

Crucea din sat este tocmai în marginea râpei. Râpa, tocmai înaintea casei Boarului. Dincolo de cruce este un proptiş făcut din câteva lemne, pentru ca să nu cadă vitele în pârâu. Bujor luă un pumn de pietre, merse la proptiş, în dosul crucii, se răzemă şi stete privind cum apa cade şi se izbeşte în râpă. Din când în când el arunca câte o petricea în râu, privea îndărăt când i se părea că prin murmurul apei aude portiţa din dosul lui, şi iarăşi privea cum cade apa, cade, se izbeşte, se prăbuşeşte şi apoi se alină mai în vale. El aştepta, şi totuşi, vremea îi părea scurtă.

Portiţa nu se auzea, şi totuşi, îi părea că vorbeşte cu Ileana. Dorea să vadă pe Ileana, şi totuşi, tresărea când îi părea că aude portiţa, temându-se că ea va ieşi.

Ileana privea din tindă la crucea de piatră. Tocmai când voia să plece, pentru ca să meargă cu Marta la joc, ea a zărit pe Bujor la cruce. Îi era oarecum frică să iasă.

— Nu mergi, tu fată, la joc?

— Aştept pe Marta, mamă!

Ileana văzu pe Marta trecând puntea înaintea lui Ghiţă. Fără ca să ştie de ce, ea făcu un pas îndărăt, ca să nu fie văzută, iară după ce ei trecură, începu să numere petricelele ce Bujor arunca în apă. I-ar fi plăcut să vadă cum cad aceste petricele, să audă picatul lor; i-ar fi plăcut să ştie ce vede Bujor în apă de priveşte atât de dus la ea. Totuşi, dacă ar fi început să ardă casa în capul ei, acuma can-ar fi păşit de la prag. Numai atunci când Bujor arunca privirea la portiţă, ea păşea în tindă, lăsând un ochi peste uşchior.

Uşa de la casa cea mare făcu pe Ileana să tresară. Dac-ar fi fost mai luminos în tindă, naica Floare ar fi întrebat-o: „Ce e cu tine, fată?” În întuneric însă nu se văd toate. Ea crezu dar când Ileana îi spuse că şi-a uitat cârpa acasă, deşi chiar şi prin întuneric ar fi putut vedea că Ileana ţine cârpa în mână. Biata fată răsufla însă atât de cu greu, încât tot omul trebuia să creadă c-a fugit cale d-un ceas ca să-şi caute cârpa.

Naica Floare cobori treptele, iară Ileana intră în casă pentru ca să-şi ieie cârpa din dulap.

Când iarăşi se afla pe prag, Ileana privi speriată, privi încă o dată, fugi la portiţă, privi de aici în toate părţile. Nu era, ca în palmă; Bujor s-a dus.

— Bujori strigă Ileana. Noroc c-a strigat atâta de încet, încât abia c-auzea ea însăşi. Dar a doua oară nu strigă, ci stete puţin locului, apoi merse, stând la fiecare pas, spre crucea de piatră, unde a fost stat Bujor, de unde el arunca pietricele şi privea în apă. Aci ea se propti şi privi în apă. Nu vedea nimic deosebit. Tot cum a mai fost. Crucea a fost rămas la stânga, cam în dos. Ea făcu un pas îndărăt şi şezu necăjită pe piua crucii.

Piatra e piatră, dar mai nemişcată rămase Ileana după ce se aşează pe ea. Un fior, o roşaţă în obraji, şi în urmă ca o beţie groaznică: Bujor şedea în cealaltă parte a crucii. Când el zări pe Ileana, mâna i se deschise, pietrele căzură, şi el se şterse pe mână de praf. După aceea rămase neclintit ca dânsa.

Când oamenii şed aşa pe piatră, încât numai o ciuce

îi desparte, atunci ei nu vorbesc, chiar nici nu gândesc nimic. Este însă o limbă tainică, care nu are vorbe şi nu cuprinde gândiri, o limbă pe care o pricep şi cei ce n-o ştiu. Asta se vorbeşte însăşi pe sine. Într-un târziu, Ileana suspină de trei ori într-o răsuflare – suspinul cu care se trezesc copiii speriaţi în vis.

— Auzi tu, Ileană! Vezi râpa asta? Să nu fiu om dacă nu sar d-aici!

Ileana nu i-a zis să nu sară. Acuma şi ea ar fi sărit bucuroasă. A privit însă la el lung şi blând, încât trebuia să rămână neclintit sub această privire, apoi a început să-i netezească aripa sucmanului, privind la ţesătura firelor.

— A fost foarte bună spata pe care mi-ai făcut-o!

— Bună? Da… ştiam eu că are să fie bună. Tu ai zis s-o fac aşa!

Ileana îi povesti apoi lui Bujor cum a ţesut pânza, câte fire i s-au rupt, câte crimpiţe i s-au făcut, ce-a zis mama, cum o dată a sărit motanul peste război şi au căzut trei fuşteie: le-a povestit toate indeamănunt, una câte una; avea atât de multe de a spune, încât Bujor numai a ascultat.

Când umbrele se împreunară în amurgul serii, Ileana se ridică de pe piatră. Era vremea ca să se mulgă vacile şi să se adape boii.

— Noapte bună, Bujor!

— Noapte bună, Ileanăl

Pesemne, pentru că i-a poftit-o Ileana, Bujor a avut astă dată o noapte foarte bună – bună nu pentru că a dormit bine, ci pentru că nu putea dormi. Lumea îi părea atât de frumoasă, încât nu se îndura să închidă ochii să n-o mai vadă. El nu ştia că acea lume este cea mai frumoasă pe care o vede cu ochii închişi.

Când intră pe portiţă, cânele Flocan sări de lângă trepte, unde era culcat, şi fugi de-a lungul casei, pentru ca să se ascundă dinaintea lui Bujor. Era o neplăcută aducere-aminte. Astăzi, când Bujor sosea de la biserică, cânele petrecea gonind găinile împregiurul ogrăzii; pentru asta, Bujor şi-a vărsat veninul asupra lui. Acum, la întâlnire,

amândurora le veni în minte întâmplarea de dimineaţă şi Bujor se simţi cuprins de o durere nepricepută, amestecată cu ruşine, când văzu cânele fugind de el.

Îl chemă înapoi cu atâta duioşie, încât cânele se opri şi îl lăsă să se apropie de el.

— Vezi că nu-ţi fac nimic, bietul de tine! îi zise Bujor netezindu-i părul, apoi îi luă capul sub braţul drept şi, îmbrăţişându-l astfel, îl privi în ochi.

jun cine a împăcat Bujor, şi această împăcăciune îl bucura atât de mult, încât ar fi stat noaptea întreagă îngenuncheat lângă perete ca să petreacă cu el. Antiţa însă i-a sărit din dos în spate, şi, cuprinzându-l cu braţele, a început să-l hăţească.

— Ia-mă, bădică, în spate!

În spate şi în braţe a luat-o apoi bădica. A sărutat-o, a dezmerdat-o, a necăjit-o: iară câinele juca împregiurul lor, sărind câteodată sus spre Antiţa, care se juca cu el ţipând nebunatic când câinele o atingea cu labele.

— Încă o dată, bădică!

Bujor îi săruta ochii şi făcea încă o dată.

Încă o dată şi încă o dată… tot mai rar, tot mai încet, mai alene, mai obosit, până ce mica adormi în braţele frăţine-său. Bujor o duse la Marta, o dezbrăcară tiptil-tiptil, ca să nu se trezească, şi apoi o culcară. După aceea Bujor ieşi din casă, mai stete gânditor până ce-i veni fluierul său în minte. De mult l-a fost uitat: acum însă simţea dor de el. Jos, tocmai în fundul grădinii, pe unde curge apa peste pietricele, locul este atât de liniştit, mai ales acuma seara. Aci se duse Bujor. Se aşează pe pajişte, se propti cu spatele de nucul cel tânăr şi începu doina trăgănată. Câţiva paşi la dreapta, câinele, întins la pământ, cu capul aşezat pe labele de dinainte, zăcea privind la cântător, ca şi când el ar şti ce vrea să zică doina aceea.

Alene vântul, alene râul, alene doina – o lume legănată alene…

Dar tot mai încet sună fluierul, până când el se sfârşi într-o duioasă şoptire. Bujor îl pusepe iarbă lângă sine şi rămase privind la pălăria sa, pe care o pusese într-un par

din gard.

Luna plină grăbea cu răpejune spre un nour rătăcit; el o urma cu privirea, iară când luna nu se mai văzu decât în mărginile argintate ale norului, el închise ochii, ca mai bine să vadă icoanele ce se dezveleau din sufletul său, părându-i ca nişte vedenii fără de trup, care se leagănă în văzduh. Vedea biserica, oamenii în biserică şi pe Ileana între oameni; se vedea pe sine aşteptând la uşă, i se reivea simţirea de bucurie fioroasă cu care aştepta şi iarăşi trecea roşeaţa peste obrajii lui, aducându-şi aminte vorba: „Aştept pe tata”. Crucea de piatră şi apa ce cade şi se izbeşte în râpă se iveau pretutindenea, rupând şirul gândurilor sale; iară mâna Ilenei mereu dezmierda aripa sucmanului său. Naica Floare şi badea Mitru – greu a supărat pe aceşti doi oameni. Mult ar fi dat dacă într-astă clipită ar fi putut să-i împace. Ar fi dorit să sărute mâna naichii Floarei şi ca badea Mitru să-i dea o palmă şi apoi să-i pară rău c-a făcut-o. Aşa se năştea un gând pe altul în sufletul lui; intra tot mai adânc în această lume, până nici nu mai ştia dacă se află aici ori acolo. Iarăşi se simţea crescut în casa Boarului şi se mustra pentru greşelile ce le-a făcut de când a ieşit din această casă. Mai deunăzi a trecut pe lângă holdele Mitrii. Erau rău lucrate. Şi boii au fost prea slăbiţi de când nu mai steteau sub îngrijirea lui. Ar fi trebuit să-i spună stăpânului, fiindcă el nu poartă grijă de nimic. „Mâne dimineaţă, în crepetul zorilor, trebuie să vorbesc cu el!” zise Bujor grăbit, şi se ridică de la pământ.

— Ce faci tu, fată, în grădină? s-auzi glasul naichii Floarei de peste gard.

— Nimic, mamă! răspunse Ileana speriată – răspunse pentru sine, căci nimeni nu o putea auzi.

Bujor tresări. Îi venea să plângă, când găsi că Ileana a fost stat în apropierea lui. Apoi grăbi la gard şi o văzu fugind spre casă.

— Ileană! auzi tu, Ileană! o chemă el, dar atât de încet, încât nu se auzea.

VI

În vreme ce tinerii petreceau la cruce, bătrânii steteau de vorbă.

De la slujba de seară vecinii plecaseră împreună înspre casă. Era Stan şi Mitrea, Gligor, tatăl lui Ghiţă, şi Păvăloc Ţăpăloiu, om bogat şi din neam ales, ca şi Gligor. Puţină vorbă se schimbă între vecini, până când Stan nu începu, arătând spre o vrâstă de nori, ce se vedea înspre apus.

— Dacă ar da bunul Dumnezeu!

— Zău, o ploiţă n-ar strica. Grânele sunt cam pălite, zise Gligor.

Păvăloc era casier la sat şi om care se pricepe la destăinuirea firii. El privi mai îndelungat la nori, apoi încredinţă pe vecinii săi că mai nainte de mâne dimineaţă nu se poate aştepta la ploaie.

De aici înainte vorba se întinse asupra ploilor. Fiecare ştia să povestească despre câte un rămăşag pe care l-a câştigat de la cutare şi cutare.

— Eu îţi dau rămăşag că plouă la noapte! îi zise Stan lui Păvăloc.

— Nici vorbă! înainte de zori, nu!

— Vere Mitre – grăi Gligor – ce zici, o să plouă la noapte?

— Să vedem ce zice el.

Mitrea mergea cu doi paşi înainte. Ei se opri şi dele din umeri:

— Ce ştiu eu?!

— Vezi aşa, îi zise Stan, eşti mare meşter într-asta. Totdeauna ştii când e vremea de semănat. Dacă nu ploauă după ce ţi-ai pus tu sămânţa în pământ, ai oi rămâne secetă vara întreagă.

— Parcă-i călindar, aşa o potriveşte de bine. Iacă, eu, unul, vă spun că totdeauna aştept cu sămânţa şi cu prăşitul până ce nu văd pe Mitrea că seamănă şi prăşeşte!

— Apoi asta o face satul întreg!

Mitrea se îndreaptă cu faţa mândră, ca şi dintr-o burguială îndelungată, şi incongiură cerul cu privirea.

— N-are să ploauă chiar nici mine! zise el hotărât.

— N-am zis eu că nu ploauă la noapte!?

— N-am zis eu că nu ploauă mine dimineaţă!?

De aci înainte vorba trecu la holde. Mitrea era mai vorbăreţ, dar tot scurt şi măsurat.

— Ăst timp ţi-au ieşit semănăturile cam rău.

— Ce ai semănat pe lângă şipot, în sus pe coaste? îl întreabă Gligor.

Mitrea nu răspunse nimic, dar în urmă trecu roşeai a peste obrajii lui.

— E păpuşoi, dar n-a răsărit încă! zise Păvăloc.

— Măi Stane, la tine am văzut păpuşoiul frumos.

Stan îşi suci mustaţa:

— Apoi când are omul trei feciori ca mine!…

— Asta să fie zisă – îi răspunse Păvăloc – plugar ca Bujor al tău nu mai este în sat!

— Pe asta o au unii de la fire, grăi Gligor. Trebuie să fie în înţelegere tainică cu pământul. Mai în varăaram ca să semăn ovăz aici. „Rău faci că pui ovăz aici, îmi zise Bujor; este pământul cam gras şi ţi se păleşte”. Aşa am şi păţit-o. Apoi la potrivirea vremii nimeni nu se pricepe mai bine decât Bujor.

Oamenii începură să-l laude pe Bujor.

— Ei! vezi ce lucru pocit, zise Păvăloc, arătând la păpuşile lui Bujor, care în adierea vântului îşi făceau jocul.

— Mare meşter! mare meşter!

— Ei bine, grăi Stan fălos, Bujor îţi face carul mai trainic şi mai frumos decât cel mai vestit rotar.

Vecinii plecară înainte spre casa lui Mitrea, care i-a fost poftit la un scaun de odihnă şi mai multă vorbă bună; Mitrea însă rămase privind păpuşile lui Bujor; îşi aducea aminte că în tinereţele sale şi el îi făcea asemenea bucurii lui Păscuţ, copilul care-i murise acum opt ani. Deci, ca totdauna când îşi aducea aminte de Păscuţ, îl era cam trist intrând pe portiţă.

Naica Floare acoperi masa cu pahare. Se bucura totdeauna când putea să vadă oameni cinstiţi la casa ei. Vorbăreaţă precum era, îi plăcea să fie de faţă unde se înşiră vorbele, aşteptând să-i vie şi ei rândul la glumă, ca şi

la vorba înţeleaptă. Acuma însă oamenii au fost urmat vorba de la păpuşile lui Bujor. Stan îşi lăuda fata şi feciorii, iară naica Floare îşi da toată truda să arate că numai nişte piscoi sunt toţi pe lângă Bujor.

— Iacă, să spuie Mitrea, el ştie mai bine cine este Bujor. Vreo şase ani de zile el singur a purtat gospodăria noastră, şi aşa gospodărie nu era în sat. Acuma, de când s-a dus el de la noi, toate merg avalma.

Toţi aşteptau răspunsul lui Mitrea. Dar Mitrea era necăjit de laudele care i se făceau lui Bujor. Nu pentru că nu l-ar fi ştiut pe Bujor vrednic de laudă, ci pentru că vedea pe Stan fălindu-se cu el.

— Apoi da, zise el cam cu jumătate de gură, e flăcău harnic!

Într-astea, paharele se schimbau. S-a închinat în sănătatea tuturora. Stan a închinat[2] un pahar chiar în sănătatea clopotului celui mare, care s-a făcut pe socoteala lui Mitrea. La asemenea rânduri Stan se pricepea mai bine: a stat adeseori la vorbă şi s-a veselit la masă cu popi, cu dascăli şi cu alţi oameni cărturari, care ştiu potrivi vorba în placul altora.

Păvăloc privea pe fereastră la cruce. Era tocmai în vremea când Ileana şi Bujor şedeau acolo. El trase pe Mitrea de sucman şi-i făcu semn să privească. Şi-i plăcea lui Mitrea să privească. Bujor era înalt şi spătos, iar Ileana, făptura tătâne-său, numai cu o palmă mai mică. Se potriveau bine lângă olaltă, iar asta el n-o găsise până acuma.

Şi Păvăloc privea cu plăcere. El ridică paharul plin şi-l închină lui Mitrea:

— Vere Mitre! să jucăm la nuntă! Soră Floare! Vecine Stane! să fim cu veselie!

Şi Gligor ridică paharul, închinând pentru încuscrire. Dar Mitrea era dus pe gânduri şi nu pricepea gluma, iar naica Floare o pricepea şi nu voia s-o priceapă. De când Ileana era mică, ea se dezmierda cu dorinţa de a fi o dată soacra părintelui din sat. Ileana e făcută să fie preuteasă.

2 în toate ediţiile: încheiat.

Dar cum gândea acum la Bujor, ar fi dorit ca el să fie popa, şi mai că n-ar fi fost în stare să închine şi ea.

Nici Stan n-a gândit încă la asemenea lucru şi era cam supărat c-au gândit alţii. Tot nu prea era omul lui Mitrea. Om însă care niciodată nu rămâne dator, el ridică paharul şi cumpăni puţin vorbele:

— Cam grăbit, vere Păvăloc. Ai greşit casa. Iacă, vărul Gligor, om bogat, are fecior voinic. Eu?! mai sunt şi alte sate. Pe Bujor îl ştie lumea. Şapte fete pe un deget.

— Hai! că n-am eu fată! Să am şapte fete, toate i le-aş da lui Bujor.

Stan începu a-şi răsuci mustaţa, privind cam aspru şi fălos la Mitrea.

Mitrea pomi în răsuflat greu, se aprinse în sfârşit, sări şi dete cu pumnul în masă.

— Să n-am Dumnezeu de nu crap masa asta în doauă! În casa mea eu sunt stăpân, strigă el mânios.

Toţi se uimiră de asemenea purtare pripită.

— Dar ce te-a supărat, dragă? îl întreabă Floare, care de vreo opt ani nu l-a văzut aşa de aprins.

— Să nu se fălească cu el, că eu l-am făcut om; din casa mea a ieşit, în a mea cinste este cum este! răspunse Mitrea hotărât.

— Ce!? nu cumva ai voi să-mi iai feciorul?

— Ţi-l iau, că e de casa mea. Eu l-am făcut om!

Să nu mai lungim vorba, pentru că nici n-a mai ţinut mult. Aprins era Mitrea, Stan aprins: vecinii s-au despărţit cam supăraţi. Naica Floare era necăjită de cele petrecute. Ea căuta pe Ileana şi, simţind că e în grădină, o chemă în casă. Ileana e fată mare, dar ea încă nu ţine minte să o fi ocărit mamă-sa vreodată. Acuma naica Floare o luă de scurt şi-i spuse că unei fete mari nu-i şade bine să umble prin grădini.

— Tu eşti fată de măritat, trebuie să-ţi păzeşti numele.

De asemenea vorbe Ileana s-a foarte amărât, şi amarul ei multă vreme n-a lăsat-o să doarmă.

Badea Mitru nu se mai cunoştea pe sine însuşi. Părea

c-a găsit o comoară. Afară din seamăn era mulţumit de vorbele pe care le-a fost zis lui Stan. L-a lovit tocmai unde mai tare îl doare. Apoi simţea că a zis adevărul. Bujor îi era ca fecior. Atât de tare o simţea asta, încât numai acuma începu să se mânie pe Bujor pentru că a ieşit din casa lui, şi ar fi fost în stare să meargă acum noaptea să-l aducă acasă.

Astă-seară era răcoare de primăvară, dară Bujor şi Ileana ştergeau sudori când calde, când reci. Când Bujor plecă de la tei, Ileana era în pat, dar nu putea dormi. Naica Floare se cam neliniştea auzind-o suspinând şi întorcându-se mereu de pe o lături pe alta. Dară oricât ar fi dorit să o liniştească, nu ştia cum să înceapă. Era şi ea cuprinsă de gândurile sale.

Deodată Ileana se ridică în pat, stete puţin, apoi se coborî şi ieşi încet din casă. Naica Floare îşi opri răsuflarea, dar nu mai auzi nimic.

Ileana a ieşit să se astâmpere puţin. În casă găsea că era năbuşeală. Ea se aşează pe prag şi stete câtăva vreme aici neliniştită, muşcându-şi buzele şi hăţind legătura rochiei, pe care n-a fost lepădat-o. Într-un târziu ea se ridică iute şi plecă cam fuga spre portiţă, o deschise şi ieşi, lăsând portiţa aşa.

În casă, naica Floare se neliniştea tot mai tare.

— Ileanăl auzi tu, Ileanăl Ileana mamii!

Niciun răspuns.

Ea se coborî din pat şi ieşi. Ileana, nu se mai vedea nicăiri. Speriată, se întoarse în casă şi sculă pe Mitrea, care dormea dus ca un copil scăldat şi bătut.

— Ce e? întrebă el burguit.

— Ei, du-te de vezi unde e Ileana.

— Apoi unde e?

— A ieşit şi nu ştiu unde a perit.

— Ori tu ţi-ai ieşit din fire!?

— De un ceas a ieşit şi nu mai vine. Am fost s-o caut şi n-o găsesc.

Mitrea se cobori din pat şi ieşi în cămaşă, precum era.

Afară numai câniі îi ieşiră în cale, mişcându-şi cozile şi scheaunând încet. Privi în toate părţile, dar nu se vedea nimic. Ar fi chemat-o, dar îi venea greu să-şi strige fata în capul nopţii. El o chemă de câteva ori încet, dar nu primi niciun răspuns. Dacă nu era atât de aprins în căutarea fetei sale, ar fi văzut portiţa deschisă şi ar fi găsit calea. El plecă însă spre grădină, apoi suci pe la capătul casei.

— Ileanăl auzi tu, Ileană!

Niciun răspuns.

— Păcatele mele – zise el plin de îngrijare – unde poate fi fata aceea?!

În clipa aceasta sosi la colţul casei. În dos, între casă şi gardul lui Stan, văzu ceva mişcându-se.

— Tu eşti, Ileană!?

Niciun răspuns, dar şi arătarea care se vedea rămase neclintită.

— Cine e acolo? strigă badea Mitrea, păşind mânios spre el.

— Eu sunt, bade Mitrei zise Bujor cu glas tremurător, văzându-se un pas de la Mitrea.

— Dar ce dracul cauţi tu aici pe vremea asta?!

Bujor stete câtăva vreme tulburat, apoi scoase vorbele fără de legătură.

— Bade Mitrei să-mi dai pe Ileana, s-o măriţi după mine, că zău nu-i bine dacă nu faci aşa!

Mitrea rămase uimit de vorbe şi de felul în care erau zise.

— Ei bine, zise el, apoi acuma noaptea vii tu să-mi peţeşti fata?

— Dară n-o peţesc acuma, nici n-am venit de asta, grăi Bujor amărât, apoi se suci în călcâi. Adică nu mi-o dai. Nu mi-o da. Ţine-ţi-o ţie!

Când Mitrea văzu că Bujor pleacă, făcu un pas spre el.

— Auzi, măi Bujor, zise el molcomit, d-apoi că n-am zis eu că nu ţi-o dau.

Zicând aceste, îl apucă cu mâna de braţ şi ei steteră multă vreme aşa, fără să se mişte, fără să grăiască careva

vreun cuvânt.

— Dar Ileana unde e? întrebă Mitrea mai în urmă.

— Ileana? Nu e în casă?

— A ieşit şi nu ştiu unde a perit.

Bujor tresări la aceste cuvinte. De mult a văzut el uşa deschisă, a auzit chiar când cineva a deschis-o, ba a şi gândit că Ileana ar fi putut să iasă pe uşa aceea.

Când se găsiră la uliţă, Bujor plecă spre cruce.

— Stăi, grăi Mitrea. La dreapta!

[leana şedea pe laiţa de dinaintea casei lui Stan şi se săruta cu naica Sanda, muma lui Bujor.

GURA SATULUI

Nu-i vorbă! răi sunt oamenii, încât mai răi nici n-ar putea să fie. Chiar şi acela pe care toată lumea îl ştie de bun îşi are ceasurile de răutate, şi nu avem decât să-l atingem unde-l doare pentru ca să-l facem mai dârz decât alţii. Dar nenea Mihu tot om bun rămâne.

Se şi cuvine însă unui om din oameni, ca dânsul, să fie de bună chibzuială, să cumpănească vorbele şi să umble mai mult călare decât pe jos.

Acasă, asta-i altă vorbă!

Oamenii s-au obicinuit a zice mai bucuros „la Mihu Saftei” decât la „Safta Mihului” fiindcă... aşa-i lumea! Când oamenii nu au ce face, ei scormonesc o vorbă şi îşi petrec vremea cu ea. Să te ferească Dumnezeu să nu cazi pe gura satului.

Pentru aceea, când Safta începe să facă gură, nenea Mihu îşi pune mâinile în cap şi-i zice:

— Nevastă! nu mă da pe gura golanilor.

Iar apoi caută să-i facă pe plac, numai să scape de urechile vecinilor. Astfel, cam într-un chip şi cam într-altul, Safta face să treacă de stăpână în casă.

Dar se zice că nu-i stăpân fără stăpân.

E cineva şi mai presus de Safta.

Nenea Mihu are doi feciori voinici şi o fiică frumoasă.

Feciorii, fiindcă sunt doi şi feciori, oricât de voinici ar fi, stau sub porunca părintească; Marta însă e una singură, adică nu mai are în casă pe nimeni deopotrivă cu dânsa.

Încă pe când era în faşe, Marta avea obiceiul de a pune toată casa în mişcare.

Nenea Mihu, auzind-o plângând, alerga plin de îngrijare din grădină ori din curte în casă.

Şi cu cât creştea, cu atât i se lăţea stăpânirea, căci – vorba lui nenea Mihu – fata mare-i cinstea casei.

Dar tot nu e stăpân fără stăpân.

Ce-i drept, cât ţine preajma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta; dar lumea e mare şi multe lucruri se găsesc într-însa.

rlind Marta iese la joc şi trece de-a lungul uliţilor, nevestele şi babele pizmaşe de tinereţe grăbesc la portiţă şi privesc în urma ei. E frumos cum îşi ţine capul, cum îşi poartă trupul şi cum se mlădie la tot pasul; şi frumos îi şade părul creţ pe frunte, frumos i se lipeşte bogata salbă pe sân, frumos îi cad altiţele pe braţe şi cătrinţa bătută în fir frumos i se rotunjeşte pe pulpi-Chiar babă să fii, o priveşti şi ai dori s-o tot vezi.

— Oare cine, soro? zice una.

— Cine altul decât Toderică, îi răspunde alta.

— Toderică?

Aşa umblă gura satului. Nici că visezi din ce scorneşte o poveste.

Pentru ca să vorbim drept, Toderică e Toader, ba chiar Tudoroiu. Lasă că avea din cine să iasă fiindcă şi tatăl său, Cozma Florii Cazacului, seamănă cu dinsui. Fecior şi tată, când calcă, puntea le scârţâie sub picioare.

La joc, Tudoroiu se face mai mult Toderică decât Toader şi ţi-o duce şi frământă, încât să pui rămăşag că ţi-ar putea juca pe urzeală fără ca să-ţi încurce firele, te bun la veselie, deschis cu flăcăii, darnic unde-i vorba să se arate şi prea mult îi place să şuguiască la joc şi la şezători cu fetele.f

Când, la joc, Marta se iveşte în preajma vederii lui, Toader scutură din cap, îşi netezeşte părul de pe frunte, ridică din umeri, îşi potriveşte peptarul pe trup. Iar dacă că se apropie, dacă este aproape de dânsul, Toader îi zice:

— Ce mai faci, Marto?

Ea răspunde:

— Mulţumesc de întrebare, bine!

El apoi întreabă:

— Nenea Mihu ce mai face?

Ea răspunde:

— Mulţumesc, face bine că-i sănătos.

El iarăşi întreabă:

— Leică Safta ce mai face?

Ea atunci răspunde:

— Şade, Toderică.

După aceste, ea îşi adună buzele şi întreabă:

— Ce mai fac ai voştri?

— Ei! Ce să facă? răspunde el, iacă! mai una, mai alta…

De aci înainte vorba trece la lucruri mai depărtate. Toader spune că a vorbit cu cumnatul, cu vărul, cu finul, în sfârşit, cu cutare şi cutare dintre oamenii vrednici de a fi stat de vorbă cu dânsul; iar Marta îi spune cine a fost şi cine nu a fost de curând la dânşii, cu cine a vorbit şi cu cine nu, cine ce a zis şi ce nu a zis.

În sfârşit, Toader priveşte îndelung în ochii mari ai Martei, Marta îi zâmbeşte cu o răcoroasă bună-cuviinţă şi, văzând acest zâmbet, el îi apucă mâna şi zice:

— Să jucăm una, Marto.

Ea răspunde veselă:

— Dacă vrei, Toderică.

Toader atunci bagă mâna stângă în şerpar, scoate un pumn de bani, îi aruncă lăutarului şi strigă:

— Acum, una pe pofta mea!

Iar când Toderică se prinde la joc cu Marta Mihului Saftei, babele şi moşnegii se ridică din umbră, sparg sfatul şi grăbesc să mai vadă şi ei o dată.

Aşa se petrec lucrurile. Dar gura satului prea face dintr-un ţânţar un armăsar. Pe când Marta şi Toader vorbesc numai aşa, ca să nu tacă, cei ce n-au ce face le pun floare la ureche.

Cu totul fără niciun temei nu sunt însă nici vorbele babelor. Prea se potrivesc tinerii la stare şi la făptură, prea

sunt deopotrivă în sat şi-n şapte sate!

E vorba, cine-a fost Cazacul, cine Florealăzacului şi cine este Cozma Florii Căzacului? Un copil nevirstnic o ştie pe de rost. Om să-i pui alături şi să-l cauţi în şapte sate, nu găseşti unul mai bun decât Mihu, care nu-şi mai ştie rubedeniile şi cuscrii şi finii şi care nu-şi numără averea pe boi, ci pe juguri.

Aşa judecă satul şi, dacă e vorba să spunem drept, nici Mihu, nici Cosma nu sunt scoşi din sat. Prea se simţeau străini în acelaşi sat şi le plăcea să se mângâie cu nădejdea de înrudire.

Marla şi Toader? Ei s-au trezit încă de mici în gura satului, şi nici că-şi mai dădeau bine seamă despre cele ce se vorbeau zi pe zi. Ar fi trebuit să vie cineva şi să le spuie că nu-i aşa, pentru ca să-i puie pe gânduri şi să-i facă a se întreba cum adică este.

Cineva! Dar cine? Dintre toţi unul singur era care ar fi dorit să se puie împotriva gurii satului, dar acesta era tăcut şi gânditor.

În toate duminicile şi zilele de sărbători, dis-de-dimineaţă, cobora despre munte şi intra călare în sat un voinic curăţel. Nimeni nu se întreba de unde vine şi unde descalecă; toată lumea ştia că este Miron oierul şi nimeni mai mult nu dorea să ştie.

Trecuse un an de zile de când Miron venea mereu la joc; flăcăii îi erau prieteni, iar fetele se adunau bucuros împregiurul lui ca să-i asculte poveştile, vorbele şegalnice şi cântecele frumoase. Din când în când, dar foarte arareori, Miron scotea din şerpar un fluieraş, pe care cânta câte o doină plină de duioşie, încât oprea răsuflarea celor ce-l ascultau.

Din când în când, numai arareori, scotea Miron fluieraşul său: îl scotea însă totdeauna când Marta îl ruga: ba era chiar destul ca ea să privească la şerpar, pentru ca Miron să puie mâna pe piept, gata de a-i face pe plac.

Acesta e lucru ştiut de toţi, ba chiar un lucru care de sine se înţelegea. Cine nu ar fi dorit să asculte cântecele lui Miron şi care fată nu ar fi dorit să-i fie în apropiere şi

să-i audă graiul limpede? Marta era fiica Mihului Saftei, şi era un lucru firesc ca atunci când ea îl roagă, să nu zică ba, mai ales ştiind să-l roage atât de frumos cum avea obiceiul. Fetele dar, când voiau să asculte, rugau pe Marta; Marta însă mai totdeauna le răspundea că Miron nu voieşte, fiindcă nu e tocmai în voia lui cea bună. Numai din când în când, foarte arareori, Marta ruga pe Miron să cânte.

În horă Miron totdeauna e cumpătat, încât parcă numai şuguieşte cu jocul. Dar ochii tuturor a se opresc asupra lui Hnalt şi mlădios, cu umerii laţi şi cu pieptul ieşit, elcalcă lat şi pe întreaga talpă, încât la fiecare pas întregul trup i se scutură şi se leagănă când la dreapta, când la stângij când stă însă şi-şi ridică fruntea ieşită din faţă, fetele tresar sub privirea lui. Cun cap bălan cu părul lung până pe umeri, cu o faţă albă şi străbătută ca de-o răsuflare de rumeneală, cu doi ochi mari şi albaştri ca faţa cerului privită de pe culmea muntelui. Totdeauna e în această faţă ceva ce nu se mai găseşte în alte feţe, un fel de tristeţe, un văl de gânduri, iară în surâsul de pe buzele lui ascuţite totdeauna e ceva ce-ţi deschide sufletul?

E minunat flăcău Miron şi nu e minune că toţi îl caută şi doresc.

Înspre amurgul serii, când jocul se sparge, Marta pleacă spre casă.

Unii merg într-o parte, alţii într-alta.

Toderică merge cu Marta până la răspântie, îi doreşte de bine, apoi coteşte la stânga şi o lasă să meargă cu ceilalţi mai departe.

Până acasă ea merge însoţită de fete şi de flăcăi, între flăcăi este şi Miron, care, precum de la sine se înţelege, totdeauna merge alăturea cu dânsa.

Peste puţin, ei lasă apoi uliţa, trec un pârleaz de la dreapta şi merg pe o cale mai scurtă, pe poteca dintre vii, pe la Fântâna Corbului, unde izvorăşte apa cea bună.

Până aci merge Miron. Mai departe, nu. Aici apoi, câteodată, fetele şi flăcăii se opresc şi Marta roagă pe Miron să cânte.

Şi adeseori casele din satul apropiat abia se mai văd, când fetele şi flăcăii pleacă şi lasă pe Miron singur la Fântâna Corbului.

Odată, de mult acum, cântase atât de frumos, încât vremea se întârzia şi singură Marta mai cuteza să rămâie şezând pe iarbă.

— S-au dus toţi! grăi Miron îngrijat, când se văzu singur cu Marta.

— Nu-mi pasă! îi răspunse Marta încălzită. Cântă mai departe.

— Dar e târziu!

— Cântă! îi zise ea încă o dată.

Miron se simţi cuprins de un fel de beţie, se aşează pe doaga fântânii şi începu să-şi verse sufletul într-o doină ce se perdea în liniştea serii.

Marta ascultă câtva timp dusă, apoi se ridică, se apropie încet de fântână, se aşează lângă Miron şi îşi răzemă capul de umărul lui. Miron, simţind răsuflarea ei caldă şi undoiarea sânului mişcat de bătaia inimii, tresări cuprins de o îngrozitoare uimire.

— Cântă mai departe, căci grozav de frumoasă e doina! îi zise ea cu stăruinţă, apăsând mâna pe umărul lui.

— Nu mai pot, îi zise el, răsuflând din greu, apoi se ridică.

— Bine, zise ea. O să cânţi altă dată.

Miron privi câtva timp în faţa ei, îi apucă după aceea mâna şi grăi:

— Marto! Dacă tu ai şti cât de bine mă simt când te văd, când îţi aud glasul, când mă priveşti, dac-ai şti cât de bine mă simt când mă gândesc la tine, nu ştiu cum, dar parcă ar trebui să plângi.

— Ştiu, Miroane! îi răspunse ea, fiindcă şi eu mă simt bine când sunt aproape de tine.

După aceste ei îşi mai steteră câtva timp tăcuţi în faţă, apoi Marta plecă spre casă, iară Miron rămase privind în urma ei.

E de mult de atunci, şi de atunci Marla n-a mai fost singură cu Miron.

t Sosind acasă în acea seară, nu-i vorbea mamei sale decât despre Miron, spunându-i mereu cât de frumos cântă, cât de dulce e la vorbă şi cât de plăcută îi este toată înfăţişarea.

Safta asculta cu privirea aţintită la buzele fiicei sale, care vorbea cu atâta căldură şi atâta de frumos, încât ar fi dorit ca zi şi noapte s-o asculte. Iară când îi spunea că Miron în toate îi face pe plac, era mândră de întâietatea ce i se dă fiicei sale pretutindeni şi de către toţi.

Şi de aci înainte Marta foarte adeseori îi vorbea mamei sale despre Miron şi foarte adeseori îşi aducea aminte de dânsul.

Gura satului?

La lucru şi pe la şezători fetele cântau doinele pe care le învăţaseră de la Miron, îşi aduceau aminte de faţa lui drăgăstoasă, se mândreau cu vorbele dulci primite de la dânsul şi fericeau pe Marta, care îi era dragă.

Atât însă şi numai atât; mai departe nimeni nu cuteza să ducă vorba: ba fetele mai fericeau pe Marta şi pentru că în curând avea să fie mireasa unui june atât de voinic şi de bogat ca Toderică.

II

Ce să-i faci? Aşa s-a deprins lumea! După ce vinul a stat de fiert şi începe a se deosebi de drojdii şi a se limpezi, flăcăii vor să se însoare, iară pe fete le apucă dorul de măritiş.

Dar Cosma încă din primăvară pusese temelia pregătirilor de nuntă, căci Toader trecuse de douăzeci de ani şi nu se mai cuvenea să-şi piardă anii bătând căile şezătorilor, iară Simina, soţia lui Cosma, ardea de dorinţa de-a se vedea soacră mare, maică nurorii din casă şi cât mai curând bunică.

Pe când dar vinul fierbea prin butoaie, Simina îşi făcea mereu de lucru prin şopron şi mereu îşi zicea: „Vinul ăsta nu se mai astâmpără”. O zi însă, alta şi iarăşi alta, şi în urmă apoi una de sărbătoare, aceea în care argaţii sloboziră butoaiele pe pălămări groase în pivniţă, întrebându-se în şagă cine oare, şi când, şi de dragul cui va

sparge butoiul cel mare şi cu deosebire pe cel mai mic, în care se păstra cel mai bun vin din anul în care s-a născut Toderică.

În sfârşit, după ce toate erau puse la cale, Cosma se aşează la masă şi privi îndelungat la soţia sa.

Ea dete din umeri.

— Ei! ce zici, nevastă? o întrebă el.

— Ce să zic? îi răspunse ea. Cum vei crede tu mai bine.

Înţelegerea era deplină şi nu mai rămânea decât un lucru pe care trebuiau să-l pună la cale, dar acesta era greu şi trebuia să fie făcut cu multă băgare de seamă.

Nu-i vorba! Mihu şi Safta ştiau de mult când anume vor avea să primească oameni buni la casa lor; dar ei o ştiau după spuse, din câte o glumă scăpată la timp potrivit, o ştiau din gura satului; acum trebuia să li se spuie după cum se cuvine, cu toată cinstea şi omenia şi fără ca să mai rămâie îndoială dintr-o parte ori dintr-alta.

Întrebarea era dar cine să dea cinstea, cine să ducă vorba şi să primească răspunsul. Trebuiau să fie oameni de frunte, oameni din oameni, oameni care ştiu să zică „bună dimineaţa”, ştiu să potrivească întrebarea şi, mai ales, care ştiu să primească răspunsul, oameni trebuiau să fie, care fac cinste caselor, între care se pun.

Cosma dorea ca, trecând oamenii lui de-a lungul uliţei, satul să privească în urma lor şi să zică: „Aceştia sunt oamenii lui Cosma Florii Cazacului” şi ca Mihu, după ce-i vor fi ieşit din casă, mulţămit, să le poată grăi vecinilor: „Am avut pe cutare şi pe cutare la casa mea”.

Şi lucrul nu e cu totul lesne de pus la cale, căci o greşeală, fie orişicât de mică, ar putea să strice toată înţelegerea şi buna învoială.

Oamenii cumsecade, mai ales după judecata Cosmii Florii Cazacului, sunt puţini şi, dintre aceştia, unul ar fi cum ar fi, are însă obiceiul de a striga prea tare când vorbeşte, altul e minunat, dar e deprins a face glume proaste, şi iarăşi altul, care ar fi cel mai bun dintre toţi, e cumnat cu Stan, numit Gură-Spartă. Astfel, mai ales

Simina nu-şi găsea în tot satul oameni pe plac, şi a trebuit să treacă multă vreme până ce soţ şi soţie s-au înţeles să roage pe Simion al Anei Popii şi pe Mitrea Podarul, amândoi oameni nici prea bătrâni, nici prea tineri, cumpătaţi la veselie şi bine chibzuiţi în potrivirea vorbelor, cu deosebire însă oameni de neam bun şi bine văzuţi în sat.

Făcându-se înţelegerea, Cosma îşi îmbrăcă sucmanul şi porunci să cheme pe Toderică, iar când feciorul intră, tatăl îşi luă pălăria, o puse în cap şi se aşează.

— Toadere! zise el peste puţin, apăsând asupra vorbelor. Am socotit c-ar fi vremea să te însori.

— De, taică! răspunse Toader. Cum vei socoti dumneata.

— Prea bine! grăi bătrânul. Ce zici? îţi place Marta, Marta Mihului, a Mihului Saftei?

— De, taică! răspunse Toader, şi dete din umăr.

— Adică, astfel, ne-am înţeles, încheia Cosma, apoi se ridică, îşi luă băţul şi ieşi cu paşi laţi.

Dacă însă Cosma era pregătit pentru nuntă, nici Safta nu rămăsese cu mâinile în sân.

Marta era aproape de şaptesprezece ani, adică începuse să fie cam-cam fată bătrână, căci Safta se măritase la vârsta de cincisprezece ani. Să nu ne prindă dar mirarea că ea, încă de mai mulţi ani, era gata să-şi primească peţitorii. nu împlinise încă cincisprezece ani, când troanele de zestre, împodobite cu flori tăiate în scândură de tei, erau pline de altiţe, de cătrinţe, de trâmbe de pânză şi de albituri cusute gata, pline erau şi acoperite cu fel de fel de velinţe lucrate cu mult meşteşug; iară de atunci Marta lucrează mereu, ţese, alege, coase şi aruncă flori pe gherghef, încât zestrea s-a adunat pentru şapte mirese-Prea mult însă niciodată nu se poate aduna, fiindcă cinstea nevestei tinere este de a le face mireselor daruri de nuntă din zestrea sa bogată şi, cu cât mai multe daruri poate face, cu atât mai mare cinste i se cuvine.

Acum bătuse vântul din partea aceea, şi anume Simâna trimisese pe Stanca lui Cârcioc, aşa din

întâmplare, la Tudora, vecina Saftei, şi Stanca îi şoptise leicăi Saftei c-a auzit de la cineva că are să vie cineva, de undeva, cu un gând bun oarecare. Safta, îndată ce auzi, puse mâinile în şolduri şi îşi zise nedumerită: „Vai de mine, dar de ce să mă apuc!”

Era vremea frumoasă şi se gândi că ar fi bine să puie albiturile să se azvânte. Porunci dar să scoată troanele împodobite cu flori tăiate în lemnul de tei şi să le aşeze înaintea casei pe doauă scânduri puse pe nişte polobocele.

— După ce troanele fură aşezate, leica Safta le deschise pe toate şi începu, dimpreună cu Marta, să scoată, bucată cu bucată, velinţele, cătrinţele, alt iţele, trimbelede pânzăşi albiturile cusute, să le scoată, să le scuture şi să le întindă pe sfoara legată de stâlpii pe care zăcea lungul foişor şi cerdacul cel mare.

Era frumos şi plăcut la vedere cum, în sfârşit, toată această bogăţie a lucrurilor de mână sta dezvelită în vederea tuturor a, şi leica Safta privea din când în când pe furiş la uliţă, pentru ca să vadă cine trece şi cine stă să privească.

În urmă sosiră şi carele de la câmp, şi patru pluguri cu câte patru boi intrară în curtea largă, iar în urma lor venea călare, pe un murg buiestraş, Vasilie, feciorul mai mare al stăpânului.

Când argatul voi să închidă poarta în urma carelor, Mihu, care sta în mijlocul curţii, ridică dreapta şi-i zise încet: „Lasă!”

Poarta rămase deschisă.

Argaţii voiră să tragă carele în şopron şi să ducă boii la grajdi, Mihu iarăşi ridică mâna şi le zise:

— Lasă! Puneţi plugurile la o parte, întoarceţi boii la car şi le aruncaţi câte un braţ de fân.

Aşa făcură argaţii.

— Mâne ducem la moară! le zise apoi Mihu, plimbându-se cu paşi mari prin curte. Scoateţi grâul din hambar şi-l puneţi în saci.

Vasilie privea, asculta şi înţelegea; descălecând dar, el îşi legă calul de loitra unui car, luă căciula din cap, îşi

netezi părul de pe frunte şi iarăşi puse căciula în cap.

— Măi Mitre, îi zice apoi frăţine-său, scoate caii la apă.

Peste puţin Mitrea scoase din grajdi doi cai înalţi şi trupeşi şi-i duse de căpăstru la fântâna din fundul curţii.

Sosiră apoi vacile lăptoase, porcii lacomi, caprele neastâmpărate şi oile blajine.

Pe când, înspre seară, Simion şi Mitrea intrară cu paşi măsuraţi pe poarta deschisă, curtea era plină: Blugile aşezau în grămadă sacii cu grâu, boii rumegau la carele puse în şir, slujnicele mulgeau vacile, porcii sfârâmau zgomotoşi grămezile de păpuşoi, caprele se obrăzniceau în toate părţile, oile stau înghesuite într-un unghiu al curţii, iară Mitrea se lupta cu caii nărăvaşi.

Mihu, stăpânul, se plimba mereu prin curte, iară Marta, fiica stăpânului, îşi făcea de lucru, împărţind porunci în toate părţile.

Afară, înaintea porţii, sta un copil şi privea, oprindu-şi răsuflarea la cele ce se desfăşurau sub ochii lui.

Gând Mihu văzu pe Simion şi pe Mitrea intrând pe poartă, el plecă spre dânşii cu capul ridicat şi legănindu-şi alene trupul la fiecare pas.

— Bine te-am găsit! Bine te-am găsit! grăi Mitrea cu faţa deschisă.

— Bine să fiţi primiţi la casa noastră! le răspunse Mihu, întinzându-le mâinile. Dar cum şi unde şi în ce treabă?

— Umblăm şi noi, răspunse Simion, mai încoa, mai încolo…

— Iar treaba ne este mare şi binecuvântată, numai noroc să avem la dânsa, adaose Mitrea, privind cu mare băgare de seamă în ochii lui Mihu.

— Norocul, zice Mihu, vine de la Dumnezeu.

— Amin! răspund amândoi.

După ce-şi făcură astfel *bineţele* cuvenite, toţi trei înaintară spre scările casei. Mitrea însă, ca om cu multă chibzuială, peste puţin se opri şi aruncă privirea peste curte.

— Precum văd, aţi fost astăzi la plug, zise el ca din întâmplare. Unde aţi arat?

— Nici n-aş şti să-ţi spun bine, răspunse Mihu, întorcându-se spre curte. Ştiţi cum e omul când îi cresc feciorii. Abia-i cunoşti musteaţa, şi te scoate din gospodărie. Măi Vasile! urmă el apoi, chemând pe fiul său. Unde aţi arat astăzi?

— În Dosul Plopului, răspunse flăcăul, apropiindu-se.

— Bune pământuri! zise Mitrea şi, dacă nu mă înşel, erau ogoare.

— Da, sunt bune! grăi Miliu, dând din umeri. Dar sunt mai slabe decât cele de la Vadul-Tătaiului.

Pentru ca să-i lămurească, Mihu le spuse apoi câte şi unde-i sunt pământurile, care sunt moştenite de la bunicul său, care sunt câştigate de tatăl său şi care sunt agonisite de dânsul, şi le spune cât rod a adunat estimp, cât an şi cât anterţ.

Pe când să sfârşească, Simion priveşte la boi şi zice că sunt frumoşi, apoi pleacă toţi trei, ca să-i vadă mai de aproape.

De la boi trec în urmă la vaci, la porci, la oi şi la cai. Pretutindenea Mihu le făcu împărtăşire despre cum şi când şi în ce chip, le spune preţul şi vremea cumpărării, laudă soiul şi scoate la iveală buna prăsilă ieşită din gospodăria sa.

Sosind la vraful de saci, el dezleagă gura unui sac, pentru ca fiecare dintre cei de faţă să poată lua un pumn şi să laude bobul plin. El însuşi ia un pumn, îl scutură, îl priveşte, zice c-a ieşit bine, îl aruncă jos, apoi leagă gura sacului.

Simion ţine pumnul plin la gura unui bou apropiat, iar Mitrea ia câteva boabe între dinţi şi aruncă prisosul între saci, ca să găsească şi păsările ceva.

— Rău ai brodit-o, zice Simion, căci aici ele găsesc în de prisos.

Când se îndreptară din nou spre casă, Safta se iveşte, ca din întâmplare, la capul scărilor.

— Vai de mine! cum ne-aţi găsit! le zise ea. Dar să

iertaţi. Aşa-i omul cu gospodăria! Oricât te trudeşti, n-o scoţi la capăt.

— Lasă, că te ştim cât eşti de harnică, îi zise Mitrea.

— Dar uite ce velinţe! Unde le-ai cumpărat, de-ţi sunt atât de frumoase?

— Vai de mine! Eu să cumpăr? strigă Safta. M-a ferit Dumnezeu! Tot din casa mea!

— Nu te cred, grăi Mitrea cu răutate. Prea sunt de-a degete tinere.

— Şi oare nu am fată mare? zise leica Safta.

— Ei, grăi acum Simion. Ai brodit-o, vere Mitrea. Ai brodit-o!

— Aşa mai înţeleg şi eu, glumi acesta. Dacă e vorba de fată mare, apoi noroc să aibă!

— Norocul vine de la Dumnezeu! le răspunse şi leica Safta.

— Amin! ziseră amândoi, schimbând o privire plină de înţeles.

t După aceste, plecară de-a lungul foişorului, iară Safta începu să le spuie care, când şi cum şi în ce chip. Cele mai multe erau lucrate în casă; pe ici, pe colo erau întinse câte o velinţă mare, câte o cătrinţă bogată ori câte o pereche de altiţe, lucruri primite în dar de la cutare şi cutare dintre rudeniile din satele mai depărtate ori lucruri moştenite de la bunica ori chiar de la mama bunichii.

Pe când ajunseră să intre în casa cea mare, unde pereţii sunt acoperiţi cu zaveze şi împodobiţi giur împregiur cu fel de fel de vase, începu a se întuneca, şi Marta intră să pună două luminări pe masă şi să le zică oaspeţilor „bună seara”.

— Noroc să ai, nepoată! îi ziseră oaspeţii.

— Norocul, răspunse Marta roşind, vine de la Dumnezeu!

— Amin! ziseră ei şi astă dată.

Acum nu mai rămânea îndoială că lucrul se poate pune la cale. Nici tată, nici mamă, nici fată nu a zis: „Va da Dumnezeu şi norocul cu vremea”, o vorbă foarte neplăcută la asemenea prilejuri. Simion şi Mitrea începură dar, pe

departe şi mai pe aproape, apoi mai de-a dreptul şi mai lămurit, până ce n-ajunseră la vorbă făţişă. Safta şi Mihu se mai făceau că nu înţeleg, în urmă nu îndrăzneau să creadă şi erau uimiţi de cinstea ce li se face, în sfârşit, spuneau că nu sunt încă gata precum ar dori, că le vine greu a se despărţi de singura lor fiică… la urma urmelor – că teacă… că pungă, până ce Mitrea nu se ridică vesel şi grăi:

— Va să zică, lucrul e gata, numai să vrea şi fata!

— Ei, aşa i-o fi fost ursita! grăi Mihu, zâmbind cu mulţumire.

Leica Safta îşi supse buzele şi zise:

— Să o întrebăm pe ea. Ce mai ştii? fetele sunt cam de capul lor.

Zicând aceste, ea chemă pe Marta să mai aducă o garafă de vin.

— Ei, dar în grabă ne laşi, nepoată! grăi Simion când ea voi să iasă. Nici nu te-am văzut precum dorim să te vedem.

Marta se opri tulburată.

— Se şopteşte că ai să te măriţi! zise Mitrea glumind.

— O fi! îi răspunse Marta zâmbind, dar eu nu ştiu nimic.

— Şi dacă noi am şti?

— Mi-aţi spune şi mie! le zise ea.

— Asta-i, vere, asta! grăi Simion, că nu ştim nici noi; dar se zice, îi spuneam tocmai vărului Mihu, c-ar fi să te peţească Toderică, îl ştii acum! Şi se teme…

El tăcu, şi Marta tăcu, şi toţi tăcură. Cuvântul următor trebuia să fie al mumei; ea se apropie dar de Marta şi-i zise:

— Ei, spune, ce-ai zice tu?

Marta dete din umeri şi grăi:

— Cum a vrea tata.

— Noroc să ai, grăiră amândoi oaspeţii, ridicându-se de pe scaun, iară Mihu simţi o deosebită răcoare la inimă văzând că lucrurile se fac atât de pe voia lui.

Cu aceste, toată treaba era pusă la cale şi luându-se

înţelegere ca peste trei zile, adică duminică, junele să vie cu părinţii şi cu oamenii săi să peţească după obicei şi să se facă logodna.

Cei doi trimişi plecară cu răspunsul, Marta le sărută mâinile, iară Mihu şi Safta îi însoţiră până la portiţă.

III

Satul se gătea de nuntă.

În sfârşit, avea să se petreacă lucrul pe care oamenii îl aşteptau atât de demult. Încă duminică se vorbea că peste săptămână Toderică va peţi pe Marta, iară joi, când trecu prin sat ştirea că Cosma Florii Cazacului îşi va trimite oamenii la casa Mihului, nevestele şi fetele mari nu se mai putură stăpâni şi plecară, pentru ca, trecând pe dinaintea porţii deschise, să vadă cum îşi aşteaptă Marta peţitorii.

Seara, toată lumea ştia cum s-au petrecut lucrurile, ce a zis Mihu, ce-a zis Safta, ce-au zis Mitrea şi Simion şi în ce chip Marta a stat înaintea lor şi a zis că are să fie cum vrea Mihu, stăpânul casei, fiindcă astfel se cuvine să răspundă o fată de casă bună. Unul văzuse cum Mihu şi Safta au petrecut pe Mitrea şi pe Simion până la portiţă; altul auzise cum i-a rugat să spuie sănătate şi voie bună viitorilor cuscri şi să-i dorească de bine junelui, şi iarăşi altul a văzut pe Simina foarte veselă şi a fost în apropiere când oamenii s-au întors la casa ei. Pentru ca să facem vorbă scurtăgura satului se pornise ca niciodată mai nainte.

Dar vorbele multe izvorau din bucuria obştească. Nu era în sat niciun om care nu s-ar fi simţit părtaş la bucuria celor doauă case, căci unii erau rude, alţii cuscri ori prieteni şi iarăşi alţii fini sau oameni ce se ţineau de una ori de alta din cele doauă case fruntaşe. Avea dar să fie o nuntă de care se va vorbi prin fii şi nepoţi, o nuntă a satului întreg, încât ospeţia, chiotele, jocul şi voia bună şapte zile şi şapte nopţi să nu se mai curme, căci acum o dată este un Mihu care-şi mărită fata după un fecior de seama lui, şi cine ştie când se va mai pomeni o asemenea potriveală!

Fetele şi nevestele ardeau de neastâmpăr să vadă găteala de mireasă a Martei, să vadă podoaba cununiei, rubedeniile sosite din alte sate, călăreţii trufaşi ai junelui, şi le trecea un fior plăcut când se gândeau la toate aceste.

Nu rămânea îndoială că Miron are să fie vătavul voinicilor, deoarece este bun prieten cu Toderică şi prea mult ţine la Marta. Deocamdată însă nici logodna nu era făcută, şi lucrul era o taină despre care nu se putea vorbi făţiş şi fără de cotituri decât în casă.

Aici apoi se făceau pregătirile pentru logodnă, dar cu totul în tăcere, ca din întâmplare, şi astfel ca stăpâna casei totdeauna să poată zice: „Vai de mine! Cum ne-aţi găsit! Dar să fie cu iertare, că ne găsiţi atât de puţin pregătiţi”.

Era mândră Safta că-şi poate mărita fiica, că poate primi oameni şi nuntaşi şi că-şi poate dest afuia comorile. Din când în când însă o cuprindea înduioşarea. Toate erau bune, toate frumoase, dar Marta ieşea din casă. Când se gândea la aceasta, se aşeza întristată, începea să-şi şteargă lacrămile şi, dacă Marta îi era în apropiere, îi acoperea faţa de sărutări.

Mihu nu plângea, nu-şi săruta fata, chiar nu vorbea: el mormăia mereu ca un urs îndârjit. îi era crescută Marta la suflet, şi acum, când se gândea că veselia casei lui se depărtează, nimic nu-i priia, nimic nu-i era pe plac, nimeni nu ştia să-i vorbească după dorinţă. Grozav i se părea lumea înrăutăţită: argaţii, feciorii săi, nevasta, vecinii, toată lumea se schimbase, şi numai Marta era, şi chiar mai mult decât altă dată, un leac de alinare pentru orişice suferinţă.

Dar toate ca toate! Un lucru însă nu-i putea intra Mihului în cap: Cum adică un flăcăiandru să vie, să-i ia fata din casă, şi el însuşi, care a crescut-o şi a păstrat-o ca pe lumina ochilor săi, să zică: „Ia-o şi te du cu ea!”

Ceasuri întregi Mihu se plimba necăjit şi frământat de gânduri prin casă şi mereu îşi zicea: „Aşa trebuie să fie! Nici alţii nu sunt mai buni decât tine. Oricum o suceşti, tot aici ajungi”. Aşa zicea el, dar nu se putea împăca cu acest gând.

Marta, în sfârşit, era mireasă.

Mireasă! Când această gândire i se ivea în suflet, o trecea un fior dezmerdător, un fel de beţie, care o seca de puteri.

Această gândire stârnea într-însa o mulţime de altele, care mai de care mai străine şi mai tainice, gândiri pline de farmec, care-i aprindeau inima şi apoi iarăşi o umpleau de răceală. Era o viaţă noauă de care se apropia, o viaţă necunoscută, şi această necunoştinţă în o clipă da loc celor mai dulci nădăjduiri, şi în alta celor mai îngrozitoare temeri. Era să părăsească mumă, tată, fraţi, casa părintească, să părăsească tot ce-i era lipit de suflet şi sta uimită ca de un lucru pecarenu-l putea crede; dar dincolo de această uimire era farmecul unei vieţi pe care parcă ai putea-o umplea după cum te poartă gândul. Acum zilele îi păreau prea lungi şi peste puţin se înspăimânta de scurtimea lor. Acum ar fi dorit să fie aproape de Toader şi să privească în ochii lui binevoitori, şi peste puţin îi venea să fugă la mumăsa şi să strige: „Mamă, nu mă mărita!”

Şi iarăşi chipul lui Miron se arăta în sufletul ei; îl vedea înaintea ei atât de viu, atât de a vorbind, încât parcă razele soarelui ar cădea asupra lui şi l-ar lumina. Şi atât se simţea de uşurată când se perdea în gândurile despre dânsul, atât de bine se simţea când şi-l închipuia în apropiere, şezând lângă dânsa, vorbindu-i în graiul lui cel limpede şi ademenitor, apucând-o de mână, cuprinzând-o cu braţul şi zicându-i: „Marto!”

Nu-şi închipuia ce-ar zice Miron mai departe, dar atât de fericită se simţea când şi-l gândea astfel, grăind cuvântul „Marto”, încât iarăşi şi iarăşi sufletul i se umplea de chipul lui.

Ceasurile treceau, şi în trecerea lor ea tot mai mult se ameţea, încât, sosind ziua de sâmbătă, ea umbla burguită fără de a-şi mai putea da seamă despre vreun gând hotărât.

Era ajunul zilei în care trebuia să se logodească cu junele ce-i fusese ales din copilărie, junele pe care se obicinuise a-l privi ca pe viitorul ei soţ, junele care-i era

drag şi care o avea în drag; cu cât însă ziua se apropia de cădere, cu atât mai viu i se ivea într-însa dorinţa de a face să se amine această logodnă. Oricând, numai acum nu, când se află într-o stare, singură nu ştia cum, dar o stare în care logodna îi părea peste putinţă.

Dar, acum întâia oară în viaţa ei, Marta simţea că nu poate să spuie nimănui ceea ce gândeşte. Nu-şi găsea loc de astâmpăr, dorea de singurătate, îi venea să plângă şi se retrase pe o laiţă ce sta în fundul grădinii, sub un păr cu frunzele îngălbenite.

Safta, care pretutindenea o căuta cu privirea, o văzu intrând în grădină, o văzu aşezându-se pe o laiţă, merse apoi, închise portiţa şi se întoarse cu ochii plini de lacrămi în casă.

Ziua încetul cu încetul se învălui în noapte, liliecii şi gândacii tomnateci începură să zboare prin aer, luna plină se ridică în dosul dealului acoperit cu pădure, pe cerul senin. Era o seară liniştita, numai din când în când străbătea câte un freamăt printre frunzele copacilor, se auzea mugetul unei vaci ori lătratul unui cine.

Deodată, prin liniştea serii, de departe, ca prin vis, străbate de pe dealul din dosul grădinii sunetul unui fluier, o doină ce se ridică şi cade ca un şir de mărgăritare.

Marta tresare şi se ridică asemenea unei căprioare speriate, ascultă, oprindu-şi răsuflarea, la dreapta şi stânga, înşiră sunetele, alcătuieşte doina, apoi faţa i se înseninează şi se umple de strălucire.

„El” strigă ea pierdută în înţelesul acestui cuvânt, apoi se porneşte ca fiind cuprinsă de-o vrajă, iese pe portiţa din dosul grădinii, trece prin gardul de spini ce împrejmuieşte viile şi merge dusă, fără de gânduri, înfierbântată, cu părul desfăcut, cu ochii plini de văpaie, cu obrajii aprinşi, cu buzele cuprinse de tremurare, cu pieptul mişcat de viforul inimii, merge drept pe calea sunetului dulce şi duios, printre rândurile de viţă, prin desimea tufişului, tot mai iute, tot mai neastâmpărată, tot mai îmbătată de fericirea apropierii.

În sfârşit, vede murgul păscând şi pe Miron rezemat

de un stejar singuratec, îl vede şi ochii i se împăingenesc.

— Miroane, Miroanel ţipă ea dezmerdată şi fuge lângă dânsul.

Miron îi aude glasul plin de simţire, o vede grăbind spre el şi rămâne cuprins de uimire.

— Marto! Ah, Marto! strigă el, apoi, deznădăjduit, aruncă fluierul, face un pas înainte şi o cuprinde în braţele sale bărbăteşti.

— O, Doamne! şopteşte ea, închizându-şi ochii. Cum te iubesc, Miroane, cum te iubesc!

Gurile lor se împreună în o lungă sărutare, obrajii ei se umplu de lacrămi, şi astfel rămân câtva timp încremeniţi în apropierea stejarului, sus, pe coasta luminată de razele lunii gânditoare.

Într-un târziu, Miron îi privi îndelung în faţă.

— Marto! zise el încet, o singură dată trăieşte omul, dar aş dori să mor în clipa aceasta. O! cât de mult am gândit, cât de mult am visat, cât de des am furat fericirea, închipuindu-mă fericit) Tu n-ai fost la munte, nu cunoşti podoabele lumii. Când cerul e senin şi vânturile se aşază la odihnă, auzi de jos, din vale, murmureala pâraielor, un zgomot aşa şi vecinic tot aşa, atunci îmi iau fluierul, gândesc la tine şi cânt. Cântecul îmi sfâşie inima, dar cânt ca să mi-o sfâşie. Când se stârneşte apoi viforul şi copacii se încovoaie, crapă şi ies din rădăcini, când puhoiul năpădeşte, atunci privesc înspre dealul ăsta, îl caut din ceaţă şi, când îl văd, mi se sfâşie inima, dar îl caut, ca să mi-o sfâşie. De când te-am văzut, Marto, parcă am şapte vieţi: atât am trăit, atât am gândit, atât m-am zbuciumat, încât e minune că nu m-am mistuit. Iar acuma, când te simt în braţele mele, îmi vine să cred că te tot visez şi, ştiind că nu visez, parcă mă topesc, mă sting, mă mistuiesc! i

El tăcu.

— Vorbeşte! îi zise Marta cu stăruinţă.

— Ah! de ce-ai venit aici? grăi Miron cu amărăciune. Ce gând te-a purtat? Care ursită te-a minat? 4 De ce nu mi-ai lăsat liniştea amărăciunii, pe care o iubeam atât de

mult? Nu am dorit niciodată mai mult decât atâta. Într-un an o vorbă bună, o privire blândă, o strângere de mână. De când am auzit însă că în adevăr te măriţi, mă cuprind gânduri nebune şi umblu pribeag prin lume; nu-mi mai ştiu de turmă, nu-mi mai ştiu de ciobănie, ci stau pironit lângă acest stejar şi privesc uscându-mă spre curtea voastră.j

— Ah! îi zise Marta deznădăjduită. Mă cuprinde groaza când mă gândesc, dar aşa vrea tata.

— Ce vrea tata? strigă Miron. Nu mai vrea nimeni nimic. Acum nu te mai scoate nimeni din braţele mele. Ori eşti a mea, ori – o, Doamne – fă să n-o zic într-un ceas rău, ori te ucid cu mâna mea. Nu-mi mai sunt stăpân.

Marta se alipi mai dinadins de dânsul. El însă deodată o dete la o parte.

— Du-te! îi zise apoi. De ce-ai venit? De ce mă duci în ispită? De ce mă scoţi din minţi?

— Miroane! grăi dânsa înduioşată, apropiindu-se de dânsul şi cuprinzându-l din nou cu braţele ei rotunde. Nu mă trimite! Lasă-mă să vin mereu la tine, să stăm împreună, să ne plângem de lume, să ne povestim dragostea. Miroane! strigă apoi din nou şi îl sărută. Nu mă lăsa, căci pier!

Miron sta zguduit de lupta ce se petrecea în sufletul lui. Numai acum ajunsese a-şi da pe deplin seamă despre cele ce se petreceau cu dânsul. Încetul cu încetul, faţa lui se umplu de o liniştită asprime.

— Marto! grăi el încet. Noi trebuie să ne despărţim pentru totdeauna. Ceasul acesta e zestrea vieţii noastre. Nu uita că eşti fiica Mihului. Ce ar zice lumea dacă te-ar vedea aici cu mine?

Marta tresări şi privi înspăimântată împregiur, apoi se îndreptă şi rămase tulburatănăintea lui.

— Da! mă duc, zise ea, dar să ştii că mă prăpădesc.

— Dumnezeu să-ţi binecuvânteze tot pasul! grăi Miron trist, apoi o cuprinse în braţe, o sărută şi după aceea se despărţiră în tăcere.

Păstorul privi timp îndelungat spre sat. Într-un târziu, se mişcă, îşi ridică fluierul, îl puse pe genunchi şi-l frânse,

aruncând bucăţile la dreapta şi la stânga, apoi încălecă pe buiestraş şi plecă spre munte.

Cocoşii cântau de zori, vitele mugeau, păsările îşi spălau penele, ziua tot mai mult se revărsa şi tot mai mult se dezvăluia din noapte.

Mihu se zvârcolea în culcuşul său. Nu mai putea să-şi dea sama dacă a dormit ori dacă a stat treaz toată noaptea, ci şedea cuprins de oboseală, asemenea unui om care a trecut printr-un şir de zguduiri şi nu-şi mai este stăpân pe o singură cugetare hotărâtă. îi era silă să se ridice şi-l cuprindea un fel de leneşă îngrozire când se gândea că peste zi are să primească oameni acasă, să vorbească şi să fie cu băgare de seamă la tot ce zic alţii şi la tot ce trebuie să zică ori să facă el însuşi.

Sculându-se, Mihu era mai ursuz decât totdeauna şi se mişca ticăit şi fără nicio treabă prin casă: simţi dar o adevărată uşurare când Safta deschise uşa şi intră cuprinsă de îngrijare la dânsul.

— Mihule! îi zise ea cu stăruinţă. Eu nu ştiu ce e de capul Martei. Aseară a stat până târziu pe laiţa de subt părul din fundul grădinii! Când s-a întors apoi în casă, era mâhnită şi tăcută, iar după ce s-a aşezat la odihnă, msreu suspina, mereu se zvârcolea în culcuş şi plângea prin vis de se înăbuşea. Eu nu ştiu ce o fi... sfârşi ea ştergându-şi lacrămile.

— Na ştii! grăi Mihu îndârjit. Se vede că nu ştii! Ba s-a bucura că iese din casă. Se vede că eu mă bucur; se vede că tu te bucuri! Ştii că nu ne mai rămâne nici câne, nici pisică dacă pleacă ea. Toată casa se duce cu dânsa.

Îi era şi-au Mihului la inimă, dar nu se arăta şi nu-şi dezvelci slăbiciunea chiar nici înaintea nevestei.

— Aşa-i! urmă Safta. Astăzi dimineaţă am întrebat-o: „Marto, draga mamei, ce-ţi e?” Tăcea şi tăcea. Nu puteam să scot o singură vorbă din ea. Privea mereu la mâna, parcă era speriată, parcă voia să mă roage, parcă voia să-mi ceară iertare. Şi tăcea, încât îmi sfărâma inima. „Nimic, zise ea în sfârşit, dar grozav mi-e da greu. Roagă pe tata să nu facem azi logodna”. „Cum? nu vrei să te măriţi după

Toderică?” o întrebai eu. „Da, îmi răspunse ea, mă mărit, dar mai târziu. Numai acum, nu”. Auzi, Mihule, mi se rupe inima! Trimite vorbă că astăzi nu se poate, că Marta e bolnavă, că eu nu sunt bine, că… în sfârşit, spune ceva.

Mihu asculta oprindu-şi răsuflarea, iar când soţia sa îi vorbi despre amânarea logodnei, privi îndelung şi uimit la dânsa.

— Safto! zise el apoi, ţi-ai ieşit din fire? Cum s-ar putea să mai schimbăm un lucru care e pus la cale? Primesc oamenii lui Gosma, oameni de cinste, cu care nu te poţi juca, le dau vorba mea, satul întreg ştie că atât eu, cât şi Gosma suntem gata de logodnă, şi apoi, ţop, ca din senin, să-mi calc vorba pe care am grăit-o cu multă chibzuială şi să mă fac de râsul lumii!

— Dar Marta nu voieşte! grăi Safta.

— Nu voieşte? răspunse Mihu nedumerit. Ştiu şi înţeleg că nu voieşte. Dar voiesc eu, şi aşa trebuie să fie, cum trebuie să fie.

— Dar, Mihule, e grozav!

— Nevastă! îi strigă Mihu aprins. Dă-mi pace! Nu-mi pune foc în creştetul capului, căci să nu am Dumnezeu dacă nu sfărâm tot ce-mi cade în vedere. Aşa trebuie să fie! Lasă-mă!

Safta ieşi, iar Mihu rămase umblând prin casă.

„Am să trag o nuntă, încât să-i meargă vestea în şapte l-ări, îşi zise el într-un târziu. Un an întreg să nu se mai curme beţia, şi nepoţii să povestească cum a fost când Mihu şi-a dat fata din casă şi a făcut legătură de cuscrie cu Cosina Florii Cazacului!”

Ieşind în curte şi mergând pe la grajduri, Mihu nu găsea nimic după dorinţa sa, certa pe toţi ce-i ieşeau în cale şi nu-şi mai găsea răbdarea obicinuită.

— Astăzi stăpânul nu e de loc cu chef, zise Marcu, parcă-i vine să caute cearta cu lumânarea.

Peste puţin, Mihu ieşi din curte şi plecă să meargă la casa satului şi de aici la biserică.

Ţinându-şi băţul lung în mâna dreaptă, el mergea drept pe mijlocul uliţii, cu capul ridicat, cu paşi laţi şi

legănându-şi mereu trupul. Pretutindenea pe unde trecea, la dreapta şi la stânga, oamenii se ridicau şi îşi descopereau capetele, femeile stau cuviincioase, iar nevestele tinere, fetele şi copiii grăbeau să-i atingă mâna cu fruntea.

Oricât de mâhnit, el se simţea bine.

Dedea mereu din cap la dreapta şi la stânga, întreba pe unul ce mai face, apuca bărbiile unei fete şi o necăja cu măritişul, le da câte un ban copiilor, iar dacă erau din casă mai bună, le lăuda frumuseţea şi, astfel, mergea încet înainte. Simţea că toţi privesc în urma lui, toţi vorbesc despre dânsul şi toţi aşteptau cu neastâmpăr nunta pe care avea să o facă.

Când se gândi la nuntă, inima iar i se strânse. De când ştia că Marta nu ar dori ca logodna să se facă astăzi, mâhnirea îi era cu atât mai adâncă. Se stăpânea însă şi se mângâia cu mult preţuita încuscrire.

„Da!” îşi zise el. E mare cinstea pe care i-o fac eu dându-i odorul casei mele.

Plin de aceste simţiri, el sosi la Părâul Corbului.

Aici locul cade. În partea despre care venea Mihu, sus, pe dâmb, este o casă, şi înaintea casei vreo cinci-şase femei şedeau pe nişte pietre la vorbă.

Când se apropie, femeile se ridicară şi rămaseră privind în urma lui.

Mihu privi zâmbind la ele, îşi clătină încet capul şi înaintă mai departe.

Părâul era aproape toată vara sec şi nu se umplea decât pe vremi ploioase. Şi atunci era însă atât de mic, încât carele şi oamenii treceau fără multă greutate prin el. Un om era însă care foarte adeseori trecea părâul şi căruia nu i se cuvenea să treacă sărind de pe un bolovan pe altul. Chiar însă dacă Mihu ar fi trecut însuşi, Marta era fată mare; aşadar, încă acum doi ani Mihu poruncise slugilor să facă o punte pe la un loc mai strâmt, Puntea, cam de doi stringeni şi jumătate de lungă, erf făcută din doauă scânduri de fag puse alăturea pe nişte pari groşi, înţepenite prin mari cuie de fier. Lasă că oamenii treceau

mai mult pe lângă punte decât peste ea, dar în vreme de ploaie, când părâul se umfla, ea slugea întregului sat de trecătoare.

Când Mihu dete să scoboare spre podeţ, văzu ivindu-se din dosul gardului de peste păriu un om înalt şi gros, care venea spre dânsul călcând din greu, încât parcă era să se clatine pământul sub picioarele lui.

Acest om era Cosma Florii Cazacului.

Nu se putea un lucru mai neplăcut. Astăzi era bine să nu se întâlnească viitorii cuscri şi chiar întâlnindu-se să fie destul de departe, pentru ca, dându-şi bineţele cuvenite, fiecare să poată merge mai departe, ca şi când nu ar şti nimic despre cele ce aveau să se petreacă înspre seară. Aici, la punte, ei trebuiau să treacă unul pe lângă altul, ei trebuiau să-şi dea mâna, trebuiau să stea de vorbă.

Mihu îşi încreţi sprâncenele.

Sus, înaintea casei, stau femeile şi priveau în urma lui; jos era puntea îngustă, pe care nu puteau să treacă doi oameni alăturiea, şi vorba era care căruia să-şi dea cinstea întâietăţii.

Ei se apropiau de punte cu paşi nehotărâţi, dar se apropiau astfel încât să sosească deodată la cele două capete ale scândurii.

Mihu stete puţin la îndoială, apoi se îndărătnici şi, auzind femeile în dosul său, puse piciorul pe scândură.

Tot atunci Cosma călca puntea, ce se încovoia sub pasul luo

Cam pe la mijlocul punţii ei îşi ajunseră pept la pept şi se opriră tulburaţi şi posomorâţi faţă în faţă.

— Noroc bun! grăi Cosma necăjit.

— Să dea Dumnezeu! răspunse Mihu cu amărăciune.

Ei îşi strânseră mâna şi steteră câtva timp tulburaţi şi căutând să meargă fiecare mai departe, iară femeile de dinaintea casei începură a-şi astupa gurile.

— Prost e făcută puntea asta, grăi Cosma.

— Îmi pare rău, îi răspunse Mihu supărat, căci eu am făcut-o.

— Apoi rău ai făcut-o, îi zise celălalt nerăbdător, încât

nici nu pot să treacă doi oameni cinstiţi pe ea.

— Pofteşte şi treci! grăi acum Mihu, şi sări la dreapta de pe punte.

— A, nu! ferească Dumnezeu! A dumitale e puntea, îi răspunse Cosma, şi sări la stânga, în albia părâului.

Femeile nu se mai putură stăpâni şi începură să bufnească.

— Dacă era făcută de dumneata, trebuia să-mi dai mie pasul întâi la trecere! strigă Cosma şi se depărtă cu obrajii roşiţi.

— Se-nţelege! răspunse Mihu stăpânindu-şi mânia. Numaidecât! Cine sunt eu? auzi! Trebuie să-i las pasul întâi!

Mergea apoi Mihu, mergea fără de a mai privi la dreapta ori la stânga, mergea drept înainte, şi femeile parcă veneau în urma lui şi bufneau, şi râdeau în hohot, şi-şi băteau joc de dânsul. Vedea cum una fuge la alta, cum îşi spun întâmplarea, cum fiecare îi pune câte-o codiţă, câte un cornuleţ, cum întregul sat nu mai vorbea decât despre ruşinea pe care a păţit-o.

Nu mai putea să meargă la casa satului, nici la biserică; el intră prin vii şi se întoarse pe la Fântâna-Corbului acasă.

— Ce e, Mihule? îl întrebă Salin când îl văzu mi of cându-Hc înainte de vreme.

— Nimic, toate sunt bune! răspunse el inirind incasă.

V

Pe la amiazăzi tot satul ştia că Mihu s-a certat cu Cosma, iară duja A amiazăzi oamenii şi femeile steteau grămezi-grămezi şi nu vorbeau decât despre nemaipomenita întâmplare.

Unul, mai ştiutor de tainele celor două case, îi spunea şoptind prietenului său mai apropiat că Toderică se întâlnise vineri seară cu Anica Podarului la portiţă, că Anica l-ar fi necăjit cu însurătoarea şi că el ar fi zis că Marta e subţirică, încât n-ai şti ce să faci cu ea, temându-te ca nu cumva să o frângi între degete şi alte asemenea lucruri de luat peste umăr ar fi grăit Toader. Anica le-a

spus toate aceste Floarei lui Ciucur, iar Floarea a dat vorba mai departe, încât Safta a prins de veste de vorbele pe care le grăise Toderică, viitorul ei ginere, şi grozav s-a supărat şi a început să facă gură. Mihu, blând ca totdeauna, numaidecât a plecat la Cosma, voind să-i spună că, dacă e vorba aşa, apoi nu-i mai dă fata. Aşa s-au întâlnit apoi pe punte şi s-au certat din pricina vorbelor pe care le grăise Toader.

— Aşa o fi! ziceau oamenii, şi clătinau gânditori din cap.

Cu deosebire însă fetele şi nevestele tinere nu erau mulţumite cu această lămurire. Tiţa lui Colac auzise de la cineva că lucrul stă cu totul altfel. Adică Marta nu ar fi voind să se mărite după Toderică, fiindcă ar fi în dragoste cu Miron şi, auzind Simina despre aceasta, i-ar fi zis Cosmii să meargă la Mihu şi să-i spună că, dacă-i vorba aşa, apoi nu se mai duce Toader la peţit.e. Aşa s-au întâlnit apoi pe punte şi s-au certat.

— Aşa o fi, soro! îşi ziceau femeile, şi nu se mai îndoiau despre nimic.

— Nu spuneam eu că nu are să iasă nimic din toată nunta aceasta? zicea una. Şi orbul putea să vadă că lui

Toderică nu-i umbla mintea la însurătoare. Mereu pe la şezători, mereu pe la portiţe…

— Aşa-i, soro! îi răspundea alta. Apoi Marta? N-ai văzut cum se leagă de Miron? Nu ziceam eu? Dacă-i odată bogată, îşi alege cel puţin un bărbat incit să-i cauţi pereche.

Astfel, din vorbă în vorbă, satul ajunse la înţelegere şi, pe când se înseră, toţi ştiau cum s-au petrecut lucrurile şi niciunul nu se mai îndoia că Miliu odată cu capul nu-şi va da fata din casă.

Când era însă vorba de Miron, mulţi clătinau din cap şi ziceau:

— Multă apă va mai trece pe Păriul Corbului până ce Miliu îşi va da fata după un cioban.

Femeile însă nici despre aceasta nu se mai îndoiau.

În vremea aceasta Toader era vesel, Simina era

necăjită, Cosma era mâhnit, Marta îi făcea cu ochii plini de lacrămi mărturisiri Saftei, Safta asculta răcită până în adâncul inimii, iară Miron cutriera culmile munţilor ascunşi în ceaţa depărtării.

De când a strâns pe Marta în braţe, de când a sărutat-o, de când a dezvelit scumpa taină a vieţii sale, sângele îi rămăsese înfierbântat şi sufletul lipsit de astâmpăr. O vedea mereu, şi mereu fugea de dânsa; simţirea pe care o avuse atunci mereu se reivea, şi el căuta mereu să o gonească. Adeseori îl apuca o pornire de turbare, încât se simţea ucigaş şi se vedea sfărâmând pe Toderică, pe Mihu, pe Cosma cu o singură lovitură. Şi iarăşi se alina pe o clipă, dar deodată îl apuca dorul şi-l purta spre vale. „Mă duc, îşi zicea, o iau şi o aduc aici, departe, departe de lume...” Dar cum putea să răpească mângâierea bătrâneţelor?

Norii se străcurau în linişte, unul câte unul, pe deasupra lui; luna mereu se ascundea în dosul lor şi iarăşi ieşea pe câmpul senin al cerului; stelele, carul cu boi, cloşca cu pui, întregi cetele strălucite pe nesimţite îşi mutau locul şi înaintau pe calea robilor înspre cădere: păstorul zăcea întins pe spate, cu faţa spre cer şi cu privirea pierdută în adâncul înălţimilor lumeşti, cu care atât de mult se deprinsese. Acest cer atât de străveziu, atât de limpede era câmpia pe care Miron se juca în copilărie, 77 era cartea cea mare din care în tinereţe îşi tălmăcea tainele vieţii; iară acum, când, obosit de munca zilei, trupul lui era cuprins de amorţire, sufletul său dezlegat ca o pară de foc se ridică şi se depărta de la faţa pământului, pe care îşi părea atât de străin.

VI

Grozav se îndârjise nenea Mihu.

Şedea şi iarăşi şedea ceasuri întregi, fără ca să poată ieşi la capăt cu gândurile sale.

Peste puţin el uitase întâlnirea neplăcută pe care au avut-o la punte şi nu se mai gândea decât la răutatea oamenilor, care acum aveau despre ce să vorbească, îi părea că-i vede adunându-se grămezi, că aude glumele lor

proaste şi adeseori îi venea să-şi ia pălăria, să plece la Gosma şi să-i ceară iertare, numai ca satul să rămâie de ruşine cu clevetirile sale. Cosma îi zăcea greu la inimă, dar nu putea să se mânie pe dânsul. În sfârşit, amândoi erau părtaşi la aceeaşi soartă, amândoi deopotrivă daţi pe gura satului; Mihu îl privea deci mai mult ca pe un păgubaş şi prieten la nevoie. Duminică după amiazi, Barbura lui Gorbeiu veni să spună din partea Siminei că de cu seară nu poate veni, fiindcă se bolnăvise una dintre fetiţe.

— Toate sunt bune! grăi Mihu când Safta îl încunoştinţă despre aceasta. Sângele i se ridică însă în cap; aceasta era o nemaipomenită necinstire pentru dânsul! îi părea bine că logodna nu se face, dar seara, când ar fi trebuit să se facă, îl treceau fierbinţelile.

„Nu! îşi zicea umblând neastâmpărat prin casă, atât de departe nu ar fi trebuit să meargă; dintr-un lucru atât de mic cum au fost vorbele de la punte nu ar fi trebuit să facă unul atât de mare, cum este acela de a strica o logodnă”.

Luni dimineaţă, văzându-l mai deschis, Safta începu a se învârti pe lângă dânsul. Atât îi vorbise Marta despre Miron, încât capul şi inima îi erau pline de chipul frumosului păstor; sta însă la îndoială şi nu credea că Mihu va voi să audă despre dorinţele Martei. De când era încă în leagăn, tata şi muma se mângâiau cu gândul că o vor mărita după Toderică, şi acum nu putea să se împace cu gândul că Marta să-şi aleagă alt soţ. Când îşi vedea însă fiica prăpădită şi se uita în ochii ei stăruitori, începea să se înduioşeze; iară când Marta scăpa câte-o lacrămă, îndată îi zicea:

— Marto! vino, draga mamei, să mergem la el.

— Nu, îi zicea Marta. Nu pot! Du-te singură, căci mie îmi vine să mă ascund în fundul pământului.

Iar când Safta pleca, Marta fugea după dânsa şi o ruga să nu meargă.

— Mihule! grăi Safta în cele din urmă. Am să-ţi spun o vorbă.

Mihu dete din cap şi intră cu dânsa în casă, apoi se

aşează tăcut.

— Precum văd, zise acum Safta întristată, din măritişul Martei nu are să se aleagă nimic.

— Nu ştim încă, răspunse Mihu aşezat. Să vedem ce zice Cosma.

— Ce zice? îi întâmpina Safta. Pentru ce n-a făcut logodna ieri? Se vede că şi-a schimbat gândul.

— Nu ştii! grăi Mihu. Dacă ar fi astfel, trebuie să aşteptăm, ca să-şi trimită oamenii, pentru ca să-mi întoarcă vorba, după cum se cuvine. Iar dacă nu, urmă el stăpânindu-se, apoi o să vedem care-i mai tare.

— Se vede că Toderică nu o mai vrea pe Marta, grăi Safta cam tulburată.

— Nu o mai vrea? zise Mihu aprinzându-se. Cum? Ori nu-i pare destulă fată?

— Nu te aprinde, dragă Mihule, răspunse nevasta, dar vezi, pesemne s-o fi vorbind prin sat, şi Toderică a auzit…

— Ce se vorbeşte prin sat? întrebă Mihu albindu-se ca varul.

— Mihule dragă, îi zise Safta îngrijată, linişteşte-te! Nu te-am văzut niciodată atât de nerăbdător. Vezi, tu ştii cum sunt tinereţele. S-ar putea ca Martei să-i fi căzut vreun flăcău la inimă, şi Toderică să fi auzit şi aşa să nu o mai voiască.

— Cum aşa? întrebă Mihu cu ochii mari.

Safta suspină din greu, apoi începu să lăcrămeze.

— Mihule! zise ea, niciodată nu ne-am gândit la una ca asta. Se prăpădeşte, piere, se usucă! De ieri dimineaţă nu mai vorbeşte decât de dânsul; plânge şi suspină, încât îmi sfâşie inima.

— Sărmana fată! zise Mihu înduioşat. Pentru ce nu mi-aţi spus mai demult?

— Nu ştiam! urmă Safta. A trecut un an de când îmi tot vorbeşte despre dânsul, mereu mi-l laudă, mereu îmi spune cât e de voinic, de frumos şi de dulce la vorbă; totdeauna îmi vorbea, însă aşa, că nu mă gândeam la nimic. Acum, deodată, nu o mai cunosc… şi nu ştiu ce-i de

făcut… Uite, Mihule, să nu te mânii; e cioban de la munte şi nu ştiu…

— Un cioban? şopti Mihu răcit în tot trupul.

— Da, un cioban, răspunse Safta.

— Şi Marta îl iubeşte?

— Da, încât se prăpădeşte, zise mama plângând.

Mihu căzu pe un scaun de lângă masă, îşi rezemă capul în pumni şi stete câteva clipe tremurând de zguduire.

— Mi-aţi mâncat viaţa! strigă el după aceea, ridicându-se. Ce să mă fac? Mai bine îi sucesc gâtul decât să mă fac de râsul şi de batjocura lumii! Unde am ajuns!?

— Mihule! o să-l uite cu vremea, grăi Safta călcându-şi pe inimă.

— Da, strigă Mihu cu amăriciune. O să-l uite de dragul altuia. Lumea însă nu o să-l uite!

El îşi acoperi faţa cu amândouă mâinile, stete puţin în luptă cu sine, apoi se îndreptă şi grăi liniştit, dar aspru:

— Adă-mi fata!

— Mihule! strigă Safta înspăimântată şi cu ochii aţintiţi asupra feţei lui aspre.

— Adă-mi-o! ori mă duc s-o aduc eu însumi, ca toţi argaţii să vadă cum o aduc, îi zise Mihu.

Safta ieşi, iară Mihu rămase nemişcat la locul în care se afla.

Peste puţin, Marta, însoţită de mamă-sa, intră cu capul ridicat şi cu faţa albă, dar liniştită.

— Marto! zise Mihu înăbuşit. Dar ce să-ţi zic? Tu mergi de capul tău?

— Nu merg, tată! îi răspunse ea.

— Nu mergi? dar umbli şi vrei să te măriţi precum te poartă gândul, grăi Mihu.

— Nu vreau! răspunse Marta hotărâtă.

— Atunci ce vrei cu acel ticălos? strigă Mihu purtat de patimă.

Marta se zgudui în tot trupul, obrajii i se roşiră, ochii i se umplură de văpaie, buzele începură să-i tremure; ea făcu un pas înainte, apoi zise cu răceală:

— Taică! nu zice că e ticălos, căci îţi batjocoreşti fata!

Aceste cuvinte erau grăite cu atâta simţire, încât Mihu deodată nu mai ştiu ce să-i facă, ce să-i zică.

Marta se apropie şi se alipi de dânsul, îşi aşează braţul pe umărul lui, apoi grăi:

— Lasă, taică, nu te supăra! Nu fi mâhnit! Nu am să-l uit în viaţa mea, dar niciodată n-am să vă vorbesc despre dânsul. El s-a dus, pentru ca să nu se mai întoarcă. Poate însă că, dacă l-ai cunoaşte, i-ai zice să rămâie, atât e de nu ştiu cum, încât nu se poate să-l vezi şi să nu-i duci dorul. Nu cer să-l mai văd, dar doresc, taică, să-l vezi şi tu, apoi mărită-mă după cine vei voi.

— Draga mea copilă! răspunse Mihu mişcat. E mai bine să nu-l vezi nici tu şi nici eu să-l văd. Mi s-ar sfărâma inima.

— Dacă socoteşti, tată, apoi fie şi aşa! grăi Marta; după aceea ieşi încet din casă, iară Safta ieşi în urma ei.

Mihu se lăsă pe un scaun de lângă masă, îşi răzemă capul pe cot şi rămase vreme îndelungată pierdut în gânduri mistuitoare. Viaţa îi era ruptă în doauă, după toate câte a suferit în cele din urmă zile; acum se temea că nici în viitor nu-i mai rămâne nicio mângâiere. Nu se îndoia că Marta peste câtva timp se va alina şi va pierde gândul de dragoste pentru păstor; dar suferinţele ei erau mai grele pentru dânsul. Ar fi purtat şi aceste suferinţe, şi nu-l mâhnea decât un singur gând: Ce va zice lumea? Toată viaţa a trăit astfel, ca lumea să poată vorbi numai bine despre dânsul; aşa învăţase de la părinţi, aşa se obicinuise, aşa îşi găsea cea mai mare din mulţumirile vieţii şi acum, deodată, vedea risipindu-se partea cea mai scumpă din preţul bogăţiilor şi al bunelor sale fapte.

Într-un târziu, el se ridică, îşi nelezi fruntea, apoi grăi încet şi fricos:

— Dar ce-mi pasă de gura satului!

După ce rosti aceste vorbe, faţa lui se schimbă: nu mai era Mihu, omul bun şi blând, ci omul bogat, căruia nu-i mai pasă de nimeni.

Afară începură să latre câniii.

Mihu ieşi.

Erau Mitrea şi Simion.

Stăpânul casei îi primi după cum se cuvenea, îi duse în casă, apoi, după ce-i pofti să şadă, îi întrebă ce gând bun i-a adus la casa lui.

— Pentru ca să nu facem multe cotituri la dreapta şi la stânga, răspunse Mitrea, am venit pentru vorbele slabe pe care le-aţi avut cu Cosma.

— Nu are pricină, grăi Mihu rece.

— Adică da! urmă Mitrea. Cearta a fost din pricina copiilor, şi vina, pe drept vorbind, nu este nici a unuia, nici a altuia. Şi fiindcă se vorbeşte prin sat că nu ai fi voitor să-ţi dai fata din casă…

— Aşa-i! zise Mihu, ne vine greu să ne despărţim de dânsa.

— Tocmai fiindcă-ţi vine greu, urmă Mitrea, şi, pe drept vorbind, ştim că ai putea să faci cum vrei în casa dumneavoastră! dar, fiindcă se vorbeşte prin sat că nici fata nu ar cam vrea şi nu ai fi tocmai voitor să nu-i faci pe dorinţă, deoarece e singura pe care o ai…

— Aşa-i! zise Mihu mulţumit. Ţineam să o vedem fericită.

— Şi fiindcă se vorbeşte prin sat, urmă Mitrea, că ai fi hotărât să-ţi iei ginere în casă, adică să zideşti de alături o casă pentru Marta, şi ai fi zis că nu râvneşti la bogăţia nimănui, căci ai de unde să dai…

— Aşa-i! zise Mihu, începând a se mândri. Mult, puţin, ne-a dat Dumnezeu, numai noroc să fie…

— L-a dat Dumnezeu! grăi Simion.

— Şi fiind astfel, încheia Mitrea, Cosma s-a gândit că nu ţi-ar fi cu supărare dacă ţi-ar înapoia vorba, te-ar ruga să fii bun iertător şi să rămâneţi cu cinste ca mai înainte.

Mihu stetea tulburat înaintea oaspeţilor săi.

— Aşa-i, zise el, îmi pare bine de vorbele pe care mi le trimite Cosma, dar nu înţeleg cuvintele despre măritişul fetei mele.

— Vere Mihule! grăi Simion aşezat şi cam aspru. Să-mi ierţi vorba, dar ne eşti cu supărare când vrei să ne

ascunzi un lucru de care se reazemă cinstea casei de la care venim. Slavă Domnului! satul nu e pustiu, şi este pe ici pe colo câte un om care ştie ce se petrece prin casele vecinilor. Oamenii îţi laudă dărnicia şi spun cât de mult l-ai fi luat în drag pe Miron, oierul; iară dumneata voieşti acum să arunci vina pentru stricarea logodnei asupra lui Cosma.

— Ferească Dumnezeu! grăi Mihu, sunt gata să o spun întregului sat că vina e din casa noastră. Dar prin sat se vorbeşte mai mult decât este adevărat, şi despre măritişul fetei mele cu Miron până acum nu s-a luat nicio hotărâre; aceasta vă rog să ţi-o spuneţi tuturora.

— Dar a fost vorba, zise Mitrea.

— Da, ca să vă spun drept, răspunse Mihu, aşa, în treacăt, a fost; şi dacă ni s-a potrivi flăcăul, apoi cum va fi voia lui Dumnezeu!

— Te înţelegem acum! grăi Simion zâmbind. Dar noroc să ai de ginere. Ce-i drept, flăcăul nu e bogat, dar e flăcău, încât să-i fie satului cinste cu dânsul.

— Nu-l cunosc, zise Mitrea, dar aşa se zice prin sat.

— Eu îl cunosc, grăi iarăşi Simion, şi ţi-o spun din inimă.

Mihu sta burguit între amândoi, privea cu îndoială când la unul, când la celălalt şi nu ştia ce să le mai zică. El le dete mâna, îi petrecu până la poartă, dar nu-şi mai dădea seamă despre cele ce face ori zice.

Ar fi dorit să vie cineva să-l întrebe pentru ce a venit Mitrea şi Simion; dar nimeni nu se arăta. Se întoarse dar în casă şi începu să umble nedumerit în sus şi-n jos. Se simţea cu totul alt om.

„Miron! îşi zise el înseninat. Numele e bun. Se vorbeşte prin sat că aş fi hotărât să-l iau de ginere în casă, că aş fi hotărât să-i zidesc de alături o casă. Câte nu mai scornesc oamenii?... Dar adică pentru eu să nu-l'le cu putinţă... Hm! Cum zice Mart-a; poate că dacă l-aş cunoaşte, aş judeca şi eu altfel. Se-nţelege c-am fost cam pripit”.

Şi acum Miliu începea să dea cu socoteală că trebuie să fie ceva de flăcăul acela, dacă Marta îl iubea. Vedea în

gândul său cum meşterii lucrează la casă, cum el însuşi împarte porunci, vedea pe Marta cu copilul în braţe şi auzea cum oamenii îşi zic: „Se vede că o durează pentru Marta”. Îi părea că aude cum nepoţii îşi povestesc: „Aşa şi aşa era pe vremea când Miliu îşi luase ginere şi-i zidise o casă”.

Era un farmec nespus în toate aceste.

Mihu plecă spre uşă, dar, când era să deschidă, se opri şi zise: „Nu! Nu încă! să nu mă pripesc! Să văd mai nainte, să mai întreb, să mă încredinţez mai bine, să-l văd apoi cu ochii mei”.

Iarăşi începu să umble prin casă şi să-şi cumpănească gândurile.

Deodată faţa lui se întunecă.

Vedea pe Gosma înaintea sa, şi sufletul i se umplea de amărăciune când se gândea că Cosma ar putea să-i zică: „Tot omul cu oamenii de seama lui!”

„Nu! îşi zise Mihu, eu tot nu-mi dau fata după un cioban; mai bine să rămâie fată mare!”

VII

Casa lui Miliu era tristă şi mâhnită, tinereţa şi darul veseliei pieriseră din ea.

Safta, harnica gospodină, şedea retrasă şi tăcută ceasuri întregi, fără de nicio treabă şi departe de plăcutele griji ale casei. Dumnezeu îi dăduse destul; avea din ce să trăiască şi nu se temea că-i vor rămânea copiii necăpătuiţi.

Mihu, stăpânul mândru de bogăţiile sale, dimpotrivă, din zori de zi până seara târziu muncea alăturea cu slugile. Feciorii îi erau încă tineri; le mai rămânea destulă vreme să muncească.

Marta, în sfârşit, era blândă, harnică şi totdeauna în voie bună, gata de a le zâmbi celor ce-i privesc în faţă; dar ea nu mai era copila zburdalnică ce răsfăţa lumea prin neastâmpărul veseliei. De pe o zi pe alta sângele îi pierea din obraji şi vinele tot mai mult îi străbăteau prin peliţa albă a mâinilor.

Despre întâmplările petrecute nimeni nu mai cuteza să vorbească, şi această tăcere, purtarea liniştită şi

prefăcuta uitare îl umpleau pe Mihu de îngrijare. Parcă se temea de ceva şi, oriunde privea, el nu vedea decât o mustrare ascunsă. Sub acoperământul casei sale era mereu nedumerit, iar când ieşea între oameni nu-şi mai găsea cumpătul şi buna chibzuială de mai nainte, fiindcă se ştia judecat în taină şi nu ştia judecata lumii. Ar fi dorit să vadă pe cineva plângând, dar nimeni nu plângea. Ar fi dorit să-l mustre cineva, dar nimeni nu cuteza. Ar fi dorit să se mai întâmple ceva, dar întâmplările se înşirau după obiceiul vremilor. Nu putea să-şi dea seamă ce doreşte; simţea însă că lucrurile îl supără şi că nu mai pot rămânea cum sunt. Toată casa i se schimbase, fără ca să poată înţelege destul de lămurit pentru ce. Inima i se umplea de amărăciune când vedea că nimeni în lume nu-şi mai deschide sufletul înaintea lui şi că a ajuns a fi străin chiar între pereţii casei sale.

Adeseori sta şi privea aşa în lume, da din umeri şi iarăşi urma lucrul. Era o supărare în casă, dar avea să treacă şi asta.

Zilele treceau însă, şi nimic nu se schimba.

De pe o zi pe alta îşi pierdea răbdarea, se mânia fără ca să ştie pe cine şi-i venea poftă de ceartă. Pierduse ceva ce nu mai putea găsi; era obicinuit cu o mulţime de lucruri, care nu i se mai puneau în cale; îi lipsea rostul obişnuit şi tihna de toate zilele.

Cosma îi sta Mihului greu pe inimă. El era vinovat de toate; pentru el se urmează lucrurile cum s-au urmat. Dar socoteala era încheiată şi Cosma parcă nici nu mai trăia pe faţa pământului.

Într-o duminică, întorcându-se de la biserică, Mihu găsi pe Safta şezând singură la fereastra din casa cea mare. Atât era de adâncită, încât tresări când îl simţi intrând în casă.

Mihu nu se mai putu stăpâni.

— La ce te gândeşti, nevastă? grăi el.

— La ce să mă gândesc? îi răspunse ea. Ştii cum sunt gândurile: vin cu sila şi se duc fără de veste.

— Aşa-i! zise Mihu uşurat.

— Dar, când ochii lor se întâlniră din nou, el văzu furişindu-se o lacrămă din ochiul soţiei sale.

— Safto! zise el cam aspru. Prea te dai după fată.

— Dar n-o vezi cum e? îi răspunse nevasta cu amăriciune.

— Ce zice? întrebă Mihu liniştit.

— Nimic! grăi Safta. Nu vrea să se dea în vorbă despre dânsul.

Mihu rămase câtva timp cuprins de o viuă îngrijare.

— Safto! grăi el hotărât. Să o măritäm după el.

— Fă cum vrei, răspunse ea.

— Să fac cum vreau? zise Mihu. Ori nu văd că v-aţi pierdut odihna şi v-aţi schimbat firea? O să mă duceţi până la anul tot aşa. Vreau cum vreţi voi!

— Mihule! grăi acum Safta. Nu zice că noi voim! Tu eşti stăpân în casă; tu fă cum vei chibzui.

— Aşa-i! zise Mihu tulburat. Aşa-i! zise iarăşi, ridicându-şi mereu părul de pe frunte. Aşa-i! eu am să hotărăsc.

Ar fi dorit ca Safta să mai zică ceva: Safta însă, văzând că el nu mai zice nimic, tăcu şi ea. Astfel au stat, fiecare cu gândurile sale, până ce a intrat Marta, ca să întrebe dacă nu vor să şadă la masă.

Mihu acum simţea pe umerii săi întreaga sarcină a lucrurilor viitoare, dar nu se putea hotărî. Dacă ar fi fost cineva să-l împingă într-o parte ori în alta, fie un copil, fie chiar unul dintre slugile sale, el s-ar fi bucurat; acum însă chiar nici Safta nu-i mai zicea: „Eu nu zic să faci, bărbate; cred însă că ar fi bine”.

Era în sufletul lui o luptă care de la sine nu se mai putea curma, şi în câteva zile această luptă îl secă de puteri. Miercuri luă deci un fel de hotărâre, îşi puse în gând să cunoască, înainte de toate, pe Miron, iar joi de cu zori plecă la munte, zicând că merge să vadă turma dusă la jir.

Seara, când se întoarse, buiestraşul era plin de spumă. Mihu descălecă încet, iar când Safta îl întrebă despre trebile zilei, el răspunse scurt şi cuprinzător: „Toate

sunt bune!”

A găsit stâna lui Miron, dar pe Miron nu l-a mai găsit. Plecase cu vreo trei săptămâni mai nainte. Îşi vânduse partea din turmă, îşi luase viţeii şi juncanii şi plecase, nimeni nu ştia unde şi nimeni nu ştia pentru ce. Se dusese în lume.

Mihu tăcea, deşi era cuprins de o viuă părere de rău- Marta, fata lui cea înţeleaptă, tot mai strâns i se lipea de suflet, se simţea parcă anume făcut de Dumnezeu numai de dragul ei, şi chiar feciorii săi îi păreau străini.

Dară Marta era mulţumită şi nu mai cerea nimic, iară el însuşi nu mai avea nicio dorinţă pentru dânsa.

Era tristă casa lui Mihu, tristă şi mâhnită…

VIII

Vremea dă şi vremea duce: vremea e stăpâna lumii.

Trecuseră doi ani de zile de când casa lui Mihu fusese zguduită. Farmecul întâmplărilor stinsese dureri şi dorinţe, dar nu a putut pune inimile la locul lor de mai nainte.

Despre Miron nu se mai vorbea prin sat decât din când în când, pe la şezători sau în serile de iarnă, când fetele şi flăcăii se adunau la clacă. Şi atunci însă vorbele se înşirau ca într-o poveste rămasă din bătrâni. Toată lumea ştia că Miron s-a dus în lume; nimeni însă nu ştia unde s-a dus şi ce s-a făcut. Unii credeau c-a intrat în oaste, alţii că a trecut munţii şi iarăşi alţii credeau că a trecut în Ţara Turcească şi că nu se va întoarce decât cu chimirul plin de galbeni. Singură Marta ar fi ştiind unde e Miron, dar nimeni nu cuteza să o supere cu întrebări, fiindcă ştia de mai nainte că-i va tăia vorba. În casa lui Mihu, Miron era uitat; Safta de mult nu se mai gândea la el, iar Mihu numai atunci îşi aducea în treacăt aminte, când prietenii buni îl apucau cam pe departe despre măritişul fetei, lăudându-i pe câte un flăcău ce ar fi bun de ginere în casă. Mihu îşi aducea aminte privirea cu care îl intjmpina fiică-sa când era

Vorba de asemenea lucruri, se făcea că nu înţelege şi se întorcea mâhnit acasă.

Nu mai erau vremile de demult.

Mihu zidise casa de alături, pe care şi-o gândise odinioară atât de frumoasă. Vasilie se însurase şi avea un copil. Tata şi feciorul erau vecini şi oameni de aceeaşi casă, cum le venea mai bine. Safta avea noră în casă şi nu avea, când i-ar fi fost cu supărare. Nepotul era când la mama, când la bunica şi când iarăşi la mătuşa, era purtat de pe braţ pe braţ şi le da tuturor a de lucru şi pe toţi îi întinerea.

Şi Toader se-nsurase.

— N-am zis-o? strigau nevestele, pe când era logodit cu Anica Podarului. Şi orbul putea să vadă cât de acolo!

Se vorbea că Mihu era să fie nun, deoarece ţinea foarte mult la cinstea cumetriei şi e mare om de casă acela care ne cunună copiii şi ne botează nepoţii. Dară Cosma nu ştia dacă Mihu va fi bun voitor de a primi, iar Mihu era jignit şi nu-i venea să se arate doritor de cinstea cumetriei.

Mihu, cu toată casa, a fost poftit la un scaun de odihnă, un pahar de băutură şi mai multă voie bună, şi, poftit fiind, nu putea să lipsească. La nuntă apoi, încetul cu încetul, sufletele se deschiseră; înspre seară, Safta se sărută cu Simina, iară pe la miezul nopţii Mihu strânse mâna lui Cosma.

— Să trăieşti, cumetre! îi zise el din toată inima! Dacă nu-mi eşti, ţin să-mi fii, cu voia Domnului, ţin să-mi dai cinstea aceasta!

— În partea mea e cinstea! răspunse Cosma, îndreptându-se cu mândrie, înalt şi gros.

S-a schimbat casa lui Mihu, s-a schimbat satul, lumea întreagă s-a schimbat; numai Marta rămăsese tot cum a fost, blândă, harnică şi totdeauna în voie bună. Dar atât de demult era că Marta fusese tot astfel, încât nimeni nuîşi mai aducea aminte de vremile acelea în care era altfel; lumea se deprinsese cu firea ei, şi parcă ea totdeauna a fost fată înţeleaptă. Acasă, la biserică, la joc, la clacă, la nuntă, pretutindenea faţă cu oamenii ea se arăt-ascurtă la vorbă, în voie bună şi plină de bună-cuviinţă: aşa o ştia Safta, aşa Mihu, aşa o ştia lumea întreagă.

Numai câteodată ea îşi pierdea răbdarea obicinuită.

Cu deosebire de când se făcuse bunic, Mihu începu a fi stăruitor. Îşi vorbea mereu despre perii încărunţiţi înainte de vreme; se tânguia că n-a avut noroc, spunea mereu că o singură dorinţă ar mai avea în viaţă; ba într-un rând îi vorbi Martei despre vredniciile lui Lepădat, feciorul lui Petrea Dogarul, şi în alt rând despre Dinu, feciorul lui Popa Nichita, preotul din Bălăşeni.

Când se apropia toamna, Marta pe zi ce mergea se făcea tot mai nedumerită şi mai gânditoare, adeseori era tristă, dorea de singurătate, în sfârşit îşi pierduse liniştea. Adeseori, când serile erau frumoase, îi plăcea să stea vreme îndelungată pe laiţa din fundul grădinii, cu capul răzemat de tulpina părului şi pierdută în gânduri nehotărâte.

— Marto! îi grăi Floarea, soţia lui Vasilie, văzând-o pierdută astfel în gânduri. Ia mai lasă gândurile! Nu te întrista. O dată-i lume; o dată-i tinejceţăl

— Eu să mă întristez? întrebă Marta uimită. Dar pentru ce?

— Pentru ce? grăi nevasta. Te văd că stai mereu pe gânduri.

— Eşti nu ştiu cum, grăi Marta cu vioşie. Uite, urmă apoi mai încet, tu poate că nici nu-i înţelege: stau ici şi privesc în lume, îmi închid ochii şi privesc mereu şi nu gândesc nimic. E, nu ştiu cum, minunat locul!

Floarea dete din umeri.

— Şi te gândeşti la el, zise ea apoi cam necăjită.

— La el? întrebă Marta, privind-o cu ochii mari. La cine?

Deodată ea se cutremură şi se îndreptă spre Floarea.

— Înţeleg! zise zâmbind. Da! mă gândesc câteodată, dar foarte arareori… E de mult de atunci; parcă nici nu-i adevărat.

— Ei bine! atunci pentru ce nu vrei să te măriţi? grăi nevasta.

— Nu cumva crezi că pentru el? o întrebă Marta speriată.

— Dar ce altă să cred?

— Să vorbim despre alle lucruri, îi zise Marla. Ştiu că n-ai să mă înţelegi! Atât mă simt de bine aşa cum sunt, încât nu mă pot hotărî să mă mărit.

Floarea iarăşi dete din umeri, dar, privind în faţa Martei, nu mai îndrăzni să-i vorbească despre măritiş. Ele mai steteră câtva timp de vorbă, apoi se întoarseră în curte.

Înainte de a dormi, Marta se gândi timp îndelungat la Miron. Ar fi dorit să ştie ce s-a făcut, unde este şi cum îşi petrece zilele. Dar această dorinţă, odinioară atât de vie, încât îi punea sângele în fierbere, acum era ca o blândă suflare de vânt, de care frunza plopului abia se clatină. Şi-l închipuia, dar nu putea să-l mai vadă înaintea ochilor închişi. Era şters din sufletul ei, şi în urma lui nu rămăsese decât o plăcută aducere-aminte a şirului de întâmplări şi zguduituri sufleteşti prin care trecuse. Dar această aducere-aminte era atât de plăcută, încât Marta îşi strânse ochii şi suspină când gândi că şi aceste urme vor mai peri din sufletul ei. Ar fi voit să plângă, şi nu putea. Grozav îi părea viaţa de deşartă: nicio dorinţă şi nicio durere nu mai vedea într-însa.

Era duminică. Marta se duse la biserică şi după prânz petrecu până în amurgul serii la joc.

Seara, întorcându-se de la joc, se opri cu tovarăşele ei la Fântâna Corbului, se aşează pe doaga fântânii şi stete câtva timp gânditoare.

— Ţineţi voi minte când ne cânta Miron din fluier? zise ea, şi întâia oară după doi ani de zile începu să vorbească despre dânsul.

Pe când sosi acasă, luminile se aprindeau.

Erau oaspeţi la casă.

Încă de joi, Pintea Dubăul trecuse cu vite la târg şi stătuse câteva ceasuri la prietenul său Mihu, având cu sine, ca din întâmplare, şi pe tovarăşul său, Manea Vătafului. Acum ei se întorceau de la târg şi, după cum îi poftise Mihu, trăseseră la gazdă, pentru ca mâne-zi să plece mai departe, fiindcă era cale de o zi până la Valea-

Sărată, tocmai dincolo de munte.

Marta ştia de ce e vorba. Încă vineri seara, Safta îi spusese că Manea e un om foarte cumsecade, aşezat 90

şi cam ştiutor de carte. El avusese nevastă şi doi copii, dar i-au murit, sărmanul de el.

La cină era masă mare. Pintea, ca om sfătos, ţinea firul vorbei când cu Mihu, când cu Safta, când cu Vasilie; vorbea însă mai ales despre „la noi" şi „la dumneavoastră" şi zicea mereu că, dacă n-ar fi om cu casă, şi-ar căuta aici o nevastă şi nu s-ar mai întoarce.

Manea, un om ca de treizeci de ani, scurt şi spătos, cu mustaţa groasă şi cu ochii mari, şedea răzemat pe spatele scaunului, da din umeri, zâmbea din când în când, dar nu sporea vorbele.

Toată seara Safta şi Floare erau vesele, Vasilie sta retras, iară Mihu se mişca nerăbdător pe scaun. Marta era blindă, deşteaptă şi mai în voie bună decât de obicei.

După masă Mihu căută să fie singur cu Marta, iară ea nu-l ocoli.

Privirile lor se întâlniră, dar Mihu nu ştia cum ar vrea şi cum nu.

— Ce zici, Marto? grăi el, în sfârşit.

— Ce să zic?... răspunse ea. N-aş vrea, taică. Dar o dată trebuie să fie, apoi ieşi.

Marta rămase câtva timp nemişcată. Ochii i se umplură de lacrămi. Ea ridică amândoauă mâinile, îşi acoperi faţa şi îşi şterse lăcrămile din ochi.

— Doamne, cum trece vremea! zise ea, şi ieşi în urma tătine-său.

IX

Era bâlciul de toamnă de la Sărata, unul din acele bâlciuri vestite, la care oamenii se adună până de peste noauă ţări şi noauă mări.

Când ziua de Sfântul Dimitrie se apropie, pe coastele munţilor, prin înfundăturile văilor, de-a lungul Podgoriei, pretutindenea pe unde omul şi-a întemeiat adăposturi, până la cele mai depărtate odăi de pe şes, lumea se pune în mişcare.

Sărata se începe de jos, de pe ţărmurile râului, unde se despart văile şi se crucişează drumurile de ţară, şi se întinde sus pe coaste până la plaiul întins, unde încă de joi se înşiră corturile neguţătorilor şi cârciumele însemnate cu steaguri în mai multe feţe. Vineri, drumurile de dimpregiur încetul cu încetul se umplu, şi până seara zgomotul lumii adunate umple văile din faţa coastei.

Dar bâlciul e mai ales o sărbătoare de întâlnire şi de veselă petrecere. Lumea cea multă, oamenii ce vin, ca să vadă şi să se arate, fetele şi nevestele tinere, gătite ca de nuntă, flăcăii sprinteni şi gata de a se prinde la horă, căluşerii mlădioşi şi iuţi la pas, întreaga lume veselă nu se aduna decât duminică.

Duminică lumea curgea mereu: unii urcau din sat, iar alţii veneau despre munte.

În apropierea intrării despre munte, îţică de sâmbătă seara se aşezase un car cu patru boi, încărcat pe jumătate cu fân. Duminică dimineaţa finul era descărcat şi aruncat la proţapul carului, iar cei patru boi, dimpreună cu cinci juncani, rumegau împregiurul porşorului de fân.

În carul deşertat era un fier de plug, câteva coase, o peatră de râşniţă şi, legate la un loc, mai multe lucruri de fierărie.

j Miron şedea pe latura carului şi privea când spre munte, când spre bâlci.

Marta era logodită cu Manea Vătafului, aşa-i spusese cineva cu câteva zile în urmă, şi astăzi era să vie la bâlci, ca să cumpere darurile de nuntă şi să se arate lumii.

Dorea să o mai vadă o dată.

Vremea trecea însă, soarele se ridica mereu pe cer, dară trăsura Mihului Saftei nu se ivea despre munte.

Miron de mult începuse a fi nerăbdător, dar faţa îi rămânea plină de o liniştită oboseală şi privirea i se muta încet de la un lucru la altul.

Câteodată el se ridica cumpătat şi stătea timp îndelungat în car.

Cioarecii strâmţi de aba, cămaşa lungă până aproape de genunchi, cusută pe margine cu fire de mătase galbenă

şi încheiată la brâu cu chimirul îngust, din care ieşeau prăselele groase ale unui cuţit, pieptarul albastru, cu cinci bumbi Jătăreţi, mânecile largi tivite tot cu mătase galbenă, pălăria lată, ce-i sta dată îndărăt, încât acoperea tot părul tuns şi lăsa dezvăluită. Întreaga frunte rotundă şi netedă, toată înfăţişarea i se potrivea cu cumpătul mişcărilor şi cu înţelepciunea ochiului. Din când în când, el îşi apuca musteaţa groasă, dar scurtă, cu buza de din jos şi o netezea, apoi iarăşi rămânea cu buzele strânse şi cu faţa nemişcată.

Marta era să se mărite. Era un lucru firesc să se mărite. Aşa se petrec lucrurile în lume, iar nu altfel. Dar voia s-o mai vadă o dată, şi atât!

În zadar aştepta însă, căci Mihu, care stătuse de gazdă la Pintea Dubăul, intrase despre sat şi, pe când Miron privea nedumerit spre deal, trăsura lui Mihu şi aceea a Dubăului traseră la umbra unui carpăn din apropierea pădurii de la dreapta. Mihu şi Pintea săriră voiniceşte pe iarba uscată, iar nevestele se deteră jos şi începură a-şi scutura hainele şi a şi le potrivi pe trup.

Urmară apoi vorbele… că lumea e multă… că locul e frumos, că timpul e potrivit, în sfârşit, după cum e obiceiul omului când soseşte undeva.

— Acum voi plecaţi în căile voastre, că noi mergem să vedem cine, cum şi în ce fel, zise Mihu în sfârşit, poftind pe Pintea să meargă cu dânsul. Se putea ca, din întâmplare, să dea peste Manea. Era vorba ca deseară să vie cu toţii la casa lui, apoi mai aveau să cumpere mai una, mai alta; nu-l puteau deci lăsa să-i caute de-a oarba prin târg.

Plecând, Mihu şi Pintea o luară cu paşi măsuraţi spre partea unde lumea se înghesuia. Intraţi apoi în bilei, nu înaintau decât pas cu pas. Aci era un prieten, colo o rubedenie şi iarăşi în altă parte un cunoscut de mare cinste. Mereu steteau de vorbă. Pintea spunea, aşa cam pe departe, cum adică s-a întâmplat ca Mihu să fie la bilei, iară Mihu, deşi nu era tocmai în voia lui cea bună, simţea că umblă prin mijlocul lumii şi zâmbea mulţumit.

Peste puţin se opreau la nişte saci cu bucate, la o

pereche de boi frumoşi, la un cal trupeş, la un vraf de lemnărie; pentru ca vorba să fie scurtă, umblau ca prin târg.

Dar Pintea ducea pe Mihu tot spre partea de la deal, unde ştia că va-găsi pe Manea.

Gând erau să treacă pe lângă carul în care stătea Miron, Mihu se opri şi începu să se învârtească împregiurul juncanilor.

— Bună prăsilă, zise el, apoi se întoarse spre Miron, şi rămase câtva timp cu privirea aţintită la el.

— Cum ţii juncanii? întrebă el.

— Nu-i vând, răspunse Miron rece.

— geai dat pe ei? întrebă iarăşi Mihu.

— Nu i-am cumpărat, răspunse iarăşi Miron.

Mihu mai privi o dată sus la Miron, apoi se întoarse jignit, ca să plece mai departe.

Faţa lui Miron se deschise. El puse mâna pe leucă, îşi dete vânt şi, răzemându-se pe braţ, se aruncă din car înaintea lui Mihu.

— Sunt de prăsila mea, zise el zâmbind cu bună-cuviinţă, şi-i vând, dacă sunteţi doritori de a-i cumpăra.

Mihu era mulţumit.

— Nu tocmai, zise el, însă îmi plac juncanii şi doream să le ştiu preţul. îi aduci de departe?

— De la Vadu-Rău, răspunse Miron.

— Cum? tocmai de la câmpie? întrebă Pintea uimit. Dară soiul pare a fi de munte.

— Aşa-i! grăi Miron. Sunt prăsiţi la munte, dar în urmă i-am adus la câmpie.

— Aşa mai înţeleg şi eu! să ai noroc, nepoate! grăi Mihu, şi plecă mai departe, iară Miron se aruncă din nou în car, apoi privi câtva timp în urma celor doi oameni atât de cumsecade.

De la depărtare cam de-o sută de paşi bătrânul se uită încă o dată îndărăt.

Miron tresări. Era ceva în privirea aceea…

Ce era… El cunoştea portul, portul satului în care petrecuse cele mai frumoase zile ale vieţii sale; el cunoştea

omul, îl văzuse adeseori la biserică.

„Mihu! zise el mişcat. Cum a îmbătrânitl” Aşadar, Marta era în bâlci, aici, aproape, poate cu totul aproape.

Cuprins de un viu neastâmpăr, el sta nehotărât în car; nu ştia ce să facă; îi era oarecum frică şi-i venea să plece numaidecât acasă. Deodată tresări, îşi lăsă mâinile încet în jos, îşi dete puţin trupul la stânga şi rămase nemişcat şi cu ochii aţintiţi în depărtare.

De la dreapta, la depărtare ca de patru sute de paşi, Marta trecea spre bâlci. Aşa era, cum a fost, înaltă, cu pasul uşor, cu capul dat puţin înainte… şi chipul tot acela, şi părul tot aşa şi-l poartă. Dar pe sân parcă nu mai e salba cea bogată, cătrinţa nu mai e bătută în fir şi altiţa cusută în roşu şi albastru e rară, numai presărată.

Miron priveşte ca la un lucru frumos şi plăcut. Pare însă că s-ar fi aşteptat la mai mult; parcă s-ar simţi dezamăgit.

Când Marta se amestecă în mulţime, el sare din car şi, cuprins de-o veselă şi feciorească pornire, merge sprinten, cu pas iute şi uşor, în urma ei. Pretutindenea, peste capetele oamenilor, o vede; se apropie, tot mai mult se apropie, şi inima i se umple de îndărătnicie.

În sfârşit, ea se apropie de horă şi priveşte, iară el se pune în faţă cu ea, pierdut în dosul oamenilor. El o vede acum de aproape, îi vede faţa albă, ochiul mare şi obosit, mâna străvezie, liniştita amărăciune pe buzele ei, o vede şi iarăşi tresare.

„Cât e de perită!” zise el înăbuşit.

E perită, dar e frumoasă. Ochiul ia hrană şi sufletul se desfată de privirea ei. O dată vrea să o vadă, şi încă o dată, şi o singură dată. A trecut ca o zi de primăvară, dar nu e mulţumit; e fericit, dar mulţumit nu e. Dintr-o clipă în alta fericirea îl face tot mai îndrăzneţ.

Nu se mai poate stăpâni; dă cu cotul înainte şi se aşază astfel ca Marta să-l poată vedea, iară când, în sfârşit, privirile lor se întâlnesc şi rămân mistuindu-se una pe alta, amândoi stau încremeniţi.

Farmecul ochiului, căldura gândirii vărsate în o

singură privire, tainica înţelegere între doauă suflete perite iarăşi zidesc lumea risipită.

— Acum nu mai e timp pentru buna chibzuire: ei s-au văzut, ei trebuie să se întâlnească, să-şi strângă mâna, să schimbe o vorbă, să plângă împreună. Trebuie, dar nu pot, căci lumea, şi acum tot lumea îi desparte.

În deznădăjduirea sa, Miron aruncă Martei o privire hotărâtă şi stăruitoare, iară Marta nu se mai gândeşte 95

la nimic, ci-i aruncă Saftei vorbele: „Mă întorenumaidecât”, şi plecă cu moartea în suflet la carpăn, şi de aci mai departe, spre pădurea de pe coaste.

Miron nu se mai întrebă dacă cineva îl priveşte, dacă lumea nu cumva bănuieşte, ci, cu o mişcare pripită şi fără de voie, pune mâna pe şerpar şi pipăie cuţitul, apoi merge cu pas hotărât pe urma Martei.

Marta îl aşteaptă la marginea pădurii şi, cum îl vede venind, pământul îi arde sub picioare, iară când el este aproape, ea se dă un pas îndărăt, îşi pleacă trupul, îşi acopere faţa cu amândoauă mâinile şi începe să plângă. Miron stete câtva timp înaintea ei, dar nu o mai vedea decât ca printr-un văl des.

— Marto! nu plânge! zise el.

— Ah! cât am suferit! se tângui ea înăbuşită.

El se apropia, îi apucă amândouă mâinile, le dete în lături şi-i privi îndelung în faţa plină de lacrămi. Încet, el o apropie apoi de sine, o cuprinse cu braţul drept, îşi puse capul pe sânul ei şi rămase câtva timp cuprins de ameţeală.

Marta nu mai plângea, ci sta cu vederea pierdută şi dată în voia lui, amorţită şi lipită de dânsul.

Într-un târziu, Miron o depărtă încet de la sine.

— Şi eu am suferit, Marto! zise el! Mulţam suferit. Şi pe când tu te gândeai la mine, eu umblam zile întregi în cale lungă dus numai de dorul tău şi de amarul inimii mele. Atât de mult am suferit, Marto, şi atât de mult mă deprinsesem cu suferinţa, încât mă cuprindea îngrozirea când mă gândeam că am să mor odată şi să nu mai sufăr. Dar acum, Marto, nu mai pot, nu mai vreau să port

suferinţa, urmă el cuprins de patima bărbătească. Pentru ce să o port?

— Da, Miroane! zise Marta, rămâind cu ochii ţintiţi la pământ înaintea lui.

Miron îi apucă iarăşi mâna, o strânse, apoi grăi:

— Marto, vrei tu să vii cu mine?

Marta tresări, rămase câtva timp tulburată, apoi îşi ridică faţa şi privi drept în ochii lui Miron.

— Nu se poate, Miroane! zise ea cu un glas limpede. Mai bine mor.

— Tu vrei adică să te măriţi! strigă Miron.

— Nu vreau, Miroane! răspunse Marta ridicând capul. Mai bine să mor.

Zicând aceste vorbe, ea îl privi câtva timp dusă, ochii iarăşi i se umplură de lacrămi, apoi, deschizându-şi braţele, se aruncă deznădăjduită şi-i cuprinse trupul.

— Ucide-mă, Miroane! fă ce vrei cu mine! zise ea. Mie nu-mi mai pasă.

— Gât eşti de frumoasă, Marto! zise el gânditor, apucându-i capul cu amândoauă mâinile, apropiindu-l şi depărtându-l iarăşi de la sine.

Deodată el se îndreptă aspru şi zise hotărât:

— Vino cu mine, Marto!

— Unde? îl întrebă ea speriată.

— Vino! zise el iarăşi, apoi apucă mâna ei şi merse cu ea afară din pădure şi drept spre bilei.

— Unde e tatăl tău? întrebă el.

Marta îşi scoase mâna din a lui.

— Ştiu ce vrei, Miroane! zise ea. Fă! dar apoi nu mă mai depărtez de la tine. Vino!

Ei plecară drept spre carpănul sub care Mihu, Pintea, Safta şi soţia lui Pintea aşteptau cuprinşi de viuă îngrijorare pe Manea şi pe Mitrea, care se duseseră să caute pe Marta.

— Iacătă o! strigă Safta când o văzu venind despre munte, voi să plece spre ea, dar rămase pironită când o văzu cu flăcăul înalt, pieptos şi bălan.

„Miron!” îşi zise ea ca trezită din vis, şi rămase răcită

şi secată de puteri.

Mihu făcu câţiva paşi înainte, apoi se opri şi aşteptă tulburat.

Era flăcăul de la câmpie cu care vorbise şi nu înţelegea cum el ajungea a fi împreună cu Marta.

Marta se apropia ţinându-şi trupul drept. Faţa-i era albă ca varul, dar liniştită şi aşezată.

— Tată! iacă Miron! zise ea.

Miron rămase cu ochii la pământ înaintea bătrânului încărunţit înainte de vreme.

— Foarte bine! foarte bine! grăi Mihu, frecându-şi mâinile nedumerit şi privind mereu când la Marta, când la Miron, când la Safta, ce grăbise înspăimântată la dânşii, când iarăşi la Pinlea, ce sta câţiva paşi în dosul lui, la dreapta.

Ar fi dorit să mai zică cineva ceva, dar nimeni nu găsea cuvântul.

— Nene Mihule! zise în sfârşit Miron. Ştii că-ţi iubesc fata: o cer de nevastă.

— Cum aşa!? grăi Mihu speriat. Miron, oierul ce s-a dus în lume?... O ceri de nevastă? Cum aşa? Marta e logodită.

— Taică! zise Marta. Nu zice că vrei, dacă nu vrei; dar să ştii că-mi dai moartea sau viaţa.

— Mihule! îi zise apoi Safta. Nu ştii tu co-ant suferit noi în doi ani de zile?

Mihu stătea în mijlocul lor şi nu putea găsi niciun cuvânt.

Pintea se apropie de dânsul, îi puse mâna pe umăr şi grăi cumpătat:

— Vere Mihule! Nu te dai după vorbele muierilor şi bine faci. Marta e logodită şi, chiar dacă-i vorba, o logodnă nu se strică aşa ca din senin. Nu poţi să te faci de ruşinea târgului.

Mihu făcu un pas la dreapta, se întoarse spre Pintea şi, ridicând fruntea, îi privi în faţă-stete câtva timp în luptă cu sine, apoi îi zise cu o hotărâre deznădăjduită:

— Ei! Mă fac! Mă fac de ruşinea târgului! Mă fac de

ruşinea lumii! Mie, urmă el aprins, mie nu-mi mai porunceşte nimeni pe faţa pământului! Eu ştiu cât amar am răbdat!

Grăind aceste, el se duse la Miron, îi apucă mâna şi-i zise cu căldură:

— Nepoate, iartă-mă!

Miron simţi că ochii i se umplu de lacrămi. El ridică mâna bătrânului şi o atinse cu fruntea.

„N-am spus eu că aşa are să vie!” zise Floarea lui Ciucur, când văzu că nunta satului tot se face.

BUDULEA TAICHII

De-mi părea bine?

Dar se-nţelege că-mi părea bine.

Când mi-l aduc aminte pe dânsul, mi se desfăşoară înaintea ochilor întreaga lume a tinereţelor, cu toate farmecele ei, acuma pierdute pentru totdeauna; şi niciunul dintre noi toţi, care împreună am trecut prin acea lume, nu poate să se gândească la tinereţele sale fără ca să-i treacă/aşezat, retras şi întotdeauna înţelep-Budulea Taichu pe dinaintea ochilor, pentru că Budulea nu era numai al Taichii, ci şi al nostru al tuturora.

Mie, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare întâietate la împărţeala părerilor de bine, pentru că eu îl ştiam încă din copilărie şi eram prieten chiar şi cu Budulea cel bătrân.

j Nea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai scurt decât celălalt şi era un om scurt-gros, rotund la faţă şi zâmbea mereu când vorbeai cu ŞÂT/Fără de dânsul nu se putea niciun fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cânta mai bine decât toţi şi din vioară, şi din cimpoi, şi din fluier, iară pe Huţu îl ducea întotdeauna cu sine, deoarece Buduleasa fugise cu un scriitor al satului, şi nu putea să-l lase pe copil singur acasă. Când Budulea cânta din vioară, Huţu ţinea cimpoile, iară când oamenii se săturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său. Fluierul îl purta Budulea totdeauna în şerpar; altfel nu l-am văzut de când îl ţiu minte şi nici nu-mi pol închipui un Budulea făr’ de fluier în şerpar.

La praznice şi la ziua numelui ştiam de mai nainte că

are să ne vie Budulea cu mulţi ani, cu spor în casă şi cu belşug la masă: aşa m-am trezit eu; ce va fi fost mai nainte, nu ştiu.

ţâmi aduc numai aminte că eram copil mic şi că priveam când la piciorul cel scurt al lui Budulea, când la Huţu, care şedea cu cimpoile într-un colţ al casei. Mai ţin apoi minte că i-am dat o bucată de plăcintă, că l-am bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cimpoile, şi că era băiat bun, căci nu s-a supărat, deşi era mai mare decât mineţl i în urmă, (la şcoala din sat, mă bătea câteodată el pe mine, dar nici atunci nu era supărat, deşi totdeauna eu mă legam de elJ

Căci dascălul nostru era un om neobosit, şi fiindcă Budulea peste săptămână mergea la luciu, el zicea mereu: „Măi Buduleo, nu mai purta şi copilul cu tine; pune-i o bucată de pine în traistă şi trimite-l la şcoală, ca să-mi bat şi eu capul cu dânsul". Iară Budulea era om cuminte şi înţelegea că dascălul nu are altă treabă decât să-şi bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai punea pe gânduri: parcă tot nu-i venea să creadă că şi Huţu are să înveţe carte.

Când eu începusem a umbla la şcoală¡JJluţu era printre băieţii de care îmi era fricăj

Îl văd parcă şi acum umblând cu o vergea în mână pe dinaintea băncii şi privind de la înălţimea diregătoriei sale de „cenzor" cu o straşnică neîndurare asupra noastră, care nu străbătuserăm încă în adâncimile tainicului „Buki-az-ba" şi nu ştiam că „mizlete ije-luditrecut aceste adâncimi pe

Întorcându-mă acasă după cele dintâi ceasuri petrecute la şcoală, sufletul îmi era plin de minunăţiile ce văzusem. Închipuirea mea de copil era prea slabă spre a putea aduna atâta sumedenie de copii la un loc, şi toţi aceşti copii, pe care îi văzusem acum în aievea, şedeau tăcuţi, nemişcaţi şi cu ochii ţintiţi la învăţător: îmi era ca şi cinci m-aş fi întors clin altă lume, şi când maica mă întreba ce-am văzut la şcoală, în uimirea mea nu ştiam să-i spun altceva decât c-ani văzut pe Iluţu lui Budulea plimbându-se cu băţul în mână şi că acum nu-l mai cheamă Huţu, ci

Mihail Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile.

Şi, fiindcă eram nerăbdător şi doream să văd iar pe Huţu cu băţul, m-am dus şi după prânz la şcoală. Simt şi acum adânca dezamăgire ce mă cuprinsese când văzui pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atât de straşnic ca el nu mai era niciunul.

Dar peste puţin iar a venit Huţu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici, şi ne-a scos afară, iară după ce ne-a scos afară ne-a pus în rânduri şi ne-a întrebat dacă ştim să stăm într-un picior. Eu am stat mai bine şi mai mult decât toţi ceilalţi băieţi; pentru aceea eram foarte fericit şi, întorcându-mă acasă, i-am arătat mamii cum zice Huţu ca să stai într-un picior şi i-am spus că Huţu e cel mai mare în şcoală şi că a vorbit cu mine şi c-a zis că eu stau mai bine decât toţi ceilalţi într-un picior7

După aceea m-am dus iar la şcoală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentru Huţu. Eu le-am păstrat pe amândouă pentru dânsul; /rtar am plecat plângând de la şcoală şi plângând am ajuns acasă, fiindcă el nu le ceruse de la mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau

Şi fiindcă prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbura să aducă pe Huţu, pentru ca să-i dau cele două pere: iară de aci înainte, mergând la şcoală, el trecea totdeauna şi mă lua şi pe mine.

Pus fiind astfel sub ocrotirea celui mai straşnic dintre „cenzorii” din şcoală, nu mă mai temeam de nimeni şi de nimic.

Ştiam, afară de aceasta, că şi eu trebuie să mă fac odată ca Huţu, şipsentru aceea îi prindeam apucăturile şi, înainte de toate, din copil neastâmpărat ce eram, mă făcui un băiat aşezat şi înţelept ca dâmul7 Nu-i vorba, el era tot mai aşezat şi mai înţelept deci Tmine; dar când îl vedeam pe el zicând *Tatăl nostru*, cântând irmosul ori citind *Apostolul* în biserică, inima îmi bătea 101 mai tare, căci un glas tainic îmi şoptea: tu vei fi odată ca dânsul Mergeam dar totdeauna cu el, de el ascultam totdeauna şi la dânsul căutam scăpare când eram năpăstuit.

Căci Huţu era puternic, pentru că dascălul nu ţinea la nimeni mai mult ca] a dânsul.

Iară dascălul avea cinci copii, care toţi cinci ei au fete. Neli era cea mai mare şi avea obiceiul să sară peste bănci. Livia era cât mine şi vorbea totdeauna până ce dascălul n-o punea: în genunchi; Veturia şedea între băieţi şi se cotea cu ei, iară Mili abia ştia să umble şi nimeni n-avea voie s-o poarte în braţe afară de Huţu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dânsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s-o poarte altul de mână ori s-o ţie în braţe şi plângea când el se depărta de dânsa; câteodată numai, când Huţu voia să se joace de-a mingea cu ceilalţi băieţi, mi-o lăsa mie, iară eu vorbeam cu ea, o purtam de mână, o ţineam în braţe şi eram foarte fericit.

Eu m-am dus apoi la şcolile cele mari din oraş, iară când m-am întors, peste un an, acasă, Huţu era tot mare, dar îmi părea mai puţin straşnic. Nu-i vorba, şi acum zicea *Tatăl nostru*, cânta chiar în strană şi citeţ *Apostolul* în biserică, şi acum purta pe Mili, ba chiar şi pe Linica cea mică în braţe; el cu toate astea îmi păra cam prost, ba câteodată chiar grozav de prost. Dar tot. Ţineam la el, fiindcă era băiat domol şi intra totdeauna în voile mele.

Dacă însă acum Huţu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înţelept.

Într-o zi el însuşi mi-a mărturisit-o aceasta, deşi numai aşa – cam pe departe.

Eram în pădure; adunaserăm alune şi el mi le spărgea, luând din când în când câte una şi pentru sine.

— Uite – îmi zise el nedumerit – taica zice că dascălul zice să mă duc şi eu la şcoală la oraş ca să mă fac dascăl: ce crezi tu, aş putea să învăţ acolo cu voi?

— Pentru ce nu?

— Vezi că nu ştiu ungureşte, răspunse el, privind deznădăjduit la mine.

— Ai să înveţi.

— Dar cum să învăţ, când dascălul vorbeşte numai ungureşte şi eu nu înţeleg nimica din cele ce zice? „– Aşa-i! răspunsei, înţelegând acuma şi eu că în adevăr liluţu e cu

mult mai prost decât ca să poată înţelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesorj

Altfel, eu ştiam de mult că e vorba ca Huţu să meargă la şcoală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, iară Budulea ţinea foarte mult la el.

Încă de demult Nea Budulea era nemulţumit. Îl vedea pe Huţu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hârtie şi nu-i prea venea să creadă că toate sunt aşa cum i se par lui. Tot mai înţelegea ca omul să scrie şi ca să ştie ce a scris el însuşi, fiindcă aceasta nu era decât un fel de răboj. Când vedea însă pe Huţu citind din carte ceea ce au scris alţii, îl cuprindeau îndoielile şi-i zicea de obicei: „Ba să mă ierţi; asta o ştii pe de rost”. Huţu îşi dădea silinţa să-l lămurească şi să-i arate şi lui cum se citeşte; însă când Budulea se uita la slovele încurcate, îl cuprindea un fel de ameţeală, fiindcă era peste putinţă ca cineva să le descurce. Într-o duminică Budulea i-a zis lui Huţu: „Ia scrie numele meu pe hârtie”. Huţu a scris cu slove mari: Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăşti.

— Şi acum, dacă cineva se uită aici, ştie el că e numele meu?

— Da, taică.

— Cum aşa?

— Apoi vezi: Vede că e *ludi* şi *iar* şi zice *Lăpocoi* şi *lăr* şi zice *pă*, adică *Lăpă*, *dobro-az-tfert* şi zice *dat*, ceea ce face *Lăpădat*.

Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, cu atât mai bine înţelegea că se poate să înţeleagă şi altul ceea ce scrie, pentru că de câte ori suna într-un fel, el scria aceeaşi slovă. El a luat apoi caietul lui Huţu şi cu mare părere de bine a văzut că slovele pe care le-a scris sunt şi în caiet. Acu parcă înţelegea că este cu putinţă ca unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fel. Dar tocmai pentru aceea iar îl cuprinse ameţeala. Această înţelegere între un număr nesfârşit de oameni îi părea un

lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu putinţă ca ceea ce a scris unul acum o sută de ani alţii să citească astăzi? La asta nu s-a gândit niciodată. Era cu putinţă ca doi oameni care nu se pot înţelege prin grai viu să se înţeleagă în scris, şi dacă ungurul ori neamţul nu ştie româneşte, el nu are decât să scrie, pentru ca să-l înţelegi ce vrea să zică.

El însă tot nu înţelegea cum e aceasta cu putinţă.

— Măi Huţule! ia scrie-mi tu mie pe hârtie: cimpoi, vioară şi fluier.

După ce Huţu scrise cuvintele, Budulea privi lung la ele, lung şi nedumerit, pentru că cimpoile nu asemănau de loc a cimpoi şi vioara îi părea tocmai ca fluierul.

— De unde să ştiu eu că aici stă cimpoi şi vioară? întrebă el.

— „Pentru că e „cerf-ije-mislete-pocoi-on-ije”.

— Nu înţeleg. Ştiu că la răbuş tragi o crestătură, şi asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce, şi asta vrea să zică un car de pietriş ori un berbec. De unde ştii tu că tocmai aşa se scrie cimpoile?

— Aşa sună slova.

— Cum sună?

— Fiindcă e cimpoi, scriu *cerf* şi *ije* şi *mislete*, ca să fie „cim”, iară după aceea *pocoi*, *on*, *ije* ca să fie „poi”.

Budulea parcă iar înţelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci dacă toată slova avea un sunet, atunci, fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie şi grozav de multe slove.

— Şi tu înţelegi orice carte?

— Înţeleg, taică.

— Şi dacă un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poţi citi?

— Pot, taică.

— Dar atunci tu eşti tot atât de cuminte ca el.

— Adică nu, taică.

— Ce ştii tu! răspunse Budulea. Eşti încă prost şi copil, dar tot atât de cuminte ca el.

Şi fiindcă Huţu era acum atât de cuminte, el nici nu

mai avea pentru ce să umble la şcoală, ci trebuia să meargă la lucru, căci popă n-avea să iasă din el; destul că ştie să scrie, să facă socoteală pe hârtie, să citească în toate cărţile, ba chiar şi să cânte în strană. Pe el nu mai putea să-l înşele nimeni, ba putea să ajungă chiar şi preţitor la casa satului şi să adune birul de pe la oameni.

tTOai ales de când avea copil la şcoală, Budulea mergea totdeauna la biserică, şi chiar dac-ar fi fost singur la biserică, el avea locul lui, tocmai în fund, lângă muieri, iară când Huţu cânta sau citea *Apostolul*, Budulea îşi încopcia mâinile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămânea cu capul plecaty

Dară cu dascălul n-ar fi îndrăznit niciodată să prindă vorbă, fiindcă se simţea prea jos spre a cuteza să supere pe un om atât de învăţat cum era jupânul învăţător Pantelemon Clăiţă, un om scurticel, iute la vorbă, cu mustaţa groasă şi cu sprâncenele dese. Nici nu se cuvenea să-l supere, fiindcă dascălul Clăiţă era om neobosit, avea totdeauna de lucru şi nu putea să-şi piardă vremea cu orişicine.

Însă în cele din urmă tot trebuia să meargă la el, ca să-i mulţumească pentru învăţătura lui Huţu şi să-i spună că, iacă, Huţu a crescut mare, ştie mai mult decât toţi băieţii din sat şi trebuie să meargă la lucru.

Îi era greu să se hotărască, şi au trecut mai multe duminici până ce a putut să prindă destulă inimă, mai ales că nu putea să meargă cu mâna goală şi trebuia să aştepte până ce vin strugurii pârgavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca Clăiţă.

— Aşa-i, zise dascălul, îi băiaţfoqrt. e înţelept şi trebuie să meargă la lucru. Pentru că să vezi dumneata: omul trebuie să înveţe a munci ca să poată trăi. Nu e şcoala cum ar trebui să fie, căci atunci ar învăţa toţi copiii la şcoală şi n-armai trebui să-şi mai piardă vremea pe la ţarină. Dar ce să-i faci? Am grădiniţa ce mi-a lăsat-o satul şi i-am învăţat să pună sămânţă, să facă altoi, să poarte grijă de stupi, să pună cartofi, fasole, morcovi şi pătrunjel, să sădească varză şi tutun, să poarte grijă de viţă, ba la

anul am să-i pun chiar la praşilă, pentru ca încă de mici să ştie cum se câştigă pâinea de toate zilele. Dacă satul mi-ar da o bucată de ţarină, i-aş învăţa şi celelalte lucruri. Pentru că să vezi dumneata: dascălul trebuie să ştie tot şi, dacă nu ştie, trebuie să înveţe, fiindcă sunt cărţi în care stau toate aceste, şi eu aş învăţa copiii aşa cum stă în cărţi, adică mai bine de cum se obişnuieşte la prostimea noastră de astăzi. Afară de aceste am casă grea, cinci fete, care cresc în fiecare zi, şi niciun băiat, şi satul ar trebui să se gândească şi la mine. Ba acum se gândesc să mai facă şi o a doua şcoală în sat, fiindcă ar fi prea mulţi copii la mine. Dar cine a adunat copiii la şcoală? Eu. Adicătelea în loc să mă plătească mai bine, fiindcă dau învăţătură la mai mulţi copii, se pun să ia copiii adunaţi de mine şi să-i dea la altul. Pentru că să vezi dumneata:

Dascălul e cel mai mare lucru în sat, cel mai mare lucru în ţară, pentru că el învaţă pe copii cum să vorbească, cum să se poarte, cum să înţeleagă lucrurile şi cum să lucreze ca să-şi câştige pâinea cea de toate zilele, şi dacă dascălul e prost şi nu-i învaţă bine, toate merg rău în ţară. Înţelegi că tot omul ar voi să fie dascăl şi că eu nu mă plâng; însă, îţi spun eu dumitale, nu este cu putinţă să fie doi dascăli în sat, pentru că n-au din ce să trăiască amândoi şi pentru că închipuieşte-ţi dumneata ce încurcătură se face în sat când unul îi învaţă pe copii într-un fel, iar celălalt într-altfel.

„Budulea ascultase tot timpul cu încordată luare-aminte; dacă s-ar fi aprins casa în capul lui, el n-ar fi îndrăznit să se mişte ori să grăiască cea mai scurtă vorbă măcar: Aşa este!

— Un lucru ar fi mai cu putinţă, urmă dascălul mulţumit. Ca să fie un dascăl mare şi unul mic, adică unul întâi, altul al doilea, care nu învaţă decât ceea ce-i spune celălalt.

Budulea se simţea foarte înţelept, fiindcă era în stare să înţeleagă ceea ce zice Clăiţă; el îndrăzni dar să adauge:

— Unul plătit mai bine, iară altul mai slab.

— Da! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam

aşa? Pentru că să vezi dumneata: copiii din şcoală sunt despărţiţi în mai multe căprării, cum am zice, şi eu nu le dau învăţătură decât celor mai grei la minte; ceilalţi învaţă de la băieţii mai mari, cum e Huţu. Şi înţelegi dumneata că satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile aşa cum sunt şi ar pune în loc de al doilea dascăl pe Huţu, fiindcă n-ar trebui să-i plătească mult.

Budulea rămase încremenit. Huţu dascăl? Nu ştia dacă visează ori Clăiţă vorbeşte într-aiurea.

— Nu se poate, zise el. Huţu e prost; îl ştiu eu: e copilul meu.

— Dumneata nu înţelegi, urmă iar dascălul. E bun Huţu. Pentru că să vezi dumneata: spre a putea să fii dascăl, se cer trei lucruri: întâi o carte de botez, a două un atestat că eşti absolut preparandist, a treia să cunoşti cele opt glasuri şi podobiile, a patra să ştii tipicul; toate celelalte le înveţi din carte. Lui Huţu nu-i lipseşte decât atestatul; le are toate celelalte. Ar trebui să meargă la oraş, să stea doi ani, cum am stat şi eu, şi să-şi ia atestatul.

Budulea se ridică în picioare. Începea să înţeleagă că învăţătura prea multă cam sminteşte capul omului şi parcă-i era frică să mai stea cu dascălul.

— Eu – urmă dascălul – sunt feciorul paraclisierului de Văideni. M-am trezit trăgând clopotele, aprinzând şi stingând luminările în biserică şi purtând cădelniţa după popa. Am învăţat apoi să cânt în stiană şi să citesc şi, când ei am de douăzeci şi unu de ani, m-am dus să fac preparandia. Huţu ştie mai mult decât ştiam cu atunci fiindcă le-a învăţat toate de la mine. Apoi nu e decât de 15 ani şi trebuie să meargă să-şi ia atestatul, pentru că, îţi spun eu: nu primesc alt dascăl în sat decât pe unul care a învăţat la mine.

Budulea nu mai avea timp de pierdut. Dascălul Clăiţă zicea că trebuie, şi aşa nu mai încăpea nicio vorbă. Gata dar de a lua pe Huţu să-l ducă numaidecât la oraş, el plecă spre casă.

Însă pe drum începu iar a se nedumeri. Tot îi părea peste putinţă ca feciorul lui să umble la şcolile cele mari şi

să se facă chiar dascăl: fără îndoială, Clăiţă era smintit de învăţătura cea multă, pentru că Huţu era prost şi nici n-avea din ce să trăiască la oraş. Cuprins de aceste nedumeriri, Budulea îşi schimbă drumul. Mai era un om înţele Dt în sat; voia să vadă ce zice acela.

El veni dar la mine şi-mi spuse cum s-au petrecut lucrurile, cum a învăţat să-şi scrie numele, cum s-a încredinţai că Hulii în adevăr ştie să oilească în toate cărţile, cum s-a dus la dascălul şi apoi îmi înşira îndeamănunt cuvintele pe care i le grăise Clăiţă.

— Aşa este, jupânul învăţător are dreptate, îi răspunsei acum şi, ca să-l încredinţez, îi arătai atestatul meu şi-l citii, în ungureşte, cum era scris.

— Nu se poate citi asta în româneşte? mă întrebă el după ce privi îndelung la tipăritură.

— Fără îndoială, zisei, şi începui a traduce testimoniul.

— Nu zic eu? strigă el cuprins de o bucurie pe care atunci nu puteam încă s-o înţeleg. E ca răbuşul: n-ai decât să faci crestătura, pentru ca tot omul să ştie că nu e berbec, ci oaie. Dascălul are dreptate: trebuie să mergem la şcoală!

În zadar îi spunea Huţu că el nu poate să înveţe la şcoală pentru că nu ştie ungureşte; Budulea răspundea:

— Tu eşti prost; nu ştii încă ce ştii şi ce nu ştii; vei vedea tu când vei fi acolo; n-ai decât să te uiţi în carte, ca să ştii tot, afară de cele opt glasuri, de tipic şi podobii; toate celelalte se învaţă din carte: ai să mergi la şcoala la care umblă şi el, pentru că acolo se dă *tistas* într-un an, apoi te întorci acasă şi eşti dascăl.

Ştia tot satul că Huţu are să meargă la şcoala în care învăţ eu şi că are să se întoarcă dascăl, deşi eu voiam să mă fac popă.

Ne-am dus apoi la oraş, adică nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem câteva zile mai nainte, iară dascălul Clăiţă venise cu Budulea şi cu Huţu în urmă, dar ne-am întâlnit în oraş.

Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu

desăvârşire şi directorul de la preparandie nu voia să-l primească pe Huţu fiindcă era o lege noauă, ca să nu primească decât pe aceia care au făcut patru clase primare.

Budulea era, dimpotrivă, aşezat şi vesel. Îi părea bine că nu l-au primit pe Huţu la preparandie: voia să-l dea la şcoala unde eram şi eu.

Huţu, în sfârşit, era nenorocit. Dascălul îi dăduse nişte pantaloni roşi, un surtuc petecit şi o pălărie pur108

Lată, pentru că acum nu mai putea să umble în strai ţărănesc. Nu i se potriveau de Joc hainele; el însuşi nu se simţea bine în ele – îi era ruşine parcă de lume şi păşea lat şi ţiindu-şi mâinile depărtate de trup, pentru ea nu cumva, umblând, să-şi roadă mânecile şi pantalonii. Erau hainele în care umblase odată dascălul; şi-l treceau fiorii când se gândea că acum el însuşi le poartă şi le strică. Apoi atât îl purtaseră pe la Ana şi Caiafa, încât se zăpăcise, bietul, cu desăvârşire.

Eu eram fericit. Acum atârnau toate de mine, fiindcă eu cunoşteam pe profesorul de a treia clasă primară şi puteam să-i duc la dânsul, şi să-i recomand, şi să-i spun că Huţu e din sat de la noi, şi că e un băiat prea cumsecade.

— Ia să ne mai gândim niţel, grăi dascălul Clăiţă muncit de gândurile grele. Nu se poate ca Huţu să umble la şcoala ungurească. Învaţă ungureşte, şi un dascăl nu trebuie să ştie ungureşte.

— Un dascăl trebuie să ştie tot, răspunse Budulea.

— Tot, afară de ungureşte. Asta-i limbă calvinească şi papistăşească, şi îndată ce-o înveţi, te zăpăceşti. Îţi spun eu: am văzut pe alţii. Pentru că să vezi dumneata: noi, românii, trebuie să ştim româneşte, şi dacă învăţăm ungureşte, ne facem unguri şi nu mai suntem români cumsecade. Asta stă chiar în gazete. Şi pentru aceea, dacă dascălul ştie ungureşte, îi învaţă şi pe copii şi le strică minţile.

— Eu cred, răspunse Budulea, scoţându-şi nerăbdător fluierul din şerpar, că învăţătura e limba, şi cu cât mai multe limbi ştie omul, cu atât mai învăţat este. Uite, la

fluierul meu sunt şase borte, şi cânt mai bine pe el decât pe unul care nu ar avea decât o singură bortă; aşa e şi omul: câte limbi ştie, de atâtea ori e om.

Şi Huţu voia să umble la aceeaşi şcoală cu mine fiindcă se gândea să şadă lângă mine şi să mă întrebe totdeauna când nu înţelege ceva. Dar el odată cu capul n-ar fi îndrăznit să grăiască.

— Aşa-i, zise dascălul, mângâindu-se cu speranţa că într-un an Huţu tot n-are să înveţe ungureşte, ba că are să uite în urmă şi ceea ce va fi învăţat.

Cinci era să intrăm la domnul profesor, deteram de o noauă greutate. Hulit nu voia de loc să intre. În zadar îi spuneam că trebuie să fie şi el, ba mai ales el, de faţă; zicea să intrăm noi şi să vorbim cu profesorul, că el merge apoi la şcoală. Dar, la urma urmelor, Huţu era băiat înţelept: el îşi călcă pe inimă şi intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel şi, când intrarăm, se vedea că-i pare bine, fiindcă râdea din toată inima. Dascălul Clăiţă şi Huţu rămaseră lângă uşă, iar eu înaintai cu Budulea şi-i spusei domnului Wondracek că, iacă, ăsta e Budulea, cimpoieşul de la noi, care are un băiat, pe Huţu cel de lângă uşă, care pân-acum a umblat la şcoală la dascălul Clăiţă şi acum voieşte să fie primit.

— Da, d-nule, răspunse dl. clăiţă, făcând un pas înainte. La noi a mers şi s-a purtat bine.

— Şi ştie tot, adăugă Budulea. Mă rog, jupâne învăţător, să spui ce ştie Huţu, Mihail Budulea îl cheamă, fiindcă mi-e copil, iară mie îmi zic Lepădat; îi sunt tată. Spune, te rog, ca să ştie şi domnul ce-a învăţat Huţu.

Dascălul Clăiţă era foarte învăţat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii papistăşeşti şi nici nu-i plăcea să stea faţă cu ei. Îi venea deci cam greu să se tălmăcească cu domnul Wondracek, un om care nici nu ştia româneşte, ci vorbea de-ţi venea să fugi mâncând pământ. Acum era însă vorba de învăţătura ce-i dăduse lui Iiuţu; el făcu dar un al doilea pas înainte şi grăi aşezat:

— Eu cred că domnul profesor îl va întreba la examen. Pentru că să vedeţi dumneavoastră: eu nu ştiu ce

se cere la şcoala de aici, şi domnul profesor, care ştie, nu are decât să-l întrebe pe el, ca să vadă dacă ştie destul, prea mult ori prea puţin.

El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos. Dar dascălul Clăiţă, intrând o dată în foc, nu-şi pierdea lesne sărita".

— Pentru că să vedeţi dumneavoastră – urmă el – la noi se învaţă tot ceea ce trebuie să ştie un om ca să poată trăi cum se trăieşte la sat: aici se cere altceva. Fără îndoială, mai puţin, dar altceva, ce poate că noi nu ştim, fiindcă nu avem nevoie să ştim şi nu este bine ca omul să înveţe lucruri ce nu sunt de niciun folos, deoarece pierde vremea în care trebuie să înveţe lucruri folositoare. Aşa se obicinuieşte la noi, la românii ortodocşi, fiindcă eu sunt ortodox şi băiatul de asemenea.

Domnul Wondracek privea în tot timpul când la unul, când la altul dintre noi şi părea foarte vesel, deoarece îşi stăpânea râsul.

De când auzise cuvin lui examen, Huţu uitase şi surtuc şi pantaloni şi stătea încordat la locul său, iară acum înainta cu paşi hotărâţi şi băgând bine de seamă ca nu cumva să o paţă ca dascălul Clăiţă, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stând drept ca un par înaintea domnului Wondracek şi aţintindu-şi ochii la buzele lui.

D-l Wondracek privi cilva timp la el şi parcă era supărat, fiindcă nu-i mai venea să râdă.

— Ştii ungureşte?

— Nu ştiu.

— Ştie, domnule! zise Budulea nerăbdător.

În zadar spunea dascălul Clăiţă că n-a învăţat decât a citi; în zadar spuneam chiar eu că nu înţelege nimic, căci Budulea îl ruga pe domnul Wondracek să-i dea o carte ungurească şi va vedea ce ştie.

— Nu ştie să vorbească, d-le, dar înţelege din carte.

Profesorul Wondracek iar se făcu vesel, îi dete lui

Huţu o carte ungurească, pentru ca să vadă cum citeşte şi cum rosteşte vorbele.

Huţu începu să citească cu glas tare, răspicat şi

arătând desluşit fiecare comă, fiecare punct.

Îl văd parcă şi acuma pe Budulea. El stete niţel încremenit, apoi se apropie încet de domnul Wondracek, îl atinse de mânecă şi-i şopti uimit:

— Ştie, d-nule, chiar şi să vorbească.

Acum domnul Wondracek nu-şi mai stăpâni râsul. Dar tot în zadar îşi dete şi el silinţa să-l facă pe Budulea să înţeleagă că Huţu nu ştie decât să citească ungureşte, „căci în loc de a-l lămuri, al făcea din ce în ce mai încurcat. Şi se vede că domnului Wondracek îi plăcea încurcala lui, fiindcă nu-l mai slăbea. Mai puse câteva întrebări lui Huţu, ca să vadă ce ştie din celelalte, apoi iar se legă de Budulea cel bătrân, care-i plăcea mult, deoarece era scurt, gros, şchiop de piciorul stâng, rotund la faţă şi zâmbea când vorbeai cu el.

— Băiatul nu ştie mult – zise el în sfârşit – dar îl primesc, fiindcă e feciorul dumitale, şi dacă va fi silitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăugă el aşezat, pentru ca să înţeleagă că-i şade rău între copii dacă nu învaţă bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.

Atât îmi trebuia şi mie.

Întrebaţi dacă-mi părea bine?

Dar se înţelege că-mi părea bine: nici nu mai mergeam, zburam spre casă, pentru că Huţu trebuia să locuiască cu mine; el era şi trebuia să rămână sub scutul şi povăţuirea mea. Şi cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiţă grăbea, fiindcă era om neobosit, Budulea cel bătrân şchiopăta sprinten şi pe mărunţite cu noi, fiindcă nu-şi mai găsea rostul şi ar fi voit să afle vreun om ca să-i spună cele petrecute, şi numai Huţu venea aşezat şi cu paşii măsuraţi în urma noastră, ca şi când nici n-ar şti de ce e vorba.

— Vino, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător.

— Lasă, că vă ajung eu, răspunse el zâmbind.

II

Eram cinci inşi la precupeaţa Lenea Liuchici şi aveam doauă paturi şi o masă, iară Huţu se culca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu paie, doauă perini, o

velinţă, trei rânduri de albituri, două pâni mari, un săculeţ de fasole, altul cu făină de mămăligă şi o bucată de slănină, ca să-i fie pe două săptămâni. Seca Lenea avea două fete şi un copil, era sârboaică şi vindea peşte în piaţă; ea se certa totdeauna pe sârbeşte când era acasă, şi pe româneşte în piaţă, dar altminteri era femeie bună şi ţinea la noi, fiindcă eu şi Ioţa îi plăteam şi cu mâncarea, iară ceilalţi doi, care erau preparanzi, şi Huţu îi plăteau pentru pat şi pentru locul saltelei, mai având ca să le fiarbă, din al lor, şi de mâncare, când aveau câte ceva. Huţu nu plătea decât pe jumătate, adică şaizeci de creiţari pe lună, fiindcă îi aducea în toate dimineţile coşurile cu peşte verde şi pe cel cu peşte uscat, făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căra apă şi aducea iar coşurile acasă, când se însera, şi atunci mă duceam şi eu să-i ajut, pentru că îmi plăcea să port coşul cu peşte, şi peştele mirosea frumos.

Aşa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, şi vremile erau atunci minunate.

Budulea cel cu fluierul în şerpar venea în toate vinerile şi ne aducea câte ceva de acasă. El pleca de joi şi venea încet, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeţ, prindea vorbă cu el şi, dacă drumeţul nu-l întreba, el îi spunea fără să fie întrebat: „Mă duc şi eu la oraş, fiindcă am un fecior la şcolile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoieşul de la Cocorăşti”. fără Seca Lenea se bucura totdeauna când joi de cu seara ne pomeneam cu el, pentru că Budulea ştia o mulţime de minciuni şi nici Giâată nu venea cu mâna goală. Vineri după amiazi Budulea iar se întorcea acasă şi le spunea drumeţilor c-a fost la oraş, fiindcă are un fecior la şcolile cele mari.

Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea şi el un fecior la şcolile cele mari, se gândea mereu că, oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se putea el bucura aşa singur, când şi ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Şi când se g îndea cum s-ar bucura Safta dac-ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrămi şi credea că, moartă să fie, ar scoate-o din pământ.

Şi pentru aceea Budulea nu-şi mai găsea tigna de mai nainte şi era mereu dus în drumuri.

Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiţă şi cu Budulea şi cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huţu, şi părea acum mai bătrână decât Budulea.

Dascălul era foarte aşezat, ca şi când ar sta înaintea episcopului. Budulea râdea în el, ca omul care a făcut o poznă din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca şi când ar fi stat pe spini şi jeratic.

Dar ziua aceea nu era vineri, şi noi eram la şcoală.

Budulea s-a gândit dar să vie ca să-l ieie pe Huţu şi să-l ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vadă ce zice.

Fiind însă că noi eram în clasă şi procesoiul ne vorbea tocmai despre cele patru părţi cardinale ale universului, Budulea a deschis uşa, a băgat capul prin deschizătură şi-a strigat tare:

— Mă-i Budulea taichii!

De-atunci a rămas Huţu „Budulea Taichii”.

Domnul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huţu s-a ridicat şi-a zis:

— Noi suntem, domnule profesor! iară băieţii au început să râdă.

Dar când Budulea a intrat, a zis „Vreau să-l duc acasă, ca să vadă pe maică-sa”, domnul Wondracek nu mai era mânios şi mi-a dat şi mie voie să plec, fiindcă şi eu voiam să văd pe mama lui Huţu.l

Huţu însă nici acum nu mergea iute.

El era băiat de cinci ani când plecase maică-sa; o ţinea bine minte şi, precum a aşteptat zece ani ca să o vadă, mai putea să aştepte încă cinci minute. EGând am ajuns apoi acasă, la Seca Lenea, dascălul era mişcat, Budulea iarăşi râdea în el-Seca Lenea stătea cu fetele ei privind ca la o minune; iară eu nu cunoşteam pe mama lui Huţu, fiindcă n-o văzusem niciodată.

Huţu o cunoştea şi s-a dus să-i sărute mâna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare şi s-a uitat la el. Şi el s-a uitat la ea şi i-a zis că a îmbătrânit. Apoi n-au mai zis

nimic, ci au stat faţă în faţă şi s-au uitat amândoi aşa în vânt.

— Nu-ţi pare bine că vezi pe maică-ta? a grăit atunci Budulea apropiindu-se.

— Îmi pare bine, taică, a răspuns Huţu, şi şi-a băgat mâna în buzunarul pantalonilor.

După aceea Huţu a ieşit afară şi a început să plângă, iară maică-sa a ieşit după el, ca să plângă şi ea; am început să plâng şi eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huţu niciodată plângând. Dar Budulea râdea acum şi se uita la noi; pentru aceea am ieşit şi eu afară şi, când am văzut că Huţu plânge, iar mumă-sa îl ţine în braţe şi-l sărută, m-am oprit cuprins de fiori înaintea lor.

Întrebaţi dacă-mi părea bine?

Îmi venea parcă să ţip de bucurie, dar am plecat, ca să nu-i supăr.

De-aici înainte Budulea venea cu nevasta la oraş şi le zicea drumeţilor: „Mergem la oraş fiindcă avem un fecior la şcoala cea mare. Are să iasă dascăl”. fără când venea singur, el le zicea: „Mergem când eu, când nevastă-mea la oraş fiindcă avem un fecior la şcolile cele mari. Învăţătura’ cere multă cheltuială şi nu putem să ne pierdem ziua amândoi, adică atât eu, cât şi nevasta mea. Eu sunt Budulea, cimpoieşul de la Cocorăşti”.

111

Iară noi umblam la şcoală, Budulea Taichii şi eu, amândoi din Cocoreşti, amândoi în gazdă la Seca Lenea.

În ziua întâi Budulea voia cu orice preţ să rămâie stând lângă uşă, şi numai după multă stăruinţă se hotărî să se aşeze pe cea din urmă bancă, îi părea că toată lumea îl ştie, îl cunoaşte şi se întreabă cum adică să fie el îmbrăcat în hainele dascălului Clăiţă şi să umble la şcoală tot cu domnişori. Încetul cu încetul, însă, el s-a deprins, şi în cele din urmă a ajuns că niciunul dintre băieţi nu putea să-l scoată din ale lui. Un obicei a păstrat cu toate aceste: îndată ce sosea acasă, el se dezbrăca, îşi curăţa hainele, le împătura cu multă băgare de seamă şi le punea în ladă, apoi lua cartea şi învăţa lecţia.

Seca Lenea nu ne dădea luminare, ci trebuib să ne cumpărăm noi din banii noştri. Pentru ca să nu fie nicio supărare, avea fiecare luminarea sa şi, dacă astăzi învăţam la luminarea mea, mâne luam pe a ta, şi aşa mai departe. Budulea n-avea niciodată luminare, şi aşa el se silea să înveţe ziua, dar când eu îl chemam la luminarea mea, el zicea că nu poate să înveţe cu ceilalţi, fiindcă-l supără.

Iară când n-avea niciunul luminare, ne culcam, noi în paturi şi Budulea pe salteaua cu paie, apoi spuneam poveşti. Fiind însă că adeseori se întâmpla că unul spunea povestea şi ceilalţi adormeau, s-a hotărât ca 115

atunci când povestitorul zice „ciolan”, toţi ceilalţi să zică „ciorbă”, pentru ca astfel să se dea pe faţă cel ce adoarme înainte de vreme şi să-şi afle cuvenita răsplată în ghionturi numărate.

S-a întâmplat dar că domnul profesor Wondracek ne vorbea despre cele cinci rase ale neamului omenesc şi, trecând la indieni, a zis că sunt nişte oameni foarte groşi la ciolan.

Atunci Budulea Taichii a strigat tare: „ciorbă!”, iar profesorul Wondracek a sărit mânios, fiindcă băieţii au început să râdă în hohote.

— Ce a fost asta? întrebă el aprins.

Eu mă temeam că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să răspund eu pentru el, fiindcă ştiam ungureşte…

Şi atunci a râs domnul profesor Wondracek şi l-a întrebat pe Budulea dac-a înţeles, iar Budulea a răspuns că da.

— Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu îndoială.

Budulea îşi netezi părul pe frunte, îşi potrivi hainele pe trup, ieşi din bancă şi înaintă cu paşi hotărâţi la locul unde stăteau băieţii când îşi spuneau lecţia, apoi se opri şi aşteptă să fie întrebat.

Fiindcă Budulea era cel mai mare în şcoală şi fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băieţii râdeau totdeauna când îl vedeau şi râdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbea foarte scâlciat ungureşte. Dar el vorbea

şi ştia ce vrea să zică şi parcă-i părea bine că băieţii râd. Pentru aceea băieţii râdeau din ce în ce mai puţin, şi mai ales după ce profesorul i-a spus să zică lecţia de ieri, ei nu mai râdeau de loc, iară mie îmi părea bine, fiindcă Huţu ştia lecţia şi o spunea frumos.

— Bine! zise domnul profesor Wondracek. Vezi io seri la tine „*kitiino*, eminensZ”. Iară de aici înainte domnul profesor Wondracek ţinea la Budulea, şi de câte ori vreunul dintre băieţi nu ştia lecţia, îl chema pe Budulea, ca să i-o spună el.

Excepţional, eminent (magii.).

Când a venit apoi examenul cel mic, Budulea Taichii a fost clasificat la locul al cincilea, [Şi noauă, băieţilor, ne părea bine, fiindcă Budulea era în clara noastră, iară celelalte clase n-aveau niciun fel de Budujel în urmă, domnul profesor Wondracek l-a întrebat pe Budulea din ce trăieşte. El a răspuns că are din ce trăi, fiindcălăteşte şaizeci de creiţari pe lună la Seca Lenea, poartă coşul cu peste, mătură casă, face foc şi cară ap5/ Cu toate acestea, jprofesorul Wondracek l-a luat la el/ şi de aici înainte Budulea nu mai plătea şaizeci de creiţari şi nu mai purta coşul cu peşte, curăţea ghetele şi hainele domnului profesor, mătura şcoala şi umplea pipele domnului Wondracek şi, afară de aceste, aducea doi băieţi din clasa întâi la şcoală şi îi ducea iar acas? Noauă, celor de la Seca Lenea, ne părea rău, fiindcă acum nu mai era cine să ne spună ce zice Seca Lenea când se ceartă pe sârbeşte cu fetele ei, căci numai Huţu învăţase sârbeşte; Iar mie îndeosebi tot îmi părea bine, pentru că Huţu era din sat de la noi şi ţinea la mmŞJ iară cei doi băieţi îl apucau unul de-o mână, celălalt de alta şi îi ziceau: „Budulya bácsi”.

Budulea cel bătrân venea acum tot a două săptămână la oraşfii le spunea drumeţilor că are un fecior care e dascăl pe doi copii de domn şi e mâna dreaptă a dascălului de la şcolile cele mari-Deoarece însă Huţu locuia acum la şcoală şi nu mai avea ce să-i aducă, bătrânul venea cu câte o traistă de cireşe, de pere primării, de mere vărgate ori cu câte un coş de căpşune, pe care le împărţea între noi Jj

pentru aceea, când îl vedeam, strigam cu toţii: „Iacă taica!”, şi ne adunam împregiurul lui? f

El zâmbea şi-l întreba pe fiecare de nume, iar mie îmi părea bine, ţ fiindcă Budulea era cimpoieşul de la noi şiţinea şi el la mine

Qja. capătul anului lucrurile s-au schimbat. Eu am plecat acasă, iară Budulea Taichii a rămas la domnul profesor WondracelJ?

Dascălul Clăiţă era nenorocit, fiindcă auzise că domnul Wondracek voieşte să treacă pe Huţu la şcolile latineşti jera o curată hoţie să ia băiatul pe care l-a crescut ül în şcoala lui şi să-l nenorocească, depărtându-l deja dăscălie, pentru ca să-l scoată, te pomeneşti ce, popă, ba poate chiar avocat

— E rău, foarte rău, zicea el. Pentru că să vezi dumneata: e adevărat că trebuie să fie şi popi şi alt neam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul, şi aşa oamenii cei mai aleşi trebuie să fie dascăli.

Însă Budulea nu voia să înţeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huţu. El ştia un lucru: că fluierul lui are şase borte, şi când auzea că Huţu are să înveţe latineşte, greceşte, ba chiar şi nemţeşte, îi venea să sară cuc de bucurie-şi, mergând la oraş, le zicea drumeţilor: CAM un fecior la învăţătură. Are să iasă dascăl mare. Vorbeşte sârbeşte şi ungureşte, iar acum învaţă latineşte, greceşte şi nemţeştejf nu-i mai lipseşte nicio limbă pentru ca să fie cele şase depline”.

Căci, după cum ştia Budulea, nu erau atunci pe lume decât şase limbi, fiindcă franţuzeasca era un fel de nemţească, rusească un fel de sârbească, iar turcească un fel de limbă păgânească, pe care puteai s-o înţelegi în latineşte, căci, după cum spunea dascălul Clăiţă, şi latinească era o limbă păgânească. Huţu putea dar să se înţeleagă cu toată lumea.

Drumeţii dădeau din cap şi, întorcându-se acasă, spuneau că este la Cocorăşti un cimpoieş care are un fecior foarte învăţat, ce ştie toate limbie, şi că l-au văzut chiar ei pe acel cimpoieş, care e (yn om scurt, gros, şchiop

de piciorul stâng, rotund la faţă şi zâmbeşte totdeauna când vorbeşti cu «i”.

IV

Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s-a făcut student, şi iar îmi părea straşnic, ca şi pe timpul când eram la dascălul Clăiţă, încât parcă nu mai îndrăzneam să vorbesc cu el şi mă simţeam mângâiat când el vorbea cu mine. Când avea timp, el venea la noi, mă întreba ce fac şi-mi spunea ce mai face el. Apoi, când se ducea la plimbare cu cei doi copii, venea iar pe la mine şi mergeam împreună. Fiindcă era toamnă, frunzele căzuseră şi noi căutam castane sălbatice printre frunze, ca să vedem care ştie să aiurite mai departe, ceea ce copiilor le făcea multă plăcere.

După aceea a venit Crăciunul, şi Budulca Taicliii a căpătat voie să se ducă pe opt zile acasă. Era zăpadă, şi el se găti să plece pe jos, cu loţa Vătriceanu, cu Petru Popescu şi cu Nică Dirăilă, feciorul preotului din Fundureni. Când am auzit că ei pleacă, am zis că mă duc şi eu cu dinşii, iară Huţu, văzând că voiesc să merg, m-a luat şi pe mine, şi eram foarte vesel, căci Nică era băiat de tot hazul, ştia să facă o mulţime de pozne şi ne aşteptam să întâlnim pe drum sania noastră, care să ne ducă până la Cocorăşti. Eu eram fericit, căci acum mergeam şi eu pe jos acasă, iară Budulea Taichii mergea mai încet decât de obicei, fiindcă ducea şi o legătură, în care-şi strânsese un calendar pentru dascălul Clăiţă, o fundă făcută din panglică albastră pentru Neli şi cinci iconiţe pentru celelalte fete ale dascălului, şi tot în acea legăturică mai avea şi pălăria cea noauă, ce-şi cumpărase pentru Crăciun, şir afară de aceste, învăluit bine într-o hârtie gr. oasă, nişte peşte uscat, fiindcă atât lui Budulea, cât şi Budulesei le plăcea peştele sărat. El ţinea dar legăturica departe de trup şi o purta cu băgare de seamă, pentru ca nu cumva deosebitele lucruri dintr-însa să se strice unul pe altul.

Eu nu duceam nimic, dar zgribuream de frig şi-mi era ruşine să le-o spun, deci aş fi dorit să întâlnim cât mai curând sania.

Când am sosit, amorţit de frig, la Cocorăşti, îmi era frică să mă duc acasă; pentru aceea Huţu a venit cu mine, ca să spună că el e de vină că m-a luat şi pe mine, şi toate au fost bine, fiindcă mama se bucura că n-am degerat pe drum, iară tata zicea că aşa trebuie, ca voinicii să umble pe ger şi frig.

De la noi Huţu se duse acasă.

Budulea şi Buduleasa nu ştiau ce să-i facă, unde să-l pună şi cum să-şi arate părerea de bine, căci acum întâia oară îşi aveau feciorul acasă la dânşii. De mult se vorbiseră că de Crăciun să meargă împreună la biserică, fiindcă Safta nu-l auzise încă pe Huţu cântând în strană, şi Budulea îi zisese de multe ori: „Să-l auzi şi vei vedea că nici chiar dascălul nu cântă mai bine!”

Dar când erau să plece, Buduleasa, inulna lui Huţu, s-a oprit în pragul uşii, zicând că calm poate să meargă cu Huţu la biserică, pentru că tot satul s-ar uita la el, iar de la el la dânsa. Huţu n-a răspuns nimic, ci s-a întors în casă, iară fudulea a grăit: „Aşa-i! pentru ce să mergem noi la biserică dacă putem să rămânem toţi trei acasă!”, şi Budulea se bucura acum că nu s-a dus la biserică, ci au rămas toţi trei, el şi nevasta lui şi copilul lor, împreună, ca să vorbească, să fie veseii? şi ca Huţu să le mai spuie despre cele ce se petrec la şcoală şi la oraş. Numai Safta era tristă şi zicea mereu că-i pare rău, că, pentru dânsa, ei n-au putut merge la biserică, dar ea cu toate aceste, în fundul inimii, era fericită şi, când a mai ieşit ca să caute de masă, parcă-i venea să plâjigă.

Fiind dar că Huţu nu s-a dus la biserică, dascălul Clăiţă era foarte nenorocit.

În tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jăratic şi privea mereu la uşile bisericii, că doară va vedea pe Huţu intrând, iar când vedea că nu vine şi nu vine, i se urca sângele în cap, fiindcă-i era ruşine de satul adunat în biserică şi de oamenii care-şi ziceau: „Iaca, se vede ce om a făcut dascălul nostru din Huţu lui Budulea!”

Aşteptase de mult ca Huţu să vie de Crăciun acasă, pentru ca să-l ia la răfuială pentru purtările lui

nemaipomenite şi să-i arate cum nu trebuia să meargă, după vorbele dascălului păpistăşesc, la şcolile latineşti: acum Huţu venise, era în sat şi nu voia să ştie de nimic. Când ieşi dar din biserică, dascălul Clăiţă o luă drept spre partea satului în care locuia Budulea, căci nu se mai putea stăpâni.

— (Adică te-ai făcut păgân? strigă el încă din tindă. Te-ailepădat de mine, te-ai lepădat chiar de sfânta biserică în care ai crescut, în care te-am crescut eu, ca să fac om din tine! Pentru că să vezi tu: dacă n-aş fi fost eu, ca să-ţi dau cele mai dintru început şi mai de căpetenie şi mai folositoare învăţături, ai fi rămas tot atât de prost ca ceilalţi oameni, care nu ştiu nimic, fiindcă n-a fost cine să-i înveţe: şi fiindcă eu îţi voiam binele, ca să te scot cu vremea dascăl, nu mai voieşti să ştii de mine, nu mai voieşti să umbli la biserică, te crezi cine ştie ce. Dar ce vrei să te faci acum? calvin? papistaş? popă? notăraş? Spune-mi, ce?

Huţu rămase ca trăsnit din senin înaintea lui.

— Dascăl mare, jupâne învăţător – răspunse Budulea, apropiindu-se cu sfială – dascăl întâi, care ştie toate limbile şi spune celuilalt dascăl ce trebuie să înveţe pe copiii oamenilor. Alt lucru nu se poate. Dar fiindcă n-a venit decât ieri acasă şi fiindcă maică-sa, nevastă-mea, nu voia să meargă la biserică, a rămas şi el acasă cu noi, cu părinţii lui, cu mine, care îi sunt tată, şi cu maică-sa, nevastă-mea, fiindcă ni-e copil şi ţine la noi ca la părinţii lui.

— Prea bine, prea bine! grăi dascălul mai domol. Nu ştiam. Copiii trebuie să ţină la părinţii lor şi la dascălul lor, fiindcă el este un părinte sufletesc: acesta e cel dintâi lucru pe care trebuie să-l înveţe copiii la şcoală. E foarte frumos că Huţu ţine la părinţii lui, şi-mi pare bine: dar atunci pentru ce s-a dus fără voia mea la şcolile latineşti? Ştii tu, mă, urmă el cu asprime, că eu aveam de gând să te scot dascăl în sat şi să-ţi dau pe fata mea, Cornelia, de nevastă?

— Una ca asta nu se poate! strigă Budulea scos cu

desăvârşire din sărita lui.

— Ştiu – răspunse Huţu rece ca la examen – precum mi-aţi spus-o de mai multe ori, şi i-am adus o fundă de panglică albastră pentru Crăciun.

— Atunci pentru ce te-ai dus la şcolile latineşti? întrebă dascălul cu totul domol.

Aceasta era întrebarea la care se aştepta Huţu şi la care de mult îşi pregătise răspunsul; el făcu dar un pas înainte, îşi potrivi hainele pe trup, răsuflă o dată din greu, apoi grăi răspicat şi desluşit:

— Jupâne învăţător! Profesorul, domnul Wondracek, a zis că mă dă la gimnaziu şi i-am spus că nu se poate, fiindcă dumneata ai zis că trebuie să mă duc la preparandie, ca să mă fac învăţător. El a răspuns că tocmai spre a mă face învăţător trebuie să învăţ mai nainte latineşte Eu atunci i-am spus că nu se poate, fiindcă dumneata ai zi că limba latinească e o limbă păgânească. El atunci a râs şi a zis că eu sunt prost, deoarece chiar limba românească e şi ea un fel de limbă lâtinâa-ca, şi tă nu pot să fiu profesor dacă nu ştiu latineşte.

— Vezi – grăi dascălul pus pe gânduri – despre aceasta am citit şi prin gazete. Pentru că să vezi tu: eu am vreo noauă foi de gazete, pe care le ţin, fiindcă e în ele pe ici, pe colo câte ceva frumos şi folositor şi e bine ca omul să strângă asemenea gazete. În cărţile noastre româneşti, cum le avem în biserică, nu stă nimic despre aceasta, dar în gazetele este mai noi se zice că latinii erau păgâni, cum sunt bunăoară turcii, şi aveau un împărat Laţium, care vorbea româneşte, şi de-acolo ne numim noi români. Aşa ceva… nu ţin bine minte. Tu ştii acum latineşte: să fie oare ca româneşte?

— Tocmai pe tocmai! răspunse Huţu. Latineşte se zice: *Hic gallus cantans*, *în arbore sedens*, *pira poma comedens*, *chichirichi dicens*!

— Auzi vorbă! strigă Budulea încântat. Curat latineşte le spune!

— Dar nu prea seamănă a româneşte, adaose dascălul.

— Cum nu?! zise Huţu. *Gallus* e cocoş, *cantare* e cântare, *arbore* e arbure, *pira* e pară, *poma* e poamă, *şedere* e şedere, *dicere* e zicere.

— Da, cam aduce, cam aduce… zise dascălul pus pe gânduri. Nu-i vorbă, e mai bine să ştie omul şi latineşte. Se vede că e românească stricată, bunăoară cum vorbesc ungurii. Multe mai scornesc oamenii. Şi cum ziceai că sună cocoş?

— *Gallus*.

— Nu aduce cu româneşte, dar sună frumos. *Gallus*, parcă vezi cocoşul.

— Frumoasă vorbă! adaose Budulea. Şi cum zice om?

— *Homo*.

— Auzi vorbă! Seamănă. Dar muiere?

— *Mulier*.

— Curat româneşte!

Dar aceea ce e, când popa papistăşesc zice: *Dominus vobiscum*?

Acest cocoş care cântă, care şade în copac (arbore), care mănâncă care strigă (zice) cucurigu (lat.).

— Domnul cu voi.

— Auzi! frumos o scoate! grăi acum dascălul cu lotul îmblânzit. E bine să ştie un dascăl şi latineşte. Pentru că să vezi tu: se pot găsi şi în latineşte cărţi scrise despre lucruri folositoare şi le poţi citi. Dar omul trebuie să fie înainte de toate creştin şi să ţină la limba lui, pentru că nu e nicio limbă mai frumoasă la sunet şi mai desluşită la înţeles decât cea românească. Să vii la mine, să-ţi arăt gazetele mele şi să-mi mai spui despre cele latineşti.

Seara jucam cu loţii cărţile, pe nuci, la dascălul Clăiţă, care stătea la o parte, între gazetele lui, şi cerea mereu cuvinte latineşti de la Huţu. El avea cinci numere din *Gazeta Transilvaniei* şi patru din *Foaea pentru minte, inimă şi literatură* şi acum căuta mereu locul unde se vorbea despre Laţium.

— E, în sfârşit, bine să le ştii şi aceste, zicea el din când în când, fiindcă se vorbeşte câteodată despre ele, şi e frumos să ştii care din neamul nostru au fost împăraţi şi să

arăţi, negru pe alb, că nici noi nu suntem un neam prost.

Dar Huţu nu prea băga de seamă la aceste, căci el era cel mai nenorocit om de pe faţa pământului.

Înainte de toate se simţea ca într-o lume cu desăvârşire străină. Chiar şi casa dascălului părea alta decât aceea de care-şi aducea aminte: uşile şi ferestrele îi păreau grozav de mici şi tavanul foarte jos, apoi toate, chiar şi îmbrăcămintea fetelor, erau sărăcăcioase. După aceea, fusese primit cu prea multă răceală. Afară de Livia, care grăbise veselă la dânsul, toate celelalte fete, dimpreună cu dăscăliţa, vorbeau cu el ca şi cu un străin. Linica parcă se temea de el. Mili, care crescuse acum mare, fiindcă trecuse de şase ani, stătea sfiită la o parte şi-l privea cu ochi mari; Veturia nici nu voia să ştie de dânsul, iar la Cornelia nu îndrăznea el să privească. Cornelia îi dăduse mâna; atât ţinea minte. Apoi mai ţinea minte că ea a zis că e pagubă de banii pe care i-a dat pentru funda cea de panglică albastră, 123 fiindcă asemenea funde nu sunt decât pentru domnişoare, dar îi mulţumeşte pentru ea şi o va păstra ca un semn de aducere-aminte. Livia, dimpotrivă, era mâhnită că i-a adus numai o iconiţă, ca la copii, iar Linica îşi rupsese peste puţin iconiţa în două. Mili tăcea cu iconiţa în mână: într-un târziu, ea o privi cu sfială, apoi iarăşi o strânse şi urmă a se uita cu ochi mari la Huţu.

După toate acestea, Huţu mai juca şi cărţi. Când câştiga, mâinile îi tremurau fiindcă se ştia în câştig, iar când pierdea, ele îi tremurau fiindcă pierdea: ar fi voit ca tot alţii să piardă ori să câştige, pentru ca el să se poată mereu bucura de hazul lucrului. El se juca însă mai ales cu Cornelia; de mine, de Livia şi de Veturia nici nu ţinea seamă, iar noi trei ne ţineam strânşi şi aşa îi băteam mereu. În cele din urmă, Huţu pierdea întruna. Mili se apropiase încetul cu încetul de el, se pusese pe scaun lângă dânsul şi nu-i dădea pace. Ce-i drept, ea nu-i vorbea nimic, chiar nici nu se mişca, dar stătea alipită de dânsul, şi asta îl zăpăcea. După aceea Livia se apropiase de cealaltă parte şi-i şoptise la ureche, destul de tare ca să auzim cu toţii:

— Aşa-i că dacă mai vii o dată îmi aduci şi mie o fundă, dar să fie roşie!

Cornelia s-a uitat atunci la ea şi a zis:

— Nu ţi-e ruşine?

Iară Huţu s-a roşit până la urechi şi nu mai ştia să deie cărţile.

Iară mie îmi părea bine, fiindcă mi se umplea căciula de nuci şi puteam să-i fac mereu parte şi Veturiei, care şedea în genunchi pe scaun şi se supăra când pierdea, mai ales dacă se nimerea ca Livia să câştige, şi Livia câştiga mai des decât toţi.

Când ne-am dus apoi acasă, eram somnoros şi nu ţin minte decât atâta că, după ce am ieşit, dăscăliţa a strigat în urma noastră:

— Huţule! spune maică-tii că, mergând la biserică, să treacă pe la mine, ca să mergem împreună.

Iar Cornelia ne-a zis încă o dată „noapte bună”, şi Mili a întrebat pe Cornelia dacă vine Huţu şi mine.

A doua zi de Crăciun oamenii ştiau să spună că dascălul Clăiţă a scos o învăţătură noauă desp reîmpăratul din care se trage neamul românesc, şi că Huţu are să aducă învăţătura aceasta în sat; iar când Huţu a venit de Paşti acasă, ei îl întrebau cum stă cu Ler-impărat, din care se trag românii; fiindcă el zicea că despre aceasta n-a învăţat încă, tot satul ştia că are să mai steie mult la şcoli.

Dascălul Clăiţă zicea acum că are să stea încă doi ani, deoarece mai sunt şi alte lucruri pe care trebuie să le înveţe.

Huţu era dar fericit, căci acum nici dascălul Clăiţă nu mai era supărat.

Însă, oricât de bun băiat ar fi fost, avea şi el păcatele lui.

Pe când umblase la şcoala din sat, avuse dorinţa de a se face dascăl ca Clăiţă; în urmă, după ce s-a dus la oraş, dorinţa lui era să se facă profesor ca domnul Wondra cek; acum, în sfârşit, umblând la şcolile latineşti, voia să se facă profesor de gimnaziu şi îşi întipărise atât de viu acest gând, încât se făcuse chiar mai aşezat de cum fusese, îi

plăcea să explice toate lucrurile şi luase intru toate apucăturile profesorului său. Fiind însă că acest profesor era călugăr, ca toţi profesorii noştri, Budulea Taichii mai avea şi dorinţa tainică de a se face călugăr şi, când eram singuri, îmi spunea mereu, că are să ceară voie de la Clăiţă spre a se putea călugări.

Iară eu îl vedeam, în gândul meu, pe Budulea Taichii călugăr, ca profesorii noştri de la gimnaziu.

A venit apoi toamna.

Am plecat singur acasă, căci Huţu trebuia să rămână cu cei doi băieţi.

Cornelia era acum cu totul mare şi se plimba cu dascălul din Strântea, care venea în toate duminicile, după amiazăzi, la Cocorăşti, în vreme ce Livia mă întreba mereu când vine Huţu, iară Veturia şi Mili, cea mai neastâmpărată dintre toate, se jucau de-a „tai mălai” cu mine şi cu ceilalţi.

De culesul viilor a venit şi Huţu pe doauă săptămâni acasă.

Se juca şi el cu noi, era sprinten şi vesel, şi parcă nu-i şedea bine.

Stăteam doi câte doi, ţinându-ne de mână. Când el se punea înaintea noastră şi zicea „tai mălai în doauă şi ne dă şi noauă”, noi trebuia să fugim unii la dreapta şi alţii la stânga, iar el trebuia să prindă pe una dintre fete şi atunci se ţinea de mână cu dânsa, pentru ca să-i ia locul cel ce rămânea singur. Când zicea „tai mălai”, el privea totdeauna la Livia, şi mai ales pe ea voia să o prindă, căci acum se juca şi ea cu noi, iar noi râdeam, fiindcă nu putea să o prindă decât foarte târziu, când, obosită de fugă, ea se lăsa moartă în braţele lui. Atunci obrajii lui se roşeau şi noi râdeam cu atât mai vârtos. Pe Veturia nu putea s-o prindă niciodată, iar pe Mili o prindea pe loc, fiindcă ea nu putea să fugă de el, ci se oprea speriată înaintea lui, ştiind că el are să o sărute.

Dascălul Clăiţă zicea că Huţu are să stea patru ani la şcoală, şi era foarte vesel că poate să mai stea de vorbă cu dascălul din Strântea, care, deşi om tânăr, ştia foarte multă

carte şi spunea că Cornelia e muma celor trei Grachi, iar Veturia muma lui Coriolan, ceea ce-i plăcea lui Clăiţă, deoarece amândoauă erau fetele lui şi nu ştiuse pân-atunci pentru ce naşul li-a dat acest nume.

Aşa au trecut apoi vacanţele şi câteva săptămâni în urmă eram iar la şcoală.

Huţu parcă nu mai era intru toate precum fusese mai nainte; se făcuse tăcut şi vorbea mai rar cu mine, ba adeseori parcă era supărat dacă prindeam vorbă cu el.

Într-o zi ne pomenirăm cu dascălul Clăiţă, care venise la oraş cu dascălul din Strântea, cu muma acestuia, care era văduvă, cu Livia şi cu Cornelia.

Budulea cel bătrân, care venise şi el ca să-şi vadă feciorul, mă întrebă dacă Huţu e amărât. Am răspuns că nu, căci Huţu iar se făcuse foarte vesel după ce văzuse pe Clăiţă cu Cornelia şi cu Livia. Atunci se făcu şi Budulea foarte vesel, deoarece Cornelia era logodită cu dascălul din Strântea şi curând avea să se facă nunta.

— Am zis eu că nu se poate, îmi grăi el nedumerit.

— Dar steie chiar zece ani la şcoală, el trebuie să iasă tocmai ca dascălul din Strintea, şi atunci are să ia pe a două fată a dascălului. Aşa trebuie să fie.

Şi zicându-le aceste, Budulea râdea ca omul gata de a face o poznă din cele mai minunate.

Eu eram uimit. Înţelegeam acum pentru ce Huţu se făcuse atât de tăcut. El era adică în dragoste cu Livia şi avea să se însoare cu ea. Mă uitam la amândoi şi mi se păreau atât de nu ştiu cum, încât mă temeam să privesc lung la dânşii. Mai ales Huţu îmi era mai straşnic decât totdeauna. Numai acum băgai de seamă că începe să-i crească mustaţa şi că bărbia îi era acoperită cu păr moale, ca şi când ar fi brumată. Iară ea, Livia, era neastâmpărată, în vreme ce el privea mereu în ochii ei.

După ce Clăiţă s-a întors iar cu fetele şi cu Budulea cel bătrân la Cocoreşti, eu mă gândeam mereu la Huţu şi la Livia, îi vedeam ţinându-se neîncetat de mână, cum îi văzusem în mai multe rânduri, şi-mi închipuiam cât de grozav trebuie să fie când cineva e în dragoste cu cineva.

Mă cuprinsese un simţământ dureros, o tainică amăriciune, de care nu mă mai puteam feri, fiindcă înţelegeam că Huţu nu mai poate să ţie la mine, că toată dragostea lui se revarsă asupra Liviei. El venea tot mai rar pe la mine, şi în cele din urmă nu ne mai vedeam decât din când în când.

Primăvara, când dă mugurul, noi, băieţii, ieşeam la morminte, ca să ne învăţăm lecţia la aer curat, plimbându-ne printre vişinii înfloriţi, ori stând culcaţi pe iarba fragedă şi presărată pe ici, pe colo cu flori de primăvară.

Venea câteodată şi el.

Îl vedeam plimbându-se de-a lungul şanţului cu cartea în mână, dar deodată se întindea pe iarbă, îşi punea cartea la o parte şi rămânea timp îndelungat privind la cerul albastru ori la norii ce se părândau pe deasupra lui.

Eram foarte nenorocit, fiindcă vedeam că-l munceşte ceva şi mie nu vrea să-mi spuie nimic, că sta bucuros cu gândurile lui.

— Huţule, i-am zis într-o zi, când mă aflain la dânsul, aşa-i că tu ai să te însori cu Livia?

El tresări ca şi când ar fi fost prins asupra unei fapte rele, a privit lung la mine, apoi s-a ridicat, s-a oprit înaintea mea şi a grăit aşezat:

— Tu nu înţelegi lucrul ăsta… Da, am să iau de nevastă pe Livia. Am să fiu bărbatul ei. Dar tu nu ştii ce va să zică aceasta. Vezi – urmă el peste puţin, mai cu inimă – îţi vine un fel de ameţeală, lumea întreagă parcă ţi se scaldă în valuri de aur şi atunci nu zici nimic, ci gândeşti numai: Am să o iau de nevastă, iară dacă nu s-ar putea, nu ştiu ce are să fie.

Vorbele îi ieşeau foarte în silă şi eu vedeam din faţa şi ochii lui, vedeam din felul cum mi le spunea că-i pare rău că mi le-a zis; doream dar să nu le fi auzit.

— Tu înţelegi, urmă el nedumerit. Am să fac la toamnă examenul, apoi trec la preparandie, dacă nu mă vor primi la teologie. Fac examenul pentru doauă clase deodată, ca să fiu cu atât mai degrabă gata, apoi o iau pe Livia şi mă fac dascăl, dacă nu mă primesc în teologie.

— Te primesc, fără îndoială – strigai eu cuprins de bucurie – fiindcă nu e cu putinţă să nu te primească.

Bogoslovii erau toţi oameni mari, cu barbă şi cu musteţe... Uni i fuseseră dascăli şi acum veniseră cu nevestele şi cu copiii lor la teologie, ca să se pregătească pentru preoţie; alţii terminaseră patru ori mai multe clase gimnaziale, şi iar alţii fuseseră chiar jurişti şi acum se întorseseră cu gândul de a se face protopopi. Episcopul trebuia dar să-l primească numaidecât şi pe Huţu, fiindcă şi el avea barbă şi mustaţă.

Eram deci iar fericiţi, căci acum iar ne întâlneam adeseori cu Huţu; ne întâlneam, însă parcă era între noi o înţelegere tainică să nu mai vorbim nici despre Livia, nici despre bogoslovie, nici despre alte lucruri care nu-l priveau decât pe dânsul.

Când m-am întors de vacanţe la Cocorăşti, aş fi voit să strig tare, ca toată lumea să mă audă: „Huţu a făcut toate examenele”. Însă nu puteam. Aş fi voit să-i şoptesc Liviei, cu totul încet şi în taină, o vorbă, dar nu 128

aveam destulă inimă, şi aşa ziceam mereu: „Lasă, că o să-i spună el”.

— Prea bine! prea bine! zise dascălul Clăiţă, când află despre hotărârea lui Huţu. Foarte frumos! Omul trebuie să adune învăţătură câtă vreme e tânăr, căci mai târziu, când are nevastă şi copii, ar mai voi să înveţe, dar nu are timp şi nu are tignă. Trebuie să muncească, pentru ca să-i poată hrăni. Când nu are nevastă şi copii, poate să facă ce vrea. Pentru că să vezi tu: e multă învăţătură în lume şi e frumos dacă poţi să ţi-o câştigi toată.

După aceea dascălul Clăiţă a început să se plimbe prin casă şi s-a plimbat şi s-a plimbat până ce s-a oprit iar înaintea lui Huţu şi a zis tare:

— Foarte frumos! Aşa este! E mai bine popă decât dascăl. Pentru că să vezi tu! nu e lucru mai plăcut şi mai frumos decât să vezi cum din copilul prost se face încetul cu încetul un băiat deştept, apoi un om cuminte cu purtări bune. Eu văd la noi în sat: îi cunoşti de departe pe cei ce-au umblat la şcoală şi-ţi râde inima, spun eu, îţi râde inima.

Şi trebuie să fie, fiindcă sunt mulţi dascăli. Apoi vezi tu: şi popa e un fel de dascăl; şi el poate să facă mult bine dacă vrea. N-ai nevoie să fii tocmai dascăl pentru ca să faci trebile unui dascăl, însă dacă vei fi popă, eşti mai bine plătit şi ai mai multă vreme.

Şi s-a plimbat dascălul Clăiţă, şi s-a plimbat, şi tot s-a plimbat, fiindcă-i părea bine şi nu ştia ce să mai zică.

În sfârşit, el s-a oprit, dar n-a zis nimic, ci a stat şi a privit lung la Huţu, şi numai după ce a privit l-a întrebat:

— Câţi ani mai trebuie să stai tu pe la şcoli, pentru ca să înveţi tot ce se poate învăţa?

— Mult, a răspuns Huţu, opt, zece ani întregi.

— E mult, Huţule! a zis atunci dascălul Clăiţă, şi a rămas cuprins de gânduri grele, căci el ţinea la Huţu şi Livia îi era fată.

Seara a ieşit din casă cu luminarea aprinsă, a pus luminarea pe masa cea mare din şcoală şi a urmat a se plimba până ce a ars toată luminarea, apoi s-a întors iar în casa în care-i dormeau nevasta şi cele cinci fete, 129

a stat, a privit impregiurul său şi se vede că-i era greu, fiindcă şi-a ridicat amândoauă mâinile spre cer şi a zis:

— Doamne! tu eşti bun şi nu mă plâng, dar dacă mi-ai fi dat un singur băiat, ţi-ar fi părut chiar şi ţie bine, văzând ce om aş fi scos din el.

După aceea dascălul Clăiţă s-a culcat şi a dormit bine, fiindcă era obosit de plimbarea cea multă.

Ziua următoare, când a văzut pe Huţu, el l-a apucat de mână, l-a privit lung în faţă şi a grăit:

— Huţule, nu se poate! pentru că să vezi tu: nu e cu putinţă! Ai înţeles? Dac-ai fi copilul meu, aş zice: omul care a apucat odată o cale bună trebuie s-o urmeze până ce nu ajunge la capăt. Aşa te gândeşte, ca să o duci până la capăt şi ca odată cocorăşteanul să zică: „Mihai Budulea? îl ştiu de mic; din satul nostru a ieşit”. Ai înţeles? Tu nu eşti pentru popie. E puţină învăţătură la noi şi legea noastră nu poate să rămâie de ruşine. Îţi spun eu: nu se poate! Aşa te gândeşte, că dacă vezi un ungur, să treci peste el, dacă

vezi un neamţ, să treci peste el, dacă vezi un sârb, care e tot de legea noastră, să treci şi peste el, fiindcă e limbă străină şi ne-am străin şi viţă străină.

— Da! jupâne învăţător, a răspuns Huţu, şi n-a mai zis nimic, deoarece acum ştia ce are să facă.

Iar dascălul Clăiţă a răsuflat din greu, ca omul care s-a descărcat de o sarcină grea.

Budulea cel bătrân a venit însă la mine şi era trist şi nu zâmbea când vorbeam cu el.

Voiam să ştiu ce-l pune aşa pe gânduri şi l-am întrebat.

El a răspuns că, iacă, nimic, numai fiindcă Huţu învaţă franţuzeşte şi nu-i vine de loc la socoteală, deoarece mai ales maică-sa e cam pusă pe gânduri văzându-l că stă mereu pe carte şi vorbeşte singur, încât nimeni nu înţelege ce zice, dar mai ales se teme ca nu cumva învăţătura cea multă să-i fie de oarecare greutate la minte, căci nu mai voieşte să ştie de părinţii lui, ci stă ’nereu singur, iară când îl întrebi ceva, se uită uimit la tine şi nu ştie ce să răspundă, ba nici noaptea nu are tihnă, ci bolborgşeşte prin somn, ceea ce nu seamănă de loc *q*. bii) e.

I-e când mi le spunea aceste, tăudulea era foarte trist. El suspină dar şi urmă încă mai trist:

— Noi avem şase capre şi un ţap. Ieri seară, Huţu umbla pe dinaintea casei şi privea la stele. Maică-Ea, fiind pusă pe gânduri, l-a întrebat ce caută. El a răspuns că cornul de capră. Atunci ea a venit speriată la mine şi mi-a spus că Huţu caută cornul de capră prin văzduh. I-am zis să nu se sperie, fiindcă este un fel de stea care se cheamă corn de capră şi pe aceea o caută Huţu.

Ştiam însă că nu prea e bine când emul caută, ca solomonarii, stelele pe cer; am ieşit şi am zis: „Huţule, dragul taichii! ce cauţi tu? caprele sunt legate de gard”. Le legasem ca să nu facă pagubă prin grădină, căci, fără doar şi poate, capra e chipul diavolului. Huţu a tresărit, apoi a râs şi a zis că e pe cer un coin de capră, prin care trece pământul şi ar voi să-l afle în care parte a cerului stă. Adicătelea, precum vezi, vorbea într-aiurea, deşi-ţi părea

om în toată fii ea. Am zis dar: „Huţule, dragul taichii, ce vorbeşti? nu vezi tu că lumea e mare şi că pământul stă locului!” El a venit apoi ş-a început să ne spună că pământul se învârte ca prisnelul şi dă mereu ocoale impregiuiul soarelui, că soarele e mai mare decât luna, că luna e mai mică decât stelele: noi le lăsam toate pe voia lui, fiindcă vedeam că n-avem ce să-i facem. Ne spunea că toate aceste sunt prin cărţi; noi ziceam că-l credem, deşi ştiam că una ca asta nu se poate; dar ţi-e milă când îl vezi pe om la nevoie.

L-am lăsat pe Budulea cel bătrân să vorbească, deoarece era cu totul trist şi nu mă înduram să-l supăr; în urmă i-am spus apoi că aşa este cum zice Huţu, aşa stă în cărţi, afară de cornul de capră, despre care nu ştiam nimic.

Budulea s-a uitat atunci lung la mine, şi se vede că nu ştia: să mă creadă ori să râdă de mine?

— Dar atunci – zise el – cum vine că Huţu strânge toate pietrele pe care le găseşte pe drum şi adună toate buruienile şi le pune în carte şi zice că e aşa şi aşa şi mai departe?

— Aşa stă în carte, că pietrele şi buruienile au şi ele firea lor şi numele lor, pe care le învăţăm ca să le ştim.

Budulea s-a uitat iar înng la mine, apoi a început să râdă şi a grăit:

— Înţeleg acum! Al dracului neamţul! înţeleg! Băieţi nevinovaţi. Nu face nimic: e bine şi aşa. Încetul cu încetul se învaţă omul cu păcăliturile, şi după ce-ţi vin anii, ştii ce ai să crezi şi ce să nu crezi. E bine şi aşa! O fi vreo carte ca *Isopia*, în care se zice că dobitoacele vorbesc, poveşti adică şi pilde, cum am zice.

De aci înainte Budulea cel bătrân iar râdea când vorbeai cu el.

Însă Buduleasa tot mai era pe gânduri. Se uita la faţa lui Huţu şi vedea bine că e ceva ce-l munceşte. Budulea râdea, zicând că, de! se mai gândeşte cum trece pământul prin cornul de capră, dar ea se supăra de asemenea glume pocite şi amarul îi era cu atât mai mare.

Şi, în adevăr, ea avea toată dreptatea, fiindcă Huţu se făcuse ca un săhastru. Nu-l mai vedeai între oameni, ba chiar nici la dascălul nu mai mergea singur, ci totdeauna, când voia să meargă, venea pe la mine, ca să mergem împreună, fiindcă îi venea greu să meargă el singur.

Când eram apoi la dascălul, el nu vorbea nimic şi zâmbea mereu şi se uita la noi, la mine, la Livia şi la ceilalţi, iară când nu mai avea încotro, apuca de mini pe Mili, se uita în ochii ei şi-o întreba: „Ce mai faci, Mili?” Mili răspundea că nimic, şi Huţu iar tăcea. Şi fiindcă tăcea Huţu, tăcea şi Livia, tăceam şi eu, iar Veturia se ducea pe ici încolo. Atunci rămâneam noi singuri şi ne uitam unii la alţii şi tăceam.

Dar odată, când am plecat, Livia i-a întins mâna lui Huţu şi l-a întrebat când mai vine, iar el a ţinut mâna ei, i-a privit drept în ochi şi a grăit cu totul aşezat:

— Nu ştiu. Ştiu numai că am să vin odată şi să rămân aici.

Ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcă îi era greu de mine, dar tot nu i-a lăsat mâna, ci a grăit dusă pe gânduri şi cam cu jumătate de gură:

— Numai dacă n-ar fi prea mult până atunci…

Huţu n-a zis da şi n-a zis ba, ci a plecat, şi fiindcă el îmi părea foarte fericit, eram şi eu vesel.

Pentru aceea m-am speriat când, peste câteva luni, am aflat că Livia se mărită după Indrea lui Bucluc. Îl ştiam bine pe acest Indrea. Umblase cu noi la şcoală, iar taică-său era directorul şcolii şi cel mai ¿ogat om din sat: erau în stare să facă un asemenea lucru. Am grăbit dar la Huţu şi, cum mergeam, eram atât de ameţit, încât îmi părea că merg şi casele cu mine, de nu mai pot ajunge niciodată până la el.

Totuşi, când am sosit la uşa lui, m-am oprit şi parcă-mi venea să zic: „Lasă, că-i va spune ea”.

Huţu şedea la masă cu o carte înaintea sa şi cu un plumb în gură. Se vede că învăţa ceva pe de rost, fiindcă, tocmai când mă hotărâi să intru, el zicea cu glas tare: „*Aurea prima sata est actas, quae cindicenulh*” *1*.

El se opri şi rămase privind uimit la mine.

Venisem cu gândul să-l iau cam pe departe; de aceea nu-i spusei nimic, ci zisei:

— Am venit să-ţi spun că una dintre fetele lui Clăiţă se mărită după Indrea lui Bucluc.

— Cine ţi-a spus? întrebă el aşezat.

— Maica.

El privi lung la mine, apoi luă o bucată de hârtie, făcu pe ea un triunghi, scrise la cele trei unghiuri literele A, B şi C, mai scrise dedesubt AB + AC + BC, privi iar la mine, îşi puse cu litere mari semnătura – Mihai Budulea – şi, după toate aceste, grăi cu glas înecat:

— Când?

— Peste două săptămâni. Poimâine vin să cumpere.

El apucă hârtia, o rupse încet în două, apoi în patru, cocoloşi cele patru bucăţi în palmă, le băgă în buzunar, apoi se ridică şi stete nedumerit înaintea mea.

— Tu ştii că eu am iubit pe Livia, zise el într-un târziu.

— Am văzut.

— N-ai văzut nimic. Dar să nu crezi că-mi pare rău.

„Cea dintâi este vârsta de aur în care fără nicio constrângere…” (lat.) (Publius Ovidius Naso, *Metamorfozele*, cartea I-a v. 89).

— Mama zice că ea nu voieşte.

— Ştiu. Dar trebuie, fiindcă nimeni nu ştie mai bine decât Glăiţă ce se poate şi ce nu se poate. Aşa trebuiau să vină lucrurile, şi tu ai să vezi, peste un an, că nu-i nimic, că n-a fost nimic, că e mai bine aşa.

Îmi părea bine că lui Huţu nu-i pare rău, deşi eram oarecum dezamăgit, căci mă aşteptasem la mai mult, şi fiindcă vedeam în faţa lui un fel de tulburare, care mă făcea să cred că mine ori poimâine Huţu va vorbi cu totul altfel.

Dar zilele treceau, şi el rămânea mereu aşezat, retras şi înţelept, cum fusese mai nainte.

O singură schimbare se petrecuse cu dântul.

El, care umbla totdeauna curat ca scos din cutie,

acum venea câteodată.cu ghetele nevăcsuite, nepeptănat la şcoală. Apoi nu mai stătea de vorbă cu noi, ci umbla mereu cu cei de vârsta lui, iar când Budulea venea la oraş, îl căuta toată ziua, şi adeseori tot nu-l putea găsi, deoarece nu mai stătea cu cei doi băieţi, şi nici la şcoală nu mai venea în toate zilele.

Apoi se făcuse cam îndârjit Huţu. Odată, când Budulea cel bătrân i s-a plâns că de câtăva vreme nu-l mai poate găsi, el a răspuns:

— Nici nu ştiu de ce-ţi mai pierzi vremea venind să mă cauţi; parc-aş fi copil, ca să porţi mereu grijă de mine…

Auzindu-le aceste, Budulea se întristă foarte şi, întorcându-se la Cocoreşti, nu mai prindea vorbă cu niciun drumeţ, ci mergea drept înainte, tăcut, singur cu gândurile lui şi întrebându-se mereu: „Ce-o fi având oare feciorul meu de s-a făcut aşa de dârz?”

„Sunt păcatele mele, care au căzut pe capul lui”, zicea Buduleasa; dar atuncea Budulea se mânia şi zicea că nu-i adevărat, pentru că orice om cuminte poate să vadă că dintr-un cimpoieş nu iese deodată om cu carte şi că el încă dintru început simţea că lucru n-are să iasă bine, dar dascălul Clăiţă l-a scos din minte.

Iar dascălul Clăiţă se plimba singur prin şcoală şi iar se oprea, şi iar se plimba, şi nu mai ştia ce să facă.

Trecuseră ani la mijloc, şi toţi ştiam că Huţu are să se facă călugăr.

Încă la începutul vacanţelor el plecase cu o familie din ţară, căreia îi fusese recomandat din partea episcopului. Boierul, care avea doi copii, voia să treacă pe la băile din Germania, prin Sviţera, pe la Paris şi apoi să se întoarcă la Viena, ca să-şi lase copiii într-un institut. Atât ştiam noi, cei rămaşi în urmă, dar şi atât era destul pentru ca să ne simţim cu toţii măguliţi.

Cu deosebire, dascălul Clăiţă era mereu dus şi, oricând îi venea câte-o scrisoare de la Huţu, o citea mai nainte fiecărui sătean în parte, apoi venea cu ea la oraş, unde ştia că sunt mulţi de aceia care sunt gata de a se bucura de dânsul. Şi când stetea, şi când vorbea, şi când

umbla pe uliţă, el se uita mereu la dreapta şi la stânga şi napoi, ca să vadă dacă nu se mai iveşte cineva, care să-l întrebe despre Huţu, ba-i părea că toată lumea îl arată cu degetul, zicând: „Iată, ăsta e dascălul Clăiţă din Cocoreşti!”

Mai mică, dar tot destul de mare, era bucuria noastră, a celor ce crescuserăm împreună cu dânsul.

Huţu plecase la Universitate cu un mic stipendiu, la care episcopul mai adăugase dintr-al său un mic ajutor, pentru ca, terminând cursul de filosofie, să se întoarcă la teologie şi să intre în rândul călugărilor. Toate aceste ne măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru preoţie, căci Budulea Taichii şi pe viitor avea să fie unul dintr-ai noştri, şi unul cu care chiar de pe acum ne făleam.

Cu toate aceste, Buduleştii erau trişti şi gânditori. Spunea Budulea că are un fecior care a plecat cu un boier din ţară, spunea că i s-au dat bani de la împărăţie, ba chiar şi de la vlădica, fiindcă aşa om cu carte nu se mai găseşte, dar nu le spunea decât aşa, cam cu jumătate de gură. Căci el, înainte de toate, parcă nu mai credea că Huţu se mai întoarce, după ce s-a dus atât de departe. Apoi parcă nici nu mai era feciqrul lui; ţi veneş. greţi să-i zică: Huţule, drţiguj 135

taichiil”, îi venea greu să stea înaintea lui; nu mai ştia să vorbească cu el, ba când se gândea că s-ar mai întoarce o dată la casa lui, îl cuprindea îngrijarea, fiindcă nu ştia unde l-ar putea pune, şi simţea că i-ar fi ruşine de casa părinţilor săi şi de părinţii săi. Pentru că Huţu nu mai cerea nimic de la el, şi el cu nevasta lui parcă nici nu mai aveau pentru ce să trăiască, şi poate că era bine ca ei să moară, ca să nu-i mai fie cu prostia lor de greutate.

La multă bucurie se aşteptase Budulea, şi acum ar fi dorit ca să se fi aşteptat la mai puţină.

El nu mai cânta nici din vioară, nici din cimpoi, nici din fluierul din şerpar, nu mai mergea la lucru, ci stătea ziua întreagă pe prispa casei şi privea din când în când la Safta, care şedea torcând la celălalt capăt.

Erau duşi amândoi într-o lume frumoasă, dar

pierdută pentru dânşii.

Şi când îi era foarte greu, Budulea se uita lung la Safta, apoi grăia:

— Să nu grăiesc în ceas rău, dară Dumnezeu să-i facă dascălului parte din partea ce el ne-a făcut noauă.

Căci Budulea era amărât şi trebuia să se răsufle şi el câteodată.

După aceea, Budulea a venit la mine şi m-a rugat să-i scriu o scrisoare lui Huţu, pentru ca să vie acasă.

M-am uitat la el şi am luat pană şi hârtie ca să scriu.

— Uite – îmi zise el atunci – să-i scrii aşa: „Huţule, dragul taichii, şi Huţule, dragul maichii – tocmai aşa să-i scrii. Eu, taică-tău, şi eu, maică-ta, îţi scriem să vii acasă, fiindcă n-avem alt copil şi suntem oameni bătrâni şi proşti şi vrem să te vedem, şi-ţi adă cărţi cu tine, ca să-nveţi mai departe, ca să vedem şi noi cum înveţi, şi Dumnezeu să te poarte în căile tale”. Şi să scrii apoi dedesubt: „Eu, Lepădat Budulea, taică-tău, şi eu, Safta, maică-ta, care-ţi ducem dorul”.

După aceea Budulea a râs şi a zis că-i bine, iară eu am pus scrisoarea la poştă şi am trimis-o lui Huţu, care-mi fusese prieten în copilărie şi la care ţineam şi acum, fiindcă era feciorul lui Budulea cel cu fluierul în şerpar.

Iară Huţu a primit scrisoarea, a cetit-o şi s-a întors „apoi s-a dus să sărute mâna episcopului, a venit să-i strângă mâna mea şi a mers încet acasă la părinţii lui…

De aici înainte Budulea nu mai şedea pe prispă şi nu; mai era gânditor, ci venea iar la oraş şi le spunea drumeţilor că are un fecior care a fost la şcolile împărăteşti, şi acum e scriitor la episcopie, căci Huţu urmai cu noi la cursul clerical şi era în acelaşi timp arhivar consistorial. Dascălul Clăiţă nu prea era mulţumit de această prefacere a lucrurilor, dar Huţu îi adusese din Viena un glob pentru şcoală, o hartă a Europei şi uni exemplar din *Istoria* lui Petru Maior; mai adusese şi-i pentru cele trei fete încă nemăritate câte ceva, îi arătase, în sfârşit, că oriunde omul poate să înveţe, dacă i voieşte, şi că viaţa din oraşele mari e prea plină de: încercări şi nu

e pentru un om hotărât a-şi petrece viaţa în cuvioasă retragere. Clăiţă se plimba dar şi-i zicea că e mare cinste pentru Cocoreşti că tocmai unul din sat să fi umblat prin ţări străine, să fi stat la Viena şi să fie la episcopie.

Eu, în sfârşit, eram iar prietenul şi fratele mai mic; al lui Huţu. Căci, deşi intrând cu şase clase în teologie, eram un an înaintea lui, simţeam totdeauna întâietatea pe care i-o dădea vârsta, darurile fireşti şi cunoştinţele întinse ce-şi câştigase prin o muncă serioasă şi necurmată. Pentru noi toţi el era un fel de izvor de lămurire şi de sfaturi bune, pentru toţi un prieten blândi şi îndatoritor. g

Chiar când râdeam de dânsul, căci avea unele apucături de care trebuia să râzi, nimeni nu râdea mai din toată inima decât dânsul.

Mai presus de toate era stângăcia lui, când se vedea faţă cu femeile.

Pătruns de un respect nemărginit pentru sexul frumos, cum zicea el, stătea totdeauna drept, zâmbea cu multă bunăvoinţă şi era cel mai nenorocit om dacă, vorbind, se întâmpla să nu fie mulţumit cu construcţia frazei ori cu accentuarea cuvintelor. Îndeobşte vorbea rar şi răspicat, dar când erau femei de faţă, se vedea că alege şi cumpăneşte fiecare vorbă. Şi tot atât de măsurate îi erau mişcările. Îl trecea o roşaţă vie când se vedea apropiat de o femeie ori când vreuna ar fi scăpat ceva din mini şi altul s-ar fi arătat mai sprinten decât dânsul.

Pe lângă toate aceste mai era şi dedat călugăriei din creştet până în călcâi, ceea ce-l făcea cu atât mai – nu ştiu cum să zic – pentru femei: le plăcea să-l necăjească şi rar se-ntâmpla ca domnul Mihai Budulea să nu şadă cu totul aproape între doauă preotese, fie chiar mai bătrânioare, căci el se pricepea la glumă, şi aşa toţi şi toate împregiurul lui se adunau, afară de două: Livia, de care el rămânea mereu departe, şi Mili, copila cu genele dese, care rămânea totdeauna departe de dânsul.

VII

Când eu mă hirotoniseam, Budulea cânta *Vrednic este* în rând cu ceilalţi clerici. Peste câteva luni termină şi

el cursul şi se gândea că, după ce va fi stat vreo lună, doauă într-o mănăstire, să se facă diacon şi să-şi ieie părinţii la sine în oraş.

— Da, mergem şi noi – zicea Budulea cel bătrân – ca să fim împreună.

Dar el tot nu era cu desăvârşire vesel. Nu se mai îndoia că Huţu al lui are să ajungă cu vremea vlădică; însă ce folos, când vlădica nu avea nici nevastă, nici copii, ba chiar nicio casă a lui, ci locuia „la curte”.

Deocamdată, însă, Huţu nu era decât scriitor la consistoriu, ticluia circulări, aduna date şi făcea expuneri tabelare despre naşteri şi încetări din viaţă, despre cununii, despre copiii de şcoală şi despre sufletele din deosebitele parohii. Şi îi era mare bucuria când putea să le facă părinţilor veniţi pe la consistoriu împărtăşire despre cele ce-a aflat.

Unul dintre puţinii care voiau să li se facă mereu asemenea împărtăşiri era preacucernicia-sa părintele Avesalon Toda, om luminat şi îmbrăcat în reverendă de mătase căptuşită cu roşu. Când părintele Toda venea la şedinţe, Budulea nu scăpa de el, ci trebuia să fie la masă împreună, ca să vorbească mai despre una, mai despre alta, în vreme ce părintele Toda asculta, lăsând mai ales pe Budulea să vorbească.

Şi fiindcă era toamnă şi strugurii se copseseră şi timpul era frumos, părintele Toda a grăit zâmbind:

— Trebuie să vii pe câteva zile la mine. Dar bagă de seamă, căci am doauă fete mari, care sunt foarte şirete.

Budulea a zâmbit şi a zis că nu poate, fiindcă şi fiindcă, dar în cele din urmă tot n-avu ce face, şi s-a hotărât să plece.

Părintele Toda avea o trăsură cu patru cai foarte frumoşi; drumul era bun şi călătoria foarte plăcută. Acasă, părintele Toda avea o casă mare, o curte largă şi plină giur impregiur de grajduri, şoproane şi hambare. Mai avea prin curte vaci cu lapte, viţei, porci graşi şi păsări o mulţime. În casă, în sfârşit, părintele Toda avea o bibliotecă măricică, scaunele şi canapejlele căptuşite aici cu mătase, colo cu

catifea, covoare pe jos şi multe alte scumpeturi. El avea însă mai ales o protopopeasă, un fecior ca de doauăzeci de ani, altul ca de zece şi doauă fete mari.

Budulea era cam ameţit şi-şi zicea în taină: „Părintele Toda trebuie să fie un om foarte fericit”.

Simţind dar că se află într-un cuib de fericire, el era strâmtorat, umbla pe vârful degetelor, făcea mereu greşeli în construcţia frazelor şi era foarte nenorocit. Mai ales la masă atât era de zăpăcit, încât nici nu ştia în care mână să ţie cuţitul şi în care furculiţa, şi aceasta mai ales fiindcă şedea între protopopeasa şi Elena, fata mai mare a protopopului, care şi ea părea cam zăpăcită, căci nu vorbea nimic şi se uita din când în când sperioasă la el.

După masă el mai începu să răsufle.

Fetele se puseră la clavir, şi Maici, cea mai tânără, care numai acum câteva luni se întorsese de la călugăriţe, începu să cânte mai întâi o arie nemţească, apoi una românească, sosită de curând de la Bucureşti.

Budulea Taichii era încântat, căci n-auzise clavir de când fusese cu cei doi copii de boier, şi acum parcă i se împrospătaseră acele timpuri. În urmă cântă dar şi el *Sub această neagră stâncă*, apoi *Adio la Moldova*, 139

Sus la munte ninge, plouă, apoi un cântec pe care-l ştia de la Cocorăşti, iară fetele şi protopopeasa îl rugau mereu să cânte.

— Trebuie să ştiţi – zise el – că taică-meu e cimpoieş.

— Şi afară de aceasta un om minunat, adaose părintele Toda mişcat. De câte ori îl văd, îmi aduc aminte pe fie iertat taică-meu, care şi el era scurt, gros, rotund la faţă şi zâmbea totdeauna ca bătrânul dumitale.

Huţu era foarte fericit când auzea că taică-său samănă cu taica protopopului, şi fiindcă era fericit, era vesel peste obiceiul său şi nu se mai simţea strâmtorat, ba după ce a ieşit prin grădină, el însuşi a cerut braţul Elenei şi a râs din toată inima când Elena, mai nainte de a-i da braţul, i-a zis: „Se cuvine oare unui cuvios părinte să ceară braţul unei femei nemăritate?”

A râs atunci şi părintele Toda, iară protopopeasa a

grăit: „Nu-l lăsăm să se facă călugăr. Ţineţi-vă de el, fetelor: trebuie să-l însurăm!”

Şi fetele se ţineau de el, şi el era vesel, şi roşea, şi se simţea bine.

Când a plecat apoi, protopopeasa l-a întrebat când mai vine şi nu i-a dat drumul până ce n-a făgăduit că vine pe ziua de Sfânta Maria, când era numele ei; fetele au zis că se duc ele să-l ia şi să-l aducă pe sus, ca pe un fugar, iară părintele Toda s-a sărutat cu el, apoi l-a petrecut până la trăsură, i-a strâns mâna şi iar l-a îmbrăţişat.

Întorcându-se dar spre oraş, Budulea Taichii era foarte gânditor şi, sosind la consistoriu şi făcând expunerile tabelare, el era mereu gânditor, încât orişicine putea să vadă că domnul Mihai Budulea, arhivarul consistorial, e un om pus pe gânduri.

Fiind însă că omul care se gândeşte mult scapă şi câte o vorbă, şi fiindcă Huţu ţinea la părintele Toda, el vorbea despre dânsul, şi îl lăuda, şi spunea că şi protopopeasa e o doamnă prea cumsecade. Pentru aceea îl necăjeau cu fetele protopopului, şi el nu se supăra, căci nu ştia să se supere, dar se tulbura, şi atunci îl necăjeau cu atât mai vârtos. Iar când preasfinţia-sa părintele episcop auzea că-l necăjesc pe Budulea, zâmbea şi el.

Într-o zi, ieşind în grădină, preasfinţia-sa s-a oprit privind la Huţu, iară când Huţu s-a dus să-i sărute mâna, l-a tras niţel de mână, ca şi când ar voi să-l ducă cu sine.

Huţu a plecat dar în urma lui.

În grădină, preasfinţia-sa s-a aşezat pe o laiţă, apoi a început să-l ia pe Huţu pe departe, să-l întrebe despre parohiile vacante, să-i ceară părerea despre propunerile ce ar fi să se facă viitorului sinod, iar în vremea aceasta îl scruta mereu cu privirea.

— Când mergi la mănăstire? întrebă el în cele din urmă.

— Când veţi porunci preasfinţia-voastră.

— Prea bine, fiule! răspunse episcopul, apoi rămase câtva timp pe gânduri. E frumoasă hotărârea ce ai luat, dar te gândeşte că, după sfintele noastre aşezăminte,

timpul ce vei petrece la mănăstire îţi este dat spre a te chibzui şi spre a-ţi da seamă dacă nu mai e nicio dorinţă lumească în inima ta şi dacă poţi să te dai cu întregul tău suflet vieţii cuvioase. Dumnezeu nu voieşte jertfă de silă şi mănăstirea e locaş de scăpare pentru cei ce nu mai au ce să cate în viaţă. Dacă voieşti dar să aduci viaţa ta jertfă intru folosul bisericii lui Hristos, te gândeşte că jertfa trebuie să-ţi fie curată, pentru ca ea să poată fi bine primită de către cel ce străbate şi cele mai ascunse taine ale inimii omeneşti.

După aceste el se ridică, întinse mâna spre sărutare şi-i sărută fruntea, grăind mişcat:

— Cugetul curat e podoaba creştinului, fiul meu!

VIII

Budulea Taichii se afla în mare strâmtorare.

Pe când umblase la şcoala din sat, ştia lămurit c-ar dori să ajungă şi el odată dascăl, ca Clăiţă. În urmă, când stătea la domnul Wondracek, voia cu totul hotărât să se facă profesor, ca „Wondracek. Mai în urmă, când umbla la gimnaziu, nici nu se mai îndoia că se va face profesor de gimnaziu, ca toţi profesorii săi.

141

Acum, în sfârşit, când era arhivar consistorial, stătea zăpăcit, căci nu ştia: să se facă episcop ori protopop, ca preacucernicia-sa părintele Avesalon Toda, care avea reverendă de mătase, protopopeasă şi două fete mari, dintre care una pentru care orice episcop îl putea pizmui?

Budulea Taichii îşi închipuia că e protopop, că are copii şi nevastă, că Budulea cel bătrân le face copiilor câte un fluieraş şi că maică-Ea, Buduleasă... Nul... el nu-şi putea pierde timpul cu asemenea închipuiri, căci era arhivar consistorial şi trebuia să lucreze.

Opt zile înainte de Sfânta Marie, Budulea Taichii, dus pe gânduri precum era, a rupt în patru o jumătate coală de hârtie, apoi a cocoloşit cele patru bucăţi în palmă şi, ridicându-se de la masă, le-a băgat în buzunar.

Nu era nicio pagubă, deoarece el, mai nainte de a fi rupt hârtia, s-a uitat bine la ea, dacă e în adevăr

maculatură scrisă pe amândouă părţile şi dacă n-a mai rămas pe o parte ori pe alta vreun mic locşor ce-ar mai putea să fie întrebuinţat la calcule de ocazie: vorba e, însă, că această rupere şi cocoloşire a bucăţilor de hârtie era un semn rău şi că în ziua următoare el a rupt în patru o jumătate de coală, care nu era scrisăi decât pe o parte, şi cocoloşind cele patru bucăţi nu. le-a băgat în buzunar, ci le-a aruncat una câte una. afară pe fereastra deschisă, ceea ce era un semn şi mai rău.

A treia zi, în sfârşit, el a rupt în patru o bucată de? hârtie cu desăvârşire albă şi n-a cocoloşit decât pe una. din cele patru bucăţi, lăsând pe celelalte trei pe masă. consistorială, şi plecând acasă cu gândul de a scrie preacucerniciei-sale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda o scrisoare, în care îi doreşte preastimabilei doamne; toate fericirile şi o roagă de iertare că nu poate venii deoarece înalt preasfinţia-sa părintele episcop a binevoit a-l însărcina să meargă la Cocorăşti ca să stăruiască pentru înfiinţarea unei a doua şcoli, plănuite foarte de mult, şi a crezut că trebuie să aleagă sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului pentru aceasta „fiindcă satul e adunat şi aşa mai departe.

Iară după ce-a dat scrisoarea la poştă, el s-a întors ca să bage în buzunar bucata cocoloşită şi să strângă pe celelalte trei în saltarul mesei, a luat binecuvântarea arhierească şi a plecat la Cocorăşti ca să stăruiască în sensul scrisorii ce o trimisese preacucerniciei-sale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda.

Acasă toţi erau bine.

Ca cel mai întâi, dascălul Clăiţă, norocitul părinte a trei fete măritate, şedea mereu în jeţul ce-i dăruise de ziua lui ginere-său, popa din Clădeni. De câţiva ani stupii ieşiseră de minune, giur impregiur vestit pentru mierea şi pentru soiurile lui de poame, iar dascălul Clăiţă îşi socotea vestea bună în bani gata. El îşi cumpărase o vie, şi acum se gândea să-şi mai zidească şi o casă, pentru ca la vreme de bătrâneţe să se poată retrage în colibioara lui, cum avea el obiceiul de a-şi numi viitoarea casă.

Cât pentru cele trei fete încă nemăritate, el îşi avea planul gata. Pe Mili ar voi să o mărite după vreun plugar, fiindcă Livia îl încredinţase că nu e lucru mai frumos decât de a fi plugăriţă; copila era însă prea gingaşă, prea se ţinea, şi aşa trebuia să o mărite după un popă, ba dacă se poate chiar după vreun notar, căci era făcută să fie doamnă. Pentru aceea el îi făcuse şi zestre, şi acum zâmbea aşa în el când se gândea că numai el singur ştie despre aceasta. Linica trebuia să se mărite după un dascăl, pentru ca să aibă ginere pe care să-l lase în locul său la şcoala din Cocorăşti. Cea mai mică, în sfârşit, trebuia să se mărite după un plugar, pe care să-l ia ginere în casă.

Şi fiindcă toate aceste erau bine şi statornic puse la cale, dascălul Clăiţă şedea în jeţ, zicea că e bine ca omul să aibă copii, şi nu-şi mai bătea capul decât cu copiii oamenilor din sat, ceea ce era şi meseria lui de învăţător. Căci aceşti copii ştiau acum mai mult decât ştiuse odinioară dascălul şi, pentru ca să ştie, el trebuia să-i înveţe. Trecuse vremea slovelor, pe care acum le numeau potcoave. Apoi, afară de *Biblie*, şcolarii mai învăţau şi istorie, iară globul de pe masă, hărţile şi tabelele zoologice de pe perete erau tot atâtea dovezi că şi dascălul Clăiţă învăţase mult de o bucată de 143 vreme. Câteodată îi trecea aşa prin minte gândul că mai sunt o mulţime de lucruri pe care ar putea să le înveţe; dar el se plimba niţel, se încredinţa pe sine însuşi că, la urma urmelor, un dascăl nu trebuie să înveţe decât ceea ce stă în circularele consistoriale, şi iar se punea în jeţ, fiindcă îi plăcea prea mult să şadă în jeţ.

Budulea cel bătrân n-avea jeţ, dar el şedea pe prispa casei, şi şedea tot aşa de bine ca şi dascălul în jeţ. Ce-i drept, el nu mai zâmbea când vorbeai cu el, fiindcă era om trecut cu anii şi trebuia să fie totdeauna aşezat şi cuviincios.

Trecând de-a lungul uliţei, oamenii îi dădeau bineţe; mergând la biserică, el nu mai stetea la fund, ci dinainte, numaidecât lângă strana din stânga. Apoi, când mergea la oraş, toată lumea stetea de vorbă cu el, părintele

arhidiacon şi părintele protosincel îi strângeau mâna. Părintele arhimandrit îl întreba ce mai face, ba o dată chiar însuşi episcopul s-a oprit în loc, a vorbit cu el şi i-a dat binecuvântarea arhierească; un om dar căruia i se întâmplă toate aceste trebuie să fie plin de bună-cuviinţă şi să nu ridă mereu când vorbeşte cu alţii. Afară de aceasta, el avea un fecior care în curând trebuia să ajungă arhidiacon, cu brâu roşu şi mai mare decât toţi protopopii, fie bărbile lor cât de lungi şi oricât de albe. Era mulţumit Budulea cel bătrân şi şedea tignit pe prispa casei, aşteptând ziua când va fi să plece cu nevastă-sa la oraş, pentru ca să trăiască de bătrâneţe sub acelaşi acoperământ cu fiul său.

Buduleasa, în sfârşit, şedea şi ea pe prispă şi torcea: era însă cu toate aceste foarte bătrână. Căci gândurile îl îmbătrânesc pe om, şi ea avuse multe gânduri în viaţa ei. Grele însă, cu totul grele nu-i erau gândurile decât acum, de când Budulea se plângea că feciorul său nu vrea să se însoare, iară pe ea a pus-o păcatul să zică:

— Se vede că bunul Dumnezeu aşa vrea, ca el să ispăşească păcatele mele…

Budulea cel bătrân s-a mâniat, s-a făcut roşu ca racul şi a zis că minte, că Dumnezeu n-are niciun amestec în trebile lui, a trântit uşa şi a ieşit afară ca să se pună pe prispa casei; de atunci însă el nu se mai plâng6 de nimic.

De aceea Buduleasa şade la celălalt capăt al prispei şi, şezând, îi vine nu ştiu cum, parc-ar voi să fie moartă de mult.

Câteodată, când şade pe prispă, vine Mili a dascălului, ca să vadă ce mai face, şi atunci vorbesc mai despre una, mai despre alta, şi vorbesc şi despre Huţu, fiindcă Huţu e feciorul Budulesei, şi Mili ştie că-i pare bine leichii Saftei când cineva-i vorbeşte despre el şi-i spune tot lucruri bune. Atunci Buduleasa se înseninează, dar când Mili pleacă, priveşte lung, foarte lung în urma ei, parcă ar voi să zică: „S-a dus!”, apoi zice în gândul ei: „De ce n-a lăsat Dumnezeu să fie dascăl?” Apoi intra în casă, se punea într-un ungher şi începea să plângă aşa singură şi fără de

niciun cuvânt.

Budulea cel bătrân, care şedea mai departe pe prispă, ştia prea bine că ea plânge; om fără de inimă ce era însă, nu se mişca din loc, ci stătea aşa; cel mult, pentru ca să nu stea fără de nicio treabă, îşi scotea fluierul din şerpar, îl privea din toate părţile, apoi, la mare nevoie, îi mai număra şi găurile, şi le număra mereu „până ce Safta nu ieşea iar pe prispă.

Le părea dar bine tuturor ci că Huţu a venit de Sfânta Marie acasă, ba dascălul Clăiţă ar fi voit să tragă clopotele, pentru ca tot satul să ştie că „domnul Budulea al nostru” a venit la Cocorăşti.

Căci acum el nu voia să-i mai zică „Huţule”, şi când Huţu îl ruga să-i zică precum i-a zis totdeauna, el răspundea: „Ferească Dumnezeu! Fiecărui om ceea ce i se cuvine. Pentru că să vezi dumneata: trebuie să am şi eu bucuriile mele, d-nule Budulea”.

Huţu cu toate aceste se ţinea de obiceiurile lui; îi zicea dascălului „jupâne învăţător”, ca totdeauna, săruta mâna dăscăliţii, precum era deprins din copilărie, şi le zicea fetelor „Linico” şi „Mili dragă”, ca mai nainte, ceea ce era bine, fiindcă fetele nu se supărau şi dascălului îi părea bine. Ca om care ştia ce i se cuvine fiecăruia, dascălul Clăiţă nu cerea decât ca fetele să nu îndrăznească a-i zice domnului Budulea „nene Huţule”, iară Mili şi Linica, fiind nişte fete binecrescute şi ascultă145 toare, nu mai ziceau „nenea Huţu” decât atunci când nu era de faţă nici Huţu, nici dascălul, ceea ce nu era bine, deoarece Huţu se supăra, căci era deprins ca fetele să-i zică „nene Huţule”.

Mai era Huţu supărat şi pentru că Mili tăcea mereu şi se uita la el ca şi când ar fi supărată, ba, când şedeau la masă, şi el povestea despre zilele petrecute la casa preacucerniciei-sale părintelui Avesalon Toda, ea s-a ridicat fără de niciun cuvânt de la masă şi nu s-a întors decât peste câtva timp.

Fiind dar că el ţinea ca Mili să nu fie supărată, după amiazăzi, când au ieşit în grădină ca să vadă dacă strugurii

s-au copt, a căutat să fie singur cu dânsa şi a întrebat-o pentru ce s-a supărat.

Ea a zâmbit şi a zis că nu e supărată.

El însă vedea că e supărată, şi a apucat-o de mână, şi s-a uitat lung şi cu dragoste în ochii cei cu genele dese, şi a zis:

— Eşti supărată?

Ea a tăcut şi nici n-a zis că-i pare bine, nici n-a zis că, da, e supărată, fiindcă ar fi trebuit să spuie pentru ce, şi aceasta nu era cu putinţă.

— Mili dragă, a zis dar Huţu, supărat acum şi elr tu ştii că eu te iubesc pe tine. Pentru ce nu-mi spui dar ca să ştiu, fiindcă n-ai de ce să te superi. Uite, dacă ţi-a spus cineva ceva, a grăit un neadevăr, dac-am zis chiar eu vreo vorbă care te-a supărat, nu m-ai înţeles bine. Uite, urmă el iar, şi atunci îi luă capul între amândoauă mâinile, ca să o poată privi cu mai multă stăruinţă, spune-mi, pentru că tu ştii că te iubesc şi mi-e greu când te văd supărată.

— Zău că nu sunt supărată! a grăit acum Mili, şi ea spunea adevărul, fiindcă nu mai era supărată, şi-i râdeau pe sub genele dese amândoi ochii mărunţi.

Domnul arhivar consistorial Mihai Budulea ar fi voit s-o sărute, atât îi părea de bine când o vede râzând astfel cu amândoi ochii, dar n-o sărutase de mult şi-şi pierduse deprinderea; el s-a mulţumit dar a-i strânge obrajii cu căldură între palme şi a plecat mai departe, căci acuma toate erau bune şi bine puse la cale.

— Nene Huţule, a zis ea mai târziu, cam cu jumătate de gură. E adevărat că nu te mai faci călugăr?

— Cine ţi-a spus că nu mă fac? întrebă el speriat.

— Nimeni, dar zic eu aşa!

— Nu, dragă, nu-i adevărat, răspunse Huţu cu un fel de părere de rău.

Ea n-a mai zis apoi nimic; ar fi voit însă să-i apuce mâna, ca să i-o sărute, dar nu putea, fiindcă el nu era încă călugăr.

Acum era aproape de masa cea mare din grădină, la care şedea dascălul cu dăscăliţa şi cu Linica. Huţu parc-ar

fi voit să se întoarcă înapoi, ca să întrebe pe Mili pentru ce l-a întrebat dacă nu se mai face călugăr, dar nu se putea, şi aşa s-a mulţumit a se întreba pe sine însuşi: „Pentru ce oare m-a întrebat şi pentru ce se bucura când am răspuns, că nu?”

A trecut apoi toamna şi iarna, iară în primăvară, la Duminica Tomei, s-a întrunit Sinodul. Părintele Mihai Budulea ne era referent şcolar şi ne bucuram cu toţii când el ne raporta despre starea învăţământului, arătând câţi şcolari, câţi învăţători, câte şcoli, cum stau la noi şi cum în alte ţări şi la alte popoare trebile, şi ne bucuram mai ales când el îşi făcea în urmă propunerile, vorbind aşezat şi înţelept ca totdeauna. Era de faţă şi domnul deputat sinodal, inspector şcolar din cercul Cocorăştilor şi învăţător emeritat, Pantelemon Clăiţă, şi nemaiputându-se stăpâni, el trase pe vecinul său de mânecă şi-i grăi încet:

— Îl cunoşti, mă rog? A ieşit din şcoală de la mine. E feciorul lui Budulea, cimpoieşul de la noi. Mi-e ginere.

În urmă ni l-au ales protopop, deşi era om tânăr.

— Ţii minte, îi zisei în ziua alegerii, când eram în pădure şi-mi spărgeai alune?

— Dar tu – îmi răspunse el – ţii minte când îmi ajutai să port coşul cu peşte?

Iar după aceea ne-am îmbrăţişat şi eram fericiţi ca în copilăria noastră.

Acum, în sfârşit, primesc o scrisoare: mă pofteşte la botez.

Un nou Gudulea, Budulea Bunicului! Şi mai întrebaţi, dacă-mi pâre bine? Ba nu-mi pare bine, dar îmi vine să cred că numai visez bucuria ce simt.

11 văd înaintea mea pe Budulea cel bătrân râzând ca omul care a pus la cale o glumă bună.

Îl văd pe dascălul Clăiţă stâmpărat şi zicând: „Acest băiat, care s-a născut acum, e nepotul meu. Pentru că să vedeţi dumneavoastră: eu am avut şase fete, dintre care cea mai mare, pe care gândeam s-o mărit după ginere-meu, după ce va fi ieşit dascăl, s-a măritat după dascălul din Strântea, a două s-a măritat după Mitrea lui Bucluc,

care acum e ctitor la biserică, pe a treia a luat-o ginere-meu, popa din Clădeni, cele doauă mai mici iată-le aci, iar Mili s-a măritat după gineremeu, protopopul, şi a născut pe acest copil, care acum e nepotul meu!”

O văd apoi pe maica protopopului stând într-un colţ, cu ochii plini de lacrămi şi zicând încet: „Tu, Doamne, m-ai pedepsit cu bunătăţile tale şi eu nu sunt vrednică de bucuriile ce mi-ai dăruiţi”.

Îl văd însă, înainte de toate, pe el, stând la patul ei şi privind în tăcuta uimire la mamă şi la copil.

Tu, Doamne, cu nemărginită înţelepciune ai întocmit lumea şi frumoasă ne-ai lăsat-o noauă locaş de vieţuire!

BOBOCEL

Viscolul are şi el farmecele lui, dar tot mai frumos decât viscolul e revărsatul zorilor de zi după ce s-a înseninat cerul.

Iar cerul lui Ghiţă era înnourat, din ce în ce mai înnourat.

De cu seară el se dusese la „Lebădă”, unde cinase, ca de obicei, cu Găleanu, tot pantofar ca dânsul, şi cu Niculiţă, măcelarul, amândoi prieteni buni ai lui. Niculiţă, om rău de gură, îl necăjise mereu cu preuteasa, văduva tânără şi curăţică, de a căreia vecinătate îi plăcea lui Ghiţă să vorbească şi care acum era logodită cu un oarecare domn, un notar, om mai în vârstă, văduv cu trei copii. Nu se necăjea Ghiţă, căci ştia că nu din răutate caută prietenul său să-l necăjească: zâmbea aşa în el şi bea, bea mereu şi pe tăcute, fără ca să simtă că i se ridică la cap. Abia într-un târziu el se ridică, aşa înalt şi spătos, cu faţa stricată de vărsat şi cu sprâncenele groase, om greoi şi posac cum era, şi grăi hotărât:

— Eu nu mai stau, ci mă duc acasă!

Ajuns acasă, Ghiţă s-a culcat, dar n-a putut dormi, şi după ce s-a zvârcolit până la miezul nopţii în culcuşul lui, s-a sculat, s-a îmbrăcat din nou şi a ieşit la aer, fiindcă îi era parcă e să se înece.

Ştia foarte bine că da, preuteasa este logodită. Cum oare să nu ştie când el îşi avea prăvălia jos, cu intrarea

despre uliţă, iară ea avea sus, în fundul curţii, doauă odăi, una pentru dânsa, alta pentru studenţii pe care îi găzduia? Şi dacă ştia toată curtea, trebuia să ştie şi el, ba mai ales el, care de trei ani aproape, de când se mutase văduva în oraş, în fieştecare zi, deşteptându-se din somn, înainte de toate se întreba ce face preuteasa.

Ştia Ghiţă, dar gândul că este adevărat ceea ce ştie nu-şi găsea locul în capul lui.

Era o mişelie nemaipomenită! Trei ani de zile el se uitase la ea ca la o icoană; trei ani de zile el adunase ban cu ban roadele ostenelilor sale pentru ea şi pentru copilul ei, pe care-l purtase în braţe şi l-a văzut crescând în casa lui mai mult ca în a ei; trei ani de zile ea n-a ieşit niciodată din curte şi nu s-a întors niciodată acasă fără ca să se oprească la uşa lui ori la fereastra lui ca să-l întrebe ce mai face: trei ani de zile – şi acum să se mărite după altul?

Era o mişelie nemaipomenită!

O! dacă n-ar fi fost numai Bobocel, băiatul, ar fi ştiut Ghiţă la ce fel de capăt are să ajungă aceasta, căci viaţa lui nu mai preţuia acum nici cât un petec de tot stricat. Era însă şi Bobocel la mijloc, Bobocel, băiatul nevinovat, bondoc, drăgălaş şi frumuşel, mare minune de frumuşel.

Dar cine poate să ştie astăzi ce n-are mâne neapărat să facă!

Obosit de munca zilei, de zbuciumările sufleteşti şi de alergatul prin noaptea răcoroasă, Ghiţă trebuia să caute în cele din urmă odihna, şi norocul oamenilor muncitori este că găsesc odihna când o caută mai uşor decât alţii. Nu-i mai păsa, parcă, în sfârşit, de nimic: simţea numai că e flămând şi că stomacul îl stăpâneşte şi-l mână acasă.

Dimineaţa, calfele şi cei doi ucenici erau la lucru când Ghiţă s-a trezit. Şi totuşi, parcă nu-i venea să se scoale.

De ce adică să se scoale? De ce să nu-şi scurteze ziua când e atât de bine să dormi şi atât de rău să fii treaz?

Abia târziu de tot, după ce s-a încredinţat că nu mai poate dormi, cam pe lanoauă, s-a hotărât să se scoale şi să se pună la lucru, pentru ca nu cumva calfele să rămâie fără

de material croit.

Om posac din fire, Ghiţă Tudoroiu nu putea nici acum să le pară casnicilor săi altfel de cum era de obicei. Sta şi acum în faţa mesei, liniştit şi scurt la vorbă, potrivea pielea, o mai întindea pe ici, pe colo cu cleştele şi tăia hotărât şi cu măsură.

De obicei însă, croind, el alegea la o parte resturile, ca să le aibă la îndemână pe când vine Bobocel, care-şi făcea fel de fel de jucării din ele. Acum nu le băga în seamă. Îl uitase cu desăvârşire pe Bobocel.

Bobocel însă nu-l uitase pe el, căci au şi copiii învăţăturile lor, şi Bobocel aici, lângă masa lui Ghiţă, învăţase cele vreo sută de vorbe pe care le ştia şi venind din fundul curţii până la uşa lui Ghiţă îşi câştigase destoinicia în alergare.

El veni deci şi acum, vesel ca totdeauna, bondoc, drăgălaş şi frumuşel ca totdeauna, veni alergând, intră zgomotos, dar apoi se opri oarecum intimidat la intrare.

Copilul simţi numaidecât că aici, în casa aceasta, s-a schimbat ceva, căci Ghiţă tresări la intrarea lui, se uită o dată cam sperios spre el şi nu-l primi cum Bobocel ştia că are să fie primit la masa cu bucăţelele de piele.

După ce stete o clipă nehotărât, copilul se apropie cu încetul şi sfficios de masă, se opri aici şi rămase privind lung şi cu un fel de mirare când la cuţitul cu care Ghiţă tăia pielea, când la resturile ce cădeau pe jos, când la faţa lui Ghiţă şi la ochii lui cei mari şi sprâncenaţi.

Iar Ghiţă nu se uita la el, nu-i zicea nimic, ci tăia înainte, apăsând cuţitul şi scrâşnind parcă din dinţi.

Bobocel se uită cât se uită, apoi buza de din jos începu să-i tremure, ochii i se umplură de lacrămi şi se puse pe un plâns amarnic.

— Scoateţi-l afară de aici, ca să nu-mi plângă în urechi! grăi Ghiţă aşezat, dar aruncând oarecum vorbele una câte una.

Unul dintre ucenici îl luă pe copil să-l scoată din casă; copilul însă se trânti pe pământ şi începu să plângă şi mai amarnic, să dea din mână şi din picioare, să zbiere în

cele din urmă, strigând mereu: „Nenea Ghiţăl Nenea Ghiţăl”.

— Fiară sălbatică! grăi, cu ochii plini de văpaie, preuteasa, care, auzind zbieretele copilului, alergase să şi-l ia.

Ghiţă lăsă cuţitul pe masă, stete nehotărât, apoi se duse încet în uşă şi privi în urma tinerei vecine, care se depărtase cu copilul în braţe.

— Cum ai zist? întrebă el răspicat.

— Am zis că eşti o fiară sălbatică! îi zise ea, întorcându-se cu capul ridicat spre el, apoi se întoarse şi-şi urmă calea.

Ghiţă rămase încremenit în prag. O fiară sălbatică!? El, o fiară sălbatică!? De trei ani aproape erau vecini, dar nu-şi aducea aminte ca să fi ieşit vreodată vorbă aspră din gura acestei femei, şi acuma ea îi zicea fiară sălbatică! Ce avea el cu copilul!?

— Da, sunt, strigă Ghiţă, dar tu m-ai făcut!

Preuteasa se opri la capul scării.

— „Tu”!? întrebă ea lungind vorba.

— Da, „tu”! îi răspunse hotărât.

— Adică de ce „tu”!? ce sunt eu? cine sunt eu!? zise ea, şi urcă plângând scările.

— Da, da, da! cu adevărat fiară sălbatică am ajuns! grăi Ghiţă.

Îi venea să taie, să frângă, să spargă, să deie foc, să nimicească tot ce-i cade la îndemână... Iară de sus, din fundul curţii, se auzea Bobocel strigând: „Nenea Ghiţă! Nenea Ghiţă!”, şi cele patru calfe, şi cei doi ucenici, şi oamenii din curte ştiau toţi, vedeau cu ochii lor de ce s-a făcut el ca o fiară sălbatică.

Ghiţă era pantofar, era stricat de vărsat, era posac, dar era om cu inima la loc şi bărbat în puterea cuvântului: toate le primea, dar de râsul lumii nu voia să rămâie.

Şi era de râsul lumii.

O cunoştea destul de bine pe preuteasa şi era destul de cuminte pentru ca să ştie că dânsa trebuia să fie foarte

cătrănită pentru ca să-i zică lui „fiară sălbatică”. Ăşă numai deodată, pentru c-a plâns copilul, nu i-a venit mânia aceasta, cum nu-i venise nici lui chiar acum supărarea.

— Chiar acum! zise el, fără de întârziere! Trebuie să văd ce vrea cu mine şi să-i arăt că n-am nimic cu copilul. S-o rupem o dată, cum va vrea Dumnezeul

Grăindu-le aceste, el îşi desuflecă mânecile de la cămaşă şi se întoarse în casă pentru ca să se încalţe şi să-şi pună surtucul, în vreme ce calfele se uitau speriate unul la altul, întrebându-se cu ochii: „Să-l lăsăm ori să-l oprim?”

Iar preuteasa, o femeie de vreo doauăzeci şi cinci de ani, înaltă şi subţirică, mai mult bălană decât oacheşă şi cu deosebire sprintenă, deşi altfel blândă, sfiicioasă şi tăcută, întoarsă la ea acasă, îşi împăcă copilul, plângând mereu cum ştiu să plângă femeile duioase, care se simt singure-n lume, când au fost greu atinse şi nu e nimeni ca să le mângâie.

Dar nu aceasta era durerea ei cea mare.

N-ar fi fost femeie dacă n-ar fi simţit încă ieri dimineaţă, după logodnă, că pantofarul e supărat şi că toată casa vorbeşte de supărarea aceasta. Nu-i vorba, ea ar fi fost foarte mâhnită dacă el nu s-ar fi supărat şi se simţea măgulită că lumea vorbeşte de supărarea lui. Acum însă, când vedea că supărarea aceasta e foarte mare, o cuprinse un fel de groază, încât îi venea să-şi curme firul vieţii. Îi era stricată toată viaţa. Din clipa în care el rostise acel „tu m-ai făcut!” ea nu mai era în ochii lumii femeie cumsecade. Şi vina era numai a ei! Cum a putut să scape vorbele „fiară sălbatică”!? Cum a putut să se dea astfel de gol!? Nu! o femeie, o văduvă, care e logodită, şi îi zice altui bărbat, care nu e logodnicul ei, „fiară sălbatică” – pentru ca acesta să-i răspundă „tu m-ai făcut!” – femeia aceasta nu mai e femeie cumsecade.

„Ce va fi zicând, ce va fi crezând lumea despre mine!?”

Asta era durerea ei cea mare.

Şi de aceea, când auzi paşii lui Ghiţă pe scări, ea îşi şterse lăcrămile, îşi apropie copilul, ce stetea lângă 153

dânsa, şi-l aşteptă stând dreâptă şi hotărâtă în mijlocul casei.

Când Ghiţă se ivi în uşă, Bobocel voi să alerge la el.

Această pornire a copilului îi scoase pe amândoi din sărite.

— Stai aici! grăi dânsa cu îndărătnicie, dar nu supărată: îi trecuse parcă deodată toată supărarea.

— Lasă-l să vie – răspunse el zâmbind cu mulţumire – căci vezi că ţine la mine mai mult decât la dumneata

— Fiindcă l-ai stricat dumneata.

— Îl voi fi stricat, fiindcă mi-e drag, grăi dânsul, apoi se plecă, îl ridică în braţe şi îl sărută, în vreme ce copilul se alipi de dânsul. Şi – urmă Ghiţă mişcat – mi-e drag fiindcă e al dumitale! Nu ţi-am spus-o niciodată, dar puteai s-o vezi însăţi.

— Am văzut-o chiar acum, când m-ai făcut de râsul lumii; zise ea, şi începu iar să plângă.

Ghiţă se uita strâmtorat când la ea, când la Bobocel, care începu să se strâmbe, căci e greu lucru să stai şi să te uiţi la o femeie care plânge, mai ales când ţi-e dragă femeia şi tu o faci să plângă.

— Ia spune-mi drept, zise el în cele din urmă, o să fii fericită cu omul acela, fiindcă o să fii doamnă? crezi c-o să fie fericit copilul acesta?

— geţipasăl? grăi dânsa. Sunt femeie, n-am pe nimeni şi trebuie să-mi fac şi eu rostul. Aşa nu pot să rămân toată viaţa mea!

Ghiţă îl lăsă pe Bobocel din braţe, se apropie de ea, o cuprinse încet cu braţul, ceea ce n-ar fi crezut că poate să facă, apoi îi privi în faţă şi grăi răspicat:

— Ei bine! eu nu sunt om? fiindcă sunt numai pantofar, fiindcă sunt stricat de vărsat şi nu ştiu să vorbesc ca-n călindar, nu sunt eu nimeni?

Ea îl depărtă puţin de la sine.

— Lasă-mă – îi zise apoi – că nu crezi nici dumneata ceea, ce zici. Om eşti, dar ştiu eu ce-i în inima dumitale!?

— Ştii foarte bine!

— Da! acum ştiu, zise ea cu glas înăbuşit, apoi îl

cuprinse şi ea cu braţele şi îşi ascunse faţa pe umărul lui.

Ghiţă era el singur nu mai ştia cum, şi dacă n-ar fi fost copilul, care se uita mirat la dânşii, ar fi ridicat-o în braţe şi ar fi alergat cu ea cum alergi cu o trofee.

— Care va să zică, nu te măriţi cu el!?

— Nu, răspunse ea, dar acum du-te, căci cine ştie ce vor fi crezând oamenii…

— Mă duc, strigă Ghiţă, apoi îl ridică pe Bobocel în braţe şi alergă cu el acasă, vesel şi zâmbitor, cum sunt zorile de zi după ce furtuna a trecut şi cerul s-a înseninat.

VECINII!

Luat-au asupră-şi boala fraţilor săi şi s-au încărcat pe sine înşişi cu durerile lor.

Isaia, LIII, 4

BACIU

Om are nevoie de om în lumea aceasta, şi nimeni nu e nici atât de bogat şi de puternic ca să n-aibă trebuinţă de alţii, nici atât de sărac şi de slab ca să nu poată ajuta pe alţii. Dureri şi bucurii trec din om în om.

Baciu, om bogat şi harnic, chibzuit la vorbă şi pricepător în ale lui, era cunoscut în toate satele de dimpregiur. Ar fi putut să trăiască tignit. Ştiind însă că ochiul stăpânului îngraşă vita, el nu se bizuia în slugile lui, ci alerga de dimineaţa până seara, ca toate să le vadă şi să le ţie în bună rânduială. Deşi era un om de inimă şi gata de a le sări altora într-ajutor, grijile cele multe îl făceau adeseori supărăcios şi pripit, şi nu o dată îl fericea pe vecinul său Andrei, care, fiind sărac, avea mai puţine griji şi astfel mai puţine supărări.

Nu o dată, întorcându-se de la lucru, Baciu l-a văzut pe Andrei şezând liniştit pe prispa casei lui. Era parcă toate bogăţiile lumii ar fi ale lui. El era cu toate acestea sărac şi mai avea şi opt copii, dintre care singur

Gheorghe era mai mare; acesta, însă, era dus de mai mulţi ani, nimeni nu ştia pe unde, şi părinţii lui nu aveau niciun ajutor de la dânsul.

Sosise iama, o iarnă geroasă şi grea.

Floarea, nevasta lui Andrei, rupea gardul, ca să

încălzească casă, şi plângea mereu fiindcă n-avea ce să le pună copiilor pe masă. Ar fi muncit, sărmana, cât a ţinut vara, ca să mai aducă şi ea câte ceva la casă, dar n-o lăsau nici mititeii, care nu puteau să rămâie singuri acasă. Iar Andrei trăia de azi pe mine şi nu se mai gândea la nimic; îşi pierduse voia de toate şi nu mai căuta de lucru.

Acum, în sfârşit, văzând-o cum plânge azi şi plânge mâne, şi plânge mereu, el îşi luă inima-n dinţi şi plecă la Baciu, ca să se împrumute de la dânsul până la primăvară cu un sac de porumb, ÎI ştia om bun şi nici nu putea să-i treacă prin minte gândul că-l va lăsa să iasă nemângiiat din casa lui.

N-a nimerit însă în ceas bun.

Era mare gălăgie în casa lui Baciu.

Uie, unul dintre argaţi, om voinic şi harnic, dar pătimaş fără seamăn, scosese un car de gunoi la câmp. Cum, cum nu, unul dintre boi, juncan pus de curând la jug, a luat câmpii, şi Uie l-a bătut cu furca de l-a spetit; întors apoi acum acasă, el se şi mai obrăznicise când stăpânu-său i-a tras o gură. Astfel, Baciu şi-a pierdut răbdarea şi l-a pălmuit. Lovit, Uie s-a repezit asupra stăpânului, şi numai Dumnezeu ştie ce s-ar mai fi întâmplat dacă n-ar fi intrat tocmai atunci Andrei în curte şi n-ar fi sărit şi celălalt argat ca să-i despartă.

Andrei l-a luat apoi pe Baciu cu binele şi l-a dus în casă pentru ca să-l domolească.

— Lasă-l focului de bou! zise el. Atâta să-ţi fie paguba! Om ca tine să nu-şi facă venin pentru atâta treabă! Necazul să-l aibă cel ce pierde unul din doi, iar nu tu, care zici: mult a fost, mult a rămas! Şi pentru om ca Uie! Dacă ar fi ceva de capul lui, n-ar fi, om de patruzeci de ani, slugă la alţii. Ce dulceaţă-ţi mai are bogăţia dacă în tot ceasul îţi amărăşti viaţa cu ea!

— Ba face-voi ca tine! îi răspunse Baciu. De! voi, care n-aveţi, nici nu ştiţi cum s-adună averea şi cu cât amar se păstrează. Tot e mai bine să mă necăjesc decât s-ajung a-mi trimite nevasta să rupă gardurile ca să facă foc în casă.

Andrei, om slăbit şi galben la faţă, simţi că sângele îi

năvăleşte în obraji.

— Vecine – zise el tare mâhnit – e gardul meu; eu l-am făcut şi tot eu am să-l şi fac, dacă vrea Dumnezeu, iar la loc.

— Nu zic nu! întâmpină Baciu, dar prieteneşte mi-ai vorbit, prieteneşte îţi vorbesc şi eu. Ai casă grea şi tot mai bine ai face să şezi mai puţin pe prispă şi să-ţi faci mai mult necaz.

Andrei se ridică de pe scaunul pe care se aşezase şi-i era parcă-i vine un fel de ameţeală.

— Da, dai zise el. Aşa e, aşa zic şi eu! Dar vezi, aşa numai din senin nu-i vine omului lenea. N-am fost eu tot aşa. Sunt bolnav, vecine, de o boală ascunsă, care mă seacă pe picioare.

— Boala lenii, precum se vede, grăi Baciu cam în glumă. Dar să nu fie zis în ceas rău: o fi vreo făcătură. A bine nu e, zic şi eu adeseori, îi părea rău de vorba pe care o scăpase şi ar fi voit s-o dreagă cumva. Văd, urmă el, şi eu, că nu poate să fie altfel. E grea iarna; mi-ar părea bine dacă aş putea să te ajut cu ceva!

— Îţi mulţumesc, îi răspunse Andrei, dar acum nu. Am auzit vorbe mai aspre în curte şi am venit să văd ce e.

Grăind aceste vorbe, el se întoarse iar la casa cea goală şi plină de copii.

II

Grea de tot a fost iarna pentru Andrei. Trăia şi nu trăia: se legăna pe picioare. Ziua stătea moleşit, înspre seară îl apucau un fel de călduri, noaptea nu dormea, dar trăia şi nu-l durea nimic. A vândut ce-i mai rămăsese pe la casă, s-a împrumutat de pe la oameni de seama lui, dar la Baciu nu s-q mai dus, nici gardul n-a lăsat-o pe nevastă-sa să-l mai rupă şi tot a ieşit cu chiu, cu vai din iarnă.

Şi zi de zi Andrei ieşea în drumul cel mare şi-i oprea pe drumeţi ca să le zică: „Spune, te rog, dacă-i întâlni cumva pe Gheorghe al lui Andrei din Birseşti, să vie acasă la fraţii lui şi la mama lui, că mult îl doreşte tatăl său, care a ajuns om slab şi neajutorat”.

În săptămâna Patimilor oamenii ţin postul, se

spovedesc şi se cuminecă. Mai nainte de a lua sfânta cuminecătură, ei se duc şi-şi cer unii altora iertare, dac-au avut cumva vreo supărare între dânşii.

Andrei nu s-a dus la Baciu, fiindcă n-avea nicio supărare-n inima lui, iar Baciu a voit, ce e drept, să meargă la Andrei, dar apoi tot nu s-a dus.

Mergând la biserică, s-au întâlnit şi au urmat drumul împreună, vorbind despre multe toate, numai nu despre vreo supărare.

Noaptea, spre a doua zi de Paşti, Andrei, care nu dormea, se ridică deodată, încet şi cam alene, din culcuş. Era parcă o lumină în podul casei lui Baciu şi ieşea fum prin acoperiş.

El deşteptă pe Floare şi-i spuse că arde, pesemne, casa vecinului.

Trezită din somn, Floare sări cuprinsă de spaimă în picioare.

— Nu te speria, îi zise el liniştit, că vântul nu bate spre noi. Iar Baciu n-o să prea sâmtă paguba. E veche casa: o să-şi facă alta mai frumoasă. Vorba e să scape dânşii. Scoală băiatul şi-l trimite să-i deştepte din somn.

Floare însă, femeie ca toate femeile, şi-a ieşit din fire când a văzut flăcările mari şi a început să ţipe şi să strige cât o ţinea gura.

Au auzit-o dar sătenii, care erau încă deştepţi ori dormeau mai uşor, dar în casa lui Baciu lumea s-a trezit abia după ce vecinii au început să spargă poarta, ca să intre la foc.

Şi e grozav lucru să te pomeneşti din somn cu casa aprinsă în capul tău.

Baciu, omul cel chibzuit, nu mai ştia ce să facă, unde să alerge şi ce să scape mai nainte: se învârtea de ici până colo, se învârtea şi se afurisea. Şi, fiindcă el îşi pierduse capul, nu mai era cine să ţie buna rânduială, şi alergau toţi de-a valma împiedicându-se unii pe alţii şi scoţând lucruri de nimica în curte, în vreme ce alte lucruri mai scumpe stăteau uitate prin odăile în care pătrunsese focul.

Un singur om era liniştit, Andrei, care, intrat în

curtea lui Baciu, pusese câţiva oameni să scoată caii şi vitele din grajd şi număra acum pe căsnicii lui Baciu, ca să vadă dacă au scăpat ori nu cu toţii.

Lipsea, parcă, unul. Niţă, băiatul lui Baciu, un copil de vreo cinci ani, nu era nicăiri.

— Unde e Niţă!? strigă el tare şi răspicat. A scăpat cineva pe Niţă?

Nimeni, din mijlocul învălmăşelii, nu-l băgă în seamă.

El alergă la Ana, nevasta lui Baciu.

— Băiatul, Niţă, unde e?

Ea se cutremură în tot trupul şi îşi puse mâinile în cap.

— Vai de mine! A rămas dormind în casă. Iar văpaia ieşea pe fereştri.

Andrei cel plăpând şi moleşit se cutremură şi simţi că sângele i se încălzeşte şi vinele i se încordează, că inima îi creşte şi fruntea i se umple de sudori: auzind vaietele copilului, el se avântă spre casă şi se aruncă în foc.

Ştia ce face şi simţea că are să treacă prin foc; dar simţea în el atâta viaţă, încât nu se mai temea de nimic, şi unul singur era gândul lui: să nu întârzie, să-l găsească încă viu pe copil.

L-a găsit în pragul uşii, întins la pământ, plin de arsuri şi fără de simţiri, dar întreg l-a scos din flăcări, şi a început să-l poarte prin curte, legănându-l mereu pe braţe şi afurisind bogăţiile lui Baciu, ca praf şi cenuşă să se aleagă de toate.

Puţin îi păsa că arde cămaşa în spinarea lui, căci voia să-i deie copilului şi răcoreală, ca să-i vie viaţa. 160

Viaţa însă nu se mai ivea. El a început deci să se blesteme pe sine fiindcă n-a alergat fără de întârziere atunci când a văzut focul.

„Eu! îşi zicea, singur eu îi port păcatul; eu sunt de vină; pe mine are să mă pedepsească şi Dumnezeu, şi legea omenească!”

Era mare, în adevăr, păcatul lui Andrei: n-a alergat fără de întârziere, ca să-i vie vecinului său într-ajutor. El însă îşi mărturisea păcatul, se căia, şi Dumnezeu n-a voit

să-l certe cu prea multă asprime.

Baciu era deznădăjduit. Gândul că-şi va pierde şi copilul l-a făcut să-şi piardă rostul: el a început să strige în gura mare că vecinul său Andrei i-a pus focul şi că numai mustrarea cugetului l-a făcut să se arunce în foc ca să scape copilul.

Şi mulţi dintre cei ce auziseră vorbele lui Andrei erau şi ei de un gând cu Baciu. Între aceştia era şi judecătorul din partea locului, care a şi dat poruncă să-l lege pe Andrei cot la cot.

Zadarnice au rămas bocetele Floarei şi plânsetele copiilor, căci judecătorul trebuia să-şi facă datoria, şi încă noaptea aceea Andrei a fost pus la închisoare.

Mergând la închisoare, el nu era câtuşi de puţin tulburat. Durerea lui cea mare era numai că Niţă n-o să-şi mai vie, poate, în fire. Cât pentru celelalte, el nu se temea de nimic fiindcă nu se simţea vinovat.

Mare era dar uşurarea pe care o simţea ziua următoare, când Floare a venit să-i spună că Niţă s-a înfiripat şi că doctorul, pe care Baciu îl chemase, are nădejde să-l pună iar în picioare.

Îşi făcea acum gândul că Baciu, el însuşi, va veni la judecător şi va cere să-i dea drumul. În loc de aceasta însă Baciu a făcut o cerere în care arăta supărările pe care le avuse cu dânsul şi temeiurile pe care-l bănuia de a fi pus focul.

În mintea lui Andrei nu intra, cu toate acestea, gândul că poate să fie osândit şi fără ca să i se fi putut dovedi vina, numai pentru că era bănuit cu oarecare temei şi nu se putea dezvinovăţi.

Dus în faţa judecătorului, el dete cu socoteală că un singur om a putut să punş focul, Ilie, pe care Baciu 161

Îl alungase cu ruşine de la casa lui. I se spuse însă că Ilie a plecat de mult din sat şi a dovedit cu martori că în noaptea despre a doua zi de Paşti se afla la Valea-Rea, cale de trei ceasuri de la Bârseşti. Iar Andrei în putea să ia de mărturie decât pe nevastă-sa şi pe copiii săi, care nu puteau să arate de ce n-a alergat îndată ce-a văzut focul.

Ţiind dar seamă de toate împregiurările, judecătorul l-a socotit vinovat şi l-a osândit.

III

În marea lui întristare, Andrei avea şi doauă mari mângâieri.

Din clipa în care se avântase spre casa aprinsă, ca să scape pe Niţă, el era alt om. Nu se mai simţea slab şi moleşit. I se dezmorţise oarecum sângele, avea poftă de mâncare, dormea bine şi era voios cu toată năpastea ce căzuse pe capul lui. Şi, stând aşa singur, nu o dată şi-a făcut gândul că Dumnezeu a rânduit să stea la închisoare pentru ca nu cumva, umblând pe afară, să-l întoarcă boala.

În acelaşi timp Gheorghe, feciorul lui, se întorsese acasă cu bănişori frumoşi, adunaţi para cu para, în timp de patru ani, cât a lipsit de acasă.

N-a întâlnit, ce e drept, pe niciunul dintre drumeţii pe care-i rugase Andrei să-l caute. Aflase însă că prin gazete se scrie despre un oarecare Andrei din satul Bârseşti, care i-a pus foc vecinului său Baciu. Ştiind apoi că acest Andrei nu poate să fie decât tată-său, a grăbit cu inima încleştată la fraţii şi la muma lui.

Aflând cum şi în ce fel s-au petrecut lucrurile, Gheorghe era nemângâiat şi tare pornit asupra lui Baciu. Dacă nu i-ar fi fost de frăţiorii săi şi surioarele sale, ar fi fost în stare să ridice parul asupra lui.

— Lasă-l, fătul meu, îi zise Andrei, că destulă răsplată îi este păcatul lui. Se vede că Dumnezeu le-a rânduit toate aşa ca să te întorci şi tu acasă. Noiră. – mânem tot cum am fost, oameni cumsecade, şi să trecem prin faţa casei lui ca şi când nimic n-ar fi acolo unde o vedem. Dumnezeu să-i fie de bună pază, ca niciodată să nu mai avem nevoie de a-i sări într-ajutor.

Şi în ceas bun a grăit Andrei.

Peste vreo doauă săptămâni el scăpă din temniţă ca om cinstit şi năpăstuit.

Ilie, pătimaşul, omorâse într-o încăierare pe un sătean, fusese prins şi, luat de scurt, făcuse şi mărturisirea că tot el a pus şi focul în nişte câlţi din podul casei lui

Baciu.

Baciu de aici înainte nu mai avea odihnă, nici zi tignită, nici somn cu dulceaţă. Umbla cu ochii în pământ şi nu mai cuteza să privească în faţa altora. Jumătate din averea lui ar fi dat-o ca să-l împace pe Andrei şi umbla mereu cu gândul ca să-şi vândă casa şi moşia şi să plece din sat. E grozav gândul c-ai năpăstuit pe omul care ţi-a făcut un mare bine, a sărit chiar în foc pentru tine, şi de câte ori vedea plăgile de arsură pe faţa lui Niţă, Baciu se făcea galben ca ceara şi gemea ca omul greu chinuit.

Iar Andrei era voios şi harnic, îşi făcuse gardul la loc şi lucra toată vara în rând cu zidarii şi cu dulgherii, ca să ridice casă pentru feciorul său, care era logodit cu una din cele mai bune fete din sat şi n-aştepta decât ca să fie gata casa pentru ca să facă şi nunta.

IV

Era mare bucurie la casa lui Andrei.

Mare e bucuria să ai un fecior voinic, cuminte şi harnic, cel dintâi şi mai mare dintre feciorii tăi, sprijinul tău la bătrâneţe, şi să-l vezi aducându-şi nevastă bună la casa ridicată din hărnicia lui.

Era deodată şi nuntă, şi sfinţirea casei. Ziua senină şi frumoasă, Floarea rumenă şi sprintenă, băieţii şi fetele cu sufletul plin de neastâmpăr, Andrei el însuşi tot slab şi supt la faţă, dar cu sângele cald şi cu ochiul vioi. Lume multă, mâncări şi băuturi cu belşug, lăutari, chiote, nuntă mare şi veselă era în cele doauă case, la bătrâni şi la tineri.

Andrei, cu toate ăceste, eră, ca totdeauna, voios, dar nu vesel, ci liniştit şi chibzuit.

Prea multe erau necazurile prin care trecuse, prea mult se deprinsese cu gândul că viaţa e numai amar şi necaz, dureri şi greutate, şi acum, când bunătăţile-l năpădiseră, se temea ca nu cumva amăgiri să fie toate. Ştia cum toate se pot pierde de azi pe mâne şi nu îndrăznea să se bucure din toată inima, pentru ca nu cumva, pierzând mâne fericirea, să se simtă prea greu lovit. Era ca săracul care, găsind o comoară, nu îndrăzneşte să se atingă, nici să se bucure de ea, nici să

zică: „A mea este!”

Stetea deci liniştit în mijlocul celorlalţi şi se bucura de bucuria lor, şi nu o dată i se ivi în minte gândul: „Ferice de voi, care credeţi că toate sunt adevărate şi dăinuitoare!”

Iar Baciu, bogatul, auzea chiotele şi cântecele şi lăutarii din curtea vecină şi şedea ascuns în casa lui cea noauă şi nu voia nici să mănânce, nici să beie, nici să vadă pe nimeni, nici să ştie de nimic.

În altă parte a casei şedea Ana cu băiatul cel cu faţa plină de plăgi şi plângea şi nu mai ştia ce să facă.

Într-un târziu, ea se ridică ţinându-şi capul sus, îşi şterse lacrămile şi ieşi afară ca să împartă porunci.

Înspre amurgul serii intră apoi la Baciu, gătită de sărbătoare şi cu o tavă în mână.

Pe tavă era un cocoş fript, cel mai frumos dintre cocoşii ei, o plăcintă, o garafă cu vin şi, împăturate frumos, altiţele ei de borangic cele cusute în fir şi mătase.

Niţă, băiatul, stetea şi el în prag, cu o creangă de rosmarin în mână.

— Să mergem – zise ea – să-i ducem cinste, că e timpul să se împartă cinstele.

Baciu se ridică în picioare ca deşteptat din somn şi faţa i se lumină.

— Da – grăi el uşurat – să mergem; în ceas bun să-ţi fie venit gândul!

Mulţimea adunată în curtea lui Andrei rămase încremenită când Baciu intră pe poarta deschisă cu nevastă-sa şi cu băiatul. Era parcă morţii ar fi ieşit din mormintele lor, ca să ia şi dânşii parte la bucuria obştească, şi hora se opri în loc, lăutarii tăcură, chiotele şi vorbele vesele amuţiră.

Andrei, care le vedea şi auzea toate, se sculă din capul mesei, unde se afla, ca să vadă ce s-a întâmplat afară de s-a făcut linişte aşa, deodată. El însă n-apucă să-şi părăsească locul, când Baciu şi Ana se iviră cu copilul lor în pragul casei.

Oamenii casei, nuntaşii şi cei în bun ceas sosiţi

rămaseră câtva timp muţi şi nemişcaţi ca stâncile de sub coastă.

Era pe întunecate.

— Aprindeţi lumânările, grăi Andrei în cele din urmă; aduceţi toate luminările şi le aprindeţi, că e bună şi mare ziua la care am ajuns!

Ochii lui se umplură de lacrămi, în vreme ce Baciu şi Ana steteau cu ochii în pământ, iar băiatul privea voios şi cu inima deschisă la meseni.

— Aici! urmă Andrei; aici, vecine, aici, vecină! Faceţi loc! Aici în capul mesei! Voi să fiţi nunii celei mai frumoase nume. Vino, băiete, şi învaţă cum om cu om se bucură!

Baciu şi Ana s-au aşezat în fruntea mesei, dar nimic n-au zis: fapta lor spunea prin ea însăşi ceea ce în graiul omenesc nu se poate spune.

Abia târziu, în toiul nunţii, s-au deschis inimile la căldura bucuriei obşteşti.

VECINII II

PARASCHIV CIULIC Gap. I

SUFERINŢELE DOMNULUI CIULIC

Domnul Paraschiv Ciulic trăia şi el cum trăiesc toţi oamenii cărora nu le-a venit încă rândul să moară.

Că lumea nu e făcută de dragul oamenilor ce se străcoară printr-insa, aceasta o simte, firește, fieştecare dintre noi, cel puţin câte o dată pe săptămână! D-l chilie însă era în toate clipele vieţii lui pătruns de gândul că viaţa omenească e un canon.

Deşi trăia dar numai fiindcă n-avea încotro, el nu-şi dorea moartea, nici se plângea de suferinţele vieţii, ci se simţea mângâiat în sufletul lui când îşi dedea seamă cât a suferit şi cât mai are încă să sufere. Astfel, viaţa lui era un bineîncheiat şir de suferinţe şi, întocmai precum zgârcitul îşi numără mereu comorile şi face mereu socoteala dobânzilor cu care le va mai spori, dl. ciulic iubea singurătatea fiindcă, stând aşa numai el cu sine, putea să-şi reamintească în toată tigna suferinţele trecute şi să-şi închipuiască pe cele viitoare.

Erau mai ales patru lucruri care-i amărâseră şi-i

amarau şi acum viaţa: pisicile, cânii, slugile şi copiii, mai presus de toate copiii.

Odinioară mai era şi un al cincilea lucru, femeile; acum însă acele timpuri erau de mult trecute, şi Ciulic socotea şi femeile în rândul oamenilor canoniţi.

De câte ori, gândindu-se la lucrurile din lumea aceasta, el îşi dă seamă CEBfe-a avut copii, inima i se umple de mândrie şi faţa i se înseninează. Căci fieştecare copil care se naşte e un izvor de suferinţe omeneşti, deci o dovadă că e mare păcat, ce are să fie ispăşit; acela dar care nu are copii e mântuit după ce şi-a trăit traiul.

Fost-a şi el copil, vai de mama lui, biata' de văduvă! Cât a canonit-o el pe ea ar fi destul pentru şapte vieţi, dar şi bătăi a mâncat, şi foame, şi frig a răbdat, de-l trec fiorii când îşi aduce aminte de zilele copilăriei lui. Se judecă, om bătrân acum, el însuşi pe sine copil şi vede apriat că nu putea să fie decât precum era, fiindcă rostul lui în lumea aceasta era să amărască, viaţa mumei sale, pentru ca să mănânce bătăi şi să rabde foame şi frig. Răutatea care era în el trebuia să iasă odată la iveală, şi e bine c-a ieşit atunci, iar nu mai târziu, când în alte fapte s-ar fi dat pe faţă, şi nu o mamă, ci oamenii nemiloşi ar fi răsplătit-o.

Atunci, copilul de unsprezece ani a fugit din şcoală, a părăsit casa părintească şi-a umblat ani de-a rândul fără căpătâi prin lume, ca să scape de mumă-sa: astăzi, om cu viaţa petrecută, ar vrea să poată plânge când îşi aduce aminte de sărmana lui mumă, care atât de mult a suferit printr-însul şi prin care el atât de mult sufere, şi ar da el singur nu ştie cât ca s-o poată vedea o dată încă prin vis.

Atât are şi el în lumea aceasta: tot ceea ce se iveşte mai departe împregiurul lui, om fie, dobitoc fie, fiară fie, nu are pentru el decât rostul răului pe care poate să i-l facă.

Ce-ar mai putea să aibă el în lumea aceasta!?

Ca un vis urât afară din cale, se reivesc în sufletul lui amintirile rămase din anii petrecuţi prin cârciumile de la Obor, de la Filaret şi de la Capul-Podului.

Vai de stăpânii lui, dar vai şi de el!

Intra gonit de foame ori de frig, ca câinele fără de stăpân, stătea câteva săptămâni în ghionturi şi în trânteli şi ieşea alungat şi adeseori plin de sânge, dacă nu fugea la timp, ca să se piardă printr-una din mahalalele mai depărtate.

Tot el însuşi este şi acum, şi i-e greu să se creadă pe sine.

Cum a venit, Dumnezeu ştie, dar trebuia să vie în sufletul lui fireasca duşmănie care desparte pe om de om şi nu te lasă să uiţi că tu eşti tu, şi tu singur eşti tu însuţi. A aflat-o aceasta de la ceilalţi oameni, care toţi îi dădeau sarcina mai grea şi-i aruncau bucata mai proastă.

Dacă pisica răsturna cratiţa cu lapte, el mânca trânteală; dacă vreun cine fugea cu o bucată de carne ori spărgea vreo oală, spinarea lui răbda: el şi pisicile, el şi câinii erau duşmani fireşti, şi soarta lui era cea mai grea, căci el nu putea să fugă, nici să se ascundă fie sub coteţ, fie în pod, ci trebuia să rabde nedreptatea ce i se făcea şi să simtă în fieştecare zi că nu e nimeni ca să-l apere, când el însuşi nu se poate apăra. Vai era însă şi de pisica, şi de câinele care cădea în mâinile lui!

Vai şi de copiii care se aţineau după el, zicându-i mereu: „Hingherule!”

Dară vai, după toate, de pielea lui!

Tras, împins, mânat de ghionturi, s-a pomenit în lume; şi viermele se zvârcoleşte şi el când îl calci. Dacă nu putea să dea cu pumnul în faţa celui ce-l lovea, scrâşnea din dinţi, se punea la pândă şi lovea din dos. Minciuna şi obrăznicia sunt şi ele arme omeneşti, şi multe poate să facă omul când nimeni nu-l vede. Era dreptatea pe care şi-o făcea el însuşi, dacă fura ori strica, unde altul cade în bănuială; şi tot numai dreptatea şi-o făcea dacă vărsa ciorba pe care n-o putea mânca, ori rupea în bucăţi haina pe care n-o putea purta.

A avut şi el dacă nu mulţumiri, cel puţin satisfacţiuni în tinereţele lui.

C-a fost luat adeseori pe sus, c-a petrecut nopţi la poliţie, că trupul îi era mereu plin de vânătăi, că stetea

mereu în pragul Văcăreştilor – aceste erau lucruri fără de care viaţa lui n-ar fi avut nicio noimă.

Aşa trebuia să fie pentru ca el să se facă din zi în zi mai vânjos, mai sprinten şi mai născocitor.

Că n-o să mai găsească stăpân, de aceasta el nu se temea niciodată: nu se obosea, nu adormea nici dac-ar fi trebuit să stea trei nopţi de-a rândul în picioare, iar fleicile fripte de dânsul puteai să le pui pe masa lui vodă.

Şi încă un lucru, mare lucru: nu era cheltuitor.

Stând în uşa birtului, la grătar, şi bătând din cleşte, ca să tragă luarea-aminte a trecătorilor asupra mirosului de fleică şi de mititei, el privea mereu înainte, stăpânit de-un singur gând: s-ajungă cât mai curând om cu grătarul lui, ca să facă pentru sine ceea ce acum face pentru alţii şi să le facă altora ceea ce i se făcea lui. De aceea mulţumirea lui era să pună para lângă para – el ştia cum – şi răbda cum atât a răbdat mai bucuros decât ca să dea pentru sine din al lui.

N-ar fi avut nevoie s-o facă.

S-a străcurat cum a ştiut că să nu tragă la sorţi, apoi, om de doauăzeci şi unu de ani, şi-a făcut acte falşe, ca să poată lua în căsătorie pe stăpână-sa, care ar fi putut să-i fie şi mamă, vai de capul lui, dar şi de al ei!

Câţiva ani, până ce nu s-au desfăcut, el numai şi dânsa ştiau ce au fost unul pentru altul; apoi şi-a luat alta mai tânără, care voia să-l toace ea pe dânsul, şi a fugit cu un epistat când a văzut că nu-l poate.

Tot visul cel urât afară din cale sunt şi aceşti ani de căsnicie: zile şi nopţi petrecute în luptă cu câinii şi cu pisicile vecinilor, care, simţind mirosul de fleică, se vârau pe sub poartă ori săreau gardurile, zile şi nopţi petrecute în ceartă cu nevasta, care se cotea cu muşteriii şi născocea fel de fel de chipuri, ca să scadă socotelile, zile şi nopţi petrecute în încăierări cu slugile, care-l necăjau, îl minţeau, îl furau ori îi făceau pagubă, iar prin fund se mai ivesc şi copii de mahala, care dau târcoale, se uită pe sub căciulă şi zic încet: „Hingherule!”

Un singur gând luminos avea: că odată, în curând şi

din zi în zi mai curând, va ajunge să fi strâns destul pentru ca să scape de toate şi să trăiască tignit din dobânzile plătite de alţii. Punea dar înainte para lângă para, răbda cum a răbdat de când s-a pomenit în lume şi se mângâia cu tigna vieţii viitoare.

Acum era venită şi această viaţă viitoare.

Sus în Dealul Spirii îşi zidise nişte case mari, frumoase şi împrejmuite ca o cetate. Curtea e şoselată şi-i acoperită cu un strat de pietriş cernut; grădina are boltă de viţă, răzoare aşternute cu nisip, straturi detrandafiri şi alee de pomi roditori, tot soiuri alese; odăile sunt largi, cu tavanul înalt şi mobilate boiereşte…

Ce folos însă, dacă el nu poate trăi tignit în casa lui!!

Mult îi place să stea în grădină, ca să plivească trandafirii şi pomii, să lege viţa din boltă ori să cureţe buruiana din răzoare. Vecinii de dimpregiur au însă de spuză de copii, care aruncă cu cioburi în grădină şi-i se joacă cu zmeii, încât vârfurile pomilor lui sunt mereu pline de sfori, de bucăţele de hârtie şi de fâşii de zdrenţe. Ba vara, când poamele încep a se coace, gămanii se urcă pe uluci şi născocesc fel de fel de mijloace ca să-i fure poamele, încât îi rup toate crengile. Iar pisicile din vecini, ştiind că n-are câne la casă, ţin sobor în grădina lui, îşi fac cotrog prin straturi, ba intră în curte, în bucătărie, se urcă în podul casei, se încuibă în casa lui.

Astfel i s-a făcut cu încetul lehamite de grădină şi nu mai intra în ea ca să nu se necăjească.

Unul dintre vecinii lui, cel de la dreapta, are un pierde-vară de băiat, care ţine porumbei şi a mai sădit şi un şir de salcâmi de-a lungul mezuinei: ziua toată porumbeii ţopăiesc pe tablele de pe casa lui Ciulic şi umplu acoperişul de gunoi, încât nu e chip s-aduni apă de ploaie, iară curtea cea frumoasă, orişicât ai mătura-o, mereu e plină de pene, de flori scuturate ori de frunze căzute de pe salcâmi.

I s-a făcut lehamite şi de curte şi trece repede prin ea când pleacă undeva ori se întoarce acasă, îşi dă silinţa să nu vadă, ca să nu se mai necăjească.

Dincolo, la stânga, e o cocioabă de casă în mijlocul unui maidan plin de bălării. E în dosul casei lui maidanul, dar cât ţine ziua el aude mereu ţipete, şi răcnete, şi plânsete, şi vaiete de copii mărunţi, care se joacă şi se încaieră, se bat mereu între dânşii şi sunt bătuţi de alţii.

La uliţă nu e mai bine. Mai la deal, peste drum, a cincea casă, e şcoala primară, şi pereţii casei lui sunt plini de mutre pocite şi de fel de fel de inscripţiuni. A ţinut să-i vopsească în ulei fiindcă aşa e mai trainic, şi i-a plăcut faţa guşii de porumb fiindcă e dulce: atât le-a trebuit copiilor. Cu cât mai des îi alungă, cu atât mai vârtos apasă plumbul şi atât mai proaste sunt inscripţiunile cu care îi mâzgălesc casa. Ba, precum se vede, tot faţa cea dulce, în care şi-a vopsit casele, îi adimeneşte şi pe cânii din mahala, căci ziua întreagă dorm în umbra caselor lui.

Degeaba se ceartă cu vecinii; degeaba i-au fost umbletele pe la directorul şcolii şi pe la poliţie; degeaba s-a pus la toate alegerile bine cu cei de la primărie: fieştecare om are dreptul de a supăra pe ceilalţi şi, când iese la uliţă, cânii fug cu coada între picioare, copiii se uită la el pe sub căciulă, iar vecinii îşi fac de lucru în altă parte, ca să nu dea faţă cu el.

În casa lui, în sfârşit, vechea zoală cu slugile.

Şi-a ridicat grajd şi şopron, fiindcă-i plac caii, singuri caii din toate fiinţele vieţuitoare. Trăsura e noauănouţă, în şopron, dar grajdul şi odaia vizitiului stau deşerte. Caii şi i-ar fi cumpărat, dar nu s-a putut hotăr să-şi ia vizitiu, când rândaş trebuia neapărat să ţie pentru curte şi pentru grădină, fără jupânească nu putea să rămâie şi pe deasupra mai era şi bucătăreasa, care-l şi spăla. Trei oameni – şi el singur: nu putea să intre-n mintea lui gândul ca să mai vie şi al patrălea.

Al patrulea!?

Jupâneasa fără de aşa-zisul bărbat poţi s-o cauţi, dar n-o găseşti, iar bucătăreasa era şi ea femeie. Curtea lui era plină, încât adeseori îl cuprindea simţământul că el nu e acasă la dânsul, ci stă în gazdă, o gazdă rea, de care trebuie să te fereşti bine, zăvorând uşile mai nainte de a te

culca.

I se făcuse lehamite şi de casa lui.

Pleca dimineţile în piaţă şi se plimba prin hală, pe la pescari şi printre zarzavaturi. N-avea nimic să vândă, nici să cumpere, dar îi plăcea să ştie cum stau preţurile, să vadă cum oamenii se înşală unii pe alţii şi să se certe cu datornicii lui, dacă se lăsau să fie scoşi din ale lor.

I-e la amiază zi intra în vreunui din birturile de pe piaţă şi, dacă nu era zi de post, lua o ţuică, o mâncare cu carne şi, rar de tot, câte o fleică, bea un cinzec de vin, apoi se ducea la cazin, unde petrecea la o cafea până seara, uitându-se cum alţii se bat între dânşii fie la biliard, fie la table, fie la domino, fie mai ales în joc de cărţi şi râzând cu necaz de cei ce răni îneau în pierdere.

Serile, când se întorcea acasă, nu mai auzea zbierătele copiilor din mahala, nu mai vedea nici mâzgăliturile din faţa casei, nici gunoiul din curte, nici firimiturile de zmei prin crengile pomilor din grădină şi – mare lucru! – nu mai avea nevoie de slugi.

Rămăsese răzemat într-o singură babă, care-i făcea dimineaţa cafeaua, îl spăla şi-l aştepta serile cu masa aşternută pentru fasole, varză, mămăligă cu brânză ori, la zile mari, pentru un pui fript la frigare.

Tot baba îi ţinea şi rânduiala casei.

Cam la doauă săptămâni o dată el rămânea acasă, deschidea odăile să se aerisească şi o punea pe baba să măture şi să scuture praful; apoi iar încuia şi se mărginea la o singură odaie, cea din fund, unde dormea, mânca şi-şi petrecea ziua când se întâmpla să rămâie acasă.

Singură această odaie era în adevăr casa lui.

Dar era şi făcută anume pentru dânsul.

Pusă în planul arhitectului drept sufragerie, ea era cea din urmă în rândul încăperilor rezervate pentru stăpân şi avea doauă intrări, una despre celelalte încăperi, iar alta despre curte, unde se afla bucătăria, în altă casă mai mică. Deşi era încăpătoare, proprietarul a ţinut să-i dea o singură fereastră mare, cam ca cele de pe la hanurile prin care el îşi petrecuse viaţa. Ca să aibă vedere liberă spre

grădină şi lumina deplină, cu care era deprins din timpul când bătea cleştele la grătar, el pusese în fereastra aceasta numai doauă geamuri mari, groase şi curate ca apa de izvor. Drept mobilă avea acum în odaia aceasta numai o masă de stejar, un bufet mare, tot de stejar, în peretele despre maidan, un pat turcesc în colţul despre curte, patru scaune de trestie şi o masă de scris aşezată pe o casă 172

de fier, în care ţiiiea poliţe şi mărunţiş, deoarece hârtiile de valoare îi erau date la casa de depuneri, iar banii îi avea parte la datornici, parte la bancher.

Viaţă săracă, dar liniştită, pe cât liniştea e cu putinţă în mijlocul acestei lumi pline de pisici, de câni, de slugi şi de copii.

Cât pentru oameni, ei nu-l prea supărau.

Cămătar nemilos şi zgârcit, cum îl ştia lumea, el adunase mare bogăţie, care se sporea mereu, fiindcă el nu cheltuia într-un an ceea ce câştiga adeseori într-o zi. Iar bogăţia îi face pe cei ce o au să-şi ţie capul sus şi pe cei ce n-o au să stea umiliţi. Mai ales în timp de alegeri săptămâni de zile de-a rândul caretele elegante nu lipseau din faţa casei lui, căci se ştia că are multe poliţe prin mahala şi mai ales în piaţă şi poate, dacă vrea, să dispună de multe voturi. Puteau dar vecinii să se facă că nu-l văd, dar când se aflau în faţa lui, steteau cuprinşi de temere şi de respect, fiindcă ştiau că multe poate.

Ce vor fi gândind în capul lor şi ce vor fi zicând în dosul lui, aceasta o ştia el; tocmai de aceea era necruţător şi, trecând prin lume, se uita des înapoi.

Om înalt, spătos şi cu umerii oarecum ridicaţi, el părea din dos mult mai tânăr de cum în adevăr era, fiindcă se ţinea drept, călca rar şi apăsat şi n-avea decât pe ici, pe colo câte un păr cărunt. Din când în când însă el se oprea, îşi sucea trupul şi se uita înapoi, ca şi când s-ar teme ca nu cumva să fie apucat fără de veste. Atunci bătrâneţea se vedea din faţa lui uscată şi zbârcită şi din ochii mărunţi şi scrutători, care ieşeau la iveală de sub sprâncenele mari şi îmbinate. Doi dintre dinţii de din jos erau ieşiţi din linie şi ţineau buza oarecum rânjită, încât, văzându-l aşa, era

peste putinţă să nu-ţi aduci aminte de cânele rătăcit, care aleargă de-a lungul uliţilor şi, gonit de alţi câni, se opreşte mereu, se întoarce înapoi şi-şi arată îndârjit colţii.

Îndârjit era şi dl. ciulic.

Nu mai avea tignă nici în singura lui odaie.

O piatră zburată despre casa de pe maidan sfărâmase unul din cele doauă geamuri mari, iar comisarul de 173

coloare, chemat şi venit fără întârziere la faţa locului, încheiase cuvenitul proces-verbal, în care constata că piatra a fost aruncată de Ermil, băiatul de şapte ani al domnului Anastase Călin, zicea însă că mai departe el nu poate să facă nimic, ba stăruia ca păgubaşul să nu mai meargă degeaba nici pe la judecătoria de ocol, deoarece în casa de pe maidan stă un biet funcţionar bolnav şi ajuns în mare mizerie, un om căruia n-ai ce să-i iei, nici ce să-i faci.

Asta nu era vorbă de comisar.

D-l ciulic cunoştea pe oamenii în mijlocul cărora trăia şi ştia că trebuie să fie la mijloc un mare interes pentru ca comisarul de poliţie din coloarea lui să-şi ia inima în dinţi şi să-i zică:

— …Lasă-i, nene Chivule! Să mai treacă şi de la dumneata… Atâta pagubă!

Îi era destulă căldura cu care stăruia comisarul pentru ca să ştie că e vreo slăbiciune omenească la mijloc.

Iar slăbiciunile omeneşti sunt lucruri pe care el nu poate să le ierte.

Aşa cum s-a ivit în lume şi cum s-a făcut om, el era nemilos faţă cu sine şi nu putea să fie îngăduitor faţă cu alţii.

Nu era în gândul lui lucru mai mare decât tăria omului, care stă în loc când ar voi să meargă, se scoală când ar voi să doarmă, tace când ar voi să vorbească şi se ridică de la masă când vin la rând bucatele cele bune.

În tinereţele lui râdea de oamenii care, alergând după plăceri, dădeau de fel de fel de supărări; ajuns om mai matur, el mustra pe tinerii uşuratici şi le dedea drept pildă înţelepciunea lipovenilor din mahalaua lui, care fug de plăcerile lumeşti, ca să scape de amarul vieţii; acum la

bătrâneţe, în sfârşit, cea mai mică slăbiciune era în gândul lui un greu păcat.

Nu mai era deci vorba de paguba şi de supărarea ce avuse: cobora Dealul Spirii, pe lângă Arsenal, ca să meargă la prefectură şi de acolo la primărie, şi să-i arate comisarului că ai ce să-i iei şi ai ce-i face.

Cine-l vedea mergând în felul lui, pas cu pas şi iar oprit în loc, ca să privească înapoi, cum paiangentul înaintează de-a lungul pânzei întinse, trebuia neapărat 174

să se uite după dânsul şi să-şi zică, dacă nu-l cunoştea: „Acesta trebuie să fie cineva!”

E omul care a muncit, a suferit, a răbdat, s-a zbuciumat o viaţă întreagă, iar acum, după ce i s-au împlinit toate dorinţele, se întreabă mereu: „Şi-apoi!? atât e tot!? nu mai urmează nimic mai departe? nimic nu mai poate viaţa să-mi deie!?”

Cap. II

MULŢUMIRILE DOMNULUI CALIN

Jos, în casa de pe maidanul cel mare, dl. călin îşi fuma ţigara tot ca-n timpul când, student la Universitate, se deştepta pe la zece şi zicea că nu-i încă timpul să se scoale, că mai poate încă să stea în culcuşul cald.

Ca să şi-o poată fuma în toată tigna, el vârâse sub cele două perini de la căpătâi şi paltonul de iarnă, adunat cocoloaşă, ca să fie vârtos.

Unul dintre picioarele lui, cel de la stânga, înţepenit în urma unei inflamaţiuni stagnante în încheietura de la genunche, era întins şi acoperit cu pătura de lână ce-i servea drept plapomă, iar celălalt, sănătos, era adunat spre trup ca un fel de răzemătoare pentru cartea cea mare, din care bolnavul citea cu glas tare. Erau *Vieţile Sfinţilor* pe care, în lipsă de altă lectură, le împrumutase de la preotul bisericii din vale şi le găsea acum foarte frumoase.

De obicei citea din cartea aceasta Agata, care era fată de preot, din Bucovina; acum însă şedea cu copilul la sân pe un scăunaş de la picioarele patului şi asculta.

Ermil sfarmă-geamuri asculta şi el, îngenuncheat la căpătâiul patului, drept pedeapsă pentru că-i dăduse

brânci Ceciliei, care era culcată pe o vechitură de divan, cu capul înfăşurat în o cârpă udă, cum li se cuvine copiilor trecuţi prin vreo nenorocire.

Ea a plâns foarte amarnic, apoi a gemut foarte dureros, iar acum se află în faza suspinelor din ce în ce mai rare.

Era una din clipele de linişte atât de rare în casa de pe maidan, şi dl. căjin citea cu multă râvnă viaţa şfintului Dionisie, episcopul de Alexandria.

Agata se uita din când în când la cititor, dar din faţa ei se vedea că puţin îi pasă de toată sfinţenia părintelui Dionisie.

Era mâhnită. Lasă că nu-i trecuse încă supărarea, pe care i-o făcuseră copiii, dar o mai supăra şi bărbatul ei, care n-avea răbdare să aştepte până ce adormea Dorin, copilul de la sân, ci se încăpăţâna să citească el.

Asta-i făcea mult rău, fiindcă-l obosea şi cititul cu glas tare, şi ţinutul cărţii celei mari.

Apoi Agata era unul dintre oamenii care, tăindu-se la deget, se plâng că nu mai pot lega rănile altora. Nu era pentru ea trebuinţă mai neastâmpărată decât să sară, să le facă altora vreo plăcere, să ferească pe alţii de dureri, şi el, citind însuşi, o lipsea de mulţumirea de a-i citi ea.

Îi venea să sară, să ia cartea şi s-o arunce cât colo: tocmai fiindcă lui îi plăceau cele citite, ea ar fi voit să le audă din rostul ei.

Iar omul, când are vreo supărare, şi le aduce aminte încetul cu încetul pe toate, şi pe cele trecute, şi pe cele viitoare. Pe când dar el citea parcă n-ar fi în lumea aceasta decât necazurile şi durerile celor întru fericire pomeniţi, ea vedea în gândul ei mizeria grea în care trăiau de când el şi-a pierdut postul. Vânduseră unul câte unul lucrurile pe care şi le-a adunat în timpul căsniciei lor de noauă ani, iar acum venea iarna, şi copiii erau desculţi şi dezbrăcaţi, ea nu mai avea decât haina de pe trupul ei, lemne cumpărau cu braţul şi nimeni nu mai venea pe la dânşii, niciunul din prietenii lui nu-şi mai aducea aminte de dânsul. Iar acum bărbatul ei mai şi fusese condamnat în lipsă, ca să

plătească 54 lei despăgubire şi cheltuieli de judecată, ba primise somaţiune ca în timp de 30 zile să deşerteze casa de pe maidan, pe care arhitectul primăriei o declarase drept ruină.

Ce-i păsa ei de viaţa sfântului Dionisie!?

Dar nici clipa de linişte de care se bucura dl. călin nu era decât o clipă, adică ceva ce fu când zici că este.

„Bocu, fratele mai mic al lui Ermil, rămăsese singur afară, şi fiindcă n-avea ce face şi trebuia neapărat să facă ceva ca să nu i se urască în lumea aceasta, a început să zgâţiie doniţa plină cu apă, căci eră fructică, mare minune, cum pleoşcăia apa. Apoi doniţa s-a răsturnat şi apa s-a vărsat asupra neastâmpăratului zgâlţâitor.

Un amarnic „a-o-nu!" vesti pe cei din casă că o mare nenorocire s-a întâmplat şi că lumea trebuie să alerge s-aducă ajutor.

Cecilia, o persoană foarte zeloasă, se ridică iute ca o veveriţă speriată.

— Mamă, mamă! strigă ea. N-auzi? Bocu plânge! I-a dat cineva brânci.

— Drăguţa tatii! grăi dl. călin înduioşat, ca totdeauna, când zelul Ceciliei se dădea pe faţă. Ce va să zică femeie! Du-te, Agată dragă!

Agata, deşi femeie şi ea, rămase nemişcată, fiindcă adormise abia acum copilul. Cecilia însă, cuprinsă de simţământul datoriilor sale de soră mai mare, trecută acum de patru ani, uita propriile ei dureri şi alergă să-i vie frăţiorului într-ajutor.

Când ea deschise uşa, Bocu stătea în prag, cu mâinile lăsate în jos, cu gura căscată şi udat ca o curcă plouată, icoană vie a celei mai groaznice nenorociri.

D-l călin, deşi supărat că i-a întrerupt lectura prin acest nou accident, nu-şi putu stăpâni râsul. Agatei însă nu-i venea de loc să râdă, fiindcă trebuia să-l premenească şi nu prea ştia cu ce.

În vreme ce ea aşeza copilul pe divanul unde zăcuse Cecilia, Ermil, dând cu socoteală că el e acum de prisos la căpătâiul patului, se ridică, se retrase tiptil peste prag,

sări într-un picior şi p-aci-i fu drumul. Singură Cecilia, care toate le vedea, a prins de veste că el a plecat. Pe când dar Agata regula situaţiunea lui Bocu' scăpă şi Cecilia peste prag, pentru ca nu cumva fratele ei mai mare să facă ceva fără de dânsa.

Când Bocu, îmbrăcat cu una din cele trei rochiţe ale surorii lui mai mari, ieşi după dânşii, Ermil era cocoţat în vârful unui salcâm din faţa casei, iară Cecilia se uita uimită şi cu jind la el.

De! ce să-i faci, dacă era băiat, şi atât de mare!

— Adă-mi cartea! grăi Agata uşurată, şi se aşează iar pe scăunaş.

Nu-i vorbă, era supărată, era cuprinsă de griji, dar de aici înainte nu mai citea el.

— Unde ai rămas? întrebă ea după ce, luând cartea, mai potrivi pernele la căpătâiul lui.

— La omilia despre ciumă. Aici! zise el, arătând locul în carte.

Agata citi:

— „Molima nu ne-a cruţat; pentru creştini însă aceasta, întocmai ca alte nenorociri, e prilej de încercare şi de binefacere. Mulţi dintre ai noştri, uitându-se în aceste împrejurări pe sine, au perit purtând grijă pentru bolnavi şi nevoind a-i părăsi, căci iubirea către Iisus H.ristos îi ţinea lângă dânşii. Luat-a asupră-şi boala fraţilor săi şi s-au încărcat ei înşişi cu durerile lor (Isaia, LIII, 4). Au făcut pe câţiva iar sănătoşi, pierzându-şi viaţa pentru dânşii".

Agata se opri, îşi ridică ochii şi-i îndreptă spre soţul ei.

— Astăzi – zise ea zâmbind – ar mai face oare creştinii tot aşa?

D-l călin zâmbi şi el. Se aşteptase la întrebarea aceasta, fiindcă Agata, citind, raporta cele citite totdeauna la sine şi la ai săi.

— Tu vezi – zise el – că nici atunci nu toţi făceau aşa, ci numai aceia în care iubirea către Hristos era mai mare decât iubirea de sine. Nu-i pune tu pe aceştia alături cu nemernicii care atunci erau atât de numeroşi ca astăzi.

Citeşte mai departe.

Agata era supărată. Ea avea griji şi necazuri şi trebuia să i le spună cuiva în lumea aceasta ca să se uşureze: iară el îi tăia vorba. Dar ea citi mai departe:

— „A muri astfel e un martiriu care nu e mai prejos de eroismul mărturisirii făcute în faţa călăului. Văzutu-i-am sărutând trupurile celor fericiţi, închizând gura şi ochii lor, purtându-le pe umerii lor, luând asupră-şi toate grijile pentru înmormântarea rămăşiţelor lor, spălându-le cu mâinile lor, îmbrăcându-le în cele mai bogate ale lor veşminte, pentru ca în curând după aceea să primească ei înşişi aceleaşi servicii din partea fraţilor săi, credincioşi următori ai zelului şi ai iubirii lor de oameni. Nu tot astfel au făcut şi păgânii. Îndată ce vreunul dintre dânşii a fost atins de molimă, l-au alungat, cuprinşi de groază, din apropierea lor, au fugit până chiar şi de cei mai apropiaţi ai lor şi au lăsat trupurile lor neînmormântate, crezând, dar în deşert, că vor scăpa de moarte”.

— Care va să zică – grăi dl. călin – aceia care nu iubesc erau şi atunci, tot ca astăzi, nu numai răi, ci totodată şi proşti. Lasă-i, soro, că noi n-o să-i facem nici mai buni, nici mai cu minte, dacă nu sunt ei din ei că luând parte la durerile altora uită pe ale lor proprii, care sunt mai grele.

— Bine, grăi dânsa nerăbdătoare, filosofia ta e foarte frumoasă: dar ce facem noi?

— Când?

— După ce vor fi trecut 30 de zile?

Faţa lui Călin se întunecă.

— Adică peste patru săptămâni! zise el, apoi luă foiţa şi pachetul, ca să-şi mai facă o ţigară.

Agata era mulţumită. Aşa făcea el totdeauna când voia să vorbească, şi-i plăcea să-l asculte.

Era om frumos, mai mult bălan decât oacheş, cu ochii albaştri şi cu faţa slabă, şi mai ales acum foarte albă, pierdută oarecum în barba mare şi în părul lung, dar bine îngrijit. Ea însă îl vedea frumos numai când el era cuprins, ca acum, de o adâncă mâhnire, ceea ce rar se întâmpla.

El îşi aprinse ţigara şi puse lemnuşul de chibrit în cenuşerniţa ce sta pe pat, lângă el.

— Împăraţii – zise el foarte serios – au frumosul obicei de a-şi face pentru mai multe luni de zile înainte programul despre cele ce au să facă; ei bine! să facem şi noi ca dânşii.

Agata iar se supără: ea avea griji şi el o lua în zeflemea!

— Bine, soro, îi zise el serios; eu nu ştiu ce am să mănânc mâne, şi tu vrei să-ţi spun ce voi face peste patru săptămâni! Nu ştiu şi sunt destul de cuminte ca să mă împac cu gândul că nici nu pot să ştiu. Să vedem!

— Care va să zică – îi răspunse ea – să le lăsăm toate în voia întâmplării.

— Te rog să nu le laşi şi să faci ce vrei tu, dacă poţi, zise el. Eu am să mai aştept. De azi până mine ori până poimine pot să se întâmple o mulţime de lucruri ori să-mi vie o mulţime de idei, pe care acum nu le pot prevedea…

— Tocmai asta e ceea ce vreau eu, îl întrerupse ea. Să ne gândim, să ne înţelegem, ca să găsim vreo idee.

— Ideile nu se găsesc: ele vin aşa ele de la ele, când nici nu te gândeşti.

— Care va să zică, eu să nu mă gândesc la ziua de mâne?

— Ba să te gândeşti, dar în toată liniştea, ca şi când vorba n-ar fi de tine însăţi. Tu însă îţi faci inimă rea pentru supărări pe care le-ai avut ori pe care nu le ai încă şi poate că nici nu le vei avea, parcă nu îţi sunt destule supărările pe care le ai acum, în adevăr le ai, nu numai pe închipuite.

— Doamne! uşor vorbeşti tu, grăi dânsa aşezată. Pe tine te doare piciorul, numai piciorul: pe mine mă doare inima! Cu totul altfel ai vorbi dac-ai fi sănătos şi-ar trebui să mă vezi pe mine chinuită de durerile care acum te chinuiesc pe tine, perind cum eu te văd perind pe tine.

— Nimicuri – zise el – toate sunt nimicuri. Durere adevărată, durere în aievea nu e decât una singură, aceasta pe care o am eu aici în genunchele meu. Asta te sfâşie şi-ţi trece prin măduvă şi prin creieri, asta e, când

este, orişice ai face tu. Celelalte sunt numai supărări stârnite de piedicile ce ni se pun în cale, închipuiri care se pierd în faţa altor închipuiri, nimicuri în faţa adevăratei dureri. Tu mă vezi, cu toate aceste, că sunt voios.

El se ridică puţin şi-şi scutură capul, ca să-şi dea părul din faţă.

— Trăiesc – urmă apoi încet şi ca într-aiurea – zăcând aici şi simt cum încetul cu încetul viaţa se stinge în mine. Stau, nopţile, eu singur treaz, pe întuneric, iar inima mea râde văzându-vă dormind pe voi, care nu ştiţi încă ce e dulceaţa somnului pe care-l aveţi. Într-un târziu, mi-e parcă o zare de lumină se iveşte prin întuneric şi aştept cu neastâmpăr cântatul cocoşilor. Tot mai mult se dezvăluie ziua din noapte; tot mai desluşit se ivesc copacii şi casele din vale; păsările încep să zboare şi să cânte; se revarsă zorile mântuitoare ale dimineţii, şi inima mi se umple de veselie gândindu-mă la voi, care nu ştiţi încă ce frumoasă e, după o noapte nedormită, lumina zilei, ce plăcută e adierea dimineţii. Când tu te iveşti cu o falcă în cer şi cu alta în pământ, în pragul uşii, şi-ţi vine să plângi, fiindcă nu poţi să stăpâneşti patru copii deodată, în mine râde inima că nimicul acesta tot mai poate să te scoată din răbdare. Când tu mă întrebi deznădăjduită ce vom mânca astăzi, pe mine mă înveseleşte gândul că voi nu ştiţi încă ce va să zică mulţumirea pe care o aveţi bând, obosiţi, paharul de apă, şi plăcerea de care aveţi parte mâncând, cuprinşi de foame, coaja de pâine. Sunt nimicuri toate, adaose el peste puţin, cuprins de adâncă durere; ce-ţi pasă de piciorul meu, dacă mă vezi voioşi?

— Pentru că tu cauţi numai ceea ce e frumos în lume, zise ea.

— Nu, răspunse el, ci pentru că văd din întuneric o lume plină de lumină.

Ei tresăriră amândoi.

Afară iar se-ntâmpla ceva: Bocu şi Cecilia ţipau ca din gură de şarpe, iară Ermil răcnea, încât se deşteptă şi Dorin.

D-l călin se sperie, încât se simţea nenorocit că nu

poate alerga afară.

— Aşa ne trebuie – zise Agata cu amărăciune – dacă pierdem timpul cu nimicuri şi părăsim copiii în voia întâmplării.

Luând apoi pe Dorin în braţe, ea grăbi afară.

Cap. III NA PASTE A.

„Ai ce să le iei, ai ce să le faci!” De la aceasta dl. ciulic nu s-a abătut niciodată în viaţa lui: cum ar fi putut să se abată acum, când mai erau la mijloc şi slăbiciunile omeneşti ale unui comisar de poliţiei?

Ajunsă sentinţa definitivă, el a cerut fără de întârziere execuţiunea, şi pe când dl. călin îi vorbea nevestei sale despre mulţumirile acestei vieţi, dl. ciulic a venit însoţit de comisar şi de un portărel ca să pună sechestru. Pe ce? Asta era treaba lui!

Era pe la sfârşitul lunii septembrie, o zi posomorâtă şi cam friguroasă. Bălăriile de pe maidan, uscate acum, călcate de copiii ce alergaseră prin ele şi pline de gunoiul aruncat de vecini în mijlocul lor, erau parcă o mare grămadă de gunoi, din care se ridică pe ici, pe colo câte un pom plin cu cuiburi de omidă, câte un copac pe jumătate uscat şi, cam la mijloc, casa ruinată, în ale căreia ziduri se vedea pe ici, pe colo paianta.

Deşi nu crescuse-n perini de puf, nici îşi petrecuse viaţa plimbându-se pe covoare de Persia, dl. ciulic, ca toţi oamenii deprinşi cu lumina, se supăra când trebuia să calce pe gunoi. îi era silă să meargă înainte şi la primul pas se ivi în mintea lui gândul: „Ce oameni trebuie să fie aceia care pot să stea aici!?”

— Poftim! grăi el apoi arătând spre salcâm. Aşa-şi lasă oamenii copiii, şi să te miri apoi dacă sparg ferestrele vecinilor!?

În vreme ce Ermil, mândru şi fericit că el e singurul urcat în copac, făcea fel de fel de producţiuni gimnastice, dinspre vecinul de dincolo zbură ceva spre salcâm. Era o cutie de sardele, goală ca toate cutiile aruncate la vecini.

Cecilia cea sprintenă sări iute şi-o ridică, apoi începu să sară într-un picior şi să strige: „Ce am eu! Ce am eu!”

Bocu sări şi el s-o ieie de la dânsa, şi, fiindcă Cecilia nu voia să i-o deie, ei începură a striga, a-şi da brânci şi a se zgâria.

Nu mai rămânea decât ca Ermil, cel mai mare, să grăbească şi el, ca să le facă dreptate. Iute dar, ca o pisică, cu mâinile zdrelite şi cu pantalonii mai rupţi decât fuseseră, el se dete jos şi se răpezi răcnind la dânşii.

De aici ţipetele ca din gură de şarpe.

Gând Agata se ivi cu copilul în braţe, Cecilia şi Bocu alergau strigând deznădăjduiţi după Ermil, care fugise cu cutia, iar Ciulic, comisarul şi portărelul stăteau în faţa casei privind la copil – comisarul şi portărelul râzând, iar Ciulic, îndârjit şi cu băţul ridicat, gata să sară şi să lovească pe Ermil.

Înţelegând dintr-o singură privire că copiii se ceartă, ca de obicei, pentru ceva, Agata se întoarse ca să-i spună soţului său că nu e nimic, apoi ieşi iar, cu inima încleştată, în faţa casei, ca să primească pe cei veniţi.

D-l ciulic se opri mirat în faţa ei.

Nu era de loc cum şi-o închipuise el.

O femeie mititică şi slabă, tânără, de vreo treizeci de ani, şi foarte cumsecade, nu frumoasă, dar cu gropiţe-n obrajii curaţi, cu un zâmbet prietenos pe buze şi cu un copil voios în braţe. Parc-o mai văzuse undeva, parc-o cunoştea de mult!

Ceilalţi copii nu se mai certau, nu mai zbierau nici ei.

Ermil, văzând c-a venit cineva, aruncă cutia şi alerga spre casă. Cecilia alerga şi ea după Ermil; Bocu rămăsese dar singur stăpân pe cutie şi venea încet în urma lor, ca să întrebe pe mama lui: „Ce e aia?”

Ciulic privi la copiii care nu erau, ce-i drept, nici curaţi, nici bine îmbrăcaţi, dar rumeni şi voioşi, îşi întoarse ochii peste Agata la comisarul bănuit de slăbiciuni omeneşti, apoi se uită lung şi îndârjit la Ermil, care se apropiase şi stătea înaintea lui desculţ, cu capul gol, cu pantalonii rupţi, cu dreapta zgâriată în şold şi cu stânga lăsată în jos.

— Tu eşti, măi, acela care a spart fereastra? îl întrebă

el răstit.

Ermil se uită drept şi hotărât în faţa lui, dar nu grăi nimic, ci făcu numai din cap de doauă ori semnul că dai

— De ce?!

— Pentru că – răspunse Ermil răspicat – Cecilia a zis că eu nu pot!

— Da! şi eu am zis că nu poate! adăugă Cecilia, foarte mândră şi foarte fericită că are şi ea parte în această afacere atât de importantă, pentru care au venit trei domni, nu mai puţin.

— Ştii tu – grăi comisarul – că avem acum să-l ducem la poliţie şi să-l punem la arest?

— Nu-i adevărat! îi răspunse Ermil scurt. Tata a zis că eu sunt copil şi nu puteţi să-mi faceţi nimic.

— Dai adăugă Cecilia, şi tata a zisi

— Eşti un obraznic! strigă dl. Giulic.

— Da! îi răspunse Ermil cu convingere, căci aşa zicea şi muma lui!

Agata se simţea foarte nenorocită, iar comisarul ar fi voit să-l sărute pe băiat, pentru că atât de bine a ştiut să-l necăjească pe bătrânul posac.

D-l ciulic se-ntoarse supărat spre Agata.

„Cucoană, dacă ai, din păcate, copii, poartă grijă de dânşii şi nu-i lăsa sălbatici” – aşa voia să-i zică. Văzând însă strâmtorarea ei, vorbele i se făcură cocoloaşă-n gât.

— Mare canon! grăi el, grea pedeapsă! Dar noi am venit să punem sechestru!

— Vă rog, grăi dânsa poftindu-i să intre. Ştia şi mai nainte că pentru aceasta au venit; cu toate aceste, parcă-i înfipsese un fier roşu în inimă şi-i era ca şi când pământul s-ar clătina sub picioarele ei. Nu-i intra în minte gândul că e în lumea aceasta vreun om care poate să sechestreze ceva în casa ei; îi venea însă să intre în pământ, fiindcă n-avea nimic pentru ca să scape de ruşinea ce i se făcea.

În casa de pe maidan erau doauă odăi, şi la mijloc, între ele, un fel de tindă, în care era şi o vatră.

Agata, trecând prin tinda goală, deschise uşa de la dreapta, pentru ca cei veniţi să vadă dacă e ori nu ceva de

sechestrat în odaie.

Comisarul se opri râzând pe sub mustaţă la intrarea tindei; portărelul însă, care mai făcuse multe sechestrări cu dl. ciulic şi ştia că el totdeauna ştie să găsească ceva, intră în urma domnului Ciulic, care se oprise în pragul odăii de curând văruite, în care erau doauă paturi sărăcăcioase, o masă hodorogită, trei scaune de lemn, o maşină de fiert şi câteva zdrenţe într-un cuier.

El se întoarse spre cealaltă uşă.

— Aici zace soţul meu, care e bolnav, îi zise Agata tremurând.

— Tocmai! îi răspunse dl. ciulic. Voiesc să vorbesc cu el. Cu dumneata nu am nimic. El e stăpânul, şi el are să-mi plătească.

El deschise apoi şi intră. Avea dreptul s-o facă şi nu putea nimeni să-l oprească; comisarul ar fi voit cu toate aceste să-l apuce de guler, iar portărelul se opri în tindă şi se uita dând din umăr la comisar.

Intrând în odaia în care zăcea vecinul său, dl. ciulic se făcu roşu ca racul.

Odaia era plină de fum de tutun.

Tutun!?

Toate putea dl. ciulic să le ierte, fiindcă toate aveau un înţeles oarecare: fumatul însă? Fumatul!? auzi dumneata! omul acesta, care n-avea cu ce să-şi îmbrace nevasta şi copiii, omul acesta bolnav, prăpădit, umbra aceasta de om mai fuma, lua pâinea de la gura copiilor săi, ca să-şi poată umplea odaia şi trupul de cea mai drăcească otravă!? Grozav păcat! grozavă slăbiciune!

Atât era dl. ciulic de tulburat, încât nici că-şi mai putea da seamă despre cele ce se petrec într-însul.

Vedea în faţa sa pe acei copii desculţi şi pe femeia cu copilul în braţe, vedea cele doauă odăi deşerte şi pe omul bolnav, dar le vedea toate înecate oarecum în fumul de tutun şi, cuprins de un simţământ lui până acum necunoscut, se întoarse spre Agata.

— Cucoană – îi zise cu un fel de înduioşare – nu-l mai lăsa să fumeze!

Agaţă-i zâmbi cu dulceaţă. Parcă nu mai era omul de mai nainte. Era atâta bunătate în vorbele lui şi-n asprimea cu care le rostise!

— Ai auzit tu? grăi dânsa adresându-se la soţul ei. Îi zic şi eu – urmă apoi întorcându-se spre dl. ciulic – îl rog, dar în zadar.

Domnului Călin îi părea plin de haz omul care intră astfel în casa lui. Aşa, numai şi numai aşa putea să fie, aşa trebuia să fie bogatul vecin, care venea să-l execute pentru geamul spart de un copil: un om care vrea cu orice preţ să aibă cuvinte de a se necăji.

El se ridică puţin şi-şi scutură capul.

— Am onoare cu dl. ciulic? zise el zâmbind.

— Da, eu sunt! îi răspunse vecinul scurt.

— D-le Ciulic – urmă bolnavul – ceea ce mă pune pe mine pe gânduri nu e fumul de tutun, ci că nu-mi mai vine să fumez ca mai nainte!

Răspunsul acesta avea fără îndoială înţelesul lui foarte adânc; dar dl. călin se înşela crezând că vecinul său e dintre oamenii cu care se poate vorbi aşa.

— Ce boală ai dumneata? întrebă acesta ca şi când n-ar fi fost niciodată vorba de tutun.

— Mi s-a umflat – răspunse dl. călin mai serios – aşa, din senin, încheietura de la genuche.

— Nu poţi călca?

— Doamne fereşte!

— Te doare?

— Grozav! mai ales când se schimbă timpul.

— De când?

— Mai bine de un an.

— Şi ce zic doctorii?

Bolnavului, orişicare ar fi el, nu poţi să-i faci mângâiere mai mare decât întrebându-l despre boala lui. Căci pentru el boala e un fel de titlu de glorie, suferinţele sunt fapte eroice.

D-l călin ridică dar pătura, ca să-şi dezvelească piciorul, care era aşezat într-un fel de scoc făcut din scânduri subţiri.

Iar se-nşelă, căci dl. ciulic, care nu ştia ce va să zică boală, se apropie şi trase iar pătura peste picior. De ce adică să se uite el acolo? de ce să vadă? ce-i pasă lui?

— Uite! grăi dl. călin, aşa cum l-ai văzut, aşa stă de nu-mi aduc aminte de când. E un fel de apă în încheietură. Am pus gheaţă; m-am uns cu fel de fel de alifii: degeaba! Doctorii zic că poate să dea înapoi, şi nu-mi rămâne decât să rabd şi să aştept.

— Ce leafă ai dumneata? întrebă vecinul ca şi când n-ar fi fost niciodată vorba de umflătura din încheietură.

— Niciuna.

— În sentinţă se zice că eşti funcţionar.

— Am fost.

— Şi de ce nu mai eşti?

— Am avut concediu şi, după ce concediul mi-a expirat în două rânduri, am fost înlocuit cu altul.

— De când?

— De vreo cinci luni, de când m-am mutat aici.

— Atunci stai foarte rău! grăi dl. ciulic! dând din cap.

— Rău, îi răspunse bolnavul, acum foarte serios.

— De! urmă vecinul rece, eu am cu toate aceste să iau de la dumneata 54 lei.

D-l călin avea nevastă şi patru copii, nu ştia cu toate acestea ce vor să zică nevoile vieţii de toate zilele. Chiar dac-ar fi ştiut-o aceasta vreodată, ar fi uitat-o acum de când era bolnav, pus sub purtarea de prijă a Agatei. El dete dat din umeri. Nu mai era vorba de mâne, de poimâine, ci de clipa aceasta, şi nu ştia ce să facă, ce să zică.

Pentru dl. ciulic lucrul nu era nou, nici neobicinuit: el ştia de ce-a venit şi ce are să facă.

— Uite – grăi dânsul – am să-ţi fac o lesnire: să-mi dai o poliţă.

Asta era o amânare.

Faţa domnului Călin se înveseli, iar Agata ar fi voit să sărute mâna zgârcitului, despre care toată lumea vorbea rău.

— Un girant poţi să-mi dai? adăugă acesta.

Faţa domnului Călin iar se-ntunecă.

— Cum, Doamne! să-l găsesc – grăi dânsul întristat – când pe la mine nu mai vine nimeni, iar noi nu putem să ieşim din casă?

— Ei, lasă, că-ţi găsesc eu girant – grăi dl. ciulic băgând mâna în buzunar, să scoată blancheta pe poliţă – pentru 60, adică şaizeci].n. pe şase luni de zile.

Girant!? Găsea el între datornicii lui destui oameni care puneau bucuros iscălitura şi pe poliţa aceasta, când vorba era să le-o reînnoiască pe a lor. Nu! pierduţi nu erau banii aceştia!

— Unde ai fost dumneata funcţionar? întrebă el puind poliţa subscrisă în buzunar.

— La Căile Ferate, în secţiunea mişcării.

— Hm! Şi te-au înlocuit cu altul?

— Dai M-au considerat ca demisionat.

— Hm! Cum aşa?! Nu au pus un suplinitor în locul dumitale?

— Nu.

— Hm! zise iar dl. ciulic, pus pe gânduri.

„Omul ăsta mă minte! Omul ăsta umblă să mă înşele!” îşi zise el. îi părea peste putinţă ca un funcţionar să fie destituit numai şi numai pentru că e bolnav, ba tocmai când e bolnav.

Dar, la urma urmelor, puţin îl privea: poliţa o avea în buzunar, iar de celelalte, grija lui!

Îşi luă dar, ca prieten, ziua bună de la vecinul său, care se simţea foarte fericit că de asta a scăpat pe timp de şase luni. Câte se mai puteau întâmpla până atunci!

Agata, acum, în clipa aceasta, chiar mai fericită decât soţul ei, îl însoţi cu faţa voioasă pe marele binefăcător.

— Putem să plecăm, îi zise el portărelului; totul e în regulă: suma a fost achitată.

Portărelul, care-l cunoştea bine pe dl. ciulic, îşi puse mâna la pălărie şi plecă convins că nici nu poate să fie altfel; comisarul însă, care cunoştea bine pe oamenii din casa de pe maidan, era convins că dl. ciulic a spus un mare neadevăr şi nu-şi putea stăpâni obicinuitul zâmbet de satisfacţiune.

D-l ciulic se cutremură în tot trupul. Ar fi voit să scoată poliţa şi să i-o trântească-n nas, ca să vadă că n-a umblat degeaba, c-a avut ce să ia, ce să le facă. Asta însă, aici, acum nu putea s-o facă.

Ochii lui se opriră asupra copiilor, care râdeau ca toţi copiii când văd pe alţii zâmbind.

— Cucoană! zise el întorcându-se spre Agata, dacă ai, din păcate, copii, poartă grijă de dânşii, nu-i lăsa sălbatici!

Agata tresări înspăimântată de această schimbare, pe care ea nu putea s-o înţeleagă.

— O, Doamne! Domnule Ciulic! îi răspunse ea cu înduioşare şi cu glasul oarecum în doauă coarde, dacă n-ai copii, ai fost copil, ai avut mamă şi ştii că pe nimeni nu poate să-l doară ca pe mine dacă nu sunt cum i-aş dori; Dumnezeu ni i-a dat însă, ca să ne răsplătească pentru cele făcute de noi părinţilor noştri şi altora. Iartă-i pe ei, ca să uşurezi sarcina noastră!

D-l ciulic nu ştia ce să mai zică. El avea fără îndoială dreptate; era însă în vorbele ei şi-n tonul cu care le rostise, în glasul acela, ceva mai tare decât dreptatea, un simţământ care-ţi zice: „N-ai ce să le faci! aşa sunt şi nu pot să fie altfel”. Apoi avuse şi el mamă!

— Prea sunt – grăi el, ca să zică ceva – aici pe maidanul acesta în largul lor; mai ţine-i şi-n casă.

Cu aceste vorbe el se depărtă, în vreme ce Agata se întoarse cu copiii în casă, mâhnită iar şi nefericită.

După ce se despărţi de portărel şi de comisar, dl. ciulic se opri şi se uită înapoi, spre casa de pe maidan. Era foarte nemulţumit, aşa nemulţumit, fără ca să-şi dea seamă de ce.

Un singur lucru era lămurit în capul lui: că acum comisarul trebuie neapărat să plece din Dealul Spirii.

Zâmbetul acela nu putea să rămâie nerăsplătit.

El iar se opri, ca să se uite-napoi.

„Nu-i vorba – îşi zise – de putut se poate! Omul e, precum se vede, cam slobod la gură, îşi va fi făcut duşmani, n-o fi având protecţiune, vor fi avut nevoie să căpătuiască pe cineva… de putut se poate! La noi multe se

pot…”

Cu toate aceste, sosit acasă, baba simţi numaidecât că stăpânul ei iar s-a îndârjit, şi umbla în vârful degetelor, în vreme ce el muta mereu scaunele de la un loc la altul, ca totdeauna când îşi croia vreun plan de acţiune.

Dacă cu putinţă era una, era şi cealaltă. Corb la corb nu scoate ochii! Mintea datornicilor e nesecată în născociri când vorba e să-şi înşele creditorii. Da! era cu putinţă şi ca el să fi luat înţelegere cu comisarul şi cu funcţionarii de la primărie ca să ia, fiedela primar, fie de la vreunul din ajutoarele lui o recomandaţie către Ministerul Lucrărilor Publice. Neapărat! Fără de poruncă din partea ministerului degeaba se ducea la direcţiunea Căilor Ferate. Iar de celelalte, grija lui!

El iar mută scaunul, acum lângă masă.

Asta ar fi trebuit s-o facă de mult, chiar de la început!

Fieştecare lucru la timpul lui, bine chibzuit, cu socoteală, fără de pripire: ăsta era principiul pe care şi-l făcuse încă în timpul când avea cârciumă; şi-i era parcă-l strânge cineva de gât când trebuia să-şi facă mărturisirea că aleargă şi el câteodată degeaba.

Cită alergătură, cită bălaie de cap, cât necaz pentru un lucru de nimic!

Se vedea el însuşi pe sine mergând la prefectură, şi de acolo la primărie, şi iar la prefectură, pentru ca apoi să meargă în mai multe rânduri la judecătorie. Pretutindenea pierdere de timp, multă vorbă pentru treabă puţină, supărări peste supărări, necazuri peste necazuri. Iar cele multe veneau de aici înainte!

El mută alt scaun din loc.

Vedea înaintea sa bălăriile şi gunoiul, pomii plini de păiangeniş, casa dărăpănată, copiii desculţi şi neastâmpăraţi, femeia cu copilul voios în braţe, odăile curate, dar deşerte şi, în mijlocul acestora, pierdut în fumul de tutun, pe acel om bolnav, slab, cu părul lung, care voia să-l mintă, să-l înşele.

Le vedea şi iar le vedea şi nu mai putea să nu le vadă.

— Păcatele mele! strigă el în cele din urmă. Oamenii

aceştia au căzut năpaste pe capul meu! Ce-mi pasă mie de dânşiil? Parcă n-am eu destule necazuri!?

Cap. IV GURA MAHALALEI

D-l costică Falangiu, comisarul din Dealul Spirii, a avut un mare succes: asta trebuia s-o ştie toată lumea!

Om deştept, neobosit şi vrednic, aşa zicea prefectul, de toată încrederea, el a fost trimis în Dealul Spirii tocmai pentru că aici se zicea că sunt cei mai cârcotaşi dintre toţi bucureştenii.

Şi era, în adevăr, ca făcut pentru Dealul Spirii.

Născut în lume ca să se bucure de viaţă, el cheltuise o avere frumoasă oarecum fără de veste, iar acum, când nu mai avea nimic, era socialist, adică chilipirgiu din convingere, totdeauna voios şi cu inima deschisă, totdeauna gata de a chefui, totdeauna cu punga pe masă, fie a lui, fie a altuia.

După câteva săptămâni, toată lumea cunoştea pe omul înalt şi frumos, deşi cam gros şi cu părul pe jumătate cărunt, care aleargă toată ziua, şi noaptea toată era totdeauna şi pretutindenea la îndemână, şi făcea gură pentru zece, dar dacă-l luai cu binele, era moale ca ceara şi bun de puteai să-i furi batista din buzunar şi să-i iai inelele de pe degete. Era ca şi când aici şi-ar fi cheltuit averea, şi dl. Gostică era pentru toţi, Nene erau toţi pentru dânsul.

De ce a trebuit să se pună în pizmă cu Ciulic?!

Lasă că cei de la primărie erau foarte supăraţi şi ziceau că n-are Falangiu să se amestece în treburi care nu-l privesc, dar Ciulic mai era şi om zăcaş, care vrea să ţii la oamenii la care ţine şi el şi îţi poartă sâmbetele dacă vede că nu te superi când să supără el şi erau atât sus în deal, cât şi jos în piaţă foarte mulţi oameni cărora nu le dădea mâna să se strice cu dânsul.

Fierbea dar mahalaua şi piaţa când Ciulic umbla, uitându-se din când în când înapoi, de la prefectură până la primărie şi de acolo la judecătorie. Nu-i vorba, lumea îi dedea dreptate comisarului, zicea însă că rău a făcut de s-a prins în coarne cu Ciulic.

Falangiu râdea.

Aşa cum l-a făcut Dumnezeu, el nu putea să-şi stăpânească firea şi trebuia să zâmbească de câte ori se întâmpla să-l vadă pe Ciulic îndârjit. Nu-l prindea de loc!

E om veninos, e cămătar zgârcit, aşa zicea lumea.

— Slavă Domnului! zicea Falangiu, mai bine decât mine nu ştie nimeni ce va să zică un cămătar, un zgârcit, şi mai bine decât mine nu poate nimeni să-l cunoască pe Ciulic: nu, mutră de cămătar n-are omul acesta!

Un fel de zaraf, care dă bani de azi până mine, pe opt zile, pe o lună, mai ales la oameni care de aiurea nu se pot împrumuta fiindcă n-au nimic şi vai de capul lor, că se ţine gaiţă după dânşii, stă ziua toată în piaţă, ca să vadă cum datornicii lui adună banii, iar duminicile şi zilele de sărbători aleargă prin birturi şi pe la grădini, ca să se certe cu dânşii dacă-i prinde chefuind.

Un nebun care nu ştie ce să facă cu averea lui şi-şi face necazuri când ar putea să fie scutit de ele!

Din asta nu putea nimeni să-l scoată pe Falangiu.

Iar acum dreptatea lui era dovedită: ziua următoare toată mahalaua şi toată piaţa ştia că Ciulic s-a dat învins şi a iertat cei 54 de lei. O aflase de la comisarul, care a fost de faţă dimpreună cu portărelul.

Oamenii clătinau din cap. Lucrul le părea peste putinţă, fiindcă nu s-a mai pomenit ca Ciulic să dea ori să ierte cuiva ceva. Omul însă are ceva foarte sucit în firea lui: caută cu însetare ceea ce-i pare peste putinţă, tocmai fiindcă e ceva cu totul nou, nemaipomenit, de necrezut.

Încă în aceeaşi zi dar, cocoana Mariţa, vecina de dincolo, unde se deşertase cutia cu sardele, şi-a spălat mâinile, şi-a pus un bareş curat şi a trecut la vecinele de pe maidan, ca să vadă ce mai fac.

Mare mirare!

Era supărată şi vecina aceasta tot pe urma lui Ermil, care avea şi urâtul obicei de a se hârjoni cu cânele vecinei pe la gard şi de a lua la goană găinile dacă treceau pe maidan ca să caute ştiutul mărgăritar. D-l călin se mira, dar, cum de vecina şi-a uitat, aşa, din senin, supărarea şi a

venit să-l vadă.

Mai mirată era însă cucoana Mariţa când l-a văzut pe vecinul ei singur, ţiind în braţe pe Dorin, care acum nu era de loc voios. Agata plecase cu ceilalţi trei copii în piaţă, ca să le cumpere încălţăminte, fiindcă nu-i mai putea lăsa desculţi şi sălbăticiţi.

„Aha! zise cucoana Mariţa în gândul ei. Care va să zică, în adevăr, ba le-a mai şi dat bani să cumpere încălţăminte pentru copii”.

Aşa-i trebuia cocoanei Mariţei! De ce venea atât de rar pe la vecinii ei? Dac-ar fi venit mai des, ar fi înţeles numaidecât de ce anume acum sub perinile de la căpătâiul vecinului nu mai era un pallori de iarnă, ci un geamantănaş, care mai nainte era aruncat sub pat.

— Vai de mine! grăi dânsa. De ce n-a trimis cucoana Agata la mine dacă trebuia şi trebuia să meargă în Lârg!? auzi dumneata! să rămâi singur cu copilul! Haid la mama, puiule! adăugă ea întinzând braţele ca să ia copilul.

Domnul Călin era cu atât mai mulţumit de această bunăvoinţă cu cât copilul, trecut în braţele vecinei, îşi conteni plânsul.

Dorin nu era însă dintre oamenii deprinşi a fi purtaţi de orişicine în braţe. El tăcu, ce-i drept, dar numai pentru ca să examineze cu cuvenita luare-aminte faţa vecinei şi, după ce se încredinţă că are a face cu o persoană care nu-i era cunoscută, se strâmbă o dată şi începu să plângă cu un parapon care o punea chiar şi pe cocoana Mariţa pe gânduri. Ea ţinea însă cu orice preţ să-l molcomească şi-l încredinţa mereu pe dl. călin că la dânsa nu plâng copiii niciodată, un lucru contra căruia Dorin protesta cu hotărâre din ce în ce mai mare.

D-l călin se simţea foarte strâmtorat, şi cu toate aceste abia îşi mai putea stăpânirâsul când vedea strâmtorarea vecinei, o femeie scurtă şi de cuvenită rotunjime, care alerga de ici până colo cu copilul răzvrătit.

Câtă fericire în casa de pe maidan când Agata se ivi în prag!

Agata era fericită c-a sosit la timp şi că soţul ei n-a

stat singur. Dorin era fericit că se sâmte iar în braţele mumei sale. D-l călin era fericit că copilul nu mai plânge şi vecina nu se mai plimbă cu el. Fericirea cea mare era însă în ochii copiilor, care-şi auzeau încălţămintea tropăind pe scânduri. Ermil, care rupsese multe ghete în viaţa lui, ţinea, ce-i drept, să arate că puţin îi pasă de surprinderea ce i s-a făcut; Cecilia însă ar fi voit să-şi poată lua picioarele în braţe, ca să nu se „muidăiască" ghetele cele noauă şi umbla ca o porumbiţă, iar Bocu, om nedeprins, îşi ţinea trupul ţeapăn şi călca cu mare băgare de seamă, pentru ca nu cumva să se împiedice în propriile lui picioare.

Văzând alila fericire, cocoana Marila se simţea foarte nenorocită că n-a făcut şi ea ceva ca să mai sporească bucuriile casei. Era dar foarte veselă când află că bolnavul poate să mănânce orişice, deoarece soţul ei era pescar şi primise nişte cegă de toată frumuseţea.

— Vai de mine, n-am ştiut! zise ea, şi parcă-l vedea cum se bucură când vor vedea cegă pe masa lor.

Nu mai putea să rămâie; trebuia să plece fără întârziere, ca să le facă cât mai curând bucuria aceasta.

Vecinii au slăbiciunile omeneşti.

Cocoana Tinca, vecina din faţă, zărise din întâmplare pe vecina ei când aceasta mergea la casa de pe maidan, şi era foarte doritoare de a şti ce-a văzut şi ce-a aflat. Acum dar, când cocoana Mariţa se întorcea, era adunat soborul la portiţa ei. Cine oare n-ar fi dorit să ştie: Cum oare s-ar fi putut ca cocoana Mariţa să nu să sâmtă mândră că dânsa e cea dintâi care ştie bine şi poate să spună?

Era însă un lucru pe care ea n-ar fi trebuit să-l spună: vorba despre cega cea frumoasă.

„Asta nu se poate! Doamne fereşte!" grăi cocoana Tinca în gândul ei.

Cum, Mariţa să le trimită oamenilor de pe maidan ceva mai nainte decât dânsa? Aşa ceva nu s-a mai pomenit! auzi, un pescar!? când soţul ei vindea în piaţă frumuseţe de costiţe afumate. Nu! costiţe nu! un muşchi din cele mai proaspete! Şi un borcan de dulceaţă. Da, neapărat!

Ea grăbi dar acasă, pentru ca nu cumva să întârzie. Ce-ar zice Ciulic dac-ar afla că nu ea a fost cea dintâi?!

Şi, cum sunt vecinele, când plecă Tinca, plecară şi celelalte, ca nu cumva să întârzie.

D-l călin şi Agata stăteau miraţi şi se întrebau unul pe altul ce va fi aflat cucoana Mariţa de-i intrase aşa, deodată, atâta dragoste în suflet.

Tot-toc!

— Intru!

Naie, băiatul de peste drum, aduce o tavă acoperită cu o servietă curată.

— Mama – zice el cu glasul înăbuşit de emoţiune – vă trimite multe complimente şi vă roagă să primiţi muşchiul ăsta de porc afumat cu dulceaţa.

Domnului Călin îi vine iar să râdă, dar se stăpâneşte şi de astă dată şi se uită la Agata, care se uită şi ca la el. Ce-i asta? Cocoana Tinca? muşchi afumat? dulceaţă? Cum? de ce?

Ermil, Cecilia şi Boeu se uită şi ei unul la altul. Porc afumat! dulceaţă! ba încă şi ghete noauă!

Dar refuzul ar fi o grea insultă: Agata ia muşchiul şi borcanul cu dulceaţă, împătură servieta cea curată şi o pune pe tavă, apoi mulţumeşte frumos şi-i trimite şi ea vecinei de peste drum multe complimente, ba îl însoţeşte pe băiat până în pragul tindei.

Ce-i asta?

Altă tavă acoperită cu o servietă curată.

E servitoarea cocoanei Sevastiţei, vecinei de alătuii.

O bucată de caşcaval, doauă sticle de vin negru şi o pungă plină de pesmeţi pentru copii, căci vecinul de alături e băcan la „Pisica cu clopoţel”.

Iar mulţumiri şi multe complimente, în vreme ce cocoana Mariţa se căzneşte că tot n-a sosit Spiridon cu cega cea frumoasă.

— Bine, soro! grăi dl. călin după ce sosi şi cega, dar asta e o manifestaţiune în toată regula!

El le înţelegea acum toate.

Ciulic era un om pe care nimeni nu-l putea suferi; era

dar lucru adevărat că vecinele, văzând execuţiunea din ziua trecută, au luat între dânsele înţelegerea ca să-l dea de ocară pe Ciulic.

Altfel nici nu s-ar fi putut!

Tocmai de aceea însă mai ales Agala se simţea jignită de aceste dovezi de bunăvoinţă.

În gândul ei Ciulic era cel mai bun dintre toţi oamenii cu care a avut a face de când soţul ei a căzut bolnav. Ea s-ar fi simţit foarte umilită dacă el ar fi pus sechestru pe puţinele lucruri ce le mai rămăseseră, dar încă mai umilită dacă el, văzând că n-are ce să ia, ar fi declarat că renunţă la suma de 54 lei, ceea ce pentru el ar fi fost un lucru de nimic. Poliţa – ei – nu i-ar fi trecut niciodată prin minte!

Era dar un lucru hotărât ca mine Agata se va duce să mulţumească pentru binevoitoarea atenţiune şi le va spune vecinelor cu câtă bunăvoinţă, cu câtă cruţare s-a purtat dl. ciulic.

Şi era, în adevăr, şi acum trebuinţă de această confirmare.

Costică Falangiu a fost de faţă şi a văzut cu ochii lui; cocoana Mariţa de asemenea a fost de faţă şi a văzut şi ea cu ochii ei; copiii alergau încălţaţi prin bălăriile de pe maidan: tot mai erau şi acum mulţi oameni care clătinau din cap şi nu puteau să creadă.

Dar un mai nou şi mai neaşteptat lucru!

Ziua următoare, când Agata avea de gând să se ducă pe la vecine, o cupea elegantă intra în stradă.

O cupea?

Se poate oare ca o cupea să treacă de-a lungul uliţei, iar vecinele să nu alerge la fereastră, ca să vadă unde se opreşte cupeaua şi cine iese din ea?!

Vizitiul opri în faţa maidanului, iar din cupea ieşi doctorul Ferescu, chiar Ferescu, nu mai puţin!

— Bravo, Ciulic! strigară vecinele.

Asta era mult, dar îi şedea bine, avea de unde.

Agata şi soţul ei se uitară, se înţelege, şi de astă dată unul la altul, iară Ermil, Cecilia şi Bocu, simţind că un mare lucru se petrece, steteau ţepeni şi oprindu-şi

răsuflarea.

Doctorul Ferescu, om grăbit ca toţi doctorii, îi spuse bolnavului că vine trimis din partea Ministerului de Lucrări Publice, ca să-l vadă şi să-i constate boala, apoi îl rugă să-şi arate piciorul.

Faţa domnului Călin se-nsenină. Îi era ca şi când după o noapte lungă şi grea s-ar fi ivit deodată, pe neşteptate, zorile dimineţii. Da! Totul era lămurit.

Ciulic a fost foarte mirat când a aflat că el n-a fost suplinit, ci înlocuit: nu mai rămânea îndoială că el a fost pe la ministeriu. Era atât de neaşteptat şi de frumos gândul acesta, şi atât de multe speranţe se legau de el, încât bietului bolnav îi venea să râdă de bucurie şi iar să plângă. Se uita cu drag la ¡copiii lui, cărora li se pregătea în gândul lui o mai bună soartă, şi la 196

Agaíá lui, care atât de mult a rândat fără ca să simtă greutatea suferinţelor ei.

Iar simţirea adevărată, fie bucurie, fie durere, nu se poate împărtăşi prin vorbe înşirate, şi tocmai de aceea străbate din ochi în ochi şi cuprinde fără de veste inimile. Agata şi copiii înţelegeau, văzând că un mare lucru se petrece, şi în feţele lor se reivi marea bucurie a iubitului lor.

Doctorul însă nu era venit ca să examineze sufletele lor, ci să-şi dea seama despre starea trupească a bolnavului. El examină genunchele, apoi ascultă plămânii, şi inima, şi pântecele, şi era serios, foarte serios, ne îndurat de serios.

— Dumneata – zise el în cele din urmă – ar fi trebuit să mergi peste vară la băi, mai bine la Mehadia; asta ar fi putut să-ţi facă mult bine.

De astă dată, dl. călin nu-şi mai putu stăpâni râsul. Prea era diavolească ironia acestui sfat binevoitor.

— Cum? zise el cu ochii plini de lacrămi, cu copii cu tot ori numai aşa singur?

Doctorul, om trăit în lume, înţelegea amărăciunea cuprinsă în această întrebare, dar nu se simţea de loc atins de ea.

— Văd – zise el – şi e foarte trist că nu puteai s-o faci; eu îţi spun însă ce-ar fi putut să-ţi ajute. Eşti foarte bolnav, cu mult mai bolnav decât te simţi, şi nu ai alt leac afară la aer, lumină şi hrană bună, bună. Ai poftă de mâncare?

— Nu!

— Poţi dormi?

— Nu!

— Te apucă din când în când ameţelile?

— Da!

— Ce vrei mai departe!? grăi doctorul, dumneata eşti om cu destule cunoştinţe pentru ca să înţelegi că organismul omenesc nu e făcut ca să zacă-n pat şi închis între patru pereţi şi, stând aşa, trebuie să se atrofieze în cele din urmă.

Toate acestea le ştia şi dl. călin; era însă grozav lucru să le afle în faţa Agatei de la un doctor care e grăbit şi n-are vreme să apună lucrurile cu încungiur.

— Doamna – urină doctorul întorcându-se spre Agata – trebuie să mai faceţi o încercare; poate că tot nu e încă prea târziu: mutaţi-vă cât mai curând înspre munte şi fă-i cât mai des băi căldicele, ca să-i vie somn şi pofla de mâncare.

— Dar va putea el să suporte călătoria? întrebă ea cu inima încleştată.

— Îl va durea – răspunse doctorul gata de plecare – dar poate şi călătoria să-i facă mult bine!

Apoi, om grăbit ca toţi doctorii, el plecă fără ca să ştie dacă va mai veni ori nu şi care a fost scopul venirii sale.

Nu era nimic nou, dar era grozav ceea ce zisese doctorul. Agata, cu toate acestea, râdea, încât gropiţele se făceau din ce în ce mai adânci în obrajii ei curaţi. Căci ei nu mai erau acum singuri în lume: aveau un sprijin!

Ea se duse la Ermil şi-l sărută cu drag.

Ce bun a fost, Doamne, ceasul în care el a aruncat piatra în fereastra vecinului!

Iară Ermil era tare fericit, fără ca să ştie de ce.

Gap. V

STRÂMTORĂRILE domnului ciullc

D-l Paraschiv Ciulic, umblând prin lume, ba chiar şi stând la el acasă, îşi aducea mereu aminte povestea cu omul pierdut în gânduri, care, ieşind în târg cu căciula întoarsă de copii pe dos, râdea de lumea ce râde fără ca să aibă de ce.

Baba lui, deşi tot cea veche, de tot veche, era parcă mai întinerise, se făcuse voioasă şi nu mai umbla în vârful degetelor când el se îndârjea, ci se uita la el, parc-ar fi voit să-i zică: „Nu te încrunta, că nu te mai cred!”

Era îndrăzneaţă baba; simţea însă şi ei că nu s-ar fi putut supăra ca mai nainte dacă i-ar fi spart un păhar.

Vecinii nu mai erau nici ei ca mai nainte. Se uitau voioşi în faţa lui şi parcă ar fi voit să-i spună ceva înveselitor şi să umble în voile lui.

În piaţă oamenii se adunau, ca niciodată mai înainte, împregiurul lui, parcă ar fi voit să-l întrebe de ce e mai voios decât de obicei.

La primărie, în sfârşit., unde şi mai nainte Loale uşile se deschideau în faţa lui, acum alergau cu toţii să-i strângă mâna, iar dl. Tache Bencescu, unul din ajutoarele primarului, îl luă de braţ şi-l duse-n cabinetul său ca să-l întrebe cu ce-l poate servi.

D-l ciulic îi făcu în puţine cuvinte împărtăşire despre nedumeririle sale.

— Eu nu cred – zise el încheind – că e cu putinţă ca un om bolnav să fie aruncat cu patru copii pe drumuri!

— Nene Chivule – grăi dl. Bencescu – dă-mi voie să umblu eu în treaba aceasta. Am să mă duc şi pe la minister, şi pe la direcţiune; ţiu prea mult să-mi laşi plăcerea aceasta!

D-l ciulic stete puţin pe gânduri, însă puţin numai. Plecase de la baba cea voioasă, trecuse printre vecinii voioşi, mai stătuse şi prin piaţă, şi acum parcă nu mai putea să creadă că şi Bencescu va căuta să-l mintă, să-l înşele.

— Bine, bine! zise el, dacă ţii, te rog, ba-mi pare chiar bine că n-am să mai alerg eu. Dar când să viu ca să aflu?

— Rămâi liniştit, răspunse dl. Bencescu; am să trec eu pe la dumneata dacă-mi dai voie.

— Bine, bine, zise dl. ciulic, care era om grăbit, deşi nu era doctor.

Ţinea să umble iar printre oameni, ca să vadă cum mai e lumea. Nu mai încăpea îndoială că oamenii au aflat ceva ce el însuşi nu ştie încă, şi trebuia să fie între dânşii vreunul care i-o spune.

El se duse dar la birt, ca să scape de grija mâncării. Aici însă oamenii erau tot ca mai nainte, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

La cafenea tot aşa, lumea cea veche, table, domino, şah, cărţi, biliard, oameni care umblau să se înşele unul pe altul, vânează câştig nemuncit şi trec înainte fără ca să se bage în seamă unul pe altul.

Încetul cu încetul, pe nesimţile, faţa lui Ciulic se făcu şi ea tot cea veche; şi plecând, pe-nserate, acasă, el iar se oprea din când în când în loc, ca să privească înapoi şi să scoată fa iveală pei (Ipi dinţi ieşiţi din linie.

Era tot Juinea cea veche, pretutindeni până la el acasă.

Baba însă, baba lui cea veche, era şi acum voioasă şi îndrăzneaţă, chiar mai îndrăzneaţă decât mai nainte de plecarea lui…

Şi fiindcă baba era femeie, iar femeile se sârul foarte fericite când ştiu câte ceva, dl. ciulic află şi el că copiii vecinului de pe maidan nu mai umblă desculţi şi că vecinele i-au trimis bolnavului cegă, muşchi afumat, vin negru şi fel de fel de alte bunătăţi.

— Bine, bine, foarte bine! strigă dl. ciulic, atât de înveselit, încât baba se spenă de dânsul.

Nu era pentru el în lumea aceasta mai mare mulţumire decât să ştie c-a dat de gol pe cineva care voia să-l înşele.

Care va să zică, a minţit Călin: avea bani şi n-a aşteptat decât să treacă execuţiunea pentru ca să-i scoată la iveală.

— Am să le arăt! strigă el bătând cu vârful degetului

în masă.

Baba nu ştia ce are să le arate, vedea, însă, că stăpânul ei e foarte înveselit şi că trebuie să fie la mijloc vreun lucru mare.

Iar asta trebuia neapărat s-o mai ştie şi alţii, acum, cât mai curând, îndată ce el se va fi culcat ca ea să poată da o raită pe la vecine.

Ziua următoare dar vecinii erau şi mai voioşi, iar lumea din piaţă privea cu mirare în faţa lui Ciulic şi se întreba cu neastâmpăr ce oare i s-a întâmplat de i s-a deschis, aşa deodată, şi firea, şi faţa.

Nu ştia nici el.

Era ca omul care se uită în oglindă, şi, văzându-se trist, mai vârtos se întristează.

Sus în deal, la „Pisica cu clopoţel”, acolo şi numai acolo erau oameni atoateştiutori, care puteau s-o desluşească şi asta.

Era lucru hotărât, o spunea dl. costică el însuşi, că ţuică veche şi în adevăr curată ca-n colţ la „Pisică” nu se mai găseşte decât, poate, la vreuna din băcăniile de la „centru”: păcat ar fi fost să treci fără ca să intri pe ɋ clipă. E ştiut însă de toţi cun Qscătorii că gustul cel adevărat, aroma specifică, calitatea propriu-zisă a ţuicii nu se sâmte decât abia după al doilea lui; clipa e dar şi ea ceva mai lungă, încât pe la miazăzi şi pe-nserate, când oamenii se-ntorc la masă, nenea Ghiţă al cucoanei Sevastiţei abia se mai mişca printre muşterii, care, ca toţi oamenii veniţi pe o clipă, stau în picioare, gata mereu să plece. Iar unde mulţi oameni se adună, aşa din întâmplare şi fără de nicio treabă, multe se ştiu, multe se află, multe se desluşesc.

— O ţuică! Ce mai e nou?

Aceste sunt vorbele cu care se intră aici.

La cele dintâi răspunde băiatul de la teşghea, iar cele din urmă îi sunt adresate mai ales domnului Cesare Bufnea, care de obicei nu stă-n picioare ca ceilalţi, ci şade pe un scaun din colţ.

Bufnea e ziarist, trebuie dar să le ştie toate şi toate să le înţeleagă.

Deşi însă ziarist şi om încă tânăr, dl. Bufnea stă gânditor şi tăcut în colţul lui şi răspunde mai mult în gesturi decât în vorbe; căci omul, aşa zice el, nu are să vorbească decât atunci când are ce să spună, nu are să spună decât ceea ce este pe deplin lămurit. Apoi el nu venea şi nu pierdea ceasuri întregi aici de dragul ţuicii, nici ca să stea de vorbă cu oamenii care o beau, ci pentru ca să studieze tipuri şi să râdă de prostia omenească.

Avea însă şi el, ca toţi oamenii, părţile lui slabe.

Nu putea, între altele, să mai rămâie pe scaun când cineva rostea vorba „mizerie”: ochii i se umpleau de văpaie, sprâncenele groase i se adunau şi buzele i se umflau; trebuia neapărat să se ridice şi să spună ce avea de spus.

E, precum ştim, grozav de multă mizerie în lume, iar aceasta pentru că oamenii sunt proşti şi e peste putinţă să nu te cuprindă indignaţiunea când vezi cum milioanele se luptă cu mizeria, pentru ca câţiva mizerabili să poată trăi în desfrânare. Două – zicea el – două sunt nenorocirile mari în lumea aceasta: guvernanţii şi capitalurile acumulate – guvernanţii, care ne pungăşesc luând biruri, ca să-şi poată plăti zbirii, iar capitalurile, care se acumulează robind braţe muncitoare.

— Pe! rache, încă una, strigă dl. Pândele Ciudea, funcţionar al Ministerului de Finanţe. Aşa e! Pungăşie şi exploatare e toată viaţa!

Toţi îi dădeau dreptate lui Bufnea, toţi erau de părerea lui. Nu-i vorba, ei mergeau pe calea lor înainte, unii ca zbiri, alţii ca acumulatori de capital şi iar alţii ca robi; Bufnea se simţea înălţat în gândul lui când vedea că ei încep să înţeleagă adevărul, că ochii li se deschid. Nu mai putea să fie departe timpul când Dealul Spirii, adunat impregiurul lui, se pune în fruntea unei mişcări generoase şi mari şi se avântă în o luptă uriaşă pentru dezrobirea omenirii.

Tocmai de aceea însă acum dl. Bufnea era mai îngândurat decât de obicei.

Oamenii nu mai erau de părerea lui, şi nu e lucru mai

nesuferit decât să te vezi aşa, deodată, singur, părăsit de toată lumea. Că publicul e schimbăcios, că adeseori cauze mici produc în el efecte mari, aceasta o ştia de mult; acum însă nu numai o ştia, dar o şi simţea.

Nu-i vorbă, era şi el convins că Ciulic a renunţat la cei 54 lei, că li-a mai dat bani să cumpere ghete pentru copii, ba că a trimis şi un doctor să caute pe bolnav. Dai nu mai încăpea nicio îndoială că le-a făcut toate aceste. Ce erau însă aceste pentru dânsul? Nimic! Iată, bea şi tu o ţuică, dar să spui la toată lumea că eu ţi-am dat-o! A făcut ce a făcut, pentru ca să ad¡menească lumea şi apoi să-i stoarcă cu atât mai vârtos măduva. Ah! nu e nimic mai detestabil decât bogatul care-i aruncă săracului câte o firimitură, câte o coajă uscată, ca să-şi mai arate dispreţul.

Alţii erau însă de altă părere, ba nenea Ghiţă mai vorbea şi despre mult lăudata dreaptă, care dă fără ca să ştie stingă.

Asta-l scoate pe Bufnea din toate răbdările.

Era peste putinţă să nu i se ridice sângele în cap când vedea cum un mizerabil poate să prostească o lume întreagă.

— Om generos, în adevăr generos – strigă el tare convins – nu e decât acela care dă t<? t, fiindcă nimic nu e al lui numai.

Ceilalţi începură să râdă.

— De! grăi nenea Ghiţă, asta n-ai i ace-o nici dumneata dac-ai avea ce să dai. Trebuie însă să ştii un lucru: Sunt aici în mahala şi în piaţă mulţi oameni care nu ştiu, zău, eu ce-ar face dacă n-ar fi oameni ca Ciulic, care au ştiut să adune şi să le facă pe aci, pe colo câte o mică înlesnire. El nu dă, ce-i drept, în dar; când te afli însă în strâmtorare, te bucuri dacă găseşti pe cineva care te poate ajuta.

— Aşa e! grăiră ceilalţi. Ehe! câţi s-au procopsit pe urma lui!

— Dacă e vorba – zise dl. ciudea – a muncit şi el până ce şi-a câştigat averea şi aleargă şi acum destul ca să n-o piardă.

— Aşa e! adăugă vecinul lui. El nu e, în adevăr, decât administratorul capitalului său.

Bufnea trecuse acum peste al treilea, care de obicei îndulcea firea lui, altfel atât de aspră; auzind dar vorbele aceste, el rămase cu gura căscată, ochii i se făcură mari şi sprâncenele lui dese se ridicară în sus: iată o idee! o admirabilă soluţiune! Bravo! capitalistul numai administrator!

— Încă una, Petrache!

Atât era de fericit că oamenii au intrat iar în vederile lui, încât el, omul cumpătării, ar fi fost în stare să nu se mai oprească până la zece.

— Da! lucru lămurit! Ei n-ar fi putut să guste ţuica cea veche şi în adevăr curată dacă n-ar fi fost aici în Dealul Spi rii un Ciulic, care-i dă lui Ghiţă bani, ca s-o cumpere de la ţăranul din Capu-Coastei şi să le-o vândă lor.

— Da! zise el, dacă e astfel, alunei mă închin şi eu. Petrache, încă una în sănătatea lui Ciulic!

Iară Ciulic?

El nu ştia nici acum de ce oamenii nu mai sunt cum au fost, dar se simţea foarte bine.

Viaţa lui toată a trăit în harţă necurmată cu oamenii, n-a avut tragere de inimă, nu slăbiciune pentru nimeni şi nu şi-a închipuit, n-a crezut niciodată că cineva în lumea aceasta poate să aibă tragere de inimă pentru dânsul. În gândul lui oamenii puteau să se făţărească, dar 203

IIU puteau trăi în lumea aceasta decât hărţuindu-se mereu între dânşii. Acum îi era ca şi când s-ar fi făcut pace fără ca el să ştie cum şi de ce. Nu i-o spunea nimeni, dar o vedea el din feţele oamenilor.

De ce? Nici că mai voia să ştie, când atât. de bine ştia că aşa e astăzi, dar mine are să fie iar cum à l’ost.

Tocmai de aceea pe înserate, când s-a întors acasă, el era atât de întristat, încât baba, văzându-l, s-a întristat şi ea şi n-a mai îndrăznit să-i spună că peste zi a fost doctorul la vecinii de pe maidan.

Asta n-a aflat-o decât ziua următoare, când a ieşit să meargă în piaţă, unde avea să facă câteva încasări.

Ermil, fiind cel mai mare, era, precum se şi cuvenea, cel mai dintâi îmbrăcat şi astfel încă el singur ieşit în maidan. Văzând pe Ciulic, despre care muma lui îi vorbise atât de mult în timpul celor din urmă câteva zile, el începu să alerge, aşa, în urma unei porniri venite ca din senin.

— Să mă vadă că nu mai sunt desculţ!

Acesta i-ar fi fost, poate, răspunsul, dacă cineva l-ar fi oprit în loc, ca să-l întrebe, de ce fuge.

Ajungând apoi la Ciulic, el îi apucă iute mâna şi i-o sărută, căci aşa a zis mama lui să facă totdeauna când îl va întâlni.

Ciulic se opri speriat în loc şi se uită cu mirare la băiat. Era un lucru atât de nemaipomenit ca un copil să-i sărute lui mâna, şi copilul era atât de voios şi de fericit, încât bătrânul nu ştia ce să-i facă şi ce să-i zică.

— Dar tu? zise el. Unde te duci?

— Nicăieri! răspunse Ermil.

— Cum nicăieri? Eu văd c-ai plecat!

Ermil, văzând şi el că în adevăr a plecat, începu să sară într-un picior şi să dea din mână ca gâştele din aripi.

— Mama – zise – ne-a cumpărat ghete şi a spus să nu mai umblăm desculţi şi să fim cuminte când ne vezi tu.

Ciulic simţi ceva ca şi când lacrămile i-ar năvăli în ochi. De ce, Doamne, când el îi vede? îi dureau vorbele pe care le rostise la plecarea lui din casa de pe maidan şi parcă auzea şi acum acel glas în două corzi: „Da, a fost şi el copil, a avut şi el mamă!”

Fără de voie, fără ca să-şi dea seamă despre ceea ce face, el mângâie obrajii copilului şi se spenă oarecum când simţi peliţa cea moale şi gingaşă sub mâna lui înăsprită.

— Unde te duci tu? întrebă copilul.

— În piaţă.

În piaţă. Ah, ce om fericit! El poate să meargă în piaţă! Câte lucruri, câte, câte, grozav de multe lucruri sunt în piaţă!

— În piaţă e foarte frumos! eu vreau să mă duc şi eu! grăi Ermil înduioşat, plângând aproape.

Cine oare, om bătrân, ar fi putut să-i zică „ba”?

Şi adică de ce să nu-l ia cu dânsul, când atât de mult dorea, şi toţi vecinii vedeau şi puteau să le spună părinţilor că cu el a plecat!?

— Vino! îi răspunse dar, şi-l luă de mână. Era frumos, de necrezut, să vezi din colţ, de la „Pisica”, pe bătrânul înalt şi cu umerii cam ridicaţi, cum merge din deal la vale, oprindu-se din când în când ea să privească înapoi spre băiatul ce sare mereu într-un picior şi să-l mai domolească.

— Am fost şi eu cu mama-n piaţă, zice băiatul; sunt cai, şi boi, şi viţei, şi multe lucruri, apoi a fost la noi şi doctorul cu careta şi-a spus că trebuie să mergem la ţară şi să facem băi de frunze de nuc, aşa zice mama.

Bătrânul se opreşte acum şi stă. Mult ar da să aibă un scaun la îndemână, ca să-l mute cât se poate de departe. Aşa e! cine va fi fost doctorul acela, e om cu pricepere. La ţară, neapărat la ţară! apoi băile de frunze de nuc! Ce nuci frumoşi avea el la moşioara lui! De! dar e cam departe, tocmai în valea Dâmboviţei, spre Capu-Coastei! Hm! E cam departe!

Băiatul îl trage de mână, ca să se oprească acum neapărat, să se oprească în loc, fiindcă trec pe lângă o vitrină.

Ah! cât de multe lucruri şi toate frumoase!

Tot jucărele. Sunt cai, sunt cărucioare, sunt păpuşi, pisici şi căţeluşi, sunt cutii întregi de soldaţi, unii călare, alţii pedestri: ce nu e aici!?

— De ce nu vrei tu să-mi cumperi un briceag? întrebă Ermil uitându-se în ochii bătrânului.

— Ce să faci cu briceagul?

— Să-mi tai un băţ ca să bat câinii şi pisicile!

Ce va să zică firea omenească! Ivit abia în lume, el vrea să-şi taie băţ ca să bată câinii şi pisicile care-i fură bucata din mână. În adevăr, oamenii toţi sunt acelaşi om.

— Haide, băiete!

— Şi-o păpuşă pentru Cecilia! adăugă acum Ermil într-un ton încât vorbele sunau ca şi când ar voi să zică: altfel nu primesc nici briceagul. Şi tobă pentru Bocu! Da! o tobă! Pentru Dorin nimic! El e prea mic.

Bătrânul se uită lung la el. De ce adică şi-o păpuşă? şi tobă? Era în dorinţa aceasta ceva neînţeles, după a lui părere cu desăvârşire nefiresc.

Ermil începu să sară şi să bată din palme.

— Bravo! bravo! strigă el ca ieşit din fire. Cum are să se bucure Cecilia, cum are să se bucure Bocu, cum au să se bucure tata şi mama, şi ei nu ştiu nimic, nimic nu ştiu!

Ciulic, bătrânul om stingher în lume, rămase cuprins de fiori, şi iar îi era parcă lacrămile îi năvălesc în ochi. O, mare lucru e această bucurie de bucuriile simţite de alţii; iar el abia acum la bătrâneţe a ajuns să-l cunoască.

— Haide, băiete! zise el iar.

Acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să cumpere toată prăvălia, şi abia după ce a intrat şi-a mai tras seamă şi-a cerut un briceag mai ieftin, o păpuşă mai ieftină şi tobă cât se poate de ieftină. Căci tot acolo vine, aşa zicea el: vorba e să fie briceag, tobă şi păpuşă.

Apoi Ermil nu mai voia să ştie de bătrânul: el se întoarse ca descărcat din puşcă înapoi, la deal, în vreme ce bătrânul se uita pierdut după dânsul.

Marghioala, care vindea seminţe în colţ, stătea şi ea ca împietrită şi se uita la el. îl văzuse venind cu copilul, stând la vitrină, intrând în prăvălie şi ieşind apoi.

— Nu-i abinel grăi dânsa înduioşată şi făcând semnul crucii. Ciulic le cumpără copiilor jucărele. Doamnei să nu zic în ceas rău, i se apropie moartea.

Cap VI STRÂMTORĂRILli AGATEI

Agata era mâhnită, cătrănită.

E grozav lucru să te ştii legat de un om cu care nu te poţi înţelege.

De când Ciulic a trecut pragul casei lor, porniseră toate spre bine şi inima ei se-nveselise.

Nu mai încăpea îndoială că Ciulic, care avea, precum spuneau toate cocoanele, multă trecere, a fost pe la direcţiunea Căilor Ferate şi că acum bărbatul ei iar are să intre în leafă. O trecea un fel de sfârşeală când se gândea că iar vor primi bani în f ieştecare lună, şi se muncea mereu gândindu-se cum să-i mulţumească marelui

binefăcător. Doamne! cât n-ar fi dat să afle care-i sunt slăbiciunile, ca să-i poată face vreo surprindere plăcută.

Iar Tănase al ei râdea de dânsa.

Credea şi el, nu-i vorba, că acum i se va acorda un nou concediu şi i se va pune un suplinitor, precum a zis Ciulic; gândul acesta însă pe el nu-l înveselea, ci-l umplea de dispreţ şi de amărăciune. Era om muncitor şi capabil; îşi câştigase un drept: dreptul lui însă nu preţuise nimic câtă vreme nu mai era în dos şi un om pe care nu l-ar băga nimeni în seamă, dacă nu şi-ar fi adunat bani mulţi. Ar fi voit să n-aibă nevastă şi copii, ca să se poată lipsi de dreptul ce i se da cu milă umilitoare.

Dar nici măcar o milă în adevăratul înţeles nu era.

Ciulic, omul, care face procese pentru geamuri sparte de copii şi poartă blanchetele de poliţă în buzunar, Ciulic acesta n-a umblat pe la direcţiunea Căilor Ferate ca să-i facă lui un bine, ci ca să-şi găsească girantul pentru poliţă, să-şi asigure cei şaizeci de lei.

D-l călin vedea în faţa lui pe omul înalt, cu umerii ridicaţi, cu faţa aspră, şi un fel de respect fioros îl cuprinse.

Şaizeci de lei peste şase luni de zile nu erau nimic pentru omul acesta, care era socotit în rândul milionarilor. El cu toate aceste s-a folosit cu o rară destoinicie de toate împregiurările, a alergat, a stăruit ca nu cumva să piardă aceşti şaizeci de lei.

Da! era om Ciulic acesta, om în felul lui, dar om!

Tocmai de aceea însă el rămase zăpăcit când copiii deteră năvală-n casă, Ermil cu briceagul, Cecilia cu păpuşa, iar Bocu cu toba.

Sărmanii lui copii! Ei aveau jucărele!

Cum oare să nu se bucure când atât de adeseori îl duruse gândul că copiii lui nu pot să aibă, cum au alţi copii şi cum avuse şi el odată, bucuria de a strica jucărelele!?

Se bucura deopotrivă cu toţi trei împreună, dar se întreba totodată cum a ajuns Ciulic să cumpere jucărele pentru copiii lui? Ce interes avea el s-o facă aceasta?

Agata se bucura chiar mai mult decât dânsul.

— Eşti – răspunse ea cu un fel de satisfacţiune femeiască – şi acum de părerea că nu trebuie să merg cu copiii ca să-i mulţumim?

— Nu, răspunse el serios. A voit, precum se vede, să le facă copiilor o plăcere, şi se cuvine să mergeţi, ca să aibă şi el plăcerea de a vedea bucuria lor, dacă nu va fi prea târziu…

— Cum prea târziu?

— Când adică ai voi să te duci?

— Să zicem, mâne dimineaţă.

— Apoi – grăi el râzând – până mâne jucărelele sunt vechi, dacă mai sunt în fiinţă, iar bucuria de a le fi avut nu se mai reiveşte decât la bătrâneţe.

Agata iar se uita mânioasă la el. Era de nesuferit această luare în bătaie de joc a lucrurilor care ei îi erau sfinte.

— Bine – îi zise ea – ce ai tu cu Ciulic!?

— Eu? răspunse el. Nimic nu am! Mă mir numai că tu ai prins deodată slăbiciune pentru dânsul.

— Cum vrei să înţeleg aceste vorbe! întrebă ea adânc jignită.

— Agato! răspunse el cu faţa voioasă. Mai ieri-alaltăieri nu puteam să ne înţelegem fiindcă te mâhneai pentru supărări pe care nu le aveai încă, iar acum nu ne înţelegem fiindcă te bucuri când nu ai încă de ce. Mai aşteaptă! Ciulic e fără îndoială un om rar în felul lui; teamă mi-e însă că tu ţi-l închipuieşti cum nu este. Puţin îi pasă lui de durerile şi de bucuriile tale, şi dacă-ţi face vreun bine, e numai din întâmplare, fiindcă norocul tău e că aşa să-i vie la socoteală.

— De ce a cumpărat atunci jucărelele pentru copii? întrebă ea.

— Nu ştiu, răspunse el. Să vedem!

Agata se-ntoarse spre uşă, unde bătea cineva.

Nu e nimic mai aspru în viaţa omului decât răutatea cu care soarta se amestecă în daraverile lui.

Agata avea, ce-i drept, slăbiciune pentru bătrânul cel aspruşichibzuit. Atunci când el s-a uitat pentru întâia oară

la dânsa, şi atunci când a plecat, era în ochii lui ceva scrutător şi duios, o nesfârşită bunăvoinţă, tot bunăvoinţa cu care mustrase pe soţul ei pentru că fumează. Nu! sângele îi năvălea în obraji când cineva zicea că e răutate în inima acelui om bătrân: cum oare să nu fi fost mâhnită când chiar Tănase al ei o zicea aceasta l?

Tocmai acum, însă, când ea voia să dea răspuns, dar anume acum a trebuit să vie şi uşierul de la direcţiunea Căilor Ferate, ca să le aducă atât plicul cu deciziunea, prin care domnului Atanasie Călin i se acorda un concediu nelimitat pentru tot timpul bolnăviei sale, cât şi câte 125 lei pe cele şase luni trecute, o sumedenie de bani.

Iară ea, acum, când avea de ce, nu se mai putea bucura.

Îi venea să plângă când vedea cu câtă linişte numără el banii şi subscrie chitanţa de primire.

După ce plecă servitorul, el citi hârtia din plic, o puse la o parte, apoi întinse banii înaintea sa şi rămase cu ochii ţintă la ei.

N-a avut niciodată în viaţa lui atâţi bani la un loc şi parcă era peste putinţă să-i cheltuiască.

— Aşa e! Corect, zise el ca vorbind pentru sine. Dacă e adevărat că mi s-a făcut o nedreptate, atunci nu era destul să nu mi se mai facă nedreptatea aceasta şi de aci înainte, ci trebuia să fiu despăgubit şi pentru trecut.

Ochii i se umplură de lacrămi.

— Nu! zise el râzând. Ceea ce am suferit eu văzându-vă pe voi în mizerie suferit rămâne, şi nimic nu mai poate să şteargă din sufletul meu amărăciunea gândului că copilul meu a trebuit să spargă fereastra unui zgârcit nemilos pentru ca să mi se facă dreptate!

El îşi şterse lacrămile şi-şi scutură capul.

— Agato! zise apoi aşezat. Acum da, trebuie să mergeţi şi să-i mulţumiţi. Dar să te duci chiar acum să-ţi cumperi o haină şi să cumperi şi pentru copii îmbrăcăminte de iarnă.

— Da! răspunse Agata, da!

Mai mult nu putea să zică.

O! nu e în lumea aceasta lucru mai frumos decât să ştii că te potriveşti la gând cu omul de care ţi-e legată soarta.

Trebuia să meargă fără de întârziere, căci acum era timpul, când dormea Dorin. Apoi Ciulic nu era acasă şi ea putea să treacă pe la baba ca s-o întrebe câte ceva şi să afle când poate să-l găsească acasă.

Trebuia să grăbească! Se îngrămădiseră deodată toate pe capul ei.

Trebuia să-şi îmbăieze, după ce se va fi întors, şi copiii. Neapărat! Trecuse atâta timp de când n-a mai făcut-o aceasta.

Iute dar, cum numai o sprintenă gospodină ştie, ea adormi pe Dorin, adună pe ceilalţi copii şi se găti de drum.

D-l călin îşi făcea în timpul acesta socoteala.

Avea, înainte de toate, să-şi plătească datoriile, care dimpreună cu cei şaizeci de lei făceau la un loc doauă sute optsprezece lei. Grozav de mult! Şaizeci de lei, aşa deodată, pentru nimic! îi venea să răcnească! Dar mai rămâneau încă 532. Ce bine ar fi fost dacă din aceştia ar fi putut să păstreze 400 neatinşi. De ce nu, dacă mai primea de aici înainte câte 125 lei pe lună? Omului îi trebuie atât de puţin ca să trăiască!

— Cât crezi tu că-ţi trebuie acum? întrebă el.

Agata era foarte strâmtorată. Îi era greu să meargă la Ciulic cu mâna goală; trebuia să-i ducă ceva, un semn de iubire. Nu ştia ce, dar era hotărâtă să treacă pe la baba, ca s-o întrebe, şi apoi să-i lucreze fie o pernă de canapea, fie o tăviţă de lampă, în sfârşit, ceva, un lucru de nimic, dar făcut de mâna ei. Ba – lucru minunat!

— Avea chiar din timpurile cele bune o tavă începută, aproape gata.

Era în stare să stea toată noaptea ca s-o scoată gata, dar îi mai trebuia o bucată de catifea-şi una de mătase, apoi câteva jurubiţe de mătase şi o jurubiţă de fir. Şi totuşi, soţului său nu putea să-i vorbească despre aceste: lucrul trebuia să fie pentru el o surprindere.

— Gât vei fi crezând tu, răspunse ea.

— Nu, grăi dânsul dându-i o sută de lei. Schimbă-o pe aceasta şi ia cât îţi va trebui ca să cumperi pentru copii haine trainice şi purtăreţe, iar pentru tine ceea ce e de neapărată trebuinţă. Tu vezi cât e de bine să ai.

Agata plecă.

Pe când ea stătea de vorbă cu baba cea veche a vecinului, soţul ei, rămas singur cu copilul adormit, simţi, o, Doamne, că-l fură somnul, ceea ce de atâta timp nu i se mai întâmplase peste zi.

El adună banii şi-i puse sub căpătâi, apoi dete geamantănaşul la o parte, ca să se odihnească mai tignit.

Cap. VII SLĂBICIUNILE BĂTRÂNEŢELOR

Era un fel de dulceaţă nemaisâmţită în inima domnului Ciulic; mergeau, parcă, toate pe placul lui şi nu mai putea nimic să-l supere.

El era cu toate aceste neliniştit.

Nu-i vorba, a fost pentru el o plăcere să meargă cu copilul în piaţă, să vadă feţele oamenilor ce se uitau după dânsul, o plăcere a fost să cumpere jucărele: dar tocmai acestea-l nelinişteau.

Îi era din când în când parcă i-e foarte greu să se lipsească de asemenea plăceri, parcă nu se sâmte şi acum destul de tare să nu le caute când atât de uşor şi le poate câştiga; parcă nu mai era, ca pân-acum, deplin stăpân pe sine însuşi.

Era om bătrân, trecut acum de şaptezeci de ani, dar nu simţise niciodată altfel decât ca totdeauna: acum parcă slăbise deodată una din corzile ce sunaseră necontenit în sufletul lui.

Da! omul e pornit spre om, şi firea a pus, ca să te adimenească, multă dulceaţă în fapta săvârşită de dragul altora: trebuie să fii învrăjbit cu tine însuţi, ori să te îndârjească oamenii, ca să ai în tine destulă tărie spre a pune frâu pornirii prin care firea te leagă de alţii.

El nu mai avea tăria aceasta.

Îi plăcea să vadă feţe voioase, şi parcă-l înţepa ceva când cineva se uita posomorât la dânsul.

Era de necrezut.

Nu-i mai venea să se ducă prin piaţă, ca să facă încasările pentru care a plecat de acasă. Îi era oarecum greu să-şi strice buna dispoziţiune dând faţă cu oamenii de la care avea să ia.

Nu-i venea să se ducă, dar s-a dus.

Era de necrezut.

Datornicii lui îl aşteptau cu banii număraţi şi erau voioşi ca şi când le-ar fi părut bine că pot să-i plătească.

Ba încă chiar şi Andrei, pescarul, care nu putea să-i plătească, i-a ieşit – strâmtorat, ce-i drept, dar nu supărat – în cale.

Pe când el umbla prin piaţă, Bencescu îl căutase pe acasă, pentru ca să-i spună că lucrurile au fost puse la cale spre mulţumirea lui… Fiindcă nu l-a găsit acasă şi ţinea să-i dea cât mai curând ştirea cea bună, s-a luat pe urma lui şi l-a găsit tocmai când îl lua de scurt pe Andrei, ca să-i spună cum se face de el nu poate plăti la timp, când ştia prea bine că trebuie să plătească.

— Hm! Care va să zică, n-a minţit? grăi Ciulic uitându-se lung în faţa lui Bencescu.

— Cine? întrebă acesta, care nu înţelegea întrebarea.

— Bietul ăla de bolnav, zise Ciulic. E adevărat că el nu mai avea nicio leafă?

— El să fie sănătos! răspunse Bencescu vesel. Dacă nu mă duceam eu pe la minister, putea s-aştepte!

Ciulic ar fi voit să-i poată trage cuiva o palmă. El, chiar el, a bănuit pe omul acela: nu era destul că s-a dus să-l execute, dar l-a mai şi bănuit.

— Bine, domnule – strigă el aprins – dar asta e o mişelie nemaipomenită! auzi dumneata!

Bencescu-l luă de braţ, ca să-l ducă mai departe, fiindcă lumea începuse a se aduna.

Şi atât era Ciulic de îndârjit, încâb uită şi pe Andrei şi se duse mai departe.

— Da! N-a minţit! Era un om foarte cumsecade.

Seara, întorcându-se acasă, Ciulic era din nou trist, atât de trist, încât îi era oarecum dragă baba lui, care, văzându-l pe el trist, se întristase şi ea.

Plimbându-se prin curte şi prin grădină, el nu mai vedea nici frunzele scuturate de vântul tomnatec, nici rămăşiţele de zmei prin crengile copacilor, nici pisicile ce alergau pe dinaintea lui.

Îi părea bine că lucrurile au venit cum le-a scos Bencescu la capăt, dar el la asta nu se gândise, şi-i era greu că nu s-a gândit şi că ei vor crede că el le-a pus toate la cale.

Dar îi părea bine.

Intrat după înserare în casă, el se plimba mai departe, în vreme ce baba stătea la uşă, aşteptând ca el să-i spună dacă are ori nu să pună masa, fiindcă azi se întorsese acasă mai curând decât de obicei.

Deodată se opri şi se uită împregiurul său.

N-avea, parcă, destulă lumină.

Scoase dar cheia de la salon şi i-o dete babei, ca să-i aducă lampa cea mare.

De ce să stea strânsă dac-o are!?

Baba luă cheia şi se uită la ea oarecum fricoasă ca la un fel de dihanie. Cheia de la salon în mâinile ei? Ea să intre singură în salon? Asta nu s-a mai pomenit!

— Am zis să te duci în salon şi să aduci lampa cea mare, îi zise el încă o dată.

— Să mergem, răspunse ea cu jumătate gură.

— Am zis să te duci tu.

— Nu pot, grăi baba strâmtorată. Sunt în salon atâtea lucruri şi ar putea să lipsească ceva: e mai bine să vii şi dumneata ca să vezi!

El se uită câtva timp la ea, apoi, dezmeticindu-se, luă luminarea şi plecă cu ea înainte. Da! baba lui avea dreptate; erau o mulţime de lucruri în salon, şi mai bine e mai bine.

Abia mai târziu, în timpul mesei, stând aşa singur cu sine, el îşi dete seamă cită lipsă de încredere era în purtarea babei şi-l cuprinse un fel de spaimă când îşi rlete seamă că nu e, în adevăr, nimeni în lume, care are încredere într-însul.

Faţa lui iar se-nveseli.

Tot era cineva.

El vedea în faţa lui pe Ermil, care îi spunea ce a zis mama lui, îl ruga să-l ducă-n piaţă, ba-i cerea un briceag, o păpuşă, o tobă. Câtă inimă deschisă! cât adevăr! ce neprefăcută tragere de inimă!

Venind ca să strângă masa, baba se uită pe furiş la el şi iar îi venea şi ei să râdă.

— Cocoana de alături, de pe maidan, a fost azi pe aici, zise ea, şi m-a întrebat când poate să te găsească acasă. Vrea, pare-mi-se, să vie mâne să-ţi spună ceva.

— Mie?! răspunse el apăsând vorba.

— Aşa se vede!

Bătrânului îi trecu parcă o săgeată prin inimă.

Nu putea să-şi dea seamă de ce, dar tocmai acum, în starea sufletească în care se afla, se temea de femeia aceea, de copiii ei, de bărbatul ei cel bolnav, de toată casa de pe maidan.

— Năpaste, am zis eu, năpaste pe capul meu! grăi dânsul plimbându-se prin casă. Vedea mereu gropiţele din obrajii curaţi. Unde, Doamne, le-a mai văzuţi Le are şi băiatul, ba parcă şi fetiţa. Le-a mai văzut undeva, cândva, demult. Unde le-a mai văzut? apoi glasul acela, aşa despicat oarecum în doauă, ca o coardă mai subţire şi alta mai groasă, care se potrivesc de minune, un glas care râde plângând. Unde l-a mai auzit el!? „Ai fost şi tu copil; ai avut şi tu mamă” – el nu voia s-o vadă.

Le-a făcut proces; s-a dus să-i execute; i-a dat afară din casă; l-a bănuit; iară ea venea acum să-i mulţumească: era hotărât să plece cu noaptea-n cap de-acasă.

Era hotărât, dar nu grăbea.

— Babă, să măturі curtea! zise el când voi să plece, apoi mai rămase, stând ca pe spini, ca să vadă cum aduna baba frunzele şi să-i arate unde are să le ducă.

Nu! Tot trebuia să rămâie acasă, dacă dânsa a venit oarecum să-l vestească despre dorinţa ei de a-i vorbi.

El se-ntoarse în casă şi începu să mute scaunele, fieştecare la locul lui.

Nu! Ieşi iar în curte şi se duse la scări, ca să descuie

intrarea, apoi trecu în salon. Era plin de praf; mai ales pe masă praful se vedea cât de colo. El scoase batista din buzunar şi o scutură, apoi o băgă iar, cuprins de un fel de spaimă, în buzunar şi trecu în odaia de alături, unde era dulapul cu albituri. Întorcându-se apoi cu o cârpă, începu să şteargă praful încet şi cu băgare de seamă, ca nu cumva să se ridice colbul.

Atât de adâncit era în purtarea lui de grijă, încât uitase toate uşile deschise şi nu băgase de seamă că una din pisicile vecinilor, un cotoi de tot îndrăzneţ, a intrat ca o pisică ce era în salon şi s-a făcut colac cu coadă în colţul canapelei tocmai la locul pregătit pentru Agata.

Şi, dacă e vorba, tot ca pisica ar fi putut să intre şi Agata, fără ca el să prindă de veste: din întâmplare, însă, ea nu venea singură, ci cu alai.

Le-a spus copiilor de o sută de ori cum au să se poarte, ce au să facă şi ce au să zică, iar pe Bocu, care era cel mai răzleţ dintre dânşii, l-a luat de mână şi-l ţinea bine. Ajunşi însă în curte, lucrurile se încurcară.

Baba, care stetea mai în fund, îi făcu Agatei semn că bătrânul e singur în salon şi că trebuie să urce scările. Agata însă nu se aşteptase la onoarea de-a fi primită până chiar şi cu copiii în salon; ea rămase dar strâmtorată în faţa scărilor.

— Oho! strigă Ermil pornind spre scări. Mamă, Cecilio! pe aici trebuie să mergem!

Fericit că el ştie mai bine decât toţi şi îndrăzneţ ca un pisoi, el şi începu să salte din treaptă-n treaptă.

Cecilia însă nu era băiat, ci fată, deci mai cuminte, mai cuviincioasă, mai ascultătoare, avea şi haină noauă, ceea ce pe fete le face totdeauna foarte înţepate, ba mai aducea într-o hârtie roză, prinsă cu ace, şi semnul de iubire.

— Ermil – zise ea înspăimântată de îndrăzneala fratelui său – nu ştii ce-a zis mama, ca să mă ţii de mână?

Ermil se opri, dar şi se uită la mumă-sa, care era foarte nenorocită. Ermil era, în adevăr, un băiat sălbatic.

Această ieşire din program a lui Ermil era cu toate

aceste un lucru cuminte, fiindcă Ciulic, auzind glasul lui Ermil, conteni cu purtarea de grijă, aruncă în odaia de alături cârpa cea curată, apoi ieşi ca să-şi primească oaspeţii.

Tocmai dar când voia să meargă la baba, ca s-o trimită la el, Agata îl văzu ieşit în faţa lor.

D-l ciulic era om bătrân şi foarte chibzuit; e însă un lucru pe care nu l-a învăţat încă, să-şi arate bunăvoinţa, fiindcă binevoitor n-a fost el niciodată în viaţa lui. Le va fi făcut, ce-i drept, altora mult bine, dar l-a făcut cu îndârjire, oarecum certându-se: acum dar, când nu-i venea de loc să se certe, el nu ştia ce să facă şi ce să zică, ci râdea numai, încât cei doi dinţi ieşiţi din linie se vedeau ca odinioară, când se uita-napoi.

Dar era destul şi atât, fiindcă râdea şi Agata, urcând ca o porumbiţă, în vârf de degete, scările acoperite cu un preş lat; Ermil, care mergea înainte, ducând pe soră-sa de mână, râdea şi el. Bocu era încă de mult deprins a râde când vedea pe alţii râzând şi a se strâmba când alţii plâng.

Singură Cecilia era tot înţepată, călca mărunt, tot câte doi paşi pentru unul dintr-ai lui Ermil şi se uita drept în faţa lui Ciulic, mai ales la dinţii lui ieşiţi din linie, care îi păreau ceva cu totul deosebit.

Ea şi Ermil sărutară, precum a zis mama lor, mâna lui Ciulic, foarte frumos, foarte cuminte, încât era o mare mulţumire să-i vezi.

E însă în viaţa omenească totdeauna câte o crâmpiţă.

Pe când ochii lui Ermil se opriră la tablourile de pe peretele din faţă, iar ai Ceciliei se plimbau pe mobila căptuşită cu mătase, Bocu, om purtat spre cele vieţuitoare, zări, înainte de toate, cotoiul de pe canapea şi rămase ca înfipt în pământ şi cu ochii mari ţintă la canapea.

— Aia! aia! strigă el când mamă-sa îi dete drumul, ca să sărute mâna, apoi trecu pe lângă Ciulic spre canapea.

Cotoiul, care ştia ce va să zică a fi înşfăcat de oameni ca Bocu, sări iute peste masă şi răsturnă vasul cu bilete de vizită, apoi îşi căută scăparea în odaia de alături.

Bocu se luă plângând amarnic după el, iară Ermil îi

sări fratelui său într-ajutor.

Ciulic era ca şi căzut din cer. O pisică? aici în salon? chiar acum? Ăsta era Diavolul în chip de pisică!

— Cum, păcatele mele, a intrat aici!? zise el întorcându-se spre Agata, apoi tresări.

Agata era roşie ca floarea de mac: îi venea să intre în pământ de ruşine.

— Lasă, cocoană – zise el tulburat – căci i-o prind eu! apoi trecu în odaia de alături, în vreme ce Agata se plecă să adune biletele risipite de cotoi.

Era lucru frumos, mare minune, să-l vezi cum ştia să se apropie tiptil-tiptil de pisică, cu câtă dulceaţă îi zicea „pisi-pisi”, ca s-o molcomească, şi cum îi netezea apoi părul, ca nu cumva să se învrăjbească.

— Iată-l! îi zise dup-aceea lui Bocu. Aşa! Bine să-l ţii! Ce credea domnului? că n-o să-l prindem!?

Agata, înduioşată de atâta bunătate, nu băgă de seamă că buza de din jos a Ceciliei tremura.

Cum adică!? Ea avea haină noauă, ea sărutase mâna, ea aducea ceva frumos în hârtia cea rozăşi el nici n-o bagă în seamă!?

Întorcându-se Ciulic cu băieţii, Agata se îndreptă şi-şi adună buzele.

— Domnule Ciulic – zise ea – noi am venit să vă mulţumim pentru marea dumneavoastră bunătate şi vă întoarcem casa pe dos.

— Lasă, cocoană, lasă, răspunse el; nu e nimic. Tot aşa să fie!

Paharul Ceciliei era plin; nu mai era chip să se stăpânească: ea începu să plângă amarnic.

Agata se făcu din nou roşie, iară Ciulic se sperie din nou.

În acelaşi timp se sperie însă şi cotoiul, şi huşti! scăpă din braţele lui Bocu drept spre uşa despre scări, şi mai departe, în largul curţii. Bocu se luă după el ţipând, iară Ermil după Bocu, sărind într-un picior.

— Ce e, Cecilio dragă? întrebă Agata plecându-se spre singura ei fiică.

— De ce plângi, drăguţă? o întrebă şi Ciulic cu multă gingăşie.

Cecilia îi aruncă o căutătură plină de mânie, apoi zise: „Du-te!”, şi-i dete brânci.

— Cecilio! strigă Agata deznădăjduită, şi voi să ia de la dânsa tava înfăşurată-n hârtie.

Atât îi mai trebuia Ceciliei.

— Ah! ah! ţipă ea, să rupe *itia ooza*, să *uupe*!

Ciulic era acum deznădăjduit şi el.

— Drăguţă! Uite, îndrăcită aceea de pisică! Lasă, c-o batem noi, zise el de tot muiat, apoi se plecă din nou spre copilă, ca s-o mângâie, s-o împace.

Dac-ar fi ridicat un vas cu agheasmă din apa Iordanului, el n-ar fi fost cuprins de grija sfioasă ce-l cuprinsese când simţi atingerea trupului fraged, gingaş şi rotund.

El îi netezi părul de pe frunte.

Iar Cecilia se alipi de dânsul, aşa cum îi plăcea tatii.

— Cocoană! zise apoi peste puţin, ridicând ochii şi îndreptându-i spre Agata. Eşti dumneata din Bucureşti?

— Nu, răspunse ea mirată. De ce?

— Mereu mi se pare că te-am mai văzut undeva şi nu ştiu unde.

— Nu se poate, răspunse ea. Eu sunt bucovineancă şi numai de vreo trei ani am venit la Bucureşti. Mă sămuiţi cu cineva? Dar, Cecilio, nu-i dai tu domnului Ciulic nimic? urmă ea.

— Eu vreau să fiu şi eu cu Ermil! răspunse Cecilia, şi-i dete lui Ciulic hârtia cea roză, apoi plecă.

Ciulic era foarte strâmtorat. Ţinea hârtia prinsă cu ace în doauă degete, departe de trup, şi nu ştia ce-i în ea, nici ce să facă cu ea.

— Un lucru de nimic, grăi Agata, un semn de reaamintire, făcut de mâna mea, aşa, printre picături, când mă lăsau copiii în pace.

Ea luă apoi hârtia, scoase acele cu degetele ei mărunte, întinse tăviţa pe masă şi aşează vasul cu biletele de vizită pe ea.

— Nu, cocoană! strigă Ciulic, şi sări ca să ia vasul şi să-l pună i, ar pe masă. Păcat de aşa lucru frumos! Xsta e pentru'oameni care ştiu să-l preţuiască.

Agata nu mai putea să stea, fiindcă nu mai ştia ce să zică şi ce să facă. Apoi copiii ei nu mai erau la dânsa şi cine ştie de ce se vor mai fi apucat.

Şi în adevăr Cecilia nu se-nşelase când îşi făcuse gândul că mari fericiri trebuie să fie la mijloc, dacă fraţii ei stau atâta timp împreună fără ca să li se audă gura.

Alergând după cotoiul care cunoştea foarte bine preajma casei lui Ciulic, Bocu şi Ermil au intrat în şopron şi-au dat de trăsura cea noauă.

— O trăsură! strigă Ermil cuprins de fiori, o trăsură adevărată!

— Cai! cai! strigă şi Bocu, om scurt la vorbă. Aia!

Nu mai era chip să-i iai de acolo: Ermil, cocoţat pe capră, mâna caii cu un bici improvizat de baba, iar Cecilia şi Bocu se răsfăţau pe perinile din fund.

— O, Doamne! se tângui Agata, pe care o cuprinsese simţământul că copiii ei au să răstoarne în urmă toată casa.

Ciulic privea însă cu ochii plini de lacrămi.

Era născut în Mahalaua Lipovenilor; acolo şi-a petrecut anii copilăriei, şi inima i se umplu de o nespusă dulceaţă când văzu bucuria copiilor; era bucuria lui de odinioară bucuria lor de acum; se vedea, parcă, uitându-se la dânşii, el însuşi pe sine.

— Cocoană – zise el stăruitor – lasă-i în grija noastră, că ţi-i aduce baba acasă. Nu ştii dumneata ce este asta!

Tot stă trăsura de atâta timp degeaba aici!

Era greu pentru Agata, dar mai era la mijloc şi Dorin.

„De ce n-am eu acum şi cai!" îşi zise bătrânul după plecarea Agatei.

Adică, parcă nu sunt destui cai la Bucureşti? Chiar aci, în strada cealaltă, e Conţu, birjarul, care se plânge că prea îi sunt mulţi caii.

— Babă, strigă el, du-te la Conţu şi spune-i să trimită un birjar cu doi cai înhămaţi, ca să-i punem la trăsura mea.

Nu-i aşa? le zise el copiilor. Punem caii şi mergem la Şosele.

— Cai adevăraţi!? strigă Ermil îngrozit.

— Cai vii! strigă Cecilia uimită.

Bocu nu strigă nimic, dar râdea de i se întinsese gura până la urechi şi i se vedeau toţi dinţii: era un lucru mare la mijloc, desigur foarte mare.

Dar… mai era încă un „dar”.

— Ia stai puţin! strigă Ciulic când văzu că baba e să iasă din curte. Spune-i lui Conţu că-i plătesc cu doi lei ceasul, deşi trăsura e a mea!

— Bine! grăi baba, care-şi cunoştea stăpânul, şi iar plecă.

— Stăi! strigă el din nou. Îi dau şi doi şi jumătate, dar, tu înţelegi, târguieşte-te cu el.

— Da, da! îi răspunse baba, şi ieşi.

Agata şi Călin auzeau din casa de pe maidan o nemaipomenită gălăgie în curtea vecinului; erau însă ţipete de bucurie şi se bucurau fără ca să ştie de ce.

— De! slăbiciunile bătrâneţelor! grăi Ciulic dându-se învins bucuriei ce-l cuprinsese şi pe el.

Adică de ce să nu mi-o fac eu mie asta!?

Cap. VIII ZILELE COPILĂRIEI

Soarele apune şi soarele răsare, dar lumina vieţii numai din suflet izvorăşte.

Plecând cu trăsura plină de copii la Şosea, Ciulic era voios, abia însă sosit la Capul Podului el ştia cât de voios a fost în clipa plecării sale de acasă.

Bocu, pe care-l luase la dreapta lui, muiat de aer şi de mişcare, încă pe la Piaţa Teatrului adormise; iar mai încolo, pe la Vistierie, adormi şi Cecilia, pe care o luase la stânga. Ermil a rămas pe capră, ca să vadă cum merg caii; se domolise şi el, nu mai era copilul plin de viaţă.

Era dusă bucuria – şi a copiilor, şi a lui!

Trecând de-a lungul Şoselei spre Băneasa, printre teii cu frunzele îngălbenite, dar încă nescuturate, se simţea şi el muiat, îi venea să-şi închidă ochii, ca să nu mai vadă în posomorâta zi de toamnă lucruri lipsite de orice farmec.

Birjarul avea legea lui şi se ţinea de ea: el mână înainte până la rondul al doilea, apoi se opri, ca să mai răsufle caii şi să ia boierii aer.

— Întoarcem? întrebă el, uitându-se înapoi, când aşteptarea i se păru prea lungă.

Giulic tresări şi îşi deschise ochii, apoi se uită foarte mirat împregiur.

Nu trecuseră decât vreo doauăzeci de minute de când adormise; om, însă, care nu ştia ce va să zică somnul de zi, el se simţea ca şi când ar fi trecut la mijloc o lungă noapte de iarnă, şi somnul îi fusese atât de dulce, încât nu se putea dezmetici cum a ajuns el aici, în mijlocul câmpului.

El scoase ceasornicul, şi mare îi fu mirarea când se încredinţă că era abia oară când el pleca de obicei la piaţă.

Ermil se mai înviorase, dar ceilalţi doi copii tot dormeau, şi-i era parcă-l durea să-i deştepte puind trăsura în mişcare.

Da! însă era tocmai timpul când pleca la piaţă, apoi şi caii steteau degeaba.

— Mână aşa, mai încet! îi zise el birjarului.

Gecilia se deşteptă râzând, iar Bocu, om de o fire mai îndărătnică, începu să se mârâie.

„Da! îşi zise Ciulic, un adevărat băiat numai aşa se poate deştepta din somn”.

Era posomorâtă ziua, dar era plăcută, liniştită şi caldă.

Sosind trăsura iar la Capul Podului, ochii lui Ciulic se furişară de-a lungul şoselei Bonaparte, spre Obor, spre Mahalaua Lipovenilor, şi un fior rece trecu prin inima lui.

Oarecum prin ascuns, ca un copil care fuge de acasă, el îi făcu birjarului semn să apuce la stânga.

Ce era adică dacă astăzi el nu mai mergea prin piaţă!? Voia să treacă, aşa, cu copiii, prin mahalaua în care a copilărit, şi pe la Obor, şi apoi să se întoarcă pe Podul Târgului de Afară.

„Un mişel!” îşi zise el, peste puţin, necăjit.

Da! era un mişel Conţu din Dealul Spirii, 221

Îi plătea cu doi lei şi treizeci de bani ceasul, şi tot îi trimisese nişte cai proşti, care mergeau ca boii.

— Dă-le bici! îi strigă el birjarului.

Sus în Dealul Spirii, cocoana Mariţa şi cocoana Tinca şi cocoana Sevastiţa şi toate celelalte cocoane, care mai sunt prin partea locului, nu erau cocoane, cărora puţin le păsa de cele ce se petrec în lume. Ferit-a Sfântul! Ies vedeau şi le ştiau toate, ba chiar şi mai mult decât. toate câte erau de ştiut. Ele ştiau dar foarte bine că Ciulic şi-a cumpărat cai şi a ieşit cu copiii Agatei la plimbare. Ba, din vorbă în vorbă, ele au aflat şi de ce.

De ce!?

Era cu ochi şi cu sprâncene! Se putea oare ca ele să nu înţeleagă că el a prins mare slăbiciune pentru Agata? Şi e mare lucru slăbiciunea care vine la bătrâneţe!

E însă lucru ştiut că numai în colţ, la „Pisica cu clopoţel”, se lămureau lucrurile, iar aici oamenii erau de altă părere.

D-l costică Falangiu era, precum ştim, om înalt, chipeş şi totdeauna ca scos din cutie; îl strica însă un lucru, că era prea grăbit şi umbla prea iute, n-ajungeai niciodată să-l vezi bine. Acum, de câtev-a zile, el umbla mai încet şi legănindu-se oarecum din călcâie. Se simţeaomul, fiindcă ştia că toţi se uită după dânsul când trece: de-a lungul uliţii netezându-şi favoritele, desigur cele mai frumoase favorite în Dealul Spirii.

Era deci un lucru firesc dacă îi plăcea să treacă pe la „Pisica”, unde toţi îi dădeau dreptate.

Iar Falangiu totdeauna a zis că Ciulic e cel mai bun om, deşi el abia acum s-a dat de gol.

— N-am zis eu!? strigă şi dl. Cesare Bufnea.

— Un adevărat filantrop, care dă, precum zice nenea Ghiţă, cu dreapta fără ca să ştie stânga!

— Mulţi s-au procopsit pe urma lui! grăi Ghiţă.

— Aşa e! aşa e!

Iar acum ieşise cu trăsura plină de copii la plimbare.

D-l Cesare Bufnea simţi că sprâncenele iar i se ridică în sus şi se ridică şi el de pe scaun.

— Domnilor – grăi apoi serios – eu cred că ar fi un lucru potrivit cu caracterul în adevăr neobicinuit al împregiurărilor actuale dacă acum, când el se va întoarce, trecând pe aici de la plimbare, i-am Tace o mică manifestaţiune de simpatii. Nu pentru că ar fi, poate, nevoie de ea, ci pentru că este bine, este în interesul celor ce se luptă cu mizeria, ca virtutea să fie încurajată şi să vadă exploatatorii mizerabili cum ştie societatea să aprecieze binefacerile.

— Bravo! bravo!

Mai ales dl. costică Falangiu era încântat de această idee de pacinică manifestaţiune, care îi făcea lui mare onoare.

Singur Ghiţă, care-l cunoştea mai bine decât ceilalţi pe Ciulic, stăruia să nu umble după prostii, că Ciulie nu e omul cu care se pot face asemenea glume. E însă lucru de tot greu să ai ţuică veche şi în adevăr curată, să ţi-o dai bucuros celor ce ţi-o cer şi apoi să te lupţi tu singur cu ei după ce viaţa li s-a îndulcit de ea. Un lucru însă tot a câştigat Ghiţă: manifestaţiunea n-a ieşit, atât de impozantă cum dl. Cesare Bufnea ar fi voit s-o facă.

Când trăsura lui Ciulic se ivi în depărtare, dl. Bufnea, omul cu tărie de convingeri, ieşi în capul scării, iar vreo alţi zece dintre cei de faţă se luară după dânsul şi se opriră la scară; cei mulţi însă au rămas în prăvălie, iar dl. costică Falangiu se trase într-un colţ. Ghiţă era cu toate aceste sigur că Ciulic are să oprească birja, ca să le spună, precum îi era obiceiul, că suniniştebeţivi, nişte caraghioşi.

Mare ii-fu dar mirarea când văzu că trece voios înainte, ba se mai uită înapoi, ca să salute pe dl. Bufnea, care striga:

— Să trăiască filantropul Ciulic!

Del Ghiţă nu ştia că Ciulic a fost pe la Obor şi prin Mahalaua Lipovenilor, că el se obicinuise ca toţi să râdă când îl întâlnesc şi că mult îi plăcea să trăiască.

Da, era frumos, era plăcut, era bine să vezi oamenii mereu voioşi.

Abia seara, după ce rămase singur, el se dete încetul

cu încetul unei senine întristări.

Atât de mult trăise în ziua acum trecută, încât abia îşi mai aducea aminte când a fost că el ştergea praful de pe mobila din salon cu cârpa cea curată: Doamne! câte simţiri s-au strecurat repede una după alta prin sufletul lui!

Iar acum era grozav de singur în casa lui ceamare şi deşartă.

El se culcă la ora obicinuită şi stinse, ca totdeauna, luminarea; dar nu mai putea să doarmă ca altă dată…

Aţipi, ce-i drept, însă peste puţin tresări şi iar se deşteptă; apoi iar îl fură somnul şi se deşteptă iarăşi… şi iarăşi, şi iarăşi. Dormea iepureşte. Îşi pierduse somnul dormind peste zi.

Aşa prin întuneric se desfăşura, fără de şir şi fără de legătură firească, un nesfârşit totdeauna în faţa lui. Erau, parcă, toate deodată şi la un loc, numai că el nu putea să le treacă decât rând pe rând prin mintea lui. O vedea pe Agata urcând ca o porumbiţă scările şi se vedea tot atunci şi el însuşi pe sine în şopronul lui Ivan Baratov, sus pe capră, mânând, ca Ermil caii. Vedea casa de pe maidan, şi deodată cu ea, departe, în Mahalaua Lipovenilor, floarea albă a socului bătrân, de care mumă-sa lega frânghia, şi rufele întinse pe frânghie, şi pe sine însuşi se vedea atârnându-se de frânghie. Apoi iar vedea copiii urcaţi în trăsura lui, pe Serghie Papuşchin, vecinul de peste drum, spin, cu buza crăpată şi gros ca un butoi, vedea Oborul, balta de la Tei, bâlciul de la Pantelimon, lumea risipită pe câmpul de la Filaret şi pe sine se vedea, pretutindeni, bătând cleştele la grătar.

Le vedea toate, dar nu ca alte dăţi, aducându-şi-le numai aminte, ci ca-n aievea, în plină lumină, ca să le pipăi cu mâna. Era ca un vis, care se urmează şi după ce te-ai deşteptat şi apoi îşi schimbă mersul după ce aţipeşti din nou. Multe nu mai erau cum au fost, şi inima lui sângera că s-au schimbat atâtea din frumoase ce erau în mai fără de farmec. Nespus de multă era lumina în acea lume trecută, nespus de senin cerul, de albă zăpada şi de blândă adierea vântului de primăvară.

Deodată, târziu după miezul nopţii, el se ridică în pat şi, treaz ca şi când n-ar fi dormit toată noaptea, întinse mâna să caute chibritul şi să aprindă lumânarea.

Voia să se încredinţeze văzând eu ochii lui că se află, cum ştia el, în adevăr, în casa lui.

Mama lui, înaltă şi subţirică, cu gropiţe-n obrajii curaţi, cu glasul oarecum în doauă corzi, un glas care râde plângând, cu aerul dulce duios, mama lui cea amărâtă şi aspră, el a văzut-o în vis şi era voioasă.

„Doamne! Doamne!” strigă el, şi-l năpădi plânsul.

Nu ştia când a murit mama lui; nu ştia unde să-i pună crucea, nu în ce fel să însemneze trecerea ei prin lumea aceasta; îi venea să se scoale şi să plece, să se ducă, mereu să se ducă, să caute, mereu să caute, şi să nu se mai oprească până ce nu va fi găsit mormântul ei.

Dar unde? unde!?

El strânse repede luminarea şi se aşează iar în culcuşul lui, şi-şi vârî capul în perini, ca să adoarmă din nou şi s-o mai vadă.

Era peste putinţă să nu i se mai arate când sufletul lui era atât de plin de dânsa.

A mai şi văzut-o, poate, dar dimineaţa, deşteptându-se, el nu-şi mai aducea aminte de cele văzute prin vis, şi vedea numai gropiţele din obrajii curaţi ai Agatei, care atât de mult semăna cu mama lui şi era şi ea mamă.

Cap. IX O ZI DE TOAMNA.

Patru copii neastâmpăraţi, un om bolnav, Agata şi Ciulic fac la un loc şapte suflete: deşi dar harabaua era una din cele mai mari, a rămas vorba ca harabagiul să meargă pe jos.

Ciulic mergea şi el cu harabagiul.

Nu c-ar fi voit, poate, să scape de copiii, care nu-i mai dădeau pace; nu, îndrăzneala copiilor era chiar o mângâiere pentru dânsul; harabaua era însă acoperită cu rogojină, şi el voia să se bucure de ziua cea frumoasă. Apoi dl. călin se supăra când copiii erau prea îndrăzneţi, şi el ţinea ca nimeni în lume, şi mai ales dl. călin, să nu se supere.

Atât era el de împăcat cu sine şi cu ceilalţi, încât ar fi voit ca toată lumea să fie voioasă şi să se bucure dimpreună cu dânsul de frumoasa şi de toamnă.

El cu toate aceste nu prea vedea frumuşelele acestei zile.

Mergând aşa singur, el vedea, privind departe înainte, ceea ce nu era încă decât în gândul lui.

Cumpărase cu un preţ de nimic maidanul cel mare şi mai era în târg şi cu vecinii din fund, ca să mai cumpere încă doauă locuri, care ieşeau tocmai în strada cealaltă. Nu erau încă cumpărate, dar el vedea în gândul lui cele patru locuri împreunate într-unul singur, o grădină mare, iar în grădină o mulţime de case, fieştecare de câte doauă încăperi, o bucătărie şi o cămară, fieştecare cu curticica ei, după planul pe care i-l făcuse arhitectul primăriei în înţelegere şi cu Bencescu. Nu era încă gata planul casei mari, pentru şcoală şi pentru epitropie: el o vedea însă şi pe aceasta, în mijloc, ba vedea sus pe faţadă, scrise cu litere mari, şi vorbele: „Azilul Ana Ciulic”.

Un singur lucru nu era încă hotărât.

În actul de fondaţiune, pe care i-l făcuse Bencescu, se spunea desluşit că chiriaşe nu pot să fie decât văduve cu copii, că chiria este de un Napoleon pe lună pentru văduvele care au numai câte un copil şi că li se scad câte doi lei pentru fieştecare copil văduvelor cu mai mulţi copii, că din chiriile aceste li se dau ajutoare altor văduve cu copii şi că şcoala e şi ea numai pentru copii de văduve. Agata era cu toate acestea de părere că ar fi bine să se mai pună pe faţadă, cu litere mai mici, şi vorbele: „Fondat de Paraschiv Ciulic pentru văduve cu copii”.

Erau prea multe vorbe, şi el n-ar fi voit să se mâhnească Agata.

Din când în când, el se oprea şi se uita înapoi, ca să vadă ce mai fac cei din haraba, şi atunci faţa lui se întuneca pe o clipă, deoarece Agata era tot îngrijată.

Se simţea oarecum de prisos în lumea aceasta: nimeni nu mai avea trebuinţă de dânsa; nimeni nu mai ţinea seamă de vorbele ei.

Era o adevărată nebunie să plece cu bărbatul ei bolnav în cale atât de lungă, tocmai la Cârlige, unde nu poate găsi nici medic. Zadarnice au fost însă stăruinţele ei, fiindcă Ciulic ţinea ca să nu mai stea degeaba fiâsă lui; iară Călin se bucura că n-are să plătească chirie şi că lemnele sunt ieftine. S-au înţeles ei între dânşii, apoi Călin i-a dat bani lui Ciulic, ca să cumpere mălai şi făină de grâu, slănină, costiţe afumate, de ale băcăniei, ce-a ştiut şi ce-a voit el; dânsa nici că şi ia ce are în cei trei saci mari din fundul harabalei.

Tot aşa a fost şi la Târgovişte: ei singuri ştiau ce fac, ce dreg. Ea a stăruit să mai stea acolo vreo zi, doauă, ca bolnavul să se odihnească; el însă n-a voit; zicea că e prea scumpă viaţa. Iar acum nici nu mai era sincer: zicea că se simte bine, când ea vedea că el geme pe ascunselea; îl auzea tuşind câteodată pe-nfundate şi era sigură că i s-a obrântit genunchele.

Deşi nu era dar frig, Ciulic a dezbrăcat blana sa, ca să-l acopără pe bolnav cu ea: în zadar însă, căci Agata tot întreba mereu, dacă mai e mult până la Cârlige.

Se înţelege că mai era, deoarece nu trecuseră nici hanul, unde era drumul jumătate.

Intrat în valea Dâmboviţei, drumul e croit pe coastele de la dreapta râului, de-a lungul văii lungi, care din ce în ce se strâmtează. Pădurile de pe coastele acestea se văd din depărtare ca un mare covor în fel de fel de feţe. Jos, de-a lungul drumului, sunt mai ales nuci bătrâni şi groşi acoperiţi de un frunziş încă des, dar atins de asprimea vânturilor tomnatice şi oarecum istovit. Nu sunt doauă frunze la fel, dar toate împreună lasă în ochi simţirea dulce a unui verde care bate-n galben. Mai la deal şi pe ici, pe colo prin acest verde ies la iveală pete mai mici ori mai mari, fâşii prelungi ori cotite în fel de fel de chipuri, ici roşeaţa sângerului ori a frasinului, colo verdeaţa crudă a stejarului îndărătnic, iar mai departe galbenul teiului şi, printre toate, risipit albul plopilor şi al răchitei – un nesecat amestec de colori şi de forme.

La stânga, valea cea lungă, sunt ţărâni sădite cu

pruni, lungi şi nenumărate şiruri de pruni, iar printre ele rămăşiţele porumbiştilor, o uimitoare icoană a urmelor de lucrare omenească.

Înainte, în sfârşit, departe, spre fundul văii, în zarea albăstrie, se îngrămădesc munţii de la izvoarele Dâm227

boviţei, cinci rânduri unu) peste altui, cu piscul Păpuşii deasupra.

Gerul e senin, şi-o adiere lină, aproape caldă, se simte despre şesul nesfârşit.

E păcat de atâtea frumuseţe! Giulic se opreşte şi se uită înainte: intrat aşa deodată în vale, nu mai ştie la ce să se uite, ce să vadă înainte de toate. El se uită înapoi, şi acum râde, fiindcă Agata râde şi ea arătând înainte spre fundul văii.

Drept răspuns, arată şi el, tot înainte, spre zidurile albe, care, sus pe deal, ies la iveală din desimea nucilor; acolo e hanul, unde au să facă cel din urmă popas.

Agata ar fi mai bucuroasă dacă s-ar şti mai aproape de Cârlige: se bucură însă dl. călin că în curând se va opri harabaua, şi se bucură mai ales copiii, cărora începuse a li se urî în cuibarul lor. Inimile lor, deschise numai pentru lucruri mici şi apropiate, rămâneau reci în faţa munţilor pierduţi în zarea depărtării, dar săltau în faţa focului ce peste vreo jumătate de ceas fâlfâia la marginea pădurii.

Ar fi fost gata Ermil şi Cecilia să adune toate vreascurile din pădurea cea mare şi să i le aducă lui Giulic în vreme ce Bocu stetea ca-nţepenit, cu mâinile la spate şi privind cu ochii mari când la flăcările vii, când la bătrânul care-şi cioplea frigarea şi pociumbii pentru ceaun, cea unui lui cel spălat de baba.

Agata era amărâtă. El voia să le facă singur toate, să frigă fleicile şi muşchiul, să pună de mămăligă, până chiar şi cafelele, el şi numai el.

— Lasă, cocoană, lasă – îi zicea – că-n asta m-am pomenit eu pe lume, în asta mi-am trăit traiul; ăsta e lucrul la care mă pricep şi eu o dată!

Nici că s-ar fi putut altfel!

Cumpărase el însuşi, la Târgovişte, cum ştia el să

aleagă, fleica şi muşchiul, luase grătarul lui de acasă, pentru ca să nu-şi mai facă treabă cu hangiul, iar Dumnezeu mai dăduse şi-o zi frumoasă, încât tot să stai la focul de la marginea pădurii învârtind frigarea.

Dar Agata n-avea astâmpăr.

S-a bucurat că soţul ei, chinuit de drum, a adormit în curând după sosirea lor la han. Trecuse însă un ceas, şi ei tot nu se mai deştepta. Somnul acesta nu-i părea ei a bine! în zadar spunea Ciulic că asta e sănătate, asta e viaţă, că nimic nu poate să-i facă mai mult bine decât un somn zdravăn în aer curat, aici la umbră de nuc: ea ar fi voit să-l deştepte şi din când în când îi venea gândul că n-are să se mai deştepte, dacă-l va mai lăsa să doarmă.

— Lasă-l, cocoană, grăi Ciulic râzând. Asta li se întâmplă câteodată unora ca mine, fiindcă n-au din ce să-şi ducă viaţa mai departe, el însă adună puteri, când doarme.

Şi totuşi, când muşchiul era fript gata, dedea şi Ciulic cu socoteală că tot e prea lung somnul bolnavului şi că n-ar fi rău dacă Agata l-ar deştepta ca să mănânce. Păcat ar fi fost de asemenea frumuseţe de muşchi ca să se răcească ori să mai fie ţinut în frigare până ce-i va fi secat sucul. Muşchiul bine fript trebuie să-l mănânci fierbinte şi plin de suc: asta-i sănătate, asta-i putere.

Şi era, în adevăr, o mare mulţumire să-l vezi pe Călin mâncând bucăţile pe care Ciulic i le tăia, în felioare subţiri, de pe frigare.

Va mai fi fost fără îndoială la mijloc şi oboseala drumului, aerul cel proaspăt şi somnul cel dulce, destul că dl. călin nu se mai sătura.

Agata se uita însă la faţa lui slabă, la obrajii lui cuprinşi de roşeaţă şi la ochii lui stinşi: îi era parcă aceasta e cea din urmă mâncare a lui şi stăruia mereu să nu mai mănânce.

— Lasă-l, cocoană! îi zise iar Ciulic, care hrănise în viaţa lui atât de mulţi oameni, dar abia acum aflase ce va să zică mulţumirea de a vedea pe alţii mâncând cu poftă.

Va fi fost flămând dl. călin, dar Ciulic era nesăţios.

Păcat ar fi fost apoi de vinul cel negru, care de atâta

timp stătuse degeaba în pivniţa lui. El însuşi l-a cumpărat chiar din vie, el l-a pritocit şase ani de-a rândul, el l-a tras acum în butelii: era curat ca aurul, adevărată sănătate, adevărată putere.

Luase, ce-i drept, numai zece butelii, fiindcă vinul acesta se bea numai puţin câte puţin; acum însă, de iistă dată, bolnavul putea să bea şi mai mult, aşa, puţin câte puţin. Căci era atât de frumoasă ziua şi atât de bine acolo la marginea pădurii.

Păcat numai că zilele de toamnă, cu cât sunt mai frumoase, cu atât sunt şi mai scurte şi mai supuse la schimbări.

Îi mai rămase lui Ciulic mulţumirea de a vedea cu câtă poftă mănâncă Agata şi copiii. El însă nu putea să mănânce. Zicea că s-a săturat cu mirosul. Agata era însă îngrijată, fiindcă ştia că noaptea trecută, la Târgovişte, n-a putut dormi. Îşi stricase rosturile lui cele vechi şi bune.

Dar din mulţumire-n mulţumire, Ciulic se pomeni că ziua e trecută, şi soarele se apropia de culmile munţilor când harabaua se puse iar în mişcare.

Ciulic se urcă acum şi el, fiindcă de aici înainte drumul era mai rău şi trecea pe ici, pe colo prin albia râului, peste bolovani, ba chiar prin valurile iuţi.

Când harabaua se hurduca ori trecea prin apă, copiii săltau de bucurie, Agata era cuprinsă de groază, iar dl. călin gemea şi-şi făcea mustrări.

Pe-nserate se porni un vânt aspru, şi din toate părţile se iviră nourii iernatici, care acoperiră încetul cu încetul tot cerul: erau semne de crivăţ, şi harabagiul le spunea că nu mai e chip să sosească cu ziua la Cârlige.

Bătrânul se dete iar jos, ca să-şi mai întindă vinele şi să se dezmorţească.

Agata ar fi voit să-l oprească, dar nu putea. Tocmai fiindcă era frig, ea nu putea să ia blana de pe soţul ei; iar fără de blană îi era bătrânului prea frig în haraba.

Greu de tot a fost drumul până la Cârlige.

Întunecându-se, copiii au început să se neliniştească, dar au plâns cât au plâns, apoi, obosiţi de drum şi amorţi şi

de frig, au adormit unul după altul, aşa claie peste grămadă, şi Agata a rămas cu inima încleştată între bolnavul ce gemea într-un fel de amorţeală somnoroasă şi bătrânul, care abia se mai ţinea pe picioare.

Ciulic nu se simţea cu toate aceste câtuşi de puţin obosit: se reiviseră, parcă, în vinele lui toate puterile tinereţelor.

Era o nebunie să călătorească ci acum pe-ntunerec, cu harabaua plină de oameni vii, pe drumuri cotite şi costişe, peste bolovani şi prin valuri de apă curgătoare, temându-se la tot pasul că vor da-n gropi, că se vor răsturna, că valurile vor lua harabaua. Dar n-aveau încotro, trebuiau să urmeze drumul prin acest pustiu întunecat. Iară vina o purta el. El, omul bătrân, omul chibzuit, tocmai acum, când atât de bine ar fi trebuit să le potrivească toate, a făcut ce a făcut ca să înnopteze pe drum. Nu era destul că n-au ascultat de Agata, ci au pornit la drum atât de lung şi n-au odihnit, cum a zis ea, la Târgovişte, dar acum a mai băgat-o în toate spaimele şi – cine ştie!?

— Doamne fereşte!

El se uita din când în când înapoi, ca la o icoană sfântă, la femeia înţeleaptă, care nu se gândeşte niciodată la sine, ci poartă grijă de alţii.

— Nu te teme! să nu-ţi fie frică – îi strigă el – că sunt eu aici!

Şi mergea, ţiind caii de căpăstru, înaintea harabalei, pipăia cu piciorul bolovanii, trecea prin râu cum treci vara prin iarba mare, ducea harabaua cum cârmaciul duce corabia în timp de furtună.

— Nu te teme! striga, şi inima îi râdea că toate merg bine.

Agata şedea la locul ei, se închina mereu, se ruga lui Dumnezeu şi se dădea pe sine dimpreună cu ai săi în paza Maicii Preacurate. Îi era câteodată ca şi când unul din amândoi ar trebui să piară în drumul acesta.

— Auzi!? strigă deodată bătrânul cuprins de vie bucurie. Aceia sunt cinii de la Cârlige!

Era vestea mântuirii.

Agata începu să plângă şi iar să se închine.

Îngrijitorul moşioarei, un sătean harnic, neştiind că stăpânul are să sosească, se culcase la timpul obicinuit, şi singuri Flocea şi Bursuc, dulăii curţii, le-au ieşit călătorilor înnoptaţi în cale.

Deoarece atât ţarinile, cât şi pruniştile erau date cu învoială la săteni, Ciulic nu mai fusese pe la moşia lui decât patru ani în urmă, când a făcut o tăietură în pădure. El se dete dar în dosul harabalei când cinii se apropiară. Flocea însă şi Bursuc se opriră, începură să dea din coadă, apoi, săltând de bucurie, se apropiară, pe pitite, de dânsul ca să-i lingă mâna.

— De! de! de! zise bătrânul muiat.

Îşi aducea aminte cât i-a bătut şi cum se ascundeau când îl vedeau, şi-i era ruşine că nu-şi mai aduce aminte cum îi cheamă ca să-i mângâie zicându-le pe nume.

— De! de! zise iar, şi le netezi părul de pe gât, apoi, în vreme ce harabagiul se opintea să deschidă poarta, el trase caii de urechi şi-i mângâie bătându-i cu palma, bietele de dobitoace chinuite!

Cap. X CRIZA

Trec toate-n lumea aceasta, şi cele bune, şi cele rele.

Sosită în casa în care avea să-şi petreacă iarna, Agata se simţea obosită, dar liniştită şi împăcată, ca omul care după mari griji şi multe primejdii se vede ieşit, în sfârşit, la bun capăt.

Copiii, căzuţi în somn adânc, nu s-au deşteptat nici când i-au ridicat din haraba, nici când i-au dezbrăcat, ca să-i culce în paturile aşternute în pripă.

D-l călin se văita, ce-i drept, şi zicea că se simte foarte rău; nici că s-ar fi putut însă ca el să se simtă bine după drumul cel greu, şi văzându-l iar în culcuşul liniştit, Agata îi mulţumea lui Dumnezeu că-l ştie scăpat.

Degeaba-i zicea dar Ciulic să le lase toate cum sunt, în haraba, căci Flocea şi Bursuc sunt mai buni paznici decât toţi gardiştii din Dealul Spirii: ea n-avea tignă dacă nu le ştia toate descărcate şi pus fieştecare lucru la

locului.

Ciulic se duse dar să se premenească, pentru ca apoi să vie să-i ajute şi să-i arate care unde şi în ce fel.

Trecând însă la întoarcerea lui, el intră la dl. călin, pe care-l apucaseră fierbinţelile.

— Bine ar fi fost – zise el – dac-am mai fi stat, cum zicea Agata, la Târgovişte.

— Se-nţelege c-ar fi fost bine! răspunse bătrânul.

— Şi parcă tot am mâncat prea mult, adaose Călin.

— Şi ai băut, se înţelege, prea mult, grăi bătrânul strâmtorat. Apoi drumul pe-ntunerec! Dar o să treacă şi asta!

Nu-i vorbă, el nu era îngrijat; în gândul lui toate mergeau bine, şi nici că se putea ca ceva în lumea aceasta să meargă rău. O ştia însă pe Agata, şi-l cuprindea un fel de deznădăjduire când se gândea la spaima ce o va cuprinde când va afla că soţul ei are fierbinţeli. Ar fi fost gata să-l ia pe bolnav şi să-l arunce în o puţină cu apă rece, ca să se astâmpere mai nainte de a fi intrat ea.

În loc dar de a se duce să-i ajute Agatei, el se duse după apă rece, ca să moaie cârpe, să le stoarcă bine şi să i le pună bolnavului la cap, la pântece şi pe genuche.

— N-ai nicio grijă, grăi el storcând cârpele; nu e în lume leac mai bun decât acesta: mâne dimineaţă ea te găseşte iar sănătos.

D-l călin se uită lung la dânsul.

Nu era nici el îngrijat, dar îl supăra boala lui. De o bucată de timp îl apucase oarecum gândul că dacă omul voieşte, toate se pot, şi acum se uita cu mirare la bătrânul acesta, care ziua toată a umblat pe jos, a dus timp de aproape doauă ceasuri harabauape drumuri costişe, peste bolovani, prin apă, şi acum stoarce cârpele şi i le pune lui pe trup, ca să-i astâmpere fierbinţelile. Grozavă voinţă! Era peste putinţă ca ei amândoi să nu răzbească! Simţea că zvâcnetele şi durerile i se alină şi capul i se luminează când bătrânul îi pune cârpa rece, şi încă una, şi încă una, ca să nu dea răgaz fierbinţelilor. Şi totuşi, îl cuprindea câteodată groaza, gândindu-se că prea tare – şi încordează

bătrânul puterile.

Iar Agata se bucura că a rămas singură şi nu i se mai pune nimeni în cale.

O, Doamne! Era atât de minunat aici la Cârlige! Patru odăi mari, bucătărie, cămară şi pretutindenea curat ca-n biserică.

Nu-i mai venea să se culce. Deşi se simţea obosită moartă, trebuia să mai iasă o dată în cerdacul cel mare, ca să vadă în toată tigna preajma casei.

Tot mai bătea viatul, dar horii se răriseră şi luna puţin scăzută îşi revărsa din când în când razele peste vale, încât Agata putea să vadă bine curtea cea largă, casele de gospodărie, în care şedea îngrijitorul, pomătul din dosulacelorcaseşi coasta pietroasă dincolo, peste râu.

Câte frumuseţe adunate la un loc!

Din clipa în care Ciulic a vorbit despre Cârlige, o cuprinsese un simţământ de mare îngrijare. Îi era ca şi când o mare durere i s-ar fi pregătind, şi se temea de toate, le vedea toate-n rău, se aştepta mereu la vreo mare nenorocire.

Acum era, parcă, stins simţământul acesta din sufletul ei: vedea greutăţile şi primejdiile prin care a trecut şi i se părea că de aici înainte nimic nu mai poate să tulbure sufletul ei. Da! Ciulic şi bărbatul ei aveau dreptate!

— Cocoană! grăi Ciulic. Lasă, c-o să le mai vezi celelalte şi mâne. Acum te mai şi culcă, fiindcă eşti obosită.

Agata tresări, ca şi copilul prins cu degetul în oala cu smântână.

— Da! Mă duc, zise ea.

Atât putea şi ea să facă: să asculte, să se supună, să-i fie pe plac.

— Dumneata – zise ea însă peste puţin – trebuie să fii chiar mai obosit decât mine.

— Eu – îi răspunse el – sunt stăpânul casei şi trebuie să fiu cel din urmă.

— Uite, urmă apoi, colo, sub nucii ce se văd în dosul casei, e un şipot, o apă – s-o tot bei; vara nu se încălzeşte şi iarna nu îngheaţă. E adevărată apă tămăduitoare! O să

vezi mine, e foarte frumos aici!

Şi fiindcă el era stăpânul casei, iară dânsa abia acum venise, începu să-i spună care, cum şi unde, încât ar fi fost gata să stea până-n revărsatul zorilor aici în cerdacul larg şi bătut mereu de vântul aspru.

Agata asculta şi privea şi le simţea toate.

Era ca şi când aceşti doi oameni, femeia tânără şi bărbatul trecut de şaptezeci de ani, s-ar fi căutat viaţa lor toată unul pe altul şi acum, după ce s-au găsit, nu se mai pot despărţi, căci se tem că iar se vor pierde.

Apă! strigă dl. călin din casă.

Ei alergară amândoi la dânsul.

Agata se sperie când văzu cârpa la capul bolnavului.

— Lasă, cocoană! grăi Ciulic. Nu e nimic! Puţintică fierbinţeală. Du-te de te culcă şi te odihneşte, că-i faci rău stând lângă dânsul.

Agata se plecă asupra bolnavului ca să-i pipăie pulsul.

— Cum te simţi? întrebă ea îngrijată.

— Foarte rău! răspunse el. Du-te şi te culcă. De ce să staţi amândoi? Mulţumirea domnului Ciulic, e să te ştie odihnind: fă-ne plăcerea aceasta!

— Cum!? zise ea întorcându-se spre Ciulic, dumneata vrei să stai cu el!?

— Lasă, cocoană, răspunse bătrânul dându-i bolnavului un pahar de apă. Uite, aşa vreau eu! Ţiu!

— Dar nu e nevoie, d-le Ciulic, grăi dânsa stăruitor. E lucru firesc; trebuia să aibă fierbinţeli după călătoria cea lungă. A spus şi doctorul că o să-l doară călătoria, dar o să-i facă mult bine. La orişicare boală vin o dată fierbinţeli mari şi apoi trece boala. Asta e criza! Zău! nu e nevoie!

— Ştiu eu că o să-i treacă, întâmpină Ciulic, dar i se mai alină durerile şi i se astâmpără fierbinţelile dacă-i pun din când în când câte o cârpă udă. Ţiu eu s-o fac aceasta! Uite – urmă apoi aducând un jeţ în faţa patului – noi, bătrânii, ne odihnim şi aici destul de bine. Du-te la copiii dumitale!

— Da! grăi Agata, retrăgându-se cu inima grea.

Ar fi voit să sărute mâna bătrânului la plecare, dar nu putea.

— Fii liniştit, îi zise dar bolnavului, apoi trecu în odaia de alături, la copiii ei.

Bătrânul schimbă iar cârpele, ca să rămâie mereu reci.

D-l călin îl privi cu inima deschisă în faţă, îi apucă mâna şi i-o strânse.

— Lasă, că are să fie bine! Stăi liniştit, ca să adormi, că asta are să-ţi facă mult bine! zise el, apoi îi potrivi clinntm cârpa la cap, apâsind-o cu palma, ca să şadă bine.

El se lăsă în jeţ.

Abia acum, după ce mai odihni puţin şi vinele începură a i se lâncezi, îl cuprinse simţământul de oboseală.

Picioarele îi erau încă tot reci, parcă pierise tot sângele din ele; mădulările îi erau amorţite; încheieturile îi erau desfăcute; din când în când, îl apuca câte un junghi, care pornea din spete şi trecea peste coaste.

N-ar fi putut cu toate aceste să doarmă; era mai treaz, oarecum mai viu decât orişicând.

Cum oare ar fi putut să doarmă când toate mergeau atât de bine? Cum să doarmă, când Agata era la copiii ei, iară pe Călin îl furase somnul?

Era strâns din sufletul lui tot amarul vieţii; suferinţele lui, zbuciumul vieţii lui întregi îi păreau numai un vis urât, din care abia acum s-a deşteptat. Rob fusese, legat de mână şi de picioare, lipsit de aer şi de lumină, şi se zbuciuma mereu ca să scape şi să facă ce vrea el; acum zbura parcă prin lume şi era atât de uşor, atât de mulţumit el însuşi de sine, nu pentru ceea ce face, ci pentru ceea ce vrea din el însuşi, pentru pornirile inimii lui, pentru ceea ce el este.

Din când în când se ridica încet şi cu băgare de seamă, ca să nu-l deştepte pe bolnav, şi tot încet şi cu băgare de seamă schimba cârpele, ca să nu se înfierbânte, încet, cu băgare de seamă, oprindu-şi răsuflarea se lăsa apoi iar în jeţ.

Era bine, de tot bine, şi-o nespusă dulceaţă se răvărsa din gândul că omul acesta va pleca sănătos din casa lui.

Se simţea însă atât de istovit, încât numai cu anevoia se mai putea ridica, şi din ce în ce tot mai mult îI stăpânea somnul.

Târziu după miezul nopţii el se duse tiptil la uşa odăii de alături, ca să vadă dacă Agata nu cumva e trează.

Era linişte în odaie, dar luminarea mai ardea.

El deschise încet uşa.

Dormeau cu toţii, Dorin lângă Agata, Bocu şi Ermil în alt pat, iar Cecilia pe divan.

Bătrânul făcu fără de voie un pas înainte.

Era atâta sfinţenie în răsuflarea lină a acestor fiinţe, care au deschis inima lui, încât el se opri cuprins de sfială şi făcu de cinci ori una după alta semnul crucii.

Dându-se unei porniri ivite fără de veste în sufletul lui, el înaintă în vârful degetelor până la divan, se uită câtva timp dus la faţa senină a copilei adormite, apoi se plecă şi-i sărută fruntea, cum creştinul evlavios sărută icoana Maicii Preacurate.

Nu mai putea: parcă n-avea să-i mai vadă; trebuia să-i sărute pe toţi.

Când se opri însă la patul în care dormea Agata, el se opri cu inima încleştată: grozav îi era de dragă femeia aceasta, care semăna cu mama lui!

Sărută copilul de lângă dânsa, dar, simţind răsuflarea ei pe obrajii lui, el se retrase şi luă luminarea, ca s-o pună la adăpost, în dosul sobei, de unde ea nu bătea în ochii celor adormiţi.

În uşă se mai opri o dată, apoi ridică ochii spre cer şi se întoarse umilit în jeţul lui.

Din ce în ce mai obosit şi mai stăpânit de somn, el se ştia pe sine, dar nu se simţea şi se mişca din când în când ca să se încredinţeze oarecum dacă mai e, în adevăr, aşa cum se ştia şezând în jeţ şi cu mâinile încopciciate pe piept.

Şi iar le vedea toate ca un nesfârşit totdeauna într-o

singură clipă. Se vedea el însuşi în sania trasă de caii lui peste zăpada cea albă, departe, pe la Cotroceni, spre Satul-Nou. Se ducea la cărămidărie, ca să aleagă el însuşi materialul, pipăind cu mâna lui fieştecare bucată, şi auzea ca în aievea sunetul curat al cărămizii bine arse şi sănătoase. Vede apoi lungul şir de care trase de bivoli coborând dealul, intrând în curtea cea mare, se vede pe sine cu bidineaua în mână, stropind varul cel alb peste cărămida cea roşie. Apoi primăvara se alcătuiesc şchelele, se urcă zidarii şi salahorii, se ridică zidurile, una câte una se înalţă casele, şi grădina cea mare se umple de lume, femei şi copii, şi pretutindenea se iveşte Agata cu copiii ei, Călin, care aleargă şchiopătând de ici până colo, Bencescu, care dă sfaturi, Falangiu, care zâmbeşte, Ghiţă care se bucură că toţi 237 cumpăra din colţ de la „Pisică”. Şi văziiid, mereu face socoteală, mereu se târguieşte, mereu bagă de seamă, ca să nu fie înşelat, căci are mult, dar nu destul, mereu chibzuieşte cum să mai sporească şi să mai adune. O! Doamne: ce-l aşteaptă pe el! ce viaţă plină acum la bătrâneţe!

În crepetul zorilor de zi, Agata se deşteaptă speriată din somn. Se visase în casa de pe maidan şi zidul despre intrare parcă se dărâmase.

Ea sări din pat, se-mbrăcă cu grăbire şi trecu în odaia de alături.

Dormeau amândoi lin, adânc şi dulce. Ea nu putu cu toate aceste să se stăpânească şi, apropiindu-se în vârful degetelor de pat, atinse cu mâna obrajii soţului său şi grăi încet: „Tănase!”

El deschise ochii, se uită speriat la ea, apoi privi împregiur, ca omul care, deşteptat din somn, nu poate să-şi dea seamă unde se află.

— Cum te simţi? întrebă ea.

— Bine, de tot bine! răspunse el. Tare bine mă sunt! Ce face bătrânul?

— Doarme, zise ea încet.

Şezând în jeţ, cu mâinile încopciciate pe pept şi cu capul plecat spre stânga, bătrânul dormea răsuflând uşor,

şi atâta seninătate era în faţa lui, încât Agata ar fi voit să fie singură cu dânsul, ca să cadă în genunchi la picioarele lui. Era ca mort.

— Agato! strigă el deodată, şi ochii mărunţi se deschiseră mari ca să cuprindă dintr-o singură privire lumea întreagă.

Era în acel „Agato!” o chemare atât de stăruitoare, încât dl. călin se ridică fără de veste şi se pomeni şezând în pat, iar Agata se întoarse şi căzu în genunchi la picioarele bătrânului.

El îi apucă capul cuamindoauă mâinile, privi lung şi lăcrămind în faţa ei, apoi o sărută pe frunte şi grăi încet, ca din altă lume:

— Poartă grijă de copiii tăi şi păzeşte-i să 1111 intre în vrajbă cu lumea!

Grăind acestea, el căzu iar înapoi.

— Numele meu – grăi – să nu-l puneţi acolo sus! apoi ochii lui iarse-nchiseră şi răsuflarea i se curma în vreme ce Agata stetea ca-npetrită în genunchi la picioarele lui şi cu buzele pe mâna lui acum răcită.

O viaţă PIERDUTĂ

Crivăţul şuieră şi vijie izbind în toate părţile stropii sloiţi. Pereţii caselor, geamurile ferestrilor, scoarţa copacilor, grădelele de prin prejurul grădinii, toate deopotrivă sunt învăluite cu o lucie coajă de sloi. În grădina bisericii, pe piaţa de dinaintea ei, pe uliţile ce se varsă din toate părţile, oamenii, unii pe jos, alţii cu trăsura, grăbesc la adăpostul călduros.

Înspre seară, stropii încep a cădea mai îndesat şi crivăţul mai în dragă voie îşi zburdă. Căruţaşii unul după altul ies din birtul aşezat în dosul grădinii, unde s-au adăpostit, se pun în căruţe, apucă frânele şi fiecare pleacă acasă.

În sfârşit, rămâne o singură căruţă şi un singur căruţaş: moş Mărian.

Sunt vreo două ceasuri de când s-a întors de la cel din urmă muşteriu. De atunci stă la spatele căruţei. S-a gândit o dată să intre şi el în birt, dar nu bea, şi fără nicio

treabă nu-i venea să intre. Sucmanul, căciula, părul neted şi mustaţa groasă îi sunt pline de sloi; el stă însă răzemat de leuca de dinapoi a căruţei, liniştit, nepăsător şi senin la faţă. Parcă lumea i-ar prii tocmai precum este.

De când s-au aprins felinarele, mereu priveşte cum vântul se joacă cu razele de lumină, cum el apucă flacăra veselă şi mlădioasă, dându-şi trudă să o scoată din rădăcina. Acum se stinge, încât abia mai rămâne sămânţa de lumină... acum se ridică mai lătăreaţă şi mai îndărătnică. Moş Mărian priveşte, îi ies lacrămile din ochi, i se sloiesc pe gene... De mult s-antunecat şi el mereu priveşte, ca şi când ar voi să-şi tălmăcească taina vieţii din jocul acelei flăcări.

În sfârşit, se mişcă. Un zâmbet liniştit îi trece peste faţă.

„Ei! zice el, bate vântul... bate vântul, dar tot nu se stinge!”

În vremea aceasta cârlanul tremura cu urechile dăbălate sub cerga fluturată de vânt. Simţind mişcarea stăpânului său, îşi ridică capul şi privi înapoi.

„Biet de tine! grăi bătrânul, nici tu n-ai fost făcut în ceas bun”.

Grăind aceste, el se apropie de cal, îl ţuţură de urechi, luă cerga şi o aruncă în căruţă, apoi se urcă şi plecă acasă.

II

Nu era departe casa bătrânului... Numai aci, în apropierea oborului, două azvârlite de la Calea Moşilor, în dreapta. O curte mare, în mijlocul eicasa, înaintea casei, până la uliţă, rămăşiţele unei grădini, în dreapta un grăjduleţ... toate atât de singuratece incit parcă sunt rupte din mijlocul unui pustiu.

Bătrânul intră pe poarta ruginită în ţâţâni, mână în dosul grajdului, apoi se cobori din căruţă, deshămă cârlanul şi îi dete drumul.

Cârlanul se opri, nechezind printre dinţi, la uşa grajdului.

— Stăi, prietene! grăi bătrânul mergând cu hamurile

în urma lui. Toate se fac cu vremea.

În grajd mai era un cal, loc pentru alţi doi şi un flăcău, care se trezi din somn când intră bătrânul.

— Bună seara, Costane! grăi el tărăgănind vorbele. Ai avut noroc la ziuă?

— Dă Dumnezeu, moş Măriene! şi mai bine, şi mai rău, grăi flăcăul, grăbind să ia hamurile de la bătrânul.

Moş Mărian suci din umăr, apoi luă însuşi hamurile şi le ridică spre a le pune în cuiul de lemn din dreapta uşii. Găsind însă alte hamuri la acel loc, se întoarse spre Costan şi îl privi gânditor.

— Iarăşi ţi-ai pus hamurile în cuiul meu, grăi el cu bunăvoinţă. N-ai să te faci om cu casă, Gostane! Cine nu are obiceiuri, acela umblă pe căi nehotărâte.

— Apoi de! răspunse flăcăul, grăbind să-şi mute hamurile în celălalt cui. Iar am uitat. Îmi venea mai la îndemână.

— Cred şi eu – zisebătrânul – dar nupe îndemână e lumea făcută. Mâna, Costane, mâna să ţi-o dai după lucruri, căci ele nu ni se pun la îndemână.

Costan ar fi dorit să-i dea ajutor bătrânului purtând grijă de cârlan. Dar de mult îi spusese că nu îi prieşte cârlanului altă mână decât a stăpânului. În vreme dar ce moş Mărian îşi vedea de cal, flăcăul sta neastâmpărat în apropierea lui. Şi aceasta seară de seară îl supăra mult şi tot mai mult. Din voia lui moş Mărian se adăpostea cu calul său în acest grajd, şi pentru aceasta ar fi dorit ca el să-i primească slujba. De câte ori îşi întinde însă mâna să facă vreun lucru, bătrânul îi mulţumeşte cu vorbe blânde, dar hotărâte, încât nu mai cutează să mişte vreun pai din loc, ci rămâne stând ca pe spini.

Astă-seară moş Mărian era mai tăcut decât de obicei. Făcându-şi treaba, numai din când în când rupturea câte o vorbă îndreptată către cârlan şi mai arareori către Costan. Costan mereu se întreba ce va fi trebuind să gândească moşneagul pentru ca să-i vie a grăi asemenea cuvinte.

— Moş Măriane! zise el când văzu că bătrânul e gata să iasă.

— Ce-i, Costane? îl întrebă moşneagul, oprindu-se înaintea lui.

Flăcăul stete câtva timp căutând cuvintele cu care să zică ce avea de gând.

— Voiam să-ţi spui – grăi el în urmă cam îndărătnic – că nu mai am să mă întorc aici.

— Nu mai ai să te întorci? Pentru ce?

Costan rămase tulburat. îi era greu să spuie ce nu-i venea de la inimă.

— Moş Mariane! grăi el în sfârşit. Pentru ce nu-mi laşi mie grija cârlanului?

Moşneagul se apropie de flăcău şi-i puse amândouă mâinile pe umeri.

— Ei! ce să-ţi zic, nepoate!? grăi el aşezat. Am şi eu obiceiurile mele. Patruzeci şi unu de ani de când înaintez pe această cărare: vrei tu să mă abaţi de la ea? Sărman de capul meu cărunt! Ce să fie de el, dacă nu i-ar mai rămânea nici grija cârlanului!?... Uite, vezi, urmă el arătând la scara de dinaintea cailor, aici e loc pentru patru cai: n-ar fi păcat ca unul singur să rămâie! Şezi frumos aici. Am cunoscut pe tatăl tău. împreună am venit din Ardeal. Prieteni am fost... Glasul bătrânului începu să tremure. El s-a întors la sărăcia lui; eu am rămas ca să-mi fac grajdul ăsta şi casa aceea; zi pe zi am muncit; părăluţă am pus lângă părăluţă; şi acum, uite! urlă vânturile în casă, şi dacă n-ai fi tu cu calul tău, cârlanul ar pierde pofta de mâncare. Rămâi aici, de dragul bătrâneţelor mele. Şi după ce îţi vei fi adunat parale, întoarce-te acasă, căci astă lume de aici nu e de seama noastră.

Moş Mărian ieşi din grajd şi plecă cu paşi domoli spre casă.

III

Era mare casa lui moş Mărian. El urcă cinci trepte şi păşi într-un cerdac aşezat pe şase stâlpi ciopliţi cu multă măiestrie, după obiceiul vechi. Înainte era o tindă largă cu două uşi în dreapta, alte două în stânga şi una în fund. Tinda era întunecoasă, iară din odăi nu se auzea nicio mişcare. În dreapta era însă un foişor, şi în fundul lui o altă

uşă. Prin gaura cheii de la aceasta se furişa o rază de lumină până la moşneag.

El înaintă pe calea razei.

Dincolo de uşă era o odaie mare cu trei ferestri, două în fund şi una la dreapta. Mobilamentul odăii era curat, bine ales şi aşezat cu îngrijire. Podelele casei, covorul de subt masă, nordelele ferestrelor, rătelele cu care erau acoperite scaunele şi divanul din fund, toate erau ca şi când numai acum ar fi fost scoase din cutie.

La peretele din stânga mai era însă un pat acoperit cu un covor ţărănesc şi lângă el o mare ladă împodobită cu flori tăiate în lemn. Aceste se împotriveau cu împrejurimea lor.

Sevasta, fiica bătrânului, şedea la o mescioară de dinaintea ferestrii de la dreapta. Masa era plină de lină, de flori făcute de mână şi înşirate pe subţirele fire de sârmă. Acum ea îşi dedea trudă să intrame un porumbel, căruia nu-i lipsesc decât aripile.

Pe fereastră e o cărticică deschisă, aşezată cu scoarţele în sus.

Razele ieşite din lampă aruncă asupra Sevastei o lumină îndoielnică, în care faţa ei plină şi mâinile harnice par a fi săpate din o piatră cenuşie. În această lumină, faţa ei pare mai palidă şi vinele vineţii mai dinadins străbat prin peliţa de pe dosul minilor ei. Urmându-şi lucrul, ea mereu îşi muşcă buzele subţiri şi bine croite; din când în când, ochii ei mari şi învăpăiaţi se ridică obosiţi asupra ferestrii din faţă şi iarăşi cad asupra lucrului. În sfârşit, ea aude paşii bătrânului, lasă lucrul din mână şi-şi pune amândouă palmele pe faţă, ca voind să astâmpere fierbinţeala obrajilor.

Când apoi a luat mâinile de pe obraji, urmele degetelor îi rămân pe faţă ca nişte vriste vineţii.

— Bună seara, Sevastă! grăieşte bătrânul alene, mergând spre patul său, pe care-şi aruncă căciula plină de sloi.

— Bună seara, taică! răspunse fiică-sa, fără măcar să ridice capul.

— Lucrezi, lucrezi! bine faci!… Aşa e lumea…

Zicând aceste, moş Mărian se opri înaintea sobei pline de jăratec, îşi apucă amândouă pulpanele sucmanului şi începu să se scuture de sloi.

Sevasta sări speriată de la masă.

— Vai de Doamne, taică! strigă ea grăbind spre el, dară umpli toată casa…

Bătrânul privi îndelung în faţa fiicei sale.

— Aşa-i! zise el. Eram să mă aşez şi mă vedeam plin de sloi… Asta trebuia să o fi făcut înainte de a fi intrat, şi acum mă duc s-o fac afară.

El îşi luă căciula în cap şi iarăşi ieşi.

Rămâind singură, Sevasta încă o dată îşi apăsă palmele pe obraji, apoi se aşează iarăşi la masă.

— Aşa, vezi, grăi bătrânul întorcându-se. De mâncat ai ceva?

— Îţi voi face o mămăligă, răspunse Sevasta, strângând lucrul.

— Dar un pahar de rachiu ai tu?

— M-oi duce să-ţi aduc, taică.

— Nu! zise bătrânul. Credeam că mai ai tu.

— Dar de unde să am eu, tată!? grăi Sevasta tulburată.

— Credeam că vei fi având… Credeam eu… aşa… vorbeam şi eu… Dar lasă, că voi trimite pe Costan… El merge bucuros… Aşa, la casa mea, câte un păhărel dimineaţa şi câte unul seara, e bun şi îmi prieşte… Tu fă mămăliguţă, iară eu mă duc să trimit pe Costan.

IV

Costan a fost rămas rezămat de uşchiorul uşii, stând pierdut în privirea ferestrii de la casă şi aşteptând să vadă cel puţin umbra Sevastei. Singur nu ştia de ce, dar l-a fost apucat o înduioşare nenţeleasă, încât i se ura de singurătatea în care era. Parcă mereustrăbăteapină la dânsul urletul vântului, de care vorbise bătrânul.

Când văzu pe bătrânul coborând scările şi luându-şi calea spre grajd, el tresări. Ca şi când acest bătrân nu ar mai fi fost un om vieţuitor, ci un fel de nălucă, de care nu

poate scăpa.

— Bine că te găsesc, Costane, bine că nu te-ai culcat încă, grăi bătrânul apropiindu-se de dânsul. Am să te rog un lucru, dar să mi-l faci întocmai.

— Dai numaidecitl zise Costan puindu-se gata de plecare.

— Să te duci să-mi cumperi rachiu, urmă bătrânul, dându-i o garafă mare şi câţiva hani. Dar uite, să-mi

Sfci. Au
…Jp-ÄL «-T

W:? ** jfv S” *”**:
JU U ty
«» Uwiir «. Ţ. «i. t W.

Fragmente din scrisoarea lui Slavici care Maiorescu din 1 decembrie 1889, prin care îi cere sprijin să-l poată b trimite pe Coşbuc la Bucureşti.

Grupul redacţional al *Tribunei* (1889) – S. Albini, N. Pân’ (în primul plan); G. Bogej MTD – urcă şi G. Coşbuc (sus).

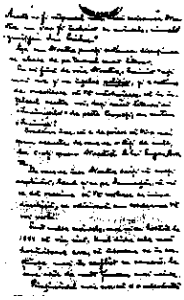

orescu, trimisă din Sibiu, în 2/14 noiembrie 1889, în care stăruie
, societate literară, şi „Junimea", grupare politică.

Cumperi de unde a cumpărat fiica mea astăzi, ori ieri, ori alaltăieri. Te du şi întreabă prin apropiere, şi nu cumpăra decât de acolo de unde a cumpărat ea, căci e bun rachiul… Apoi să spui – auzii să nu uiţil – să spui că e pentru mine, şi să spui că eu nu pot dormi dacă nu beau în toată seara rachiu bun, tocmai din acela pe care mi-l aduce

fiică-mea, o jumătate de oca, o litră... Aşa! să spui întocmai. Dar asta să o spui, căci altfel poate că-ţi vor da ceva amestecătură.

— Da! Moş Mărian! o să spun! grăi Gostan, uimit de stăruinţa bătrânului, apoi se duse unde era trimis.

Bătrânul se întoarse încet în casă.

Sevasta s-a fost dus să facă mămăligă.

Intrând, moş Mărian se opri în mijlocul odăii şi rămase câtăva vreme stând cu mâinile puse în şolduri şi cu privirea aţintită la pământ, apoi, fără a mişca capul, el îşi ridică ochii şi privi împregiurul său. Picioarele parcă-i tremurau, buza i se mişca încet şi în faţă i se oglindea o durere adâncă şi lină.

Peste câtăva vreme el suspină clătinând din cap şi merse la patul din dreapta, începând să pipăiască pernile.

Nu era nimic.

El îngenunchea şi căută la picioarele patului, apoi se ridică ţiind în mână o garafă rotundă, în care mai era ca de trei degete rachiu gălbiu.

În vreme ce el ţinea garafa în mână, rămânând cu privirea asupra ei, durerea oglindită în faţa lui din clipă în clipă mai mult înceta a fi lină.

În fine, el aşează garafa pe meşcioară, o privi puţină vreme îngrozit, apoi bătu încet în palme şi rămase încremenit. Ochii lui se umeziră şi în fiecare geană căruntă se ivi câte un strop limpede.

Dar câte un singur strop. În acesta unul s-a vărsat puterea durerii. Liniştit ca şi mai nainte, bătrânul apucă garafa, sfiicios şi smerit, ca pe un lucru sfânt, şi o puse de unde a fost luat-o.

„În sfârşit, şi ea trebuie să trăiască 1 grăi el mângâiat. E chip şi chip de a vieţui: e unul şi acesta".

Când Sevasta intră aducând în o mână mămăliga aburitoare, în cealaltă un ghiobuleţ de brânză sărată, iar subţioară garafa cu un păhărel, găsi pe tatăl său puindu-şi banii în lada de1 lângă pat.

Ea aşează mămăliga şi brânza pe un scaun din apropiere, scoase din săltarul mescioarei o măsăriţă curată

şi o întinse pe masă, apoi puse bucatele. În vremea aceasta, privirea ei scăpăta din când în când peste lucrurile ce îi erau în mână şi trecea ca furişată peste faţa bătrânului.

— Taică – grăi ea în cele din urmă, cu jumătate de gură – să-mi dai câţiva bani.

— Bani să-ţi dau, îi zise bătrânul fără de a ridica privirea. Şi câţi bani?

— Vreo patru, cinci 1 răspunse ea, apropiindu-se cu sfială de dânsul.

— Patru, cinci banii Adică jumătate de franc?

— Da! Aş voi sănii cumpăr cărbuni. Am, mine, să calc.

— Să-ţi cumperi cărbuni… zise bătrânul, tărăgănind vorbele… Cărbuni pentru călcat.

El închise lada, o încuie, îşi puse cheia în şerpar, apoi se ridică.

— Uite – grăi el apropiindu-se de dânsa – îţi dau un franc.

Dându-i banul, el îi privi aspru în faţă.

— Cumpără cărbuni de cei buni, iară nu orişice amestecătură, îi zise el apăsând asupra vorbelor, apoi se puse cu un zâmbet de amărăciune la masă.

Sevasta se aşează pe un scaun din dosul lui şi rămase privind în tăcere.

Moş Mărian luă păhărelul, umplu şi deşertă, apoi iarăşi umplu, aşezând păhărelul plin la o parte. După ce îmbucă de câteva ori, iarăşi puse păhărelul plin la o parte. Astfel, fără de a grăi ceva, urmă să mănânce şi să deşerte păhărele până la al cincilea.

Sevasta îl privea neliniştită. La fieştecare păhărel, trăsăturile feţei i se întindeau, sânul i se mişca undoiat şi ochii i se întunecau.

— Sevastă! grăibătrânul în sfârşit.

— Ce-i, tată? îl întrebă ea tresărind.

— Mine dimineaţă ai tu ceva să-mi dai? Ceva din cele ce ai făcut?

— Nişte flori şi o tavă…

— Prea bine. Am să le duc. Şi ce preţ am să cer?

— Niciunul, tată. Ea ştie cum se plătesc.

— Bine, Sevastă! grăi bătrânul, şi iarăşi întinse mâna să ia păhărelul. Dar de astă dată mâna începu să-i tremure şi el împinse păhărelul de la sine, încât rachiul se vărsă pe masă. Ia-l d-aici! zise el înscârbii. Mi-e greaţă! Du şi garafa! E prost rachiu.

Sevasta se înroşi ca bujorul şi grăbi spre masă.

— Ai băut mult – zise ea – mai mult decât de obicei.

— Nu! răspunse bătrânul. E rău rachiul, e o amestecătură. E un fel derachiucu care se lecuiesc caii bolnavi.

După aceste, el urmă cu cina sa, fără a mai grăi vreun cuvânt.

Sevasta luă garafa şi păhărelul, le puse la o parte, apoi iarăşi se aşează la locul de mai nainte.

Tăcerea aceasta, liniştea cu care tatăl ei îşi gusta bucatele, toată purtarea lui de astă-seară îi tulburau sufletul şi o umpleau de o îngrijare despre care nu-şi putea da seamă. Cuvintele lui mereu îi răsunau în urechi şi mereu vedea oglindirea înscârbirii în faţa lui. Cugetările se urmau însă alene în sufletul ei; tot ce se petrecea într-însa i se punea aminte într-un amestec nehotărât, ca şi când lumea, ea însăşi, cuvintele bătrânului şi chiar cugetările ei i s-ar ivi străbătând prin o ceaţă deasă.

Ea îşi ridică mâna dreaptă şi o ţinu îndelungat pe frunte. Stâmpărându-şi astfel fruntea, cugetările parcă se aşezau rânduri-rânduri în capul ei. Peste faţă i se răspândi o înduioşare, o mâhnire, care-i schimbă toată firea. Privirea îi căzu greu asupra bătrânului şi rămase aşezată asupra pletelor lui cărunte… El mânca încet.

— Dinadins! îşi zise ea cu un îndelungat suspin.

Bătrânul se mişcă puţin în auzul acestui suspin; urmă însă ca până acum.

Sevasta făcu o mişcare de îngrozire, apoi se ridică încet, se apropie de tatăl său şi îi puse mâna pe umăr.

— Tată! şopti ea.

Moş Mărian se ridică de la masă şi se îndreptă spre

ea.

Acum ei îşi stau în faţă.

Un bătrân înalt, peptos, greunatic, teafăr, cu mustaţa lungă şi groasă, şi o femeie tânără, ridicată, lată în piept, subţire la trup şi cu obrajii rotunzi şi plini: amândoi îşi stau faţă în faţă, cu feţele aprinse şi cu ochii căutând tainele sufletului în ochi.

Îndelung au stat astfel şi îndeplin s-au înţeles unul pe altul. Dar acest bătrân nu mai era căruţaşul ce sta nepăsător şi senin la faţă în mijlocul crivăţului: era părintele care într-o singură clipă vede şi jăleşte o întreagă viaţă, jăleşte comoara risipită a vieţii sale. El apucă mâna fiicei sale.

— Ştiu, înţeleg, grăi el aşezat. Ştiu şi înţeleg. Înţeleg, Sevastă!… Sunt lucruri pe care le ştii şi le-ai auzit de-atâtea ori; totuşi, le mai spui. Nu eram copil, nu băiat, nu eram flăcău când am venit în astă ţară! om făcut eram. Şi n-am venit ca să nu mă mai întorc. Parcă tot mă chema ceva, un glas, o taină aşezată în cugetul meu; şi nu era toamnă în care să nu zic că mă voi întoarce la iarnă, nu iarnă în care să nu jur că mă voi întoarce în primăvară.

Şi nu m-am întors, Sevastă! Iată, vezi! părul meu cărunt şi şaptezeci şi trei de ani pe capul meu, şi nu m-am întors, pentru că omul nu face nimic, nimic, Sevasto! nu face: toate se petrec printr-însul.

Am avut doi cai şi o căruţă. Şi când încărcăm povara muşteriilor, şi cind primeam banii, şi când îi puneam în şerpar, şi când gândeam că îi am, nu ştiu cum, mă apuca un fel de dezmierdare, încât mereu trebuia să doresc tot aşa şi iar aşa. Am avut apoi cincizeci de galbeni şi am fost mulţumit. Voiam să mă întorc. Dar am avut cincizeci şi unu şi nu mă mai puteam întoarce, fiindcă trebuia să râvnesc la o sută.

Şi în şase ani am avut patru sute de galbeni, patru sute şi şaizeci. Nu mai eram flăcău, Sevasto, eram om făcut, de treizeci şi atâţia de ani. Şi m-am fost hotărât să mă întorc, să-mi cumpăr o bucăţică de pământ şi să urmez traiul în care am crescut. Nu mă despărţea decât un timp

de câteva zile de ţara mea, de munţii în care am petrecut copilăria şi tinereţele mele, departe de care nu mai puteam trăi mulţumit şi pe care îi vedeam mereu în vis… Şi nu m-am întors, Sevastă!

Ochii moşneagului apucară a străluci şi în faţa lui se ivi focul tinereţelor.

Mumă-ta era întocmai ca şi tine, înaltă, mlădioasă, de neam din satul meu, dar tu eşti de douăzeci şi nouă de ani, iară dânsa nu era decât de douăzeci şi unu, o copilă veselă, vorbăreaţă şi zburdalnică, precum tu erai odinioară. „Măriane! îmi zise tatăl ei când o lăsa în Bucureşti, poartă grijă de acest copil, fii-i tu în lumea străină părinte în locul meu, căci tinereţele sunt nechibzuite şi au nevoie de povaţă şi de un braţ ocrotitor”. fără eu în zile de duminici şi de sărbători îmbrăcam cămaşa albă, pieptarul strâmt, încingeam şerparul împodobit cu flori de fir şi mă duceam la ea să o duc la horă, ca în vreme ce eu stau de vorbă la o pipă de tutun, ea să-şi petreacă şi să se bucure de tinereţe. Astfel, din duminică în duminică, din zi de sărbătoare în zi de sărbătoare, trei ani mereu tot astfel. Şi când i-am spus apoi că mă întorc, ea nu mi-a zis să rămân, dar a început să plângă, jălindu-se de singurătate. Iară eu, fără d-a mă fi hotărât să rămân, nu m-am întors. M-au fost apucat nişte cugetări de care îmi era ruşine, Sevastă, pentru că eu eram om făcut, şi ea, o copilă. Dar în zadar omul caută a se împotrivi cu poruncile firii. Într-o seară, Anicuţa, mumă-ta, veni la mine. Era întâia zi în care ea a venit la mine şi nu eu m-am dus la dânsa. Nu ştiam ce să-i fac, unde s-o pun, unde s-o aşez. „Nene Măriane! îmi zise ea, am venit să te rog, că dacă te duci, ia-mă şi pe mine”.

Bătrânul îşi puse minile în cap şi ridică privirea spre cer.

Doamne! strigă el cu glas limpede! Frumoase erau acele zile! Negrăite sunt podoabele vieţii şi nevrednic e omul care se tânguieşte de suferinţele lumii. Te înţeleg.

Sevastă I urmă el apucând amândouă mâinile fiicei sale. Şi eu am fost aruncat în focul care te scrumuie pe tine, şi nebun aş fi fost să-mi stăpânesc dorinţele, căci o

dată numai trăieşte omul, şi păcătos e acela care, din această viaţă, nu culege tot ce îi cade îndemână. L-ai iubit, pentru că tu erai făcută să-l iubeşti şi el era făcut ca să fie iubit de tine. Şi îl iubeşti, pentru că tot el este, însuşi el, care a umplut revărsatul vieţii tale de strălucire. Drag, iubit copil al meu!… Eu sunt un bătrân uitat de moarte, şi eu, vezi! eu îl iubesc; jălesc viaţa mea, viaţa ta, viaţa lui, şi îl iubesc fără ca să mă întreb pentru ce.

Ochii Sevastiei se umplură de lacrămi. Vreme îndelungată ea rămase zguduită de durere, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Ce frumos era croită viaţa părinţilor mei! grăi ea. Şi eu trebuia să mă nasc, să rămân în viaţă, să cresc, să mă ivesc în lume, ca să surp zidirea aşezată cu atâta îngrijire. Ah! blestemat să fie ceasul în care m-am născut; blestemat să fie ceasul în care ochiul meu întâia oară s-a întâlnit cu al lui.

— Nu grăi asemenea cuvinte! îi zise bătrânul. Eu şi muină-ta ani lunecuvintat, şi astăzi cu singur binecuvântez ceasul în care ochii mei întâia oară te-au văzut pe tine. Tu ai fost, Sevastă, izvorul bucuriilor noastre, temelia pe care ne aşezam viaţa, şi astăzi, în nenorocirea ta, tu eşti mângâierea bătrâneţelor mele. Dar de unde să ştii tu ce va să zică un copil, a-l vedea crescând, a-l vedea pus în lume!? Tu nu le ştii aceste! Astăzi, când am venit acasă şi am intrat plin de sloi în această odaie curată, şi m-am oprit colo înaintea sobei, şi m-am scuturat, şi am umplut împrejur de sloi, şi tu ai sărit la mine, când te-am văzut sărind, ştii tu ce am simţit eu atunci!?

El nu mai putu vorbi!… încet, se apropie de fiică-sa, îi apucă capul cu amândouă mâinile şi o sărută pe frunte – o lungă sărutare.

— Dragul meu copil l-Draga mea Sevastă… Nenorocita mea copilă!

Glasul lui tremura, cuvintele i se ruptureau pe buze. Precum îi ţinea capul, el îl depărtă şi privi îndelung şi dus la faţa ei. Ochii lui înveseliţi erau plini de lacrămi, buzele lui se mişcau în neastâmpărul bucuriei şi obrajii îi ardeau.

Sevasta plângea viforos. Deodată ea se aruncă la peptul lui, apucă pletele cărunte şi începu să le sărute cu înfocare.

— Taică! Taică! Pentru ce a trebuit, pentru ce să fie aşa! strigă ea, apoi se încleştă cu amândouă braţele de grumajii tătâne-său şi rămase plângând pe peptul lui. Bătrânul îi sărută ochii, îi sărută creştetul, apoi rămase strângând-o în braţe.

— O! iartă-mă, copila mea, uită ceea ce în nepriceperea mea am greşit [faţă] de tine. Dar nu te îndoi că eu şi mumă-ta, pentru că mult te-am iubit, am crezut că-ţi vom croi calea care mai lesne te duce la fericire, când am jertfit rodul ostenelilor noastre pentru a-ţi pregăti nenorocirea. Bieţi oameni fără de pricepere ce eram, credeam că te vom face a te bucura mai mult de viaţă, şi te-am scos din lumea în care ai fost născută, te-am făcut străină în casa părinţilor tăi, am făcut din tine o fiinţă care nu-şi mai găseşte semenii. Gerul ne-a pedepsit pentru dorinţele noastre necumpătate. Tu erai îmbrăcată în haine scumpe şi frumoase, iară noi purtam veşmântul stării noastre; tu vorbeai în cuvinte alese şi învăţate din cărţi, iară noi grăiam în felul oamenilor neînvăţaţi: nu ne mai erai fiică, ci stăpână, şi noi nu mai eram părinţii tăi, ci slugile tale. Îţi era greu să vii acasă, îţi era greu să spui prietenelor tale că noi îţi suntem părinţi…

— Lasă, tatăl îl întrerupse ea cu glas rugător… Nu vorbi de aceste.

— Nu vorbesc! îi zise el, nu vorbesc, dar mereu port sarcina acestor cugetări şi, ştii tu, Sevastă, că mă simt mai mângâiat când văd că eu sunt vinovat de greşelile tale şi mă împac cu lucrurile când văd cum ele au urmat spre a fi cum sunt… Ascultă-mă pe mine, Sevastă. Eu nu am învăţat mult, dar mult am văzut şi mult am cugetat în îndelungata mea viaţă: omul nu e fericit decât atunci când se uită pe sine.

— Aşa-i, tatăl grăi Sevasta cu faţa înseninată. Dacă în lume ori în noi înşine e ceva care ne face să ne depărtăm cugetările de noi, atunci parcă nu mai purtăm sarcina

vieţii. Dar când tocmai cugetările, care astfel ne depărtează…

— Când tu erai copilă – o întrerupse bătrânul – şi eu gândeam mereu la tine…

— Dar şi acum gândeşti, tată, îi zise ca mâlinită.

— Da! gândesc – răspunse el – şi nu ştiu ce ar fi de mine dacă nu ai fi tu. Chiar de când eşti nenorocită, viaţa parcă-mi este mai scumpă şi mai plină de farmec. Astăzi, când am venit acasă, sufletul îmi era greu de cugetări, dar tu ştii că eu nu pot vorbi; mereu mă tem că-ţi voi răni sufletul prin cugetările mele. Uite! urmă el dezmerdindu-i obrajii, cât de moale e pelea feţei tale, ce frumoase sunt sprâncenele, buzele şi ochii tăi, uite, mari, acoperiţi cu genele dese, şi părul tău, uite, ce frumos, ce bogat, ce moale este; şi astăzi, când am intrat în casă, tu nu ai privit la mine. Ştiam pentru ce! Ştiam şi mă durea inima. Apoi, când am privit în faţa ta, am văzut că împrejurimea nasului şi obrajii îţi sunt plini de o roşeaţă vineţie, şi când le-am văzut aceste, îmi era ca şi când cineva şi-ar fi încleştat mâna în inima mea, dar nu puteam grăi. Am gândit la frumuseţea ta şi am gândit la ochii lumii.

— Iartă-mă, taică! strigă Sevasta apucându-i mâna cu amândouă mâinile. Mi-e scârbă de mine însămi, dar n-am ce face!

— Da! n-ai ce face! E că n-ai ce face! îi zise bătrânul mâhnit.

— Singură nu ştiu cum am intrat în acest foc – urmă ea – însă atunci sufletul mi se întunecă şi nu mai gândesc nimic, stau amorţită, sunt adeseori chiar veselă… Credeam însă că tu nu ştii…

— Eu pot şti, draga mea, numai lumea să nu ştie. Când întâia oară am simţit, ţii tu minte, nu ţi-am grăit nimic, dar te-am rugat să nu ieşi din casă, am rugat pe oamenii care locuiau aici să se mute, pentru ca să nu te poată vedea, şi acum de atâţia ani această casă rămâne deşartă. Ştiu, Sevastă, că n-ai ce face, dar aibi îndurare debătrâneţelemeleşi-ţi ascunde păcatul dinaintea lumii, aibi îndurare, Sevastă, şi nu-ţi risipi frumuseţea, căci ea

este hrana vederii mele.

— Taică! strigă ea, niciodată nu o să mai beau! Să mi se usuce buzele dacă ele vor mai atinge băutura!

— Nu grăi asemenea cuvinte, îi zise bătrânul cumpătat. Îţi mai aduci aminte că sunt de şaptezeci şi trei de ani şi nu m-am întors acasă. Eram însurat, te aveam pe tine în faşe şi parcă un glas tainic mereu îmi spunea să mă întorc; nicicând dorul de ţară nu m-a fost apucat ca şi în acea vreme. Trei zile nu am ieşit însă cu căruţa în uliţă şi mă simţeam bolnav.

Mă deprinsesem cu această viaţă şi nu mă mai puteam lepăda de ea. Îmi era peste putinţă de a gândi că nu voi mai vedea lumea strecurându-se pe dinaintea mea, că nu voi mai încărca povara oamenilor, că nu voi mai avea eu cei mai frumoşi căişori, cea mai teafără şi mai curată căruţă, peste putinţă de a gândi că nu voi mai fi căruţaş. Şi mi-am cumpărat această casă, care nu se mai potrivea cu căruţa, şi te aveam pe tine, pentru care căruţa mea era o necurmată supărare, şi te-am făcut nenorocită cu căruţa mea, dar nu m-am despărţit de ea. Nu zice tu că te vei despărţi de o deprindere mai plăcută decât toate deprinderile omeneşti.

— Mă voi despărţi, tată! grăi Sevasta hotărât. Gândul că voi îndulci bătrâneţele tale îmi va da tărie şi mă va face să uit greutăţile vieţii mele.

O! Doamne! Tată! urmă ea, sărutându-i mâna, pentru ce nu mi-ai vorbit de mult ca astăzi. Atât mă simt de mângâiată! Vorbele tale în i-au luminat sufletul. Nu ştiu cum, parcă mă simt norocită de nenorocirea mea. Ori nu va fi un orb, un schilod, un om care să-şi fi pierdut nădejdea în această viaţă, un nenorocit ca mine? Da! taică, eu voi găsi un asemenea om şi voi fi fericită puţind să-i îndulcesc zilele… Voi căuta un copil lepădat şi-l voi creşte, mă voi jertfi, tată, pentru cei mai nenorociţi decât mine.

— Dumnezeu să te poarte în căile tale! grăi bătrânul. Fă cum ştii tu şi cum te poartă gândul. Dar nu mai bea acest rachiu prost, Sevastă! Chiar dacă te-ai otrăvi, nu lua otravă proastă, ci caută pe cea mai bună dintre toate, care

să te omoare adormindu-te în visuri plăcute. Nu mai cumpăra tu însuţi băutura: lasă, că-ţi voi cumpăra-o eu.

— Nu, tată! Niciodată! şopti ca, apoi se lăsă alinată pe scaun. Mai bine mor!

— Moartea vine la vremea ei, fiica mea, îi zise bătrânul. În viaţă n-avem nevoie să gândim la ea; traiul ne dă destul de lucru!

VI

Când, a doua zi, moş Măr ian ieşi d-acasă, cerul era senin, soarele tomnatec se ridica din dosul caselor, iară copacii încărcaţi de sloi străluceau în zarea dimineţii.

Înseninată, lumea cu atât mai mult înveselea pe bătrânul al căruia suflet s-a fost uşurat prin cele ce se petrecuseră în seara trecută şi, ieşind, el şi-a petrecut ziua după obiceiul său, privind lumea trecătoare, căutând să destăinuiască viaţa din feţele trecătorilor, încărcând şi descărcind povara oamenilor. Seara, întorcându-se acasă, curtea, casa şi grajdul îi păreau mai puţin părăsite, iar fiică-sa mai veselă şi mai plină de viaţă.

Garafa cu rachiul, pe care l-a cumpărat de dimineaţă, stătea unde a fost pus-o cu mâna sa, plină precum a fost lăsat-o. Când ochii lui o zăriră, îl trecură fiorii, fără ca să-şi poată da seamă pentru ce. Nu putea însă vorbi decât despre lucruri depărtate de fiică-sa.

Dar mereu era silit să privească la garafă. Oricât de mult era mâhnit de slăbiciunea fiicei sale, îşi închipuia lupta sufletească prin care va trebui să treacă spre a se lepăda de un învăţ cu care trupul omului atât de lesne se deprinde şi pentru aceea ar fi dorit şi n-ar fi dorit… El se temea că numai în zadar se va munci.

Seara şi ziua următoare bătrânul mereu era muncit de asemenea cugetări. În zadar îşi da trudă să le alunge; el, care era deprins a gândi la fiică-sa, acum cu atât mai mult trebuia să se chibzuiască de soarta ei.

Seara, faţa Sevastei era suptă, ochii îi erau căzuţi în cap, înconjuraţi de verigi vineţii şi plini de o văpaie galeşă, iară obrajii îi erau aproape verzui. Din când în când, ea părea tremurândă ca de friguri şi o tulbure roşaţă se arăta

trecător în faţa ei.

Moş Mărian tresări când o văzu.

— Sevastă i îi grăi ei îngrijat, tu eşti tristă şi prăpădită. Nu ţi-e bine.

— Sunt bine – răspunse ea, silindu-se a zâmbi – dar astă-noapte nu am putut dormi.

— E rău, fiica mea, asta e cea mai grozavă boală, îi răspunse bătrânul.

Oricât de mult ar fi dorit însă, el nu mai putea vorbi despre aceasta. Îi era destul să privească în ochii fiicei sale, spre a se încredinţa că vorbele lui o vor supăra. Şi totuşi, de câte ori vedea garafa plină, buzele i se mişcau, gata de a rosti cuvinte înţelepte.

El se aşează pe patul său şi rămase tăcut.

Sevasta, după câtăva vreme, se apropie, se aşează lângă el, puse capul pe umărul lui, îi apucă mâna şi o sărută, apoi rămase cu privirea pierdută.

De când nu mai era copilă mică, nu s-a mai alipit astfel de tatăl său, şi acum bătrânul tremura dezmerdat de această alipire.

— Tată – grăi ea aşezat – spune-mi, ce ai mai văzut astăzi?

— Ce am văzut, fata mea? îi răspunse el. Multe am văzut. El se gândi puţin, apoi urmă: E drept, am văzut un lucru pe care trebuia să ţi-l spun numaidecât când am intrat în casă. Am văzut pe Casandra cu copilul ei.

— Sărmana Gasandră! grăi Sevasta.

— Am vorbit cu ea – urmă bătrânul – şi, nu ştiu dacă am făcut bine, am spus că ai să mergi să o vezi.

— Da, tată, am să merg, dacă doreşti tu.

— Nu, dragă, tu doreşti. Ai umblat cu ea la şcoală şi ţi-a fost prietenă… Şi acum tot la şcoală locuieşte, unde tot le mai dă învăţătură fetiţelor.

— Nici acum nu s-a împăcat cu el? întrebă Sevasta.

— De aceasta nici vorbă. Bărbatul ei este un om nenorocit.

Ei tăcură câtva timp.

— Tocmai mă gândeam astăzi – începu Sevasta – să

mă duc şi la Anica.

Anica era o prietenă la care Sevasta a fost făcut cunoştinţă cu Iorgu. Moş Mărian fu dar întrucâtva supărat auzind numele ei.

El însă îi zise:

— Du-te, fata mea, du-te şi la ea. Mai ieşi în lume.

— Dar ştii cum e lumea… urmă Sevasta privind în ochii bătrânului. Dacă eu mă voi duce la ea, caută ca şi ea să vie la mine. Uite, grăi ea cu blândeţe, arătând în patul tatălui său. Să cumpărăm un alt pat pentru acesta, ori, dacă nu te superi, /să-l punem pe acesta în altă oclaie, aici alăturea ori în cuhnie. Nu te vei supăra auzindu-mă vorbind astfel. Nu pentru mine, ci pentru dânsele.

— Înţeleg, draga mea, înţeleg… îi zise bătrânul. Să fie aşa! acum! numaidecât.

— Nu, tată! asta se poate şi mine, îi răspunse fiică-sa, deşi părea a fi mulţumită degrabnica lui hotărâre.

— Acum! numaidecât! grăi moş Mărian hotărât, stăpânind un suspin. De dragul lumii toate trebuie făcute.

Şi el urmă a stărui ca să fie mutat în cea mai depărtată parte a casei, în cuhnie.

VII

Era târziu după miezul nopţii, şi moş Mărian şedea în întuneric pe patul său. Ştia prea bine că fiică-sa nu l-a depărtat de la sine numai de dragul lumii; mereu se întreba însă, pentru ce dară? Gânduri peste gânduri se iveau în capul lui, dar niciunul nu rămânea statornic într-însul. Unul însă neîncetat se reivea, şi acesta îi zguduia toată firea. Pentru ce l-a depărtat liică-sa? Intru ce o supăra? Ce va fi făcând ea în lipsa lui? Unul dintre răspunsurile ce era silit a-şi da la aceste întrebări vărsa puterile tinereţelor în braţele lui. îi era teamă ca nu cumva Sevasta, voind a scăpa de o patimă, să ajungă a fi jertfă alteia, cu mult mai rea.

După o muncă sufletească de câteva ceasuri, el se ridică repede şi o apucă spre odaia Sevastei.

Era întuneric în odaie.

Bătrânul urcă tiptil scările şi tiptil se apropie de uşă,

fiind îngrijat ca nu cumva să o supere dacă va fi stând trează.

Era cea mai adâncă liniște… El puse urechea la uşă şi nu auzi nimic. Sângele începu să fiarbă în vinele lui… Ascultă mai dinadins şi nu auzi răsuflarea ei.

„Ea nu e acasă!” îşi zise el cu ochii aprinşi şi strângându-şi vârtos pumnii.

În clipa aceea se auzi un suspin greu, un scaun se clătină şi paşii uşori ai Sevaslei se auziră pe podelele casei.

Moş Mărian îşi astupă cu dreapta faţa înroşită.

„Slăbiciunea bătrâneţelor mele!” zise el mâhnit. În zadar îşi da însă trudă; el nu se putea depărta de la uşa ei. Sta neclăntit şi oprindu-şi răsuflarea, ca şi când ar fi prins rădăcini. Şi cum auzea paşii ei, şi cum îi auzea suspinele, sufletul i se zguduia ca şi când ea ar călca pe peptul lui şi suspinele ei ar fi ale lui. Mereu îşi mişca mâna, ca să o pună pe descuietoare, dar nu putea şi nu putea; el rămânea răzemat de uşchior. Lacrămile i se furişau din când în când din ochi, i se scurgeau peste faţă, şi el nu ridica mâna să le şteargă.

Îndată străbătu o rază de lumină prin gaura cheii. Bătrânul tresări şi, fără a se mai gândi, se aplecă puindu-şi ochiul ca să vadă.

Sevasta era aşezată la masă şi părea că citeşte în cartea care fusese pe fereastră.

„Nu poate dormi – îşi zise bătrânul înduioşat – ori nu voieşte a-şi da hrană odihnei”.

Peste puţin, ea ridică ochii de pe carte, se răzemă de spetele scaunului, apoi scoase din sân un mic portret, îl privi îndelungat, îl sărută şi îl puse încet pe masă, rămâind cu privirea aţintită la el. Peptul i se mişca în valuri grele şi ridicate, obrajii îi erau aprinşi şi tot trupul îi tremura.

Deodată, sări înviforată de pe scaun şi începu să alerge prin casă.

Moş Mărian simţi sângele răcindu-i-se în vine. În acest moment el nu mai era el însuşi, omul blând, cumpătat şi îndelung răbdător. În loc însă de a pune mâna pe zăvor ca să intre în casă, se retrase îngrozit şi smerit,

ca şi când ar fi fost izbit în pept de către cineva. „Nu poate, nu mai poate să-şi stăpânească setea – îşi zise el mâhnit – şi eu am făcut-o să intre în focul acesta”.

După ce scoborâşe scările, auzi în dosul său zgomotul uşii şi rămase încremenit lângă perete. Fiică-sa, învăluită în o haină apucată în pripă, trecu cu paşi repezi pe dinaintea lui. El se mişcă aprins, îşi pipăi tureacul, apoi şerparul, şi, găsindu-şi cuţitul în el, îl strânse în pumni şi plecă în urma ei. Abia făcu însă câţiva paşi, şi se opri, stete puţin, apoi iarăşi puse cuţitul în şerpar. devasta nu mergea spre uliţă, precum crezuse, ci spre grajd. Văzând aceasta, moş Mărian începu să răsufle cu greu şi iarăşi plecă. Când voi însă a intra după ea în grajd, pasul i se curmă.

„Nu pot şi nu pot! îşi zise el tremurând în tot trupul şi apucând iarăşi cuţitul. Una este în lume cu care nu mă pot împăea: e aceasta”.

Şi el rămase încremenit, stând la uşa grajdului, cu ochii mari şi aprinşi, cu obrajii lipsiţi de sânge şi cu cuţitul în mâna încleştată.

— Costane – auzi el – dormi dumneata!?

— Gine-i?

— Eu sunt, Sevasta.

— Sevasta!? Ce e, coconiţă? Ce e, pentru Dumnezeu!?

— Ştii tu să taci, Costane? îi zise Sevasta cu glas înăbuşiţ.

— Ştiu, răspunse Costan.

— Îmi juri tu că nu vei spune nimănui?

— Da, îţi jur! Nimănui decât lui nenea Mărian.

— Tocmai lui nu!

— Dar pentru ce?

— Pentru că ai trebui să-i amărăşti zilele.

— Eu!? Niciodată! Dar ce voieşti?

— Să nu spui că am venit acum la tine.

— Nu spui, grăi Costan.

— Costane! îţi este ţie scârbă de mine?

— Mie!? mi-e scârbă?

— Vino cu mine! îi grăi ea, vino! vino! degrab! Vino

să vorbim.

Auzind aceste, moş Mărian făcu trei paşi îndărăt, apoi căzu burguit la pământ.

Sevasta ieşi, fără a-l vedea. Deodată însă, la uşă, ea se opri şi-l apucă pe Costan de amândoi umerii.

— Vrei tu – zise ea ca prin vis – să-mi fii mie bărbat?

Costan privi lung în ochii ei aprinşi şi, simţind că ea şi-a ieşit din fire, îi răspunse oarecum fricos, dar hotărât:

— Vreau, chiar dacă nu ar fi decât pentru o singură zi, înainte de moartea mea, apoi, fără de voie, o cuprinse cu braţul.

— Dă-mi pace! dă-mi pace! strigă ea dându-l cu braţele bărbate înapoi, apoi se repezi ca o nebună spre casă.

Când moş Mărian îşi veni în fire şi se ridică de la pământ, nimeni nu se mai vedea.

Picioarele abia îl mai ţineau, capul îi era greu şi cuţitul îi căzu din mâna descleştată. El intră încet în grajd, se apropia de cârlan, îi cuprinse grumazul cu amândouă braţele şi rămase plângând ca un copil, iară calul gemea încet de durerea stăpânului său nenorocit.

VIII

Ziua următoare, moş Mărian găsi pe fiică-sa dormind un somn adânc şi copilăresc. Încet, pe vârful degetelor, se apropia de pat, dar nu putu să o sărute, cum ar fi voit, ci-i netezi numai părul de pe frunte.

— Iorgule! ah, cât sunt de fericită! şopti ea prin somn.

Bătrânul privi câtăva vreme la faţa palidă şi liniştită, apoi ieşi cu un suspin greu din casă şi se aşează la scări.

Soarele era sus când Sevasta s-a ivit în uşă. Văzând pe tatăl său, ea grăbi la dânsul veselă, aproape zburdalnică.

— Te-ai supărat? îi zise ea, apucându-l de mână şi ducându-l spre odaie.

— Nu m-am supărat, fata mea, îi răspunse bătrânul; îmi pare bine că ai putut dormi.

Mai mult el nu putu grăi.

— Da! am dormit bine şi mă sunt veselă, zise ea tulburată. Dar tu vei fi flămând.

— Nu, am mâncat, zise el aşezându-se.

Ochii lor se întâlniră şi el nu mai putu vorbi. Ea începu să aşeze prin casă, iar el rămase neliniştit pe scaunul său.

— Nu ieşi? îl întrebă ea mai târziu.

— Nu! răspunse el cam silit; nu sunt tocmai bine şi cârlanul şchioapătă de un picior.

— Cât e de bine, strigă ea apropiindu-se de dânsul şi puindu-i mâna pe umăr. Atunci poţi veni cu mine.

— Eu!? cu tine!? întrebă moş Mărian ridicându-se uimit şi îmbucurat. Dar unde?

— La Casandra şi la Anica, apoi să ducem florile şi porumbelul.

— Bine, fatamea, prea bine! grăi, privind-o cu ochi înveseliţi.

După amiazăzi, moş Mărian ieşi cu fiică-sa în oraş.

Niciodată nu s-a simţit mai fericit decât în vremea ce străbăteau uliţele unul lângă altul.

El a fost îmbrăcat cămaşă curată, pieptarul strâmt, a fost încins şerparul împodobit cu flori de fir, iară ea, de sus până jos, era în negru, numai broboada ce avea era albă. Haina ei şi scurteica de pe trup erau croite cu îngrijire şi atipicios, încât la orişice mişcare ochiul parcă vedea străbătând la vedere viaţa învăluită în ele. Era peste putinţă ca cineva să treacă pe lângă această pereche de oameni fără ca să-şi oprească privirea asupra lor. El – un bătrân cărunt, cu ochii veseli şi cu obrajii rumeni, ea – o femeie tânără cu părul negru, cu privirea îngreunată şi cu faţa albă ca marmura poleită.

Sevasta apucă braţul bătrânului său părinte, se rezemă de dânsul, şi astfel, braţ de braţ, ei îşi urmară calea până la Casandra, de la ea la Anica şi de la Anica la prăvălia unde ea vindea lucrul minilor sale. Pretutindenea bătrânul se simţea bine văzut şi se bucura de buna primire a oamenilor.

În toată vremea, atât Sevasta, cât şi moş Mărian erau

veseli şi vorbăreţi.

Îndată însă ce se apropiară de casă, ei începură să fie tăcuţi. Pe când sosiră acasă, în odaie era întuneric. Sevasta căzu obosită pe un scaun, iară bătrânul o privi câtăva vreme, apoi se apropia de dânsa şi îi cuprinse grumajii cu braţul.

— Nevinovatul meu copil! zise el cu glas înăbuşit.

Sevasta privi înspăimântată în faţa lui.

— Mărită-te, Sevastă! grăi el, mărită-te!

Ea se ridică repede şi rămase cu privirea aţintită în ochii lui.

— Mărită-te după Costan! zise el fricos şi aproape înspăimântat de cuvintele ce a rostit.

Sevasta se aruncă cu un ţipăt în grumajii lui şi îşi ascunse faţa.

— Iartă-mă, tată! şopti ea. Iartă ruşinea ce ţi-am făcut.

— Ruşine!? ruşine!? strigă el înăbuşit de simţire… Tu mi-ai făcut ruşine!?… Şi el îi acoperi faţa cu sărutări… Nu-mi pasă, urmă el aprins, acum să mor, căci mă tem că nu voi mai ajunge în viaţă o zi ca aceasta, ori să trăiesc deopotrivă cu lumea, că ziua de astăzi îmi va fi destulă mângâiere pentru întreaga viaţă… Dar mă tem, Sevastă! mereu sunt îngrijat.

După aceste făcu trei paşi până la fereastră, apucă garafa cu rachiu şi cu ea în mână se apropia de fiică-sa.

— Ia! Sevastă! o rugă el, bea! te rog, bea şi-mi dă liniştea pe care o aveam.

Sevasta privi câtăva vreme îngrozită la garafă, apoi o luă din mâinile tătine-său şi o izbi de pământ, încât că se sfărâmă în mii de bucăţi.

— Acum lasă-mă singură – zise ea ca ieşită din fire – lasă-mă, te rog!

Moş Mărian însă astă dată nu se mai putea gândi să nu supere pe fiică-sa; el rămase ca un stâlp de piatră în mijlocul odăii.

Ea îşi încleştă mâinile în braţele lui.

— Îmbrăţişează-mă, tată! şopti ea alipindu-se de

dânsul… ţine-mă ca să nu cad.

El o cuprinse în braţe şi o ţinu multă vreme stăpânit de durere, iară ea rămase tremurând ca frunza de mesteacăn în braţele lui.

— Mi-am tras seamă cu mine – grăi ea într-un târziu, obosită – de mult e de când mi-am tras seamă. ¡Bietul Iorgu! nici el nu e mai norocit decât mine… nici el nu-şi găseşte soţ, în lumea aceasta. Dar aş voi să-l văd, tată – urmă ea pătimaşă – numai să-l văd. A trecut un an de când nu l-am văzut.

— Uită-l, fata mea! îi zise bătrânul în luptă cu sine.

— Tată! tată! strigă ea încleştându-se cu braţele în grumajii lui, voiesc să-l vădi

— Stăpâneşte-te, fata mea! şopti bătrânul, depărtând-o încet şi cam rece de la sine. Bea, cum ai băut până acum, pentru ca iar să nu mai doreşti a-l vedea. Nu vezi tu că ţi s-a tulburat sângele şi ţi-ai ieşit din fire!

Ea îşi ridică capul şi privi la tatăl ei cu îndărătnicie.

— Nu mai voiesc! strigă ea. Tu însuţi zici că una singură dată trăieşte omul în lui ne şi nimic nu mă va mai face să mă lipsesc de această una viaţă.

— Te voi face eu! strigă bătrânul mânios, încât casa începu să răsune. Mai bine te ucid cu mâna mea decât să te văd mai nenorocită decât eşti.

Ea căzu în genunchi şi îi cuprinse picioarele.

— Tată! aibi îndurare de mine!

— Lasă-mă! lasă-mă! grăi bătrânul, şi, desfăcându-se de ea, ieşi repede din odaie.

IX

A doua zi era duminică. Sevasta dori să meargă cu tatăl său la biserică.

Întorcându-se de la biserică, tata şi fiica erau trişti şi tăcuţi.

Sevasta se aşează obosită.

— Tată! începu ea într-un târziu, privind îndelungat în faţa lui. Cât ar fi de bine dacă eu aş muri…

— Muri!? Nu! zise inoş Mărian înduioşat, apoi se ridică, se apropie de ea şi îi netezi părul de pe frurile.

— Uite – îi zise ea – mi-e groază când gândesc că sunt tânără şi mai pot avea multe zile. Tu, care eşti bătrân, mai lesne porţi nenorocirile, fiindcă ai mângâierea bătrâneţelor, şi gândul că tot nu vei mai trăi mult te face să nu ţii seamă de nenorocirile ce întâmpini.

— Aşa-i, fatartică – răspunse ¿atrânul bitrineţele sunt un dar neobicinuit, şi pentru aceea omul nu fiere mult de la ele. Dară tu, care eşti tânără, trebuie să flibi nădejdea tinereţelor

— Am pierdut-o de mult!

— Iarăşi o vei găsi.

— Niciodată! răspunse ea. Mă simţ prea slabă pentru ca să mă cred vrednică de a străbate după gândul meu prin viaţă. Şi apoi, nu ziceai tu însuţi că mai bine să mă vezi moartă decât mai nenorocită!

— Am zis, fata mea – răspunse bătrânul tulburat – şi să nu fi zis în ceas rău, dar am zis în clipă de nechibzuire.

Câtva timp stătură privindu-se în tăcere.

— O, Doamnei cum aş dori să-l vădi zise ea încet.

— Să-l vezi dar! Dai să-l vezi! răspunse bătrânul, apoi se ridică şi ieşi.

După ce se văzu singur, bătrânul se simţi mai liniştit.

Toată după-amiază-ziua el a stat retras şi cufundat în gânduri. Mai multe ceasuri s-a uitat şezând pe patul său, fără a-şi putea da seamă ce a gândit şi ce gândeşte.

Era buiguit, gândurileau fost încetat a se mai schimba în capul lui, simţirea i s-a fost tâmpit. Mereu vedea pe fiică-sa îmbrăţişând pe iubitul ei, o vedea ieşită din fire, o vedea căzută jertfă slăbiciunii, şi altă nimica nu mai putea să vadă. „Dacă ar fi un copil uşor de minte, care îşi dă seamă şi nu se mustră de pasul ce a făcut, îşi zicea el într-un târziu, dacă ar fi cum poate că era cu zece ani în urmă, când nu suferea să fie mustrată pentru greşeala ce a făcut, dar astăzi… astăzi!?”…

Ochii bătrânului se împăinjeniră, sângele i se îmbulzi spre cap, nu se mai ştia pe sine, era aproape să îşi iasă din fire.

„Da! grăi el, mai bine să moară!… Nul urmă el,

scrâşnind din dinţi. Să nu moară! Şi totuşi, ar fi mai bine să moară mai devreme decât mai târziu... Ah! Pentru ce nu l-am sfărâmat pe omul acela! Da, să îl şi

Ucis, şi nu ar fi fost om, nu lege, care inar fi osândit!» % Nu pot! un lucru este în lume cucarenumăpot împăcai e acesta!”

El ieşi cu paşi hotărâţi şi îşi luă calea spre odaia fiicei sale. După câţiva paşi se întoarse, privi împrejur, apoi începu să caute în toate părţile. În sfârşit, scoase din dosul poliţei un cuţit lung ca de două palme şi lat ca de două degete. Plăselele de os erau lucii şi albe ca de ceară; însuşi cuţitul era însă negru, şi în tăiş erau două ştirbituri. Bătrânul privi câtva timp cuţitul, îl şterse cu aripa sucmanului, apoi îl puse pe masă, mai mult îl aruncă cu dispreţ, se aşează pe pat şi rămase pe gânduri.

Iarăşi se ridică. Într-un colţ era o secure rezemată de perete; o luă şi o puse pe masă, apoi ieşi şi se întoarse cu câteva bucăţi de sticlă în mână. După ce le aşeză şi pe aceste pe masă, luă un toporaş din cui, şi, puindu-le pe muchia securii, începu să sfărâme bucăţile de sticlă cu muchia toporaşului. Era o muncă anevoioasă, dar bătrânul o urma încet până ce văzu sticla sfărâmată ca praful.

Acum el îşi dezbrăcă sucmanul, îl întinse pe masă, presără praful de sticlă pe colţul unui pulpan, apoi apucă cuţitul, ţiind cu dreapta plăselele, iară cu stânga apăsând asupra tinghilei şi astfel începu să-l frece pe sucmanul plin de praf aspru.

Din ce în ce cuţitul se curăţi... în sfârşit, nu mai rămăsese nicio vristă întunecoasă pe el. Bătrânul îl privi mulţumit, îl mai frecă de câteva ori de mânecă, apoi luă o cute şi începu să-i scoată ştirbiturile şi să-i îndrepteze ascuţişul.

În toată vremea aceasta el era liniştit şi părea a nu gândi decât la lucrul său. Când cuţitul fu ascuţit, după ce îl mai polei câtva timp de dunga mesei, îl privi încă o dată mulţumit, îl puse pe masă, îşi scutură sucmanul şi îl îmbrăcă.

În clipa aceasta intră Sevasta. Săcurea, toporaşul şi

cuţitul sclipitor erau pe masă.

Ochii ei se opriră asupra lor.

— N-aveam ce face – grăi bătrânul cu un zâmbet amarnic – şi m-am pus să mai îndreptez cuţitul ăsta.

— Dar cât de frumos e! grăi Sevasta, apucându-l în mână şi dezmerdându-şi degetele cu el.

Pe moş Mărian îl trecură fiorii. El îi luă cuţitul din mână şi îl puse în dosul poliţei, de unde l-a fost luat.

— Aşa! zise el, asta s-a făcut! Duminica viitoare o să mă pun şi la toporaş.

El puse toporaşul în cui, securea în colţ, adună fărâmiturile de sticlă şi le aruncă afară, apoi se întoarse la fiică-sa.

Intrând, mai mult căzu decât se aşeză pe patul de alăturea. Sevasta se puse lângă dânsul, puse iar capul pe umărul lui, apoi îşi ridică ochii şi îi privi în faţă.

— Eşti trist, tată! şopti ea.

— Nu sunt, draga mea!

— Eşti trist, zise ea. De câteva zile ai suferit mai mult decât întreaga ta viaţă... Vezi! eu mult te-am amărât. Iartă-mă, tată! Aşa-i că mă ierţi!?

El nu îi răspunse nimic, dar ea îşi putea tălmăci răspunsul din ochii lui.

— Aide, Sevastă, du-te sus! îi zise el ridicându-se. Se întunecă şi eu mai am să merg undeva astăzi. Mă voi întoarce cam târziu... Du-te sus, căci eu mă duc să dau cârlanul în grija lui Gostan.

Ea plecă încet, iară moş Mărian rămase privind îndelung în urma ei.

XI

Gostan şedea în grajdul întunecos. Când auzi paşii bătrânului, se ridică şi plecă spre uşă.

— Gostane! îi zise moş Mărian aşezat, să te duci să-mi aduci rachiu.

— Pentru ce, moş Mariane? îl întrebă Gostan în îndoială.

— Nu întreba pentru ce, ci îţi ia bani şi te du.

— Mă duc! zise Gostan, apoi se întoarse în grajd, luă

o garafă şi plecă.

Moş Mărian plecă şi el în urma lui până la poartă, aici apoi se opri şi îl aşteptă.

— Costane! grăi el, când îl văzu întorcându-se, pune garafa jos, apoi vino şi-mi ajută să închidem poarta.

Costan puse garafa lângă stâlp, apoi amândoi se apucară de poarta ruginită în ţâţâni şi după câteva opintiri o inrliiseră.

Săvârşind acest lucru, ei se duseră în grajd.

— Dacă beau, mi se dezleagă limba şi-mi perd cumpătul. Şi adeseori e bine să vorbim şi să fim mai puţin cumpătaţi.

— Aşa o fi, moş Mariane! răspunse Costan neliniştit.

— Dar acum să te rog un lucru mare, urmă bătrânul cu răceală.

— Oricât de mare!

— Un lucru pe care e pusă viaţa.

— Da! moş Măriane! grăi Costan apropiindu-se de dânsul.

— Cunoşti pe coconul Iorgu?

— Iorgu Stroienescu? Căpitanul Stroienescu? Nu-l cunosc. Dar îi ştiu casa.

— Pe calea Herestrăului?

— Da, moş Măriane.

— Simţi tu în tine destulă virtulc să mi-l aduci aici?

— Cum să-l aduc?

— Să-i spui că îl roagă Sevasta să vie la ea, acum, numaidecât, că eu nu sunt acasă şi nici nu viu, şi că nu dorm în casă cu ea... N-aibi grijă, că îl va primi mai drăgăstos decât pe tine.

Costan stete încremenit.

— Îl aduc, moş Măriane! chiar dacă ar trebui să-l aduc în braţe.

— Dar te simţi tu vrednic a i le spune toate aceste?

— O! Doamnei Doamne! moş Măriane! zise Costan înăbuşit, lasă-l pe mâna mea.

— Dar dacă n-ar voi să vie?

— Grija mea de dânsul. Vine! îi ştiu eu pe coconii

ăştia, le ştiu felul, le cunosc graiul.

— Ascultă, Costane, îi zise bătrânul aşezat. Dacă n-ar voi să vie, te întoarce şi te du la fiică-mea, îi spune că din întâmplare te-ai întâlnit cu el, că ţi-a spus c-ar veni, dac-ar vedea ceva de la mâna ei…

— Înţeleg, inoş Măriane! grăi Costau plecând. Grija mea de lucrul ăsta.

Bătrânul privi puţin în urma lui, apoi se opri la uşa grajdului. Numai acum simţea din tot adinsul greutatea faptei la care se pregătea. Şi era hotărât la ea.

El intră în grajd cu un suspin greu.

Cârlanul începu să necheze încet printre dinţi, îşi întoarse apoi capul spre stăpânul său şi bătrânul văzu strălucirea gălbie a ochilor lui mari.

— Cirlane! zise el. Şi în acest singur cuvânt era cuprinsă toată durerea lui.

Calul se smânci de la grajd, se întoarse înapoi şi, <lându-şi capul în pământ, îşi alipi grumajii de stăpânul său.

Moş Mărian se cutremură. Îşi aduse aminte noaptea de mai odinioară, când sta ţiind cuţitul în mâna încleştată, în vreme ce fiică-sa vorbea cu Costan; se văzu plângând ca şi atunci, pe grumajii calului, prea slab spre a putea cumpăta pe fiică-sa în o clipă de izbucnire pătimaşe.

— Nu se poate! strigă el îngrozit. Eu nu-l pot ucide! Să fie voinţa Tatălui.

Şi grăind aceste, se repezi ca un nebun în urma lui Costan.

XII

Sosind la uliţă, moş Mărian se gândi puţin, apoi apucă cea mai scurtă cale. Din uliţă în uliţă, el străbătea ca şi când ar fi gonit ori ar goni pe cineva de moarte. La fieştecare pas deznădăjduirea lui creştea; la fieştecare cotitură el îşi iuţea pasul.

În sfârşit, sosi la casa lui Iorgu fără să fi ajuns pe Costan. A intrat? N-a sosit încă?… A făcut ceva? N-a făcut nimic?… El privi împrejur şi văzu mai întâi prin întuneric, apoi în lumina unui felinar pe Costan.

— Ce-i? moş Măriane, ce-i? îl întrebă Costan înspăimântat.

— E bine! zise bătrânul. Lasă pe căpitanul. Mine să-ţi pui calul la căruţa, şi să te întorci acasă.

— Eu?

— Tu, Costanc!

— Pentru ce, moş Măriane?

— Nu întreba! îi zise bătrânul mâhnit. Fă cum îţi zic.

— Da! moş Măriane! răspunse flăcăul, apoi rămase privind în urma bătrânului.

XIII

Întorcându-se, moş Mărian străbătea din uliţă în uliţă cu aceeaşi iuţeală cu care a venit. Cuprins de neastâmpăr, de îngrijare, de frica unei nenorociri nehotărâte, el grăbea şi tot mai mult grăbea spre casă. Să vadă pe fiică-sa, să-i spuie singur nu ştia ce, să plângă în tăcere, şi iarăşi temându-se de năvala patimilor lui.

Cuţitul, pe care l-a fost ascuţit astăzi, mereu îi sclipea în ochi şi mereu se temea că ea, în clipa unei izbucniri, va putea să-l apuce în mână.

Sosind acasă, grăbi spre uşa fiicei sale. Era încuiată. El ascultă şi nu auzi răsuflarea ei. Apucă încuietoarea şi făcu zgomot.

În casă nu se mişca nimic. Acum văzu raza de lumină străbătând prin gaura cheii. Sângele i se ridică în cap şi cu o mişcare repede apucă securea din apropiere, o ridică, apoi strigă:

— Sevasta!… Deschide, Sevasta!

El bătu tare în uşă. Niciun răspuns.

Ga ieşit din fire, izbi muchia securii în zăvor, încât uşa se deschise departe înaintea lui.

Securea îi căzu din mână, şi el rămase încremenit în prag.

În mijlocul odăii, Sevasta zăcea întinsă pe spate. Cuţitul ascuţit de către tatăl său era încă în mâna ei încleştată, sângele curs din pieptul ei dezvelit aburea încă în răceala iernatică; dar sânul nu se mai mişca, răsuflarea i-a fost încetat.

Fără mişcare o privi bătrânul ei părinte, fără suspin, fără un singur glas de durere. Ca deşteptat apoi din somn, el se mişcă, închise uşa, se apropie şi îngenunchea lângă dânsa.

„Moartă! Moartă! grăi el râzând. Ucisă de mâna sa, cu cuţitul pregătit de mine! Moartă! Sevasta! copilul meu nevinovat!”

El îi luă cuţitul din mână şi tăia cu el cămaşa de pe trupul moartei. După aceea se ridică, aduse vasul cu apă rece şi începu să-i spele rana şi trupul de sânge. Săvârşindu-le aceste, o şterse pe trup, o luă în braţe şi o puse în patul aşternut. În urmă deschise dulapul, scoase o cămaşă curată, îi tăie spatele, o îmbrăcă cu ea, îi despleti părul, apoi se aşeză liniştit la picioarele ei şi rămase privind-o în tăcere.

Peste câtăva vreme, bătrânul se ridică, îi sărută fruntea, ochii, buzele, rana din preajma inimii şi picioarele, apoi căzu în genunchi, îşi făcu cruce şi zise *Tatăl nostru*.

Gând se îndreptă în picioare, faţa lui era aspră şi hotărâtă.

El ieşi din casă şi peste puţin se întoarse cu un braţ de lemne, pe care îl aşeză încet subt pat. Apoi aduse al doilea braţ şi-l aşeză şi pe acela, luă cuţitul, rase sângele de pe podele şi aruncă răsăturile în apropierea lemnelor.

După aceste el ieşi, închise uşa în urma sa şi se duse în cuhnie. Lada împodobită cu flori tăiate în lemn era la capătul patului: el o ridică în spate, o duse şi o aşeză în mijlocul curţii. Acum privi împregiur. Era pustiu.

Moş Mărian se întoarse în casă.

În toată vremea de când a fost luat cuţitul din mâna fiicei sale moarte, el era cuprins de adâncă durere, dar liniştit şi senin. Acum începu să plângă amarnic. Şi iarăşi căzu asupra moartei şi o cuprinse în braţele sale.

A fost trecut miezul nopţii când moş Mărian se ridică, luă lampa şi o răsturnă pe patul în care zăcea moarta.

Patul începu să ardă. El luă focul în mână şi îl aruncă în toate părţile, încât deodată întreaga odaie se aprinse.

După aceste ieşi, se duse încet afară, cobori treptele

şi, ajuns în mijlocul curţii, se aşează pe lada sa, privind îngrijat la răspândirea focului.

Peste puţină vreme, flăcările începură să iasă pe ferestre, acoperământul arunca scântei şi din ce în ce focul se răspândi peste casa întreagă.

Pe când lumea înspăimântată veni să aducă ajutor, moş Mărian şedea pe ladă, jălind patruzeci şi unu de ani din viaţa sa.

După trei zile ieşea din Bucureşti o căruţă cu un cal. Un bătrân liniştit, nepăsător şi senin la faţă, şezând pe o ladă împodobită cu flori tăiate în lemn, ţinea frânele şi îşi lăsa cârlanul în draga lui voie.

Şi mâna moş Mărian fără ca să mai privească înapoi.

MOARA QU NOROC

I

— Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăţia, ci liniştea colibei tale te face fericit. Dar voi să faceţi după cum [vă] trage inima, şi Dumnezeu să vă ajute şi să vă acopără cu aripa bunătăţilor sale. Eu sunt acum bătrână, şi fiindcă am avut şi am atât de multe bucurii în viaţă, nu înţeleg nemulţumirile celor tineri şi mă tem ca nu cumva, căutând acum la bătrâneţe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte până în ziua de astăzi şi să dau la sfârşitul vieţii mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decât din frică. Voi ştiţi, voi faceţi; de mine să nu ascultaţi. Mi-e greu să-mi părăsesc coliba în care mi-am petrecut viaţa şi mi-am crescut copiii şi mă cuprinde un fel de spaimă când mă gândesc să rămân singură într-însa: de aceea, poate că mai ales de aceea, Ana îmi părea prea tânără, prea aşezată, oarecum prea blindă la fire, şi-mi vine să râd când mi-o închipuiesc cârciumăriţă.

— Vorbă scurtă – răspunse Ghiţă – să rămânem aici, să cârpesc şi mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămâna în opinci ori desculţi, iară dacă duminica e noroi, îşi duc cizmele în mână până la biserică, şi să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amândoi la copilaş, iară dumneata la tustrei. Iacă

liniştea colibei.

— Nu zic, grăi soacra aşezată. fen zic numai ce zic eu, vă spun numai aşa, gândurile mele, iară voi faceţi după gândul vostru, şi ştiţi prea bine că, dacă voi vă duceţi la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămân aici ori să mă duc în altă parte: dacă vă hotărâţi să mergeţi, mă duc şi eu cu voi şi mă duc cu toată inima, cu tot sufletul, cu toată dragostea mamei care încearcă norocul copilului ieşit în lume. Dar nu cereţi ca eu să hotărăsc pentru voi.

— Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arândaşul, şi de la St. George cârciuma de la Moara cu noroc e a noastră.

— În ceas bun să fie zis – grăi bătrâna – şi gând bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul!

II

De la Ineu drumul de ţară o ia printre păduri şi pesle ţarini lăsând la dreapta şi la stânga satele aşezate prin colţurile văilor. Timp de un ceas şi jumătate drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care îl urci, şi după ce ai coborât iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vi ta din jug şi să le mai laşi timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.

Aici în vale e Moara cu noroc.

Ori din care parte ar veni, din inelul se bucură când o zăreşte din culmea dealului pleşuv, căci, venind despre locurile rele, ea îl vesteşte că a scăpat norocos, iară inergind spre ele, la moară poate să găsească ori să aştepte alţi drumeţi, ca să nu plece singur mai departe.

Şi fiindcă aici se opresc toţi drumeţii, încetul tu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii, şi oarecum pe nesimţite moara a încetat a mai măcina şi s-a prefăcut în cârciumă şi loc de adăpost pentru tot drumeţul obosit şi mai ales pentru1 acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arândaşul a zidit cârciumă la un loc mai potrivit, departe de câteva sule de paşi de la râuleţ, iară moara a rămas părăsilă, cu lopeţile rupte şi cu acoperământul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dânsul.

Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră şi trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu ţircălamul şi vopsite cu icoane sfinte; toate aceste sunt semne care-l vestesc pe drumeţ că aci locul e binecuvântat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

Dar binecuvântat era locul acesta mai ales de când veniseră cârciumarul cel nou cu nevasta lui tânără şi cu soacră-sa cea bătrână, căci ei nu îl primeau pe drumeţ ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten aşteptat de multă vreme la casa lor. Abia trecuseră dar câteva luni după St. Gheorghe, şi drumeţii mai umblaţi nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc, ci că se vor opri la Ghiţă, şi toată lumea ştia cine e Ghiţă şi unde e Ghiţă, iar acolo, în vale, între pripor şi locurife cele rele, nu mai era Moara cu noroc, ci cârciuma lui Ghiţă.

Iară pentru Ghiţă cârciuma era cu noroc.

Patru zile pe săptămână, de marţi seara până sâmbătă, era mereu plină, şi toţi se opreau la cârciuma lui Ghiţă, şi toţi luau câte ceva, şi toţi plăteau cinstit.

Sâmbătă de cu seara locul se deşerta, şi Ghiţă, ajungând să mai răsufle, se punea cu Ana şi cu bătrâna să numere banii, şi atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amândoi priveau la cei doi copilaşi, căci doi erau acum, iară bătrâna privea la câteşipatru şi se simţea întinerită, căci avea un ginere harnic, o. fată norocoasă, doi nepoţi sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un câştig făcut cu bine.

Duminică dimineaţa Ghiţă punea calul la teleagă şi bătrâna se ducea ia biserică, fiindcă bătrânul, fie iertat, fusese cojocar şi cântăreţ de strană, şi aşa, mergând ia biserică, ea se ducea parcă să-l vadă pe el.

Când bătrâna pleca la biserică, toate trebuiau să fie puse bine la cale, căci altfel ea odată cu capul nu ar fi plecat. Încă sâmbătă după amiazăzi sluga trebuia să rânească grajdul, curtea şi locul de dinaintea cârciumei, în vreme ce bătrâna şi Ana găteau cârciuma pentru ziua de duminică. Duminică în zori bătrâna premenea copiii, se

gătea de sărbătoare, mai dedea o raită prin împrejur, ca să vadă dacă în adevăr toate sunt bine, apoi se urca în teleagă.

Ana şi Ghiţă îi sărutau mâna, ea mai săruta o dată copilaşii, apoi zicea: „Gând bun să ne dea Dumnezeu!”, îşi făcea cruce şi dedea semn de plecare.

Dar ea pleca totdauna cu inima grea, căci trebuia să plece singură şi să-i lase pe dânşii singuri la pustietatea aceea de cârciumă.

Dacă aruncai privirea împrejur, la dreapta şi la stânga, vedeai drumul de ţară şerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul râuleţului, cât străbate ochiul, până la câmpia nesfârşită, afară de câţiva arini ce stăteau grămadă din jos de podul de piatră, nu zăreai decât iarbă şi mărăcini. La deal valea se strâmtează din ce în ce mai mult; dar aici vederile sunt multe şi deosebite: de-a lungul râuleţului se întind două şiruri de sălcii şi de răchite, care se îndeasă mereu, până ce se pierd în crângul din fundul văii; pe culmea dealului de la stânga, despre Ineu, se iveşte pe ici, pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta stau răzleţe rămăşiţele încă nestârpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieşite din pământ şi, tocmai sus la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre câmpie; fundul văii, în sfârşit, se întunecă, şi din dosul crângului depărtat iese turnul ţuguiat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorâte, ce se ridică şi se grămădesc unul peste altul, până la muntele Bihorului, de pe ale cărui culmi troienite se răsfrâng razele soarelui de dimineaţă.

Rămâind singur cu Ana şi cu copiii, Ghiţă priveşte împrejurul său, se bucură de frumuseţea locului şi inima îi râde când Ana cea înţeleaptă şi aşezată deodată îşi pierde cumpătul şi se aruncă răsfăţată asupra lui, căci Ana era linără şi frumoasă, Ana era fragedă şi subţirică, Ana era sprintenă şi mlădioasă, iară el însuşi, înalt şi spătos, o

purta ca pe o pană subţirică.

Numai câteodată, când în timp de noapte vântul zgiţia moara părăsită, locul îi părea lui Ghiţă străin şi puştiincios, şi atunci el pipăia prin întuneric, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lângă dânsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, şi s-o acoperă iar.

111

Gât ţin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie şi mulţi păstori. Dar şi porcarii sunt oameni, ba, între mulţi, sunt oameni de tot felul, şi de rând, şi de mâna a doua, ba chiar şi oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, şi aşa, unde sunt mii şi mii de porci, trebuie să fie sute de turme, şi fiecare turmă are câte un păstor, şi fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieţi, boitarii, adeseori şi mai mulţi, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsuni, ai căror părinţi, buni şi străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor şi limba lor păstorească, pe care numai ei o înţeleg.

Şi fiindcă nu-i neguţătorie fără de pagubă, iară păstorii sunt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba care se face în turmă: acest cineva este” sămădăul”, porcar şi el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduţi ori pe cei furaţi. De aceea sămădăul nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru şi neîndurat, care umblă mereu călare de la turmă la turmă, care ştie toate înfundăturile, cunoaşte pe toţi oamenii buni şi mai ales pe cei răi, de care tremură toată lunca şi care ştie să afle urechea grăsunului pripăşit chiar şi din oala cu varză.

Şi dacă lumea zicea că locurile de lângă Moara cu noroc sunt rele, n-ai fi avut decât să-l întrebi pe vreunul dintre sămădăi, şi el ţi-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune şi cine le primejduieşte; dar sămădăul e, mai presus de toate, om tăcut, şi dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: „Nu ştiu, n-am văzut, am atâtea şi atâtea turme

în răspunderea mea şi nu mă pot strica cu oamenii”. El ştie ce ştie, numai pentru nevoile lui.

Veneau câteodată pe la cârciuma lui Ghiţă şi porcari, nişte oameni îndeobşte înalţi şi bine făcuţi, cu cămaşa neagră şi cupărulstrălucitor de untura cea multă şi căzut în plete lungi şi răsucite asupra grumajilor goi: oameni erau şi ei, chiar oameni cinstiţi, care mănâncă, beau şi plătesc.

Într-o zi de luni au venit trei inşi în o căruţă cu osiile de fier, uşurică şi trasă de doi cai frumoşi, dintre care însă unul mai mare şi altul mai mic. În căruţă nu era nici scaun, nici fân, ci unul dintre porcarii unsuroşi mâna caii, stând în picioare, iară ceilalţi doi şedeau pe leutrele vopsite în verde, ca şi când n-ar fi venind decât de aci din apropiere.

„Ăştia nu prea îmi par a oameni buni”, îşi zise Ghiţă când îi văzu sărind din căruţă şi privind împregiur, ca unii ce au mai fost pe aici şi acum nu găsesc nici locul, nici oamenii ca odinioară.

Ei întrebară dacă n-a fost sămădăul pe acolo, puseră sluga să deshame caii, să-i adape şi să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cât trei inşi la un loc şi plecară cu un „noroc bun”.

— Bine, dar n-au plătit, grăi bătrâna nedumerită.

— Lasă, că m-am înţeles eu cu dânşii, răspunse Ghiţă, apoi se duse pe ici încolea, ca nimeni să nu-i vadă faţa şi ca nu cumva nevasta să-l întrebe: „Ce ai, Ghiţă?”

Peste puţin sosi şi sămădăul, vestitul Lică Sămădăul, la Moara cu noroc.

Lică, un om ca de treizeci şi şase de ani, înalt, uscăţiv şi supt la faţă, cu mustaţa lungă, cu ochii mici şi verzi şi cu sprâncenele dese şi împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămaşă subţire şi albă ca floricelele, pieptar cu bumbi de argint şi bici de carmajin, cu condoriştea de os împodobit cu flori tăiate şi cu ghintuleţe de aur.

El îşi opri calul înaintea cârciumei, aruncă o privire la Ana, apoi alta la bătrâna, careşedeau pe laiţa de lângă masa cea mare din umbra cerdacului, trase cu ochii o raită

prin prejur, apoi întrebă unde-i cârciumarul.

— Noi suntem, răspunse bătrâna ridicându-se.

— Ştiu – grăi Lică – dar cred că vor fi şi oameni pe aici. Eu întreb de cârciumarul; cu el vreau să vorbesc.

Lică le zise aceste aşa, ca orişicine să poată înţelege că are grabă şi că nu vrea să mai lungească vorba; bătrâna plecă dar fără de întârziere să caute pe Ghiţă, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călăreţul ce stetea ca un stâlp de piatră înaintea ei.

Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi stătut aşa cu privirea pierdută în vânt, ci s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-l privea oarecum pierdută şi speriată de bărbăţia înfăţişării lui.

— Ungurul a murit? întrebă el când văzu pe Ghiţă.

— Da!

— Şi tu ai venit în locul lui!

— Da!

— De la St. Gheorghe?

— Da, răspunse Ghiţă, aruncând o privire furişată asupra femeilor, ca să vadă dacă ele nu cumva se tulbură.

— E Ghiţă, ginere-meu – grăi bătrâna – şi, mulţumită lui Dumnezeu, ne merge bine de când suntem aici.

Lică îşi apucă, zâmbind, mustaţa între buze.

— Aici – zise el – aici le merge bine la toţi oamenii cu minte. N-ai decât să te pui bine cu toată lumea, să le zici „noroc bun” celor ce vin şi se duc şi poţi să dai mulţumită lui Dumnezeu. N-au trecut pe aici nişte oameni?

— De! răspunse Ghiţă chibzuit, suntem la drum şi trece multă lume.

— Vorba vine, trei oameni…

— Trei, patru, zece – grăi Ghiţă cam în glumă – lumea trece mereu. Eu nu stau aici ca să ţin seamă despre cei ce vin şi trec, şi aşa nici nu-i prea ştiu. De la o vreme te obicinuieşti cu oamenii, încât nici nu te mai uiţi la feţele lor. Apoi, cine ştie dacă nu e şi câte unul care s-ar mâhni dacă. ai bate drumul cu vorbe despre dânsul. De cârciumar să nu întrebi niciodată, căci el vede şi aude atât de multe, încât trebuie să uite degrab şi să nu mai ţie nimica minte.

— Aşa-i, grăi Lică. Întrebam numai, ca să văd dacă nu cumva mi-ai putea spune, fiindcă sunt oamenii mei. Au plecat să vadă o pădure, pe care voiam să o luăm de la toamnă pentru turme, şi nu ştiu acum dacă au trecut înaintea mea, ori e să-i aştept aici.

— Aşa o fi – răspunse Ghiţă hotărât – dar eu nu-ţi pot spune dacă între cei ce au trecut astăzi pe aici vor fi fost şi ei.

— Cum nu!? strigă bătrâna cu nerăbdare. Cei trei porcari ce au băut atât de mult şi n-au plătit.

Pe Ghiţă îl trecu un fel de junghi prin inimă şi, oricât de mult ţinea la soacră-sa, acum el ar fi fost în stare să-i pună degetul pe gură.

— Muierile văd mai bine şi se vede că au mai puţină treabă, zise el stăpânindu-se.

— Dacă n-au plătit – grăi Lică, apucându-şi iar mustaţa între buze – era fiindcă ştiau că voi veni eu ca să plătesc pentru dânşii.

Grăind aceste, el descăl e că şi-i făcu lui Ghiţă semn să intre cu dânsul, pentru ca să facă socoteala.

„Bătrâna e tot mai cumintedecitmine”, îşi zisecirciumarul, şi intră cu voie bună în urma lui.

— Bătrâna ar putea să-şi ţie gura, grăi Lică după ce se văzu singur cu Ghiţă. Mă cunoşti?

— Nu! răspunse Ghiţă, răcit în tot trupul.

— Atunci mă ştii de nume. Eu sunt Lică, sămădăul… Multe se zic despre mine, şi dintre multe, multe vor fi adevărate şi multe scornite. Tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiază mare pe drumul de ţară şi nimeni nu mă opreşte în cale, că mă duc în oraş şi stau de vorbă cu domnii. Voi fi făcut ce voi fi făcut, nu-i vorba, dar am făcut aşa, că orişicine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu ştie nimic. De aceea am să dau seamă despre douăzeci şi trei de turme de porci. M-ai înţeles? Nu doară c-aş putea plăti tot ce se poate pierde într-un an, ci pentru că de la mine nimeni nu cutează să fure, ba să-l ferească Dumnezeu pe acela pe care aş crede că-l pot bănui. M-ai înţeles?! Eu voiesc să ştiu totdeauna cine umblă pe drum,

cine trece pe aici, cine ce zice şi cine ce face, şi voiesc ca nimeni afară de mine să nu ştie. Cred că ne-am înţeles!?

Ghiţă ar fi avut multe de zis, dar Lică se întoarse o dată în călcâi şi, pe când cârciumarul îşi veni în fire, drumeţul dăduse pinteni calului.

— Un om prea cumsecade, grăi bătrâna, privind în urma lui. Cine a fost ăsta?

— Lică Sămădăul! răspunse Ghiţă.

— Lică Sămădăul!? strigă Ana. Şi câte rele nu mai zicea lumea despre dânsul!

— Aşa e lumea... grăi Ghiţă. Să nu crezi nimic până ce nu vezi cu ochii.

El singur nu şi-ar fi putut da seamă dacă a grăit aceste cuvinte din amăriciune ori numai dorind să ascundă înaintea nevestei gândurile grele ce-l cuprinseseră.

— Nu-i vorba-adause Ana – e oarecum fioros la faţă.

— Asta-ţi pare ţie, grăi Ghiţă. Are şi el necazurile lui.

IV

— Oamenii suni mulţi şi de multe feluri, grăi curiuiiianil în ziua următoare, privind cin11 la nevastă, cinci la soacră-sa. Îţi închipuieştii că unul se duce să cumpere ceva, bunăoară ca Lică Sămădăul, care se ducea să vadă pădurile. Asta e treaba lui, şi cine ştie dacă nu l-aş supăra, dacă nu l-aş păgubi, poate, spuindu-le altora c-a trecut pe aici. El se duce să târguiască, şi dacă vine în urma lui altul, care din întâmplare voieşte să cumpere tot acele păduri, şi eu spun că Lică a trecut pe aici, acest al doilea cumpărător grăbeşte, soseşte la vreme şi poate să-i strice târgul. Voi înţelegeţi?

— Aşa e, răspunse bătrâna.

— Ori poate să vie unul care are şi el păduri de dat şi umblă după Lică pentru ca să se înţeleagă cu el: dacă-i spun că Lică a trecut pe aici, îl folosesc poate pe el şi pe Lică, dar îl păgubesc pe acela la care Lică plecase, iară eu n-am să folosesc, nici să păgubesc pe nimeni.

— Aşa e, zise iar bătrâna. Ai toată dreptatea, noi nu suntem puşi aici pentru că să le dăm drumeţilor ştire despre cei ce vin şi cei ce trec.

— Noi nu ştim nimic şi ne căutăm de treaba noastră! adaose Ghiţă scurt şi hotărât.

Ele aici înaiiite, crăciuniarul, circiiinări (-a şi sOacf. a crăciuniarului nu-şi ridai adiiceali aminte de daiiieni ce treceali pe druni, iar altfel lucrurile se petreceali tot ca mai nainte.

dar încă în acea zi Ghiţă se duse cu treâfcă la Arad, cumpără două pistoale şi îşi luă o a doua slugă, pe Marii, un ungur iilalt ca un brad. Peste câteva ¿de se dUSfe aiâoi la Furtdurerii şi se iiitoarse cu doi căţei floco şi: Mai avea el utl căile la casă, dar acesta era Ierieşi se deprinsese cu oamenii şi râu lătra pe ilinieni. El puse dar căţeii de mici în lanţ şi râu le dădea druntul decât atunci când ilu erau oanrierti la cârciuma, apoi slobozea şi porcii ţi asntuţea căţeii asupra lor. îi râdea inima când vedea cum căţeii prind şi cum scot sânge din Urechile grăsunilor, şi voind să-şi deprindă cânii la asmuţat, se deprinsese şi el atât de mult, încât aştepta cu oarecare nerăbdare zilele în care nu erau oameni la cârciumă, şi atunci petrecea ceasuri întregi cu cânii săi.

Ana nu-i putea sul ieri pe aceşti câni şi se supăra cu atât mai mult când bătrâna zicea că e bun câinele la casă, Fiindcă omul poate să doarmă mai liniştit când se ştie păzit de 11 isle câni buni. Aşa era; însă Ana simţea că de câtva timp bărbatul ei s-a schimbat şi îi părea că, de când are cânii, ţine mai puţin la nevastă şi la copii.

Ca om harnic şi sârguitor, Ghiţă era mereu aşezat şi pus pe gânduri, dar el se bucura când o vedea pe dânsa veselă: acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orişice lucru de nimic, nu mai zâmbea ca mai nainte, ci râdea cu hohot, încât îţi venea să te sperii de el, iar când se mai hârjonea câteodată cu dânsa, îşi pierdea lesne cumpătul şi-i lăsa urme vinete pe braţe. Adeseori Ana ar fi voit să-l întrebe: „Ghiţă! ce-i cu tine?”, însă ea nu mai îndrăznea să-i vorbească deşgheţat ca mai nainte, căci se temea ca nu cumva el să se mânie şi pe dânsa, ceea ce nu făcuse încă până atunci.

Aşa sosiră zilele de toamnă.

Într-o zi de joi, când locul de dinaintea cârciumei era plin de oameni, sosi o turmă de grăsuni mari şi frumoşi, tot unu ca unu.

Unul dintre boitari, un băietan ca de şaptesprezece ani, intră în cârciumă şi căută pe Ghiţă, 284

— Sănătate şi voie bună de la Lică Sămădăul! zise el îndrăzneţ. Ţi-a lăsat vorbă să ne dai să mâncăm şi să bem; au să vie şi celelalte turme în urmă şi ne-a spus ca să-ţi lăsăm cinci grăsuni din turmă şi să ţi-i alegi după plac.

— Bine plăteşte Lică! zise unul dintre drumeţi.

— Aredeunde! adaose altul.

— Mai ştii!? întâmpină al treilea. Are turme multe, şi porcarii beau şi mănâncă mult.

Ghiţă-şi încreţi fruntea. Vorbele boitarului şi apoi vorbele drumeţilor erau parcă să-l scoată din sărite. El simţea că, dacă nu primeşte, se trage în degete cu Lică; dar aci, faţă cu oamenii, nu putea să primească.

— Bine, zise el, călcându-şi pe inimă. Lăsaţi, că mă înţeleg eu cu Lică. Mâncaţi numai şi beţi; grija mea de plată.

Băietanul ieşi, iar Ghiţă se întoarse spre oameni şi mai adaose:

— Ce ştiu eu cât vor fi mâncând oamenii lui? Eu vreau să am socoteală curată.

— Aşa-i! ziseră oamenii.

— Bine, Ghiţă, de ce n-ai primit grăsunii? întrebă în urmă bătrâna.

— Ce să fac eu cu grăsunii lui? răspunse el cam necăjit.

— Să-i tai, să-i vinzi, să-i îngraşi. Ghiţă, ia grăsunii, că rămâi fără bani. Dac-ar avea omul bani gata, n-ar plăti în grăsuni. Trebuie să primeşti ce-ţi dau oamenii, fiindcă nimeni nu-ţi poate da ceea ce nu are. Omul e cinstit şi te plăteşte cinstit: de ce să-l superi fără deniei un folos? Acum îţi dă, acum ia, căci nu ştii ce are să fie mine.

— Lasă, că mai vin şi alte turme… grăi Ghiţă cam cu jumătate gura. Să mă mai gândesc, să mai văd ce cheltuială fac oamenii.

— Când bun să-ţi dea Dumnezeu!

Nici Ghiţă n-ar fi cerut decât un gând bun de la Dumnezeu, dar îi era greu să se oprească asupra unui gând, fie el bun, fie rău.

Turmele treceau una câte una pe dinaintea cârciumei; când una se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai 285

departe, şi locul se deşerta, dar peste puţin iar se umplea. Şi cum turmele plecau una cele una, Ghiţă întreba mereu câte mai sunt, şi pe cât numărul turmelor rămase în urmă scădea, pe atât el prindea poftă de a-şi opri cei cinci grăsuni.

— A zis Lică să-mi opresc cinci grăsuni, îi zise el în cele din urmă unuia dintre porcari.

— Noi nu ştim nimic, răspunse acesta.

— Apoi – adaose altul cam în glumă – noi plătim înainte, ori nu plătim de loc.

Peste puţin sosi şi Lică, ceru un pahar de vin, îşi întrebă de turme, apoi zise „noroc bun!” şi plecă mai departe fără să fi descălecat măcar.

Ghiţă rămase cuprins de gândurile omului păgubaş.

El era om cu minte şi înţelegea cele ce se petrec.

Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică: afară de arindaş şi afară de stăpânire mai era şi dânsul care stăpânea drumurile, şi în zadar Le înţelegi cu arândaşul, în zadar te pui bine cu slăpâuirea, căci, pentru ca să poţi sta la Moara cu noroc, mai trebuie să te faci şi om al lui Lică.

Iar Ghiţă voia cu tot dinadinsul să răniiie la Moara cu noroc, pentru că-i mergea bine.

„Trei ani, numai trei ani să pol sta aici – îşi zicea el – şi mă pun în picioare, încât pot să lucrez cu zece calfe şi să le dau altora de cârpit”.

Dar aceşti trei ani atârnau de Lică.

Dacă se punea bine cu dânsul, putea să-i meargă de minune, căci oamenii ca Lică sunt darnici. E numai vorba ce va fi cerând Lică pentru ceea ce dă.

Ghiţă întâia oară în viaţa lui ar fi voit să n-aibă

nevastă şi copii, pentru ca să poată zice: „Prea puţin îmi pasă!” Se gândea la câştigul pe care l-ar putea face în tovărăşie cu Lică, vedea banii grămadă înaintea sa şi i se împăingeneau parcă ochii: de dragul acestui câştig ar fi fost gata să-şi pună pe un an, doi capul în primejdie. Avea însă nevastă şi copii şi nu putea să facă ce-i plăcea.

„Să vedem! îşi zise el în cele din urmă, voind să-şi alunge gândurile rele. Deocamdată, e mai bine ca el să-mi fie dator mie”.

Aşa zicea el, însă de cu seara, când îşi strânse banii ca să-i pună în ladă, el simţi că nu are dreptate.

Ghiţă nu era omul care se ştie bucuros dator, dar cu atât mai puţin omul care dă bucuros de la sine, şi aşa îi venea parcă să zică: „Am să mă pun frumos pe lângă dânsul, ca să-mi plătească”.

Era legat, şi omul când se sâmte legat e supărăcios. Chiar atunci seara Ghiţă îşi bătu sluga, pe ungurul, fără a-şi da seamă pentru ce, iar când Ana îl mustră, fără de voie, pentru aceasta, el îi aruncă vorbele:

— Ei, frate, dă-mi pace! Parcă nu tot pentru voi îmi mistuiesc viaţa!?

Ana tăcu, dar ochii i se umplură de lacrămi, fiindcă vorbele îi păreau grele.

— Ei! şi tu te mâhneşti numaidecât, zise el amărât.

Ar fi voit să meargă la ea, să-i ceară iertare şi să o împace, dar nu putea; era în el ceva ce nu-l lăsa, şi aşa ieşi afară, ca să fie singur cu gândurile sale.

Şi dacă ar fi ştiut Ana ce gândea şi ce simţea el, când stetea aşa singur şi posomorât, ea s-ar fi dus la el şi l-ar fi mângâiat, dar el tăcea, şi aşa ea nu îndrăznea să-l supere, ci se întreba mereu ce o fi având soţul ei.

Duminică, după ce bătrâna plecase la biserică, Ghiţă-şi răsuflă veninul asupra lui Laie, apoi se făcuse mai vesel decât de obicei. El petrecea cu Ana şi cu copiii în umbra arinilor, luase de zgardă pe Cula, câinele cel mare şi leneş, îşi pusese băiatul pe el şi-l învăţasăcălărească, şi-l învăţa mereu, cu toate că Ana se necăjea, temându-se ca nu cumva copilul să cadă ori câinele să-l muşte.

Deodată, ceilalţi cini, care erau slobozi, începură să latre, iară Cula, auzind lătratul lor, se repezi şi el lătrând în partea despre deal, încotro îi auzea pe dânşii lătrând.

Ana ţipă înspăimântată, deoarece copilul era să cadă; însă Ghiţă nici nu ţinu seamă de dânsa, ci, strângând zgarda, se îndreptă şi privi îngrijat în toate părţile.

Nu zări nimic.

— Se vede c-au dat de căţelul pământului, ori au simţit vreo vulpe prin împrejur, zise el, lăsându-i să latre mai departe.

— Ghiţă! grăi Ana jălindu-se. Eu nu ştiu cum te-ai făcut tu de la o bucată de vreme: vezi că-mi vine rău când văd copilul pe câne, şi parcă în ciuda mea îl ţii mereu.

— Săracul de mine! răspunse el cam răstit. Când e vorba să-mi fac şi eu o poftă, proastă, bună, cum ar fi, ţop! că mi se supără nevasta! Haid! adaose apoi, luând copilul în braţe şi dând cu piciorul în cine.

— Nu, Ghiţă! Nu vreau! strigă Ana speriată, apoi fugi după cine, îl luă de zgardă, îl aduse la locul unde fusese şi începu să-l roage pe Ghiţă cu stăiuinţă ca să-şi pună iar băiatul călare pe el.

— Uite, era o prostie! grăi Ghiţă muiat şi se lăsă pe iarbă.

Ana luă ea însăşi copilul, îl puse călare pe Cula şi-l purtă fricoasă la dreapta şi la stânga, privind mereu la soţul său, ca să vadă dacă el nu zâmbeşte.

Ghiţă nu zâmbea.

Privind la copilul ce ţipa răsfăţat şi privind la soţia sa, îl apucă o înduioşare din ce în ce mai adâncă: îi era parcă n-a văzut-o de mult şi parcă era să se despartă de dânsa.

— Ano – zise el în cele din urmă alene – ia vino, şezi lângă mine!

După ce ea se aşeză lângă dânsul, el o privi lung şi întristat, îi netezi părul de pe frunte, apoi grăi încet:

— Ce zici tu! n-ar fi bine să plecăm noi la St. Dimitrie de aici?

— Pentru ce? întrebă nevasta uimită.

— Nu ţi se urăşte ţie în singurătatea asta?

— Mie? Nu!

— Nu ţi-e frică?

— De ce?

— De ce? De toate! Tu auzi cum latră cinii; au dat de vreo urmă, de vreun gândac, de vreun verme şi latră, fiindcă n-au altă treabă: mie însă mi se răceşte măduva în oase când îi aud lătrând. E grozavă viaţa asta, Ano, e grozavă: stai aici în pustietate, şi te sperii de nimic, şi-ţi mişţuieşti viaţa cu năluciri deşerte.

— Ce ai”, Ghiţă!? strigă nevasta cuprinsă de îngrijare.

— Ce am? răspunse el cu amăriciune. Am o nenorocire: pierd ziua de astăzi pentru cea de mine. Eu nu ţi-am vorbit niciodată despre lucruri de aceste, dar trebuie să fii şi tu om, Ano, şi să te gândeşti la viaţă, căci nu pot să-ţi vie mereu toate de-a gata. Astăzi stau aici şi nu mă supără nimic, dar îmi fac eu însumi gânduri rele despre ziua de mâne, şi aceste gânduri nu-mi lasă tignă să mă bucur de ziua de astăzi. Şi poate că gândurile mele sunt deşerte, poate că ziua de mâne are să fie tot bună, dar o voi pierde temându-mă de cea de poimine. Şi cât vom sta aici, nu mai scap de nevoia aceasta.

— Atunci să plecăm, Ghiţă.

— Da, să plecăm, dar întreabă-mă dacă mă pot hotărî să plec. Vezi tu, aşa cum sunt, îmi vine greu să plec.

— Atunci să rămânem aici. Tu ştii mai bine cum are să fie bine.

— Poate că ştiu, Ano, dar nu pot, zise el cu amăriciune. Ar trebui să mă silească cineva, să mă împingă. Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu venim aici; mi-e ruşine; iară tu eşti bună, Ano, şi blândă, dar eşti uşoară la minte şi nu înţelegi nimic: sunt cu tine ca fără de tine; în loc de a-mi alunga gândurile cele rele, mă laşi să mă mistuiesc cu ele, şi când nu maiştiu cesăfac. tuteuiţilaminecu milă, şi atâta-i tot.

— Ce să fac – zise ea mâhnită – dacă aşa m-a lăsat

Dumnezeu!?

Ghiţă se lăsă pe coate şi rămase aşa întins pe pământ şi cu privirea pierdută în depărtare.

Într-un târziu, Ana îşi ridică capul şi privi îndrăzneaţă la el.

— Fiindcă tu le ferbi toate în tine şi mie nu-mi spui nimic, zise ea. Apoi tot eu sunt de vină dacă nu ştiu ce te pune pe gânduri…

V

Pe când acestea se petreceau în umbra arinilor, din sus, despre deal, veneau trei călăreţi în pas, ţiindu-se mereu în albia râuleţului, unde erau acoperiţi de şirul de sălcii şi de răchite.

Ginii, care îi simţiseră la depărtare de câteva împuşcături, o luară spre dânşii, lătrându-i cu un neastâmpăr din ce în ce mai mare.

— Să fie ai dracului de câni! grăi Lică, oprindu-şi calul. Pe cât se vede, la cârciumă nu e nimeni şi nici drumul nu umblă, dar dacă nu-i alintăm cinii, pas să se mai teamă de noi!

El se dete dar jos de pe cal, plecă înainte, şi când cei doi cini se apropiară şi voiră să sară la el, se lăsă pe iarbă şi începu să-i cheme cu vorbe alinătoare la sine.

Cinii se opriră zăpăciţi în cale şi, mai ales după ce descălecară şi ceilalţi doi oameni, începură să-i mai slăbească. În cele din urmă, ei parcă-şi deteră cu socoteală că au a face cu nişte oameni pacinici, care s-au pus la odihnă aici, departe de curtea păzită de dânşii; ei se întoarseră dară încet şi oprindu-se din când în când ca să mai latre o dată spre cârciuma de la care veniseră.

Lică se ridică iar în picioare şi îi chemă din nou la sine, însă de câte ori el voia să se apropie de ei, începeau să latre.

Peste jumătate de ceas îşi petrecu astfel cu cei doi căţei deprinşi a scoate sânge din urechile porcilor; dar în cele din urmă îi netezi cu mulţumirea omului care a dat o nouă dovadă despre dibăcia sa.

— Buni căţei! dar tot eu sunt naşul lor, zise el, şi iar îi

netezi şi, aşa pas cu pas, se apropia de cârciuma părăsită.

Ghiţă uitase de mult că au lătrat o dată cinii, când Lică sosi la cârciumă şi-l deşteptă cu câteva ghionturi din somn pe Laie, care dormea pe laiţa de sub cerdac, ca să-l trimită după stăpânul lui.

— N-ar fi mai bine să mă duc eu? grăi unul din oamenii lui Lică.

— Lasă-l să vină el la noi, grăi Lică.

Ghiţă sări în picioare când află că Lică a sosit la cârciumă şi se schimbă la faţă, dar nu se gândi mult, ci plecă cu paşi hotărâţi şi cu vinele încordate spre cârciumă.

Ana rămase o clipă tulburată, apoi făcu iute un pas spre el.

— Ghiţă! stai! zise ea. Înainte de toate îl trimite pe Laie pe vale în sus de-a lungul răchitelor. Ea privi lung şi aspru în ochii lui. Nu mă înţelegi tu, acum, când eu încep a te înţelege pe tine!? zise ea încet. Aşa a fost vorba între noi, ca să trimitem pe Laie înainte, să ne aştepte acolo. Du-te, Laie, urmă ea; ia-o pe vale în sus, în dosul răchitelor, până la crâng, şi dacă-i întâlni pe părintele, să-i spui că venim mai târziu, fiindcă a venit Lică Sămădăul, cu alţi doi oameni, şi trebuie să mai stăm cu dânşii; să ne mai aştepte, şi ne aştepţi şi tu. Ai înţeles? Să te duci mereu în dosul răchitelor, ca să nu vadă nimeni.

— Da, răspunse Laie, şi plecă printre arini spre albia râuleţului.

Acum înţelegea şi Ghiţă gândul nevestei sale, îl înţelegea şi parcă nu-i venea să plece, parcă-i venea să zică: „Ano! greşeşti când crezi că trebuie să te temi de Lică”. Apoi iar îi venea să meargă la dânsa, să-i mulţumească pentru gândul ei cel bun; însă nu putea să zică, nici să facă nimic; se temea că o va tulbura, şi aşa plecă cu inima îndoită spre cârciumă, lăsând-o pe dânsa cu copiii sub arini.

Când se află aproape de cârciumă, el privi spre râuleţ şi văzu pe Liie fugind peste drumul de ţară, ca să apuce şirul de răchite.

„Prostul dracului! mă dă de gol”, îşi zise el îngrijat.

— Se vede că l-am bătut astăzi, adaose apoi, privind pe Lică. L-am trimis să-mi aducă plasa cu peşte şi uite cât e de sprinten. Noroc bun să dea Dumnezeu!

— Minunaţi căţeii răspunse Lică, netezind pe unul dintre câni şi privind la Ana, care se vedea venind despre arini cu un copil în braţe şi cu altul de mână. M-au simţit cale de o jumătate de ceas şi-am pierdut o mulţime de vreme ca să-i momesc.

Ghiţă înţelese unde bate Lică cu vorbele sale şi ar fi avut poftă să dea odată cu piciorul în câinele care începu a se linguşi pe lângă dânsul.

— I-am auzit lătrând – răspunse el – dar ştiam că nu pot să fie decât oameni de aceia de care aştept în toate zilele.

— Trebuie să ştii un lucru, urmă Lică. Ginii au pentru oameni un lătrat anume şi trebuie să înţelegi limba lor, pentru ca să te foloseşti de ei, fiindcă mai ales atunci când ar trebui să sară, ei nici nu latră decât o dată, de două ori. Altfel, locul e minunat: cale de un ceas nu se poate ivi nimeni fără ca să-l zăreşti. Dar să intrăm – adaose el alene – fiindcă avem o vorbă împreună.

— Şi mai multe, răspunse Ghiţă, intrând cu pas hotărât în urma lui.

Gitva timp ei steteră tăcuţi, faţă în faţă, hotărâţi amândoi şi simţind fiecare că şi-a găsit omul.

— Iacă, grăi Lică în cele din urmă, luând de la brâu un teanc de bucăţi de piele înşirate pe o verigă de sârmă. Aceste sunt semnele turmelor mele. Eu pun semn la urechea din dreapta, jos, pentru fiecare turmă altul, aşa, cum îl vezi tăiat în aceste bucăţele, pe care ţi le las aici. Dacă trec porci pe drum, să te uiţi la semnul lor, să ţii bine minte pe omul care-i mână şi taci.

Ghiţă privi lung la el, dar nu răspunse nimic.

— Cred că ne-am înţeles? adaose Lică.

— Eu cred că nu!

— Cum aşa?

— Apoi vezi – grăi Ghiţă răspicat şi aspru – dacă mă uit în toate părţile, nu văd pe nimeni şi stau singur aici în

pustietate. Am doi cini minunaţi, cum ziceai, şi tot aţi venit trei inşi fără de ştirea nimănui. Puteţi să ne omorâţi pe toţi câţi suntem aici, şi nimeni n-are să ştie că voi ne-aţi omorât; puteţi să luaţi ce vă place, şi dacă suntem oameni cu minte, n-avem să ne plângem nimănui, fiindcă voi sunteţi totdeauna mulţi şi tari, iar noi suntem totdeauna puţini şi slabi. Îmi ziceai să fac aşa: e oare cu putinţă să zic ba?!

— Care va să zică, ne-am înţeles.

— Înţelegerea cu de-a sila nu se poate. Dacă voiai să te înţelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu pe potecă. Eu pot zice că fac pe dorinţa ta şi tot nu fac decât aşa cum îmi vine la socoteală.

— Asta-i treaba mea! zise Lică hotărât. Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rând de alt om la Moara cu noroc.

— Lică – grăi cârciumarul – nu crede că poţi să mă ţii de frică. Dacă eşti om cuminte, caută să te pui la bună înţelegere cu mine.

— Eu nu cunosc înţelegere mai bună decât asta! În inima omului poate să fie orişice; destul numai să simtă, că vai şi amar de el dacă nu-mi face pe plac.

Ghiţă se apropie un pas.

— Dacă ar fi numai atât, Lică – zise el aşezat – n-aş zice nimic. Tu ceri, la urma urmelor, un ajutor de la mine şi ţi l-aş da bucuros dacă te-aş şti cine eşti şi dacă n-ar trebui să mă tem că mâne ai să ceri mai mult. Apoi, tu nu eşti singur, ca mine, Lică, şi dacă-ţi fac ţie pe plac, am socoteală cu alţii.

— Asta-i treaba tal strigă Lică mânios. Adu-mi cheile!

— Ce fel de chei?

— Toate cheile: de la saltarul mesei, de la dulap, de la orice ladă, răspunse Lică rece. Cel ce vine aici vine să-şi facă bani; ţi-ai făcut şi tu de când eşti aici: am să mă împrumut de la tine.

Ghiţă rămase câtva timp încremenit şi cu ochii ţintiţi la dânsul.

— N-am să te prad, adaose Lică; am să iau cu împrumut şi să plătesc cinstit, cu camătă, cu carnetele

carnetelor, se înţelege, când îmi vine la socoteală. În scris n-am nevoie să-ţi dau, fiindcă nu poate să-ţi fie de niciun folos: dacă trăiesc şi-mi merg trebile bine, am să plătesc cu prisos, iară dacă mor fără de vreme ori dacă mi merge rău, tot n-ai de unde să iei.

— Să-ţi dau bani număraţi.

— Ce să mai pierdem vremea numărându?

— Atunci ia cât iai, dar fii cuminte şi mai lasă, ca să nu simtă nevasta şi soacră-mea, grăi Ghiţă, arătând saltarul, în care erau şi banii, şi cheile.

— Aşa ne înţelegem! zise Lică.

Ghiţă ar fi avut poftă să sară la el şi să-l sfâşie în bucăţi, dar nu putea, pentru că ceilalţi doi erau în apropiere şi ar fi trebuit să mântuie prea iute cu dânsul. îi era parcă-i seacă sângele din vine când vedea pe Lică] a banii ce-şi adunase para cu para, dar acum era legat şi trebuia să se stăpânească.

— Da, ne înţelegem – zise el apropiindu-se – şi dacă vei fi având vreo supărare din partea mea, să nu-mi mai văd banii cu ochii.

Lică se întoarse şi se rânji la el.

— Aşa-i că te-ai făcut blând ca un mieluşel!? îi zise apoi.

Ghiţă se cutremură. Toate ca toate, darbătaiade joc îl scotea din minţi. El făcu, oarecum fără de voie, un pas spre Lică, îl apucă de amândouă braţele, îl ţinu strâns înaintea sa şi grăi cu glasul înăbuşit:

— Nu te mişca, dacă nu vrei să fie moarte de om!

Simţind că Ghiţă e mai tare, Lică privi îngrijat spre uşă şi grăi iute:

— Ce vrei cu mine?

— Nimic! răspunse Ghiţă, nimic nu vreau. Tu vezi prea bine că am nevastă şi copii şi că nu-ţi pot face nimic. Îmi iai banii: să-ţi fie de bine! Mi-ai luat liniştea sufletului şi mi-ai stricat viaţa: să-ţi fie de bine! Dar să nu crezi că mă ţii legat, să nu crezi că te prinde să mă iai în bătaie de joc. Tu poţi să mă omori, Lică, tu cu oamenii tăi: eu pot să te duc pe tine la spânzurătoare. Nu te juca dar cu mine.

Gândeşte-te că tu m-ai făcut să nu mai am multe de pierdut şi bagă de seamă să nu mai perd şi cele ce am! Să-ţi fie frică de mine!

Lică se dete un pas înapoi.

— Ţi-e frică, urmă Ghiţă, trecându-şi cu amândouă mâinile printre peri în sus. Ţi-e frică şi nu-ţi e ruşine să-ţi chemi oamenii într-ajutor.

— Se înţelege că nu, răspunse Lică zâmbind. Mi-ar fi ruşine dac-aş fi venit fără de dânşii la tine.

Ghiţăâşipierdusebunulcumpăt şi tocmai pentru aceea se simţea în strâmtorare faţă cu Lică, pe care nimic nu putea să-l scoaţă din sărite.

— Voiesc şi eu să intre, ca să vadă că ţi-e frică, zise el. Săriţi, măi oameni! strigă apoi şi se opri neclintit în mijlocul casei.

Unul din porcari iuiră iute în casă, iar celălalt se ivi pe prag, unde rămase privind în ochii lui Lică.

— I-a venit poftă să se prindă la harţă cu noi, grăi Lică.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Ghiţă. Sunt om cuminte. Voiesc numai să vă arăt că nu mi-e frică de voi.

— Dar ni-e frică nouă de tine, zise Lică. Tu însuţi ziceai să-mi fie frică: îţi spun că-mi este şi nu ştiu dacă te voi mai putea apuca vreodată aşa la strâmtorare cum te ţin acum. Tu mă înţelegi. Mie nu mi s-a pus încă om în cale fără ca să mi-l fi curăţit din drum.

— Nici eu nu voiesc să mă pun în calea ta.

— Dar ai putea să te pui, ai putea să faci ceea ce până acu n-ai făcut, fiindcă nu mă ştiai cine sunt. Du-te – îi zise apoi Lică lui Răuţ, care stătea în prag – leagă-l pe slugă, apoi adă nevasta cu copiii în casă.

Ghiţă se repezi înainte, îl apucă pe Răuţ de pept şi-l aruncă spre mijlocul casei, apoi închise uşa şi grăi înecat de spaimă:

— Nu băgaţi nevasta în trebile noastre; nu vă atingeţi de mine, că nu e bine. Lică, tu eşti om chibzuit: nu-ţi băga capul în primejdie, nu te face de ruşine; fii tâlhar, Lică, dar

nu pungaş prost, care se dă de gol: întreabă-mă unde e sluga mea şi apoi vorbeşte cu mine.

Lică privi zăpăcit la tovarăşii săi.

— Voi l-aţi văzut fugind pe vale în sus; să ştiţi că nu se întoarce decât după ce veţi fi plecat voi de aici. L-am trimis la popa din Fundureni, ca să-i spună că stau de vorbă cu voi.

— Aşa-i, zise Răuţ ca speriat din somn. Nu l-am mai văzut de atunci.

Lică simţi că şi-a pierdut pământul de sub picioare.

— Pentru asta am să te ţin minte cât voi trăi, zise el privind aspru în faţa lui Ghiţă.

— Nu umbla cu vrăjmăşie – răspunse Ghiţă apropiindu-se de dânsul – ci te gândeşte că, dacă nu m-ai prins astăzi, n-ai să mă prinzi cât vei trăi pe faţa pământului. Lică, tu trebuie să înţelegi că oamenii ca mine sunt slugi primejdioase, dar prieteni nepreţuiţi.

— Am zis eu că vreau să mi te fac slugă!? întrebă Lică, schimbându-şi deodată faţa.

— Dacă n-ai zis şi nu vrei să zici, atunci haid să vorbim ca prieteni, îi zise Ghiţă dezgheţat! Să aduc vin şi să ne cinstim ca nişte oameni de bună înţelegere. Am eu atâta minte ca să înţeleg că nu pot sta la Moara cu noroc fără de a mă fi pus în înţelegere cu tine. Nu vreau să mă ţii numai de frică, ci umblu să intru la învoială cu tine. Sunt gata să-ţi fac pe plac: dar atunci să fii şi tu om cu minte şi să înţelegi că, dacă e să vă fiu de folos, lumea trebuie să mă creadă om cinstit şi stricat cu voi.

— Aşa e! grăi Lică. Lumea – da, însă noi cum trebuie să te credem?

— Cum mă veţi fi ştiind; să vedem, răspunse cârciumarul, întinzându-i mâna. Pe vrăjmaşul pe care nu-l poate birui tot omul cu minte şi-l face tovarăş.

Lică primi mâna.

— Banii mi-i laşi, urmă Ghiţă cam cu jumătate de gură.

— Adică îi iau cu mine, răspunse Lică; ce-i în mână nu-i minciună.

— Dar să ştii că nu mă ţii legat cu ei, grăi Ghiţă, şi plecă să aducă vin rece din pivniţă.

— Asta a fost prostia mea, grăi Lică, după ce se văzu singur cu tovarăşii săi. Tot era mai bine să ascult de tine şi să ţin sluga la cârciumă.

— Lasă, poate că e mai bine aşa! răspunse Răuţ.

— Să vedem! grăi celălalt. Eu mă tem că ne ţine cu minciuna.

— Asta e treaba mea! zise Lică, ridicându-şi capul.

VI

Ca om care îşi petrecea viaţa pe drumuri, Lică venea des pe la Moara cu noroc, câte-o dată, câte de două, ba şi câte de mai multe ori pe săptămână. El venea, descăleca, bea câte un pahar de vin, mânca ceva şi iar se ducea.

Nutnai arareori se întâmpla ca el să stea mai mult; însă mai ales duminică el venea adeseori cu câte doi-trei tovarăşi, şi atunci era în voie bună.

Lui Ghiţă îi părea totdeauna bine când Lică venea fără de veăte la cârciumă. Ana fusese muncită de gânduri grele, care o îmbătrâniseră oarecum într-un singur ceas şi care îi veneau iar de câte ori îl vedea pe Lică.

Dar plecând Lică, ea-l întrebase pe Ghiţă despre cele petrecute şi el îi răspunse că n-a fostnimic, că ce putea să fie!? şi că Lică e omul lui. De aceea, Ana tăcuse atunci, şi de atunci tăcea mereu şi privea numai din când în când furişat la Lică, zicând în sine: „Trebuie să fie om rău şi primejdios”.

Zilele treceau însă, şi precum ele treceau, Ana se simţea tot mai părăsită. De când se împrietenise cu Lică, Ghiţă parcă fugea de dânsa, parcă-i ascundea ceva şi se ferea să nu rămâie singur cu dânsa.

— Ghiţă, ce ai tu cu omul ăsta? îl întrebă ea într-una din zile după plecarea lui Lică.

— Eu!? îi zise el cam speriat. Ce să am? Nimic! Ceea ce am cu toţi drumeţii: vine, stă de vorbă, mănâncă, bea şi plăteşte.

Ana privi lung în faţa bărbatului său.

— Dar de obicei plăteşte peste ceea ce se cuvine, îi

zise ea aspru.

— Aşa sunt oamenii cu dare de mână.

— Ghiţă! grăi nevasta aşezat. Nu vorbi cu mine ca şi când ai avea un copil înaintea ta. Tu eşti bărbat şi trebuie să ştii ce faci. Te întreb numai; nu vreau să te descos: tu îţi dă seamă dacă ai ori nu ai ceva să-mi spui. Fă cum ştii, dar eu îţi spun, şi nu mă lasă inima să nu-ţi spun, că Lică e om rău şi om primejdios: asta se vede din ochii lui, din rânjetul lui şi mai ales din căutătura ce are, când îşi roade mustaţa cu dinţii. E om pătimaş, Ghiţă, şi nu e bine să te dai prea departe cu el.

— Dar nu mă dau de loc! răspunse bărbatul.

— Bine! grăi nevasta. Tu fă cum ştii, dar să nu zici apoi că nu ţi-am spus.

Ghiţă ar fi voit să vorbească, însă îi era greu, după ce zisese o dată că n-are nimic cu Lică; îşi puse dar numai de gând că îi va vorbi altă dată.

Şi, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să îi spună?! Toate cele petrecute erau parcă date uitării, şi aşa poate că nici nu era bine ca Ana să afle despre ele. Ce-i drept, Ghiţă se uită mereu la urechile porcilor, ba a găsit în mai multe rânduri şi porci cu semne de ale lui Lică, însă Lică venea şi se ducea fără ca să-l întrebe ceva, şi aşa nu avea decât să ţină minte şi să tacă. Lică nu-l întreba nimic, nimic nu-i spunea şi nimic nu cerea de la dânsul.

Cu toate aceste, Sămădăul parcă ştia lot ce se petrecea la Moara cu noroc, şi aceasta îl nedumerea câteodată pe cârciumar.

Şi mai mare i se făcu nedumerirea, când într-o zi Lică îi trimisese şase porci, dintre care patru nu erau însemnaţi cu niciunul dintre semnele înşirate pe veriga de sârmă. Ghiţă a stătut mult la luptă cu sine; dar în cele din urmă tot i-a primit, pentru ca să nu se strice cu Lică, şi tot nu i-a grăit Anei, fiindcă se temea că ea va stărui să nu-i primească.

De aici înainte el în adevăr se ferea de dânsa, iară ea îşi dedea silinţă să nu-l supere.

Astfel sosi timpul când bruma cade şi vântul scutură

frunzele copacilor şi răreşte pădurile.

De când venise toamna, drumul era mereu umblat, şi nici chiar duminica nu era părăsită cârciuma de la Moara cu noroc. Toamna se ţin târgurile cele bune; toamna are omul câte ceva de vândut; toamna fac neguţătorii trebile cele bune: şi lui Ghiţă îi mergea dar acum chiar mai bine decât peste vară, şi abia se întâmpla câte un ceas pe săptămână ca să fie singur la cârciumă. Şi cu cât se apropia ziua de Sfântul Dimitrie, drumul era cu atât mai umblat.

Într-o zi de luni erau cinci care la Moara cu noroc şi şapte oameni sub cerdac, când sosi şi Lică dimpreună cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul şi cu Răuţ, omul de care numai arareori se despărţea.

Lică nu stătea niciodată sub cerdac, nici în cârciumă, ci în odaia de alături, în care erau o masă măricică, câteva scaune de paie şi două paturi pentru drumeţii mai aleşi, care se întâmpla să miie peste noapte la Moara cu noroc. Altfel în această odaie îşi petrec, ea cârciumarul ziua, cu nevasta şi cu copiii, fiindcă odaia în care se culca el era în altă parte, cu intrarea prin bucătărie şi cu ferestrile la deal, câtă vreme aici ferestrele erau spre drum, încât, şezând la masă, putea să vadă cu o privire şi cârciuma, şi drumul, şi locul de dinaintea cârciumei.

Astă dată însă Lică nu intră drept în odaia aceasta, ci se opri sub cerdac şi prinse vorbă cu oamenii, întrebând pe fiecare dintre dânşii de unde vine, unde merge şi în ce treabă umblă. Într-un târziu, el îl trase apoi pe Ghiţă la o parte şi-i zise încet:

— Când vine jidovul pentru ciştiul de la St. Dimitrie?

— Arindaşul? răspunse Ghiţă tot mai încet, gândeam să mă duc eu la el.

— Da, arindaşul. Nu te duce, grăi Lică. Lasă-l, că vine el. Am o vorbă cu dânsul.

— Bine! Să te vestesc când are să vie?

— Nu-i nevoie. Aflu eu; grija mea de dânsul!

Deşi ei vorbiseră încet şi mai ales Lică părea a voi să păstreze taină despre cele ce vorbeau, el rosti cuvintele

„jidovul”, „arindaşul” şi „grija mea de dânsul” destul de tare, pentru ca oamenii de sub cerdac să le poată auzi, apoi privi cam speriat împrejurul său şi adaose:

— Dar să intrăm în casă.

Intrând, Lică îşi aruncă biciul pe masă, un semn că voia să petreacă în draga sa voie. Fusese certat cu Buză-Ruptă şi cu Săilă Boarul, Răuţ îi împăcase şi acum voia să se cinstească cu dânşii. Despre arândaş Lică nu mai vorbi niciun cuvânt.

Peste puţin sosiră trei ţigani la cârciumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul şi al treilea cu ţimbala: Lică îi puse pe laiţadin cârciumă şi le porunci să cânte.

Şi fiindcă ţiganii cântau, oamenii se îngrămădiseră la uşa cârciumei, şi asculta şi Ana cu bătrâna şi cu copiii, căci numai rar se nimereau trei ţigani deodată pe la Moara cu noroc.

Lui Lică îi veni de la o vreme poftă să joace şi, apucând pe Buză-Ruptă, ieşi din cârciumă şi începu să frământe pământul, încât părul răsucit în plete lungi îi zbura în vânt.

Dar jocul fără de muiere nu are niciun rost.

De când umbla pe la Moara cu noroc, el nu grăise nici zece vorbe cu Ana; acum însă el se duse la ea, o apucă de mână şi-i zise:

— Haid să te joc o dată, să zici că ai fost jucată!

Ana se dete în lături.

El o cuprinse cu amândouă braţele.

— Dar dacă n-am poftă de joc!? grăi ea cu hotărâre, şi se desfăcu încet din braţele lui.

— Vine pofta!

— Şi la mai mult! adaose Buză-Ruptă, trăgând cu ochiul.

— Ei! nu vreau! grăi Ana rece, şi se dete înapoi.

Lică se retrase cam necăjit.

— Săracul de mine! grăi Ghiţă aşa în glumă. Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta! Joaca, muiere; parcă are să-ţi ia ceva din frumuseţe…

Ana îşi călcă pe inimă şi se dete la joc.

La început se vedea c-a fost prinsă de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace? încetul cu încetul, ea prinse voie bună; se cam tulbura când Lică se apropia de dânsa; sângele îi năvălea în obraji când el o apuca de brâu ca s-o învârtească; dar aşa era acum şi altfel nu putea să fie, şi ea se dete din ce în ce după păr. În cele din urmă, tot se arăta copila răsfăţată de odinioară, şi Ghiţă fierbea în el când îi vedea faţa străbătută de plăcerea jocului.

— Să-ţi fie de bine! grăi Lică peste câtva timp obosit. Dau mărturie că te ţii mai bine decât mine.

El o strânse apoi în braţe, o ridică de la pământ, se învârti cu ea o dată, o sărută şi o puse pe laiţă.

Ana îşi stâmpără obrajii cu palmele, privind cam ameţită împrejur, în vreme ce Lică se plimba în sus şi în jos, ştergându-şi sudorile cu mâneca de la cămaşă, apoi se opri şi grăi:

— Ce cârciuma dracului mai e şi asta!? De ce nu-ţi ţii o slujnică?

Oamenii de la uşă zâmbiră pe sub mustaţă, Ana tresări şi se ridică roşită ca bujorul, iară bătrâna privi la o parte, făcându-se că nu înţelege vorbele lui Lică.

„De! îşi zise ea, ce să-i faci, aşa e omul! Oricât de bun ar fi, totare câte un păcat. Fie cât de mic, dar tot îl are”.

Ghiţă nu zise nimic, ci-şi puse numai de gând că are să o ţie minte şi asta.

Înspre seară, Săilă Boarul plecă cu Buză-Ruptă spre Ineu, Răuţ o luă, după ce schimbă câteva semne tainice nu Sămădăul, spre pădurea de la Fundnreni, iară Lică se opri la drumeţi şi grăi privind înspre apus, de unde se ridicau nişte nori grei spre cer:

— Se schimbă vremea, precum se vede; dar tot mi-e că am să rămân aci peste noapte. Am bani la mine şi locurile sunt cam rele, mai ales acum toamna. El rămase dar peste noapte la Moara cu noroc.

VII

De când drumurile erau mai umblate, se vorbea mereu despre nenorociri întâmplate mai ici, mai colo, prin

partea locului; cotitura de la Moara cu noroc, altă dată vestită de rea, era însă în anul acesta scutită, şi drumeţii scoseseră vorba că, de când Ghiţă a venit la Moara cu noroc, locurile nu mai sunt primejdioase cale de o zi giur impregiur. Jandarmii de la meu se ţineau cu toate acestea mereu pe drumuri şi abia trecea zi dată de la Dumnezeu fără ca ei să dea pe la cârciuma lui Ghiţă.

Ghiţă se bucura când veneau jandarmii şi îşi dedea toată silinţa să se pună bine cu dânşii: le dădea mâncare şi băutură, fără ca să primească banii când ei voiau să plătească, îi ţinea de vorbă şi umbla mereu în voile lor.

Era însă între dânşii unul, Pintea căprarul, un om scurt şi îndesat, cu ochii mari, cu umerii obrajilor ieşiţi şi cu fălcile late, cu mustaţa tunsă şi cu o tăietură în frunte, dar mai presus de toate om aşezat şi tăcut la fire, cu care Ghiţă se făcuse prieten bun. Ce-i drept, el nu vorbise încă între patru ochi cu Pintea; dar aşa sunt oamenii: e câte unul pentru care simţi din clipa ce l-ai văzut tragere de inimă, fără ca să-ţi dai seama pentru ce. Aşa era şi Pintea. Când venea pe la Moara cu noroc, se vedea că se simte bine la cârciumă şi pleca totdeauna cam anevoia; apoi el ţinea la Ana, la copii, netezea cinii lui Ghiţă şi-ar fi fost orişicând gata să dea cu ciomagul dacă cineva, chiar la drept vorbind, ar fi îndrăznit să-l grăiască de rău pe Ghiţă. De aceea simţea şi Ghiţă că Pintea e oarecum singurul om cu care ar putea să vorbească mai pe faţă, şi acum, când se văzu peste noapte sub acelaşi acoperământ cu Lică, ar fi dorit să-l aibă şi pe Pintea în apropiere.

Toate gândurile rele se grămădiseră deodată în capul lui şi-l cuprinsese o nelinişte ca niciodată mai nainte.

Sufletul i se pusese în tulburare când Lică îi spusese că are o vorbă cu arindaşul. Tulburarea îi crescu când Lică îi sărută nevasta şi îi aruncă vorba despre slujnică. În sfârşit, Ghiţă-l cunoştea destul de bine pe Lică, pentru ca să ştie că el nu se teme de oamenii răi şi de locurile rele, şi aşa se întreba mereu: Pentru ce a rămas el la cârciumă? Pentru ce le-a spus drumeţilor că are bani la sine? Ce avea de gând să facă? Pentru ce a vorbit, pentru ce a vorbiţi?

„Pentru ce?! pentru ce?! îşi zise el în cele din urmă deznădăjduit. Cine ştie?! Le va fi zis aşa din întâmplare, fără ca să fi gândit la ceva, iară eu mă fierb în mine pentru ele”.

El uitase încetul cu încetul învoiala făcută cu Lică, şi numai din când în când îşi mai aducea aminte de banii pe care îi pierduse atunci. Acum se gândea la toate, şi la învoială, şi la bani, şi la porcii cu semn străin, pe care îi primise de la Lică, şi la urmările ce puteau să aibă acestea, şi un glas tainic parcă-i şoptea mereu: „A venit vremea să te răfuieşti”.

Nu trecuse nici jumătate de an de zile de când se afla la Moara cu noroc, şi trebile îi mergeau din ce în ce mai bine: avea porci la îngrăşare, două vaci cu lapte, căruţă pe răzoare, doi cai buni, avea bani în ladă, nu prea mulţi, dară destui pentru ca să poată trăi un an, doi dintr-înşii. Dar acum, când trebile îi mergeau mai bine, Lică voia să-i vorbească arindaşului, fără îndoială pentru ca să-şi facă rând de vreun alt om la Moara cu noroc.

Dară Ghiţă nu voia să plece; nu-l lăsa inima să părăsească locul la care în scurt timp putea să se facă om cu stare.

Şi iar se gândea la învoiala pe care o făcuse în strâmtorarea sa, la banii săi, la primejdiile ce-l împresurau, la iarna ce se apropia şi la zilele bune pe care le avuse când nu avea nici porci la îngrăşare, nici vaci cu lapte, nici căruţă pe răzoare, nici cai sprinteni, nici bani bine număraţi în ladă. Şi când se gândea la aceste, îi venea oarecum să se bucure că Lică îl scoate fără de voie de la Moara cu noroc şi-l scapă aşa zicând de toate nevoile. Dar Ghiţă era om cuminte şi simţea că are să-i pară toată viaţa rău dacă va pleca de la Moara cu noroc. De aceea, de câte ori îşi aducea aminte că Lică se afla sub acelaşi acoperământ cu dânsul, îl cuprindea o vie îngrijare. Ar fi voit să meargă la el şi să-l întrebe: „Omule, ce vrei să faci, ce vrei să ceri de la mine? Vorbeşte-mi verde-n faţă, ca să ne înţelegem”. Şi iar îi venea să-şi zică: „Ce-mi pasă!? Eu nu dau nimic; sunt gata să ţin piept cu el. Şi dacă pier,

atâta pagubă!” Şi mai ales acesta era gândul care-l stăpânea pe Ghiţă: nimic nu era în el mai tare decât pornirea de a se pune împotriva lui Lică şi de a nu da nici cât e negrul sub unghie îndărăt.

Dar pe când se întărea în această hotărâre, el era singur şi părăsit. Ana, pe care o privea cu atila drag mai nainte, încetul cu încetul se înstrăinase de dânsul şi nu mai era veselă ca mai nainte, când se afla singură cu dânsul. El însuşi se înstrăinase de dânsa. Din clipa în care ea şi-a arătat bănuielile pe faţă, se stinsese orice tragere de inimă pentru dânsa din sufletul lui. Şi-ar fi dat adesea toată viaţa pentru ca să mai poată simţi, fie chiar pe o singură clipă, bucuria pe care o simţea odinioară când privea la dânsa; dar în zadar: ea nu mai era pentru dânsul ceea ce fusese; chipul ei frumos, trupul ei fraged, firea ei dulce nu mai puteau să străbată până la inima lui plină de amărăciune. Din dragoste către dânsa şi către copii vinise la Moara cu noroc; din dragoste pentru dânsa şi pentru copii se băgase în strâmtorarea în care se afla; şi acum tocmai ea era cea dintâi în rândul acelora care nu ţin scamă de striintorarea lui şi de greutăţile cu care se luptă, chiar şi ea îl credea rău, când nu putea să-i înţeleagă purtarea.

De aceea acum, când simţea trebuinţă de un suflet în care să-şi caute sprijinire, Ghiţă nu se gândea la Ana, care dormea liniştită lângă dânsul, ci la Pintea, care-l mângâiase adeseori cu privirile sale pline de încredere. La început ar fi fost în stare să-şi pună caii la căruţă şi să plece acu în vreme de noapte la Ineu, ca să-l caute pe Pintea; încetul cu încetul, însă, gândurile s-au lămurit în sufletul lui, şi în cele din urmă, simţindu-se mai tare, el îşi zise: „Adică de ce să pun eu mai multă încredere într-un om străin decât în nevasta mea!?”

De abia se înnoptase, toţi dormeau la cârciumă, şi chiar Ghiţă, mai împăcat cu gândurile sale, aţipise, când cinii începură să latre şi o luară din ce în ce mai neastâmpăraţi pe vale în sus.

Ghiţă tresări speriat din somn, sari din pat, se apropie de fereastră şi privi afară în noaptea întunecată.

El nu zări nimic, dar simţi că se apropie vreun om cunoscut, deoarele cinii se întorceau schiaunind înapoi.

Peste vreun sfert de ceas el văzu, în sfârşit, trecând pe sub fereastră şi înaintând spre uşa cârciumei un om şi o femeie înaltă şi lată în umeri.

Asta era adică! Acum înţelegea pentru ce a rămas Lică la Moara cu noroc, şi-i era ruşine de gândurile rele ce-şi făcuse.

„Parcă-i un voinic de codru!” zise el retrăgân du –, se de la fereastră.

— Gine-i!? strigă în clipa aceea unul dintre slugi, Marţi, ungurul.

— Oameni buni! răspunse un glas bărbălpfe.

Ghiţă se tulbură din nou. Precum văzuse prin inlunerec, îi părea că omul ce venea cu femeia nu era Răuţ; acum, când îi auzi glasul, nu mai putea să se îndoiască despre aceasta; era un om cu desăvârşire necunoscut. Atunci cum de-l cunoşteau cinii? Cum de-l lăsa sluga să treacă? De ce nu venise Răuţ însuşi?

„De ce? de ce?” îşi zise el necăjit. E grozavcândomul îşi face spaimă din toate nimicurile.

Cu toate aceste, îi veni gândul să se ducă să vadă cine a venit.

— Ce-i, Ghiţă? întrebă Ana, care se deşteptase din somn şi se ridicase în pat.

— Ce să fie! îi răspunse bărbatul. Nimic! Răuţ se întoarce. Cine ştie, va fi uitat ceva; va fi având să-i spună ceva lui Lică.

— Nu era glasul lui Răuţ, Ghiţă, grăi nevasta. Te rog du-te şi vezi. Ce fel de oameni sunt aceia care umblă-n vreme de noapte?

Acum nici vorbă nu mai putea fi ca el să se ducă, căci o ar fi neliniştit pe ea şi mai tare.

— Fii pe pace! îi zise el. I-am văzut eu cu ochii, şi dacă n-ar fi oameni cunoscuţi, nu i-ar fi lăsat Marţi să treacă.

— Marţi!? întâmpină nevasta. Mie nu-mi place Marţi de loc.

— Ei, apoi Lu bănuieşti pe toată lumea, grăi Ghiţă. Fii cuminte şi te linişteşte.

Ana se linişti, deşi tremura în tot trupul.

Pe când aţipise din nou, cânii începură iar să bată.

— Ce-i asta!? strigă cârciumarul. Ca din senin îl cuprinse spaima şi parcă-i venea să se îndoiască dacă a văzut bine când a văzut acea femeie înaltă şi lată în umeri ca un voinic de codru. El sări dar din nou jos şi iar se duse la fereastră.

Omul şi femeia se duceau cu paşi grăbiţi.

Însă parcă era alt om, parcă era Lică, el însuşi.

Dac-ar fi ştiut că Ana doarme, Ghiţă ar fi plecat să se încredinţeze.

— Se duc, grăi el, dar încet.

— Bine, Ghiţă, răspunse Ana. Să dormim.

— Să dormim.

Însă ea nu putea să doarmă. Fusese trezită din somnul cel dintâi, tulburată de gânduri grele, şi în cele din urmă o apucară nişte fierbinţeli care n-o mai lăsau să se astâmpere. Ghiţă fu peste puţin cuprins de un somn adânc; afară începu să bată vântul, iar ea era frământată de muncile nopţilor petrecute pe neadormite în culcuşul învrăjmăşit.

Târziu după miezul nopţii cânii se mişcară de a treia oară.

Ana îşi opri răsuflarea, se dete tiptil din pat şi se apropie de fereastră.

Lică se întorcea singur despre Fundureni la cârciumă.

Acum ea le înţelegea toate: el a fost undeva şi a făcut ceva cu ştirea lui Ghiţă.

— Doamnei zise ea îngrozită. Ce-a căzut pe capul meu!

Dar Ghiţă era bărbatul ei: ar fi dorit să-i fi secat lumina ochilor în clipa când a ajuns la fereastră, pentru ca să nu vadă şi să nu ştie nimic, şi i se răci tot sângele când se gândi că vor fi aflat şi alţii.

Era târziu, marţi dimineaţă, când Lică ieşi cam

nedormit la lumina zilei.

Ploua, şi le spunea oamenilor că avuse dreptate când zicea că are să se schimbe vremea şi că tot era mai bine dacă pleca ieri, pentru că nu era silit să umble pe ploaie.

Ghiţă luase hotărârea să nu aştepte decât plecarea lui Lică, apoi să-şi pună caii la căruţă şi să se ducă la Ineu, ca să-l caute pe Pintea. Însă el dormise bine peste noapte, şi mai ales acum, după ce-l văzu pe Lică, îşi schimbă gândul. La urma urmelor, nici nu prea ştia ce-ar fi având să vorbească cu Pintea. Gândurile pe care le avuse în seara trecută se strecuraseră toate, încât parcă le visase numai, şi de când ştia că şi Lică are o slăbiciune, el îi părea un om mai bun în felul lui decât cum îl crezuse şi îi era greu de bănuielile pe care şi le făcuse în nedumerirea sa asupra lui.

Iară Ana întâia oară în viaţa ei simţi tragere de inimă pentru Lică şi-i zise la plecare, din toată inima, „noroc bun!”, căci soarta soţului său era acum legată de a lui.

După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghiţă la o parte şi-i grăi:

— Am o vorbă cu tine: nu acum, dar când îţi prinzi vreme.

— Bine, răspunse el pus pe gânduri. Spune-mi acum.

— Nu acum, Ghiţă – îi zise ea – ci când vom putea vorbi în tignă. Caută-ţi de rând cu oamenii; precum vezi, voiesc să plece.

Făcându-şi socoteala cu drumeţii, Ghiţă se întreba mereu ce va fi având nevasta să-i spună, şi grăbea mai mult decât de obicei, dar pe când drumeţii erau gata de plecare, iată că sosi şi Pintea, însoţit de alţi doi jandarmi, la cârciumă.

El venea mai iute şi era mai tăcut decât de obicei.

— Ce fel de oameni, aşa, mai însemnaţi, au trecut ieri pe aici? întrebă el, după ce intră cu tovarăşii săi în odaia de lângă cârciumă şi trase uşa după sine.

— Nu-i mai ţiu minte, răspunse cârciumarul rece.

— Ei, trebuie să aflu! grăi Pintea scurt şi hotărât.

Ghiţă privi lung la el, apoi la ceilalţi doi şi grăi

dezgheţat:

— Dacă voi aţi sta mereu aici, atunci aş putea vorbi cum îmi place; dar voi veniţi numai din când în când, şi aşa, trebuie să fiţi oameni cu minte şi să nu cereţi să-mi bag capul în primejdie ori să vă spun minciuni. Eu nu ştiu de ce mă întrebaţi, dar pot să vă spun că la asemenea întrebări n-am să răspund niciodată. Dacă nu vă este destul at .it, luaţi-mă strâns legat şi duceţi-mă cu voi.

— La nevoie aşa o să faccm, răspunse Pinlea, deşi ai şi tu toată dreptatea.

De aci înainte ei vorbiră despre altele, în vreme ce Pintea le făcu tovarăşilor săi semn să iasă.

Rămâind singur cu Ghiţă, el privi câtva timp jos, ţintă înaintea sa, apoi grăi:

— Lui Lică îi spui tot şi mie nu-mi spui nimic!

— Nu i-am spus lui Lică până acum nimic. Va fi ştiind – răspunse Ghiţă – dar de la mine nu.

Pintea privi lung şi aspru în faţa cârciumarului, ca şi când ar voi să afle adevărul din ochii lui.

— Atunci-zise el într-untirziu-poate că ai vreo slugă.

Ghiţă dete din umeri.

— Nu-mi vine să cred; dar va să fiu cu ochii în patru.

Deodată el tresări ca deşteptat printr-un gând, care-i luminează tot capul.

— Cunoşti tu pe Lică? întrebă el iute.

— Îi cunosc.

— Bine?

— Binel n-am fost prinşi împreună?! Nu împreună am stat închişi?!

— Tu ai fost închis? întrebă Ghiţă tulburat.

— Da! Furaserăm nişte cai, Lică şi eu, şi ne-au dat de urmă; au împuşcat pe Lică la picior, căci altfel nu ne dădeam prinşi.

— Va să zică, tu ai fost prins o dată? grăi Ghiţă încă o dată.

— Ce dracu'! strigă Pintea râzând, aş fi oare ceea ce sunt, dacă n-ar fi dovedit că ştiu toate potecile şi toate apucăturile tovarăşilor mei de mai nainte? Dar ce vrei să-ţi

spun despre Licã?

Ghiţă-şi pierduse rostul şi începu a se teme de omul la care ţinuse atât de mult mai nainte.

— Voiam să te întreb – zise el cam cu jumătate de gură – dacă Licã are slăbiciune pentru muieri.

— Pentru muieri? răspunse Pintea. Pentru nimic. Nu-i vorbă, îl apucă din când în când, dar slăbiciune nu are. El are o slăbiciune, una singură: să facă, să se laude, să ţie lumea de frică şi cu toate aceste să râdă şi de dracul şi demumă-sa. Să râdă de noi, Ghiţă, de noi, urmă el mai aprins; dar, Ghiţă, sunt de treizeci şi opt de ani: mă spânzur dacă împlinesc patruzeci fără ca să-i arăt că mai sunt şi alţii mai şi mai decât dânsul! Mi-a făcut una pe care n-am să i-o uit toată viaţa.

— Atunci înţeleg! grăi cârciumarul încălzindu-se din nou. Ieri îmi zicea să-i aduc o slujnică la cârciumă, ca să-i pun adică om de pândă în casa mea!

Şi acum Ghiţă alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărtăşire despre cele petrecute între el şi Licã şi stetea la luptă cu sine dacă nu ar fi poate mai bine să tacă.

— Pentru că trebuie să ştii, urmă el cam cu jumătate de gură, Licã a umblat mult după mine…

— Stăi! strigă Pintea tăindu-i vorba. Adă-i una. Lasă-mă să ţi-o aleg eu, şi grija mea de dânsa!

— Bine, grăi Ghiţă, dacă socoteşti tu…

— Dar acu nu mai pierdem vremea: cine-a fost ieri pe aici?

— PinteO, nil mă întreba, că nu pot să-Îi răspund.

— Stai sa de înţelegem, grăi Pintea mâhnit. Dintre două lina: ori Vorbeşti cu mine pe faţă, ori mă laşi dradiiluil înţeleg să nu le spui altora, dar mie?

Ţie ţi-aş spune – răspunse Ghiţă – dar dacă îţi Sptill ţie, spun la toată lumea, fiindcă tu eşti dator să le Spui şi altora. Uite! întreabă-i pe drumeţi, înfereabă-l pe slugă, sileşte-l să-ţi spună, dar nu te mira dacă-l Voi alunga de la casa mea.

— Te înţeleg, zise Pintea mai dumirit. Să fie precum

Zici tu. Ştii tu de pielea cui e vorba? Astă-noapte l-au călcat doi inşi pe jidovul, l-au bătut, de anevoia se mai purie în picioare, şi-au luat, după cum spune el, peste – Dumnezeu ştie câţi bani de la dânsul.

Ghiţă parcă nu înţelegea bine.

— Pe care jidov, întrebă el, pe arindaşul?

— Da! pe arindaşul. Treaba asta nu putea s-o facă altul decât Lică. El are obiceiul de a se pune cu puţini la cale, pentru ca să se ştie mai adăpostit de prostia altora.

Ghiţă nu sc. 111» i îndoia că acei doi au fost Săilă şi Buză-Ruptă, care plecaseră ieri seară spre Ineu; însă el un putea vorbi.

— Lică nu putea să fie, zise el întărit. Pe el îl cunoaşte arindaşul.

— Apoi da! răspunse Pintea, tocmai. Erau cu felele acoperite, şi arindaşul zice că i se părea ca şi când ar fi fost Lică.

— Ei bine, nu se poate! grăi Ghiţă îndărătnicit. Lică a dormit astă-noapte aici, în casa mea, şi n-a plecat decât abia acum.

Pintea stete câtva timp pe gânduri.

— Când a venit? întrebă el.

— Ieri pe la amiazăzi.

— Cu cine a stat?

— Va să afli de la slugi. Se poate că el a pus treaba la cale; eu am cuvinte să o cred asta.

— Ferească Dumnezeu! grăi Pintea ridicându-se. Un lucru să ştii şi să-l ţii totdauna minte: Lică nu se bizuie niciodată pe alţii. Pune caii şi-ţi ia slugile, casă vii cu mine. Ceilalţi doi rămân aici.

VIU

Ana rămase cu inima încleştată când Ghiţă îi spuse că trebuie să plece cu Pintea şi cu slugile la Ineu. Deşi vedea însă din faţa lui că e ceva neobicinuit la mijloc, ea se mai linişti când se gândi că Pintea e omul lui Ghiţă, ba parcă numai acum înţelegea pentru ce Ghiţă şi-a dat silinţa să se pună bine cu Pintea, şi-i părea bine că pleacă tocmai cu dânsul.

Dar inima, cu toate aceste, îi bătea mai tare decât de chicei şi temerile ce se deşteptaseră peste noapte în sufletul ei nu mai slăbeau.

— Maică! îi zise ea într-un târziu bătrânei. Cum ţi se par lucrurile aici la noi la cârciumă?

— Cum mi se par? răspunse bătrâna. Le vezi şi tu ca mine. Merg bine.

— Da, merg bine aici în cârciumă, urmă nevasta; dar la noi în casă? Nu-l vezi tu pe Ghiţă că e mereu pe gânduri, că nu se mai dă în vorbă cu noi? nu vezi tu că de câtva timp parcă nici nu mai suntem nevastă şi bărbat?

— Aşa sunt vremile, grăi bătrâna. Ghiţă e om harnic şi sârguiloişi aşa se gândeşte mereu ca să adune ceva pentru casa lui. Arc şi el, ca tot omul, o slăbiciune: îi râde inima când îşi vede sporul. E bună slăbiciunea asta şi nu trebuie să te mâhneşti pentru ea: rabdă, că de folosul tău rabzi, şi nici nu ai prea mult de răbdat.

— Bine, maică – zise Ana – dar dacă el ar începe să caute câştig nelegiuit? E vorba şi de noi; ar trebui să ne spună şi nouă ce face.

Bătrâna stete câtva timp pe gânduri, apoi grăi întristată:

— Nu ştiu, fata mea, şi nici nu caut să-mi dau seamă. E multă nenorocire în lume şi oamenii şi-o împart între dânşii: dacă ţi-a căzut o parte mare, şi bătaie de cap, şi sfat, şi bogăţie, şi mărirea lumească, toate sunt în zadar.

Ana stătea dusă în gânduri, când auziră zuruitul unei trăsuri boiereşti cu trei cai şi cu fecior pe capră.

Ghiţă nefiind acasă, Ana şi bătrâna ieşiră să primească pe cei veniţi.

Afară ploua ca din ciur.

După ce feciorul sări de pe capră şi deschise uşa cu geamuri a trăsurii, se ivi o doamnă ca de douăzeci şi opt de ani, înaltă, cu obrajii plini, cu ochii mari albaştri şi cu părul auriu, îmbrăcată de sus până jos în negru şi de mână cu un copil ca de cinci ani, slab şi bolnăvicios.

Ea îi făcu un semn feciorului, trecu iute sub cerdac, apoi privi la Ana, ca şi când ar voi s-o întrebe unde-şi poate

găsi un adăpost mai retras.

Ana o duse în odaia de lângă cârciumă.

— Dar frumoasă e, bat-o s-o bată! grăi bătrâna plecând în urma lor.

În clipa când erau să intre în odaie, străbătu un fulger printre nori şi căzu un tunet puternic, de care se cutremură toată valea.

— Vai de mine! strigă drumeaţa oprindu-se speriată în prag, închideţi ferestrele, că ne trăsneşte pe toţi aici în cârciumă.

— E minunea lui Dumnezeu, acu toamna, grăi bătrâna făcându-şi cruce şi grăbind să închidă ferestrele. Dar nu vă temeţi, domnişoară: Dumnezeu nu-l loveşte decât pe acela pe care vrea să-l pedepsească.

— Da, Dumnezeu – grăi drumeaţa, aşa, peni în dânsa – totdeauna Dumnezeu şi numai el.

— Poftiţi ceva? o întrebă Ana, după ce ea se aşeză.

— Să stea ploaia, ca să pot pleca mai departe, îi răspunse asta cam peste umăr.

Ana se retrase şi închise uşa în urma sa.

În vremea aceasta, vizitiul deshămase caii şi-i dusese la grajd, iară feciorul se retrăsese sub cerdac, unde stătea răzemat de un stâlp şi privind din când în când la jandarmii care şedeau în cârciumă.

— E foarte tristă, grăi Ana apropiindu-se de dânsul.

El se îndreptă şi curăţi mâneca, pe care se rezemase cu mâna, apoi răspunse:

— Da, e tristă.

— Unde mergeţi? întrebă cârciumăriţa.

— Nu ştiu, grăi feciorul privind mai cu dinadins în faţa ei, ca să vadă dacă-i poate vorbi. La Ineu, pare-mi-se. N-am mai umblat pe aici. Pe aici sunt pădurile cu turme de porci?

— Da – îi răspunse Ana – în toate părţile cât vezi cu ochii. Are turme?

— Aşa se zice, grăi feciorul dând din umeri.

— Dar pe cine jăleşte?

— Pe bărbatu-său. S-a împuşcat acu trei săptămâni.

— S-a împuşcaţi? strigă Ana speriată. Pentru ce?

— Nu ştiu, răspunse feciorul, dând iar din umeri. Dumneata înţelegi – adaose apoi peste puţin depărtându-se – că asta nu e moarte firească şi că trebuie să fie o taină la mijloc.

— Sărmana femeie! grăi Ana înduioşată.

Pe când Ana îi povestea bătrânei cele ce aflase despre drumeaţa cea frumoasă, se întoarse şi vizitiul de la grajd şi se puse pe laiţa de sub cerdac.

— Le dau dracului toate, şi cai, şi căruţă, şi stăpână, zise el amărât. Îmi vine s-o las aici în pustietate şi să mă duc pe ici încolo.

— Taci, măi, că te aude! îi zise feciorul trăgând cu ochiul şi destul de tare pentru ca stăpâna să-l poată auzi, cum trebuia să-l audă şi pe vizitiu. Fii cuminte, urmă apoi mai încet, şi se aşează în faţă cu el. Nu ştii tu că de câte ori venim pe la Ineu, ne întoarcem încărcaţi ca stupul?

— Ai vorbit cu cârciumăriţa? întrebă vizitiul.

— Aş! Ţi-ai găsit omul! răspunse feciorul. Asta nu-ţi încarcă socoteala. Lasă, că am cu omul meu la Ineu, unde stăm cu stăpâna.

— Dacă i-ar da Dumnezeu Săir. fdânhii un gâr. d bun... grăi vizitiul; să ne mai amâne până duminică cel puţin.

Feciorul trase iar cu ochiul, drept semn că acuma va şti să o pună şi aceasta la cale, apoi ei rămaseră tăcuţi faţă-n faţă, privind ţintă unul la altul, ca şi când fiecare ar avea să-i spună celuilalt ceva, dar stă pe gânduri şi nu află vorba potrivită ori nu cutează să se dea fără şovăire pe faţă.

— La ce te gândeşti tu acum? întrebă vizitiul într-un târziu.

— Hm! îi răspunse feciorul zâmbind pe sub mustaţă. Pare-mi-se că tot la aceea la ce te gândeşti şi tu. Dar ce ne pasă nouă!? urmă el, peste puţin, mai deschis. Nu-i aşa?! Ce-ţi pasă ţie?! Ce-mi pasă mie?! Un lucru ştiu: că de câte ori venim la Ineu, ne întoarcem cu bani, cu bani mulţi.

— Dar eu tot aş vrea să ştiu de unde ia stăpâna

noastră banii – îi întâmpină vizitiul – pentru că, drept să-ţi spun, eu nu cred să aibă ea tocmai atâtea turme, pentru câte ia banii.

— Nici eu nu ştiu, grăi feciorul, privind cam îngrijat împrejur.

— Nici eu nu ştiu – adăugă apoi mai încet şi plecându-se peste masă – dar de când cu moartea stăpânului parcă bănuiesc un lucru. Uite! eu numai acum încep să înţeleg. Tu ştii că de Sămădăul se vorbesc multe. Bine! De câte ori ne întoarcem de la Ineu, ea pleacă peste câteva zile în sus, în Ţara Nemţească. Apoi lanţul de aur, pentru care erau să-l închidă pe stăpânul nostru, dacă nu se împuşca, îl ţiu minte de când fuseserăm în rândul trecut la Ineu.

— Adică tu crezi că Sămădăul fură şi ea vinde, grăi vizitiul cu îndoială.

— Nu cred; îţi spusei că parcă mi-ar veni să bănuiesc. Să vedem de aci înainte. Las pe mine! Zic, las pe mine, căci dac-ar fi să fie, ne-a văzut Dumnezeu pe amândoi, şi pe mine, şi pe tine.

— Cum adică?

— Las pe mine! răspunse feciorul sărind în picioare ca să primească poruncile stăpânei, care ieşise sub cerdac spre a vedea dacă ploaia n-a mai slăbit, cel puţin, căci de vreme bună parcă nu mai era nădejde.

Nerăbdătoare cum era, ea dete poruncă să prindă caii, căci nu voia să mâie peste noapte la cârciumă, şi să-i prindă cât mai neîntârziat, ca să n-o apuce noaptea pe drum.

Feciorul şi vizitiul începură să facă gură că nu pot pleca pe astfel de vreme, că omoară caii, că e greu pentru dânşii, că drumul e rău; însă hotărârea ei era nestrămutată. În zadar o sfătui şi Ana să rămâie peste noapte la cârciumă şi să nu se teamă, deoarece în curând are să sosească şi Ghiţă, ba sunt chiar şi jandarmi la cârciumă.

— Noi nu ştim cât stăm aci, grăi unul dintre jandarmi; dar tot e bine să mâneţi aici; sunt aproape două

ceasuri şi, cum e drumul, anevoia mai sosiţi cu ziuă la Ineu, iară locurile sunt rele.

— Ce să vă plătesc ca să veniţi cu mine? întrebă ea.

— Nu putem, răspunse jandarmul. Trebuie să stăm aici până ce nu ne va veni altă poruncă.

— Puneţi caii Istrigădrumeaţaândărătnicită. Voi ştiţi că nu cer nimic degeaba de la voi, adaose apoi peste puţin şi, aruncând o bucată de hârtie pe masă, ceru socoteala.

Ana luă hârtia, privi nedumerită la ea, apoi întrebă cam sfiită:

— Nu s-ar putea să-mi daţi alta? Lipseşte un colţ, şi eu nu prea mă pricep la bani.

Drumeaţa scoase zâmbind o pungă mare şi plină de hârtii noi-nouţe, luă una dintre ele şi i-o dete, apoi se găti de plecare.

Ana privi înduioşată în urma ei. Vederea acestei nenorocite îi dăduse liniştea pierdută, dimpreună cu simţământul de încredere al omului care se simte mai norocos decât alţii. De când Ghiţă plecase, ea era cuprinsă de fel de fel de temeri. Nu ştia nimic despre cele petrecute la casa arândaşului, căci Ghiţă nu avuse timp să-i vorbească, iar jandarmii nu aveau voie să se deie pe faţă, ca unii care steteau să păzească casa: cu toate aceste, după cele petrecute peste noapte la cârciumă şi după plecarea grabnică a lui Ghiţă, ea nu se mai îndoia că e la mijloc ceva ce poate să pună capul lui Ghiţă în primejdie. Din când în când, iar îşi schimba gândurile! îi părea peste putinţă ca Ghiţă să se amestece în treburi rele. Nu! – îşi zicea ea – Ghiţă e om drept şi blând la fire, dar e om cuminte şi nu voieşte nici să audă, nici să vadă, nici să ştie nimic, nu voieşte să aţâţe mânia oamenilor răi. De când aflase despre soarta drumeţei, gândul acesta bun nu o mai părăsea şi îl aştepta cu nerăbdare pe Ghiţă, ca să-l mângâie prin o vorbă bună.

Câtva timp după plecarea trăsurii ploaia mai îngădui şi începu să bată vântul, iară înspre Bihor ceaţa din când în când se mai răreа şi cerul parcă era să se lumineze.

— Dă, Doamne, să se mai însenineze! grăi Ana, care

stătea înaintea cârciumei, privind când în calea soţusău, când înspre norii care treceau repede pe deasupra văii înspre apus.

Dar timpul trecea şi căruţa lui Ghiţă tot nu se mai ivea în culmea dealului, pe drumul pustiu, iară Ana tot mai mult se lăsa în voia presimţirilor ei.

IX

Plecând cu Pintea şi cu slugile la Ineu, Ghiţă avu pe drum destul timp să se gândească la strâmtorările sale.

El nu se mai îndoia că oamenii cu feţele acoperite, care îl călcaseră pe arindaşul, nu erau alţii decât Buză-Ruptă şi Săilă Boarul. Erau doi oameni cu care nu avusese nicio daravere mai nainte şi pe care nu i-a văzut niciodată în viaţa sa; însă ei petrecuseră mai multe ceasuri cu dânsul şi plecaseră de-a dreptul de la cârciuma lui ca să-l calce pe arindaşul, şi asta putea să dea loc la bănuieli. Mai multă grijă îi făcea lui Ghiţă un alt lucru: se temea ca nu cumva să se dovedească ceva asupra lui Lică. Înaintea judecătorului, faţă în faţă cu crucea şi cu luminările aprinse, el nu putea tăgădui c-a avut daraveri cu Lică şi trebuia să spună toate cele petrecute, şi din două una: ori Lică ajungea să fie dovedit şi pus la pedeapsă, şi atunci nici el, Ghiţă, ca om însoţit cu un făcător de rele, nu putea să scape cu obrazul curat, ori Lică scăpa, şi atunci Ghiţă trebuia să se teamă de răzbunarea lui. Cu cât mai mult se apropia dar de Ineu Ghiţă, cu atât mai puţin se gândea la cele petrecute peste noapte. Era vorba de el însuşi; făcuse, fie la strâmtorare, fie din slăbiciune, lucruri care puteau să dea loc la bănuieli grele; nu se simţea cu desăvârşire nevinovat şi se temea ca nu cumva să se dea astă dată pe faţă şi vina lui.

Dac-ar fi fost un om mai cu inimă deschisă, el i-ar fi vorbit lui Pintea fără de şovăire şi l-ar fi rugat să potrivească lucrurile pe cât era cu putinţă aşa ca să nu iasă la iveală daraverile sale cu Lică; simţea însă că s-ar strica cu Pintea, care-l ura din toată inima pe Lică, dacă i-ar vorbi acum despre aceasta. Se mustră dar că nu a făcut-o pe când erau singuri, încât îi putea vorbi în tignă şi i le

putea spune toate din fir în păr, ca să nu-l mai lase în nedumerire asupra purtărilor sale faţă cu Lică.

După ce intrară în Ineu, Ghiţă începu să schimbe la feţe. Îi era greu că tocmai acum, după cele petrecute peste noapte la casa arindaşului, oamenii îl vedeau în căruţă cu un jandarm. Dacă s-ar fi simţit nevinovat, el s-ar fi mângâiat cu gândul că, mai curând ori mai târziu, i se va dovedi nevinovăţia şi vor rămânea de ruşine toţi aceia care îl cârtesc acum şi se ivesc pe la portiţe, ca să-l vadă în strâmtorarea lui; această mângâiere însă el o pierduse de mult.

Ei traseră la cazarma de jandarmi.

Pe când slugile deshămau caii, oamenii începură a se aduna în partea cazărmii, ca să vadă cele ce se petrec, şi precum oamenii se adunau, Ghiţă simţea că i se împăinjenesc ochii.

— Aş avea să-ţi grăiesc o vorbă! îi zise el lui Pintea.

Pintea, care de la Moara cu noroc până aici abia grăise câteva cuvinte, privi lung la el.

— Atât ar mai trebui, răspunse apoi, după ce slugile se mai depărtară; nu mai rămâne decât să ne vadă cineva vorbind în taină. Fii om cu inimă şi te lasă pe mine!

E greu, e foarte greu când ai voi să-i grăieşti cuiva o vorbă, care-ţi vine din fundul inimii, şi nu poţi; e însă mai greu când simţi că numai această vorbă poate să alunge gândul rău pe care şi-l face despre tine un om la care ţii; greutatea aceasta o simţi Ghiţă întreagă când îl văzu pe Pintea depărtându-se. El se trase, mai mult purtat de o pornire firească decât dinadins, la o parte, ca să nu-l mai vadă oamenii adunaţi la poartă, apoi rămase sub zidul cazărmii, o casă lungă, veche şi cu acoperământul înalt ce stetea la dreapta curţii împrejmuite cu zid netencuit.

„Da – îşi zise el într-un târziu – sunt un om fără de suflet: n-aş fi trebuit eu să plec şi fără de a o fi întrebat ce are să-mi spună”.

Pe când el stetea aici, Pintea, care se ţinu de vorbă, îl luă înainte de toate pe Laie şi-l duse înaintea comisarului, un om înalt şi uscăţiv, cu mustaţa lungă şi răsucită,

neastâmpărat şi cam aspru la vorbă.

Laie, biet, nu ştia de ce e vorba; însă îi fusese destul să privească o dată în faţa stăpânului său, pentru ca să simtă că e vreo primejdie la mijloc; văzându-se dar faţă în faţă cu comisarul, el începu să tremure şi să spună că el nu ştie nimic, fiindcă are de lucru la grajd, iară seara se culcă devreme. Atât era destul pentru ca comisarul să se simtă întărit în bănuielile sale şi să-l ia mai de scurt. Astfel, Laie mărturisi, cu inima încleştată, că într-o duminică Lică Sămădăul, venind cu doi tovarăşi la Moara cu noroc, l-a deşteptat cu ghionturi din somn, că în urmă stăpânu-său l-a trimis la popa din Fundureni, dar el nu s-a dus, ci s-a ascuns într-un crâng; cu toate aceste, câteva zile în URmă, ducându-se pe vale în sus, ca să aducă vacile de la iarbă, s-a întâlnit cu Lică şi cu Răuţ, care l-au luat între bâte şi i-au zis că-i sfărâmă oasele dacă va mai îndrăzni să stea de pândă. De atunci s-a ferit de Lică şi de oamenii lui, care nu l-au întrebat niciodată nimic şi cărora nu le-a spus nimic.

Auzind aceste mărturisiri, Pintea-şi încreţi sprâncenele. îl cunoştea destul de bine pe Lică pentru ea să ştie că el nu a venit în duminica aceea degeaba la Moara cu noroc; însă el nu se putea lăsa pe mărturisirile desşirate ale lui Laie.

Comisarul, ca om mai pripit, era, din protivă, încredinţat că a dat de urma unei fapte ascunse până acum; aducându-i-se dar Marţi, începu să-l întrebe, înainte de toate, asupra acestei fapte.

Marţi, care intră mai nesfiit, nu ştia nimic despre cele petrecute atunci, duminică, însă, din mărturisirile lui, comisarul află că Ghiţă are o verigă de sârmă, pe care sunt înşirate semnele turmelor lui Lică, de la care 317

a primit în mai multe rânduri porci, şi că luni, ca ieri, Lică a stat cu Răuţ, cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul şi cu Ghiţă la cârciumă, că ei au vorbit cam în taină despre arindaşul şi că în amurgul serii Buză-Ruptă şi cu Săilă au plecat spre Ineu, Răuţ a luat-o pe vale în sus la pădure, iară Lică a rămas până dimineaţa la cârciumă. Târziu apoi, cam pe la miezul nopţii, s-au mişcat cinii, şi aşa el, Marţi, a

ieşit afară şi, văzând un om şi o muiere, a întrebat cine-i. Răuţ a răspuns atunci: „Oameni buni!” De cu zori însă el iar s-a deşteptat, fiindcă iar se mişcau cinii: a ieşit şi a văzut că Răuţ se duce cu muierea aceea.

Acu Pintea ştia destul. La început el se tulbura. Care va să zică, GÂiiţă era oarecum tovarăşul lui Lică: el îi păstra semnele turmelor, primea daruri de la dânsul, era înţeles cu Săilă şi Buză-Ruptă, care păreau a fi venit la Ineu ca să-l calce pe arindaş. Comisarul ar fi dorit să fie cineva de faţă, ca să i se poată lăuda cum, în mai puţin decât douăzeci şi patru de ceasuri, a dat de urma făcătorilor de rele. Pintea însă, ca om zăcaş ce era, îşi lăsa totdeauna vreme şi cu atât mai puţin putea să se pripească acum, când era vorba de nişte lucruri pe care nu-i venea să le creadă. îl socotea pe Ghiţă om cinstit şi vrăjmaş al lui Lică, şi chiar acum, după cele ce aflase, ar fi fost gata să-şi bage mâna în foc pentru dânsul: nu putea el să-şi schimbe aşa deodată părerea: îi era ruşine să-şi facă mărturisirea că s-a înşelat aşa de strâjnic şi, în cele din urmă, ţinea atât de mult la Ghiţă, încât îl durea inima să piardă buna părere pe care şi-o făcuse despre dânsul. Însă tocmai pentru aceea era mai chibzuit decât totdeauna, căci el nu auzise numai singur mărturisirile lui Marţi, şi un glas tainic îi şoptea mereu: „Şi dacă totuşi te-ai înşela!? Şi dacă totuşi ai rămânea de ruşine!?” El nu se pripi dar, ci-l rugă numai pe comisar să-l ţină prins pe Marţi.

— Mie nu prea îmi vine să le cred toate câte ne-a mărturisit, zise el. Lică nu se bizuie pe nimeni, nu se dă aşa lesne de gol, nu se lasă în daraveri cu nişte oameni precum îl ştie toată lumea pe cârciumaiul de la Moaia cu noroc. Nu-i vorbă, trebuie să fie ceva la mijloc, dar lasă-l pe mâna mea, că scot eu adevărul din el.

Ieşind apoi ca să-l cheme pe Ghiţă, care petrecuse tot timpul acesta cuprins de un viu neastâmpăr, el îi zise încet:

— Bagă de seamă că, precum stau lucrurile, nu vei putea să te mai întorci acasă decât pe bună chezăşie.

Ghiţă rămase ca trăsnit din senin.

— Adică tocmai tu mi-o faci mie asta! zise el cu glasul

înăbuşit de năvala sângelui.

— Fii cuminte! îi întâmpină căprarul. Tu vezi că n-am încotro.

„N-am încotro!” Aceasta e o voi bă pe care de obicei n-o înţelege decât acela care o grăieşte, căci numai rar se întâmplă ca un om să înţeleagă strâmtorarea în care se află alţii.

— Bine! zise dar Ghiţă, şi-şi ridică capul cu îndărătnicie, ca omul care îşi adună toate puterile şi se simte destul de tare spre a nu mai căuta ajutor la alţii.

— Dumneata eşti prieten cu Lică Sămădăul? îl întrebă comisarul cam aspru, după ce află de la dânsul că Lică a petrecut, ca ieri, cu Săilă şi cu ceilalţi la cârciumă.

Ghiţă se aştepta la această întrebare; cu toate aceste, ea îi luă parcă pământul de subt picioare. Dar trebuia să răspundă fără de întârziere.

— Prieten – zise el – tocmai prieten n-aş putea zice că-i sunt; cel puţin el nu îmi este mie prieten; e însă un om ce are multe daraveri pe drumuri, trece des pe la cârciumă, un om cu care nu aş voi să mă stric.

— Aşa! nu ai voi să te strici! grăi cam în bătaie de joc comisarul, care numaidecât simţi că aceasta e întrebarea cu care poate să-l scoată din sărite pe Ghiţă. Dar ce folos ai dumneata din aceea dacă nu te strici cu el?

— Foloase nu prea am – răspunse cârciumarul – dară veţi înţelege că s-ar putea să am pagube dacă m-aş strica. Apoi – adăugă el mai cu jumătate de gură – omul bea, mănâncă, el şi oamenii lui, iară eu m-am pus, ca cârciumar, pentru asemenea oameni la marginea drumului.

— Se înţelege – urmă comisarul apăsând asupra vorbelor – el plăteşte bine.

Da, răspunse Ghiţă, începând a se tulbura. Dacă tiu are bani, îmi dă porci.

— Va să zică porci îţi dă? grăi acum comisarul apropiindu-se de dânsul. Dumneata ştii că Lică Sămădăul e om bănuit: de unde ştii dacă porcii pe care ţi-i dă nu cumva sunt de furat?

Pe Ghiţă începură să-l treacă sudorile reci. îi părea

un lucru nedrept să fie silit a se destăinui faţă cu un om pe care nu-l mai văzuse niciodată în viaţa sa, când era de faţă şi Pintea, prietenul său, cu care se stricase tocmai fiindcă-l lăsase în nedumerire asupra daraverilor sale cu Lică. Dar şi astă dată trebuia să răspundă şi să spună adevărul, căci nu ştia ce va răspunde Lică la vremea lui.

— Am toate semnele turmelor lui Lică tăiate în bucăţi de piele şi înşirate pe o verigă de sârmă; mi le-a dat el însuşi, grăi dar Ghiţă mai liniştit.

— Aşa! zise iar comisarul, ţi-a dat semnele turmelor sale. Şi nu ţi s-a întâmplat niciodată ca el să-ţi dea porci care nu purtau niciunul din acele semne?

— Da! răspunse Ghiţă hotărât, ca omul care-şi aprinde casa în cap, apoi aruncă o privire la Pintea, ca şi când ar voi să-i zică: „Asta ţi-o spun ţie!”

Comisarul îşi pierdu răbdarea în faţă cu liniştea lui Ghiţă.

— Nu ştii dumneata – îi zise el aprins – că numai hoţ cu hoţ se însoţeşte şi că legea îl pedepseşte pe acela care primeşte lucruri de furat?

Ghiţă privi din nou la Pintea şi, văzând mânia ce se oglindea în ochii lui mari şi în sprâncenele-i încreţite, îşi ridică capul şi îşi potrivi hainele pe trup, în vreme ce vinele de la tâmple din ce în ce i se umflară.

— Domnule comisar – zise el aşezat – nu te încrunta la mine, că n-ai pentru ce. Aşa este, am primit semnele turmelor lui Lică pentru ca să-i pot spune dacă trec porci furaţi din turmele lui pe la cârciumă, ba când mi-a dat porci, pe care puteam să-i bănuiesc, n-am venit aici să vă spun dumneavoastră. Dar să nu-mi arunci mie vorba asta – urmă el luându-şi avânt – căci, dacă-i aşa, eu trebuie să vi-o arunc dumneavoastră!

Dacă nu ştiţi să curăţiţi drumurile de oameni răi, cum îl credeţi pe Lică, atunci rămâneţi cel puţin drepţi şi nu-i năpăstuiţi pe aceia pe care tot dumneavoastră îi lăsaţi în strâmtorare!

Îi părea rău lui Ghiţă că grăieşte aceste cuvinte şi, chiar atunci când le rostea, se mustra pentru ele, căci ştia

că-l vor umplea pe comisar de mânie; însă el nu se putea stăpâni, trebuia să dea odată pe faţă gândurile pe care le purtase atâta vreme în inima sa, trebuia mai ales acum, când era de faţă şi Pintea, pe care nu voia să-l mai lase în nedumerire.

Dar Pintea era cu toate acestea nedumerit, căci el nu aflase tot ce trebuia să afle, şi le aflase chiar şi aceste puţine numai acum, ca din întâmplare, numai pe când Ghiţă era strâmtorat, iară nu mai nainte, pe când se aflau singuri.

Cât pentru comisar, el se făcu roşu ca şi racul şi era o clipă în care ar fi fost în stare să ridice mâna şi să dea înghită; însă el simţea că de aici înainte îl ţine strâns pe Ghiţă şi se poate juca cu el, cum pisica se joacă cu şoarecele.

— Înţeleg, zise el dar, stăpânindu-se. Nu te-ai întovărăşit cu Lică decât de strâmtorare. Mie prea puţin îmi pasă de ce te-ai întovărăşit: destul că ştiu că trebuie să te pun în rând cu el. A stat Lică toată noaptea singur?

— Nu, răspunse cârciumarul adunându-şi din nou puterile. Puţin după ce s-a înserat a venit la el un om cu o muiere.

— Puţin după ce s-a înserat? Dă-ţi bine seamă: nu cumva era mai spre miezul nopţii?

— Tocmai mă culcasem, răspunse Ghiţă cam tulburat.

— Tocmai te culcaseşi? grăi comisarul. Eu nu ştiu când ai dumneata obiceiul să te culci. Dar să fie aşa. Cine era omul acela?

— Nu ştiu.

— Nu cumva era Răuţ, tot Răuţ, care plecase de cu seară?

— Nu! răspunse Ghiţă hotărât.

— Ei bine! urmă comisarul nerăbdător. Au stat, omul cu muierea, până dimineaţa la Lică?

— Nu, răspunse iar Ghiţă. Au plecat iar peste puţin.

— Peste puţin? O ţii bine minte aceasta! Nu cumva era în zori de zi?

— Tocmai aţipisem! grăi Ghiţă cam speriat.

Câtva timp ei steteră toţi trei nedumeriţi, ca şi când ar fi auzind undeva ceva şi ar voi să-şi dea seamă ce era ceea ce auziseră, şi unde, şi cum. Ghiţă, care nu ştia nimic despre mărturisirile lui Marţi, nu înţelegea unde bate comisarul cu întrebările lui, iară Pintea şi comisarul, văzând mărturisirile celor doi oameni luaţi la cercetare, îşi dădeau silinţă să se dumirească asupra lor. Comisarul, care din mărturisirea lui Marţi îşi făcuse gândul că Buză-Ruptă şi Săilă au călcat de cu seara pe arindaşul, iară spre miazănoapte Răuţ a venit să-l vestească pe Lică despre cele petrecute şi să-i aducă poate o parte din lucrurile răpite, credea că Ghiţă spune dinadins un neadevăr; el făcu dar câţiva paşi înainte, privi aspru în ochii lui Ghiţă şi întrebă:

— Care va să zică, omul care a venit cu femeia nu era Răuţ; el a venit numaidecât seara, cum am zice, chiar pe timpul când arindaşul fusese călcat, şi a plecat peste puţin?

Pintea făcu un pas înainte, ca să-i cadă mai în faţă lui Ghiţă, îşi trase cu mâna peste faţă şi încreţi sprâncenele. „Dacă-i aşa – îşi zise el – atunci Lică a plecat, l-a călcat pe arindaşul şi iar s-a întors la cârciumă, iară Ghiţă e năpăsluit”. Purtat de acest gând, el privi drept în faţa lui Ghiţă şi-i făcu semn să zică da.

— Nu pot să jur, răspunse Ghiţă, cu toate că nu-i scăpase acest semn. Stăteam la fereastră şi poate că n-am auzit şi n-am văzut bine. Poate că era Răuţ. Apoi, aţipisem mai nainte de a fi plecat ei şi nu pot să-mi dau seamă de timpul care a trecut la mijloc.

— Dumneata ai vorbit cu Lică şi cu ceilalţi despre arindaş? grăi comisarul stăruitor.

— Da! răspunse Ghiţă, cam scos din sărite prin această trecere neaşteptată de la un lucru la altul, însă numai cu Lică singur, care m-a întrebat când vine arândaşul, fiindcă ar fi având, precum zicea, o vorbă cu dânsul.

— Numai atât?

— Numai.

— A mai auzit cineva?

— Nu cred, răspunse Ghiţă strâmtorat. Mă luase la o parte.

— Apoi, dacă nu aveaţi altă de vorbit, grăi comisarul zâmbind, ce nevoie aveaţi să vorbiţi în taină?

Ghiţă dete tulburat din umeri.

Pintea nu se mai putu stăpâni. El înţelegea pentru ce Lică a vorbit în taină şi cu toate aceste destul de tare, pentru ca şi alţii să-l audă.

— Nu cumva – zise el apăsând asupra fiecăreia dintre vorbe – Sămădăul a vorbit aşa pentru ca să te pună la bănuială dacă se va fi dovedind că el a călcat pe arindaşul?

Pe Ghiţă-l trecură o dată fiorii.

— Asta nu e cu putinţă! zise el înecat de năvala sângelui. Nu se poate! şopti apoi cu glasul perit al omului ce-şi apără viaţa. Nu pot să dovedesc că atât am vorbit cu Lică şi numai atât, cât vă spusei; dar pot să jur pe pine şi pe sare, pe cruce şi pe sfânta evanghelie că n-am vorbit mai mult, pot să jur – adaose deznădăjduit – că Lică a stat toată noaptea la cârciumă.

— O vom descurca noi şi asta, ca să vezi că ştim să curăţim drumurile de oamenii răi! grăi comisarul mulţumit de capătul la care a ajuns, în vreme ce Pintea îşi muşca buzele şi-şi rupea unghiile de la degete, iară Ghiţă şedea descordat în faţa lor.

După cum spusese Pintea de mai nainte, Ghiţă nu putu să se întoarcă acasă decât ca om lăsat pe chezăşie.

Plecând să-şi caute oameni de chezăşie, el simţi că îi slăbesc deodată toate puterile; privirile oamenilor cu care să-ntâlnea pe drum îl ardeau parcă, şi aşa mergea drept înainte, fără de a mai îndrăzni să-şi ridice ochii de la pământ ori să privească în lături.

Gel dinţii la care se duse, cumnatu-său Andrei, fratele Anei, fiind un om nemaiumblat în asemenea treburi, se cam codi când află de ce e vorba. Aceasta-l făcu pe Ghiţă şi mai nehotărât. Mergând la popa, un văr al său,

Că să-l roage şi pe acesta, el se opri mai adeseori în

cale şi, dacă nu ar fi trebuit să se gândească la Ana şi la gospodăria sa, el s-ar fi dat chiar de pe acum prins, ca să nu se mai pună în sarcina altora. Popa primi bucuros să-i fie om de chezăşie, ba îl şi îmbărbătă, spuindu-i să nu se teamă de nimic, dacă se simte nevinovat; însă în acelaşi timp îi da sfaturi bune şi-l mustra pentru că s-a dus la Moara cu noroc.

Popa îi făcu totodată şi hârtia de chezăşie, pe care trebuia să o dea comisarului înainte de a pleca, şi astfel, cam pe la 4 ceasuri după amiazăzi, Ghiţă putu să-şi pună caii la căruţă şi să plece.

Dar când era să plece dimpreună cu Laie, îi veni o femeie înaltă şi smeadă, cu buzele subţiri şi cu ochii mici, neastâmpăraţi, şi-l vesti să mai aştepte, fiindcă vine şi Pintea căprarul. Această femeie, îmbrăcată pe jumătate ţărăneşte, era Uţa, slujnica pe care o căutase Pintea după înţelegerea ce avuseră de dimineaţă.

— Bine, îi grăi Ghiţă, am mare trebuinţă de o slujnică, dar nu tocmai acum; am să vin în zilele aceste să te iau. Dar – adăugă el peste puţin – mai stăi pe aci până ce vine căprarul, ca să văd cum v-aţi înţeles.

Singur nu-şi dedea bine seama pentru ce, dar era hotărât să nu’o ia chiar acum cu dânsul; însă după ce Pintea veni şi zise scurt: „Iacă, ţi-am adus şi slujnică”, el nu mai îndrăzni să zică nimic, ci-şi călcă pe inimă, deşi parcă simţea că Pintea îi pune această femeie de pândă în casă.

Plecând, Ghiţă mâna caii, Pintea şedea lângă el, iară Laie se făcuse ghem în fundul căruţei, lângă Uţa, care-şi adusese în pripă şi o legătură cu rufe, pe care şi-o pusese pe un snop de coceni, ca să şadă bine.

Pintea era tăcut ca de obicei, iară Ghiţă şedea ca pe spini lângă dânsul.

— Să nu te mirii? îi zise Pintea într-un târziu. Eu am poruncă să-ţi caut casa pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns în casata. Ştiu că n-am să găsesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiţă nu putu să-şi dea numaidecât

seama despre înţelesul acestor cuvinte.

— Adică şi asta!? zise el cam nepăsător. N-au fost destule cele de până acum!? Bine, Pinteo – adăugă apoi peste puţin mai viu – spune-mi tu, pe sufletul tău: mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat?

— Nu mă întreba, că nu pot să-ţi răspund! grăi căprarul apăsând asupra vorbelor.

Ghiţă tresări şi ochii i se umplură de văpaie.

— Înţeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte pe care ţi le-am zis eu ţie astă-dimineaţă. Vrei să mi le aduci aminte. Dar să ştii un lucru: nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decât să-l mustri pentru o greşeală pentru care-şi face el însuşi destule mustrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoşti, ruşine să-ţi fie de slăbiciunea ochilor tăi!

— Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul; asta ni-e meseria.

— Să-ţi fie de bine! răspunse Ghiţă privindu-l cam peste umăr. Crede-mă că prea puţin îmi pasă dacă mă crezi aşa ori altfel: eu tot eu rămân.

Pintea nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe; ei îşi urmară dar calea în tăcere, înşirând fiecare gândurile sale. Pintea spusese adevărul când zisese că bănuieşte pe toată lumea. Oricum se sucea şi învjrtea, el nu putea părăsi gândul că Lică a fost acela care a călcat pe arândaşul şi-l cuprindea un fel de nebunie când se gândea că şi astă dată îi va scăpa. îl vedea parcărâzând pe subt mustaţă şi lăudându-se între pahare... Iară Ghiţă, fie dinadins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pintea era totuna, se făcuse apărător al lui Lică, se pusese alăturea cu el, îi dăduse mână de ajutor.

Dar şi Ghiţă vorbise din inimă când spusese că prea puţin îi pasă. Acum, când chiar nici Pintea nu se sfia a-i spune că-l bănuieşte, el se simţea mai bun decât cum îl credeau alţii, prea bun pentru oamenii înmijlocul cărora se afla, şi dacă mai nainte îl apăsa gândul că nu mai poate umbla prin lume decât sub scutul cinstei altora şi că în curând va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar îşi

ridica fruntea, deoarece simţea că toţi aceia care îl osândeau, aflându-se la strâmtorarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi, mai nesocotiţi ori mai răi decât dânsul. „Da – îşi zise el – am primit porci de furat de la Lică, dară voi, fiind puşi în locul meu, aţi fi mers mai departe decât mine ori v-aţi fi aruncat cu nesocotinţă în primejdie”. Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. În clipa când le zicea, el se simţea mai sărac decât până atunci. Pierduse toate bucuriile, toată părerea de bine pe care omul o simte când vede pe acela pentru care sâmte tragere de inimă, când îi vorbeşte, când poate să-i facă vreo mulţumire, când primeşte o vorbă bună de la dânsul, când se gândeşte la el, pierduse mângâierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decât omul despre care putem să ne facem gânduri bunel? Despre Pintea, un fost tovarăş al lui Lică, om ieşit din fundul temniţelor ca să-şi urmărească prietenii de mai nainte, om care bănuieşte pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria; pentru acest om el se depărtase de Ana, soţia sa; în acest om pusese el mai multă încredere decât în aceea cu care era legat pe toată viaţa. Dar Ghiţă nu se mustra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gând, care încetul cu încetul se strecura printre celelalte şi-i umplu în cele din urmă sufletul de mângâiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dânsa, din dorinţa de a o vedea veselă şi mulţumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gând rău. Ce-i păsa lui acum de Pintea, de judecăţi, de trebile arindaşului, ce-i păsa de gândurile ce-şivafi făcând lumea?... Căci mare drept avea bătrâna când vorbea de liniştea colibei; aici şi numai aici e limanul de scăpare, când, la nevoie, ca totdeauna, lumea te părăseşte. Ghiţă începu să mine mai iute, căci drumul îi părea prea lung. Simţea că ea îl aşteaptă cu nelinişte, îi vedea neastâmpărul şi îi părea o vecinicie la mijloc până ce va putea să o vadă şi să-i grăiască un cuvânt, numai un cuvânt, numai câteva vorbe: „Ano! nu te nedumeri, nu te întreba la ce mă gândesc când mă vezi tăcut, căci toate le

fac numai din dragoste către tine, care ai luminat zilele vieţii mele; nu-ţi face gânduri rele, că nu vreau să împarţi necazurile vieţii cu mine, ci să le port eu însumi. Ano! te gândeşte că-mi trece ca un junghi prin inimă când te văd tristă ori mâhnită şi ori de ce te-ai întrista ori mâhni, cu un pot să cred alta decât că eu sunt de vină. Ano! sunt om bănuit, om lăsat pe chezăşie, am poate să cad la închisoare, dar tu nu te mâhni când vei vedea că jandarmii se pun să ne caute în casă, ci-ţi pune toată credinţa în mine, căci toate vor trece în câteva zile şi câtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orişice supărare. Uite, în trei zile plecăm de aici şi trăim mai departe cum am trăit odinioară. Acum, când sunt că pentru tine e mai bine aşa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine”.

— Ce-i asta!? strigă deodată Pintea, ridicându-se iute în picioare.

Ghiţă tresări ca deşteptat din somn şi privi în toate părţile, ca să vadă ce-l speriase pe Pintea.

Era aproape de Moara cu noroc. Nu-i mai despărţea decât un deal. Ploaia încetase; norii se răriseră şi razele soarelui furişat din dosul norilor atingeau de asfinţit culmile dezvelite ale Bihorului, care de aici nu se vedeau decât ca de câteva palme în dosul dealului, acoperit cu pădurea deasă, ce se întindea la stânga drumului. Pe drum stelea o trăsură boierească fără de cai.

— Mână! grăi Pintea. Aici nu e bine.

Ghiţă se ridică şi el în picioare, apoi dete frâu cailor: gândurile bune îi periră ca şi când le-ai fi luat cu mâna şi mintea i se opri pe câtva timp în loc.

Sosind la trăsură, ei nu găsiră decât trupul unui copil mort de o lovitură pe care o primise, precum se vede, cu patul puştii în ceafă: el era aruncat la câţiva paşi pe iarbă, cu hainele lipite pe trup, cu ochii ieşiţi pe jumătate din cap şi cu faţa plină de sânge închegat.

În cealaltă parte a trăsurii mai era o mare baltă de sânge închegat, şi capra de asemenea era pe ici, pe colo încruntată, deşi ploaia spălase sângele de pe ea. Urmele

pe drum erau spălăcite, iară pe iarbă nici nu se vedeau de loc, fiindcă le spălase ploaia; numai la vale se cunoşteau urme de copite, dar şi aceste se perdeau la depărtare de vreo sută de paşi.

Pintea îşi dete seamă de toate aceste, făcu un ocol împregiur, apoi se întoarse iar la Ghiţă, care stetea dimpreună cu Laie, încremenit, în drum, în vreme ce Uţa rămăsese cuprinsă de fiori în căruţă.

— Ce-a fost aici? zise el tulburat. Îţi vine să juri că slugile şi-au omorât stăpânul, şi tot nu-mi vine să cred. Ei! nu înţeleg, urmă apoi peste puţin. Au plecat la vale, pe cât se vede de pe urme, apoi au legat cârpe cu câlţi la copitele cailor şi s-au întors în pădure.

Ghiţă dete din umeri.

— Nu cumva eşti gata să juri că nici asta n-a făcut-o Lică! grăi Pintea, în vreme ce vinele i seumflarăşi ochii parcă erau să-i iasă din cap.

— Bine! Ţi-ai ieşit din fire!? zise Ghiţă privind burguit la el.

— Nu – răspunse căprarul – dar minune că nu-mi ies! Pentru că aici e ceva la mijloc, urmă el aprins. Să nu pierdem vremea; Uţa rămâne aici, iară noi plecăm toţi trei ca să căutăm urma prin pădure. La locul mai şes, căci hoţul cuminte nu umblă pe coaste, unde lunecă calul şi lasă urme, pe la bălţi, unde rămâne urma, pe lângă buturugi, unde se adună putregaiul şi pământul se prăfuieşte sub copita calului…

— Haideţi!”

Ghiţă stete câtva timp nehotărât.

— Eu nu mă duc, zise el apoi. Am plecat dimineaţă, aşa zicând, fără de veste de acasă, şi cine ştie ce s-a întâmplat de atunci pe la cârciumă. Mă duc să văd cine au fost aici cu trăsura asta.

— Fără de mine nu poţi să te duci! îi zise Pintea aspru.

— Vorbă şi asta! grăi cârciumarul cam nepăsător. Aş vrea eu să văd cine mă opreşte să mă duc la nevastă şi la copii! ca om lăsat pe chezăşie, adăugă el peste puţin.

— Eu te opresc! Am poruncă să-ţi caut casa şi nu te las să intri în ea decât deodată cu mine. Trebuie să înţelegi de ce.

Ghiţă se întoarse în călcâi, sări în trăsură şi apucă în o mână frânele, iar în cealaltă biciul.

— Dă-te în lături! zise apoi aşezat, când văzu că Pintea sare să apuce căpăstrul unuia din cai.

Pintea nu se mişcă.

— Pinteo! grăi Ghiţă zâmbind. Nu mă băga în păcate” Ce vrei tu!? Văd un copil omorât în drum, abia câteva împuşcături de la casa mea, şi tu crezi că mai am eu inimă în mine să-mi las copiii mei încă un ceas măcar singuri în pustietatea asta! Dacă vrei, vino şi tu acum, iară dacă nu vrei, lasă-mă, că n-am vreme să mai aştept... Dă-te în lături! strigă apoi hotărât, când văzu că Pintea se încăpăţânează, dă-te în lături, strigă iar ridicând biciul, că dacă nu, le dau frâu cailor şi trec cu căruţa peste tine. O loază ca tine nu mă opreşte pe mine în cale!

— Cum ai zis? Loază!? grăi Pintea, lăsând cam ameţit căpăstrul din mână. Acu du-te, dacă vrei!

Ghiţă dete cu biciul între cai şi plecă, părăsind pe Laie în mijlocul drumului.

Era în amurgul serii când Ana văzu căruţa lui Ghiţă în culmea dealului despre Ineu, venind la vale şi venind, încât era să crezi că are să se sfărâme în bucăţi.

Ana-şi opri răsuflarea şi inima începu să i se bată în piept. Deodată ea tresări şi tot sângele îi năvăli în obraji.

Ghiţă era singur cu o femeie, fără îndoială slujnica pe care şi-o poftise Lică.

Nevasta îşi uită deodată toate nedumeririle, tot neastâmpărul cu care-şi aşteptase bărbatul şi nu mai simţi în ea decât o singură pornire pătimaşă, să meargă la femeia aceea şi să-i tragă cu ghiarele pelea de pe obraji. Era ameţită, tremura în tot trupul şi nu se putea mişca din loc, când Ghiţă se dete jos din căruţă şi se apropie de dânsa.

— Ce-i? zise el privind în faţa ei albă ca varul.

— Ce să fie! Nimic! răspunse ea stăpânindu-şi mânia.

El o luă de mână şi-o duse în casă.

— Ce s-a întâmplat? îi zise apoi. Cine a trecut astăzi pe aici?

— Oameni, fel de fel… zise ea înecată. K

— Ano! grăi bărbatul înduioşat. Nu vorbi aşa cu mine, acum, tocmai acum nu vorbi aşa. Ai dreptate să fii mâhnită: m-am dus fără de veste, aşa zicând, şi nu ţi-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucrurile. Află acum că astă-noapte l-au călcat pe arindaşul, l-au bătut de moarte şi-au luat de la el bani, aur şi argintărie, tot ce-au găsit şi putut duce. Află că m-au luat şi pe mine la bănuială şi că nu m-am întors acasă decât pe chezăşie. Acum, întorcându-mă de la Ineu, am găsit în drum o trăsură boierească şi lângă ea un copil ucis şi aruncat la marginea drumului. Gine-a mai fost în trăsura aceea? spune-mi, ca să-l vestesc pe Pintea.

Ana stetea ca un stâlp de piatră înaintea lui şi asculta cu încordată luare-aminte, însă cuvintele lui parcă îi sunau a sec în urechi şi nu puteau să străbată până la inima ei, tulburată de alte gânduri.

— O femeie a fost – zise ea – o domnişoară, o văduvă tânără! mai ştiu eu cine!? Vor fi dus-o cu dânşii, căci era tânără şi frumoasă – urmă ea cu patimă – plină la faţă şi la trup, iară voi, bărbaţii, nu vă gândiţi decât la d-alde astea.

Ghiţă rămase nemişcat înaintea ei.

— Ce-i, Ano? Ce ai tu!? zise el îngrijat, şi se apropia ca să o cuprindă cu braţul şi să-i privească mai dinadins în faţă.

— Lasă-mă! îi şopti ea înecată, şi-l dete cu colul la o parte. Lasă-mă, că-mi vine rău când mă atingi.

— Nu te las! strigă el deznădăjduit, şi o cuprinse cu amândouă braţele. Trebuie să ştiu ce ai! Aşa nu te-am mai văzut. Aveai să-mi spui ceva astă-dimineaţă; grăieşte. Tu nu eşti bine! E primejdie, sfinte Doamne, e primejdie la casa mea… Ţi-a dat cineva ceva! Te-a vrăjit? Ce-i?!

Ana începu să răsufle din greu, să se înece de plâns şi să-şi strângă pumnii ridicaţi în sus.

— Ce caută muierea asta aci?! zise ea râzând încât i

se vedeau dinţii. Ghiţă, ce caută? Muierea ce caută? Ce vrei tu să faci din casa mea!?

El o lăsă din braţe şi rămase privind tulburat la dânsa, tulburat, dar rece ca sloiul de gheaţă.

— E oare cu putinţă!? zise el încet. Mintea mi se opreşte în loc. E vorba de oameni morţi, omorâţi în drum, de o femeie care a fost răpită de lângă copilul ei mort, e vorba de cele mai grozave lucruri, şi tu nu ai alt necaz pe lumea asta decât pe acela că eu am adus o slujnică la casă.

— Ce-mi pasă mie de alţii! răspunse ea. Mai mult amar n-a fost în viaţa lor întreagă decât este acum în sufletul meu: e mai grozav să trăieşti cum trăiesc eu decât a fi ucis în drum. Tu nu mă omori, Ghiţă: mă seci de viaţă, mă chinuieşti, îmi scoţi răsuflare cu răsuflare viaţa din mine, mă laşi să mă omor eu din mine.

— Lasă-mă dracului, nu mă mai hârşi şi tu – grăi soţul mutând un scaun din loc – că destule am eu pe capul meu…

— Dacă le ai, tu şi le faci singur, răspunse ea înrăutăţită. Hei! Ghiţă, să nu re bată pe l ine suspinele mele! Prea mă crezi tu pe mine proastă; însă nu sunt proastă, ci am slăbiciune de tine. Astă-noapte mă gândeam să-mi iau copiii şi să plec de aici, lăsându-te singur cu păcatele tale; ştiu că aşa ar trebui să fac, dar nu pot, iacă, nu pot, nu mă lasă inima, n-am putere şi sâmtcă, orice ai face, eu tot ţin la tine, câtă vreme nu trebuie să cred că-ţi cad ca o sarcină pe cap. Nu te mai ascunde de mine… Zici că l-au călcat pe arindaşul? Crezi tu că eu nu v-am auzit ieri vorbind de dânsul? Crezi tu că eu n-am înţeles cele ce s-au petrecut astă-noapte? Crezi tu că nu l-am văzut pe Lică întorcându-se în zori de zi de la Ineu?!

Ghiţă adunase peste zi mult venin şi multă mânie în sufletul său, şi acum tot acest venin, toată această mânie se aduna la un loc: el răsuflă o dată din greu, se dete un pas înapoi şi grăi încet:

— Ce vrei tu să zici, Ano?

— Ştii tu prea bine ce voiesc să zic! răspunse ea râzându-i în faţă. Tu cu Lică, voi, în înţelegere, l-aţi călcat

pe arindaşul, dar nu te teme, căci eu sunt prea ticăloasă ca să te pot da de gol.

— Adică şi tu! grăi Ghiţă înecat de mânie, apoi se apropie de dânsa, pas cu pas, precum paiangentul se apropie de musca prinsă în mreaja măiastră, o măsură cu ochii, îşi ridică amândouă mâinile asupra ei şi rămase câtva timp nemişcat şi gata de a se arunca la ea.

— Da – zise ea râzându-i încă o dată în faţă – omoară-mă, că eşti mai tare decât mine! Ai început o dată, urmează mai departe, mergi până în sfârşit!

El îşi încleşlă ghearele în umerii ei fragezi, o ţinu strânsă înaintea sa, apoi întrebă:

— Tu zici că eu m-am înţeles cu Lică pentru ca să-l calce pe arindaşul?

— Da! răspunse ea hotărâtă.

— Tu zici că astă-noapte eu l-am văzut pe Lică plecând, iară tu l-ai văzut întorcându-se?

— Da! răspunse iar Ana.

El îi scuipă o dată în faţă, apoi îşi luă mâinile de pe ea.

— Mi-e scârbă când mă gândesc că am o nevastă care poate să mai trăiască cu un om precum tu mă socoteşti pre mine, zise el, şi ieşi din casă cu amândouă mâinile în cap.

Iară Ana se lăsă pe patul de alături şi începu să plângă un plâns uşor şi alinător.

Pintea nu se făcuse degeaba jandarm: de câte ori era vorba să se pună pe urma făcătorilor de rele, el îşi schimba toată firea şi-l vedeai că se face neastâmpărat ca şi copoiul când simte mirosul ierbii de foc; cu atâta mai nerăbdător era astă dată, când cele petrecute îl priveau foarte de aproape. îi era ca şi când ar i-i pus prin întuneric mâna pe făcătorii de rele şi s-ar fi temând că-i scapă mai nainte de a se face lumină, ca să-i poată vedea.

Mai ales depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiţă îl scoase cu desăvârşire din sărite. Dac-ar fi găsit la Moara cu noroc, fie chiar în lada lui Ghiţă, ceva din lucrurile furate de la arindaşul, el tot ar mai fi stat la îndoială şi ar fi

zis că Ghiţă poate să fie năpăstuit; acum însă, când îl văzu depărtându-se, inima i se umplu de mânie, şi mânia îl orbeşte pe om. Nici acum însă mânia lui nu era pornită asupra lui Ghiţă, ci asupra lui Lică, deoarece numai Lică era de vină pentru cele petrecute.

Orbit, precum era, de mânie, Pintea nu putea să vadă copilul omorât fără ca să-şi zică: „Am să dovedesc că tu l-ai omorât, chiar şi dacă n-ar fi adevărat”. El nu-şi mai pierdu dar timpul, ci lăsând pe Laie la trăsura din drum, îşi dete seamă dacă puşca îi este bine încărcată şi plecă singur şi cu vinele încordate spre pădure.

Norii se răriseră şi luna plină, ieşind pe ici, pe colo în câmpul senin al cerului, arunca umbrele împletecite ale copacilor desfrunziţi, ca o mreajă nesfârşită, peste faţa pământului; ba chiar şi atunci când luna se ascundea în dosul norilor, noaptea era destul de luminată, pentru ca un om ca Pintea să poată vedea la depărtare de vreo sută de paşi împrejurul său. Îi era cu toate aceste greu să afle urma, deoarece pământul era acoperit cu frunzele căzute în curând, care foşneau în liniştea nopţii sub picioarele lui. Timp îndelungat el umbla dar mereu după bălţile ce-i scăpărau de departe sub razele lunii, după licurirea putregaiului pe la locurile mai umbroase şi aruncând din când în când, după obiceiul său, câte o înjurătură. Aflând apoi urma unuia dintre cai, el încordă cocoşul puştii, intră mai adânc în pădure, urcă până la culme şi începu să coboare spre valea cealaltă.

Era înspre miezul nopţii când el dete peste trupul înţepenit al unei femei tinere, îmbrăcate în negru. Ea nu era înjunghiată, nu gâtuită, nu împuşcată: se înăbuşise cu cârpa pe care i-o legaseră peste faţă, ca să-i astupe gura.

Pintea era om oţărit; e însă ceva tainic în trupul mort, şi în clipa când se lăsă în genunchi pentru ca să-l privească mai de aproape, îl trecu un simţământ de înduioşare. Mult nu putea să-l ţină acest simţământ; trebuia să se piardă în faţa părerii de bine pe care o simte tot omul când, după multă căutătură, află, în sfârşit, ceva. El pipăi dar trupul şi căută cu tot dinadinsul ca să vadă

dacă nu cumva ucigaşii au uitat ceva la faţa locului; apoi îşi potrivi chivără în cap, luă puşca, de curea, peste umăr şi ridică iute trupul de la pământ, ca şi când ar trebui să se teamă, ca nu cumva să-l peardă dacă va mai zăbovi.

Dar, voind să facă un pas înainte, el se simţi oprit în loc, se mai opinti o dată, în vreme ce simţi că-l furnică de-a lungul spinării şi că perii i se ridică în cap, apoi puterile îl părăsiră, scăpă trupul din braţe şi căzu cât era de lung peste el.

Călcase pe capătul biciului cu care hoţii legaseră mâinile femeii la spate şi pe care-l uitaseră în zăpăceala lor.

Singur în miez de noapte şi aruncat ca din senin peste un trup mort, Pintea nu putu să creadă decât că e Necuratul la mijloc şi nimic nu era mai aproape de mintea lui decât gândul să se ridice şi să o ia la fugă încotro îl duc picioarele. Dar ridicându-se pe jumătate şi privind îngrozit împrejurul său, el simţi că nu poate să lase trupul aici, îl cuprinse iar în braţe şi se depărtă cu paşi grabnici, ca şi când s-ar şti urmărit de cineva. Şi în adevăr, el era urmărit.

Laie, pe care-l lăsase singur, nu era omul pe care-l poţi pune să stea peste noapte de strajă la un mort. Puţin după plecarea lui Pintea, îl apucase urâtul. O trăsură părăsită la marginea drumului, bălţi de sânge, un copil mort cu totul aproape, aceste nu erau lucruri cu care oameni ca Laie se pot ţine de urât. Acum îi vedea parcă pe oamenii cu feţele acoperite ivindu-se pe la marginea pădurii, iar peste puţin copilul parcă începea să se mişte. Şi cu cât noaptea înainta, cu atât mai fioroasă îi părea faţa copilului, pe care, ce-i drept, nu o vedea, dar, după loc şi împrejurări, şi-o închipuia cu atât mai viu. În cele din urmă, el plecă spre Moara cu noroc, iuţindu-şi din ce în ce pasul. La depărtare de câteva sute de paşi, el începu să fugă. Vedea oarecum în dosul său cum copilul se ridică, se lungeşte, îşi întinde braţele ca să-l apuce şi porneşte cu paşi mari după el; şi cu cât fugea mai tare copilul, fără de a-şi schimba pasul, cu atât mai mult se apropia.

Când sosi fără de răsuflare la cârciumă, află pe cei

doi jandarmi stând la chibzuiri dacă e să-i meargă lui Pintea într-ajutor ori trebuie să rămână la cârciumă.

— Ce-i? Ce s-a întâmplat? întrebă unul dintre dânşii, când îl văzu pe Laie venind în fuga mare.

Ghiţă, care stătea rezemat de unul dintre stâlpii ceardacului, se întoarse spre Laie.

— Nu-i bine! răspunse acesta, Lăsându-se ameţit pe laiţă. Căprarul s-a dus în pădure ca să caute urma şi m-a lăsat pe mine singur, singur cu mortul.

— Şi de ce n-ai stat acolo? întrebă Ghiţă.

Laie simţi că are să mănânce bătaie dacă va spune adevărul.

— Ba bine că voi sta – răspunse el cam tulburat – să mă omoare oamenii cu feţele acoperite! Au venit – adaose apoi cu îndrăzneală – amândoi au voit să mă omoare.

Jandarmii nu mai aveau timp să se gândească dacă Laie spune ori nu adevărul; era destul că trăsura cu copilul mort a rămas singură în drum, pentru ca ei să se hotărască a pleca. Luă deci fiecare câte un cal de la Ghiţă şi plecară în săltate, lăsându-l pe Ghiţă răzemat de stâlpul ceardacului, cum îl găsise Laie.

Pe când Pintea înainta cu urma găsită mai adânc în pădure, ei se aflau la trăsură, iară pe când el atinsese culmea, unul dintre dânşii, lianţi, un neamţ cât un munte, îl căuta pe la marginea pădurii.

În acelaşi timp din valea cealaltă urcau la deal alţi doi oameni, care îşi duceau caii înşelaţi de căpăstru, înaintând cu băgare de seamă şi fără de zgomot pe o urmă ce le părea cunoscută.

Când Pintea îşi descărcă în cădere puşca, atât cei doi oameni, cât şi jandarmii rămaseră pe o clipă nemişcaţi, apoi oamenii se aruncară în şale, îşi traseră câte o cârpă vânătă peste faţă şi porniră cu hotărâre la deal; jandarmul rămas la trăsură plecă spre pădure, iară Hanţi o luă la fugă spre partea pădurii, la care se descărcase puşca.

Pintea trecuse culmea şi se afla la vreo mie de paşi de la locul unde găsise trupul femeii, când deodată auzi mai întâi două împuşcături, apoi o a treia şi peste puţin,

despre drum, o a patra, descărcată de către jandarmul rămas la trăsură şi plecat acum la deal.

— Unde sunteţi, măi Pinteo, măi! strigă el acum tare, încât răsună toată pădurea.

— Hoa-hop! Aţineţi-vă-ncoaa! răspunse Pintea şi, lăsând trupul mort la pământ, plecă spre partea la care se descărcaseră cele trei focuri, în vreme ce el îşi încărcă puşca şi striga mereu ca ieşit din fire: „Hoahop! hoa-hop! după mine, măi!”

Ieşind iar la culme, el auzi copitele cailor bătându-se de rădăcini şi scăpărând pe pietri, însă departe-n vale, până unde nu putea să-i bată puşca, încât de urmărire nici nu mai putea să fie vorba, deoarece, ajungând pârâul, călăreţii dădeau prin apă şi li se perdea urma.

Peste puţin el găsi pe Hanţi întins la pământ şi plin de sânge, însă nu mort. Plumbul intrase în preajma umărului drept; afară de aceasta, îi era înfipt un cuţit prin gât, înspre inimă.

Pintea avea slăbiciune de tovarăşii săi; însă cea dintâi pornire a lui fu să puie mâna pe cuţitul pe care hoţii, fie dinadins, fie din zăpăceală, îl lăsaseră, şi îşi sfâşia cămaşa, ca să şteargă şi să lege rănile lui.

Rănitul, slăbit de dureri şi de pierdere.de sânge, nu putu rosti decât cuvintele: „Căutaţi biciul, l-au uitat aici”, apoi îşi ridică mâna în care ţinea cârpa vânătă, pe care o smuncise de pe faţa celui ce-l înjunghiase, şi-şi pierdu simţirile.

Toate aceste se petrecură atât de iute şi într-un şir atât de neîngăduit, încât lui Pintea nici nu-i rămânea timp să se mai gândească la cele ce făcea, şi când se văzu, târziu după miezul nopţii, iar în drum, îi era parcă s-ar trezi din somn şi nici nu mai căuta să-şi dea bine seamă de starea lucrurilor. Simţea numai că l-a prins, în cele din urmă, l-a prins şi-l ţine strâns pe Lică. Biciul, un bici cu codiriştea de os împodobită cu verigi de argint şi cu ghintuleţe de aur, era al lui, îl văzuse chiar el în mai multe rânduri la dânsul… Apoi cuţitul, apoi Hanţi nu era mort şi putea să spuie pe cine a văzut când a rupt cârpa.

Dar, sosind înspre amurgul zilei la Ineu, Pintea începu a se dezmetici. Hanţi era mort şi nu mai putea să spuie nimic, iară jandarmii ce umblaseră să-i prindă pe Săilă şi pe Buză-Ruptă nu i-au găsit pe aceştia nicăieri, dar au aflat la casa lui Buză-Ruptă o parte din argintăria arindaşului, ascunsă sub streaşină, ba unii 336 din cei de faţă erau gata să jure c-au văzut un cuţit ca cel de la Pintea în mâinile lui Săilă. Nimeni nu se mai îndoia dar că oamenii care l-au rănit pe Hanţinu erau decât oamenii cu feţele acoperite care îl călcaseră pe arindaşul, adică Buză-Ruptă şi Săilă, ca unii ce plecaseră atunci seara la meu. Iară cât pentru bici, mai ales comisarul era de părere că Lică nu e dintre oamenii care îşi uită biciul, şi un bici ca al lui Lică poate să aibă şi alţii.

Pintea-şi puse mâinile în cap. Era de felul lui om care nu suferea niciun fel de împotrivire şi, mai ales acum, după zoala prin care trecuse, îi venea să ridice patul puştii şi să dea orbiş în toate părţile, ca să nu mai rămâie viu nimeni dintre cei ce-l apărau pe Lică.

— Cârciumarul de la Moara cu noroc a fugit, îi zise el comisarului; acu degeaba ne-am mai duce să facem cercetare la casa lui.

Comisarul puse numaidecât doi jandarmi pe drum, ca să-l aducă pe Ghiţă legat la meu, şi numai apoi ascultă pe căprarul mai departe.

Pe când acesta îi spunea cum a scos lucrurile la capăt, sosiră şi jandarmii, care umblaseră să-l prindă pe Lică, şi aduseră ştirea că el trebuie să fie chiar în meu, unde venise, precum se zicea, încă marţi dimineaţa, ca să aştepte pe o doamnă de la Arad, căreia avea să-i dea preţul unei turme vândute la târgul de la Zărand, unde-i întâlnise pe Săilă şi pe Buză-Ruptă.

Obosit şi înfierbântat, cum era, de-abia se mai ţinea pe picioare, Pintea-şi luă iar puşca şi plecă să-l caute şi să nu-i mai lase timp de răsuflare, şi, în adevăr, peste vreun ceas dete de el tocmai la marginea ineului, la casa prietenului său Acrişor, îl luă din pat, unde zăcea prins de friguri, şi se întoarse cu el la căzarmă.

Lică fusese de multe ori prins şi avea obiceiurile sale în asemenea împrejurări: el se dedea prins, fără ca să mai întrebe pentru ce; însă era ştiut că nu dă răspuns la niciun fel de întrebare decât înaintea judecătorului.

Pentru astă dată el se abătu de la obiceiul său.

La început era galben ca ceara şi abia îngâna cuvintele; însă pe când se întorceau la căzarmă era ziuă, oamenii umblau pe uliţă, şi faţă cu oamenii Lică până chiar şi-n 337

patul de moarte ar fi stat drept şi îndrăzneţ. În cele din urmă, el începu să-şi roadă mustaţa cu dinţii şi să zâmbească în el.

Pintea, care mergea cu puşca pe umăr în urma lui, îl urma cu privirea şi, cu cât îl vedea mai nepăsător, cu atât mai mult se îndârjea.

— Am auzit c-aţi găsit o trăsură şi-un copil mort la marginea drumului, grăi Lică într-un târziu; nu cumva crezi c-o poţi pune şi asta în socoteala mea??

— Nu ştiu! răspunse Pintea stăpânindu-se.

Depărtare de vreo cincizeci de paşi înaintea lor steteau trei oameni de vorbă la portiţă. Lică aruncă ochii la dânşii, apoi grăi cam încet:

— Când mi-oi vedea eu ceafa cu ochii, atunci să ştii că încep a crede în hărnicia voastră şi a mă teme de voi! Eu să fiu, măi, în locul tău, te dovedesc şi chiar dacă n-ai fi vinovat.

Pintea se opri în cale, răsuflă o dată din greu, privi mânios la el, dar nu grăi nimic.

— Ştiu eu ce vrei tu – zise apoi după ce trecură de oameni – să mă scoţi din răbdare, ca să mă dau de gol înaintea oamenilor; dar nu sunt eu omul pe care tu să-l poţi purta după placul tău.

— Apoi, dacă vreau – îi răspunse Lică – o şi fac, am şi făcut-o. Să te vezi tu pe tine însuţi, te-ai speria de ceea ce vezi. Parcă e să mă mănânci de viu.

Era Lică Sămădăul care grăia aceste cuvinte, vestitul sămădău, care acum trecea urmărit de un jandarm de-a lungul uliţei din Ineu, unde se făcuse în noaptea trecută o

călcare şi unde lumea era cuprinsă de spaimă: Lică ştia dar că e privit din toate părţile şi orice mişcare a lui e văzută de o mulţime de ochi.

— Adică ce-i!? zise el oprindu-se în cale şi tare, ca oamenii rămaşi în urma lor să-l poată auzi. Dacă voi fi vinovat, voi merge la spânzurătoare, dar acu mă lasă în pace şi nu mă cârâi; tu vezi că mă duc fără nicio împotrivire.

Pintea puse oarecum fără de voie mâna pe puşcă şi iar o luă, dar mişcarea lui nu le scăpă oamenilor ce steteau pe la portiţe, şi peste puţin ei începură să se adune din toate părţile spre dânşii.

— Vezi, că e făcută? grăi Lică iar încet; acum râde şi tu, cum râd eu. Şi să ştii că azi, nu mai departe, am să mă plimb cu ţigara în gură printre oamenii ăştia şi să râd de prostia voastră.

— Măi Lică, bagă de seamă că puşca-i încărcată şi, dacă-mi perd răbdarea, o perd de tot! îi zise Pintea.

Cu toată cumpătarea lui Pintea, câţiva oameni se luară după dânşii, iară unde se adună în asemenea împrejurări doi-trei inşi, peste puţin lumea se îngrămădeşte. Pe când ei sosiră la căzarmă, tot Ineul ştia că Pintea, căprarul, l-a prins pe Lică Sămădăul şi că era să-l împuşte pe drum, în mijlocul uliţei, şi vreo cincizeci de oameni doritori de a afla ceva despre cele petrecute veneau în urma lor. Pintea mergea drept înainte şi se făcea că nu vede şi nici nu aude nimic.

— Ce căutaţi aici? le zise oamenilor unul dintre jandarmii ce steteau la poarta cazărmii. Haide acasă.

— Apoi de! nu te mira – grăi Lică – oamenii vor şi ei să vadă mânia lui Pintea; era să mă împuşte pe drum; zice că are el să mă dovedească pe mine şi chiar dacă n-aş fi vinovat…

— Asta n-am zis-o – grăi Pintea – dar zic acum că, dacă n-ajungi tu acum în furci, nu mai e dreptate în lume.

— Aşa o fi! zise Lică, apoi se întoarse spre oamenii ce iar se îngrămădiseră spre dânşii. Măi – adăugă apoi – să meargă cineva dintre voi la domnul Vermeşy, la curte, şi

să-i spuie că ieri noapte i-au perit vreo 70 de porci din turmă şi că eu am fost prins şi nu pot umbla să-i caut.

Lică-i cunoştea bine pe oameni; nu unul, ci zece plecară deodată, fără ca să-şi dea seamă despre ceea ce fac, numai pentru ca să poată zice că şi ei au făcut ceva în nişte împrejurări ca aceste.

— Uite, cum se duc! zise el dar mulţumit, şi intră pe poartă.

Înaintea comisarului, Lică spuse că a văzut cuţitul la Săilă Boarul, şi când îi arătară biciul, el zise deşgheţat:

— E al meu. Se vede că l-aţi găsit la Moara cu noroc, de unde cred că aţi luat şi cuţitul.

Mai departe el nu voi să spuie nimic, ci ceru să i se dea voie să plece, fiindcă are treabă şi nu putea să-şi piardă vremea pe nimicuri. Şi era destul să înşire numele stăpânilor săi, pentru ca comisarul să simtă că nu va putea să-l ţină închis, căci Lică ştia să-şi aleagă stăpânii şi putea să şi-i aleagă după plac, deoarece nimeni nu ştia să păzească o turmă şi să o vândă atât de bine ca dânsul. Alegea dar tot oameni cu trecere, precum era Vermeşy, care, la nevoie, puteau să-i facă şi ei câte o treabă.

Domnul Vermeşy Arpad avea trei turme şi nu se mai îndoia că în timp de câteva zile le pierde pe toate trei dacă se răspândeşte ştirea că Lică a fost prins. Nu mai lipsea decât să afle că i-au şi perit cei şaptezeci de grăsuni din turmă şi să intre la comisar cu vorbele: „Pe răspunderea mea să-i dai drumul, ca să-mi caute porcii!”

Iară răspunderea lui Vermeşy mergea foarte departe, căci el era prieten cu judecătorii, din care unul avea şi el o turmă sub paza lui Lică, şi avea mare trecere la dl. fişpan, care putea să-l sufle pe comisar, ca să se trezească tocmai cale de trei poştii. Dacă Lică e vinovat ori nu, de asta nu prea era vorba: la urma urmelor, parcă toţi ucigaşii se pedepsesc!? Mai ales când oameni prea cumsecade au trebuinţă de dânşii…

Pe când dar jandarmii se întorceau cu Ghiţă la Ineu, Lică ieşea cu dl. Vermeşy pe poarta cazărmii, în fala lumii adunate aici.

— Nu-ţi face gânduri grele, îi zise el lui Ghiţă în treacăt. Lasă-te numai pe mine.

Ghiţă nu-i răspunse nimic, ci privi numai la el, ca omul pe care nu-l mai atinge nimic. Plecase de acasă fără de a fi grăit vreun cuvânt cu Ana ori cu bătrâna, fără de a-şi fi pus gospodăria la cale şi fără de a fi aruncat măcar o privire la copiii săi: nu-i mai păsa de nimic, de nimic nu mai voia să ştie.

Iară Pintea era obosit şi se duse să se culce, lăsând să mai caute şi alţii urma făcătorilor de rele.

Vineri după Sfântul Dumitru se ţinu judecata.

Răuţ şi Acrişor fuseseră prinşi chiar în ziua când îl aduseseră pe Ghiţă la Ineu, Acrişor acasă la el, iară Răuţ în pădurea de la Şicula, unde se afla turmele. Tot în acea zi jandarmii au mai prins încă vreo şase alţi oameni bănuiţi şi au găsit cei trei cai lăsaţi de pripas în hotarul Fundurenilor; însă urma celor două slugi, feciorul şi vizitiul, era pierdută, încât nu se ştia dacă au fugit ori au fost ucişi şi îngropaţi la loc bine ascuns, ceea ce, după sângele aflat pe capra trăsurii şi după bălţile de sânge de lângă trăsură, părea mai de crezut. Pe Buză-Ruptă şi pe Săilă Boarul nu-i putură prinde decât treizeci şi şase de ceasuri în urmă, la Salonta, cale de vreo două postii înspre Oradea-Mare, şi nici nu se mai întoarseră cu ei la Ineu, ci-i duseră drept la Oradea-Mare, unde aveau să fie judecaţi şi unde se aflau şi ceilalţi, afară de Lică, pe care judecătorul îl ascultase mai nainte decât pe toţi ceilalţi şi-l lăsase iar să-şi caute de trebile stăpânilor.

Încă pe când se urmau cercetările, Ana veni la Oradea-Mare cu popa, vărul lui Ghiţă, aducând, după sfaturile bătrânei, şi bani cu dânsa, căci banul, zicea bătrâna, drege toate lucrurile; dar nu i se dădu voie să-şi vadă soţul. Plecând acu de a doua oară, pentru ziua de judecată, la Oradea-Mare, ea era cu atât mai perită cu cât o mai mustra şi gândul că n-a făcut nimic spre a uşura soarta soţului său, pe care, după cele aflate în urmă, începuse a-l crede nevinovat.

— Nu te tulbura fără de vreme, fata mea, îi zise

bătrâna, liniştită ca totdeauna. Aşteaptă să vezi, pentru că nu ştii dacă în ziua când se va întâmpla – Doamne fereşte! – lucrul de care te temi, el îţi va părea atât de grozav cum îl vezi acum în închipuirea La: aşteaptă să vezi, şi dacă durerea-ţi va fi adevărată, plângi trei zile de-a rândul, apoi zi: „Tu, Doamne, ai voit aşa!”, te şterge la ochi, caută-ţi un alt izvor de mângâiere şi mergi cu el mai departe, căci viaţa e scurtă şi n-ai timp să te opreşti mai mult în cale.

Aşa vorbea bătrâna, fiindcă era bătrână; Ana însă era tânără şi nu îndrăznea să privească în viitorul îndoios şi parcă nesfârşit de lung, iară când ochii o furau, ei i se umpleau de lacrămi.

Dar Ana nu era dintre oamenii în mintea cărora gândurile grele se pot încuiba. Încetul cu încetul, ea se mângâia cu gândul că Ghiţă nu se poate să fie vinovat, şi numai când se văzu în mijlocul lumii ce se adunase la judecată simţi iar greutatea pe inima ei.

Cel dintâi adus înaintea judecătorilor fu şi astă dată tot Lică, omul înalt şi uscăţiv, care totdeauna ştia să tragă asupră-şi privirile altora.

Ana se făcu albă ca varul când îl văzu intrând, şi ochii ei mari rămaseră, ca odinioară, aţintiţi la faţa lui aspră şi nemişcată. De la acest om atârna soarta lui Ghiţă, căci dacă el scăpa, nici Ghiţă nu putea să fie osândit: ea urmă deci cu încordată luare-aminte, şi inima i se încălzea la fiecare cuvânt rostit de dânsul.

Lică se ştia sprijinit de stăpânii săi, dintre care unii erau pătrunşi de nevinovăţia lui, iară alţii, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mână, deşi poate că-l bănuiau; cu toate aceste, el ştia de ce e vorba, atlase că mai mulţi dintre judecători îl bănuiesc şi aşa îşi dete răspunsurile scurt şi desluşit, neabătându-se întru nimic de la mărturisirile ce făcuse pe când fusese luat pentru întâia oară la cercetare. Se bizuia Lică pe cât se bizuia pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţenie.

Înainte de toate el spuse că nu ţine minte să fi vorbit la Moara cu noroc despre arândaş şi despre slujnică, ori ca

Săilă să fi plecat cu Buză-Ruptă drept la Ineu, iară când i se citiră mărturisirile celorlalţi, el răspunse scurt: „Se poate, dar eu nu-mi aduc aminte”.

În urmă el tăgădui că Răuţ ar fi venit în noaptea aceea cu o muiere la el, zicând că n-a venit decât să-i spună c-a perit o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că birtaşul şi sluga lui trebuie să se fi înşelat când au văzut şi o femeie.

Ana începu să răsufle mai uşor. Adică, atunci noaptea, s-a dus Lică să-şi caute de turmă.

Judecătorii erau însă de altă părere. Era dovedit cu destule mărturii ceea ce Lică tăgăduia; ei socoteau dar că el dinadins nu-şi aducea aminte de nimic din cele ce pot să întărească bănuiala căzută asupra lui Buză-Ruptă şi a lui Săilă, pentru că era înţeles cu dânşii. Iară cât pentru muiere, el tăgăduia, pentru ca să nu fie silit a o numi, lucru pentru care mulţi dintre cei de faţă îl lăudau, aşa, în taină.

Judecătorii fură întăriţi în această părere a lor.

Întrebat dacă nu bănuieşte că birtaşul de la Moara cu noroc era înţeles cu Săilă şi cu Buză-Ruptă, Lică răspunse că nu crede că aceştia să fi fost oamenii cu feţele acoperite ce l-au călcat pe arândaş şi au săvârşit în ziua următoare faptele din drumul de ţară, ci că argintăria arindaşului a fost ascunsă de cineva la casa lui Buză-Ruptă, poate de vreun om a lui Pintea, care le este vrăjmaş.

Când îi arătară, în sfârşit, cuţitul şi biciul, Lică dete din umăr, ca şi când nu s-ar simţi de loc atins, şi zise că la aceste nu poate să răspundă nimic, ci aşteaptă ca lucrul să se desluşească din mărturisirile celorlalţi bănuiţi.

Răuţ, Acrişor şi alţi martori şi bănuiţi, care fuseseră luaţi la cercetare în urma lui Lică, întăriră prin mărturisirile lor parte cele spuse de Lică, parte cele mărturisite de Marţi înaintea comisarului, astfel că, pe când Pintea veni la rând, atât în mintea judecătorilor, cât şi a oamenilor ce se aflau de faţă, Buză-Ruptă şi Săilă păreau ca dovediţi de a fi săvârşit faptele rele, iară Lică şi Ghiţă tare bănuiţi de a fi stătut în înţelegere cu dânşii.

Când Pintea intră, apărătorul lui Lică se ridică şi

spuse că nu poate primi această mărturie, arătând în puţine cuvinte cele petrecute pe când Pintea îl ducea pe Lică la căzarmă şi cerând să fie ascultaţi martorii pe care îi adusese în această privinţă.

— Eu îl primesc! grăi Lică deşgheţat.

Pintea-şi potrivise de mult şi de multe ori vorbele, dar cele spuse de apărătorul lui Lică, sângele rece al lui Lică şi feţele neîncrezătoare ale câtorva dintre judecători îl scoaseră din sărite şi acum nu mai ştia ce să zică. Spre marea mirare a celor de faţă, el spunea din cuvânt în cuvânt ceea ce spusese şi Lică, anume, că nu-i crede pe Buză-Ruptă şi pe Săilă vinovaţi, că argintăria arândaşului a fost ascunsă de alţii la casa lui Buză-Ruptă, că cuţitul lui Săilă a fost lăsat dinadins în trupul lui Hanţi, că Răuţ nu a venit atunci noaptea cu o muiere la Moara cu noroc, ci singur ori cu vreun alt tovarăş al său, iară Lică îi râdea în faţă, şi cum îl vedea pe Lică râzând, îşi pierdea tot mai mult cumpătul şi vorbea tot mai aprins, încât se făcu în cele din urmă de râsulţlumii adunate la judecată. Atunci tăcu şi începu să-şi şteargă sudorile reci de pe frunte.

Cu toate aceste, lumea rămase cam nedumerită şi cei mai chibzuiţi dintre judecători puseră oarecare temei pe cuvintele lui.

Acu intră însă Buză-Ruptă şi, puţin în urma lui, Săilă Boarul, şi aceştia deteră cercetărilor cu totul altă faţă.

Amândoi erau oameni ştiuţi ca făcători de rele, bănuiţi şi chiar pedepsiţi în mai multerânduri, iară astă dată le venea cu atât mai greu să se apere cu cât nu îşi puteau sprijini spusele prin nicio mărturie şi erau prigoniţi de către toţi aceia care-şi dădeau silinţa să-l scape pe Lică.

Buză-Ruptă, un om înalt, grăsuliu şi slut, de-ţi era silă să te uiţi la el, tăgădui că a plecat atunci seara la Ineu şi spuse că până marţi la amiazăzi a petrecut cu Răuţ şi cu Săilă pe la turme, iară mai departe cu Săilă, cu care dimpreună s-a dus la Salonta.

— V-a mai văzut cineva în tot timpul acesta? întrebă unul dintre judecători.

— Nimeni, răspunse bănuitul.

— Cum aţi umblat aşa de nimeni nu v-a văzut? De ce vă ascundeaţi?

— Nu ne-am ascuns, dar din întâmplare nu ne-am întâlnit cu nimeni.

— Binel urmă judecătorul. Eu însă nu prea înţeleg un lucru. Răuţ a plecat spre Fundureni, iară nu spre Ineu.

— Luasem înţelegere să ne întâlnim dincolo de de-ai şi să mergem mai departe împreună.

— De ce asta?

Buză-Ruptă stete un timp nehotărât.

— Ca să nu ştie Lică Sămădăul că ne ducem împreună, fiindcă Lică ne este vrăjmaş şi s-ar fi mâniat pe Răuţ dac-ar fi aflat că umblă cu noi.

Răuţ dovedea însă cu patru mărturii că a fost luni noaptea la Moara cu noroc, iară marţi pe la prânz la Şicula, dovedea că Buză-Ruptă spune un neadevăr şi că vrea să-l năpăstuiască.

Săilă, intrând, văzu pe Buză-Ruptă frânt, simţi că treaba le stă rău şi-şi schimbă în burguiala sa mărturisirea ce făcuse mai nainte.

El spuse, în deosebire de tovarăşul său, că s-au înţeles cu Răuţ ca să fure o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că în urmă s-au dus prin ascuns la Salonta, ca să afle un cumpărător. Această mărturisire însă, care mai nainte ar fi putut să schimbe părerea judecătorilor, acum îi făcea pe cei mai mulţi să râdă.

Astfel, din mărturisirile lui Buză-Ruptă şi din ale lui Săilă nu ieşea decât un lucru: că ei sunt vrăjmaşi ai lui Lică, întocmai ca Pintea, şi că nu puteau să fi săvârşit fapta în înţelegere cu dânsul, lucru pe care apărătorul lui Lică îl puse cu vorbe bine potrivite în vederea judecătorilor, arătând cum Lică li s-a făcut apărător numai pentru ca să nu pară a-şi răzbuna de dânşii, acum când se aflau în strâmtorare, deşi putea să ştie că numai ei au putut să-i lase biciul la trupul iubitei sale stăpâne.

Şi în adevăr, din două una: ori biciul lui Lică, ori cuţitul lui Săilă trebuia să fie urmă lăsată dinadins la faţa locului, pentru ca să-i ducă pe urmăritori pe o cale greşită,

fiindcă despre o înţelegere între Buză-Ruptă, Săilă şi Lică acum nu mai putea să fie vorba. Lică însă, deşi ar fi putut săvârşi faptele petrecute în drumul de ţară şi în pădure, nu putea să fie unul dintre oamenii cu feţe acoperite care îl călcaseră pe arândaşul, fiindcă în timpul când s-a petrecut această faptă, el, după mărturisirea mai multora, se afla la Moara cu noroc. Ce-i drept, Pintea bănuia că el n-a stat toată noaptea la Moara cu noroc şi mărturiile erau cam îndoioase, tot dameni care puteau să fie bănuiţi de tovărăşie cu Lică; singurul razăm de bănuială asupra lui Lică erau mărturisirile, cu totul îndoioase, pe care le făcuse cârciumarul asupra timpului la care sosise şi plecase acel om ce venise cu muierea la Lică: de aceea îl puseră pe Ghiţă la urmă şi acum aşteptau cu toţii hotărârea de la mărturisirile lui.

Înalt, lat în umeri, cu ochiul limpede şi cu faţa nemişcată, Ghiţă se opri în mijlocul lumii.

Înaintea lui erau doi oameni nevinovaţi, care aveau să sufere osânda grea; era pătruns de nevinovăţia lor, dar acum nu mai putea să o dovedească, deşi era gata s-o apere chiar cu primejdia de a trece drept părtaş la vina lor: ochii lui se opriră asupra lor ca şi când ar voi să le zică: „Nu vă temeţi, căci ştiu eu un lucru prin care pot să vă scap cel puţin deocamdată”.

Ana suspină o dată din greu, apoi rămase încremenită. Nu mai era el, omul puternic şi plin de viaţă: în câteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară; în câteva zile peliţa obrajilor i se încreţise şi perii capului îi dăduseră în cărunţială.

Cuprins de o durere sfâşietoare, el se întoarse oarecum fără de veste spre partea la care auzise suspinul şi, aflând cu ochii pe Ana, îşi ridicămâna, o trase încet peste fruntea sa uscată şi se întoarse iar drept spre Lică, omul care nu-şi pierdea niciodată liniştea.

Într-o clipă el îşi simţi toată firea prefăcută. Nu o văzuse de mult, şi acum când o vedea aşa de perită, cum era, se adună deodată în sufletul lui toată dragostea pe care o simţise din clipa când o văzuse pentru întâiaşi dată,

toată dorinţa de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viaţă a omului pătruns de iubire, şi tot ce plănuise în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare se zădărnici în clipa când faţa Anei se ivi în ochii lui.

El nu putea să se pună în primejdie de dragul altora, căci avea nevastă şi copii, iară pe Lică îl poţi speria cu o vorbă, dar nu-l poţi stârpi, fiindcă el nu e om singur, ci un întreg rând de oameni, din care unii se răzbună pe alţii.

Din cuvânt în cuvânt, Ghiţă mărturisi dar tot ceea ce mărturisise înaintea comisarului, cu deosebirea numai că el stărui să rămâie scris că nu-i crede vinovaţi pe Buză-Ruptă şi pe Săilă. Iară când i se puse întrebarea hotărâtoare, dacă poate jura că Lică a stat atunci toată noaptea la Moara cu noroc, el răspunse:

„Nu pot să jur că n-a plecat în noaptea aceea, fiindcă n-am stat mereu lângă dânsul; jur însă că l-am ştiut toată noaptea la cârciumă”.

Cercetarea era încheiată şi peste câtva timp judecătorii rostiră judecata: Lică se află nevinovat; Ghiţă, ale cărui purtări dăduseră loc la bănuieli, scăpă în lipsă de destule dovezi, iară Buză-Ruptă şi Săilă Boarul fură osândiţi pe viaţă.

Unul câte unul – judecători, osândiţi, bănuiţi, mărturii şi oameni adunaţi, toţi se depărtară; numai Ghiţă stătea mereu cu ochii ţintiţi la pământ, în luptă cu el însuşi, cu dorinţa de a-i grăi Anei un cuvânt şi cu durerea de a o vedea aşa de perită cum era. Apoi, când lumea se rări, el se întoarse spre dânsa, ochii i se împăingeniră şi faţa i se umplu de lacrămi.

— Iartă-mă, Ano! îi zise el. Iartă-mă cel puţin tu, căci eu n-am să mă iert cât voi trăi pe faţa pământului. Ai avut tată om de frunte; ai neamuri oameni de treabă şi ai ajuns să-ţi vezi bărbatul înaintea judecătorilor. Şi n-am păcătuit nimic, Ano, dar cerul m-a lovit cu orbie şi n-am voit să cred şi să înţeleg când mi-ai arătat calea cea bună.

— Lasă, Ghiţă, că trece şi asta… grăi nevasta, împăcată cu ea însăşi.

XII

— Nu te mâhni, dragul meu, grăi bătrâna adânc mişcată. Mă uit la faţa ta, mă uit la părul tău, şi nu mai întreb ce s-a întâmplat: văd eu c-a fost mare nenorocirea prin care ai trecut. Nu-mi spune nimic: mă tem ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea mică şi să-ţi fac o nedreptate, căci ea este aşa de mare cum o simţi tu. Dar zic să nu te mâhneşti: e norocit omul care a trecut prin o mare nenorocire, căci a scăpat de multe necazuri mici, care mistuie mai rău decât durerea.

Ghiţă luă pe unul dintre copii şi-l sărută.

— Sărmanilor mei copii – zise el – voi nu mai aveţi, cum avuseseră părinţii voştri, un tată om cinstit.

— Lasă, Ghiţă, grăi Ana; noi şi toţi oamenii buni care te cunosc te ştim cine eşti şi ne mustrăm pentru gândurile rele ce ne vom fi făcut despre tine.

— Nu asta e cinstea, întâmpină soţul. Cinstit nu e decât omul care a astupat gurile rele, pre care nimeni nu-l poate grăi de rău fără de a se da de ruşine; cinstea e sila pe care le-o faci oamenilor răi de a te socoti om între oameni. Eu nu mai pot sili pe nimeni să nu le zică copiilor ăstora: „Tatăl vostru e un ticălos!”

— Aşa e, răspunse bătrâna; multe trebuie să faci de dragul lumii, fiindcă e mare nenorocire când te strici cu ea. Dar ce să-i faci? e aşa o dată şi nu altfel. Dacă te-ai stricat cu lumea, nu te mai găti de sărbătoare, ci stăi acasă şi te pune să-ţi torci din fuiorul tău o cămaşă curată.

— Da, dacă eşti muiere!

— Muiere sau bărbat: om cuminte să fii!

— Om cuminte?! Hei! mult venin am adunat cu, şi mă credeam om cuminte, dar tot numai în mine l-am deşertat.

— Da, mulţumită lui Dumnezeu că l-ai deşertat, grăi bătrâna.

Şi bătrâna avea dreptate: Ghiţă trecuse în adevăr printr-un fel de prefacere…

Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor şi mai mulţumit cu lumea în mijlocul căreia se afla. Odinioară el credea că omul poate să facă şi să desfacă; acum simţea că toate vin cu întâmplarea şi se mulţumea cu puţinul bine de care

avuse parte. Astfel, îi părea bine când o vedea veselă pe Ana, care se bucura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt şi mai rău.

Apoi omul îşi caută, la amărăciune, el însuşi mângâierea. Încetul cu încetul, Ghiţă îşi puse tare şi tot mai tare de gând că mai stăpân' la primăvară la Moara cu noroc, apoi îşi adună toată averea, îşi ia nevasta şi copiii şi se duce departe, unde nu-l cunoaşte nimeni, în fundul Banatului ori chiar în Ţară. „Şi – îşi zicea el – nu este cu putinţă ca purtările bune să nu străbată cu vremea". Astfel, îşi dădea silinţa să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca şi când nu ar fi fost, şi să se piardă într-un viitor mai bun, pe care şi-l închipuia adeseori ca-n aievea.

În puţinele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gândul să ucidă pe omul care-l pierduse şi nu o dată simţea în el că e prea slab spre a se stăpâni să nu-l ucidă, ci să-l omoare încetul cu încetul şi să-l ducă, precum ar fi dorit, de jumătate sfârşit, la spânzurători; acum parcă-i venea să-şi zică: „Dar ce-mi pasă!? cele făcute tot nu se mai pot desface".

„Lasă-l, săracul, cu păcatele lui", zise el când îl văzu iar pe Lică Sămădăul, care veni câteva zile în urmă la Moara cu noroc. Iară Ana îl primi cu inima deschisă pe omul care vorbise atât de frumos în faţa judecătorilor şi prin a cărui cuminţie scăpase soţu-său de primejdia în care se afla.

După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică îşi desfăcu şerparul de la brâu, plin de bani, şi-l deşertă pe masă.

Ghiţă, cuprins de o pornire pătimaşă, privi aspru în faţa lui.

— De care sunt ăştia? întrebă el apăsând asupra vorbelor. De ai ovreului ori de ai domnişoarei?

El credea că Lică se va cutremura în auzul acestor cuvinte; rămase dar ruşinat când acesta îi râse în faţă şi răspunse:

— Şi de unii, şi de alţii; ca hoţ m-am împrumutat şi tot ca hoţ trebuie să şi plătesc.

— Şi dacă mă prinde cineva cu ei?

— Cine să te prindă? banii sunt bani şi tu eşti cârciumar: vin la tine fel de fel de oameni şi tu iei ce-ţi dă fiecare.

— Şi dacă te-aş da eu de gol?

— De asta nu mă tem, răspunse Lică.

Ghiţă se ridică, scoase saltarul mesei, trase banii în el şi iar îl închise.

— Vezi, acum eşti om cuminte, grăi Lică. De ce folos ţi-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceea ce poate că nici el nu dorea să-i spui. Peste mintea mea tot nu trece niciunul cu mintea lui, nici tu, nici altul. Lasă-i, şadă la răcoare, dacă sunt proşti. Credeau, proştii, că eu îmi pun credinţa în nişte oameni pe care nu-i ţin destul de strâns legaţi şi că mă vor păgubi pe mine, dacă se vor duce cu Răuţ, ca să ia vreo sută de porci din turma mea: acum n-or să mai ia niciunul.

Ghiţă suspină o dată. Era uimit de acest om atât de ager în răutatea sa şi se simţea uşurat când află că în nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.

— Dar cu femeia aceea ce-ai avut? întrebă el.

— Ceea ce am cu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o că are slăbiciune de aur şi de pietre scumpe şi am pus-o să vândă, ceea ce putea să facă fără de a cădea la bănuială. Dar muierea tot muiere rămâne: era să mă dea de gol, căci n-a avut inima să vândă un lanţ, care-i plăcea, precum se vede, afară din seamăn.

— Şi pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiţă îngrozit. Tu nu eşti om, Lică, ci diavol!

— O simţi acum?! grăi sămădăul mulţumit. Ar fi trebuit să o simţi mai demult şi să înţelegi că eu atât de mult mă tem de cearta legilor, încât frica îmi deschide minţile şi-mi luminează calea pe care umblu. E nebun acela care-mi zice, ca tine, că are să mă ducă la furci, pentru că mă face să bag mai bine de seamă. Înţelegi tu acum că acela care ţine cu mine nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să stea mereu cuprins de îngrijire, pentru că, de ar fi mai nevinovat decât copilul de trei zile, tot îi frâng în cele din urmă gâtul. Tu

eşti om cinstit, Ghiţă, şi am făcut din tine om vinovat; acum pot să merg lesne şi mai departe şi să te duc eu la furcile cu care mă sperii tu pe mine.

— Pentru e, Lică!? pentru ce? strigă cârciumarul, cuprins de spaimă.

— Nu zic că te duc, răspunse Lică domol; acu nu-mi vine la socoteală; am trebuinţă de un om ca tine. Zic numai că te pot duce dacă-mi stai în cale.

— Plec mâne de aici, şi-mi dă pace.

— Acii nu te ias să pleci; ai stat până acum din încăpăţânare; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba: acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn; acu vreau să stai aici!

— Ce vrei cu mine?

— Ce vreau? grăi Lică râzând. Ghiţă! mulţi oameni au perit la cârciuma asta şi li s-a găsit urma cale de două postii de aici. De când eşti tu aici, n-a murit încă niciunul. Mă înţelegi?

Ghiţă se ridică şi-l privi cu dispreţ.

— Şi câtă vreme stau eu aici, n-are să moară niciunul, afară poate de mine! zise el hotărât.

Lică iar se rânji la el.

— Vorbeşti ca fetele mari mai nainte de a fi gustat dulceaţa păcatului, zise apoi aşezat. Poate că şi eu am vorbit odată aşa, nu ţin minte. Ştiu numai că mă aflam în strâmtorare când am ucis pe cel dintâi om; îmi periseră nişte porci din turmă şi-mi era ruşine să spui c-au perit şi n-aveam bani să cumpăr alţii în locul lor. Apoi am ucis pe al doilea, ca să mă mingii de mustrările ce-mi făceam pentru cel dintâi. Acum sângele cald e un fel de boală, care mă apucă din când în când, pentru că tu nu ştii încă, urmă el mai cu avânt, cum îţi fierbe şi clocoteşte tot sângele când te hotărăşti o dată să pui un lucru la cale, şi ce grozavă e plăcerea de a-l lovi pe omul care te supără, de a-l lovi tare, ca să-l sfărâmi, când te-a atins c-o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit şi înmiit. Aduni mereu venin şi ură şi mânie oarbă, şi când ai adunat destulă, atunci verşi cu prisos, şi nu prea mult îţi pasă asupra cui, numai om să

fie. fu eşti om, Ghiţă, om cu multă ură în sufletul tău, şi eşti om cu minte: dacă te-aş avea tovarăş pe tine, aş râde şi de dracul şi de mumă-sa. Mă simt chiar eu mai vrednic când mă ştiu alături cu un om ca tine.

— Îţi sunt tovarăş! grăi Ghiţă hotărât şi rece.

— Nu te primesc! răspunse Lică tot atât de hotărât şi de rece. Pe om nu-l stăpâneşti decât cu păcatele lui, şi tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe faţă, caută-i slăbiciunea, fă-l să şi-o deie de gol şi faci cu el ce vrei, căci unul se mânie, altul se ruşinează, al treilea se zăpăceşte, dar nu e niciunul care nu-şi pierde bunul cumpăt şi mintea întreagă. E însă o slăbiciune de care mă tem, fiindcă nu ştii niciodată cum s-o apuci; e azi mai mare, mâne mai mică, şi când ai crede c-ai nimerit-o, dai greş: de oamenii cari au asemenea slăbiciune mă feresc, căci ei te dau de gol când lumea ţi-e mai dragă. Am păţit-o odată cu Pintea: n-o mai pat şi cu tine.

— Ce fel de slăbiciune? întrebă Ghiţă cam cu jumătate de gură.

— De femei, ba chiar mai rea decât aceasta, de o singură femeie.

Ghiţă nu-i răspunse nimic, dar după ce Lică se depărtă, el îşi ridică amândouă mâinile asupra lui şi grăi pătruns de un singur gând: „Te crezi tu mai rău decât mine!? Să vedem! Te duc la spânzurătoare chiar dac-ar trebui să merg şi eu de hăţ cu tine”.

XIII

Banii primiţi de la Lică erau pe masă, şi Ghiţă stetea singur şi cu uşa închisă înaintea lor, cercetând cu încordată luare aminte fiecare bucată, ca să vadă dacă nu află vreun semn pe vreuna din ele.

Era hârtie, argint şi aramă, însă hârtiile, afară de două bucăţi mai mari şi de una mică, erau nouă-nouţe, cam mototolite, dar încă neîmpăturate. Pe una din hârtiile mari era o pată mare de cerneală, iară dintr-una mai mică lipsea o bucată; dar acestea nu puteau să fie semne.

Ghiţă privi câtva timp dezamăgit la bani; cu toate

acestea, i i părea bine, căci la urma urmelor el avea drept la o parte din aceşti bani, muncise pentru ei, îi câştigase para cu para şi i-ar fi părut rău dac-ar fi trebuit să-i dea judecătorului, ceea ce era hotărât să facă cu banii ce-ar fi având vreun semn.

După ce trase iar banii în saltarul mesei, el se plimbă câtva timp prin casă. îi era ca şi când ar fi furând oarecum acei bani şi se întreba mereu cuprins de îngrijare dacă nu cumva îşi pune el însuşi o cursă, ţiindu-i la dânsul. Ar fi voit să-i ia şi să-i arunce pe fereastră; însă el nu putea, se gândea cât trebuie să muncească un om ca dânsul pentru ca să adune atâta la un loc, şi nu-l lăsa inima să-i dea din mână.

A treia zi era sâmbătă; ziua în care se numărau banii şi când trebuiau să fie toţi de faţă, un obicei bun, rămas încă din vremile bune, şi mai ales obiceiul de care Ghiţă nu s-ar fi putut lepăda niciodată.

Încă de la început Ana era nedumerită. îi părea că sunt prea mulţi bani de astă dată şi nu putea să depărteze de la sine gândul că hârtiile nouă-nouţe au venit de la unul şi acelaşi om.

Iară bătrâna se bucura că săptămâna aceasta a fost aşa de bună.

— E bună aceasta? întrebă ea când văzu hârtia din care lipsea o bucăţică.

— Să-mi dea Dumnezeu tot de aceste! grăi Ghiţă numărând mai departe.

Ana privi la hârtie cu tot dinadinsul şi sângele îi peri din obraji; dar ea nu grăi nimic, deoarece era şi bătrâna de faţă.

În urmă voi să-i grăiască lui Ghiţă, dar nu putea. îl bănuise o dată şi se temea să-l mai bănuiască. Aşa e! dar gândul rău, încuibat o dată în mintea ei, nu o mai lăsa să-şi vie în fire, se temea, ea singură nu ştia de ce, şi mai ales seara, după ce Ghiţă şi bătrâna adormiră, capul începu a i se înfierbânta.

„Trebuie să aflu adevărul, de dragul copiilor mei, dacă nu de alta!” zise ea hotărâtă, apoi se dete jos din pat,

căută cheile, deschise tiptil, ca o hoaţă, lada şi scoase teancul de hârtii. Apoi se duse în odaia de lângă birt, făcu lumină, încuie uşa, desfăcu cu mâna tremurătoare teancul şi începu să cerceteze hârtiile.

— Asta e! grăi punând la o parte hârtia din care lipsea o bucăţică. Jur pe sfânta cruce că am văzut-o în mâinile ei!

Ea cercetă apoi hârtiile noi, pe care le bănuise din început.

Una dintre ele parcă era împunsă cu acul tocmai la mijloc, şi, cercetând mai departe, ea află cincizeci şi trei de bucăţi, care erau astfel împunse, ca şi când ar fi fost trase pe o sârmă subţire.

Ea puse hârtiile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soţu-său şi-l deşteptă din somn.

— Ce-i?! Ce s-a întâmplat? întrebă el speriat.

— Vino cu mine! îi zise ea.

El se ridică cu grăbire şi plecă burguit în urma ei.

— De unde ai tu banii ăştia? întrebă ea, arătând la hârtiile de pe masă.

Ghiţă tresări, cuprins de spaima ucigaşulni prins asupra faptei.

— Mai ştiu şi eu?! răspunse el. De la drumeţi.

— Ghiţă! îi zise ea. Nu te juca cu dracul! Banii ăştia, câţi sunt aici, toţi i-ai primit de la un singur om. Hârtia asta, din care lipseşte o bucată, a fost o dată în mâna mea: i-am dat-o femeii pe care o ştii şi tu, în ziua când a fost ucisă, iară aceste cincizeci şi trei de bucăţi sunt însemnate cu acelaşi semn, şi tot aşa trebuie să vie de la unul şi acelaşi om, şi anume, de la ea, căci la ea am văzut bani noi ca şi aceştia. Din două una: ori tu eşti amestecat în trebile aceste, şi atunci nu e bine, ori nu eşti amestecat şi nu ştii să te fereşti de oamenii răi, şi atunci iar nu e bine. Dacă-i aşa, apoi pune chiar acum caii la trăsură, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.

Ea rămase cam zăpăcită când văzu că el, în loc de a se tulbura, o priveşte cu dragoste şi bucurie.

— Copiii aceia sunt şi ai mei, zise el; lasă-i numai, că

e grija mea de dânşii. Care va să zică, sunt însemnate hârtiile? Şi eu am căutat semn pe ele, dar n-am găsit niciunul. Ce fel de semn e acela?

— Iată, răspunse Ana mai domoală, puind hârtiile în faţa luminii; vezi împunsătura aceasta?

— O văd acum! o văd prea bine şi-l ţin mânie pe omul de la care le-am primit. E un om – urmă el peste puţin cam în silă – pe care nu-l cunoşti, dar ai să-l cunoşti într-o zi.

Grăind aceste, el se apropie de dânsa, îi luă capul între mini şi o sărută mai de multe ori pe frunte.

— Să nu-ţi faci gânduri rele – zise el iar – şi să nu te miri dacă mă vei vedea câteodată cam schimbat la fire: eu trebuie să scot la capăt un lucru greu. Acum mă duc, chiar acum, ca să fiu mine dimineaţă aici, aşa ca nimeni să nu ştie c-am fost dus peste noapte. M-ai înţeles? Du-te şi te culcă şi fă ca şi când n-ai şti nimic.

— Dar unde te duci? îl întrebă ea îngrijată.

— Am să-ţi spui, răspunse el, apoi strânse hârtiile şi plecă.

Peste puţin el călărea în treapăt mare de-a lungul drumului de ţară spre Ineu, iară pe la miezul nopţii îl aştepta într-una din odăile mai retrase ale cazărmii pe Pintea, care se dusese cu banii la arindaşul.

— Puţină treabă – grăi Pintea – dar tot e ceva. Ar trebui să ai mărturii că ai primit banii de la el; însă Lică e om viclean şi n-are să-ţi dea decât între patru ochi.

— Atunci ce să facem? întrebă Ghiţă.

— Multe ar fi de făcut – grăi Pintea – numai dac-ai fi tu om mai viclean, dacă n-ai fi atât de prost, ca să-l aperi când vrei să-l surpi. Ştii tu că sluga ta, Marţi, e omul lui Lică?

— Marţi?! strigă Ghiţă.

— Nu te aprinde, îl întâmpină căprarul. Acum trebuie să-l ţii, căci altfel ni se strică toată treaba. I-am găsit eu noima şi lui Marţi. Îţi spui numai atât, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică cu una, cu două nu te poţi apropia. Dacă m-ajută Dumnezeu, în câteva zile am să dau şi de cei doi morţi: le sunt pe urmă. Nu s-a sfârşit încă

judecata: mai va – fie chiar până la împăratul! Iacă ce-ţi spun eu ţie: banii împunşi cu acul sunt de la bancă, unde hârtiile se ţin în teancuri de câte o sută de bucăţi, trase pe o sârmă subţire, ca nimeni să nu poată fura din teanc fără de a rupe sârma ori pecetea de la capătul ei, şi e ştiut că domnişoara aceea a luat banii de la bancă înainte de a fi plecat de la Ineu; argintul e de la arindaşul, însă el a avut mai ales hârtii mari, însemnate la colţ cu o slovă rotundă şi o cruce lângă ea, şi aur, tot galbeni împărăteşti, la care tot al treilea zimţ e pilit. Te-ai simţi tu destoinic să mi-l dai pe Lică prins, când are galbeni ori hârtii astfel însemnate în şerpar la el?

— Ţi-l dau! răspunse Ghiţă hotărât.

— Mai domol, grăi Pintea; ăsta-i lucru greu… Mă tem că ai să ne strici toată treaba. Să ştii un lucru.

Lică are acum trebuinţă de bani ca să-şi poarte judecata mai departe, şi, precum se vede, are de gând să te pună pe tine să-i preschimbi şi poate chiar să-i vinzi aur şi argintărie. Tu primeşte orişice, vino la mine, şi eu îţi schimb, adică îl pun pe arândaşul să schimbe, fără ca el să ştie că eşti tu la mijloc. Se înţelege, tu te duci totdeauna la Arad ori la Oradea şi faci ca şi când ai fi schimbat acolo.

— Şi dac-aş intra în vreo încurcătură!

— Grija mea de asta! Tu caută numai să te pui bine cu Lică!

În zori de zi Ghiţă dormea iar în patul său şi visa că-l dă pe Lică prins şi vede cum Pintea scoate galbenii cu zimţii piliţi din şerparul lui. Iară Ana îşi stăpânea răsuflarea, ca să nu-l deştepte din somnul său dulce.

XIV

Ziua următoare, deşteptându-se din somn, Ghiţă era neliniştit. Îşi aducea bine aminte cele petrecute peste noapte, dar şi le gândea ca şi când le-ar fi visat, şi parcă nu-i venea să le creadă, iar când îşi dedea seamă că ele în adevăr s-au petrecut, îi era ruşine de cele ce făcuse şi se temea că, mai curând ori mai târziu, se va da de gol, şi nu numai va strica toată treaba, dar îşi va băga totodată şi capul în primejdie.

„Nu! îşi zise el, eu nu pot să o fac aceasta; n-am în mine inima, n-am, precum zice Pintea, dibăcia pe care ar trebui s-o am, pentru ca să o pot face”.

De aceea, când Ana îl întrebă despre cele puse la cale peste noapte, el răspunse că e bine şi că toate s-au făcut şi, dând acest răspuns, el nu spunea decât adevărul pe care îl simţea atunci în sufletul său.

Ana însă era adânc jignită: ea ar fi dorit să afle mai multe, se simţea în drept a cere să ştie tot şi nu putea să-l ierte pe Ghiţă pentru lipsa lui de încredere.

— Vorbeşti cu mine – îi zise ea – cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ţii cu simbrie, fiindcă ai trebuinţă de ea.

Şi Ana avea dreptate.

A doua zi, când Lică se întoarse iar pe la cârciumă, Ghiţăsimţi că nu ştiece are să facă. Întâiaoară în viaţa lui îi era ruşine de Lică, se simţea oarecum mai netrebnic decât dânsul şi se temea înzecit de răzbunarea lui.

Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai nainte, om cu inima deschisă.

Bunul Dumnezeu a rânduit ca copilul să se ia intru toate după oamenii mari, şi Petrişor, băiatul lui Ghiţă, voia şi el să aibă cu orice preţ un bici ca nenea Lică, dacă nu poate să aibă deocamdată chiar şi unul ca dânsul; Ana luase dar un caier şi se pusese să-i împletească unul.

— Ce are să iasă de aici? întrebă Lică. Un bici pentru Petrişor voinicul. Ei! apoi dacă-i aşa, las pe mine: ce-a da târgul şi norocul! ţine capătul, să-i împletesc eu un bici cum îl ştiu eu împleti.

Ana rămase pe laiţă, ţiind capătul pieţei, iară Lică stetea înaintea ei şi, împărţind fuiorul în opt şuviţe, începu să împletească în opt coarde, cum ea nu mai văzuse mai nainte. Şi cum el împletea, ea privea la degetele lui, care strângeau pleata, răsuceau coarda şi-o împleteau cu măiestrie între celelalte, privea la mâna lui, care nu atinsese niciodată sapa, nici coarnele plugului, ci numai biciul uşurel şi frâul calului, la mâna albă şi la degetele lui subţiri şi lungi, privea la cămaşa lui albă ca floricelele, la

faţa lui rasă neted, la mustaţa lui lungă, la ochii lui verzui, care acum se mişcau cu atâta vioiciune, privea şi asculta vorbele vesele, care curgeau într-una peste buzele lui, privea şi asculta şi-şi aducea aminte de omul rece şi aspru la faţă, pe care-l privise c-o uimire copilărească atunci, în ziua aceea, când el sosise pentru întâia oară la Moara cu noroc, pe omul tăcut, pe care-l crezuse odinioară aşa de rău şi de primejdios şi care acum îşi petrecea timpul cu dânsa şi se bucura când vedea că Petrişor saltă de bucurie.

Şi pe când Ana privea, asculta şi gândea, oarecum fără de voie, la cele ce au fost şi la cele ce sunt, pleata scoasă în patru dungi se lungea mereu.

— Frumos are să iasă! îi zice ea.

— S-ar putea oare să iasă altfel, răspunse el cam cu jumătate de gură, când o nevastă aşa de frumoasă îi ţine capătul? Mie nu mi-ar păsa – adăugă apoi peste puţin – dac-ar ieşi şi lung cât postul Paştilor.

Ana se tulbură şi-ar fi voit să dea capătul să-l mai ţie şi Uţa, care stătea câţiva paşi în dosul ei; dar ea se făcu că nu înţelege şi începu să vorbească cu copilul.

De aici înainte Lică îşi rări vorbele, începu să subţieze coardele, să împletească mai iute şi încetul cu încetul iar se făcu omul cu faţă rece şi aspră.

— Nu mai am mult, zise el în cele din urmă; sfârşesc numaidecât; condoriştea o fac eu apoi şi singur.

Pe Ana o mihneau aceste cuvinte. Pornită spre veselie, precum era, ar fi dorit să vadă tot feţe vesele, şi se simţea cu atât mai jignită când ştia că ea însăşi a stricat voia bună a cuiva: umbla dar dinadins să-l aducă iar la voie bună pe Lică, să-l lase precum l-a găsit, şi-i venea oarecum să plângă când vedea că nu izbuteşte. Ea îi zâmbea în ochi, îi arăta în toate chipurile că se bucură de vorbele lui, iară când el se duse să caute o nuia, din care să taie condoriştea, îşi luă copilul de mână şi-i zise veselă: „Hai şi noi să-i ajutăm lui nenea Lică”.

Ghiţă umbla în vremea aceasta după trebile sale, însă când el se întoarse iar la cârciumă, Lică şedea la masa de sub cerdac şi tăia cu vârful cuţitului crestături pe

condoriştea făcută gata, iară Ana stetea în dosul lui şi privea peste umărul lui cum lucrează, şi cum stetea aşa, ea se rezema cu dreapta de masă, iară stingă o ţinea pe celălalt umăr al lui.

Ghiţă rămase o clipă ameţit, apoi se depărtă iute, ca să nu mai vadă.

„Nu! îşi zise el, de asta nu m-am temut niciodată şi nu mă tem nici acum".

Şi în adevăr el nu se temea, dară fierbea cu toate aceste în el. Îşi aducea aminte vorbele lui Lică despre slăbiciunea pentru muiere, înţelegea gândul lui şi se tulbura când se gândea că Lică crede c-ar fi cu putinţă şi că Ana, chiar ea, în nesocotinţa ei copilărească, îl întăreşte în această credinţă. Dar tocmai de aceea el însuşi nu voia să înţeleagă nimic, şi peste o jumătate de ceas, când se văzu iar singur cu Lică, el se arăta mai deschis la inimă decât de obicei.

Pintea avuse o bună presimţire. Lică-i aduse astă dată lui Ghiţă patru hârtii mari şi, puindu-le pe masă, îi grăi:

— În jumătate: cât ţie, atât mie, dar la aceste să bagi mai bine de seamă, fiindcă au semne.

Ghiţă privi câtva timp la hârtii şi la semnele ce acum îi erau cunoscute.

— Te înţeleg, zise el apoi; nu ceri decât cincizeci la sută; ceilalţi cincizeci să fie ai mei, ca bani de cheltuială. Eu te sfătuiesc însă să-ţi alegi vreun alt om pentru treaba asta: nu te temi tu că iau banii ăştia şi mă duc cu ei la judecătorie, ca să spun că-i am de la tine? Ai face bine să te temi şi să-mi dai pace.

— Dac-ai avea de gând s-o faci, nu mi-ai fi spus-o, răspunse Lică. Poate că tu crezi c-ai putea s-o faci; te ştiu însă om destul de cuminte pentru ca să simţi ce-ar urma de acolo pentru tine, şi te ştiu om care ţine la bani.

Ghiţă se ştia şi el însuşi om care ţine la bani, dar tocmai de aceea nu voia s-o afle de la alţii. El luă banii şi îi puse în ladă, apoi scoase un teanc de hârtii mai mici şi dete lui Lică jumătatea ce i se cuvenea, zicându-şi mereu,

pe când număra:

„Am să-ţi arăt eu ţie că tot nu ţin la bani atât de mult cum crezi tu”.

Şi în adevăr, el nu aşteptă decât noaptea, pentru ca să plece la Ineu.

Seara însă Lică iar se întoarse la Moara cu noroc şi-i aduse zece bucăţi de hârtie, pentru ca să nu-i dea timp de răsuflare.

— Dacă n-ai destul mărunt la casa ta – îi zise el – pleacă mine la Arad, ca să schimbi.

— Aşa îmi pare că am, îi răspunse Ghiţă, şi-i dete aproape toţi banii mărunţi pe care îi avea la dânsul.

Şi numai când se întorcea de la Ineu, Ghiţă simţea că Lică are dreptate. El îi dăduse lui Pintea cele patrusprezece bucăţi de hârtie, dar nu-i spusese un lucru: că jumătate din bani sunt ai săi, ci, din protivă, stăruise ca jandarmul să-i schimbe banii deplini, pentru ca Lică să nu simtă nimic. Îi fusese în mai multe rânduri vorba pe buze, însă totdeauna îşi zicea: „Adică de ce folos ar fi dac-ar mai afla-o şi asta!?” fără acum, când se întorcea la Moara cu noroc, îşi punea de gând că i-o va spune într-alt rând.

— Într-alt rând? Da! însă în curând el se încredinţă că nu poate să i-o spună, şi cu cât mai mult se încredinţa despre aceasta, cu cât mai dinadins se ferea de Pintea.

Şi omul foarte lesne se împacă cu păcatele sale.

„Ei! ce să-mi fac!? îşi zise Ghiţă în cele din urmă. Aşa m-a lăsat Dumnezeu! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decât voinţa mea!? Nici cocoşatul nu e însuşi vinovat că are cocoaşă în spinare: nimeni mai mult decât dânsul n-ar dori să n-o aibă”.

Şi fiindcă avea un păcat pe care nu-l putea stăpâni, el nici nu-şi mai dedea silinţă să-l stăpânească şi se lăsa cu totul în voia întâmplărilor. Apoi el nici nu mai era om cinstit; lumea tot îl credea rău. Câteodată, când îl apuca frica de pedeapsă ori de răzbunarea lui Lică, el îşi punea de gând că are să plece şi să se ducă, încât să i se piardă urma, însă el iar se dumirea şi aştepta ca Lică să vină iar cu banii.

Astfel, trecu toamna şi veni iarna, trecu şi iarna şi sosi primăvara. Pintea se făcea din ce în ce mai nerăbdător, căci aflase în cele din urmă şi pe oamenii îngropaţi; arândaşul avea fierbinţeli de câte ori trebuia să dea bani mărunţi pentru banii pe care îi agonisise cu multă osteneală; Ghiţă însă nu avea altă vorbă decât: „Ţi-l dau legat, dar trebuie să bag de seamă, ca să nu stric toată treaba”. Iară mai departe el râdea în pumni ori tremura de frică.

Căci adunase mulţi bani Ghiţă, atât de mulţi, încât în fiecare zi îşi zicea: „Mult a sirins arândaşul!” dar precum aduna banii, el scăpăta mereu în gândul său.

În vremea aceasta Lică trăia zile albe. El venea des pe la Moara cu noroc, şi de câte ori venea era vesel şi bun şi om cu dare de mână. Şi fiindcă era vesel şi bun şi darnic, ţiganii de la Ineu prinseseră slăbiciune de dânsul şi treceau foarte des pe la cârciumă ca să întrebe dacă n-a venit cumva ori dacă nu are să vină în curând, ca să-şi petreacă cu tovarăşii.

Iară când ei îl găseau, se puneau să-i cânte, şi atunci venea rândul la Uţa, femeie înaltă, smeadă şi sprintenă la vorbă.

Lică nu juca decât foarte arareori, şi atunci mai ales cu Ana, cu copilul ori, pentru ca gluma să fie de tot bună, cu bătrâna. îi plăcea să stea, să privească şi să asculte, fiindcă era destul de privit şi destul de auzit, fiindcă Uţa juca cum se joacă la cârciumă şi vorbea cum se vorbeşte în birt, fără multe marafeturi, fără mult încungiur. Iară când Uţa mergea prea departe cu veselia, Lică îi zicea: „Mai astâmpăre-te, fă! prea te obrăzniceşti”. Dar ea atunci, parcă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atât mai dezmăţată.

Bătrâna dedea miloasă din umeri şi zicea aşa în ea: „Ei! ce să-i faci! Aşa a lăsat-o Dumnezeu! Păcatul ei!”

Ana la început se tulbura, în urmă se înscârbea şi dezmăţările Uţei îi păreau serbede, şi numai târziu se deprinse cu ele, ba, când Uţa zicea câte una neclătită, stăpâna ei simţea un fel de mâncărime şi prindea poftă să zică una şi mai bună. Atunci Lică râdea din toată inima şi

nu lipsea niciodată a zice: „Bată-te să te bată, dar de mult n-am râs aşa de cu poftă”.

Iar Ghiţă nu râdea; se făcea că nu pricepe gluma, şi când vedea pe Lică învârtindu-se pe lângă Ana ori pe Ana trăgându-se la Lică, el se ducea pe ici încolo, ca să nu vadă nimic, fiindcă-i era greu să vadă şi-l durea inima când simţea cum Ana scapătă din ce în ce în gândul său. Dar câteodată îi părea că ea îşi da silinţă să-l ţină pe Lică departe de la sine, şi atunci el îşi făcea mustrări şi simţea înzecit ticăloşia la care căzuse el însuşi; de aceea parcă-i venea să se bucure când iar o vedea căutându-l cu ochii pe Lică ori legându-se de el, căci acum erau deopotrivă.

La începutul săptămânii Luminate, Pintea trecu pe la Moara cu noroc şi-l luă iar pe Ghiţă de scurt.

— Ce să-i fac! răspunse Ghiţă. E om viclean şi nu-l pot prinde. Dac-aş şti când are banii la el, te-aş vesti ori l-aş prinde faţă cu câţiva drumeţi. Mă tem însă să nu mă dau de gol: şi tu ştii că-mi pun chiar capul în primejdie, fără ca să-l stric pe el. Îţi spun drept: îmi vine să-mi iau boscirţele şi să fug de aici.

— Bine, bine! grăi Pintea. Dar Dumnezeu să te ferească pe tine să nu te pună păcatul să mă înşeli pe mine!

Ghiţă nu răspunse nimic.

Bătrâna încă de mult umbla cu gândul de a potrivi lucrurile astfel, ca să-şi petreacă Pastile cu toţii împreună la una dintre fetele ei din Ineu şi totdeauna se întrista când Ghiţă zicea: „Dacă se poate”. Numaidecât după plecarea lui Pintea, Ghiţă se duse dar la ea şi-i spuse că se poate şi să-i vestească prin vreun drumeţ pe cei din Ineu despre aceasta, ca să facă din vreme toate pregătirile.

— Bine, ginere dragă! grăi bătrâna, cuprinsă de vie bucurie. Dumnezeu să te binecuvânteze pentru această hotărâre a ta, căci, precum tu prea bine vezi, eu sunt bătrână, şi cine ştie dacă ne va mai fi dat să petrecem o zi de sărbătoare împreună…

Era în adevăr mişcată bătrâna; nu-şi aducea aminte să fi petrecut vreodată în viaţa ei sfintele sărbători altfel

decât împreună cu cei mai de aproape ai săi, afară de anul trecut, când Pastile căzuseră tocmai în timpul mutării lor la Moara cu noroc şi parcă nu erau Paşti, parcă-i lipsea darul pentru tot anul dacă mai petrecea şi acum ca în anul trecut.

Mare era şi bucuria Anei, care de mult nu-şi văzuse rudele şi prietenele eu care fetise, mare bucuria copiilor, care totdeauna aveau dor de Ineu, unde căpătau daruri de la mătuşile lor şi găseau alţi copii ca dânşii.

Ana şi bătrâna se puseră la sfat, deoarece eu mâna goală nu puteau să meargă, şi mai ales Ana simţea în ea o puternică pornire de a se arăta că nu mai e săracă, precum fusese odinioară, şi parcă i-ar fi venit pofta să risipească acum deodată tot ce câştigaseră în timp de un an.

Pe când ele steteau de sfat, Ghiţă se afla singur în odaia de lângă birt şi-şi număra banii, îi număra singur, fără zgomot, şi ascuţindu-şi mereu urechea, pentru ea să-i ascundă îndată ce ar simţi că se apropie cineva.

În clipa când văzuse mânia lui Pintea, el luasehotărârea de a-şi trimite nevasta şi copiii de sărbători la Ineu şi de a se duce astfel, neştiut de nimeni, să caute undeva un loc ascuns, unde să-i cheme în urmă la sine şi să-şi petreacă zilele vieţii pierdut în lume şi nesupărat de nimeni, deoarece Lică nu putea să-l vândă, iar Pintea nu ştia nimic. Însă chiar la cel dintâi pas făcut pentru punerea în lucrare a hotărârii sale el începu să şovăiască. îl durea bucuria bătrânei şi parcă nu se simţea destul de tare ca să o curme în ziua hotărâtă pentru plecare, îl durea cu atât mai mult cu cât vedea în ea totodată durerea zguduitoare pe care o vor simţi cu toţii în ziua când nu-l vor mai găsi. Apoi, dacă fugea de frica lui Pintea, nu mai puţin se temea că, fugind, Lică îi va găsi urma. Acum, în sfârşit, când îşi văzu banii adunaţi atât de mulţi la un loc, îl cuprinse cu o putere necovârşită gândul, venit ca din senin, că Lică, ştiindu-l că are bani mulţi, va veni într-o zi să-i ia de la dânsul, şi după ce-şi puse iar banii în ladă şi stinse lumina, el se opri îngrozit în mijlocul odăii întunecate: vedea parcă, departe, dincolo de dealul despre Ineu, în valea tăcută şi

pustiicioasă, trăsura părăsită la marginea drumului şi copilul omorât şi aruncat pe iarba stropită cu sânge.

Nu, nu era destul că se duce; trebuia să se ducă aşa, ca nimeni, şi mai ales Lică, să nu-i poată da de urmă.

Iar Ana nu simţea nimic; capul ei era plin de colaci, de ouă roşii, de plăcinte, gândul ei era dus în lumea căreia dorea să i se arate. Marţi seara trecu pe la cârciumă şi Lică Sămădăul, căruia Ghiţă îi trimisese vorbă c-ar fi având să-i spună ceva, dar ea nu ştia nici când el a venit, nici când a plecat.

Lică nici nu stătuse mult. Ghiţă dorise numai să-l întrebe în taină dacă nu are cumva bani de schimbat, fiindcă are de gând să meargă peste sărbători, neştiut de nimeni, la Pesta, ca să schimbe ce are la dânsul, mai ales galbenii, pe care nu îndrăznea să-i dea pe aici prin apropiere. Aşa credea el că va putea să alunge orice prepus din mintea lui Lică, pentru ca numai într-un târziu să-i vină gândul de a ştirici încotro a plecat.

— Am, răspunse Lică. Nevasta când îţi pleacă?

— Sâmbătă de cu seară.

— Atunci tu mă aşteaptă, că viu neapărat, fie sâmbătă seara, fie duminică dimineaţa, şi-li aduc, îţi aduc fel de fel.

Ghiţă începu să tremure. Acum nu mai era vorba numai să fugă, ci să-l şi fure totodată pe Lică.

„Dac-o fac, să o fac barem deplină!” îşi zise el ameţit de acest nou gând şi numărând cu neastâmpăr ceasurile ce-i mai rămâneau.

Sâmbătă pe la amiazăzi, în sfârşit, când toate erau puse la cale, toate gătite pentru ziua de sărbătoare, el spuse că nu poate să plece, cel puţin nu chiar acum, deodată cu ceilalţi, fiindcă are să-l aştepte pe Lică, de la care a primit vorbă.

— Atunci nici eu nu mă duc, grăi Ana, pentru care această nouă hotărâre a lui Ghiţă venea ca un trăsnet căzut din senin.

— Ai înnebunit? zise el. Le-aţi trimis vorbă că veniţi, aţi făcut din partea voastră toate pregătirile şi acum nu

mergeţi? Duceţi-vă voi şi vă petreceţi sărbătorile, ca şi când eu nici nu aş fi; cu atât mai bine are să vă pară dacă voi veni mai târziu.

— Eu nu pot să-mi petrec Pastile fără tine, grăi nevasta. Te gândeşte ce ar zice lumea când te-aş lăsa singur aici.

— Ei! vorbe degeaba! Vreau să te duci!

— De ce te răsteşti la mine? zise Ana mâhnită. Ghiţă! spune-mi, ce ai tu? De ce nu-mi vorbeşti pe faţă?

Ghiţă se plimbă câtva timp prin casă, apoi se opri la fereastră şi privi afară.

— Îmi stai în cale, zise el în cele din urmă.

Ana simţi în ea pornirea de a pleca fără de întârziere, pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată; îi părea că nu mai poate trăi cu omul care i-a grăit o dată aceste cuvinte: era însă în sufletul ei şi ceva mai tare decât această pornire.

— Tocmai de aceea voiesc să rămân – răspunse ea – şi am să rămân, pentru că nu mă lasă inima să plec. Grozav te-ai schimbat tu de câtăva vreme: abia mai ţiu minte de când nu m-ai atins cu mâna şi nu mi-ai zis o vorbă bună; dar să nu crezi că aşa mă vei alunga deja tine. Ţiu latine, Ghiţă – strigă ea îndărătnicită – ţiu cu toată inima, şi cu cât te vei face mai aspru, cu atât mai dinadins am să ţiu, şi ţi-o spun aceasta tocmai fiindcă te văd că nu vrei s-o auzi.

Şi în adevăr Ghiţă nu se temea de nimic mai mult decât de nişte cuvinte ca aceste, şi acum, când le auzi, el se simţi ca şi când ar fi cuprins de un păiengeniş pe care nu se îndura să-l rupă.

— Grozav ţi-e de mine! zise el. Spune drept; vorbeşte-mi pe faţă: vrei să rămâi, pentru că ştii că are să fie şi Lică aici.

— Eşti un om netrebnic şi grozav trebuie să te fi ticăloşit tu în tine pentru ca să-mi spui ceea ce nu crezi nici tu însuţi, zise ea şi se depărtă fără zgomot. Apoi, din prag, ea îi mai aruncă vorbele: Tu eşti acela care se pleacă înaintea lui ca o slugă, iar nu eu, Ghiţă! Să ne ferească pe noi Dumnezeu să nu ai tu cumva ceva pe sufletul tău, că

atunci toată viaţa noastră e mai rea decât o robie!

Ghiţă o lăsă să se ducă, ba chiar se bucura că ea se duce, fiindcă nu-i mai venea să creadă că acum ea va rămânea şi niciodată hotărârea lui de a pleca nu fusese mai tare decât acum. În adevăr, viaţa ei nu era decât o robie, o robie de care nu mai putea scăpa decât aşa, dacă se duceau în lume. Ea putea încă să fie fericită; el însuşi, niciodată.

Dar Ghiţă se înşela.

Bătrâna plecă de cu seara singură cu copiii, singură şi mâhnită până în adâncul inimii. Ea îşi sărută la despărţire copila, o sărută o dată, de două, o sărută de mai multe ori, ca şi când s-ar despărţi pe veci de dânsa, ca şi când acum o ar mărita şi numai acum ar simţi că ea trebuie să împartă bucurii şi amaruri cu soţul ei.

Dar inima îi era grea şi trebuia să şi-o uşureze.

— Eu vorbesc arareori – zise ea – deşi totdeauna spun cam multe. Aşa-mi este firea. N-am însă obiceiul de a mă amesteca în trebile altora. Voi sunteţi copiii mei: n-am stăruit însă niciodată să faceţi altfel decât aşa cum vă trage inima. Acum însă mă doare inima când văd că pentru Lică voi părăsiţi neamurile voastre de sfintele sărbători şi nu vă miraţi dacă doresc să ascultaţi o dată şi de mine: nu vă lăsaţi prea departe cu oameni ca Lică. E bine să-i crezi pe oameni buni, Fiindcă aşa te bucuri mai mult de dânşii: Lică e însă om rău din fire. Nu v-am spus-o până acum, fiindcă n-aveam pentru ce: acum vă zic să-l ţineţi mai departe de voi.

Bătrâna grăi şi se duse, iar Ghiţă şi Ana rămaseră cu Marţi şi cu Uţa la Moara cu noroc, care, ca niciodată mai nainte, parcă stetea pustie şi întunecată în urma bătrânei.

— Ei! ce să-mi faci!? grăi Ghiţă, când îşi văzu zădărnicit astfel planul. Se vede că acesta e norocul meu, şi dac-ar fi nenorocirea mea: cine poate să scape de soarta ce-i este scrisă!? Poate că e mai bine aşa.

Atât se simţea de ticăloşit şi de slab în el însuşi, încât nu mai putea să-şi dea seamă ce poate şi ce nu poate să facă, şi aşa, încetul cu încetul, se lăsa în voia întâmplării şi

aştepta cu o leneşă nepăsare sosirea lui Lică.

Sosind duminică, în ziua de Paşti, pe la prânzul cel mic, dimpreună cu Răuţ şi cu Păun, un alt tovarăş al lor, toţi trei călări, la Moara cu noroc, Lică se simţi cam scos din sărite când nu-l găsi pe Ghiţă singur, precum fusese vorba. El însă nu grăi nimic, şi aruncă numai o traistă cu scule, pe care o adusese cu sine, într-un colţ al casei.

— N-am putut să mă desfac de dânsa! grăi Ghiţă.

— N-ai putut!? Trebuie să te desfaci, îi răspunse

Lică aspru. Va să zică, eu umblu aşa după pofta inimii tale. Am adus bani, aur şi argintărie, şi nu pot să le port cu mine. Fă-i rând să plece.

— Cum să-i fac?

— Ce-mi pasă mie!? Fă-i rând, şi atât! Cum? asta-i treaba ta.

Ghiţă vedea parcă iar trăsura părăsită la marginea drumului, cu copilul mort lângă dânsa.

— Să te ferească Dumnezeu de oamenii care au slăbiciune de vreo muiere! urmă Lică aprins.

— Slăbiciune nu am, grăi cârciumarul.

— Nu ai! zise iar sămădăul. Bine! înţelegi tu că lucrul ăsta trebuie să ajungă o dată la un capăt. Lasă, că-i pun eu capătul! Bine c-a rămas aici. Am astăzi o rozavă mâncărime în mine, adaose apoi aşa pentru insul, şi împinse cu piciorul traista în dosul unei lăzi ce se afla în apropiere.

După aceste el ieşi prin birt, pişcă de pulpă pe Uţa, care stetea răzemată de uşchior, încât ea ţipă, şi se duse mai departe la Ana, care stetea înaintea cerdacului, pusă pe gânduri asupra celor ce se vor fi petrecând în casă.

— Fac rămăşag – zise el – că peste jumătate de ceas sunt aici şi ţiganii. Au un miros mai bun decât copoiul. Apoi să ne facem o zi cum n-a mai fost niciuna din cele de până acum. Am azi un chef din cele mari, şi trebuie să ştii că eu sunt nesăţios când mă apucă cheful.

— Şi eu sunt la chef, răspunse Ana cam în silă.

Lică se apropie mai tare de dânsa şi-i zise la ureche, aşa ca de glumă:

— Îi faceurândlui Ghiţă să plece şi să ne lase singuri.

Ana-şi opri răsuflarea. Era o glumă aceasta; însă, chiar ca glumă, era prea îndrăzneaţă şi-o atingea tocmai acolo unde era mai simţitoare.

— Numai dacă-l poţi, îi zise ea, dar cu capul ridicat şi privindu-l peste umăr, ca şi când ar voi să mai adauge: „Tare te-nşeli dacă crezi că bărbatul meu ţine atât de puţin la mine”.

— Uite cum se supără, zise el acum zâmbind. Aşa-i că te-am atins la inimă!? Ei, apoi dacă n-aş şti eu cât de mult îşi ţine la nevastă, de mult i-aş fi furat-o.

Şi asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.

Lică avuse dreptate. Nu trecu mult, şi ţiganii sosiră şi pe când la Ineu oamenii intrau în biserică, la Moara cu noroc se începu veselia destrăbălată şi fără frâu.

Ana nu voia să joace tocmai pe timpul sfintei liturghii şi era jignită văzând pe Uţa acum chiar mai neruşinată decât totdeauna; dar Lică, neastâmpărat afară din seamăn, o strânse în braţe şi o luă cu sila la joc. Ea îşi aţinti ochii la Ghiţă: acesta însă, în loc de a se arăta supărat, scoase pe Uţa din mâinile lui Răuţ şi începu să-şi petreacă şi el, dar să-şi petreacă, precum petrece omul, când se pune în ciuda altuia. Apoi desfrâul are şi el farmecele lui, şi Ana încetul cu încetul se obicinuise şi prinsese o tainică poftă de el.

Pentru ca petrecerea să fie mai cu haz, Lică scoase peste câtva timp din şerparul său plin de bani patru hârtii, scuipă pe ele şi lipi pe fruntea fiecăruia dintre ţigani câte una.

— Acum cântaţi până ce nu se rup toate coardele! strigă el apoi, şi iar o apucă pe Ana, care dinadins se lăsa în voia lui şi se făcea cu atât mai neastâmpărată cu cât Ghiţă se arăta mai nepăsător.

Iar Ghiţă fierbea în el şi nu se stăpânea decât cu gândul că e vai şi amar de bărbatul care trebuie să-şi păzească nevasta, şi era vesel, ca să arate că el nu e asemenea bărbat.

Era dar o veselie, încât casa parcă era să zboare cu

dânşii în aer: Lică o juca pe Ana de abia îi mai atingeau picioarele pământul; Ghiţă şi Răuţ luaseră pe Uţa la mijloc; Păun şi Marţi băteau în palme şi chiuiau în ruptul capului; ţiganii trăgeau din toate puterile cu arcuşul, zâmbind cu mulţumire şi privind din când în când cu ochii galeşi la hârtiile ce le erau lipite pe frunte, iar cinii lui Ghiţă zăceau cu capul pe labe în pragul birtului şi priveau burguiţi la cele ce se petreceau.

Obosit, în sfârşit, de joc, Lică se lăsă pe laiţă, o luă pe Ana pe genuohi şi începu, aşa în glumă, să o sărute şi să o strângă la pept.

Ghiţă nu se mai putu stăpâni şi, făcându-se că nu vede nimic, ieşi să se mai răcorească sub cerdac.

— Aculasă-mă – grăi Ana înecată – că începe Ghiţă să se supere.

— Apoi nu vezi tu că nici eu nu vreau alta? răspunse Lică. Să-l necăjim niţel. Măi Ghiţă! strigă apoi, aşa e că mi-o laşi mie acu o dată, de ziua de Paşti?

— Fă cu ea ce vrei! răspunse Ghiţă în glumă; dar în dosul glumei se simţea mânia lui oarbă şi nesăţioasă.

Ana se desfăcu din braţele lui Lică, şi câtva timp veselia peri din mijlocul lor, deşi îndeosebi Ana numai acu era în voie bună şi ar fi voit să-şi petreacă din toată inima.

Iar Ghiţă plănuia în el cum să plece acum la Ineu, fără ca să dea loc la presupuneri, cum să plece, cum să-l afle pe Pintea şi cum să se întoarcă pe nesimţite cu el ca să i-l dea prins pe Lică. Era pe la un ceas după amiază zi când Lică îl apucă la o parte şi îi zise:

— Noi ne-am înţeles: tu pleci pe ici încolo şi mă laşi pe mine aici cu dânsa. N-ai nevoie să-i spui nimic: te duci, ca să se pomenească deodată singură cu mine şi atât. Am să le zic celorlalţi că te-ai pus să dormi în podul grajdului, pentru ca nimeni afară de noi să nu simtă nimic.

Ghiţă se aşteptase la aceasta; acum însă, când nu mai era timp de a se chibzui, el rămase încremenit.

— Are să-ţi vie greu acu o dată, urmă Lică; de aici înainte eşti lecuit pe vecie. Tu vezi că ea mi se dă de bunăvoie: aşa sunt muierile.

Ochii lui Ghiţă se împăingeniră. În două ceasuri putea să meargă călare şi pe căi ascunse la Ineu şi în alte două ceasuri, pe când se întunecă, să se întoarcă dimpreună cu Pintea la Moara cu noroc.

„Aşa vrea Dumnezeu! îşi zise el; aşa mi-a fost rânduit”.

Şi când şi le zicea aceste, se simţea aşa de tare, încât, cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu putinţă ca Ana, Ana lui, să se dea vie în mâinile unui om ca Lică. „Şi dacă se dă, atunci e mai bine aşa, adăugă el: să se hotărască odată; să ştiu cum stau, căci viaţa mea Lot e pierdută dacă nu reuşesc acum”.

— Bine, îi zise dar lui Lică. Şi când să mă întorc?

— Mâne dimineaţă.

— Dar un lucru – adaose Ghiţă – fă ce faci, însă nu mă face de ruşinea lumii: caută ca ceilalţi să nu simtă nimic.

— Asta de sine se înţelege; altfel nici ea nu m-ar lăsa să mă apropii de dânsa, grăi Lică, şi se depărtă.

Ghiţă rămase câtva timp privind în urma lui, apoi se întoarse spre grajd, cu avântul omului care, purtat şi orbit de un singur gând, îşi pune viaţa în joc ca să arate că nu se teme că o va pierde.

Pe când el îşi gătea calul în grajd, Lică-l punea la cale pe Răuţ.

— Care va să zică – grăi Răuţ, în cele din urmă – când se înserează, noi îi lăsăm pe dânşii acolo, ne întoarcerii, stârrl ascunşi şi nu ieşim decât la semnul dat de tine.

— Huhurez! răspunse Lică, şi iar se puse pe veselie.

Peste puţin, Răuţ întrebă cine voieşte să vie cu dânsul la Şicula.

— Punem caii la căruţa lui Ghiţă – zise el – încărcăm ţiganii şi mergem la nuntă. Uţă! hait! şi tu cu noi! O dată sunt Paşti pe an! îl luăm şi pe Marţi.

— M-aş duce şi eu, grăi Lică, dar nu mă lasă inima; apoi ar trebui să fiu de mult la Fundureni şi nu pot să mai perd vremea pe aici ori pe la Şicula.

— Marţi! zise Uţa zâmbind prin ascuns. El cine ştie

pe unde o fi acum. O fi sărind gardurile prin Fundureni, pe la drăguţa lui de pereche: dar eu mă duc, dacă mă luaţi. Atât dorea şi Ana: să rămâie singură cu Ghiţă.

Într-un târziu, însă, ea băgă de seamă că Ghiţă, care nu fusese de faţă la plecarea celorlalţi, nu se mai întoarce şi începu a se nedumeri.

— Ghiţă doarme prea mult, zise ea ridicându-se.

— S-a dus şi el, grăi Lică aşezat.

— Cine?

— Ghiţă. N-am zis că-i fac rând să plece?

Ana se întoarse cu obrajii aprinşi de la el şi ieşi afară ca să-l caute pe Ghiţă; dar ea îl văzu departe pe vale în sus călărind spre Fundureni, rămase câtva timp răcită în tot trupul, apoi iar se întoarse.

— Aşa-i – zise ea zâmbind – s-a dus. Cu atât mai bine!

Lică se ridică şi făcu ca şi când ar fi voind să plece şi el.

— Ce vrei? întrebă ea.

— Nu spuneam că trebuie să plec?

— Să nu umblăm cu vorbe deşerte, îi zise ea. Acu rămâi. Tu eşti om, Lică, iară Ghiţă nu e decât o muiere îmbrăcată în haine bărbăteşti, ba chiar mai rău decât aşa.

Grăind aceste, ea-şi astâmpără obrajii cu palmele, îşi ridică cu vârful degetelor părul de pe frunte, apoi grăi, privind ca ieşită din fire împrejur:

— Rău ai făcut că i-ai trimis pe ceilalţi de aici. Aş vrea să văd oameni împrejurul meu, oameni mulţi, să-mi petrec, încât să ţi se ridice perii în vârful capului, până ce nu cad istovită la pământ. Dar acum e bine şi aşa: tu trebuie să-mi făgăduieşti însă un lucru.

Lică privea cu mulţumire la obrajii ei aprinşi, la ochii ei plini de văpaie sălbatică, la buzele ei desfăcute ca şi caisa răscoaptă şi la trupul ei înalt, mlădios şi fraged. Se simţea stăpânit de dânsa şi parcă voia dinadins să se lase în stăpânirea ei.

— Oricare ar fi acela, ţi-l fac, zise el, întinzând mâna, ca s-o apuce.

XV

Era în amurgul serii.

Peste zi fusese cald ca în zilele de vară, şi acum, pe la asfinţitul soarelui, se simţea un fel de greutate în aer; deodată se făcu rece şi începu să bată vântul şi să aducă nişte nouri de la răsărit, să-i întindă la dreapta şi la stânga şi să-i mâne mereu înainte spre apus.

De departe, ca din fundul pământului, se auzea din când în când câte un tunet molcom şi iar se perdea-n tăcerea amurgului.

Lică şedea la masă, cu paharul înaintea sa, de vorbă cu Ana, dar neastâmpărat şi trăgând mereu cu urechea la câniі ce lătrau în depărtare, ca şi când s-ar apropia cineva, om necunoscut, cu care câniі nu sunt deprinşi.

Şerparul plin de galbeni, pe care îl descinsese câtva timp după plecarea lui Ghiţă, era aruncat jos la picioarele patului.

— Aşa crezi tu acum, grăi Ana, care şedea în cealaltă parte a mesei, faţă în faţă cu el.

— Asemenea lucruri nu se cred, răspunse el cam necăjit; ele se simt. Ziceam că dac-aş voi să plec, mi-ar fi greu să mă despart de tine. Mai multă dovadă nu-ţi trebuie decât că ţi-o spun, fiindcă oameni de felul meu, mai ales la anii mei, nu prea spun asemenea lucruri. Dar – adaose el – lumea mă socoteşte om rău la fire pentru că ştiu să mă stăpânesc în toate împrejurările: nici acu n-o să-mi pierd eu sărita.

Grăind aceste, el privi cu ciudă la dânsa, apoi se ridică.

Ana se ridică şi ea.

— Ce-i? întrebă ea speriată. Ce ai de gând?

— Eu mă duc, răspunse el, şi scoase traista cu scule din dosul lăzii.

— Nu poţi să te duci şi să mă laşi pe mine singură şi aşa cum sunt.

— Trebuie să mă duc şi nu vreau să rămân, zise el punându-şi pălăria în cap.

Ana îşi opri răsuflarea: îi era ca şi când nu el ar pleca, ci ea însăşi ar fi dată cu ruşine afară din casă, în

mijlocul drumului, unde toţi trecătorii îşi întorc faţa de la dânsa. Când îl văzu dar că pleacă, ea îşi înfipse amândouă mâinile în braţul lui şi-i zice cu liniştea încordării:

— Dacă te duci şi te duci, ia-mă şi pe mine: nu vreau să-l mai văd; nu pot să mai dau faţă cu el!

— Ei! ce să fac cu tine!? îi răspunse el, şi-o dete, aşa cam în silă, cu cotul la o parte.

Ana se retrase şi rămase cu ochii la pământ şi neclintită în mijlocul casei, apoi, într-un târziu, îşi ridică ochii la el, ca şi când ar voi să-i zică: ce mai stai? ziceai că te duci!?

Înalt, cu mustaţa lungă, alb ca varul la faţa neted rasă, cu traista plină de scule preţioase în mână şi cu pălăria rotundă peste pletele răsucite, Lică stătea înfipt în pământ înaintea ei.

— Şi parcă văd cu ochii cum ai să te împaci cu el şi să-ţi verşi toată mânia adunată în sufletul tău asupra mea, zise el, apoi se întoarse în călcâi şi se depărtă cu pas iute şi mărunt.

Peste puţin el trecea călare pe murgul său fugăreţ la deal spre Fundureni, mârâindu-şi calul său întins ca şi când s-ar şti gonit de moarte.

Ploaia începu să cadă în stropi mari, tunetele începură să răsune de-a lungul văii cu nişte zguduituri puternice şi tot mai puternice; fulgerele sfâşiau mai în lung, pe-ntrecute şi tot mai pe-ntrecute noaptea căzută în pripă; iară Lică gonea cu frâul slobod şi plecat spre gâtul calului, încât trecea ca blestemul pământului printre şiroaiele îndesate, printre tunete şi fulgere.

Pe când sosi în preajma satului, ud până la piele şi obosit şi ameţit de băutură, de petrecerea fără de frâu şi de neastâmpărul sufletului său, el tremura în tot trupul şi abia se mai ţinea în scări.

Şi totuşi, parcă-i venea să-şi schimbe calea şi să se întoarcă iar la Moara cu noroc.

„De femeie m-am ferit totdeauna, şi acum, la bătrâneţe, tot n-am scăpat de ea!” zise el, apoi o luă la dreapta, pe lângă sat, ca să iasă la pădure şi să-şi caute un

adăpost; dar, sosind în dreptul bisericii ce stătea singură şi părăsită la câteva împuşcături deasupra satului, el îşi opri calul şi privi cu veselia gândului bun la uşa cea mare.

Fără de a se mai gândi, sări din scări, apucă uşa bisericii cu amândouă mâinile şi se izbi în ea, ca să-i rupă zăvorul, să o scoată din ţâţâni, în sfârşit, să o spargă.

Uşa se zgâlţâi, încât răsună toată biserica goală, dar ea nu îngădui cu una, cu două, şi trecu timp la mijloc până ce sămădăul izbuti să intre.

Acum era la adăpost.

Ploaia se vărsa şiroaie şi se bătea de acoperământul bisericii; ferestrele mari zingăneau mereu sub zguduitura trăsnetelor; fulgerele luminau într-una chipurile sfinţilor, ce priveau ţintă cu ochii lor nemişcaţi la omul abătut din cale, care venise să tulbure liniştea sfântului locaş.

Lică nu vedea şi nici nu auzea nimic.

El trecu, ducându-şi calul de căpăstru, spre altar, îşi legă calul de strana de la dreapta, apoi intră să-şi caute în altar ceva, o haină preoţească, vreun stihar, în sfârşit, o acoperitoare, pe care s-o ia peste sine, şi alta, pe care s-o arunce pe cal, căci bietul dobitoc tremura de frig.

El aştepta un fulger, ca să poată vedea cele de prin prejurul său.

Erau nişte ţoale pe un cuier la dreapta, era acoperitoarea de pe altar şi erau perdelele mari de la uşa din mijloc a altarului.

El trase, înainte de toate, acoperitoarea de pe altar şi se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.

Acum se simţea mai tignit şi, întorcându-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua de la uşă, el începu să simtă mirosul tămâiei şi al făcliilor de ceară ce arseseră peste zi şi parcă-i venea greu de ceea ce voia să facă. Gândurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul câte unul în mintea lui. Vedea pe Ana, pe Ghiţă, pe Pintea, pe oamenii din sat, vedea, oarecum aşa, cum vezi mai nainte de a dormi, una peste alta, o lume întreagă, şi de câte ori calul îşi bătea copitele în pardoseala de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare, căci

multe făcuse în viaţa sa, dar cele sfinte încă nu le atinsese.

El apucă perdeaua de un colţ şi o sminci cu o opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.

Perdeaua era însă groasă şi căptuşită cu mătase şi nu îngădui.

El o sminci cu îndoită putere.

Perdeaua începu a se destrăma cu un foşnet ascuţit şi pătrunzător, şi acest sunet era aşa de tare, de aspru şi de sfâşietor, încât îl răzbea ca un junghi prin creieri până în măduva oaselor şi-l făcu să scape din mână perdeaua pe jumătate ruptă şi să rămâie cuprins de fiori şi împietrit la uşa altarului.

Înspăimântat, el singur nu ştia de ce, făcu un pas înapoi şi privi trăgându-şi capul între umeri, împrejurul său.

Nu era nimeni aici, nicio suflare omenească, niciun ochi să-l vadă, niciun glas care să-l dea pe faţă, nicio minte care să treacă peste a lui, nimeni şi nimic decât tăcerea, mirosul de tămâie şi de făclii, sfinţii de pe pereţi şi bătaia din când în când a copitelor de cal în piatra ¿e pardoseală. Era însă un gând care aici trebuia să-i vină oricărui om: că este o putere tainică ce lucrează prin oameni şi le luminează minţile, că toate vin de la această putere, pe care nimic nu o covârşeşte, pentru că ea pune şirul întâmplărilor prin care trece omul. Dumnezeu era acela care-l scăpase de atâtea primejdii, Dumnezeu îi lumina mintea şi întuneca pe a celorlalţi; cu Dumnezeu n-ar fi voit să se strice.

Dar nu! el voia să aibă perdeaua; voia să o taie cu cuţitul, ca să nu îi mai foşnească în urechi. Însă cuţitul rămăsese în şerpar.

— Şerparul meu! ţipă el tare şi sfâşietor, încât calul sări sperios la o parte. Şerparul meu! strigă iar, şi începu să se pipăie mereu la trup, ca şi când i-ar fi arzând cămaşa pe el, şi să se dea pas cu pas înapoi până ce nu ieşi din altar spre mijlocul bisericii.

Îi era frică, încât îi venea să se arunce pe cal şi să meargă şi să fugă mereu până ce nu va scăpa de el; însă

Dumnezeu e pretutindenea, fiindcă pretutindenea, în tot locul şi în toate timpurile soarta omului atârnă de întâmplări ale căror tainică legătură el cu mintea lui mărginită nu poate să o cuprindă. Afară tuna, şi el se cutremura la fiecare trăsnet; afară fulgera, şi fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă; icoanele sfinţilor îl priveau, şi el stătea împietrit subt ele, căci oriunde s-ar fi dus, el tot acolo rămânea: el îşi puse mâinile în cap, îşi rupse în urmă băierile cămăşii; îi venea să-şi scoată inima din piept, îi venea să se răpeadă cu capul în zid, ca să rămâie sfărâmat la treptele altarului.

Dar el nu putea să moară: de nimic nu-i era mai frică decât de moarte; ar fi voit să trăiască mult şi lung, cât ţine lumea, ca să scape de viaţa cealaltă, şi o hotărâre aspră îi cuprinse mintea.

— Unul citeunul – strigă el ridicându-şi mâna dreaptă în sus – unul după altul, om cu om, toţi trebuie să moară, toţi care mă pot vinde, viaţă cu viaţă trebuie să se stingă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte!

Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieşi călare pe uşa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, intră din altă parte în sat, trecu de-a lungul uliţii până la casa preotului şi bătu la portiţă.

Era cam pe la nouă ceasul, şi popa şedea încă la masă, când auzi bătaia în portiţă şi ieşi.

— Să mă ierţi, părinte – îi zise el – dar viu cu grabă. Astăzi, chiar în ziua de Paşti, mi-au perit o parte dintr-o turmă.

— Mulţi oameni răi sunt pe faţa pământului… răspunse preotul cuprins de mâhnire sufletească.

— Şi te rog, urmă Lică, fără să mai ţină seama de vorbele preotului; n-ai văzut cumva pe Răuţ trecând pe aici?

— Nu!

— Atunci mănânc ceva „apoi mai dau o raită prin pădure, şi încă mine de cu zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat şi el. Iară dacă s-ar întâmpla să mă înşel şi să mai vină pe aici, să-i spui ca să mă caute la Ineu. Noroc

bun! şi să mă ierţi, părinte.

Grăind aceste, el plecă, dete o raită spre pădure, apoi ieşi în drum şi slobozi calul la vale, spre Moara cu noroc.

XVI

Mai nainte de a pleca, Ghiţă îl căutase pe Marţi, ca să-i dea de lucru, însă nu l-au putut găsi în pripă şi nu avea destulă răbdare ca să-l caute mai cu dinadins. El se depărtă dar în grabă, ca omul care nu are timp de pierdut.

În urmă, câtva timp după ce plecase, privind în urma sa, el văzu căruţa în drumul de ţară, dar nu putea să-i treacă prin gând că în acea căruţă sunt oamenii pe care îi lăsase la cârciumă, fiindcă aceştia veniseră călare.

Cu toate aceste, el începu a se nedumeri.

Sosind, în sfârşit, aproape de Ineu, el îl găsi pe Marţi în drum.

Ungurul plecase să-l vestească pe Pintea despre cele ce se petrec la Moara cu noroc.

Ghiţă rămăsese câtva timp burguit, ca lipsit de simţiri.

„Dar ce să fac – îşi zise el în cele din urmă – dacă Dumnezeu nu mi-a dat gândul cel bun în ceasul potrivit? Dacă e rău ce fac, nu puteam să fac altfel”.

Şi de aici înainte el simţea că Ana e pierdută şi nu se mai gândea decât la răzbunarea lui.

Însă niciodată nădejdea nu piere cu desăvârşire din sufletul omului, şi aşa, el tot îşi mai zicea: „Şi dacă totuşi s-ar întâmpla să mă întorc la timp…” De-aceea el grăbi.

El sosise încă din vreme cu Marţi, cu Pintea şi cu alţi doi jandarmi în preajma Morii cu noroc, dar temându-se ca nu cumva Lică să îi zăpsească şi să fugă de la cârciumă, ei descălecară în culmea dealului şi se hotărâră să aştepte întunecimea, ca să se poată apropia pe nesimţite.

Ghiţă, galbăn la faţă, ca şi când i-ar fi secat tot sângele din vine, stetea întins pe pământ, culcat pe brânci, privind ţintă şi cu ochii însetaţi în vale.

— Tare om eşti tu, Ghiţă, grăi Pintea pe gânduri. Şi eu îl urăsc pe Lică; dar n-aş fi putut să-mi arunc o nevastă ca a ta drept momeală în cursa, cu care vreau să-l prind.

— Nevasta – răspunse Ghiţă – mi-am pierdut-o eu de mult. N-ar fi trebuit să iau eu pe Uţa la casa mea, căci numai Uţa a stricat-o, adaose apoi într-un târziu, aşa pentru dânsul, şi iar tăcu şi aştepta cu încordare căderea întunecimii apropiate.

Deodată el sări ca ieşit din fire în picioare.

— Ne-au zăpsit! strigă el. Iată-l călare. Pleacă! A fost singur, singur cu dânsa! Săriţi pe cai! După el! Sfinte Doamne, cinii, pe care i-am luat la casa mea ca să mă apăr de el, cinii mei mă vând şi-l scapă din mâna mea!

Când rosti cele din urmă cuvinte, ei se aflau toţi patru călare, porniţi de-a curmezişul peste coaste drept în urma lui Lică. Dar ei înaintau mai anevoia la vale decât Lică la deal, caii lor nu se puteau măsura cu murgul lui Lică, şi aşa depărtarea creştea mereu între urmărit şi urmăritori.

Ajunşi în preajma satului, ei îl pierdură din vedere şi se opriră zăpăciţi.

— Daţi voi la dreapta – grăi Pintea – că noi dăm la stânga; ocolim satul şi apoi ne întoarcem ca să vedem dacă nu cumva s-a oprit aici, fiindcă pe vremea asta unde dracu' să se ducă!…

— Ei! ce mai vorbă! L-am scăpat, şi socoteală curată, răspunse Ghiţă râzând. Voi mergeţi mai departe: eu mă întorc acasă să-mi închei socoteala cu dânsa.

Grăind aceste, el sminci frâul calului şi se întoarse la vale, drept spre Moara cu noroc.

Ana, care petrecuse tot timpul acesta plângând, se ridică şi îşi şterse lacrămile din faţă când auzi copitele calului bă tindu-se de pietrişul de dinaintea cârciumei, apoi inima începu să-i bată tare.

Dar mai trecu mult timp la mijloc până ce el intră. Descălecând, el socoti că trebuie să m dea calului fân, apoi că trebuie să-l şteargă de sudori şi să-l acopere cu o cergă, iar după ce le făcu toate aceste, el rămase câtva timp în uşa grajdului, îşi dete seamă despre cele ce voia să facă, apoi îşi luă pălăria din cap, îşi făcu de trei ori cruce şi plecă spre cârciumă.

Intrând, el închise uşa în urma sa, o încuie şi aruncă cheia într-un colţ.

Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi şi grăi înecată:

— Nu vreau să mor, Ghiţă! Nu vreau să mor! urmă ea tare, şi se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omorî.

Ghiţă îşi dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amândouă mâinile capul şi privi dus în faţa ei.

— Nu-ţi fie frică, îi zise el înduioşat; tu ştii că-mi eşti dragă ca lumina ochilor. N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aş omorî copilul meu când ar trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ţi dai sufletul pe nesimţite.

— Dar de ce să mă omori? zise ea agăţându-se de braţele lui. Ce-am păcătuit eu?

— Nu ştiu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezişa în cap şi că nu mai pot trăi, iară pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu – urmă el peste puţin – acu văd, c-am făcut rău, şi dacă n-aş vedea din faţa ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în braţele lui pentru ca să-mi astâmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineoarăl-aş fi găsit aici, poate că nu te-aş fi ucis.

Ana se ridică şi privi ca trezită din somn la el.

— Unde ai plecat tu? întrebă ea.

— M-am dus ca să-l aduc pe Pintea, pentru ca să-l prindem aici pe Lică cu şerparul plin de galbenii luaţi de la arândaşul. El e omul de la care am primit hârtiile pe care găsiseşi tu atunci noaptea semnele.

— Ghiţă! Ghiţă! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme!? zise ea înăbuşită de plâns, şi-l cuprinse cu amândouă braţele.

Afară se auzi ţipătul unui huhurez, apoi iar se făcu linişte.

Ghiţă începu şi el să plângă, o strânse la sân şi îi sărută fruntea.

— Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat gândul bun la vreme potrivită, zise el, şi deodată se întoarse spre uşă.

Afară se auzeau paşi, şi peste puţin cineva încercă să

deschidă uşa.

— Pintea cu jandarmii! şopti bărbatul scoţându-şi cuţitul de pe tureac. Ano! fă-ţi cruce! fă-ţi cruce, că nu mai avem vreme.

— Săriţi, că mă omoară! săriţi, măi oameni! strigă nevasta luptându-se cu el, săriţi, săriţi!

Când uşa căzu sfărâmată din ţâţâni şi Răuţ se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pământ şi cu pieptul plin de sânge cald, iară Ghiţă o ţinea sub genunchi şi apăsa cuţitul mai adânc spre inima ei.

— Dă foc! zise Lică, şi Răuţ îşi descărcă pistolul în ceafa lui Ghiţă, care căzu înapoi fără să mai poată afla cine l-a împuşcat.

Nemaisâmţind greutatea genunchilor lui, Ana se opinti să se ridice.

— Tu eşti, Lică, tu? gemu ea cu ochii ţintiţi la el. Vino şi mă ridică.

Când Lică se plecă asupra ei, ea ţipă dezmierdată, îi muşcă mâna şi îşi înfipse ghearele în obrajii lui, apoi căzu moartă lângă soţul ei.

Lică se ridică iute şi începu să-şi şteargă sângele de pe obrajii zgâriaţi, să-l şteargă fără de astâmpăr, ca şi când mâna ei ar fi otrăvită, apoi îşi luă şerparul de la piciorul patului şi îl încinse.

— Voi căutaţi, că trebuie să găsiţi bani mulţi în casă – le zise după aceste – şi când socotiţi că eu mă apropii de Fundureni, daţi foc pentru ca să pot privi cârciuma arzând, de la Fundureni, dimpreună cu sătenii.

Tu, Răuţ, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu, Păune, te întorci la Şicula.

Toate aceste el le zise iute, ca şi când i-ar fi fost groază să mai stea subt acest acoperemint şi ştergându-se mereu cu mâneca la faţă, iar după ce îşi dete astfel poruncile, se depărtă spre şirul de răchite, unde-şi lăsase calul.

Murgul făcuse prin ploaie o dată calea până la Fundureni şi iar o dată înapoi: era obosit şi se culcase.

Acesta era un rău semn pentru Lică, fiindcă el încă în

noaptea asta trebuia să mai facă tot pe acest cal obosit drumul până la Ineu, cu incungiur şi pe drumuri rele, pe la Fundureni.

Iară zgârietura din faţă îl ustura şi-l făcea mereu să se întrebe: „Ce vor zice oamenii dacă mă vor vedea zgâriat la faţă şi muşcat la mână?”

Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea zgriburând în loc, apoi nu voia să o ia la treapăt, iar deodată el îşi adună toate puterile, o rupse la fugă încordată şi o ţinu aşa cale de câteva împuşcături, apoi căzu frânt la pământ, încât îşi aruncă stăpânul cât colo între cioate.

— Acu m-a ajuns mânia lui Dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică cu anevoia de la pământ. Ce să fac eu acum!? Calul meu!? Mine îmi găsesc oamenii calul aici, şi eu cu faţa zgâriată, şi cârciuma arde.

Încă pe când plecase de la Moara cu noroc, îl apucaseră fierbinţelile; acum începu să-l treacă sudorile şi tremura încât abia mai stetea pe picioare.

El se gândi să-şi ia calul şi să-l târască până la râuleţul umflat, ca doară o să-l ducă valurile departe la vale: dar nu avea destulă putere. Luă dar şaua de pe el, îi luă frâul din cap şi plecă spre râuleţ, ca să o ia pe jos până la Ineu. Râuleţul era însă umflat. „Nu-mi pasă!” îşi zise el hotărât şi, aruncând şaua şi frâul în valuri, intră în apă. Dar abia făcu un pas, doi înainte, şi valurile repezi îl apucară şi îl făcură să se retragă înspăimântat spre mal. El căută un alt loc de trecătoare mai la deal, apoi un al treilea, apoi un al patrulea, şi aşa umbla mereu pe mal, privind neîncetat impregiu380 rul său spre focul de la Moara cu noroc şi ştergându-şi din când în când sângele de pe obraji.

Deodată el se opri înveselit în loc.

Ghiţă plecase călare la Ineu, şi calul lui trebuia să fie la Moara cu noroc, un cal odihnit şi luat din grajd, cu care, pe lângă tot încungiurul, putea sosi la vreme în Ineu.

El se întoarse iar la vale, deşi era secat de puteri şi parcă nu se mai simţea destul de tare spre a-şi târî trupul

până la cârciuma cuprinsă de flăcări.

În vremea aceasta Răuţ se depărtase spre Ineu, Pârvu o luase spre Şicula, iară Pintea, văzând focul la Moara cu noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăsnit din cer, şi aducându-şi aminte de vorbele lui Ghiţă, se întoarse drept pe zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era cu putinţă, la vreme.

Când ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.

— Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el sărind din scări. Sfinte Doamne, încotro s-a dus? îmi scapă, iar îmi scapă! La deal n-a putut să meargă, fiindcă l-aş fi văzut.

El aştepta un fulger, ca să poată privi împregiur.

Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu trecând prin zarea focului pe care îl pusese la Moara cu noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui Dumnezeu, făcând lumea să creadă că a trăsnit.

— Stăi! strigă Pintea tare, încât răsună toată valea. „Uf! Săracul de mine! îşi zise apoi! L-am scăpat! Acu fuge”.

Aşa-i! dar astă dată Lică nu mai putea să fugă şi, dacă fugea, tot prins era, prins de mâna lui Pintea, prins cu toate dovezile.

El se îndreptă încât părea îndoit aşa de nalt ca mai nainte, privi împregiurul său, îşi ţinti ochii la un stejar uscat ce stetea la depărtare de vreo cincizeci de paşi, scrâşni din dinţi, apoi îşi încordă toate puterile şi să repezi înainte.

Pintea îl găsi cu capul sfărâmat la tulpina stejarului şi rămase neclintit şi cuprins de fior în loc.

— A scăpaţi zise el într-un târziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior şi îl tiri după sine până la râuleţ, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.

XVII

Luni pe la prânz focul era stins cu desăvârşire şi zidurile afumate steteau părăsite, privind cu tristeţe la

ziua senină şi înveselitoare.

Din toate celelalte nu se alesese decât praful şi cenuşa: grinzi, acoperământ, duşumele, butoaie din pivniţă, toate erau cenuşă, şi numai pe ici, pe colo se mai vedea câte un cărbune stins, iară în fundul gropii, care fusese odinioară pivniţă, nu se mai vedeau decât oasele albe ieşind pe ici pe colo din cenuşa groasă.

Bătrâna şedea cu copiii pe o piatră de lângă cele cinci cruci şi plângea cu lacrămi alinătoare.

— Se vede c-au lăsat ferestrile deschise! zise ea într-un târziu. Simţeam eu că nu are să iasă bine: dar aşa le-a fost data!…

Apoi ea luă copiii şi plecă mai departe.

NOROCUL

Rămăsese ea singură cu tatăl ei, un om bătrân, la vârsta de 55 de ani, care risipise o avere frumoasă şi trăia acum chinuit de un reumatism îndărătnic din o pensiune de-o sută treizeci de lei pe lună. Unul dintre fraţii ei, locotenent, era om cheltuitor şi urmărit mereu de creditori, iar celălalt, taxator la vama din Galaţi, se lupta cu o casă plină de copii.

Deşi ştia însă că n-are să aştepte niciun ajutor de la alţii, bătrânul ţinea să-şi aibă cazinul, cafelele, tutunul de prima calitate, tot tabietul cu care se deprinsese. Era lucru firesc la un om care petrecea partea cea mai mare a vieţii lui întins pe divan ori zvârcolindu-se în culcuş; era dreptul lui la zile de bătrâneţe.

Fiică-sa, Elena?

D-l Tuslea era dintre oamenii pentru care părintele n-are nicio datorie faţă de copiii săi.

A făcut pentru copiii săi ceea ce făcuse numai din slăbiciune părintească; dator nu s-a simţit niciodată să facă ceva şi de aceea nimic nu şi-a impus de dragul lor. Numai un smintit ar fi putut cere ca acum, om bolnav şi cu zile numărate, el să se lipsească, de dragul ei, de vreuna din puţinele mulţumiri ale vieţii lui.

Era tânără şi sănătoasă, era deşteaptă şi voioasă, era naltă, subţirică şi frumoasă; toate de la dânsul le avea, şi

n-ar fi fost vrednică să le aibă, dacă n-ar fi fost gata să se lipsească de orişice mulţumire, ca să îndulcească viaţa lui.

Şi Elena îi era fiică.

Ştia să coase şi mai ales să brodeze frumos; după o iarnă grea s-au mutat la Bucureşti ca să câştige şi ea ceva.

Pleca dimineaţa şi se întorcea seara, lucra mult şi câştiga puţin şi se simţea foarte nenorocită în societatea în care-şi petrecea zilele.

Dar omul se deprinde şi la bine, şi la rău.

Nu înţelegea, la început, multe din cele ce se vorbeau în atelierul magaziei. În urmă, ajungând să înţeleagă, se roşea şi-i venea să plângă, lucru de care făceau mare haz celelalte. Încetul cu încetul, însă, a ajuns şi ea să le ia toate ca lucruri fireşti, ba chiar să găsească un deosebit farmec în vorbele rostite cu jumătate de gură.

Atât de des i se spunea că are gâtul frumos şi talia subţire, piciorul mic şi gleznele gingaşe, că are braţe şi bust, încât nu se mai sfia să stea şi ea, ca celelalte, în cămaşă, când căldurile erau mari, nu se mai supăra când îi spuneau că are odată să se plimbe în trăsură fără număr şi nu mai roşea când domnişoara Miţa, o frumuseţe veştejită, îi făgăduia în taină că are să-i găsească un noroc rar.

Şi domnişoara Miţa nu glumea: voia, în adevăr, să-i găsească noroc.

Serile, când se întorcea acasă, pleca totdeauna cu dânsa, ca să vadă ai cui ochi se opresc asupra ei, cine-o aşteaptă şi cine-o urmăreşte, s-o păzească şi să n-o lase orişicui, căci ea cunoştea multă lume şi ştia cine ce preţuieşte.

În timp de câteva săptămâni, Elena cunoştea şi ea mulţi „gură-cască”, cum zicea dânsa: un singur om era însă pe care-l căuta şi dânsa cu ochii.

Era un domn nalt şi elegant, cu câteva fire albe în barba lui mare şi bine îngrijită, foarte serios, aproape posac.

O singură dată, când întâia oară a văzut-o, el s-a oprit ca uimit în loc şi s-a uitat lung la dânsa, apoi, lăsându-le să treacă amândouă înaintea lui, a salutat cu multă

discreţiune pe domnişoara Miţa.

Elena se-nspăimântă: îi trecuse parcă un fel de săgeată prin inimă şi tot sângele îi năvăli spre obraji.

— E bancherul Bărbulescu, grăi Miţa. Un zgârcit, dar milionar.

De aici înainte, Elena n-a mai avut linişte. Nu mai putea să scape de spaima care o cuprinsese în acea clipă de uimire.

Omul acela era atât de serios, atât de matur, atât de sus oarecum, încât era, parcă, peste putinţă ca el să-şi peardă timpul cu dânsa. Era însă o patimă atât de covârşitoare în privirea pe care o aruncase asupra ei în acea clipă de uimire, încât ea se speria de câte ori şi-l reamintea, şi mereu şi-l reamintea.

Zilele următoare iar l-a întâlnit. Era parcă n-o mai băga în seamă: ea cu atât mai vârtos se temea de dânsul. Tocmai fiindcă era atât de aşezat, atât de matur, atât de stăpân pe sine.

Şi în adevăr, câteva zile în urmă, domnişoara Miţa îi spuse, în mare taină, că a vorbit cu Bărbulescu şi că el a căzut în mare slăbiciune de dânsa.

Elena era supărată, dar credea, şi parcă un fel de beţie o cuprinsese. Era hotărâtă să nu mai iasă cu dânsa, şi totuşi, chiar în seara aceea s-a dus la ea acasă şi a stat mai mult decât alte dăţi, ca să încerce o talie, pe care o făcea pentru o domnişoară ce semăna cu dânsa.

Încercând talia, Miţa mereu o mângâia, mereu o îmbrăţişa, mereu îi săruta braţele, şi umerii, şi gâtul, şi mereu îi aducea aminte ce-ar zice calicul acela dacă le-ar vedea toate aceste şi ar putea să le sărute ca dânsa.

Elena se supăra, zicea mereu că are să plece şi în cele din urmă a şi plecat, dar peste două zile iar a trecut pe la Miţa când s-a întors acasă.

Era, parcă, la marginea prăpastiei, vedea adâncimea, dar era ameţită, ameţeala era grozav de plăcută şi îndată ce se depărta, trecându-i ameţeala, se simţea tare şi iar se-ntorcea, ca să aibă acea plăcută ameţeală.

— Nu-mi pasă, îşi zicea; eu sunt tare; eu n-am să cad;

încă o dată!

Aceasta o voia şi Miţa.

— Vrei tu să te întâlneşti cu Bărbulescu? o întrebă în cele din urmă Miţa. Aici la mine?

Ea se cutremură.

— Care va să zică, de aceea mă tot faci tu să viu pe la tine? grăi ea cu glasul ¡năbuşit de mânie, şi părăsi casa tare hotărâtă de a nu mai merge la atelier.

— Eleno – strigă Miţa – nu fi nebună! De asta tot n-o să scapi tu: ţi-am găsit norocul; nu te juca cu el!

Grozav se simţea Elena de umilită, şi totuşi, ea s-a dus ziua următoare la atelier şi trei zile în urmă iar a trecut pe la Miţa, intrând oarecum cu ochii închişi în casa ei.

În zadar erau toate: soarta ei era hotărâtă; ea nu mai putea să reziste; voinţa lui covârşea pe a ei.

— Să-i spun să vie rerâne? o întrebă Miţa la plecare. Nu mă face de ruşine. Da ori nu?

— Nu! şi răspunse Elena hotărât, căci nu mai viu niciodată la tine.

— Vrei – îi zise Miţa – dar nu vrei să ştiu eu că vrei.

Acesta şi era adevărul: ea voia, nu mai putea să nu voiască, şi ziua următoare, mergând iar la Miţa, tremura în tot trupul, căci vedea din stăruinţele Miţei că el are să vie.

A şi venit.

— Aşa! grăi Miţa veselă. Acum vă las să vă explicaţi, şi ieşi apoi repede din casă.

Rămasă singură cu dtasul, Elena se cutremură: îi venea să ţipe şi să alerge după dânsa.

Deodată însă îi trecu ameţeala. Era, parcă, vorba de viaţă şi de moarte, şi uitându-se drept în ochii lui, ea se însenină şi rămase liniştită pe scaun, aşteptând să vadă ce va zice şi ce va face el.

Iară el, omul trăit în lume, stetea strâmtorat ca un băiat în faţa ei şi nu ştia ce voieşte. Parcă un alt om, pe care nu-l cunoştea, se ivise într-însul şi-i era ruşine că dânsa îl vede aici.

Ea se ridică tare şi mândră de tăria ei.

— Domnule – îi zise cu glas limpede – eu vreau să plec acasă.

— Îmi dai voie să te însoţesc?

— Nu, domnule!

— Când ne mai vedem? o întrebă el stăruitor.

— Aici – răspunse ea – niciodată!

— Nu; aici nu! zise el. Unde şi când?

Ea rămase câtva timp nemişcată, apoi iar începu să tremure.

El îi ridică mâna şi o sărută privind în ochii ei.

— Doamne! zise ea ridicând umerii. Eu nu ştiu nimic. Numai să nu afle nimeni!

— Nimeni, nimeni în lumea aceasta! grăi el lăsând mâna ei.

Era pierdută. Nu mai putea să-şi dea seamă cum şi în ce fel, simţea însă din nou că soarta ei era hotărâtă, că voinţa lui covârşeşte pe a ei, că n-ar fi putut să plece dacă el i-ar fi făcut semn să rămâie, şi alergând spre casă, ea era cuprinsă de un nemărginit simţământ de recunoştinţă către omul care a lăsat-o să scape.

Abia sosită acasă şi rămasă singură, a început să-şi dea seamă despre toate cele petrecute şi să plângă amar, lacrămi de durere şi de ruşine. îi venea să-şi curme zilele când se gândea cum, încetul cu încetul, a căzut şi cât de departe a ajuns în căderea ei. Şi nu din nepricepere ajunsese acolo unde se afla, ci ştiindu-le toate, înţelegând cursele ce i se pun şi simţindu-se mai tare decât ca să se teamă. Iar acum nu mai putea să se întoarcă, nici să se oprească. Se socotea nemernică, umilită, nenorocită afară din cale, dar sufletul îi era plin de o nespusă dulceaţă, şi ea – şi închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic din cele ce-ar fi putut s-o ţie în loc.

— Nu-mi pasă! nu-mi pasă! strigă ea. Apoi mă omor!

Dar a adormit în cele din urmă, şi ziua următoare, când s-a deşteptat din somn, lucrurile i se înfăţişau cu totul altfel.

Era parcă numai un vis trecut, în care nimic nu era adevărat.

Da, el a lăsat-o să plece, dar nu ar fi lăsat pe alta, care nu era ca dânsa. Nu, nu pentru că era slabă, ci pentru că se simţea tare s-a dus ea acolo, s-a dus ca să le arate că nu se teme. Acum abia începuse a se teme, şi nu se putea hotărî să iasă. Vorbele „numai să nu afle nimeni!” îi sunau mereu în urechi. Ştia că 387 el le-a înţeles, c-o va aştepta, c-o va urmări, şintl mai credea că va putea să reziste.

Ea rugă pe tatăl ei ca să vie, aşa cum poate, neapărat să vie să o ia, şi nu plecă decât după ce el îi făgădui că va veni.

De ce să vie? N-avea nevoie să-i spună: era părinte, fusese şi el om în toată puterea odată, şi din stăruinţele cu care-l rugase, înţelegea el numaidecât ceea ce dânsa ar fi putut să-i spună.

Lungă şi grea de tot a fost ziua aceasta pentru dânsul.

Umbla, se zvârcolea, se zbuciuma, îşi încleşta mereu pumnul, îşi făcea mustrări, şi nu o dată în ziua aceasta l-a cuprins simţământul că are să-şi încheie zilele vieţii în fundul ocnei. Căci tare îi era dragă fata lui!

Zbuciumări zadarnice! Ce ar fi putut, la urma urmelor, el să facă? Să omoare un om? doi? câţi să omoare? Nu ştie în lumea aceasta nimeni unde i se începe norocul şi nenorocirea, şi, dacă inima ei n-o păzea, nimeni nu putea s-o păzească.

Iar inima ei?

Curând după sosirea ei în atelier, Elena se căia de a fi rugat pe tatăl ei să vină s-o ia.

Domnişoara Miţa era dezamăgită şi tare supărată.

„*O gâscă* e dânsa – aşa zisese el – *o icoană din perete*”, pe care n-ai s-o vezi din apropiere dacă vrei să-ţi placă.

Miţa nu ştia dar; nu bănuia nimic; nimeni în lume nu bănuia: dorea să-l vadă, să stea singură cu el, ca nimeni în lume să nu ştie, şi ar fi vrut să fugă, să se ascundă, ca nimeni afară de dânsul să nu mai ştie că ea tot mai trăieşte în lume.

Inima era bolnavă, bătea cu neastâmpăr şi o mâna

înainte, mereu înainte.

II

Bărbulescu era în grea ceartă cu sine însuşi. Acel om necunoscut, care se ivise într-însul în clipa când rămăsese singur cu Elena, nu mai voia să-l părăsească.

A fost şi ei copilandru, a fost tânăr, a avut fel de fel de aventuri, dar rostul nu şi l-a pierdut niciodată; acum nu mai făcea ce voieşte şi nu mai ştia ce are să facă.

„Femeile toate sunt slabe”, aşa zicea el totdeauna; aşa a zis şi în clipa când Elena s-a depărtat din casa Miţei.

Şi totuşi, ea nu era ca femeile pe care le ştia el, şi în faţa ei se simţea cuprins de un fel de sfială, parcă ea ar fi fost prea mult pentru dânsul. Era ceva cu totul distins în înfăţişarea ei, în purtările ei, în tot felul ei de a fi, până chiar şi în modul ei de a rosti vorbele.

Abia acum a ajuns să se întrebe cine e femeia aceasta, şi seara toată, poate întâia oară în viaţa lui, a petrecut-o făcându-şi fel de fel de iluziuni.

Iluziuni despre o cusătoare care a primit să aibă o întâlnire la Miţa.

Îi era ruşine că şi le face, dar şi le făcea.

Om care nu râde când alţii rid şi zâmbeşte când alţii plâng, el viaţa lui toată n-a avut slăbiciune pentru nimeni şi n-a ţinut ca alţii să aibă slăbiciune pentru el.

A căutat plăceri în lumea aceasta: mulţumiri niciodată. Acum se întreba mereu dacă femeia aceea ar putea să aibă o adevărată slăbiciune pentru dânsul şi se simţea nenorocit că abia acum, la vârsta de 37 de ani, a întâlnit-o în calea lui, nu când era mai tânăr, nu mai nainte de a fi ajuns ca să aibă întâlniri la Miţa.

Dar puţin îi pasă!

Deşi om cu punga strânsă, o mie, zece mii, chiar zeci de mii de lei nu erau bani pentru dânsul, când vorba era să-şi facă vreo plăcere ori să scape de vreo supărare. Acum însă se iviseră în el porniri de om risipitor: era gata să dea tot; nu mai avea măsură, nici cumpăt.

Ba, un fel de nebunie!

Avea doi copii, un băiat de vreo cincisprezece ani şi o

fată de şase ani. Băiatul era într-o băcănie, iar fata o ţinea la doică: erau o sarcină supărătoare, de care se scăpa plătind acolo câţiva poli pe lună, o dată mai mult, altă dată mai puţin, după cum îi erau dispoziţiunile şi după cum îi mergeau afacerile. Dator nu era, deoarece muma băiatului murise de mult, iar muma fetei îşi părăsise copilul şi se măritase cu un bărbier, cu care avea alţi copii. Acum, ca din senin, fără de niciun şir, se gândea mereu la copiii lui. îi venise gândul să se răscumpere pentru totdeauna, să depuie o sumă, ca să scape de grija lor. Şi în zadar se căznea să alunge gândul acesta, căci, vrând-nevrând, se târguia mereu cu sine; era parcă spre sfârşitul vieţii şi trebuia să-şi reguleze toate socotelile.

Şi fără ca să vrea, a şi făcut-o aceasta, ca să-i treacă timpul mai iute.

Înspre orele şase a ieşit apoi, a chemat un birjar bun, i-a spus să se ţie după dânsul şi a început să se plimbe prin faţa magaziei.

Era hotărât s-o urmărească pe Elena, s-o ia la Şosea şi s-o plimbe jumătate de ceas, ca s-o cunoască mai bine şi să-l cunoască şi ea.

El rămase ca înfipt în pământ când ea se ivi ducând de braţ pe un bătrân înalt şi cu deosebire respectabil, care părea, paralitic şi se uita cu ochi scrutători la lumea prin mijlocul căreia trecea.

Ochii tuturor a se opreau asupra acestei perechi frumoase, şi Elena, cuprinsă de un simţământ de fiască mândrie, era pierdută în purtarea de grijă pentru neputinciosul ei părinte, care venise s-o apere.

Şi totuşi, ochii ei se furişară pe o clipă şi se opriră asupra lui Bărbulescu, care stetea atât de respectuos în depărtare.

„Adio! Adio!” parcă îi zicea dânsa prin acea privire furişată. „Adio şi la revedere!”

Nu, „la revedere”, nu! Era prea târziu! Femeia aceasta era dintr-o lume pe care el n-o cunoştea şi-n care n-a crezut niciodată. Era prea târziu: el nu se mai putea deprinde cu lumea aceasta; era prea greoi, prea

neajutorat, nu ştia cum ar trebui să-i vorbească şi ce ar trebui să-i facă pentru ca să nu-i pară ordinar şi josnic.

Acum o dată şi singură astă dată în viaţa lui l-a cuprins simţământul că şi-a risipit tinereţele în flecării, că n-a ştiut să se bucure de averea lui, că viaţa lui e searbădă şi lipsită de mulţumiri.

Prima lui pornire a fost să-i urmărească pe departe, ca să vadă unde locuiesc, şi apoi să se informeze dacă 390

el îi este tată ori bunic, cine este el, cum a ajuns în starea de astăzi. Dar nu! ar fi fost prea mare îndrăzneală din partea unui om atât de cunoscut ca dânsul.

El se aruncă în trăsură şi ieşi singur la Şosea.

Seara apoi, după masă, s-a dus la soră-sa, doamna Lucescu, pe care rareori o vedea. Prea era sfătoasă, prea des îl dăscălea, prea mult voia să se amestece în treburile lui.

Acum tocmai asta-l făcea să meargă la dânsa.

Îi făcuse, ca soră mai mare, în mai multe rânduri mustrări că n-are destulă purtare de grijă pentru copiii săi. Era acum hotărât să facă ceva pentru dânşii şi voia s-o întrebe pe dânsa cum şi în ce fel.

Se simţea singur şi slab; se temea şi căuta razăm; avea slăbiciuni şi era însetat de afecţiunile celor mai de aproape ai săi.

Doamna Lucescu era înduioşată: nu-şi mai cunoştea fratele, nu-l mai înţelegea, nu putea să-şi dea seamă ce s-a întâmplat aşa deodată cu el. Gogu se făcuse om ca toţi oamenii, nu mai râdea de ceea ce altora îi e sfânt, era în stare să plângă şi să se bucure cu alţii, era gata să depună o sută mii de lei pentru băiatul său şi să-şi ia fata la dânsul, să-i ţie guvernantă, s-o crească la sânul lui.

Voia să scape.

Avea, ce-i drept, simţământul că nu mai poate scăpa, dar voia să scape. De aceea, încă în mai, a plecat cu fiică-sa la băi.

III

Pe la sfârşitul lunii august, după ce el s-a întors în ţară, Elena era cu desăvârşire schimbată. Slăbise, se

făcuse de tot serioasă şi se întorcea singură acasă. Şi de câte ori îl întâlnea, ea se uita cu atâta inimă deschisă în faţa lui, încât nu-i rămânea decât s-o salute.

Atât însă. Când îi răspundea, în ochii ei era acelaşi *„adio!"* ca-n ziua când a văzut-o ducând de braţ pe tatăl ei. Era cu toate aceste peste putinţă ca el să nu mai vorbească cu dânsa. Nu voia, dar era peste putinţă, şi ştia că odată tot o va urmări, tot o va opri în loc.

Tocmai de aceea, ieşind, ca de obicei, după ce-şi închidea cantorul, la plimbare, el îşi lua de cele mai multe ori şi fetiţa cu dânsul.

Elena a rămas uimită când l-a văzut ducând de mână fetiţa, un copil foarte drăgălaş. Mai uimit a rămas însă el când dânsa, trecând, s-a oprit fără sfială, ca o veche şi bună prietenă, şi l-a întrebat, cu o privire dulce, a cui e copila.

— A mea! răspunse el.

— Sărăcuţa de ea! grăi Elena înduioşată, apoi o sărută şi se depărtă.

El rămase ca trăsnit din senin.

Înţelegea acum de ce oamenii păreau scandalizaţi când îl vedeau ducându-şi copila la plimbare. Era, în adevăr, o neruşinare ca el, om necăsătorit, să iasă cu copilul său în lume. Sărmana copilă! sărmana de ea!

El opri o trăsură şi se întoarse acasă, apoi, sosit, îşi ridică copila în braţe şi o sărută cu drag. Ochii lui se umplură de lacrămi. Acum ştia şi el ce este. iubirea, ce e durerea şi ce e mulţumirea în viaţa omului, şi ar fi dat averea lui toată dac-ar fi putut spăla pata cu care s-a născut copilul lui.

„Sărăcuţa de ea! *11* Grozavă pedeapsă!

Şi el nu mai putea să-şi iubească copila.

Dar a dormit şi el şi, ziua următoare, deşteptându-se din somn, lucrurile i se înfăţişau cu totul altfel.

Câte sunt femeile fericite care din păcat au fost născute!? Nu-i vorbă, o coardă tristă şi duioasă vibrează mereu de-a lungul vieţii lor.

Dar ce mai putea el să facă?

Să se ferească de aici înainte, să trăiască numai pentru copila lui, să-i adune bogăţii, s-o crească ca pe o prinţesă.

Se şi ferea.

Soarta omului însă nu se poate schimba.

Partea a doua a lunii septembrie fusese ploioasă, iar octomvrie era neguros şi rece, cel mai nesuferit timp pentru oamenii ce sufăr de reumatism.

Într-una din aceste zile neguroase Bărbulescu lucra, posomorât şi el, în odaia din dosul cantorului, când servitorul îl vesti că o damă tânără a întrebat dacă e singur şi doreşte să-i vorbească.

Sunt în viaţa omului multe lucruri neînţelese. Bărbulescu se ridică şi porni spre uşă. Ştia că tânăra damă e Elena. Parc-o aşteptase, parcă i se mai întâmplase o dată lucrul acesta, parcă aflase prin vis că el are să se întâmple.

— Domnişoară, zise el după ce o cuprinse cu braţul, ca s-o treacă în odaie, trebuia să-mi scrii un bilet!

— Domnule Bărbulescu – îi răspunse ea mişcată – am voit s-o fac aceasta, dar nu am putut. E atâta timp de când nu te-am văzut, şi nu mai îndrăzneam. Tata, urmă ea mai liniştită, zace de patru săptămâni, şi eu nu mai pot să umblu la atelier. Ne aflăm în cea mai mare strâmtorare, şi eu n-am, afară de dumneata, la cine să mă adresez cu toată încrederea.

„Cu toată încrederea!” Vorbele aceste fuseseră rostite cu atâta încredere, încât Bărbulescu se simţea ruşinat. Nu era vrednic de toată încrederea. Era slabă, nedormită şi nemâncată, istovită de dureri şi de gânduri grele, se plângea de o grea strâmtorare, şi el nu sesâmţea de loc înduioşat, ci se bucura parcă de strâmtorarea în care o găseşte.

Năravul se face fire, şi firea nu se schimbă.

— Da, domnişoară – zise el cu liniştea neguţătorului care şi-a făcut socotelile – trebuie să-i aducem un medic, să-i dăm toate comodităţile şi să scapi şi dumneata din mizeria în care trăieşti!

— Ah, grozavă mizerie! suspină ea, fericită că a găsit,

în sfârşit, pe cineva căruia poate să i-o spună aceasta.

— Dar – urmă el – cu atâta nu ne-am ajutat. Trebuie să scăpaţi o dată pentru totdeauna. Ai primi dumneata sarcina să faci educaţiunea copilei mele? Nu aici în casa mea: acasă la dumneavoastră.

— Nu! răspunse Elena hotărât şi fără de a se mai gândi, ca şi când s-ar fi aşteptat la întrebarea aceasta.

— Şi de ce nu? întrebă el.

Elena se uită lung la el.

— Pentru că n-ar crede nimeni – zise ea – că sunt numai educatoarea copilei dumitale.

El se apropie de dânsa, o cuprinse cu braţul drept şi i se uită în faţă.

— Şi – zise – atât îţi pare de grozav lucrul acesta, încât zici nu fără de a te mai gândi!

Ea nu se desfăcu din braţele lui, ci se rezemă oarecum nesimţitoare pe el şi-şi depărtă capul, întorcând ochii spre uşa pe care intrase.

Ar fi putut în fiecare clipă să intre cineva fie din cantor, fie din curte.

Sus, în etajul de deasupra cantorului, era locuinţa lui Bărbulescu, cu intrarea.pe sub poarta de la dreapta cantorului.

…

— Să mergem – grăi el – sus la mine; acolo putem să vorbim nesupăraţi.

Ea a venit să vorbească cu dânsul şi ţinea să nu plece fără de a fi vorbit. La el însă nu putea să meargă; o văzuseră oamenii din cantor când a intrat.

— Nu – zise – dar te rog să stăm cu uşa deschisă. – Prostii! grăi el într-un ton stăruitor, aproape brutal. Ieşi pe unde ai intrat şi pleci la dreapta, apoi intri sub poartă, şi eu te aştept la scară, unde nimeni nu te poate vedea.

Elena se cutremură. Grozav era de stăruitor, de tare şi de nemilos, şi ea grozav de umilită se simţea, şi începu iar să tremure, cuprinsă de acea ameţeală lâncezitoare, pe care de atâta timp n-o mai avuse.

— Doamne! Dacă vrei dumneata – zise – eu nu mai

am alegere.

Ieşi apoi burguită, oarecum cu ochii închişi, prin cantor în stradă, coti la dreapta, intră sub poartă şi se lăsă ca el s-o cuprindă iar cu braţul şi s-o ajute a urca scările. Era ca moartă, dar de asta nu putea să scape!

Sus, în salonul încăpător, el îi luă pălăria din cap, îi ajută să-şi scoată jacheta, apoi o pofti să ia loc pe canapea.

Ea rămase stând în picioare şi aruncă ochii împrejurul ei.

Era nu mult gust, dar multă bogăţie, 394

Îmbrăcată în o rochie uşoară, c-o bluză largă, fără corst, aşa cum plecase de la căpătâiul tatălui său, ea părea crescută cu o palmă şi, cu pieptul mişcat de osteneală şi de emoţiune şi cu obrajii aprinşi, frumoasă mai presus de toate.

Tocmai ca atunci, în casa Miţei, omul necunoscut iar se ivi, şi Bărbulescu iar nu ştia ce să facă. îi părea rău c-a adus-o aici şi-i era frică de văpaia din ochii ei.

— Sunt aicil zise ea dispreţuită şi potrivindu-şi mai întâi părul în cap, apoi bluza pe trup. Am făcut-o şi asta! Ce mai vrei? N-ar fi oare o infamie ca nenorocita acea de copilă să ne mai fie şi paravan?

Bărbulescu rămase strâmtorat în faţă, ei.

Copila lui cea nenorocită!

„De ce mi-o spune mereu în faţă? îşi zise el. Are ea milă mai multă decât mine?”

Pornirea cu care urcase scările era înăbuşită de altele mai duioase.

O clipă însă numai.

Prea era frumoasă, prea fragedă şi mlădioasă, prea ademenitoare: ar fi fost o nebunie ca după atâta timp de stăpânire să-şi mai pună frâu şi acum, când nimic nu-i mai stătea în cale.

El o cuprinse iar cu braţul.

— Nu e vina mea – zise el – că ai venit aici. Tu nu ştii – urmă apoi cuprinzând-o cu amândouă braţele şi privind în ochii ei – cât de mult m-am zbuciumat eu ca să scap de patima mea, fiindcă mă temeam că n-ai să mă poţi iubi.

Elena se lăsă moartă în voile lui, rece şi dispreţuită ca mai nainte, dar împăcată cu gândul că altfel nu se poate.

— geţi pasă? zise ea încet.

— Dar grozav îmi pasă! grăi el, şi-i sărută gâtul sub ureche.

Ea-şi scutură capul. îi era parc-a fost înţepată cu mulţime de ace veninoase şi-i venea să se şteargă.

— Nul grăi ea scurt şi hotărât.

El o depărtă puţin de la sine, ca s-o vadă mai bine, apoi se uită lung în faţa ei. Nu ştia cum are să înţeleagă 395

pe acel „nu!” şi-i venea s-o ascundă în pământ, ca nimeni să nu poată câştiga iubirea ei.

— Da – urmă ea – odată, la început, credeam că mult am să te iubesc şi m-aş fi simţit fericită dac-aş fi putut să-ţi sărut mâna. Atât îmi păreai de bun şi de înţelept! apoi m-a cuprins o spaimă dezamăgită când te-am văzut cu acea nenorocită copilă.

— Iar copila! grăi el necăjit, şi o lăsă din braţe.

— Da, copila, care nu are mamă! urmă dânsa. Azi am venit ca să-ţi spun că tata e bolnav, că ne aflăm în mare strâmtorare, iar dumneata, care zici că mă iubeşti, m-ai adus aici. Asta e iubirea dumitale!

— Prostii! strigă el scos din sărite. N-ai fi venit dacă n-ar fi toate aceste.

Elena se simţi rănită de moarte.

— Fără îndoială că n-aş fi venit! răspunse ea râzând cu hohot. Dac-o ştii, ce mă mai întrebi dacă am ori nu să te mai şi iubesc?

Bărbulescu se avântase prea departe, prea îşi dăduse slăbiciunea pe faţă: îi venea să frângă, să spargă.

— Bine, domnişoară! strigă el răstit, eu însă, eu te iubesc pe dumneata!

— Ăsta-i norocul meu! răspunse ea rece şi nemiloasă. Am să mă folosesc de el!

Cuprinsă apoi de-o pornire nebunească, ea se simţea mai nenorocită decât sclavele scoase de stăpânii lor la

vânzare şi-şi ridică amândouă braţele.

— Iată-mă! urmă ea încet, ca prin vis. Când mi-ai zis să viu aici, nu te-am întrebat ce-mi dai, ci am venit: trupul meu e aici, cum îl vezi, dar sufletul meu nu-l căuta, e stinsă viaţa lui. Ia ce găseşti, dar adu-ţi aminte că ai şi dumneata copilă.

Cuprins de fiori şi umilit în sine, Bărbulescu făcu un pas spre dânsa, apoi se opri şi rămase o clipă cuprins de îndoială.

El şi femeia aceasta şi copila lui nu se mai puteau despărţi.

— Domnişoară, grăi el răspicat, de câţi ani eşti dumneata?

— În decembrie voi împlini douăzeci, răspunse ea mirată de această întrebare venită fără de niciun şir.

— Douăzeci? urmă el. Fata mea va împlini în februarie şase: eşti dumneata în stare să-i ţii loc de mumă?

Elena se dete un pas înapoi.

— Muma ei trăieşte – adăugă el – dar nu se mai îndoieşte că copilul ei a murit de mult.

— Şi eu – zise Elena – să zic că e a mea copila, c-am născut-o când eram de 14 ani?

Era ceva atât de excentric, jertfa îi părea atât de mare, încât nu putea parcă să creadă în înţelesul vorbelor ce rostea.

— Te miri, zise el, apucând cu amândouă mâinile mâna ei. M-aş mira şi eu dacă nu te-aş fi auzit vorbindu-mi cum nimeni nu mi-a mai vorbit şi nu te-aş vedea în faţa mea. Eleno, urmă apoi înduioşat până la lacrămi, priveşte-n ochii mei! Oricum aş fi, mă poţi stăpâni. Redă-mi liniştea sufletească! Prin tine am ajuns să cunosc lumea; iubindu-te pe tine am început să-mi iubesc copila: dacă nu pentru mine, care n-am ştiut să preţuiesc iubirea ta, din milă către nevinovata mea copilă primeşte să fii mama ei şi soţia mea.

Elena-şi retrase mâna.

Îi era parcă o lume frumoasă şi mult visată se ridica împregiurul ei, dar în clipa când vrea să intre în ea, ivită abia, şi dispare.

— Nu, domnule! zise ea respectuos. Nu! urmă după o mică pauză, cuprinsă de o durere nespusă, e prea târziu! Eu nu mai pot să-i fiu nimănuia soţie, nici mamă. Prea tare am căzut în gândul meu, prea mi-e strivit sufletul ca să mai îndrăznesc a primi sarcina grea a dreptei vieţuiri.

Ochii ei se umplură de lacrămi. Nu mai putea să rămâie în casa aceasta, nici să privească în ochii lui. Îşi îmbrăcă dar jacheta şi îşi puse pălăria, în grabă, nervos, muşcându-şi mereu buzele, stăpânindu-şiplânsul.

— Vino-ţi în fire! îi zise el când o văzu gata de plecare. Trăim într-o lume în care toate se uită, toate se iartă.

Îi părea lucru de neînţeles ca ea să nu primească soarta frumoasă pe care voia să i-o pregătească, şi totuşi, se temea c-o pierde, că n-are s-o mai găsească.

— Nu! răspunse ea aşezată. O viaţă stricată se poate urma înainte ca vai de cel ce-o are, dar nu se mai poate drege: ruşinea ce porţi în tine însuţi se poate arăta cu dispreţ, dar nu se poate ascunde. Ai rude, ai prieteni, ai legături în lume: e prea târziu.

Ea plecă cu pas îndoit. Ar fi voit parcă să mai stea, să-i dea mâna, să se despartă ca de un prieten. îl vedea cu totul altfel acum, stăpânit, ca odinioară, de un simţământ covârşitor şi nenorocit, şi se simţea înălţată de durerea ei şi cuprinsă de milă.

El plecă după dânsa, acum Toind s-o oprească şi bucurându-se iar că-i rămâne timp de chibzuire ca să vorbească cu soră-sa, care era atât de înţeleaptă.

Cuprinşi amândoi de simţământul că se află în ajunul unei grozave nenorociri, ei înaintau cu frică, tremurând la tot pasul, şi atât erau de burguiţi, încât nu-şi deteră seamă că dânsa nu apucă spre scara ce ieşea sub poartă, ci la dreapta, unde el lăsase uşa deschisă, când se urcase din odaia de lângă cantor. Era pentru dânsul drumul cel obicinuit, iară dânsa scobora scările, cum le-a urcat, cu ochii închişi.

Abia sosiţi în faţa funcţionarilor din cantor, ei îşi deteră seama că s-au dat de gol.

— Ha! ha! ce prostie! zise Bărbulescu înăbuşit. Ar fi voit s-o ascundă în pământ.

Elena privi înspăimântată împregiurul ei, se făcu albă ca varul şi scoase un ţipăt înăbuşit. îi venea leşin şi parcă lumea i se prăbuşea în cap.

— A trecut! S-a sfârşit! Atât a mai rămas! şopti ea înecată când el îi sări într-ajutor, apoi ieşi repede în stradă şi se depărtă cu paşi grăbiţi.

Bărbulescu se întoarse în odaia din dosul cantorului, îşi puse paltonul, îşi luă pălăria, apoi ieşi repede în stradă şi se aruncă în o birjă, ca să meargă la soră-sa.

Era la mijloc o grozavă nedreptate: trebuia să meargă, să grăbească, să alerge, ca ea să-l scape. Deşi hotărât însă a-i spune tot, fără de încungiur, ajuns în faţa surorii sale, el simţea că nu poate să-i spună întregul adevăr. Nu i-a spus e – a găsit-o în casa Miţei, nici c-a adus-o în locuinţa lui. Tocmai de aceea doamna Lucescu nu-l înţelegea, bănuia multe, nu era de loc miş398 cată de stăruinţele lui şi i-a făgăduit, ce-i drept, că are să plece fără de întârziere, ba a şi plecat, dar n-a grăbit, n-a alergat.

Câteva ceasuri în urmă, când trăsura doamnei Lucescu s-a oprit în faţa casei mici, la care o trimisese Bărbulescu pe soră-sa, bătrânul dormea în odaia despre stradă, iar fiica lui zăcea întinsă pe un divan din cealaltă odăiţă, tânără, frumoasă, parcă nu moartă, ci cuprinsă de un somn lin şi adânc.

Pe mescioara din faţa divanului sta, lăsată deschisă, scrisoarea făcută de mâna ei.

„Către părintele fiicei mele.

E mai bine aşa!

Am purtat mult otrava la mine; *mult am stat pe gânduri, fi*indcă *mai credeam că tot o să ajung în cele din urmă să nu-mi mai pese*. *Sunt însă prea slabă*; *nu pot să port ruşinea*, *nu pot să mă împac cu gândul de a fi dispreţuită*.

E mai bine aşa!

Iubeşte pe copila noastră şi creşte-o la sânul tău. *Ad-*

o cel puţin acum să-şi vadă mama, şi spune-i în fieştecare zi că eu o singură dată am greşit, ca să ştie că e destul o singură greşeală ca viaţa întreagă să fie stricată. Nu părăsi pe tata că ai şi tu copilă.

Elena".

COMOARA

Sănătatea! Binecuvântata de sănătate! Sănătos să fii, şi ţi-e destul un pumn de mălai ca nici pe un împărat să nu te dai!

Se scula Duţu cu noaptea-n cap şi pleca-n cântatul cocoşilor, căci era lung drumul până la linie şi ţinea să se puie la lucru mai nainte de a se fi luminat de ziuă. Căra pământul cu metrul cubic, şi cu cât mai de dimineaţă-ncepea să-l care şi cu cât mai pe noapte înceta cu căratul, cu atât mai mulţi erau metrii la sfârşitul săptămânii.

Bun gând a avut cine a pus la cale ridicarea forturilor: cari toată săptămâna pământul cu roaba şi iai sâmbăta polul, ba chiar şi un pol şi jumătate, dacă eşti om harnic şi nu pierzi vremea stând de vorbă, umblând de ici până colo, ori făcându-ţi ţigările. Iară Duţu, om şi altfel harnic, mai era şi deprins cu treaba aceasta din timpul cât a stat în oştire, la compania de geniu.

Bun lucru şi oştirea: pierzi, ce-i drept, trei ani de zile, dar vezi lume şi te mai alegi cu ceva.

Plecând cu noaptea-n cap, lucrând toată ziua întins şi întorcându-se pe-ntunerec, n-avea Duţu timp nici să mănânce, nici să doarmă, dar era om care ţine la tăvăleală, şi cu atât mai bine îi tigneau duminicile şi zilele de sărbători, când Stanca se gătea ca o porumbiţă, lua pe cel mic în braţe şi pe cel măricel în coadă şi mer400 geau cu toţii la horă, nu ca să joace, ci ca să nu stea singuri acasă. Iar dacă erau odată la han, nu puteau să macine-n sec: tot pe timpul cât stătuse-n oştire a luat Duţu şi deprinderea de a nu-şi trage, când n-are nevoie, nimic de la gură. De ce adică muncea el toată săptămâna!? Casa îi era plină; nevasta şi el erau bine îmbrăcaţi; copiilor nu le lipsea nimic; în ladă se adunau încetul cu încetul polii pentru perechea de boi: e om bogat cine-i sănătos şi ştie să rabde

şi să muncească.

Un singur păcat avea Duţu: băiat deştept, gureş şi curăţel, el a mai învăţat la oştire şi vreo trei buchi, şi acum se credea şi era ţanţoş de l-ai fi socotit în rândul oamenilor cu două juguri de câte patru boi. I s-ar fi trecut, poate, şi asta, dar mai era şi rău de gură şi nu suferea ca cineva să-l atingă la sărăcia lui. Aşa, într-una din zile, trecând prin faţa casei lui Ghiţă al Popii, care avea două juguri cu câte patru boi şi se făalea mereu cu ele, nu s-a putut stăpâni să n-o întrebe pe Ana, nevasta lui Ghiţă.

— Bună ziua, Ano, ce mai fac boii?

— Mulţumim de-ntrebare, sunt bine! răspunse Ana, care nu era nici ea mai deşteaptă decât bărbatul ei.

— Dar Ghiţă ce face? întrebă iar Duţu, zâmbind pe sub mustaţă.

— E bine şi cât răspunse Ana, care nu înţelegea nici acum batjocura.

Au înţeles-o însă vecinii, şi peste puţin, aşa-i răutatea omenească, sătenii nu-i mai ziceau lui Ghiţă, ca mai nainte, Ghiţă al Popii, ci Ghiţă al Boilor.

Şi multe de aceste făcea Duţu când alţii nu-l lăsau în pace.

Chiar şi asta mai ales de dorul Stanchii, care ţinea ca nimeni să nu-i treacă bărbatului ei înainte.

Şi adică de ce să-i treacă!?

Averea n-ai decât să vrei, şi ţi-o faci; pe om însă nu poţi să ţi-l faci, şi mai rar pe omul ca Duţu al ei. Asta toţi trebuiau’s. – o ştiel

— Mai rar femeie ca nevastă-mea! zicea şi Duţu, care ţinea şi el ca nimeni să nu-i treacă nevestei sale înainte.

Era de nesuferit cum ţineau oamenii aceştia unul la altul şi la ale lor. Copii ca Stanca, găini ca Stanca, raţe ca Stanca, gâşte ca Stanca, purcei ca Duţu, capre ca Duţu nu mai avea nimeni. Îşi făcuseră şi ei o cocioabă de casă. Nu-i vorba, era pusă la un loc bun, largă şi luminoasă, totdeauna curată ca-n zi de Paşti; o făcuseră din hărnicia lor, dar auzindu-i vorbind de ea, ai fi crezut că-i curte domnească, iară nu colibă de mojic.

Noroc că n-aveau bogăţii oamenii aceştia, că n-ar fi putut nimeni să le ajungă la nas!

Aşa-i firea omenească: stă ascunsă până ce n-a ajuns omul în largul lui, ea se dă apoi de gol.

E câte unul pecaresărăcia-l facesfiicios, dacă nuchiar umilit, blând la fire şi totdeauna gata de-a le sări altora într-ajutor, încât ai zice că n-ar întrece nimic bunătatea lui dacă n-ar înăbuşi-o sărăcia; când colo1, te pomeneşti că, ajuns bogat, nu mai vrea să-şi aducă aminte de nevoile celor săraci şi se dă pe faţă inima lui cea neagră.

Altul e-nduşmănit de sărăcie şi n-are milă nici cu cei bogaţi, nici cu cei săraci ca dânsul, dar, ajuns bogat, se-mpacă cu lumea şi se dă pe faţă ca om cu inima miloasă.

Numai la lărgime iese la iveală firea cea adevărată a omului, şi sunt rari oamenii care-şi păstrează firea în toate împregiurările.

Aşa, plecând cu noaptea-n cap, lucrând ziua toată şi întorcându-se pe-ntunecate acasă, puteau să fie Duţu şi Stanca oameni răi de gură şi buni de inimă: te pomeneşti însă că, harnici cum sunt, se-mbogăţesc şi iese cu totul altceva din ei.

Ba poate că nici chiar aşa săraci n-ar fi cum sunt, dacă nu i-ar fi intrat lui Duţu în minte gândul că el are să fie om cu stare. I-o fi venit aşa din senin, i-o fi spus-o vreo ţigancă, destul că el nu punea niciun preţ pe averea altora, fiindcă nu se îndoia că va fi odată şi el avut. Avea mâna norocoasă, şi pe ce punea el mâna lui nu putea să-i iasă decât bine.

Deprins cu gândul acesta, nu o dată, dând cu cazmaua în pământ, el se-ntreba de ce adică n-ar fi cu putinţă ca să găsească vreo comoară-n calea lui. Şi-n vremuri de mult, şi-n vremuri mai apropiate a fost drum larg pe acolo pe la Focşani. Trecut-au şi turcii, şi tătarii, şi boieri bogaţi, ba chiar şi domni plecaţi în pribegie, numai bunul Dumnezeu ştie câţi şi ce fel de oameni fugari au trecut: cine ştie dacă nu cumva vreunul şi-a îngropat comorile tocmai unde Duţu-şi încărca metrii cubici de pământ!?

Chiar dacă n-ar fi, nu e niciun păcat să şi-o închipuiască: lucrează mai cu poftă, timpul îi trece mai bine.

Când, deodată, Doamne fereşte şi-n ceas bun să fie! cazmaua se loveşte de ceva vârtos, foarte vârtos, ce nu suna nici a lemn, nici a piatră, nici a cărămidă, nici a oală spartă, nici chiar a fier, ci curat ca o căldare de aramă, ca un cazan, mare cazan.

Duţu, om de vreo douăzeci şi opt de ani, mai mult slab decât plin la trup, mai mult bălan decât oacheş, cu faţa cam prelungă şi cu ochii căprui, rămase nemişcat şi cu faţa galbenă şi mai lungă decât de obicei. îi trecuse un fel de junghi prin inimă, i se oprise sângele-n vine şi i se tăiaseră picioarele.

— Dăduşi de cazan!? grăi Dumitru al Ciungului, care săpa la o depărtare de vreo zece paşi.

Duţu se cutremură în tot trupul şi se uită speriat împregiurul său.

Vorbise Dumitru-n glumă, dar grăise un adevăr atât de grozav, încât Duţu abia se mai putea stăpâni să nu-l lovească cu cazmaua-n cap, ca să-l lase mort pe loc.

Mai erau însă şi alţii prin apropiere.

— Da, am dat, răspunse el cu glasul înecat. „Dar, taci, c-o să-l ridicăm la noapte şi să-l împărţim”, voi el să urmeze, dar aceste vorbe i se opriră-n gât.

Era peste putinţă ca el să împartă cu cineva: mai bine moarte de om!

Urmă deci a săpa înainte, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat; răsuflarea i se îneca însă, mâinile şi picioarele îi tremurau, ochii i se furişau pânditori spre Dumitru.

Un singur simţământ îl stăpânea: frica de o mare primejdie necunoscută.

El nu ştia şi nu putea să se încredinţeze dacă e ori nu cazan în pământ şi dacă e ori nu ceva în cazan; era însă ameţit de gândul că trebuie să fie, şi-n ameţeala aceasta era ca ieşit din fire.

— O să te faci boier mare, Duţule; fă-mă şi pe mine vreun vătaf la curtea ta, grăi Dumitru, urmându-şi gluma.

Duţu iar se cutremură.

— O să te fac – răspunse el – mai mare peste cei mici.

— Numai să nu fie vreo comoară pusă cu blestem… urmă Dumitru. Zice că sunt şi comori care sunt fermecate, ca să aducă nenorociri celor ce pun mâna pe ele.

Duţu se mai linişti.

Văzând că Dumitru nu trage cu ochiul şi că le ia toate în glumă, o dete şi el pe glumă.

— Comoară să fie – îi răspunse el – căci de noroc, grija mea!

— Şi adică de ce n-ar putea să fel grăi Dumitru mai aşezat. Multe s-au petrecut în ţara noastră şi nu e loc deschis în care n-ai putea să găseşti comori.

Acum Duţu era încredinţat că nu bănuieşte Dumitru nimic; sângele, cu toate aceste, nu i se potoli. Săpa înainte şi băga bine de seamă, ca să nu mai ajungă cazmaua pe unde sunase cazanul, dar îl treceau fiorii când vedea că roaba se umple şi trebuie să plece cu ea la fortul depărtat, vreo patru sute de paşi.

Era peste putinţă ca el să plece, să se depărteze, să părăsească comoara lui – acolo, în apropierea lui Dumitru.

El răsuflă uşurat când Dumitru plecă cu roaba plină.

Mai erau şi nişte bulgari pe şanţ, dar aceştia lucrau departe, la vreo sută de paşi: acum era timpul să pună încă o dată cazmaua, ca să se încredinţeze mai bine.

Nu! Până la noapte el nu mai putea să facă nimic. Era pesteputinţă ca să nu fie cazanul acolo, cazanul plin: mai bine mort!

Roaba îi era plină şi Dumitru se-ntorcea cu roaba lui goală. Abia acum dete cu socoteală c-ar fi trebuit să plece şi să se întoarcă deodată cu el: nu-i rămânea decât să aştepte până ce nu-şi va fi umplut Dumitru din nou roaba. Ca să-şi facă de lucru şi să piardă vremea până atunci, el se aşeză pe marginea şanţului şi se desculţă, apoi iarâşipuse opincile, încetinel, cumultă chibzuială, ca omul îngrozit de lungimea timpului. Era abia pe la prânzul mic şi el mai avea să sape mult şi să ducă multe roabe pline.

Pe când el moşmolea la nojiţa opincii din stânga, iată

şi căpitanul de jurnă – n-ar mai fi fost!…

Puţin avea să-i pese căpitanului de jurnă dacă Duţu face mulţi ori puţini metri cubici pe zi; el era însă căpitan, adică om deprins a ţinea rânduiala în toate şi a nu lăsa pe nimeni să-şi piardă vremea degeaba.

— Dar tu – strigă el cu energie militară – ce paşti muştele? Vrei să ne ajungă iarna aicil?

Duţu sări speriat în picioare.

— Mi-a intrat – răspunse el strâmtorat – nisip în opinci!

— De unde, măi, nisip!? Unde ai găsit tu nisip?

Duţu avea multe păcate, dar nu-şi aducea aminte ca să se fi făcut vreodată de ruşine spuind minciuni, îi era dar greu, de nu mai cuteza să se uite-n ochii căpitanului.

Nici că ţinea însă căpitanul să vadă ochii lui Duţu: el se uita la groapa din faţa lui.

Acolo unde sunase cazanul locul rămăsese nesăpat, pământul neridicat deopotrivă cu fundul şanţului, un lucru pe care ochii unui căpitan de geniu nu pot să-l sufără.

— Dar de aici, măi, de ce n-ai ridicat pământul!? Ai servit tu în compania de geniu!? strigă el gata să-l umfle.

Duţu iar începu să tremure în tot trupul.

— Îl scot, domnule căpitan – răspunse el cuprins de deznădăjduire – îl scot.

— Haid! strigă căpitanul, ia cazmaua! Scoate-l în faţa mea după regulament, să te văd eu.

Duţu se uită ca turbat la dânsul. Ah! de ce nu erau numai amândoi, căci, chiar general dac-ar fi fost, l-ar fi lăsat mort pe loc. Aşa nu-i rămânea decât să puie mâna pe cazma şi să ridice pământul.

Vai de capul lui!

Încet, cu băgare de seamă, pipăind cu vârful cazmalei, ca nu cumva să atingă cazanul, el afina pământul, pentru ca să-l ridice apoi cu lopata şi să-l arunce în roaba plină.

Căpitanul îşi pierdu răbdarea.

— Ce umbli cu cazmaua parcă dai în buba din spinarea mă-tii!? se răsti el, apoi smunci cazmaua din

mâna lui, ca să-i arate cum se lucrează cu ea.

— Uite aşa!

— Aoleo! strigă Duţu, şi căzu ca o cocoloaşă la marginea şanţului, când văzu că căpitanul înfige cu toată puterea în pământ. Aoleo! strigă iar, când se pomeni că nu suna cazanul.

— Ce el? îl întrebă căpitanul mirat.

„” – Mi-e rău, domnule căpitan, gângăni Duţu. Tare mi-e rău! Mă taie la inimă şi-mi vine să leşin; mă trec sudorile şi-mi vine să vărs.

Căpitanul vedea că i-e în adevăr rău: faţa îi era verdegalbenă, ochii i se împăingeniseră şi buzele i se făcuseră vinete.

— Du-te la lazaret să-ţi dea picături! îi porunci el muiat.

— Nu mă duc – răspunse Duţu îndărătnicit şi înfigându-se oarecum în pământ. Eu stau aici! nu pot să mă duc. Să meargă Dumitru şi să mi le aducă picăturile acelea.

— Haide, grăi căpitanul grăbit, şi plecă însoţit de Dumitru.

Rămas el singur, Duţu se uită câtva timp burguit în vânt.

„N-a sunat, zise apoi într-un târziu. E comoară, dar comoară pusă cu blestem!”

II

— Scapă-mă, Doamne! Dezleagă-mă, Doamne! lamă, Doamne, ori fă-mă ce-am fost! gemu Duţu tăvălindu-se pe jos.

Aşa deodată, ca din senin, numai pentru că i s-a părut că suna a cazan, el, om în toată firea, s-a pomenit muiat ca mărul bătut de nu mai ştia ce să-şi facă. Nu-l mai tăia, ce-i drept, la inimă şi nu-i mai venea să leşine, dar era ameţit, sudorile tot i se mai iveau din când în când pe frunte, tremura mereu, un grozav neastâmpăr îl cuprinsese.

Nici că era însă chip să-şi vie în fire.

Timpul se oprise parcă în loc. Trecuse o spaimă de

vreme de când cu căpitanul, şi seara tot nu sosise încă, ziua tot nu se mai sfârşea.

Ca să rămâie singur, el a rugat pe Dumitru să se ducă să-i spună Stanchii că n-are astă-seară să-l aştepte, fiindcă, deşi îi este mai bine, se simte prea istovit ca să facă lungul drum pân-acasă.

Nu era adevărat şi n-o mai minţise în viaţa lui pe Stanca; dar alta nu-i răihânea de făcut şi, la urma urmelor, nu el, ci Dumitru era cel ce o minţea. Rămas singur, Duţu s-a dumirit încetul cu încetul.

Nu se mai îndoia că e fermecată comoara şi era hotărât să nu se atingă de ea, cum nu te atingi de omul inciumat. Ce folos de bogăţie, dacă ea, chiar din clipa în care o atingi, te face din om neom!?

Era hotărât Duţu, dar hotărârile omului sunt omeneşti: un gând le aduce şi altul le ia. Cum gândurile se înşirau pe gonite în sufletul lui, mereu se ivea şi iar se reivea cu ele simţământul că nu e cu putinţă ca el să se lipsească de comoara lui, fie ea chiar blestemată. De ce adică a găsit-o!? De ce tocmai el!? A stat atâta timp în pământ fără ca vreun altul să fi dat peste ea? De ce tocmai el a trebuit să sape aici, iară nu Dumitru ori vreunul dintre bulgari!? Are fiecare om soarta lui, de care, fie bună, fie rea, nu poate să scape, şi-i era câteodată lui Duţu parcă toate stau în strânsă legătură, şi forturile au trebuit să fie ridicate tocmai acum şi tocmai aici, pentru ca el să lucreze la ele şi să găsească neapărat comoara.

Şi iar i se lumina capul.

„Nu – zicea el mai limpezit la minte – eu fac ce vreau, şi vreau după cum mi-e firea. E numai din întâmplare c-am găsit-o; ar fi putut s-o găsească şi altul, care nu făcea ca mine: ce am să fac eu!? Nu vreau!” strigă apoi, şi sări îndărătnicit în picioare.

Îi era parcă Satana-l ispitea şi trebuia să-i arate că e mai tare decât ispita şi nu i se supune.

„Nul îşi zicea în gândul lui, nu-mi trebuie. Eu cu Stanca mea şi cu copiii mei trebuie să rămânem ce suntem; mai bine decât aşa pentru noi nu se poate: n-avem

să fim scoşi din ale noastre!”

Şi iar tremura în tot trupul când îşi dedea seamă de necunoscutul spre care era împins de ispitirile unei mari bogăţii, el, care nu voia să se dea, ci să rămâie stăpân pe sine şi pe ale sale.

Zbătându-se astfel, el adeseori era cuprins de îndoială şi se pipăia însuşi pe sine, ca să se încredinţeze dacă nu cumva visează, dacă el e în adevăr el însuşi, tot cel ce fusese mai nainte, tot cum se ştia pe sine.

„Ei! îşi zise într-un târziu, parcă visând, tot nu eu însumi m-aş pipăi pe mine şi m-aş încredinţa că eu însumi sunt, aşa cum în aievea mă ştiu!?”

Nesuferită fiinţă viaţa omenească: eşti şi nu ţi-e cu putinţă să te încredinţezi dacă şi-ţi pari cum în adevăr eşti.

Ar fi vrut Duţu să se desfacă în două şi să iasă oarecum însuşi din sine, ca să se poată privi însuşi pe sine, cum privea lucrurile ce-l încungiurau.

„Dar – zise el – ce-am văzut, dacă privesc cu ochii!? Are lumină plină şi soarele, pe care-l visezi; şi ale lui raze te ard; şi stelele visate lucesc pe cer; şi iarba visată e verde; şi-n războiul visat curge sânge; şi bucuria visată îţi umple sufletul de dulceaţă; şi durerea visată te sfâşie: totuna ţi-e dacă te visezi trăind ori trăieşti în aievea”.

El se scutură, ca să se deştepte, dacă va fi visând, dar în zadar, căci nălucirea nu se schimba.

În mijlocul acestei burguieli, un singur lucru era hotărât în gândul lui: că trebuie să se încredinţeze dacă e ori nu un cazan cu comoară acolo unde el dăduse cu cazmaua-n ceva ce-i sunase a cazan, că el singur şi nevăzut de nimeni are să vadă – şi apoi, ce-a fi să fie!

În amurgul serii el se ridică, îşi luă cazmaua, târnăcopul şi lopata şi le strânse la un loc, ca să le aibă la îndemână, apoi seuitău ochi pânditori în toate părţile. Oamenii încetaseră cu lucrul, şi unii plecau spre casă, alţii se duceau la cantină, iar alţii stăteau fără de nicio treabă ori îşi făceau, ca bulgarii din apropiere, rost de odihnă. Era încă mişcare-n toate părţile, şi cu cât mai bine se-nnopta, cu atât mai iuţi erau bătăile inimii lui, căci cu atât mai mult

se apropia clipa de la care atârna viaţa lui.

În sfârşit, el nu mai putu să se stăpânească.

O! ce binefăcătoare e întunecimea!

După ce se uită odată cu ochii scânteietori împregiurul său, el se coborî tiptil în şanţ şi începu să scurme pământul cu ghearele şi să-l dea cu palma la o parte, ridicând mereu capul, ca să se uite impregiur. Şi cum scurma cu ghearele, cum dădea cu palma, cum se uita impregiur, inima i se zbătea în piept, sângele îi zvâcnea în tâmple şi răsuflarea îi era înecată.

Deodată el simţi ceva vârtos şi neted şi începu să scurme iute şi tot mai iute, ca ieşit din fire, să scurme cu amândouă mâinile şi să pipăie cu toate degetele: era cazan şi era mare.

El puse mâna ca să-l mişte.

Se mişca, şi era greu, grozav de greu!

Duţu se-ndreptă şi se uită încă o dată lung şi liniştit impregiur, apoi îşi făcu cruce.

„Ia-mă, Doamne, sub paza ta – zise el – şi mă fereşte de păcat: acum să nu-mi mai iasă nimeni în cale, că eu n-am ce să-i fac, trebuie să-l omor!”

Luă apoi cazmaua şi începu să afineze pământul de dimpregiurul cazanului, dar încet, cu măsură, fără pripire, ca omul căruia nu are să-i pese de nimeni şi de nimic.

Era o căldare cu capac de aramă, nu prea mare, dar grea, încât Duţu abia putu s-o ridice ca s-o pună la o parte.

El ridică capacul şi începu să pipăie, aşa pe-ntunerec, ca să vadă ce e într-însul. Erau bani, unii mai mici, alţii mai mari, aur, tot aur greu; mai erau şi lanţuri, şi brăţare, şi salbe de mărgăritare, şi potir, încă un potir, o cupă cu Petre scumpe, înc-o salbă, şi inele, şi cercei… El le pipăia toate cu mâinile lui şi nu era vis, ci-n aievea, căci inima îi era încleştată şi capul, cu toate aceste, atât de limpede, încât el lăsă comoara şi iar începu să afineze pământul, pentru ca nu cumva cineva, trecând mâne pe acolo, să cunoască locul de unde fusese ridicat cazanul.

Apoi!?

Ce avea să facă mai departe!?

Acasă nu era chip să ducă cazanul; lasă că era prea greu, dar putea să dea peste cineva în drumul lui.

El se uită încă o dată împregiur, aruncă ochii spre pădurea ce se afla pe coaste, la depărtare de vreo cinci sute de paşi, apoi îşi scoase cuţitul din brâu şi-l luă în dinţi, apucă cazmaua subţioară, ridică cazanul cu amândouă mâinile şi plecă spre pădure, tiptil, cu băgare de seamă, ca nimeni să nu se poată ivi nevăzut de dânsul la depărtare de o sută de paşi.

Ajuns în apropierea pădurii, el aşeză cazanul pe iarbă şi se duse ca să se încredinţeze dacă nu cumva e cineva în adăpostul copacilor, apoi iar se întoarse şi-şi luă comoara, ca s-o îngroape aici, la un loc mai adăpostit şi ştiut numai de el.

Dar ce să facă un mojic ca dânsul cu o comoară împărătească?

O! el nu mai era mojic acum!

Din clipa în care simţise aurul, şi mărgăritarele, şi pietrele scumpe în mâinile lui, el era deopotrivă cu orişicine care avea şi e gata să-şi apere cu viaţa avutul şi să curme viaţa celui ce vrea să se atingă de el.

Nu prea ştia Duţu ce are el să facă cu atâta bogăţie, dar nu se temea că n-o să ştie ce are să facă cu ea. Asta se găseşte uşor!

Mai întâi şi mai întâi, nimeni în lumea aceasta nu trebuia să sâmtă că, om sărac, aşa deodată a ajuns la mari bogăţii – nici Stanca, nu! nici ea! Bună femeie, dar muiere, minte uşoară, gură slobodă.

Păcat, dar aşa trebuia să fie!

Încetul cu încetul, pe nesimţite, trebuia să-şi scoată la iveală bogăţiile.

„Am – zicea el în gândul lui – să iau o parte şi să mă duc cu ea la Bucureşti, ca s-o prefac în bani. Apoi m-apuc de negoţ şi câştig, câştig din ce în ce mai mult, prefăcând încetul cu încetul întreaga comoară în bani. N-o să-i treacă nimănuia prin gând că nu din negoţul meu m-am îmbogăţit”.

Aşa veneau lucrurile prin chiar firea lor.

Ce adică l-ar fi putut împinge să se dea de gol?

El şi Stanca şi copiii lor se mulţumeau cu puţin şi se simţeau fericiţi în sărăcia lor; chiar fiind bogaţi, nimic nu-i făcea să se bucure, aşa deodată, de bogăţiile lor. Pofta-ţi vine numai încetul cu încetul.

El săpă o groapă sub rădăcina unui stejar bătrân şi o săpă adâncă, mai adâncă, apoi luă cazanul, îl aşeză în ea şi scoase unul câte unul cincizeci de bucăţi, după cum se nimerea, bani şi mai mari, şi mai mici.

Asta era pentru început.

Când era însă să pună capacul, el mai scoase un pumn, aşa pe nenumărate, ba puse mâna şi pe un lanţ şi pe o brăţară.

La urma urmelor, de la sine luă şi tot era mai bine la dânsul decât. aici în pădure.

Dar era destul: el aşeză capacul, trase pământul peste cazan şi aşeză peste el un strat de frunze uscate, iar încet şi cu băgare de seamă, ca nimeni să nu bănuiască nimic.

Erau toate bine.

El îşi făcu din nou cruce.

„Îţi mulţumesc ţie, Doamne!” grăi umilit.

„E noroc în lumea aceasta! urmă peste puţin.

Ce s-ar fi ales de mine dacă de acolo până aici mi-ar fi ieşit cineva în cale!? îl omoram şi nu mai aveam zi bună!”

În adevăr, mare noroc!

El însă nu putea să plece: era parcă legat, ferecat de stejarul acela.

Ce prostie! Cum a putut el să aleagă tocmai stejarul bătrân, care de azi până mine poate să cadă sub secure!?

Fără ca să mai stea pe gânduri, el luă cazmaua şi începu să sape o altă groapă, sub un alt stejar mai tânăr, care se afla la depărtare de vreo treizeci de paşi.

Când groapa fu gata, el se duse şi dezgropă cazanul, ca să-l treacă în ea.

Şi dacă acolo ar fi mai în vedere decât aici!?

Afurisită de comoară t

El răsturnă o parte din ea în groapa cea veche: aşa era mai cuminte, şi ici şi colo; dacă se pierde una, rămâne cealaltă. Trecu dar cu cazanul la groapa cea nouă.

Prostie! Tot era mai bine sub stejarul cel bătrân: răsturnă dar aici o parte şi iar se întoarse cu cazanul.

Era târziu, după miezul nopţii, când se îmbărbătă, în sfârşit, să plece.

Zăpăcit de atite frământări sufleteşti, frânt trupeşte şi stăpânit de frica omului, care umblă noaptea cu bogăţii ascunse, el abia la jumătate de drum îşi dete seamă că şi-a uitat cuţitul şi cazmaua în pădure, la cei doi stejari, nu-şi mai aducea aminte la care. Ca gonit de iele, se întoarse înapoi, aşa razna prin pădure, dar nu mai era chip să-şi găsească copacii. Alerga încoace şi încolo ca ieşit din minţi; ştia unde sunt, şi nu-i găsea, trecea pe lângă ei, şi nu-i nimerea; se împiedica de cazmaua lui, şi n-o vedea.

Afurisită de comoară!

Stanca se sculase de mult şi le dăduse purceilor de mâncare, când Duţu sosi, în sfârşit, acasă, pe jumătate leşinat, cu faţa galbenă, cu ochii sperioşi şi intraţi în cap, cu mâinile zgâriate şi cu buza de din jos tăiată de cuţitul ce ţinuse în gură şi cu pieptul cămăşii stropit de sângele scurs peste bărbii.

— Ce e cu tine!? întrebă ea, cuprinsă de fiori.

— Mi-a fost rău, foarte rău, răspunse el fără să îndrăznească a se uita în ochii ei; dar mi-a trecut; sunt numai prăpădit de abia mă mai ţin picioarele.

Rău i-a fost, în adevăr, lui Duţu; dar Stanca lui, care-l cunoştea, îl vedea că nu mai are inima deschisă ca mai nainte şi nu-l credea că i-a fost rău aşa cum el voia să-l înţeleagă.

„S-a întâmplat o nenorocire, îşi zise dânsa pe jumătate leşinată; omul ăsta a omorât pe cineva!”

Nu se putea! Duţu al ei nu era om care putea să facă rău! Şi totuşi, când se uita la el, faţa lui nu mai era ca mai nainte, voioasă, deschisă şi pusă pe luare în bătaie de joc, era în ea ceva aspru şi nemilos, ceva ce te făcea să simţi pe omul care putea să şi omoare.

„Nu – zise ea – orişice ar fi, e ceva ce mie n-are să-mi spună, ceva ce eu nu trebuie şi nici nu voiesc să ştiu”.

În adevăr, cam aşa ceva şi era.

Muierea, însă, tot muiere.

Orişicât a moşmolit Duţu mai nainte de a-şi face rând de odihnă, Stanca tot l-a zăpsit că el ascunde ceva la căpătâiul patului în care avea să se culce.

Nu voia muierea să ştie ce-a ascuns; asta era treaba lui, dar după ce el a adormit cum ştia el să doarmă, ea tot s-a dus tiptil şi, cu răsuflarea oprită, a scos cârpa de sub căpătâi.

Ah! săraca de ea! nenorocita de ea!

Bani de aur, mulţi bani de aur curat şi greu, lanţuri lucrate cu măiestrie! brăţări împodobite cu mărgăritare şi cu pietre scumpe!

De ce a trebuit să le vadă ea, femeia, care le vede toate cu inima, iar nu cu ochii, şi toate de-a-ndoaselea le înţelege!?

Satana s-a pus la mijloc, ca s-o ispitească şi să-i strice viaţa!

Îngrozită şi cu sângele răcit în vine, ea puse iar cârpa la loc, apoi tot tiptil, cu răsuflarea oprită şi cu ochii muiaţi în lacrămi, ea se depărtă şi ieşi din casă, pentru ca să meargă la copiii ei, care nu ştiau şi nu-nţelegeau nimic, şi să-i mângâie plângând, să se mângâie plângându-i.

Într-un târziu, ea se ridică cu faţa liniştită şi aspră şi se întoarse iar în casă, apoi se lăsă în genunchi, îşi plecă capul pe pat şi plânse iar lung şi lin.

„Sărac de tine şi de mine şi de noi toţi! suspină în cele din urmă. Ce frumoasă-ne-a fost viaţa şi cât de grea ni s-a făcut deodată! în zadar văd cu ochii şi tot nu cred, şi chiar dac-ar fi, tu tot tu-mi rămâi! Eu nu ştiu nimic! N-am văzut! Singur sufletul meu să ştie!”

III

Cu ce nu se deprinde omul!? Se temea Duţu, nu-i vorba, şi nu mai umbla ţanţoş ca mai-nainte prin lume, ci cu pas sfiicios şi uitându-se 413

mereu împregiurul său, ca nu cumva să fie apucat

fără de veste. Dar, la urma urmelor, de omorât n-a omorât pe nimeni, de jefuit n-a jefuit, de furat n-a furat, foc n-a pus, în borşul nimănui n-a suflat; prea tare n-avea să se teamă. Un singur lucru i se putea întâmpla: să se afle cumva c-a găsit comoara, şi guvernul s-o ieie de la dânsul.

Acest singur lucru era însă mare lucru, pe care Duţu nu-l voia cu niciun preţ: a lui era comoara şi numai a lui trebuia să şi rămâie!

Dar ce dracul! El nu era om prost; cum să-l prindă, dacă era om deştept!? Şi om deştept se simţea Duţu, sărac, dar deştept de nu se dedea pe nimeni: pe el nu putea nimeni să-l încurce.

Păcat numai că Stanca era foarte prăpădită. Nu zicea nimic, dar era foarte supărată. Asta-l muncea pe Duţu, fiindcă n-avea dânsa de ce să fie prăpădită. Păcat, dar tot al lui şi al ei păcat, căci n-are bărbatul să facă ceea ce nu poate să-i spună nevestei sale, şi n-are muierea să-şi facă gânduri pe care nu poate să i le mărturisească bărbatului său. O porniseră foarte rău amândoi, şi nu putea să le fie bine dacă nu mai aveau inima deschisă unul faţă de altul.

Auzi dumneata, bărbat care găseşte o comoară şi nu o spune aceasta nevestei sale! auzi, femeie care umblă pe de-a furişa pe sub căpătâiul bărbatului său şi-şi face cele mai rele gânduri despre soţul ei!

N-avea Stanca decât să nu-şi mai facă gânduri rele, pentru ca să scape de inima rea: cine o punea să şi le facăl? Era la mijloc numai o închipuire a ei, dar ceea ce-ţi închipuieşti, ceea ce crezi are pentru tine cea mai adevărată fiinţă, şi dacă muntele din faţa ta s-ar prăbuşi şi tu l-ai închipui tot la locul lui de mai nainte, el ţi-ar sta în cale şi n-ai trece peste el, ci l-ai ocoli. Nu ceea ce este, ci ceea ce-ţi pare are fiinţă pentru tine.

Dacă era prăpădită Stanca, ea şi avea de ce să fie, şi numai Dumnezeu ştia unde au să ajungă lucrurile între doi oameni, care se zbuciumă pe înfundate şi nu se mai uită unul în ochii altuia, nu mai îndrăznesc să-şi deschidă inimile.

Adunaseră încetul cu încetul nouă poli.

Duţu luă şapte din ei şi-i spuse Stanchii că pleacă la Bucureşti, ca să cumpere o pereche de boi.

La Bucureşti, tocmai la Bucureşti, o pereche de boi, cu şapte poli.

Îl ştia Stanca pe Duţu al ei că nu e om să-şi cumpere, dacă-şi cumpără, boi cu şapte poli şi să meargă pentru atâta treabă la Bucureşti. Nu i-a zis cu toate aceste nimic, ci şi-a făcut numai, după ce el a plecat, de trei ori cruce şi-a suspinat: „Păzeşte-l, Doamne, şi-l adă-napoi!”

Îi era parcă n-o să-l mai vadă, şi totuşi, când nu-l mai vedea, inima i se uşura. Nu putea să şi-l închipuie cum îl văzuse la plecare, ci tot ca mai nainte, voios şi ţanţoş, şi se mira cum a putut ea să-l creadă altfel.

Da, era cu buza tăiată, era stropit de sânge, era galben la faţă şi cu ochii intraţi în cap, ascundea ceva, avea, fără îndoială, avea la el lucruri scumpe: te miri cum şi în ce fel! Nu, ca dânsul nu pot să fie oamenii care au săvârşit vreo faptă grea. Ba te miri şi nu-ţi vine să crezi: nici n-o.fi fost aur ce a văzut ea!

Când nu vrei, vezi cu ochii şi nu crezi: de ce să creadă ea, care nimic nu văzuse şi nici pe el nu-l mai vedea?

Tot astfel şi Duţu.

Se simţise el strâmtorat câtă vreme ştia că-l văd ochii în care nu se putea uita: îndată ce a ajuns singur, nu se mai temea de nimic şi iar era voios şi ţanţoş.

E mare lucru să fii, şi cu atât mai mare lucru să te simţi deştept, fie şi chiar dacă-n adevăr n-ai fi. Iară Duţu se simţea.

De ce ar fi putut adică să se teamă un om atât de deştept ca dânsul?

Râdea-n el când se gândea cum are să tragă toată lumea pe sfoară.

Mai întâi şi mai întâi, ca om deştept, el luase hotărârea de a nu se opri nici la Focşani, nici la Ploieşti: se ducea la Bucureşti, unde e lume multă, învălmăşeală mare şi unde nu-ntâlnea oameni care-l cunosc.

Apoi, tot ca om deştept, el luase hotărârea de a-şi

cumpăra cu cei şapte poli un rând de haine nemţeşti, căci, îmbrăcat ţărăneşte, ar fi căzut în bănuială.

Iar celelalte urmau de sine.

Mergând aşa singur spre Focşani, de unde voia să se urce-n tren, el îşi croia mereu planul şi se vedea pe sine prin stradele Bucureştilor, pe care le cunoştea destul de bine din timpul petrecerii sale la Cotroceni. Intra ici şi vindea o bucăţică, dincolo şi vindea alta, tot una câte una, bucăţică cu bucăţică, cu măsură şi cu socoteală, ca nimeni să nu bănuiască nimic.

Dus aşa cu gândul la mari depărtări, se miră când se pomeni aci la Focşani.

„N-ar fi oare lucru cuminte să-mi cumpăr hainele aici?" se întrebă el.

„Ba da!" răspunse tot el.

Bani avea: nu-i rămânea decât să intre la un ovreu ca să-şi aleagă hainele.

Aşa şi făcu.

— Să-mi dai – zise el îndrăzneţ şi ţanţoş – un rând de haine bune.

— Pentru cine? întrebă ovreul, mulţumit de a-l putea servi.

— Pentru minei răspunse Duţu oarecum mirat, ca şi când ovreul ar trebui să ştie că trebuie acum să se îmbrace nemţeşte.

Ovreul, care nu ştia lucrul acesta, se uită în adevăr mirat, ba chiar bănuitor la mojicul ce vrea să se îmbrace boiereşte.

— Pentru d-ta-a-a!? întrebă el.

Duţu se făcu alb, şi roşu, şi galben, în fel de fel de feţe, şi iar începu să tremure. Ce prostie nemaipomenită era să facă el, omul deştept!? Nu, aici, unde la tot pasul întâlnea oameni care-l cunosc, aici el nu putea să-şi cumpere haine nemţeşti. Ce-ar fi fost dacă l-ar fi văzut cineva îmbrăcat cu ele? Ce dacă cineva l-ar fi văzut ducându-le şi l-ar fi întrebat ce face cu ele? îi venea să fugă, încât să nu mai deie în viaţa lui ochii cu ovreul acela. Tocmai atât de prost tot n-ajunsese însă Duţu.

— Adică pentru cineva, care are tocmai felul meu, care seamănă la trup cu mine, răspunse el strâmtorat, dar atât de strâmtorat, încât ovreul nu mai bănuia, ci se simţea încredinţat că e ceva din ale poliţiei la mijloc. El însă nu era poliţai, care umblă să descurce lucrurile, ci neguţător, care caută să-şi vândă marfa orişicui, numai preţul să fie bun; iar Duţu îi semăna a om care dă orişice preţ numai ca să scape cât mai curând din prăvălie. „Vrei ori nu vrei, trebuie să cumperi”, îşi zise dar, şi începu să-şi desfăşure hainele croite după cea mai nouă modă, un rând cu 60, altul cu 80, iar altul cu 100, ba chiar şi unul cu 130 lei, toate croite pe măsura lui.

Duţu nu putea să le vadă-n ochi, dar ovreul se uita la el aşa de nu ştiu cum, încât nu era chip să-i spună că nu mai vrea să cumpere.

— Uite, astea, zise el, arătând la cele de o sută de lei.

— Pofteşte de le încearcă, grăi ovreul mai mulţumit decât odinioară.

— Ce să le mai încerc? văd eu că-mi vin bine! răspunse Duţu tare grăbit, şi numără cei cinci poli pe teşghea.

Ovreul, grăbit şi el, le-nfăşură-n hârtie, le legă cu sfoară şi i le dete, plecându-se ca-n faţa celui mai mare boier.

— Să le porţi sănătos! îi zise apoi, după cum îi era obiceiul.

Atât îi mai trebuia lui Duţu.

— Ţi-am spus – grăi el zăpăcit – că nu pentru mine le cumpăr, apoi plecă cu hainele subţioară.

Nu ieşi bine-n uliţă, şi zări venind de la dreapta pe Ghiţă al Mariei. Era pierdut dacă Ghiţă îl vedea cu hainele subţioară!

El se întoarse iar în prăvălie şi puse hainele pe teşghea.

— Am – zise apoi răsuflând greu – să mă întorc să le iau, dar trebuie să mai cumpăr ceva.

Grăind aceste, el ieşi şi-o apucă spre stânga. Tare îi era să fugă, dar nu cuteza, ci mergea călcând ţapăn îi

ţanţoş, ca omul care nu se teme de nimic. Peste îâtva timp însă el se uită înapoi: ovreiul ieşise-n uşa prăvăliei şi se uita după el.

„Vai de mine!” îşi zise Duţu, şi se dete-n pas mai iute, şi tot mai iute, încât era peste putinţă ca trecă417

Lorii să nu se uite după el, ceea ce-l făcea să meargă încă mai iute.

El începu în cele din urmă să fugă. N-avea de ce, dar se gândea ce-ar fi dacă vreun comisar, vreun epistat ori vreun sergent, văzându-l aşa de grăbit, l-ar înhăţa, l-ar duce la secţie, l-ar scotoci şi ar găsi... Nu! odată cu capul, nu! El trebuia să fugă, ca să ajungă cât mai curând unde ochii nimănuia nu se mai îndreptează asupra lui.

Dar Duţunu era numai deştept, ci totodată şi norocos, şi trebuia să iasă bine lucrul pe care el punea mâna.

— Stăi, dobitocule! Ce-alergi aşa!? Ce te izbeşti înoameni!? Vrei s-ajungi la secţie!? răcni un domn bine îmbrăcat, şi-i dete brânci de-l aruncă cât colo.

— Aoleo! strigă Duţu, şi iar căzu cocoloaşă la pământ, şi iar îl trecură sudorile. Uite – gângăni apoi – mi-a scăpat carul cu boii şi-a apucat înainte.

Domnul acela, care n-avea timp să umble pe la poliţie – asta era norocul lui Duţu – îşi iuţi pasul; iar Duţu se ridică, şi acum să-i fi văzut fuga!

Afurisita de comoară!

Ajuns afară din oraş, în largul binefăcător, el se mai potoli, răsuflă mai uşor şi îşi dete încetul cu încetul seamă că mari prostii a făcut şi că n-avea de ce să se teamă.

Nici nu se temea.

Cum rămânea însă cu hainele, pentru care dăduse cinci poli?

I se făcea părul măciucă de câte ori se gândea că are să mai dea ochi cu ovreul. Nu! era peste putinţă!

Şi totuşi, dăduse cinci poli, nu vreun fleac, ci bani munciţi de dânsul.

El umbla neastâmpărat pe la marginea oraşului, ca vulpea impregiurul coteţului: voia şi nu voia, trebuia şi nu-ndrăznea să intre.

Deodată iar începură să-l treacă sudorile.

El umbla pe aici cu frica-n sân şi se zbuciuma ca vai de el; te pomeneşti că-n vremea aceasta vreun altul va fi dat peste comoara pe care o ascunsese-n pădure.

Sărac de sufletul lui!

Trebuia să plece, să grăbească, s-alerge, ca să se încredinţeze că nu degeaba se zbuciumă. Într-un ceas şi jumătate era acolo…

Da! cum rămânea însă cu hainele, cu cei cinci poli ai lui!?

Unul era Duţu!

El se uită împregiur; nu era nimeni care ar fi putut să-l vadă; scoase dar din brâul lui cârpa cu aurăriile şi-o vârî sub un petroi de lângă gard, apoi plecă înapoi în oraş, ţanţoş şi cu pas apăsat.

Nu mai avea acum de ce să se teamă: nu mai putea nimeni să găsească nimic la dânsul.

Ovreul se uită foarte lung la dânsul: era tot omul căruia îi vânduse hainele, şi parcă era cu totul altul, care seamănă numai cu el. Poate că era celălalt, pentru care zicea că le cumpără.

Dacă l-ar fi văzut însă peste puţin, mergând iute şi tot mai iute cu afurisitele de haine, n-ar mai fi stat nici ovreiul la îndoială.

Dar dacă l-ar fi văzut mai târziu, după ce şi-a luat şi cârpa de sub petroi, mergând ca gonit de o mare primejdie spre pădurea din apropierea forturilor!?

Erau hotărâte toate în gândul lui Duţu.

„Mă duc – îşi zicea el – mă încredinţez dacă toate sunt cum le-am lăsat, apoi îmbrac hainele nemţeşti, ascund hainele mele în vreo scorbură şi o iau pe jos până la Râmnic”.

Degeaba! Mare lucru deşteptăciunea!

Păcat numai că sunt în lumea aceasta şi slăbiciuni omeneşti.

Erau toate cum el le lăsase acolo, la stejarul cel bătrân şi la cel mai tânăr; el însă tot trebuia să se încredinţeze, să vadă cu ochii lui, acum ziua, când vedea

cu ochii, iar nu numai pe pipăite. Era primejdios lucrul, fiindcă, de! ziua nu e pe-ntunerec, dar n-avea încotro, trebuia s-o mai facă şi asta. Se duse dar la stejarul cel tânăr, unde îngropase cazanul, aşa-şi aducea el aminte, şi începu să râcâie cu ghearele din ce în ce mai neastâmpărat, cuprins în cele din urmă de o groaznică deznădăiduire.

Nu mai era cazanul acolo şi nu era! nu mai era! Ştia că acolo l-a îngropat şi vedea că nu mai era! El alergă ca ieşit din simţiri dincolo, la stejarul bătrân, unde ştia c-a vărsat o parte din comoară.

Cel puţin asta dacă i-ar fi rămas, cel puţin!

Trebuias-o dezgroape, ca să se încredinţeze, iute-iuteiute.

Deodată se opri şi rămase încremenit: era de necrezut, dar cazanul se afla aici; îl lăsase acolo, şi acum îl găsi aici.

Curată minune! auzise el că sunt comori care se mută de la un loc la altul: acum vedea cu ochii lui că-n adevăr se mută.

El ridică capul şi se uită câtva timp umilit, cu ochii mari şi cu gura căscată, la aurul cel mult, la mărgăritarele înşirate şi la sculele împodobite cu Petre scumpe, apoi vârî amândouă mâinile şi luă cu ele din plin, nesăţios, aşaorbiş şi pe apucate. Ce-i în mânănu-i minciună; tot mai bine la el decât orişiunde aiurea. Tot mai bine!

Da! Ce-ar fi fost, însă, dacă acum, în clipa aceasta, ar fi trecut aşa, din întâmplare, cineva pe acolo şi ar fi văzut cele două gropi!?

El astupă iute-iute-iute mai întâi groapa cu cazanul, apoi cealaltă groapă şi abia acum, după ce toate fură la loc, răsuflă iar mai uşor, îşi desfăcu cârpa şi strânse în ea şi partea ce mai luase din comoară.

Erau trei pumni plini, de-ţi fura vederile când te uitai.

Era întuneric când el ajunse, în sfârşit, să-şi schimbe hainele.

Nu degeaba dăduse cinci poli: îi şedeau hainele nemţeşti leite pe trup, ofiţer de tunari, nu altă.

Un singur lucru îl supăra: cârpa cu scule şi bani nu încăpea în niciunul din buzunările lui. El o împărţi în două şi băgă o jumătate la dreapta şi altă jumătate la stânga. Aşa mergea, dar tot se vedea că are-n buzunări ceva greu de tot.

Mai era încă un lucru care putea să-l supere pe Duţu; nu-l supără însă pe om decât lucrurile de care-şi dă seamă, iar el nu ajunse încă să-şi dea seamă că era-n 420

opinci şi cu căciulă mocănească-n cap, ceea ce nu se potrivea de Jloc cu hainele plătite cu cinci poli.

Îşi ascunse dar hainele ţărăneşti în o scorbură, mulţumi lui Dumnezeu că l-a ajutat să ajungă pân-aici, apoi plecă tignit spre Râmnic.

Acum nu mai putea nimic să-l oprească până la Bucureşti.

Abia în gară la Râmnic începu să dea cu socoteală că tot ar mai putea să-l oprească ceva.

El îşi luă un bilet de clasa a doua până la Bucureşti, apoi începu să se plimbe, aşteptând sosirea trenului, de ici până colea.

Era un lucru cemairarsevede: omul acesta, îmbrăcat în haine bune, dar cu opinci în picioare şi cu căciula mocănească-n cap, acu-n timp de vară; lumea se uita cam mirată la el şi după el.

Şi e urât lucru să vezi că toţi se uită la tine, mai ales când amândouă buzunările îţi sunt pline şi te temi ca nu cumva cineva să te întrebe: „Cum ai ajuns tu, măi, să porţi haine boiereşti!?”

Dar ce-i păsa, la urma urmelor, lui Duţu? Tot nu vedea nimeni ce are el în buzunări. Se plimba cu atât mai ţanţoş, încât mulţi dădeau cu socoteală că e vreun coconaş cam într-o ureche, care a făcut plimbare pe munţi şi-a pus opinci şi căciulă mocănească, pentru ca să fie mai interesant. Nu-i vorba, mutra nu prea era de coconaş, dar a umblat omul pe munţi şi l-a bătut soarele şi vântul.

Ştiind că nu e aşa, Duţu se repezi cel dintâi spre unul dintre vagoane, când trenul intră în gară; tot era mai bine-n vagon, unde nu mai putea să-l vadă toată lumea şi unde

putea să-şi ascundă mai binebuzunările pline. Aici însă oamenii îl vedeau mai de aproape, ba ar fi putut, la urma urmelor, să-l şi pipăie. Mai ales conductorul s-a uitat, când a venit să ia biletul de la el, foarte lung şi mirat nu ştiu cum, cam în felul ovreului de la Focşani, ca şi când ar fi voit să-l bănuiască de ceva, abunăoară c-a furat hainele cele frumoase. Asta tot s-ar mai fi trecut, dar s-a mai uitat şi la opincile din picioarele lui.

„Sunt pierdut!” zise Duu, şi parc-un sloi de gheaţa îi trecu prin inimă.

Îi venea să se arunce din tren şi nu-i era că-şi va frânge gâtul – asta puţină treabă ar fi fost! – dar se temea că maşinistul va opri trenul şi-l vor prinde şi-l vor lua de scurt şi vor pune mâna pe comoară. Trebuia să stea, aşa pe spini şi pe jăratic, până la staţiune; aici însă nu l-ai mai fi putut ţinea nici legat cu lanţuri.

Când se opri trenul, el se dete jos să bea apă, se şi duse să caute vreun puţ pe undeva, apoi, când se văzu singur, o luă la fugă întinsă, de n-ai fi putut să-l prinzi nici cu ogarii.

Abia târziu, când se află departe, o mai slăbi din fugă şi se mai linişti.

„Am început să mă prostesc, îşi zise el mâhnit şi descurajat. Prea e greu lucrul de ei vrem-am apucat şi n-o să-l scot la capăt”.

Cam aşa şi era. Dacă-ţi dai bine seamă, nici n-o pornise încă, şi se încurca la tot pasul: la ce mai putea să se aştepte de aici înainte?

Şi totuşi, era peste putinţă ca el să părăsească comoara lui ori s-o dea pe mâna cuiva.

Trebuia să-şi cumpere ghete şi pălărie.

Înapoi la Râmnic! Ba nu, înainte la Buzău! N-ai noroc dacă te întorci!

Hai, Duţule, hai la Buzău! nu te uita că e lungă calea; aşa numai, fără de osteneală, nu le faci om bogat.

Cum intri în oraş aşa, boiereşte şi cu opincile în picioare?

El se opri în viile despre deal, îşi dezbrăcă hainele şi

le ascunse dimpreună cu cârpa, apoi intră aşa-n cămaşă, iar ţanţoş, iar cu capul ridicat, ca tot omul care n-are de ce să se teamă.

Ce păcat că-şi luase bilet de la Râmnic! După ce îşi cumpără ghete şi pălărie, mai rămase cu 3 lei şi patruzeci de bani.

Acum era acum.

Nu i-ar fi trecut niciodată prin gând că poate el, om bogat, s-ajungă în astfel de strâmtorare.

Dar nevoia e dascăl mare: Duţu se duse înapoi, însă nu înapoi, la Buzău, de unde venise, ci unde-şi 422

lăsase hainele, se îmbrăcă din nou şi plecă înainte la Ploieşti, ca să aibă noroc. La Ploieşti, da, acolo putea să înceapă cu prefacerea în bani a sculelor; cu totul altfel se simţea apoi după ce avea câteva sute de lei la dânsul.

Deocamdată însă n-avea decât 3 lei şi patruzeci de bani şi se simţea foarte muiat, de tot plouat, deşi era mare secetă, nesuferită arşiţă, greu zăduf, ba-l mai strângeau şi-l ardeau la picioare şi ghetele cele nouă.

Şi totuşi, mergând aşa singur şi abătându-se mereu din drumul umblat de alţii, el îşi dădea seamă că mare noroc a avut pân-acum în drumul lui. se-ncurcase la tot pasul, şi numai norocul lui cel orb l-a scăpat. Dar aşa se-nvaţă omul cu toate.

— N-am – zise el – să mă mai încurc de aci înainte: e greusătedeprinziaminţipealţii; după ce te-ai deprins o dată, n-ai să-ţi mai baţi capul cum s-o ticluieşti, căci vin toate de la sine.

Şi mergea Duţu, mergea de la Buzău la Ploieşti, cum venise de la Focşani la Râmnic şi de la Râmnic la Buzău.

Iar Stanca-l aştepta acasă şi era foarte strâmtorată când vecinii o întrebau unde i s-a dus bărbatul de nu s-a mai întors de patru zile. Îl aştepta, biata femeie, să se-ntoarcă, şi el era încă tot în drum de ducă.

IV

De! ce să-i faci! oraş mare! Prea afară din cale prost ar trebui să fii ca să te temi până chiar şi într-un oraş ca Bucureştii.

După ce la Ploieşti ai asudat, numai bunul Dumnezeu ştie cât şi cum te simţi când te vezi odată urcat în tren, parc-ai scăpat de toată primejdia. Stai înghesuit între oameni care nu te cunosc şi nici nu ţin să afle cine eşti, de unde vii şi în ce treburi umbli, ci este1 fiecare mulţumit dacă-şi poate găsi vreun colţişor, ca să nu stea-n picioare până la Bucureşti. Chiar nici conductorul nu mai are vreme să se uite la tine.

Încetul cu încetul, însă, oamenii se încuibă, se potolesc, şi, stând odată fiecare la locul lui, ei se uită impregiur, te văd şi pe tine, şi apropierea lor te supără. Mai ales în faţa ta e unul care se uită şi iar se uită la tine, şi zâmbeşte, şi parcă totar voi să te întrebe ceva.

„Domnule – i-ar veni să-i zică – cum se face că dumneata eşti îmbrăcat în haine boiereşti, ai ghete cu nasturi în picioare şi pălărie fină-n cap, dar cămaşa ţi-e ţărănească?

De ce n-ai cămaşă scrobită? de ce n-ai pus guler călcat? cum umbli aşa fără de legătoare la gât? Dumneata trebuie să fii un om foarte zăpăcit: te-ai sculat, se vede, prea târziu, te-ai îmbrăcat, ca să nu pierzi trenul, foarte-n pripă şi ai rămas în cămaşa de noapte. Să nu fii, te rog, atât de ţanţoş, fiindcă eşti ridicol cu cămaşa dumitale proastă şi foarte nespălată”.

Dacă el ţi le-ar spune aceste, tu, om deştept, ai băga de seamă că alţii au cămaşa scrobită, guler călcat şi legătoare de mătase la gât; el însă le gândeşte numai, şi astfel, tu, om zăpăcit, îţi faci fel de fel de alte gânduri şi te simţi atât de strâmtorat, încât îţi vine iar să sări pe fereastră din tren.

N-o faci nici acum aceasta; pare însă că ţi se deschid porţile raiului când soseşti, în sfârşit, în gara Bucureştilor şi vezi învălmăşeala şi auzi zgomotul de aici.

Cei sosiţi cu tine îşi adună bagajul şi se înghesuiesc spre ieşire şi aleargă pe-ntrecute, pentru ca nu cumva să rămâie fără de birjă. Alţii, care pleacă cu trenul ce stă gata să iasă din gară, se înghesuie şi aleargă şi ei, ca să-şi găsească locuri prin vagoane. Iar alţii, mai potoliţi,

aşteaptă trenul ce va sosi ori pe cel ce va pleca peste câteva minute. Aici nu te mai bagă nimeni în seamă şi, mai ales acum, în timp de noapte, singure felinarele cele multe te mai supără, ba chiar nici aceste nu te-ar supăra, dacă ochii tăi n-ar da pretutindeni de gardişti, de jandarmi şi de ipistaţi, tot oameni care perd vremea căscând gura degeaba.

Aşa zicea şi Duţu, care nu se simţi uşurat decât din clipa în care se văzu urcat în birjă.

— La „Dacia”! strigă el.

Acolo, la „Dacia”, era locul lui.

Fusese odată, când stetea la Cotroceni, ca să caute pe un ofiţer care era tras la „Dacia”, şi se pierduse prin gangurile cele multe, încât a umblat mai bine de un ceas căutând ieşirea fără ca cineva să-l întrebe ce caută şi în ce fel de treabă umblă. Aşa ceva îi trebuia lui.

Apoi nici Piaţa Sf. Anton nu e pustie, ca să te sfieşti a ieşi pe poarta oţelului: intri şi ieşi fără ca cineva să te bage-n seamă.

Vorba e numai să fii dezgheţat, pentru ca nimeni să nu te simtă că te temi de ceva, şi să bagi bine de seamă ca să nu faci vreo prostie care te dă de gol.

Iar cât pentru asta, mai rar om ca Duţu! El nu se-ncurcă cu una, cu două!

Cine-l vedea cerându-şi odaie şi urcând scările trebuia să creadă că e vreun pomojnic, dacă nu chiar mai mult, ba când chelnerul îl pofti să intre în odaie, el strâmbă din nas ca şi când ar fi voit să zică: „Ei! e bună şi asta! Ce să-i faci, dacă nu e alta!?”

Lucrurile se schimbară însă când chelnerul îi puse o hârtie pe masă şi-l rugă să-şi scriepeea numele, domiciliul şi scopul călătoriei.

Acum Duţu nu mai era ţanţoş.

Ştia, ce-i drept, să scrie, dar la una ca asta nu se gândise şi, nepregătit cum era, nu ştia ce are să scrie pe afurisita aceea de hârtie. De, e lucru foarte greu să spui cum te cheamă când nu-ţi dă mâna să spui cine eşti! Luase Duţu, nu-i vorba, deprinderea de a minţi, dar una e să

minţi când ai vreme ca să ticluieşti minciuna, şi alta să-ţi minţi chiar numele când eşti întrebat aşa în pripă. Mare lucru n-ar fi fost să spună că-l cheamă Gheorghe ori Pavel. Cum rămânea însă lucrul dacă mine ori poimâine întâlnea pe cineva care îi zicea „Duţule”? Ce răspundea el dacă-l întrebau: „De ce ai zis că te cheamă Gheorghe când ştiai prea bine că Duţu te cheamă!?”

La lucrul acesta ar fi trebuit să se gândească de mai nainte, şi fiindcă nu s-a gândit, acum iar începu să asude.

— Lasă biletul – grăi dânsul strâmtorat – că am să-l scriu, să mai răsuflu puţin.

Chelnerul însă avea rânduiala lui, din care nu putea să iasă.

— Vă rog să-mi spuneţi – zise el – că scriu eu.

Duţu ar fi voit să-l ia de piept şi să-l arunce pe fereastră. Auzi obrăznicie! nici măcar timp derăzgândire să nu-i lase! Trebuia cu toate aceste să-i răspundă iute, căci altfel se dedea de gol.

— Gheorghe Râmniceanu, grăi dânsul.

Aşa era mai cuminte: nu-l chema, ce-i drept, Gheorghe, dar era de felul lui dintre Focşani şi Râmnic.

— Gheorghe Râmniceanu, repetă chelnerul scriind. Profesiunea dumneavoastră?

— Antreprenor, zise el cam în silă.

Duţu ar fi voit din nou să-l arunce pe fereastră, dar trebuia să-i dea răspuns.

Nu minţea, la urma urmelor, nici de astă dată, fiindcă tot un fel de antreprenor e şi cel ce cară cu metrul cubic.

— Antreprenor, repetă chelnerul, scriind mai departe. Locuinţa dumneavoastră?

— Din Dobrogeal răspunse Duţu mânios.

Chelnerul o mai scrise şi asta, apoi îi mulţumi şi se depărtă.

Duţu rămase câtva timp nemişcat la locul lui.

„Cine păcatele mele m-a pus pe mine să intru în încurcătura aceasta!?” grăi dânsul. îl treceau fiorii când se gândea c-ar putea să-ntâlnească pe cineva care-l cunoaşte, şi iar stetea la îndoială dacă nu cumva toate se petrec

numai prin vis. Era însă obosit de abia-l mai ţineau picioarele, şi nu se poate să visezi când eşti obosit şi vezi patul aşternut în faţa ta.

„Fie ce-o fi! acum să-mi odihnesc ciolanele!” grăi dânsul, apoi încuie uşa şi lăsă perdelele de la fereastră.

Începând să se dezbrace, el scoase cârpa cu banii.

Orişicât de obosit s-ar fi simţit, era peste putinţă să se culce mai nainte de a-şi fi făcut socoteala – acum, în toată tigna.

El se inc. redinţă dacă uşa e bine încuiată şi dacă perdelele sunt bine lăsate, apoi îşi vărsă comoara pe masă.

Era o brăţară cu pietri scumpe şi cu cinci mărgăritare mari, un lanţ de aur, trei inele şi două perechi de cercei cu pietri strălucitoare, iar bani o mulţime şi fel de fel, unii cam ca galbănul, alţii ca lira otomană şi iar alţii cu mult mai mari decât lira.

Din aceştia vânduse la Ploieşti trei bucăţi, cu câte şaizeci de lei bucata.

El îi alese acum la o parte şi-i numără; mai erau însă cincizeci şi patru de bucăţi, peste trei mii de lei!

Numără pe cei de mărime mijlocie; erau o sută şaptesprezece bucăţi, alte vreo trei mii!

Numără pe cele mici: erau şaptezeci şi opt de bucăţi.

Cum o să poată găsi el cumpărători pentru atâta sumedenie de bani? Ce să facă el cu atâta bănet? Cum să se încredinţeze dacă cumpărătorii nu-l înşală?

Dar ceea ce mai era încă în cazan!?

Trecuse mezul nopţii, şi el, obosit cum era, tot se plimba neastâmpărat prin casă, mergând din timp în timp la uşă ca să se încredinţeze dacă e ori nu bine încuiată, şi la perdele, ca să vadă dacă sunt bine lăsate. Cel mai mic zgomot îl făcea să tresară şi să asculte cu răsuflarea oprită şi cu inima încleştată; în fiecare clipă îl ispitea gândul de a se întoarce cu cel mai apropiat tren la Focşani şi de acolo în satul lui.

Ah! satul lui! Ce bine era în satul lui! Ce fericit era el în casa lui de om sărac!

În zadar însă, acum numai în zadar s-ar fi întors în

satul lui, căci viaţa lui de mai nainte n-o mai putea găsi nici acolo; trebuia să meargă înainte, fără ca să ştie până unde.

Stetea tremurând în faţa aurului risipit pe masă şi-l cuprindeau fiorii când se gândea că în fiecare clipă poate să se dea de gol, la fiecare pas se poate încurca.

Dar de ce să se teamă, la urma urmelor, când nici n-a furat aurul, nici n, a omorât pe nimeni, ca să se facă stăpân pe el!?

Da, n-a omorât, dar ştia că-n atâtea rânduri a fost şi simţea că ar fi şi acum gata să omoare pe acela care, din întâmplare, ar vedea cu ochii lui aurul acesta.

Grozavă primejdie era pentru dânsul aurul acesta: îi venea să se repeadă la el, să-l ia cu pumnii plini şi să-l arunce pe fereastră.

Îi venea s-o facă, dar nu putea – şi nu putea. Un singur lucru îi rămânea: el scoase la o parte o brăţară, două inele, o pereche de cercei, cinci bucăţi din banii mari şi câte zece din ceilalţi.

„Aceste rămân la mine, grăi dânsul, iar celelalte le îngrop pe undeva pe la Cotroceni.

În zadar! în pământ e mai bine decât orişiunde, şi cu cât mai puţin ai la tine, cu atât mai mică ţi-e grija”.

V

Pe dibuite umblă omul numai câtă vreme nu şi-a găsit drumul.

Duţu şi-l găsise pe al lui. După ce şi-a îngropat aurul la tulpina unui copac bine adăpostit, din jos de fântâna Brâncovenesei, el s-a ntors uşurat în oraş. Pentru banii ce lăsase la dânsul îşi cumpărase o pungă cu verigi: într-o parte se aflau cei mari, iar în cealaltă cei mici şi cei mijlocii.

În dreptul Cazărmii Malmezon el scoase punga şi luă din ea un ban mare, unul mijlociu şi doi din cei mici. Pe aceştia trebuia să-i aibă la îndemână, ca să n-aibă nevoia de-a mai scoate punga când va fi intrat la vreun negustor; îi puse dar în buzunarul jiletcei.

Luând apoi Calea Plevnei, el ieşi în cele din urmă la biserica Zlătari, iar de aici apucă spre stânga, unde ştia că

sunt mai mulţi giuvaiergii. Nici c-avea să caute mult pentru ca să-i găsească, fiindcă în faţa prefecturii de poliţie sunt nu mai puţin decât patru. Sunt şi erau; dincolo însă, peste drum, în curtea poliţiei, steteau fără de nicio treabă câţiva jandarmi, şi Duţu nu îndrăzni să intre. Prea era în mijlocul oraşului.

El îşi urmă cu toate aceste drumul mai spre mijloc, până la bulevard, şi de aici înainte spre Piaţa Teatrului. Erau şi aici giuvaiergii, el însă nu îndrăznea să intre.

Cu totul altfel îşi închipuise el lucrurile: căuta locuri mai dosnice şi prăvălii mai mici, ca cea de la Ploieşti.

În faţa bisericii Creţulescu el se opri mirat la o fereastră în care se aflau vreo cincizeci de bucăţi de monede vechi, cele mai multe de argint, dar şi câteva de aur, care semănau cu ale lui, parcă ar fi fost luate din acelaşi cazan.

El stete câtva timp neastâmpărat pe gânduri: aici trebuia să intre! Prăvălia era îngustă şi cam întunecoasă: strada părea şi ea în această parte mai strâmtă şi mai dosnică.

Duţu îşi luă inima în dinţi, scoase banii din buzunarul jiletcei şi intră cu ei în mână.

— Am nişte bani – zise apoi sfiicios – pe care un ţăran vrea să mi-i vândă; aţi putea, vă rog, să-mi spuneţi cam cât să dau pe ei?

În prăvălie se aflau doi domni, unul tânăr şi altul bătrân.

— Noi cumpărăm ori vindem, dar nu preţuim, răspunse domnul bătrân cam supărat.

Duţu voi să iasă – cum ieşi când scapi; domnul tânăr însă îl opri cu vorbele:

— Îmi dai voie să-i văd?

Ovreul din Ploieşti pusese banii în cumpănă mai nainte de a le fi hotărât preţul. Domnul acesta însănu-i mai cumpăni, ci se duse cu ei la fereastră ca să-i vadă bine, apoi îi arătă şi bătrânului, care îşi îndoi ochelarii ca să-i vadă mai bine.

— Mai are ţăranul acela bani de aceştia? întrebă el în

cele din urmă.

— Nu ştiu! răspunse Duţu.

— Atunci nu putem nici noi să-ţi spunem preţul, grăi bătrânul. Ăsta – urmă el arătând la unul din banii cei mici – e ban foarte rar şi cu două sute de ani mai vechi decât ceilalţi, care sunt din timpul lui Hadrian; el se plăteşte dar scump. Dacă însă ţăranul va fi având mulţi şi îi va vinde în curând, preţul va scădea şi uşor te poţi înşela.

Duţu se uita la el cu ochii mari şi cu gura căscată.

— Dar cel mare ce preţuieşte? întrebă el cu jumătate de gură.

— Îţi dau – răspunse bătrânul, înapoindu-i unul câte unul banii – pentru acesta 200, pentru acesta 50, pentru acesta 40, iar pentru acesta 90 de lei, şi puţin îmi pasă cu cât i-ai cumpărat dumneata.

uţu era zăpăcit de îi era parcă lumea se invtrie ca o moară cu dânsul.

De ce unul mai scump şi altul mai ieftin? Ce fel de bani erau aceştia? De unde putea el să ştie care dintre ei ce preţuieşte? Era peste putinţă ca el să scoată la capăt lucrul de care se apucase! Un singur lucru era desluşit în capul lui: că trebuie să se întoarcă la „Dacia”, să se încuie în odaia lui şi să-şi vadă bine banii, ca să aleagă la o parte pe cei de 200 lei. Pe aceştia trebuia să-i vândă în aceeaşi zi la deosebiţi neguţători, însă nu cu 200 lei, ci mai scump.

Dus de gândul acesta, el ieşi din prăvălie; era însă atât de burguit, încât numai cu anevoia putu să-şi dea seamă dincotro a venit şi încotro are să apuce spre a se duce la „Dacia”.

Sosit sub poarta hotelului, el rămase şi mai burguit.

Venit noaptea şi plecat în zori de zi, el nu-şi mai aducea aminte pe care din cele două scări trebuie s-o urce ca să ajungă la odaia lui.

Văzând că scara de la dreapta e curată şi aşternută cu preşuri, el nu îndrăzni s-o urce; apucă dar la stânga, spre sala de reprezentaţi uni, care acum era deşartă, cu scena pustie în fundul ei. Şi o mare sală deşartă, mai ales când are-n fundul ei şi-o scenă cu decoraţiuni aruncate de-

a valma, produce chiar şi asupra omului mai puţin burguit o impresie foarte proastă. Duţu se opri pe o clipă, apoi îşi iuţi pasul şi peste puţin dete de gangul strâmt, dosnic şi întunecat, care se afla în dosul sălii.

Aici nu putea să fie odaia lui, şi chiar dac-ar fi fost, el nu putea să se oprească la ea: trebuia să treacă iute înainte, unde se vede mai multă lumină.

Aici se simţi mai bine: dar ce folos? Tot uşă lângă uşă şi tot una ca alta, încât era peste putinţă să-şi dea seamă care e de la odaia lui.

„Ptiu! păcatele mele!” suspină el deznădăjduit.

Vedea acum că fiecare uşă are numărul ei: cum să-şi găsească el odaia dacă nu-i ştie numărul?

Un gând luminos!

Luase cheia cu dânsul: n-avea decât să încerce cheia, căci odaia lui era, fără îndoială, aceea pe care o putea descuia cu cheia de la dânsul.

Orişicât de luminos însă, gândul acesta era cam îndrăzneţ, fiindcă e lucru neobicinuit ca un pasager să umble-n hotel de la uşă la uşă încercând cheia. Foarte uşor i se poate întâmpla ca cineva să-l întrebe: „Ce cauţi, domnule?” – un lucru de care Duţu se ferea.

Nu i s-a întâmplat lucrul acesta nici la uşa întâia, nici la uşa a doua, nici la a treia, care erau încuiate; la uşa a patra însă locuia domnişoara Lina, actriţa, care se culcase târziu, după miezul nopţii, şi astfel acum, pe la orele 11, ajunsese să se scoale şi să-şi facă toaleta.

Obicinuită a primi vizite în timpul acesta, ea nu fu câtuşi de puţin mirată când auzi că cineva moşmoleşte la uşa ei. Ce-i drept, nu se îmbrăcase încă, dar fusta şi-o pusese, părul îi era pieptănat şi vizitele de la 11 le primea şi în cămaşă, căci n-avea cuvinte de a-şi ascunde braţele şi gâtul.

Ea-şi aruncă deci o cârpă peste umeri şi grăbi la uşă ca să vadă cine vrea să intre.

Duţu rămase stean de piatră în faţa ei.

Prin multe trecuse el de când era om bogat; asta însă punea vârf la toate.

Se uita la el femeia aceea şi-l măsura de jos până sus şi de sus până jos, parc-ar fi voit să-i scoată sufletul din trup şi comoara din pământ.

— Ce doriţi, mă rog? îi întrebă ea tărăgănind vorbele.

— Îmi caut odaia – răspunse el cu glas tânguios – şi nu pot s-o găsesc.

— Care număr?

— Nu ştiu numărul! zise el deznădăjduit.

Nu se poate lucru mai hazliu decât un pasager care-şi caută într-un hotel odaia şi nu e în stare s-o găsească. Lina, cu toate aceste, nu râse: era în faţa bietului om ceva ce-o umplea de milă. Nu mai încăpea nicio îndoială că omul acesta nu mai umblase prin hoteluri. Femeie încă tânără, dar trăită-n lume, deschisă la cap şi prin multe trecută, ea nu trecu cu vederea cămaşa lui ţărănească, faţa lui bătută de soare şi de vânt şi purtarea lui de om stângaci şi neumblat prin lumea în care se afla. Nu mai încăpea pentru dânsa nicio îndoială că-n faţa ei se afla un ţăran îmbrăcat în haine nemţeşti.

— Uite – grăi dânsa – să te duci la portar, să-ţi spui numele şi să ceri cheia, căci el are pe tablă şi cheia, şi numele dumitale la numărul odăii în care stai.

Duţu se făcu alb ca varul: i se tăiară picioarele; îi venea să leşine. Dacă i-ar fi pus cineva pistolul în piept, el tot nu şi-ar fi putut aduce aminte cum şi-a spus chelnerului numele.

Era pierdut, dat de gol!

— E la mine cheia! gângăni el arătând cheia.

Prea era afară din calei

În loc de-a râde, Lina se dete puţin înapoi.

Omul acesta era ori nebun, ori vreun tâlhar ascuns în haine nemţeşti, ori cine ştie ce!?

Aici era ceva la mijloc; ea dăduse de urma unei taine; trebuia să o descoase! De ce adică să se teamă, aici în mijlocul lumii, de acest om care tremura de frică!?

Ea îşi schimbă deodată atitudinea, se apropie din nou de dânsul, îl luă cu braţul peste umăr, ca să-l aducă în odaie.

— Intră, te rog, grăi, şi închise uşa.

Duţu nu mai era în stare să se împotrivească. Văzându-se singur cu dânsa, îi era ca şi când ar fi căzut pe vecii vecilor sub stăpânirea ei.

— Uite – îi zise ea cu un fel de viclenie plină de dulceaţă – eu numaidecât am văzut că tu eşti ţăran: trebuie să-ţi mai cumperi şi o cămaşă scrobită şi să pui guler şi legătoare la gât dacă vrei să nu te cunoască nimeni.

Duţu se uită la ea ca la un demon care-ţi ştie şi cele mai ascunse gânduri şi te are în deplina lui stăpânire.

— Ţi-o spun aceasta pentru ca să vezi că nu-ţi voiesc răul. Haid, şezi colea ca să vorbim ca doi prieteni.

Ea-l cuprinse apoi cu braţul şi-l duse la canapea, se aşează lângă el, aproape, cu totul aproape, pentru ca eu atât mai vârtos să-l încurce.

— Aşa! grăi apucându-l de mână. Să-mi spui acum ca la o soră de unde eşti, cum te cheamă şi ce cauţi la Bucureşti. Poate că pot să-ţi fiu de ajutor.

Duţu se uită lung şi îndrăzneţ la ea.

Era prins de nu mai putea să scape, dar tocmai gândul că e prins aşa îi luminase deodată capul.

Ea lăsase cârpa cu care-şi acoperise umerii şi şedea lângă dânsul cu braţele goale, cu umerii dezveliţi şi cu sânul pe jumătate scos de sub cămaşa cu horbotă. Nu era femeie grasă, dar avea o carne atât de fragedă, încât Duţu nu-şi mai putea stăpâni degetele, pe care şi le simţea intrând în carnea ei. O dată să-i pună mâna pe gât, şi nu mai crâcneşte, nu mai răsuflă, e scăpat de ea!

Îi era foarte greu, dar trebuia să se stăpânească.

„Am s-o duc – îşi zise el în gândul lui – mai la o parte, abunăoară-n pădurea de la Băneasa. Crezi tu că m-ai prins pe mine, dar însăţi te-ai prins!”

Domnişoara Lina nu ştia ce fel sunt gândurile ivite-n capul lui; era însă-n ochii lui ceva ce-o făcu să sâmtă că tot nu-l stăpâneşte şi ea se mai depărtă de dânsul.

— De ce să nu-ţi spun adevărul? zise el. Am găsit, săpând, nişte bani de aur şi umblu să-i vând pe nesimţite.

— Sunt mulţi? întrebă ea, apropiindu-se iar de dânsul.

— Destui, răspunse el, şi scoase banii din buzunar, ca să-i arate. Uite, ca aceştia.

Lina se uită cu multă luare-aminte la ei.

— Aceştia sunt bani vechi, zise ea.

— Chiar foarte vechi; pentru aceste patru bucăţi mi-a dat neguţătorul patru sute de lei, dar n-am voit să-i dau, grăi dânsul. Ca să-i fure apoi ochii, el scoase punga şi trase inelele, ca să verse banii pe masă.

— Nu! strigă Lina cuprinsă de un fel de beţie. Lasă-i! în fiecare clipă ar putea să intre cineva. Care va să zică, ai găsit o comoară!

— Cam aşa ceva, răspunse el băgând iar punga în buzunar. Aur mult şi pietre scumpe şi mărgăritare.

— Tu nu poţi să le vinzi, grăi dânsa cuprinsă de o sinceră îngrijare. Ai să fii înşelat şi o să te dai de gol, cum te-ai dat acum. Uite, urmă stăruitoare şi cu căldură, eu vând mai uşor şi n-am să te înşel. Sunt lată săracă şi mă mulţumesc cu ceea ce-mi dai tu.

El iar se uită lung şi deşgheţat la ea. îi era milă de dânsa, care putea să-i fie de mare ajutor. Venise ca să-şi numere banii şi să aleagă pe cei de 200 lei; amândoi împreună o făceau mai bine aceasta, şi dânsa vindea fără îndoială mai uşor decât el. Ea era însă femeie, minte uşoară, gură slobodă!

— Să vedem! zise el chibzuit. Vii cu mine la noapte, ca să-ţi arăt comoara?

— Unde?

— În pădurea de la Băneasa, răspunse el. Trebuie s-o vezi, ca să ştii cum ai să te apuci de lucru. Vii cu birja până la Şosele, apoi îţi urmezi drumul pe jos până în faţa şcolii de la Herăstrău, unde am să te aştept pe la zece, iar de acolo mergem împreună.

Lina stete câtva timp pe gânduri.

Avea repetiţiune după amiază şi un rol în reprezentaţiunea de seară. Putea să trimită vorbă că e bolnavă, ceea ce mai făcuse şi alte dăţi. Nu se simţea însă

în stare să meargă singură până în dreptul şcolii de la Herăstrău şi se temea să meargă cu el în pădurea de la Băneasa. Mai era însă mult până seara şi n-avea nevoie să-i spună chiar de pe acum ce are şi ce n-are să facă.

— Mă duc, zise ea. Deocamdată însă, acum după amiază, putem să facem încercare cu aceştia, care sunt latine. Trebuie, înainte de toate, să-ţi cumperi cămaşă, gulere şi legătoare.

— Da! strigă Duţu speriat. Şi să-mi găseşti odaia…

— Asta e lucru uşor – întâmpină dânsa – fiindcă numărul ei e pe cheie. Du-te însă să-ţi cumperi cămaşa, iar eu mă îmbrac până ce te întorci şi apoi mergem împreună la tine ca să alegem banii.

Duţu se ridică gata de plecare, dar nu putu să se mişte din loc.

Era peste putinţă ca el s-o lase singură. În fiecare clipă putea să vie cineva la dânsa: de unde ştia el că ea n-are să spună ce-a aflat?

— E mai cuminte – zise el – să trimiţi pe cineva să mi le cumpere şi să mi le ducă-n odaie. Eu rămân aci până ce te îmbraci şi apoi mergem împreună şi mă îmbrac şi eu.

Domnişoara Lina era foarte strâmtorată. Prea afară din cale ruşinoasă, ce-i drept, nu era, dar tot îi părea lucru curios să se îmbrace-n faţa lui şi să stea cu dânsul în vreme ce el îşi schimbă cămaşa. Apoi, de ce ţinea el să rămâie!?

— Dacă vine însă cineva şi te vede aci? grăi dânsa. Ar fi, poate, mai bine ca nimeni să nu ştie că noi ne cunoaştem.

Duţu-şi încreţi fruntea.

— Să-ncui uşa – zise el hotărât – şi să nu laşi pe nimeni să intre.

— Oamenii vor fi însă cu atât mai curioşi – întâmpină ea – vor sta de pândă, ne vor vedea când vom ieşi şi vor cerceta cine e omul cu care am stat încuiată în casă.

Duţu simţi că iar i se răceşte sângele-n vine: era prins, şi orişicum o sucea şi-o-nvirtea, nu mai putea să scape. Ea putea, la urma urmelor, să-l deie de gol şi fiind

de faţă.

Diavolul i-a scos femeia aceasta-n cale: nu-i rămânea decât să sară la ea şi s-o gâtuie, să-i sucească gâtul ca la un pui de vrabie.

Ba nu!

Mai avea o scăpare.

Dacă pleca el acum şi lua cel mai apropiat tren spre Giurgiu, pentru ca de acolo să se urce-n vapor şi să meargă la Galaţi, nimeni nu-l mai căuta de urmă până la zece deseară, iar atunci se va afla pe Dunăre, cu urma pierdută.

— S-o lăsăm pe mâne, grăi dânsul. Eu mă duc acum să-mi caut de alte trebi, şi deseară, pe la zece, ne vedem în faţa şcolii de la Herăstrău.

Grăind vorbele aceste, el plecă iute ca descărcat din puşcă lăsând pe domnişoara Lina zăpăcită în urma lui.

E uşor să iei hotărâri, dar cu cât mai uşor le iei, cu atât mai greu ţi-e să stărui în ele.

Mai nainte de a pleca din Bucureşti, Duţu trebuia să-şi cumpere cămaşă, guler scrobit şi legătoare, să se urce-n odaia lui şi să se schimbe, apoi să se ducă la Cotroceni, ca să-şi dezgroape odoarele. Toate aceste sunt lucruri care nu se pot face aşa deodată, cât ai bate în palme, şi multe se puteau schimba în gândul lui în vreme ce le săvârşea.

Om cu capul limpezit, el se uită, după ce ieşi de la domnişoara Lina, la numărul de pe cheie. Era 36. Trecând apoi pe la portar, îl întrebă pe acesta cum se cheamă dl. ce şade la no. 36.

— D-l Gheorghe Râmniceanu – îi răspunse portarul – antreprenor din Dobrogea.

— No. 36, Gheorghe Râmniceanu, antreprenor din Dobrogea, repetă Duţu, ca să şi le întipărească toate bine.

Câte însă şi iar câte trebuia el să mai facă mai nainte de a pleca de la Bucureşti, şi bine trebuia să bage de seamă ca să nu se mai încurce.

Bine trebuia să bage de seamă!

Cămaşă, guler şi legătoare la gât.

N-avea să meargă departe ca să şi le cumpere.

Câte încurcături însă şi aici!?

— Ce număr ai, domnule? îl întrebă fata care grăbi să-l servească.

— Numărul 36, răspunse Duţu, care-şi însemnase bine numărul.

Fata se uită cam mirată la el. Nu-i semăna de loc a om ce poartă cămăşi şi gulere numărul 36. Dar, în sfârşit, asta pe dânsa n-o privea; avea să-i deie ceea ce cere; poate că nu le cumpăra pentru sine.

Ea îi dete trei cămăşi.

— Gulerele – întrebă apoi – le voiţi drepte ori îndoite?

Duţu era foarte strâmtorat.

Ce va să zică „drept" şi ce „îndoit"?

Nu putea să răspundă şi totuşi se dedea de gol dacă nu-i răspundea fără întârziere.

— Dă-mi – zise el – şi drepte, şi îndoite.

Fata îi dete jumătate de duzină gulere drepte şi altă jumătate îndoite, toate numărul 36, cum le ceruse.

— Legătoare? întrebă apoi.

— Doriţi plastron ori fundă?

— Dă-mi fundă, răspunse Duţu, ştergându-şi sudorile.

— Cu, ori fără maşină?

— Cu maşină! răspunse el.

— Ce culoare?

Duţu ar fi voit să poată face ca la ovreul din Focşani.

— Cum vrei dumneata, răspunse el foarte grăbit.

Fata îi dete una de culoare vişinie.

— Manşete nu doriţi? îl întrebă apoi.

— Nu mai vreau nimic! răspunse el. Fă-mi socoteala, ca să plătesc!

A plătit apoi ca tot omul ce are din ce să plătească şi s-a întors în hotel, ca să se închidă în odaia lui şi să se schimbe.

Îi părea lucru foarte curios că aici la Bucureşti toate se potrivesc cu numărul odăii în care stai.

Şi lucrul acesta era în adevăr foarte ciudat.

Ştia că stă în odaia numărul 36, avea chiar cămeşi şi gulere numărul 36 şi cu toate aceste îi era frică să vâre

cheia în broasca uşii numărul 36. O păţise o dată şi ţinea mult să nu se mai dea de gol: el bătu la uşă o dată, de două, de trei ori şi numai apoi se încumetă să vâre cheia în broască, să descuie şi să intre.

Ah! ce bine era aici! mai ales după cese-n cuie, se simţea ca departe-n pădurea de lângă forturi, unde ochii nimănuia nu se mai îndreptau asupra lui.

Şi totuşi…

Nu era nimic mai firesc decât ca femeia cu carne fragedă să meargă la poliţie şi să spună că se află aici, la numărul 36, un om care a găsit o comoară.

El trebuia să grăbească, să scape cât mai curând de aici. La Galaţi, acolo era cu totul altă ceva. Avea acum cămaşă şi gulere, ştia rostul numărului de pe cheie, trecuse prin multe: acum nu-l mai încurca nimeni!

Da! însă cămăşile erau prea mici şi gulerele prea scurte, numărul 36: foarte mici cămăşile şi foarte scurte gulerele.

„Ei, păcatele mele!” zise el deznădăjduit.

Orişicum o sucea şi o învârtea, nu era chip să pună aşa cămaşă şi aşa guler. Trebuia să le ducă înapoi şi să ceară altele mai mari.

Ferit-a Sfântul!? Să mai deie el ochi cu fata aceea? niciodată!

El aruncă cămăşi şi gulere cât colo şi se duse să cumpere altele, din altă prăvălie.

„Puţin îmi pasă de numărul odăii – îşi zise el – numai să-mi fie destul de mari, potrivite cu grosimea gâtului meu”.

Atât de prost ca să nu ştie cumpăra cămăşi şi gulere tot nu era el.

Hotărât că nu era; dar nu e destul să ai cămăşile şi gulerele potrivite cu grosimea gâtului tău, ci trebuie să mai şi ştii a ţi le pune.

Abia acum, după ce, întors din nou la numărul 36, se-ncredinţă că-i sunt bune cămăşile şi gulerele, el îşi dete seamă că ele nu sunt nici ca cele ţărăneşti, nici ca cele milităreşti.

Tot găuri şi iar găuri fără bumbi şi fără chiotori; cum, păcate, se-ncheie cămaşa şi cum se pune gulerul la ea!?

El se lăsă istovit, frânt pe un scaun.

Peste putinţă să mai meargă înainte!

Degeaba! o singură mântuire mai era pentru dânsul; să se deie legat acelei femei, care ştiuse să afle taina lui. De ce adică să-l deie de gol? Prea ar trebui să fie proastă pentru ca să o facă aceasta, când ştie că, făcând-o, pierde câştigul ce poate să aibă de la dânsul. Fie chiar în jumătate, tot e mai bine atâta decât nimic!

„Mă duc – zise el ridicându-se – la ea, ca să-mi arate cum am să-mi pun cămaşa şi gulerul, şi să-mi spună ce am să fac mai departe”.

Alta fără îndoială nu-i rămânea.

El însă nu ştia cine e femeia aceea, cum o cheamă, nu-şi notase numărul odăii şi nici tăiat nu mai era în stare să-şi dea seama încotro ar trebui să apuce ca să deie, de odaia ei.

Să mai umble acum pe dibuite, de la uşă la uşă, ca să o caute, asta nu mai era cu putinţă.

De mult încă şi de multe ori se ivise în inima lui simţământul că el nu mai e stăpân pe sine, nu mai ştia ce vrea şi ce nu vrea, nu mai poate să voiască. Stăpânit acum cu desăvârşire de simţământul acesta, el se întinse ca mort în pat şi rămase aşa până ce somnul nu lua-n stăpânire trupul lui obosit de atâtea frământări şi de atâtea zile petrecute în zadarnică alergătură.

Iară domnişoara Lina se zbătea în tot timpul acesta şi nu putea nici ea să se hotărască într-un fel.

Erau la mijloc bani, poate chiar mulţi bani, pe care putea să-i câştige uşor, fără nicio primejdie şi fără ca să-i facă vreo nedreptate cuiva în lumea aceasta.

Foarte mulţi, foarte uşor! şi acest „foarte”, care-n graiul omenesc rămâne acelaşi, creştea-n închipuirea ei femeiască, mereu se umfla, încât ea se vedea în cele din urmă scăpată prin o norocoasă întâmplare de toate nevoile cu care se lupta, bogată nu, dar puţind să dispună ea însăşi de sine, ba poate chiar şi bogată. De ce nu!?

Iară ea l-a lăsat să se ducă aşa, el singur, prost cum e, expus în fiecare clipă să se dea de gol şi să scape din mână norocul lui şi pe al ei.

Ar fi voit să alerge, dar nu ştia unde: aşa deşteaptă cum era, tot a uitat să-i afle numele şi numărul odăii, îşi pierduse capul şi ea.

Cum s-alerge şi să caute, dacă nu ştia unde şi pe cinei? Se dedea de gol.

Vreun făcător de rele, care a minţit-o. Nu! ea nu se putea înşela. Îl vedea în strâmtorarea lui, şi o cuprindea simţământul de milă, pe care-l avuse atunci: aşa nu pot să fie făcătorii de rele.

Dar nebun? Nu! nici nebun. Un biet de om zăpăcit, care nu mai ştia încotro să apuce şi ce să facă.

Trebuia să alerge… Unde?

Un singur lucru îi rămânea: să meargă deseară, pe la zece, ea singură…

Peste putinţă!

Altfel însă nu mai putea să facă.

Da, un lucru tot ar mai fi putut s-o ajute.

Şvarţ, samsarul, era om cinstit. S-a ajutat de multe ori cu el, şi niciodată el n-a înşelat-o, niciodată el n-a dat-o de gol. Şvarţ se pricepe la multe şi ştie să tacă ca mormântul.

„Dacă mă duc la Şvarţ – îşi zise ea – şi-i spun să vie cu mine şi să mă urmărească din depărtare, el nu mai stăruie să-i spun de ce să vie şi să mă urmărească, ci-şi face gândurile lui, de care mie puţin îmi pasă, şi vine şi tace. Trebuie să mă duc; alta nu-mi rămâne!”

Tot aşa zicea şi Duţu după ce s-a deşteptat şi a sărit speriat în picioare.

Era întuneric şi-n casă, şi afară, nu putea să-şi dea seamă dacă abia de curând ori de mult acum s-a întunecat, nu mâncase astăzi, dar trebuia să se ducă, s-o mai încerce şi asta. Alta şi aşa nu-i rămânea!

Domnişoara Lina, care nu dormise şi venise-n nerăbdarea ei cu un ceas bun mai nainte, îşi pierduse de mult şi răbdarea şi nădejdea, dar stătea şi aştepta

plimbându-se în sus şi în jos şi aruncând ochii când spre Băneasa, când spre Şvarţ al ei, care stetea mai spre Şosele, răzămat de un tei gros, liniştit, răbdător, cu nepăsare, ca omul care-şi face meseria şi nu vrea mai mult decât atât.

Duţu trecu pe lângă el fără ca să-l bage-n seamă, apoi peste puţin el se opri pe o clipă şi dup-aceea îşi rări pasul.

Era pe la ora unsprezece, o noapte fără de lună, dar cu cer senin cam acoperit de ceaţă, prin care stelele licăreau numai. Lina, care stetea de vreo două ceasuri în întuneric, îl văzuse cu mult mai nainte de a o fi zărit el pe ea şi tresări când el se opri şi începu să-şi rărească paşii. Nu putea să-i vadă faţa, dar îi era destul să vadă cum se apropie din ce în ce mai încet, pentru ca să simtă că el şi-a schimbat hotărârea şi stă-n chibzuri ca să ieie alta.

Era ceva pânditor şi mişelesc în mersul lui din ce în ce mai anevoios, şi ea plecă spre dânsul, ca să fie mai aproape de Şvarţ.

Duţu iar se opri.

Unul era gândul cu care Venise şi altul era acum în capul lui.

Începuse a-şi pierde nădejdea că o va mai găsi şi-şi urma drumul cu inima din ce în ce mai încleştată; tocmai de aceea însă, când o văzu, el zise-n gândul lui: „Tot a venit!”

Ce-a făcut-o să vie, să stea, să aştepte, să înfrunte urâtul nopţii!? Setea de bani, de banii lui!

El nu mai vedea-n faţa lui pe femeia după care alerga, fiindcă putea să-i fie de mare ajutor, ci pe şerpoaica vicleană, care a prins taina lui, putea să-lMeie de gol, umbla să-i ieie banii.

Ce căuta el aici? De ce a făcut-o să vie la Băneasa

Ca să scape de ea!

E greu lucrul acesta!

Uşor îţi trece prin gând, dar cu anevoinţă te hotărăşti!

Îi venea lui Duţu să fugă când văzu că dânsa vine

spre el şi nu-i lasă timp să se hotărască într-un fel.

— Începusem a crede că n-o să mai vii, grăi dânsa cu glasul înăbuşit de o emoţiune vie.

El se opri şi se uită mirat la ea.

Nu era, parcă, tot femeia pe care o ştia el. Semăna, ce-i drept, cu ea, dar era mai înaltă, mai voinică, mai ţeapănă; fără ca să-şi deie seama despre ceea ce face, el puse mâna ca să-i pipăie umerii şi braţele şi să vadă dacă e tot fragedă şi moale carnea.

Domnişoara Lina se dete speriată la o parte.

Nu doară că-i era greu, nu! De trei ani, de când era actriţă, ba poate chiar şi mai nainte, se obicinuise cu asemenea lucruri. Era însă în degetele lui ceva aspru şi în felul lor de a pipăi ceva atât de neobicinuit, încât ea îşi pierdu sărita.

Îl adusese pe Şvarţ cu dânsa, pentru că îi era urât să vie singură, dar nici Şvarţ n-avea să ştie ce caută ea aici, nici Duţu n-avea să afle că ea n-a venit singură. Duţu avea însă dreptate: femeia tot femeie!

— Să ştii că n-am venit singură! îi zise ea, stăpânită numai de gândul că era un apărător în apropiere.

— N-ai venit singură!? întrebă el tulburat.

— „Mi-a fost urât – urma ea – şi am luat cu mine pe Şvarţ, un samsar, un ovreu. El nu ştie însă nimic şi nici nu trebuie să-i spunem.

Duţu iar stetea la îndoială dacă nu cumva visează.

Putea dânsa să-i spună cât vrea că nu ştie Şvarţ nimic; erau acum doi care ştiau, mine aveau să fie patru, poimine opt... Era prins, biet de el, încungiurat din toate părţile şi nu-i rămânea decât să se deie legat...

Şi totuşi... când strâmtorarea era mai mare, Duţu îşi găsea scăparea în gândul că el e, la urma urmelor, om cu noroc şi că numai bine putea să iasă pe ce el punea mâna. N-ar fi găsit altfel comoara, cum atâta timp n-au găsit-o alţii; n-ar fi scăpat cum scăpase din o mulţime de ispitiri prin care trecuse. Chiar acum era să cadă într-un greu păcat, şi-ar fi căzut dacă norocul nu i-ar fi scos în cale pe Şvarţ.

Degeaba! orişicât de spurcat, ovreul e om de credinţă, care nu te dă de gol, om cu care poţi să faci orişice treabă, iară Şvarţ acela era ovreu!

— Unde e Şvarţ? întrebă Duţu.

— Lasă-l, răspunse ea. Să mergem numai înainte, ca să ne căutăm de treabă, că vine el după noi şi fără ca să ştie unde-l ducem. Îşi va fi făcând el gândurile lui, dar mie puţin îmi pasă. Mâne vine să-i plătesc şi nimeni nimic n-are să afle.

— Nu mai mergem, grăi Duţu. E prea târziu. Să nentoarcem acasă şi să alegem banii pentru ziua de mâne.

Domnişoara Lina nu ţinea să mai meargă şi pe la Băneasa.

— Mergi tu înainte, că viu şi eu cu Şvarţ, zise ea. Nu vreau să te cunoască.

Voia să le facă toate aşa, ca Rigopulo al ei să nu simtă nimic. Era bătrân grecul şi prepuielnic; nu putea să-i spună adevărul şi ţinea să nu se strice cu el mai nainte de a se fi asigurat.

Lui Duţu iieraacummaigreusăsedespartădedânsa: nu se mai simţea sigur decât fiind singur cu ea. Dar ce putea să facă!?

— Să nu mă laşi să aştept, grăi el, şi plecă înainte.

Peste jumătate de ceas apoi ei steteau amândoi la masa pe care erau întinşi banii, cu uşa încuiată şi cu 442

„Perdelele lăsate, şi-şi dădeau silinţa să aleagă la o parte pe cei de 200 şi pe cei de 90 lei, fiindcă cu aceştia voia Duţu să înceapă.

Cum rămânea însă cu cei de la fântâna Brâncovenesei?

Alegerea trebuia să se facă chiar acum şi din aceia.

Era pe la miezul nopţii, şi multe li se puteau întâmpla dacă plecau chiar acum ca să-i ridice. Domnişoara Lina îndeosebi, cum putea dânsa să meargă în cap de noapte, ea singură cu el, în pustietatea aceea? Foarte bine puteai De când văzuse aurul întins pe masă şi-l trecuse printre degetele ei, nu mai putea nici ea să se despartă de Duţu; să temea că-l scapă, îl pierde.

Se-nţeleseră dar să iasă unul după altul şi să se-ntâlnească la colţul despre podul Dâmboviţei, apoi să ieie o birjă şi să iasă până la biserica Sf. Elefterie.

Aşa şi făcură.

La Sf. Elefterie ei se deteră din birjă şi o luară pe jos, spuind birjarului să-i aştepte.

Cum să treacă însă înainte?

În strada care! Davila se stârniră nişte câni şi începură să se aţie după dânşii, iar sergentul de la casele generalului Davila, văzând cele două mogâldeţe prin întuneric, sună de câteva ori şi plecă spre dânşii.

Drept înainte, spre fântână, ei nu mai puteau să meargă, fiindcă ar fi trebuit să treacă prin grădinile de zarzavat şi-i urmărea şi sergentul; la dreapta dădeau în sergentul, care putea să-i oprească şi să-i întrebe ce caută pe timpul acesta aici; o luară la stânga, spre bereria „Opler”, şi-şi urmară drumul, aşa, la un noroc, printre câni, cu inima încleştată, uitându-se mereu înapoi, ca să vadă dacă sergentul îi urmăreşte ori nu.

Abia departe, la grădina Societăţii de dare la semn, ei se opriră şi se uitară împregiurul lor. Era pustiu şi linişte: numai despre oraş se mai auzea zuruitul trăsurilor.

Mai înainte de-a apuca spre fântâna Brâncovenesei, care rămăsese departe înapoi, ei trebuiau să treacă peste un şanţ plin de apă şi printr-un gard viu destul de des, iar aceasta aveau s-o facă iute, fiindcă în toată clipa putea să se abată cineva pe acolo.

Duţu o luă deci pe Lina ca pe un copil în braţe şi o trecu peste şanţ, apoi îi făcu loc prin desiş şi-şi urmară drumul cu pas din ce în ce mai grăbit.

Doamne! câte li se puteau întâmpla, şi câte li s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi fost la mijloc norocul cel orb al lui Duţu, care, mergând spre deal, zicea mereu „Ajută, Doamnei Doamne, ajută!”

Lina se ţineadupăel şi se uitamereu când la dreapta, când la stânga, când înapoi, numai înaintenu: ar fi fost acuma gata să meargă cu el până-n fundul iadului; vorba era numai să scape nebăgaţi în seamă.

Ajuns la fântână, Duţu se opri, se uită o dată împregiur, apoi tuşi şi ascultă cu luare-aminte, ca să vadă dacă l-a auzit ori nu cineva, dacă se mişcă ori nu undeva ceva.

Nimeni! Nimic!

Acum era singur cu dânsa, neştiut de nimeni: putea să scape de ea. Altele erau însă gândurile lui.

— Stăi aici, îi zise el, apoi se duse singur la copacul unde-şi ascunsese banii.

De ce singur!? Nu-şi dedea seamă! Atât de tare se-nfipsese-n mintea lui gândul că nimeni nu trebuie să ştie unde-şi ascunde el banii, încât şi acum numai pitiş se putea duce la locul unde-i ascunsese.

Domnişoara Lina, femeie, nu se putu stăpâni. Era întuneric şi îndată ce-l pierdu din vedere, ea lunecă oarecum ca un şarpe după el, ca să vadă ce face şi de unde ia banii, apoi se trase iar înapoi, când văzu că el se ridică şi se întoarce.

— Haid! zise el, şi o luă repede înapoi, dar nu pe drumul pe unde venise, printre cini şi prin faţa sergentului, ci mai cu ocol, de la grădina Societăţii de dare la semn peste câmp spre Dâmboviţa şi de acolo înapoi la birjă.

Domnişoara Lina se ţinea şi acum după el, dar gândul ei era lăsat în urmă, la fântâna Brâncovenesei; ar fi fost în stare să se întoarcă şi singură, aşa pe dibuite, ca să vadă ce-a mai rămas acolo.

Atât era de plină de gândul acesta, încât ea uitase că ţine să n-o vadă nimeni cu Duţu şi, sosiţi la „Dacia”, ea intră deodată cu el, urcă scările alăturea cu dânsul şi-l însoţi la numărul 36.

El încuie uşa, aprinse lumânarea, apoi răsturnă banii pe masă.

Domnişoara Lina se uită cu ochi mari la ei.

— Mai e încă pe atât? întrebă apoi cam sfiicioasă.

— Asta nu e nici a zecea parte, răspunse el.

Ea începu să tremure.

— Sunt mulţi, de tot mulţi, grăi dânsa, gândindu-se mai ales la ceilalţi. N-o să-i putem vinde pe toţi aici; o să

fim nevoiţi să mergem cu ei mai departe, la Viena, la Paris.

— Să vedem mai nainte ce putem să facem aici, întâmpină el, începând să caute pe cei de 200.

Gândul lui era numai la aceştia, iar al ei numai la ceilalţi.

Erau prea mulţi, şi aceasta îi burguia capul.

Ea n-a fost făţarnică atunci când a zis că se mulţumeşte cu ceea ce el va voi să-i deie. Îşi închipuia că va putea să câştigefărăde greutate o mie, poate chiar două mii de lei, ceea ce era foarte mult pentru dânsa: putea să-şi cumpere mobilă, să-nchirieze o casă, să scape de multe nevoi.

Acum însă vedea că poate să câştige şi zece, ba poate chiar şi douăzeci de mii, ceea ce era puţin… Trebuia să aibă mai mult, ca să-şi cumpere o căscioară la mahala şi să-i rămâie şi de cheltuială.

Grozav se temea ca nu cumva să piardă pe omul acesta, de la care atârna soarta ei…

Şi ce putea dânsa, o biată de femeie, să facă pentru ca să-l ţie legat!?

Era târziu după miezul nopţii, şi ea nu putea să se despartă de el.

Îşi făcuseră şi împărţirea, şi socoteala; luaseră înţelegere cum au s-o pornească mâne; ea-i spusese că are să-şi cumpere „butoni” şi-i aţâţase cum să-şi pună cămaşa şi gulerul şi legătoar-l Dânsa se sculase pe la unsprezece şi era obicinuită să se culce mai mult dimineaţa decât seara, iar el dormise pe-nserate: steteau fiindcă nu le era somn.

Mai luară dar înţelegere că vor merge împreună pe la giuvaiergii, însă fără ca cineva să poată bănui ceva. Ea plecă înainte, iar el venea după dânsa şi intră cu vreo altă treabă în prăvălie, ca să fie de faţă când ea vinde şi ia banii. După ce ştiau apoi preţurile, ea îi dedea şi lui Şvarţ câte ceva, însă fără ca el să afle de unde are ea banii. Şi pentru el, şi pentru ea, lucrul de căpetenie era ca ei amândoi să se aibă unul pe altul mereu sub ochi.

Acum însă, acum trebuiau să se despartă, fiindcă nu mai aveau nici ce să facă, nici ce să vorbească, şi e greu să

stai cu cineva, mai ales noaptea, fără de nicio treabă.

Mai greu însă e să te desparţi când ai ceva pe inimă.

„De unde ştiu eu ce face ea după ce pleacă de la mine!?” zicea el în gândul lui.

„De unde ştiu eu ce face el după ce rămâne singur!?” zicea şi dânsa în gândul ei.

Cel mai cuminte ar fi fost să stea toată noaptea împreună: asta însă n-o voia dânsa, dar nici el.

Ea se ridică nu ca să plece, ci numai aşa, ca să facă ceva.

— Vrei să pleci? întrebă el ca speriat.

Domnişoara Lina era foarte mulţumită.

— Ce să mai fac aici!? răspunse ea.

Dacă n-ar fi fost femeie, el i-ar fi zis să se culce şi să doarmă; era însă femeie, şi în femeie n-ai să-ţi pui credinţa.

— Să mai stai aşa, grăi el. Sunt mai liniştit dacă te văd colea înaintea mea.

Domnişoara Lina nu se mai temea c-o să-l peardă.

— Şi adică de ce să nu fii liniştit după ce plec eu? îl întrebă ea.

— Uite – zise el – nu-mi iese din minte gândul c-ai putea să te mai întâlneşti cu cineva.

Era un mare dispreţ în vorbele aceste, şi ea se simţea umilită; femeia e – însă mlădioasă şi se încovoaie ca şarpele.

— Ce minunat lucru ar fi – grăi dânsa – dacă am găsi două odăi una lângă alta, c-o uşă la mijloc!

— Bun lucru ar fi, întâmpină el înviorat. Dar acum ce facem?

Ea se uită câtva timp nedumerită la el. Ţinea să nu-l supere.

— Dacă vrei, rămân aici – răspunse ea – dar vorba era să nu ştie nimeni că ne cunoaştem.

— Nu – zise el – aici nu poţi să rămâi. Trebuie să te duci să te culci şi să dormi, ca să te scoli devreme. Ar fi păcat să pierdem mâne ziua degeaba. Dar – adăugă peste puţin – să mă laşi să te încui în odaie şi să iau cheia la

mine.

Domnişoara Lina era încântată! Nu! pe omul acesta nu mai putea să-l peardă.

— Prea bine! răspunse ea, apoi ieşiră amândoi şi se duseră tiptil la odaia ei, de unde el se întoarse peste puţin singur şi cu cheia înmână, uitându-se la numărul de pe ea, ca nu cumva să-l uite.

VII

Era samsar Şvarţ, dar nu dintre cei pârliţi, şi ţinea să fie socotit în rândul neguţătorilor. N-avea, ce-i drept, prăvălie, dar poate omul să fie neguţător şi fără de prăvălie. Avea multe cunoştinţe şi printre neguţători şi printre boieri şi printre cocoane, le afla toate şi ştia să tacă, iar tăcerea e o marfă care se plăteşte bine.

Însoţind pe domnişoara Lina la şosele, el dedea cu socoteală că dânsa are o întâlnire cu un domn oarecare, pe care numai ea are să-l ştie. Se-ntâmplă adeseori aşa ceva, mai ales la Bucureşti – asta n-o ştia nimeni mai bine decât Şvarţ. Tocmai de aceea însă el ţinea să-l vadă pe domnul acela. L-a şi văzut, pe cât aceasta era, aşa pe-ntunerec, cu putinţă.

Îi părea om necunoscut şi nu tocmai de-acătarea.

De aceea dimineaţa s-a şi dus cam în silă la dânsa, ca să-şi ieie răsplata ostenelilor şi a tăcerii. Spre marea lui mirare, ea ieşise, deşi abia trecuseră nouă ceasuri.

El trecu pe la portar, ca să facă întrebare.

— A ieşit şi s-a şi întors – îi răspunse portarul – dar nu mai stă la numărul 22. S-a mutat la numărul 11.

„La numărul 11?” zise Şvarţ în gândul lui. Odaia de la numărul 11 era una dintre cele mai frumoase, elegant mobilată, cu ferestrele spre piaţă – şi Şvarţ ştia ce va să zică aceasta.

El urcă scările cu oarecare chibzuială şi bătu aproape cuviincios la uşă.

— Cine e? întrebă dânsa.

— Eu, Şvarţ! răspunse el.

— S-aştepţi puţin, că mă îmbrac, strigă dânsa hodorogind la dulapul în care-şi ţinea hainele.

Şvarţ dete din cap.

Nu se poate lucru mai firesc decât ca femeia care se îmbracă să hodorogească la dulap. Domnişoara Lina nu avea însă obiceiul de a ieşi înainte de nouă, nici de a se îmbrăca de mai multe ori pe zi, nici de a sta încuiată în casă şi îl primea mai înainte şi neimbrăcată.

Aici trebuia să fie la mijloc ceva, şi Şvarţ era în stare să-şi închipuiască că dânsa ascunde pe cineva în dulap.

El rămase deci cam ruşinat după ce ea descuie şi-l pofti să intre.

Uşa dulapului era pe jumătate deschisă, încât el putea să vadă că nu e nimeni în dosul hainelor.

De unde ar fi putut să-i treacă lui prin minte că două din scândurile din fundul dulapului sunt scoase din cuie?

El vedea uşa din dosul dulapului, dar dulapul era pus în uşă tocmai pentru ca să acopere trecerea în odaia de alături.

— E bine c-ai venit, Şvarţ, îi zise ea. Am să-ţi dau de lucru, dar să nu afle nimeni.

— Domnişoară Lină – o întrerupse el – îmi pare foarte rău. Parcă de azi ne cunoaştem!

Ea îi dete deocamdată numai patru monede, ca să le vândă cât mai curând, cu cel puţin 200 lei bucata.

Şvarţ se uită lung la ele.

Monede vechi din timpul romanilor, frumoase, foarte bine păstrate. Se pricepea el şi la asta.

El începu să le cântărească în mână. Aurul, la cântar. nu preţuia mai mult decât patru napoleoni bucata.

— E mult două sute de lei, întâmpină el.

— Am vândut eu patrusprezece bucăţi, dintre care cinci chiar 230 lei bucata, răspunse ea.

Patrusprezece şi cu patru fac optsprezece, de două ori optsprezece fac treizeci şi şase: 3600 lei. Frumoşi bani! Nu puteau să fie toţi ai ei.

te că sunt raritătţi, zise el. O să văd; mai

La întrebarea aceasta domnişoară Lina nu putea să-i răspundă.

— Nu! grăi dânsa, dar ochii ei ziceau „da!”

Ieşind de la dânsa, el vedea lucrurile în cu totul altă faţă.

Nu mai încăpea nicio îndoială că monedele sunt ale domnului de la Şosele. Le va fi furat de undeva, va fi găsit vreo comoară, asta nu-l privea pe Şvarţ: destul că era la mijloc ceva ce nu trebuia să se ştie, ceva pentru dânsul. Păcat ar fi fost să mai alerge şi domnişoara Lina, când ea putea să câştige şi altfel.

Mult ar fi dat să-l poată găsi pe domnul acela şi să-i zică: „Nu te bizui pe femeie, fiindcă e proastă şi se lasă să fie înşelată de neguţători, e uşurică şi te dă de gol, e râvnitoare şi te despoaie cu vicleşuguri femeieşti: eu îţi fac treabă mai bună”.

Cine era însă domnul acela? unde putea să-l găsească? cum putea să-i vorbească?

La urma urmelor, tot cu dânsa trebuia să se pună la cale.

Dar deocamdată avea să se orienteze.

În timp de câteva ceasuri, până la două după amiazăzi, el s-a dus şi s-a întors de patru ori, i-a dat domnişoarei Linei peste trei mii de lei şi din ochii ei vedea că tot mai sunt multe monede: aşa nu mai mergeai

— Domnişoară Lină – îi zise el – ne încurcăm: mine o să ştie toată lumea c-avem o mulţime de monede vechi. Lasă, că n-o să ni le mai cumpere nimeni decât la cântar, dar ne pomenim c-o să fim urmăriţi. Cel mai cuminte lucru e să căutăm pe cineva, care le cumpără pe toate şi se duce cu ele ca să le vândă aiurea. Luăm mai puţin, dar mergem la sigur.

Domnişoara Lina, care se gândea mereu la fântâna Brâncovenesei, îi dedea dreptate. Vânduse şi ea cincizeci şi şase de bucăţi, abia cincizeci şi şase, cu cele douăzeci şi trei vândute de dânsul, şaptezeci şi nouă, şi erau peste trei sute. Ce făcea cu celelalte? ce făcea cu sculele? ce făcea mai ales cu ceea ce mai era la fântâna Brâncovenesei?

— Bine ar fi grăi dânsa.

— Mai e mult? întrebă el. Cam câţi bani intră în joc?

Ea rămase câtva timp strâmtorată. Ar fi trebuit să-i

spună că nu mai sunt, iar asta nu putea s-o facă.

— Nu ştiu – răspunse ea – dar îmi închipuiesc vreo douăzeci de mii de lei.

Şvarţ se uită lung la ea.

— N-aş putea eu să vorbesc cu el? întrebă dânsul cu jumătate de gură.

Domnişoara Lina dete – zâmbind cu vicleşug – din cap.

— Caută – zise apoi – găseşte şi mergem toţi trei împreună să ne înţelegem şi să luăm banii.

Cu toate aceste, după plecarea lui Şvarţ ea ieşi din nou, ca să mai vândă şi să caute şi ea.

Duţu era şi el de părere că e mai bine cum zice Şvarţ: i se făcuse bietului om lehamite de atâta alergătură şi de atâta încordare sufletească.

Apoi de ce să mai şi alerge!?

Farmec a avut lucrul pentru el numai la început, îndată ce-a trecut peste două mii de lei, el nu mai ştia să numere şi şi-a pierdut socotelile. Cinci mii de lei erau pentru dânsul două mii şi încă ceva pe deasupra, iar zece mii cam tot atât ca cinci. Cu cât însă mai mult se aduna, cu atât mai vârtos se temea ca nu cumva să-l apuce cineva şi să-l întrebe de unde are atâta bănet.

j pentru el lucrul de căpetenie era să scape cât mai curând de aici şi să se-ntoarcă la Stanca lui: era peste [putinţă să stea şi să aştepte până ce vine Şvarţ.

Abi a pe-nserate, pe la opt ceasuri, ei se potoliră şi se-ncuiară în casă pentru ca să numere banii luaţi şi să-şi ia d-şoara Lina partea.

Nu era încă întuneric; domnişoara Lina însă dormise puţin noaptea trecută, alergase mult peste zi şi era hotărâtă să se aşeie cât mai curând la odihnă. Ea – şi scoase dar talia şi corsetul, puse un camizol şi se aşează lângă dânsul pe canapea.

Duţu scoase hârtiile din portofelul mare, pe care i-l cumpărase ea, şi începu a le număra.

Erau grozav de mulţi banii, şi ochii lor sclipeau în vederea lor. Acum se hotărî, la urma urmelor, soarta ei.

El puse la o parte trei hârtii de câte o mie, numără la altă parte şaizeci şi opt hârtii de câte o sută, dar teancul hârtiilor de douăzeci îl lăsă în portofel. Aceştia erau bani adevăraţi, poli, cu care era deprins şi pe care voia să-i păstreze pentru sine: în celelalte hârtii nu prea avea încredere.

El luă una din hârtiile de o mie şi i-o dete d-şoarei Linei.

Mulţi bani o mie de lei, dar o singură hârtie din atât de multe, şi ea se uită oarecum jeluitor în ochii lui, ca şi când ar fi voit să-i zică: „Numai atât!?”

El îi mai dete şi celelalte două mii.

La asta nu se aşteptase d-şoara Lina.

Trei mii de lei era mult pentru o singură zi.

Nu-i vorba, puţin pentru toată viaţa, dar mai rămânea şi ziua de mine, mai era la mijloc şi fântâna Brâncovenesei.

— Îţi mulţumesc! grăi dânsa înduioşată. Nu poţi să-ţi închipuieşti ce mare e binele pe care mi-l faci, de câte nevoi mă scapi!

Ar fi fost gata să sărute mâna lui aspră şi, fiindcă aceasta nu putea s-o facă, ea îi apucă mâna şi i-o strânse, se alipi de el şi-l cuprinse ca un copil cu braţul stâng.

Duţu ar fi voit s-o deie la o parte. E greu să te vezi aşa deodată strâns şi să stai ca un buştean.

„Ştiu eu ce vrei tu”, zise el în gândul lui.

Ca să scape dar cu binele de ea, dânsul mai luă aşa, pe apucate, vreo cincisprezece din hârtiile de o sută şi i le dete şi pe aceste. Puţină treabă era, la urma urmelor; tot avea el prea mult pentru dânsul

Domnişoara Lina îi înţelese gândul şi se simţea greu umilită.

— E prea mult! zise ea dându-se înapoi.

Ar fi voit să nu primească, dar n-o ierta firea.

— Puteai să nu mi-i dai – adaose dar după ce îi luă – căci o să-mi dai şi mie, după ce vom fi vândut pe ceilalţi.

Ceilalţi?

Duţu stete câtva timp pe gânduri.

Să mai rămână el şi mine aici? Să meargă cu ea şi cu

Şvarţ, ca să se tocmească? Să stea încuiat cu femeia aceasta în casă şi să împartă banii cu ea? Era peste putinţă!

„Ce nu e femeia aceasta în stare să facă – zise el în gândul lui – ca să mă bage în slăbiciune şi să-mi stoarcă banii!?”

Cu totul altfel se închipuise el pe sine având bani mulţi. Acum, când îi avea, era dispreţuit şi de ei, şi de lume, şi de sine însuşi, şi dispreţul acesta seoglindea în faţa lui nedeprinsă a ascunde adevărul.

Ea îi cumpărase pentru monede şi scule o pungă de piele.

— Ştii ce? zise el scoţând punga şi aruncând-o pe masă. Eu plec, dacă se poate, încă astă-seară; dă-mi ce ţi-am dat şi-ţi dau punga, să fie întreagă a ta.

Domnişoara Lina se uită ca ieşită din fire la el.

Să deie dânsa banii, pe care abia acum îi luase? Era peste putinţă.

Ştia ce preţuiesc monedele şi sculele, dacă pleca cu ele la Viena şi le vindea acolo; când se uita însă la hârtiile ei, monedele îi păreau bucăţi de tinichea, iar pietrele scumpe beuţe din albia râului.

— Mai lasă-mi ceva de cheltuială! grăi dânsa cu inima îndoită.

— Aşa să fie! răspunse el şi-i dete o mie şi patru sule, apoi strânse celelalte hârtii în portofel şi se ridică de lângă dânsa, ca omul căruia îi vine să fugă.

Acum domnişoara Lina ar fi putut în adevăr să-i sărute mâna. Ea însă nu vedea nici hârtiile, nici punga, ci numai dispreţul din faţa lui şi, jignită în slăbiciunea ei de femeie, ar fi voit să rupă hârtiile în bucăţi şi să-i arunce punga în faţă. Grozavdemulttrebuia să aibă el, pentru ca să arunce astfel miile, şi în gândul ei era lucru învederat că el n-are să plece, ci umblă numai să scape de ea, pentru ca să nu-i mai facă parte şi din comoara rămasă la fântâna Brâncovenesei.

Trebuia cu orice preţ să-l oprească: ori mergeau împreună să ridice comoara, ori se ducea ea singură şi

pleca cu ea la Viena.

Luată o dată hotărârea aceasta, ea se ridică zâmbind, se duse la el şi iar îl cuprinse cu braţul.

— Chiar astă-seară n-o să poţi pleca, îi zise. Lasă că e prea târziu, dar trebuie să rămâi, ca să te mulţumesc şi eu cu ceva. Ar fi păcat să pleci, urmă ea cu glas ademenitor, fără ca să fi petrecut un ceas împreună. Nu-mi pasă acum dacă lumea mă vede cu tine şi n-are să-ţi pese nici ţie, căci nimeni nu te cunoaşte. Să facem o plimbare la Şosele, apoi să mergem să cinăm.

El stete la îndoială.

Om era, la urma urmelor, şi el. îi era lui însuşi de sine milă, când se gândea câte a păţit, ce-a ostenit şi prin ce fel de zbuciumări a trecut de când a găsit comoara: prea le-ar fi pus vârf la toate, dacă acum, când avea atâta bănet, ar fi plecat flămând şi setos de la Bucureşti. Da, ar fi vrut să tragă un chef mai nainte de a pleca, dar nu cu ea: de dânsa se temea chiar şi acum, om cu capul limpede.

— Să nu zici ba – urmă ea stăruitor – că mă mâhneşti pe toată viaţa. Uite, îi scriu lui Şvarţ să nu mai caute, fiindcă omul cu monedele a plecat, iar tu te duci, mai nainte de a ieşi la plimbare, îţi plăteşti odaia şi spui că pleci. Putem apoi să-l luăm cu noi şi pe Şvarţ, căruia îi spunem că tu eşti dl. cristescu, un vechi prieten al meu, arândaş din judeţul Tutova.

Duţu se uită cu ochii mari la ea.

Erau toate minunat ticluite. De ce adică ar fi mai avut să se teamă când îl aveau şi pe Şvarţ cu dânşii? Nu era nimic mai uşor decât s-o lase cu Şvarţ şi să plece drept la gară.

Nu putea să-i treacă omului prin minte că Lina vrea să-l lase pe el cu Şvarţ şi să plece ea la Cotroceni şi de acolo la gară.

De aceea, ca s-o momească, o cuprinse, drept răspuns, şi el cu braţul şi o strânse puţin.

Putea acum s-o facă aceasta, fiindcă nu mai avea de1 ce să se teamă.

Domnişoara Lina se uita cu coada ochiului la el şi se

suci oarecum, nu însă ca să iasă de sub braţul lui, ci ca să-l momească şi ea.

El o strânse mai tare şi, simţind carnea ei cea moale, începu s-o pipăie.

— Nu ţi-e ruşine!? grăi dânsa, lăsându-se în voile lui.

— De loc! răspunse el, râzând.

Ea se suci şi se răsuci câtva timp ca fetele mari.

— Bagă de seamă – îi zise apoi – că te-ncurci şi n-o să pleci mâne, nici poimâine. Vrei!?

— Nuvreu! răspunse el hotărât şi cu inima deschisă.

— Atunci lasă-mă-n pace! se răsti ea supărată şi se desfăcu din braţele lui.

— Apoi nu-i aşa! grăi dânsul; o prinse cu toată puterea şi o trase lângă sine pe canapea, unde şezuseră mai nainte. Nu eu m-am legat de tine, ci tu te-ai legat de mine. Nu sunt buştean nici eu: lasă-mă acum să mă dezmeticesc. geo să-ţi fac adică!? în fiecare clipă poate să bată cineva la uşă... Iacă mă joc şi eu, cum făceam când eram flăcău.

Domnişoara Lina se simţea iar stăpână. Dar dacă era vorba să-l prindă bine, trebuia să-l ţie din scurt.

— După ce ne întoarcem – şopti dânsa – ne ducem, dacă nu vrei aici, aiurea, unde nu ne supără nimeni, şi te joci în toată tigna. Ţin şi eu! O să vezi tu atunci! adaose ea cu glas tainic şi ademenitor, apoi se ridică.

El rămase nemişcat, cu capul dat puţin înapoi şi. cu ochii pe jumătate închişi, ca omul care se lasă în voia întâmplării.

Şi iar stetea la îndoială dacă nu cumva visează. A văzut, ce-i drept, cu ochii lui carnea cea moale, a pipăit-o cu mâinile lui, îi era burguit capul şi i se tulburase sângele în vine; dar nu e altfel nici când visezi asemenea lucruri; tot aşa vezi, tot aşa pipăi, tot aşa te simţi. Fie-n aievea, fie prin vis, omul acelaşi rămâne, şi ţi-e greu să crezi c-ai putea să te visezi făcând ceea ce firea nu te-ar ierta să faci şi în aievea.

— Ce am să văd atunci!? întrebă el cam aiurind.

Mult ar fi dat să n-aibă la el afurisiţii de bani!

El se ridică repede şi trecu prin dulap cu gândul de a-şi regula socotelile mai nainte de a se fi îmbrăcat ea.

VIII

— Eşti un pungaş prosti grăi dl. Panaiot.

— Ba sunt om cuminte şi neguţător cinstit, întâmpină Şvarţ. Nu mă priveşte de unde are el monedele. Nu vreau să ştiu! Am câştigat cu ele într-o singură zi patru sute de lei, şi nu-mi pasă de nimeni. Dacă aş şti ceva, m-aş teme şi de umbra mea. Am câştiga cu mult mai mult dacă n-ar fi la mijloc şi ea. Trebuie dar s-o înlăturăm, şi dumneata poţi s-o faci aceasta. El se fereşte şi se ascunde în dosul ei: o iai cu binele şi faceţi mine o plimbare la Sinaia, iar de el – grija mea!

— Dar dacă dânsa nu vreai? îl întrerupse domnul Panaiot.

— Aşi răspunse Şvarţ. Ştiu eu de ce am venit la dumneata! Dumneata poţi să faci ceea ce vrei cu dânsa. Eu nu pot; alţii nu pot: dumneata însă…

D-l Panaiot, un om de vreo treizeci şi doi de ani, scurt şi cam pântecos, se plimbă câtva timp prin casă.

Putea Şvarţ să se mulţumească cu câteva sute de lei. D-l Panaiot însă a cheltuit în timp de câţiva ani o avere frumoasă şi nu s-ar fi putut mulţumi decât cu câteva mii; el a fost timp de aproape un an comisar de poliţie şi se pricepea la lucruri de aceste: mai bine îi venea la socoteală să-l înlăture pe Şvarţ şi să rămână el singur.

— N-ar fi oare mai cuminte să-l denunţăm? întrebă el.

— Asta ar fi cea mai mare prostie, răspunse Şvarţ. ia-o dumneata pe dânsa, şi celelalte mă privesc pe mine: nu ştii nimic şi nu rişti nimic.

— Şi când crezi că e mai bine să mă duc la ea?

— Mai pe seară, căci acum n-o găseşti, răspunse Şvarţ.

Mai pe seară, însă, Şvarţ primi de la domnişoara Lina un bileţel.

„Nu mai căuta, îi scria dânsa; Râmniceanu, supărat pentru că a găsit la mine pe un vechi prieten, pleacă astă-seară. Treci pe la Costică şi veniţi amândoi la Herăstrău.

Bun chilipir!”

Şvarţ citi bileţelul de mai multe ori. Trebuia să fie vreo cursă la mijloc. Ori, poate, o prostiei

El alergă la „Dacia”.

Portarul îi spuse că domnişoara Lina a ieşit.

Nu mai încăpea îndoială că vechiul prieten e domnul Panaiot.

— Singură? întrebă Şvarţ.

— Nu, răspunse portarul. Cu dl. Râmniceanu de la nr. 11, care pleacă cu trenul de la nouă.

Şvarţ era foarte supărat.

— D-l Panaiot n-a fost pe aici? întrebă el iar.

— Nu! răspunse portarul. Singur dl. costică a căutat-o, dar n-a vorbit cu ea, fiindcă dânsa mi-a zis că orişicui, afară de dumneata, să-i spun că a ieşit.

Şvarţ nu mai înţelegea nimic. Dacă n-ar fi fost la mijloc şi Costică, ar fi crezut că domnişoara Lina a plecat cu omul ei spre Viena.

Ea însă dorea să-l aibă pe Costică la Herăstrău, trebuia dar să fie la mijloc altă ceva.

Costică avea rolul lui în lumea aceasta.

Mai ales în Bucureşti e greu pentru o femeie ceva mai tânără să iasă singură pe stradă; de aceea doamna Tereza Bodoni, care era nu numai tânără, ci totodată şi frumoasă şi nici n-avea, nici n-avusese bărbat, ieşea la plimbare cu băiatul ei Kalman, căruia îi zicea Costică, fiindcă suna mai bine. Mai târziu apoi Costică ieşea la plimbare cu verişoarele lui, care erau mai tinere, ba adeseori şi mai frumoase decât doamna Tereza. Aşa a crescut Costică şi aşa-şi petrecea viaţa şi acum, când era om de douăzeci şi şase de ani. Nu e dar minune că fetele-l răsfăţau, îşi împărţeau bucăţica cu el şi-i făceau toate voile, mai ales când era singur cu ele. Ce-i drept, ieşind la plimbare, el se întorcea de cele mai multe ori singur acasă, dar aceasta nu-l supăra, fiindcă aşa se obişnuise din copilărie şi cunoştea foarte bine stradele Bucureştilor. îl cunoşteau însă şi bucureştenii bine pe el. Şvarţ ştia dar că e la mijloc cineva care a umblat puţin pe la Bucureşti. Cine

era acest cineva?

El alergă la doamna Tereza, ca să afle urma lui Costică.

În vremea aceasta, domnişoara Lina îl trecuse pe Duţu la „Hotel Regal”, no. 5. Lăsând apoi geamantanul lui aici, ieşiră amândoi pe jos până în Piaţa Teatrului, unde se urcară în o cupea ca să fie mai feriţi de privirile trecătorilor.

Minunat lucru cupeaua! Să tot şezi şi să te tot plimbi în ea: vezi, dacă vrei, pe toată lumea, iar pe tine nu te vede nimeni. Ştia acum şi Duţu la ce sunt banii buni şi ar fi voit să fie plimbat toată noaptea aşa.

— Eu zic să nu ne mai ducem nicăiri, grăi dânsul. Mă pomenesc că tot dau de cineva care mă cunoaşte. E mai cuminte să ne-ntoarcem la odaie, unde suntem singuri.

Domnişoara Lina era foarte mulţumită. Ea însă nu degeaba se bucurase când portarul i-a spus că a căutat-o Costică. Nu ştia, ce-i drept, ce voieşte dânsul, dar îi era ieşit ca adus de noroc în cale. Dacă era vorba să-l ţie pe Duţu legat, el trebuia s-o vadă cu altul, şi Costică era făcut pentru aceasta.

— Şi-acolo o să fim singuri, zise ea. Intrăm într-un ietăcel şi facem tot ceea ce voim fără ca cineva să ne vadă. Iar de chelneri puţin îţi pasă.

Duţu se mai linişti, ba parcă se simţea chiar mai bine decât în cupea după ce se văzu tolănit pe canapea alături cu domnişoara Lina, care comandă mâncare şi băutură.

Îi trecu însă tot cheful când peste puţin uşa se deschide şi Şvarţ intră însoţit de Costică, un tânăr curăţel şi foarte obraznic, care nici nu aşteptă să fie poftit, ci se tolăni şi el pe canapea, la dreapta Linei, care-l primi foarte voioasă.

Duţu se simţea ca într-o cuşcă de lei. Domnişoara Lina îi spuse, ce-i drept, că omul acesta e domnul Costică; dar ce ştia el cine e Costică?

Apoi Costică acesta nu se mulţumi că e tolănit, ci se mai şi plecă spre Lina şi-i şopti la ureche:

— Panaiot te aşteaptă astă-seară!

— E peste putinţă! îi răspunse ea supărată.

Nu-nţelesese Duţu vorbele şoptite de dânsul, dar înţelesese răspunsul ei, ştia că el a cerut ceva ce e peste putinţă şi-ar fi voit să-l apuce de pept şi să-l deie afară.

În acelaşi timp însă Şvarţ se uita la dânsa ca cel mai îndrăcit comisar de poliţie şi nu-ţi prea vine să apuci pe alţii de pept când te simţi strâmtorat în colţ.

— Nu vorbi prostii! şopti iar Costică. În trei sferturi de ceas te duci şi te-ntorci, iar noi îl ţinem în timpul acesta de vorbă.

— Nu! răspunse Lina cu îndărătnicie.

Chelnerul aduse mâncare şi băutură. Erau bune mâncările şi vinul luneca de minune; ce folos, însă, dacă Lina şedea ca pe spini şi jeratec, iar Duţu se temea să beie!

Mâncau, nu-i vorba, şi beau, se arătau voioşi, dar nu-i era nici unuia de asta, şi mai ales Duţu ar fi dat mult să poată scăpa de acolo.

Ea-l luă în cele din urmă de braţ şi ieşi cu el afară, ca să-i vorbească în taină.

— Trebuie – îi zise încet – să scap de omul acesta, care se ţine mereu de capul meu.

— Să ne întoarcem, răspunse el foarte mulţumit.

— Da – grăi dânsa – însă nu împreună. E mai cuminte să mă întorc eu singură. Tu mai stai apoi câtva timp cu ei, iar după ce te întorci, vii singur la mine.

— Cum? nu mergi, cum a fost vorba, la odaia mea? întrebă el tulburat.

— Nu se poate! răspunse ea. Aşa singură, cum să mă duc?

— Dar eu am plecat de la „Dacia”, întâmpină el.

— Ei – grăi dânsa – zici c-ai pierdut trenul. Tot o să mai stai tu câteva zile. Dacă e vorba, nici n-ai stat la Bucureşti. Nu-i aşa!?

Duţu nu putea să zică ba; o pornise o dată şi nu se mai putea întoarce. Nu-i era oare destul că dânsa vrea să scape de Costică!?

El se întoarse dar mai voios înapoi la Şvarţ şi la

Costică, care nu erau nici ei supăraţi când le spuse că domnişoara Lina a plecat şi-o să trimită iar cupeaua.

Putea acum şi el să beie, căci nu mai avea de ce să se teamă.

Băutura nu e făcută pentru ca omul să-şi astâmpere setea cu ea. Vinul era al dracului de bun, şi cu cât mai mult îl bea, Duţu cu atât mai vârtos se înduioşa. Trecuseră şase zile de când el plecase de acasă; era peste putinţă să mai steie! geo fi făcând Stanca lui, care nu-l ştia pe unde umblă… Şi totuşi, era prea de tot greu să plece.

— A dracului poamă femeia! zise el voios, după ce limba i se mai dezlegă. Om să fii, ca să nu-ţi strice rostul.

— De ce-i făcută!? răspunse Gostică. Dacă e vorba, tot noi alergăm după ea.

Pândind apoi o clipă, când Şvarţ nu-i observa, el îi şopti:

— Să scăpăm de el şi te duc eu undeva!

Duţu se uită lung la dânsul. îl înţelegea.

Ideea îi părea minunată: aşa şi numai aşa putea să scape din mrejele în care-l încurcase domnişoara Lina.

El trase cu ochiul.

„M-am dus, îşi zise el mulţumit. Mâne dimineaţă m-am dus fără ca cineva în lumea aceasta să ştie cine sunt şi încotro am plecat. Poate Lina să mă aştepte!”

Peste puţin se-ntoarse apoi şi cupeaua, care îi duse până-n faţa teatrului, unde se despărţiră de Şvarţ, şi n-au fost în lumea aceasta doi prieteni mai buni decât Duţu şi Gostică. E mare lucru să ai a face cu oameni care nu te ştiu cine eşti şi în ce treburi umbli!

Doamna Tereza avea saloane elegante, unde serile se întâlnea cea mai bună societate la ceai. Duţu ţinea să fie el singur cu prietenul său Gostică, şi doamna Tereza le făcu rost într-un iatac, unde nu-i supăra nimeni.

Fiindcă Duţu nu ţinea la ceai, Gostică îi comandă o sticlă de şampanie, apoi peste puţin încă două, căci erau cinci inşi, ei doi şi trei din verişoarele lui Costică, şi şampania era rece şi bună, al naibii de bună.

Duţu se răsfăţa. Nu, abia acum vedea el ce mare

lucru e să ai bani, mulţi, de tot mulţi, fie chiar de zece ori câţi avea el la rădăcinile celor doi copaci.

El puse mâna ca să-şi pipăie portofelul tescuit cu hârtii şi să-l drăgostească oarecum.

O puse şi se pipăi mai întâi c-o mână, apoi cu amândouă şi se ridică alb ca varul: portofelul nu mai era la dânsu.

— Ce e? întrebă Costică părând foarte îngrijat.

— Portofelul meu cu banii, grăi Duţu prăpădit. L-am pierdut, mi l-a luat cineva…

E1 începu să caute deznădăjduit pe canapea şi pe jos.

Fetele ieşiră speriate.

— Aşi nu se poate! zise Costică. Nu-l vei fi avut când ai venit aici.

— Ştiu foarte bine că l-am avut, întâmpină Duţu înrăit. Mi l-a furat vreuna dintre fete.

În clipa aceasta se ivi în uşă doamna Tereza c-o falcă-n cer, cu alta-n pământ.

— Cum!? strigă ea. În casa mea să piară un portofel, cu banii? Asta nu s-a mai pomeniţi Numaidecât să vie comisarul de poliţie şi să facă o cercetare: din fundul pământului trebuie să iasă banii! Casa mea e casă cinstită. La secţie, să vie comisarul! strigă dânsa, şi se depărtă.

Duţu alergă după dânsa.

— Cocoană, zise el umilit. Am avut în portofel peste zece mii de lei: lasă-mă să plec şi apoi cheamă poliţia, c-o să-i găsească. Ţi-i las toţi: ai dumitale să fel

— Nu! întâmpină ea zâmbind. Aşa nu mă înşală nimeni! Nu-mi trebuie banii nimănui: plăteşte ş-apoi fă ce-ţi place.

Lui Duţu îi venea să-i deie o dată brânci, să treacă peste ea şi s-o ieie la fugă, cum făcuse mai nainte cu câteva zile la Focşani, dar îl treceau fiorii când se gândea că stradele sunt pline de sergenţi, care sună toţi din fluier, şi că-l iau la goană.

— Cocoană, zise el tânguios, plângând aproape, şi-şi dezbrăcă haina. Am dat, sunt acum patru zile, cinci poli pe hainele aceste: ţi le las dumitale!

— Ce să fac eu cu hainele dumitale!? întâmpină ea. Bani să-mi dai! Eu nu fac neguţătorie de vechituri!

El îşi mai scoase cu toate aceste şi jiletca şi începuse a-şi scoate şi pantalonii, când se ivi un sergent în uşa despre scară. Straşnică poliţie! Te gândeşti numai s-o chemi, şi te şi pomeneşti cu ea la faţa locului.

— Ce-i aici? Ce gălăgie? întrebă sergentul cam răstit. Linişte să fie, că vine şi dl. comisar în clipa aceasta.

— Nimic nu e, răspunse Duţu. Uite, ne-am înţeles. Nu mai e nevoie de comisar.

La Bucureşti însă poliţia e pretutindeni gata. Duţu nici nu rosti cea din urmă vorbă, când se ivi în uşă, din dosul sergentului, un domn ca de treizeci şi doi de ani, scurt şi cam pântecos, dl. comisar de poliţie.

Acum nu mai era nicio mântuire pentru Duţu, care tremura mai rău decât cum tremurase în faţa căpitanului de la forturi.

— Cine eşti dumneata? întrebă comisarul scurt şi rece. Cum te cheamă? De unde eşti? Care ţi-e profesiunea? Ce cauţi aci?

Orişicât de scurte, întrebările aceste erau multe, şi nici chiar un comisar de poliţie nu putea cere ca Duţu să răspundă la toate deodată.

„Duţule – zise el în gândul lui – ai minţit destul şi-n rău hal ai ajuns; nu mai minţi: orice-ar fi, spune adevărul, că nu e nimic mai bine decât asta!”

— Eu – îi răspunse apoi comisarului – sunt Duţu al lui Ene, ţăran de lângă Focşani.

— Ce cauţi aici? De ce ţi-ai lepădat portul? întrebă comisarul râzând pe sub mustăţi, apoi intră cu el singur în iatac, ca să-i facă interogatorul între patru ochi.

— Uite, domnule comisar – grăi Duţu mai potolit – a căzut pe capul meu o nenorocire, mare nenorocire! Cărând pământ cu metru cubic pentru forturile de la Focşani, am dat peste o comoară afurisită, un cazan plin cu bani de aur şi cu scule scumpe, şi am venit aci să vând o parte din comoara aceasta.

Ochii comisarului începură să scânteieze.

— Cu ce poţi să o dovedeşti aceasta? întrebă el iar.

— Să vii, domnule comisar, cu mine, ca să-ţi arăt comoara, răspunse Duţu cuprins de grijă.

Grozavă nenorocire ar fi fost pentru el dacă-n lipsa lui ar fi ridicat cineva comoara!

— Asta trebuie neapărat s-o facem – grăi comisarul – fiindcă comorile care se găsesc sunt ale statului. Ştii însă că ai să intri în temniţă pentru că ai ascuns comoara şi să-ţi ieie toată averea drept despăgubire pentru partea pe care ai prăpădit-o.

— Vai de sufletul meu! se tângui Duţu; dar n-am avut niciun folos de ea. O parte a scos-o cu vicleşuguri o femeie de la „Dacia”, iar cealaltă mi-au furat-o femeile de aici. Cum să piardă biata mea nevastă pâinea din gura copiilor ei când numai altele s-au folosit!? Caută, domnule comisar, că găseşti banii, şi apoi să mergem şi la „Dacia”, căci acolo sunt mulţi de tot.

— Ca să-ţi arăt că vreau să te scap – îi zise comisarul cu glas binevoitor – nu te iau la secţiune, ci vii la mine acasă, pentru ca să-ţi iau procesul-verbal. Să-mi spui însă tot adevărul, dacă e vorba ca să găsesc banii şi să te scap.

— Nu mai mint, domnule – răspunse Duţu – nici dacaş şti că scap cu minciuna de spânzurători!

El plecă apoi pe urma domnului comisar, aşa cu capul gol şi în cămaşă, fericit că poate să iasă la aer curat.

IX

Nu degeaba zice românul: „Fă-mă, mamă, cu noroc şi poţi să m-arunci în foc”.

Prin toate a trecut Duţu, din toate a scăpat şi numai norocul lui cel orb l-a scos în larg, încât putea iar să se uite fără de sfială în ochii orişicui.

11 treceau fiorii când îşi aducea una câte una aminte faptele pe care era ispitit să le săvârşească, dar nu le-a săvârşit, fiindcă a intrat totdeauna la mijloc vreo întâmplare care i-a schimbat hotărârea.

Şi tot numai norocul lui cel orb a depărtat de la el primejdiile.

Ce s-ar fi ales de capul lui dacă n-ar fi sosit comisarul

la timp, tocmai când se afla în cea mai mare strâmtorare!?

Mare noroc!

Atât de mult se temuse de poliţie şi-n atâtea rânduri crap-aci, p-acisă cadă-n mâinile ei! Nu, însă, a trebuit să scape până ce nu-i iese-n cale un comisar, care e om cu frica lui Dumnezeu.

Auzi dumneata, comisar care nu te dă pe mâna sergenţilor, ca să te ducă în bătăi la secţie şi să te vire-n vreo gaură mucigăită, ci te ia la el acasă, îţi vorbeşte cu blândeţe şi te ajută ca un părinte!

— Fii liniştit! îi zise comisarul după ce îi luă procesul-verbal, căci eu văd că eşti un om cumsecade şi n-am să te las. Plec mine chiar eu cu tine la Focşani, fără de jandarmi, numai noi amândoi. Pentru ca lumea să nu bănuiască nimic şi pentru ca să nu se uite oamenii la tine, tu mergi cu mine ca şi când n-aş fi comisar de poliţie. Ai înţeles!?

— Să te trăiască Dumnezeu, coconaşule! răspunse Duţu gata de a-i săruta mâna.

— Şi dacă-mi vei preda cazanul, ca să-l dau în seama guvernului – urmă dl. comisar – îţi dau drumul, te întorci la casa ta şi nu are să ţi se mai întâmple nimic: scot eu şi banii furaţi, şi pe cei lăsaţi la domnişoara de la „Dacia”. Vorba e numai să fii om cuminte şi să nu-ţi umble gura.

— Vai de mine! grăi Duţu. N-am păţit oare destule de când cu afurisita asta de comoară!? Mă tem numai, domnule comisar, că n-o să mai scap de afurisenie după ce am atins o dată banii aceia…

— De! grăi dl. comisar pus pe gânduri. Ăsta e lucru cam greu… Uite – urmă apoi – un mijloc de scăpare tot ar fi: să nu mai păstrezi nimic din banii afurisiţi, să lepezi hainele pe care le ai acum, să te speli cu agheasmă, să te afumi cu tămâie şi să pui pe popa să-ţi citească o molitfă de dezlegare.

— Aşa o să fac, domnule – grăi Duţu – tocmai aşa!

Şi totuşi… prea e greu să ai o comoară, fie ea chiar afurisită, şi s-o dai din mâna ta, dacă nimeni nu te poate sili s-o faci aceasta.

Ce-ar fi fost adică dacă el ar fi spălat banii cu

agheasmă, i-ar fi afumat cu tămâie şi ar fi pus pe popa să citească o molitfă de dezlegare pe ei!?

Cu totul altfel ar fi venit lucrurile!

Şi cu cât mai mult se apropia de Focşani, cu atât mai tare era în el hotărârea de a nu da comisarului decât cazanul. Nu ştia comisarul că mai sunt bani şi la rădăcina celuilalt copac: de ce să i-o mai spună şi asta!? Nu minţea dacă tăcea şi tot rămânea om bogat.

Comisarul potrivise însă lucrurile astfel, ca ei să sosească-n pădure pe-nserate, şi asta-l zăpăcea pe Duţu.

— Ei, unde e cazanul? întrebă dl. comisar după ce sosiră la faţa locului.

Duţu era foarte strâmtorat.

Ştia el unde a îngropat cazanul, dar comoara era afurisită, se muta de la un loc la altul, şi o mai păţise odată cu ea.

„Te pomeneşti – zise el în gândul lui – c-o cauţi unde ai pus-o, şi o găseşti dincolo”.

— Aici! răspunse dar, şi arătă unde n-a pus-o.

— Scoate-11 porunci domnul comisar.

Neavând nici sapă, nici cazma, Duţu începu iar să scurme cu ghearele pământul afânat, şi cum scurma, picăturile de sudori îi ieşeau din ce în ce mai mari pe frunte.

Blestematul de cazan rămăsese tot unde l-a pus.

— Ce-i!? întrebă dl. comisar răstit. Eu nu văd niciun cazan: nu cumva umbli să mă minţi!?

— Nu, domnule comisar – grăi Duţu tremurând de frică şi de emoţiune – dar sunt bani şi aici. Cazanul e dincolo, şi voiam numai să ţi-i dau mai nainte pe aceştia, ca să-i treci în cazan.

El începu apoi să scoată banii şi să-i arunce în pălăria domnului comisar, care se lăsase în genunchi lângă groapă şi scurma şi el cu poftă nesăţioasă, ca nu cumva să rămâie ceva prin pământ.

Erau duşi banii lui Duţu, dusă era bogăţia lui!

Tot nu toată însă. Dincolo nu era numai cazanul. Mai aruncase Duţu şi-n groapa aceea câţiva pumni, care se

aflau sub cazan.

„Am – îşi zise Duţu – să-i dau numai cazanul”.

Trecând apoi la celălalt copac, el scurmă până la buza cazanului, apucă mărginile lui cu putere şi ridică, pentril ca pământul de dimpregiur să cadă peste banii ce se aflau dedesubt.

— Iată! grăi apoi aşezând cazanul la depărtare de vreo trei paşi de groapă.

D-l comisar rămase cu ochii împăiengeniţi.

— E plin? întrebă el.

— Puţin lipseşte! răspunse Duţu ridicând capacul; dacă mai pui şi pe cei din pălărie şi mai aduni şi ceea ce e la Bucureşti, îl împlineşti.

D-l comisar se plecă, pipăi şi puse mâna, ca să ridice.

Nu, bogăţia aceasta întrecea toată închipuirea lui!

Era peste putinţă ca el să ducă cu el cazanul acesta: nu-i rămânea decât să ia o parte din el, apoi să-l îngroape aiurea şi să vină altă dată ca să-l ridice.

— E bine, băieţei grăi dânsul. Acum te poţi duce. Dar du-te ca lăsat din puşcă, şi a ta o să fie vina, dacă nu-i tăcea şi vom trebui să trimitem iar după tine.

Duţu se depărtă, dar nu ca din puşcă, ci pas cu pas, mai mult de-a-ndoaselea, oprindu-se mereu.

El văzu cum domnul comisar ridică cazanul şi pleca cu el, şi-i auzi paşii după ce nu-l mai văzu şi-i venea parcă să plece-n urma lui, ca să-l toace în cap şi să-i ia cazanul înapoi.

Dar tot mai rămăsese ceva în groapa din care scosese cazanul; el se-ntoarse înapoi şi începu să caute, să numere şi s-adune. Nu s-a bucurat de cazan cum se bucura acum de fiecare bucată pe care o găsea… împlinise suta, şi tot mai erau, trecuse miezul nopţii, şi tot mai căuta! Nu mai găsea, şi tot nu se putea depărta de la cele două gropi.

„Am sămaivino dată, în timpul zilei”, zise el în cele din urmă, şi dete pământul la loc, ca să astupe gropile, şi aruncă frunze uscate pe deasupra ca să nu se cunoască urma.

X

Stanca lui Duţu era adevărată femeie, care nu zace când doarme ca un buştean, ci visează, iar visurile sunt şi ele de la Dumnezeu.

Erau, ce-i drept, de cele mai multe ori foarte încurcate lucrurile pe care Stanca le vedea prin vis. I se întâmpla însă câteodată, ceea ce li se va mai fi întâmplând şi altora, să viseze lucrurile cum ele se petrec în aievea. Vedea femeia locuri pe unde mai umblase şi oameni pe care îi cunoştea, făcea lucruri pe care-şi aducea aminte de a le mai fi făcut. Ea se încredinţă dar însăşi pe sine că nu mai visează, şi-abia după ce se deştepta îşi dădea seamă că a visat cele ce i se arătau ca-n aievea.

De când cu plecarea lui Duţu la Bucureşti, ea era neliniştită şi dormea atât de iepureşte, încât se deştepta de o sută de ori pe noapte şi aţipea de o sută de ori peste zi. Totdeauna apoi, mai nainte de a adormi, vedea ca prin vis, dar ştiind că nu visează, fel de fel de lucruri, acum un car cu boi, altă dată un colţ de pădure ori o vie întinsă, iar altă dată o babă bătrână ori un cine cu urechile tăiate. Erau vedenii fără de rost, închipuiri pe care le făcea fără ca să voiască, un fel de gânduri văzute, şi ar fi voit adeseori să ştie ce urmează mai departe, dar totdeauna acest început de vis se perdea în visul adevărat, de care numai arareori îşi mai aducea aminte, după ce s-a deşteptat din somn.

Aşa treceau zilele ei una după alta. Vecinii o întrebau mereu când are să se întoarcă Duţu al ei, şi ea era din ce în ce mai strâmtorată, căci nu ştia ce să răspundă.

A cincea zi, în sfârşit, se pomeni cu vătăjelul, care veni s-o ducă la primărie.

— Bine, am să mă duc, îi zise ea cuprinsă de spaimă. Aşa cum mă vezi, nu pot merge. Să mă premenesc.

Nu se mai îndoia că primarul are să-i spună că Duţu a fost prins şi aruncat în temniţă.

Premenindu-se, ea rămase deodată pusă pe gânduri.

Îi era parc-a mai păţit ea lucrul acesta. Nu ştia dac-a visat ori şi-a închipuit numai, dar îşi aducea aminte că s-a mai văzut, ea însăşi pe sine îmbrăcându-se, ca să meargă la primărie, c-a mai simţit ceea ce simţea acum şi-l ştia pe

Duţu legat cot la cot şi dus între doi călăraşi la subprefectură.

„Le voi fi visat – îşi „zise ea – şi abia acum îmi aduc aminte, căci vede omul toate cele viitoare prin vis, dar uită cele visate”.

Şi atât de tare era Stanca încredinţată că visurile nu pot să mintă, încât ea nu voia să-l creadă pe primar, când acesta îi spuse c-a chemat-o numai ca s-o întrebe unde s-a dus Duţu şi în ce treabă umblă de lipseşte atâta timp de la casa lui.

Ea spuse că el a luat cinci poli şi a plecat la Bucureşti, să-şi cumpere o pereche de boi.

N-o credea dânsa aceasta; dar aşa a zis el şi altfel nu putea nici dânsa să zică.

Primarul dete din cap.

Cinci poli? O pereche de boi? La Bucureşti? Nu credea nici el! Dar puţin îi păsa, la urma urmelor, dacă e ori nu adevărat ceea ce spune Stanca: el avea să-şi facă raportul, spuind în el ceea ce ştie şi ceea ce i s-a spus.

— Bine – îi zise el dar Stanchei – poţi să te duci.

Stanca era încredinţată că el o minte. Duţu al ei se afla pe acolo prin apropiere, legat cot la cot între doi călăraşi: altfel nu putea să fie.

— Ce aveţi cu el? întrebă ea luându-şi inima în dinţi. Ce vină îi găseşti?

Primarul se uită mirat la ea.

— Ce vină? întrebă şi el. O fi având el una. Eu văd numai că lipseşte din sat de atite zile şi nu ştie nimeni unde se află.

— Nu umbla să mă înşeli, grăi dânsa; eu ştiu că l-aţi prins şi l-aţi legat cot la cot: de ce aţi făcut-o? unde voiţi să-l duceţi? Lasă-mă să vorbesc cu el.

Primarul se uită încă mai mirat la ea.

Nu-i părea nebună femeia, şi totuşi ea vorbea într-aiurea.

„O fi ştiind ea ceva”, îşi zise el. Dar nici asta nu-l privea: m-avea decât s-o mai pună şi asta în raportul lui.

— Du-te acasă şi stăi liniştită, îi zise el.

Stanca era mai tare în credinţa ei, dar ce putea să

Facă!? Ea se întoarse acasă. îi venea pe drum să plângă, dar îi era ruşine, ar fi vrut să plângă după ce-a sosit acasă, dar nu-i veneau lăcrămile. Ştia că-l duc legat cot la cot, dar inima ei îi spunea că el are să scape, şi cu cât mai mult se gândea, cu atât mai vârtos o simţea aceasta.

Mare-i fu deci mirarea şi spaima când, două zile în urmă, în revărsatul zorilor, el bătu la fereastră.

— Cum ai scăpat? îl întrebă ea burguită de somn, după ce-i deschise uşa şi-l trase iute în casă.

— Har Domnului, cu faţa curată! răspunse el, răsui când din greu.

— Mulţumescu-ţi ţie, Maica Domnului! grăi dânsa, făcându-şi de trei ori cruce. Mare minune visul! Dar cum şi unde te-au prins?

Dacă n-ar fi fost întuneric, Stanca s-ar fi speriat văzând roşa ţa din obrajii lui.

Îşi pusese omul tare în gând că n-o să mai mintă şi-i era peste putinţă să spună adevărul.

— La Bucureşti, zise el. Mă aflam într-un loc unde mă dusesem, aşa, din întâmplare, şi beam un pahar de vin, când deodată mă pomenesc că mi-au furat banii…

— Polii tăi, cei cinci polii? strigă ea îngrozită.

— Dai răspunse el înecându-se şi dându-se un pas înapoi, pentru ca nu cumva ea să sară la el şi să-i scoată ochii cu ghearele.

Ce ar fi făcut ea dacă ar fi ştiut că nu cinci poli, ci mii de lei erau!?

— Da, cinci poli, repetă el.

— Te-ai îmbătat, ticălosule! îl înfruntă ea cu asprime.

— Zău că eram treaz, se dezvinovăţi el.

— Atunci, cum i-au putut fura de la tine?

— Uite – grăi el strâmtorat – s-a apropiat careva de mine şi-a pus mâna pe ei.

— Bine – zise ea luându-l de scurt – cum s-a putut apropia fără ca să simţi?

— De – răspunse el mai strâmtorat – uite aşa, s-a

apropiat.

— Cine?

— Mai ştiu şi eu!?

— Bine, dobitocule, să fi chemat poliţia ca să caute şi să-ţi găsească banii!

— Heh! răspunse el suspinând din greu. Unde să mai chem eu poliţia? Au chemat-o ei şi comisarul m-a scos pe mine vinovat, încât mulţumesc lui Dumnezeu, că mă văd scăpat. Aşa-i în oraşele mari: păgubaşul paté ruşinea!

Stanca tot nu putea să înţeleagă lucrul acesta.

— Cine era cu tine? întrebă ea aspru.

Duţu iar se dete un pas înapoi: era peste putinţă să-i spună el Stanchii cine era cu el.

— Ei, de! ce să zic!? gângăvi el. Erau fel de fel... Omul nu se prea uită când merge la astfel de locuri...

— Unde aveai banii? urmă ea cu întrebările.

— Erau – zise el în pripa vorbei – în portofelul pe care-l aveam în buzunarul de dinlăuntru al hainei.

Stanca se uită cu ochii mari la el.

Portofel! în buzunarul dinlăuntru al hainei!

Ea băgă şi aşa prin întuneric de seamă că el era îmbrăcat nemţeşte şi, dezmeticindu-se, abia acum îşi aduse aminte de starea în care se afla el în ajunul plecării lui şi de banii de aur pe care-i găsise la căpătâiul lui.

— Duţule, Duţule! grăi dânsa cuprinsă de amărăciune, te bate Dumnezeu pentru că ai umblat cu minciuni şi vrei să mă înşeli pe mine, care-ţi sunt soţie cu „credinţă. De ce ţi-ai lepădat portul? De ce ai îmbrăcat haine străine!?

Duţu era prăpădit: se dăduse de gol şi nu-i mai rămânea decât să spună întregul adevăr.

— Uite – zise el înecându-se la fiecare vorbă – aşa au venit lucrurile, şi dacă-ţi voi spune adevărul întreg, o să înţelegi şi tu că aşa au venit, că nu se putea altfel.

— Înţeleg eu şi fără ca să-mi spui tu, căci nu sunt atât de proastă cum mă crezi, întâmpină dânsa. De unde aveai banii de aur pe care i-am găsit la căpătâiul tău?

Duţu se cutremură în tot trupul.

— Să vezi, răspunse el apropiindu-se puţin. Săpând atunci când am trimis pe Dumitru la tine, am găsit o comoară, un cazan plin de bani şi de scule.

— Minţii strigă ea. Să-mi pui sufletul în palmă, şi nu te cred!

Era peste putinţă ca el să găsească o comoară şi să nu-i spună şi ei. Dar puţin îi păsa ei, la urma urmelor, de unde a luat el banii.

— Ce-ai făcut cu ei? întrebă ea cu patimă.

— I-am vândut, bâlbâi dânsul, am luat hârtii pentru ei, iar hârtiile le-au furat de la mine din buzunar.

— Toate?

— Toate!

— Erau multe?

— Câteva mii de lei.

Stanchii îi venea să se arunce la el şi să-i scoată ochii cu ghearele. Nu credea că el a găsit o comoară, dar banii erau bani, de orişiunde i-ar fi luat: cum să-i fure de la el, din buzunarul de dinlăuntru? Se vede că se apropiase cineva foarte tare de dânsul.

— A fost – grăi dânsa cu mânie oarbă – vreo femeie care s-a gudurat pe lângă tine. Nu minţi, că ştiu c-aşa a fost.

— Da, răspunse el. Eu nu voiam s-o las, ea nu se lăsa, şi-n îmbrânceala asta a luat portofelul de la mine.

— Minţi! strigă ea.

Asta n-o mai putea înghiţi. Prea era afară din cale!

Fără ca să mai zică vreo vorbă, ea se îmbrăcă, luă din pat pe copilul mai mic, pe care-l avea la sân, şi plecă cu el în braţe la părinţii ei.

Duţu se uită la ea şi nu ştia ce să facă.

Îi venea s-o roage şi ştia că numai degeaba ar face-o. îi venea s-o oprească şi simţea că nu poate. îi venea s-o bată şi nu îndrăznea.

— Ce faci? Unde te duci? întrebă el când văzu că dânsa pleacă.

— Eu nu pot să trăiesc cu un om ca tine, care s-a încărcat cu toate păcatele, grăi dânsa. Pe capul tău şi

numai pe al tău să cadă toate!

Duţu rămase încremenit în urma ei.

Crezuse c-a scăpat de toate şi abia acum se-ncepeau cele grele.

De! Nu degeaba era afurisită comoara aceea!

Agheasmă, tămâie, molitfă: numai aceste puteau să-l mai scape.

XI

— Minte, maică, minte! strigă Stanca. A minţit când a zis că se duce la Bucureşti, ca să cumpere o pereche de boi; minte şi acum: nu-l răbda pe el inima să nu-mi spună mie dac-ar fi găsit vreo comoară; altfel mi-ar fi vorbit dacă i-ar fi furat în adevăr cineva banii! O spunea parcă-i părea rău c-a găsit comoara şi parcă se bucura că i s-au furat banii. Minte: cine ştie pe unde-a umblat şi ce-a făcuţi?

— De! grăi bătrâna. O fi minţit şi când ţi-a spus că femeia aceea a umblat să-l momească.

— Fără doar şi poate! strigă iar Stanca. Nu mi-o spunea el aceasta dacă era adevărat.

— Atunci ce mai ai cu el!? întâmpină bătrâna. Orişice-ar fi făcut, ţi-e bărbat şi aveţi copii…

— Nu! odată cu capul nu! o întrerupse Stanca. Cum să trăieşti cu un om care minte!? Stai mereu cu inima îndoită şi nu ştii clipa în care te bagă-n primejdie. Mi-e frică, mamă, să stau în casă cu el. Auzi dumneata! zice c-a scăpat cu faţa curată, şi eu îl văd că minte: le va fi dat călăraşilor ceva ca să-l facă scăpat, şi crede, prostul, că acum s-au mântuit toate.

Atât de sigură era despre aceasta, încât nici nu se albise de ziuă când se duse la primarul acasă, pentru ca să ştiricească şi să afle cum a scăpat Duţu.

Primarul iar se uită lung la ea.

Ştia omul că el nu l-a dat pe Duţu legat în paza călăraşilor. Dacă era însă adevărat că Duţu a fost prins la Bucureşti, trebuia să fie ceva la mijloc.

— De ce l-o fi prins comisarul la Bucureşti? întrebă el. Ce crezi tu?

— Eu cred că minte, răspunse ea. Nici n-a fost el pe

la Bucureşti.

— De unde o scoţi asta?

— Dacă zice el c-a fost – zise ea – se vede că n-a fost!

— Ei, bine – întrebă iar primarul – ţi-a spus el că a scăpat din mâinile călăraşilor?

— Nu – răspunse ea – dar tocmai asta dovedeşte că din mâinile călăraşilor a scăpat.

Primarul stete câtva timp pe gânduri. Cu femeia asta nu putea el să se înţeleagă. Nici că era aceasta treaba lui: îi era destul că-l ştia pe Duţu întors la casa lui.

— Fii liniştită, că le descurc eu toate, îi zise dar Stanchei, apoi se duse la primărie şi-i dete vătăjelului porunca să meargă cu doi oameni de caraulă, ca să-l ieie pe Duţu mort ori viu, legat ori nelegat, să-l ducă la subprefectură. Celelalte îl priveau pe subprefect.

Lui Duţu nici prin vis nu i-ar fi trecut una ca asta. Se ştia omul pus la cale cu domnul comisar şi curat ca lumina soarelui.

O singură grijă mai avea el: agheasmă, tămâie şi molitfă.

Cât pentru agheasmă şi tămâie, lucrul era lămurit: le găsea la popa fără ca să mai spună ce vrea cu ele. Cu molitfa însă era încurcat. Nu putea să-i arate popii banii.

Un om deştept ca Duţu ştie însă să iasă din toate încurcăturile. El îşi luă căciula mocănească, îi descusu puţin fundul, vârî banii în ea şi cusu iar fundul la loc.

„Aşa! zise apoi. Am să i-o pun pe masă, ca să citească molitfa pe ea, ca să-mi treacă durerea de cap. O să se întoarcă apoi şi Stanca”.

Aşa-l găsi vătăjelul, care lăsase caraula la uşă.

Duţu nu se bucura de întâmplarea aceasta. Ar fi ţinut să-i facă mai nainte rostul cu molitfa. Dar, la urma urmelor, era numai prostia primarului la mijloc. Ce ştia ţopârlanul de primar? N-avea decât să-i spună subprefectului cum s-au petrecut lucrurile cu domnul comisar, pentru ca mare ruşine să pară primarul.

— Nu mai e nevoie să-şi mai piardă şi oamenii de caraulă ziua; mă duc de bunăvoie, zise el, şi-şi puse căciula

în cap, ca să n-o lase acasă, deşi mult ar fi dat să n-aibă banii la dânsul fără de molitfă.

— N-am zis eu că minte!? strigă iar Stanca când află că l-au luat pe Duţu să-l ducă la subprefectură, ce-i drept, nu legat cot la cot, nici între călăraşi, dar nici cu faţa curată.

Trebuia să meargă şi ea, să ştiricească şi să afle adevărul. Îşi luă copilul în braţe, lăsă casa în grija bătrânilor, şi după el, ca să-l ajungă pe drum.

Nu l-a ajuns, dar sosi şi ea când vătăjelul îl dete în paza călăraşilor.

Stanca începu să plângă. Nu era legat nici acum cot la cot, dar puţin numai lipsea, şi ea vedea cum călăraşii îl duc la Focşani.

Duţu se simţea foarte mângâiat în sufletul lui.

Degeaba! Stanca lui, tot Stanca lui!

— Lasă – îi zise el – nu-ţi face inimă rea: o să vezi tu ce ruşine o să pară cu toţii!

— O să păţi tu ruşinea, răspunse ea. N-o să te ierte Dumnezeu c-ai umblat să mă înşeli pe mine.

Duţu începu să tremure.

„Da – îşi zise el în gândul lui – n-oi fi având vina pe care mi-o dau, dar vinovat sunt – şi Dumnezeu le ştie toate”.

Afurisita de căciulă! îi venea să i-o deie Stanchei, dar era păcat s-o mai molipsească şi pe ea; îi venea s-o arunce cât colo, dar era păcat şi asta!

Nici că mai avea însă timp să se mai scape de căciulă, fiindcă-l luară şi-l duseră la domnul pomojnic, care citise raportul primarului şi hotărâse-n gândul lui că lucrul nu-l priveşte pe el şi că trebuie să-l trimită pe Duţu la Focşani.

— Tu eşti Duţu al lui Ene? întrebă el scobindu-se cam obosit în nas.

— Să trăieşti, domnule subprefect, eu suntl răspunse Duţu milităreşte.

D-l pomojnic se mai învioră.

— Sergent în compania de geniu? urmă el.

— Da, domnule subprefect, în compania de geniu!

— Unde ai lipsit cele din urmă câteva zile?

Duţu făcu un pas înainte, se uită impregiurul lui, apoi iar luă poziţiunea militărească.

Nu-l mai încurcau pe el asemenea întrebări.

Se-ncurcă cine nu ştie ce are să facă ori să zică: el ştia că are să spună adevărul – până la fundul căciulii.

Îl şi spuse.

Pomojnicul îşi scoase briceagul şi începu să-şi cureţe unghiile. Peste puţin însă el lăsă briceagul pe masă şi ascultă mai cu luare-aminte.

Era o halima întreagă ceea ce-i spunea Duţu, şi i le spunea toate ca şi când le-ar fi învăţat pe de rost, şi cu atâta nepăsare, încât era peste putinţă să crezi că el e cel ce-a păţit cele povestite.

— Cine te-a pus la cale să-mi spui povestea aceasta? întrebă el în cele din urmă.

— Nu e poveste, domnule, întâmpină Duţu jignit; ţi-am spus lucrurile aşa cum ele s-au petrecut.

— Tare mai eşti deştept şi prea îi crezi proşti pe alţii ca să le spui lucrurile cum le-ai povestit tu. Dacă era adevărat, măi, că ai găsit o comoară, o parte din ea este a ta, ţi-o dă legea: unde ţi-e partea?

Era ceva în fundul căciulii pe care Duţu o ţinea în mână; despre asta însă el nu putea să vorbească nimic.

— Dacă nu mi-a dat-o domnul comisar, nu a mea e vina, răspunse el strâmtorat.

— Cum îl cheamă pe comisarul acela? întrebă pomojnicul râzând de strâmtorarea în care-l băgase pe Duţu.

— Nu ştiu, răspunse Duţu; nu mi-a spus.

— La care secţie?

Duţu dete din umeri.

— Nu ştiu – zise el iar – căci m-a dus la el acasă, iar nu la secţiune.

— Vezi cum te-ncurci în minciunile tale? grăi pomojnicul. Ceea ce spui tu nu e cu putinţă. Dac-ar fi lucrurile cum zici, ar trebui să ai o hârtie la mână. Aşa

numai cu vorba zisă nu ia nimeni o comoară în primire. De, băiete, n-am ce să-ţi fac, urmă el nepăsător. Să te descurci cum ştii: mienu-mirămânedecâtsăte trimit la prefectură pentru ca prefectul să te deie în seama procurorului. O să scapi apoi dacă nu eşti vinovat.

Duţu începu să se scarpine-n cap.

— Asta o să ţie cam mult… zise el cuprins de grijă.

Nu-i era destul c-a pierdut cei cinci poli; mai perdea acum şi câteva zile de lucru.

— Tocmai aşa mult nu, îl mângâie pomojnicul.

O săptămână, două, până ce se face întrebarea la Bucureşti şi vine răspunsul.

Duţu se scărpină din nou în cap şi iar stetea la îndoială dacă nu cumva visează;

— Domnule pomojnic – grăi el ca într-aiurea – mie-mi vine un gând urât. Dar dacă comisarul acela nici nu era comisar, ci vreun pungaşi? Mare păcat! urmă el aşa pentru dânsul. Costică acela şi Lina şi femeile acelea tare seamănă a ceată de pungaşi.

Pomojnicul rămase pus pe gânduri.

Lucrul acesta nu era peste putinţă.

— De! zise el, o s-o descurce procurorul şi asta. Dacă-i dovedeşti, scapi tu, dar până atunci ai să stai la închisoare.

— Dar dacă nu-i pot dovedi? Cum să-i pot dovedi? întâmpină Duţu deznădăjduit.

— Nu ştiu, grăi pomojnicul. O să vezi cum îi face. Să ştii numai că mare minune ar fi dacă ai scăpa până la toamnă. Prin multe ai să treci, băiete!

Duţu-şi simţi fruntea plină de sudori reci. Ştergându-le cu mâneca cămăşii, el se uită la pomojnic parcă-i venea să stea la îndoială, dacă nu cumva şi ăsta e tot vreun pungaş, care-i face spaimă, pentru ca să puie mâna pe fundul căciulii.

Când o să se sfârşească aceste? Prin câte o să mai treacă el? Nu mai încăpea nicio îndoială că astfel vor merge lucrurile câtă vreme popa nu-şi va fi citit molitfa.

— Domnule subprefect – zise el – dacă-i aşa şi dacă

nu mai e chip să scap, dă-mi voie să-i dau nevestei căciula aceasta ca să-mi aducă o pălărie în locul ei.

— Dă-i-o, băiete! răspunse pomojnicul, ca să se sfârşească odată.

Duţu se duse până la uşă şi-i făcu Stanchei semn ca să vie la dânsul.

— Pe mine o să mă ducă la Focşani, şi numai bunul Dumnezeu ştie când voi scăpa dacă nu mă ajuţi tu, grăi dânsul muiat.

— Cum să nu te ajut, Duţulel? întâmpină ea speriată. Spune-mi, ce să fac?

— Uite – zise el încet – În fundul căciulii ăşteia sunt banii ce mi-au mai rămas din comoară. Să nu te pună păcatul să-i atingi, că sunt blestemaţi, şi mare năpaste o să-ţi cadă şi ţie pe cap. Ia căciula aşa cum o vezi şi du-te cu ea la popa, ca să citească pe ea o molitfă de dezlegare, apoi poţi să faci ce vrei cu banii. Dar nu cumva să-i spui popii ce ai în fundul căciulii.

Stanca se dete trei paşi îndărăt.

Care va să zică, asta era: a pus omul mâna pe bani legaţi cu blestem.

Acum le înţelegea toate.

— Ba să mă ferească Sfântul! grăi dânsa îngrozită. Nu vezi tu ce-ai ajuns de când te-ai spurcat cu banii aceia!? Eu nu-mi dau Necuratului sufletul!

Luându-şi apoi avânt, ea intră făr’ de sfială şi se duse la domnul pomojnic.

— Să nu-l crezi, domnule subprefect, căci orişice-ar zice, Necuratul vorbeşte printr-însul, şi orişice-ar face, Necuratul îl pune la cale.

Domnul pomojnic se uită sperios la ea.

— Nu te mira, urmă dânsa arătând spre căciula din mâna lui Duţu. Uite acolo, în fundul căciulii! A călcat omul în urmă rea şi-a căzut în stăpânirea lui Ucigă-l-Toaca, care l-a dus la o comoară fermecată şi l-a purtat nu ştie nici el pe unde şi l-a pus să facă nu ştie nici el ce. Caută-n fundul căciulii: acolo e comoara!

Lui Duţu iar îi venea să fugă. îi mai rămăsese şi lui un

crâmpei din comoara lui: să-l peardă acum şi pe acesta!? Prea era de batjocură!

— Nu e comoara, domnule subprefect, grăi dânsul muiat. Sunt numai firimiturile ce-au rămas în groapă. Iac-un lucru de nimic. Gel puţin atât să-mi rămâie şi mie.

Domnul pomojnic începu să se dezmeticească.

Care va să zică, tot era ceva la mijloc.

El închise uşa, ca să fie mai adăpostit, apoi să ieie căciula de la Duţu.

— Nu pune mâna – îi zise Duţu – c-o să te căieşti!

— Nu te teme, băiete – întâmpină pomojnicul zâmbind – că de mine nu se prinde.

Luând apoi căciula, îi desfăcu fundul cu briceagul şi vărsă banii pe masă.

Erau peste o sută de monede, unele mai mici, altele mai mari. El începu să le examineze ca să vadă din ce timp sunt, şi cu cât mai mult le examina, ochii îi erau tot mai împăingeniţi.

— Erau mulţi? întrebă el în cele din urmă.

— Un cazan întreg, tot bani de aceştia şi scule, răspunse Duţu încă mai muiat.

Ochii pomojnicului se împăingeniră de tot.

— Uite, băiete – zise el – eu văd că eşti nevinovat, dar n-am ce să-ţi fac: trebuie să te trimit la Focşani, ca să se descurce lucrul. Dacă e adevărat comisar cel ce ţi-a luat comoara, o să capeţi şi tu o parte din ea; iar dacă e vreun pungaş, i se va căuta urma, şi tu tot îţi capeţi partea.

— Nu-mi trebuie, domnule, nu-mi trebuie; mulţumesc lui Dumnezeu c-am scăpat de ispită! grăi Duţu uşurat. Am fost om sărac, dar mulţumit cu sărăcia mea şi nu mă dădeam pe niciun bogat, nu râvneam la bogăţie; de când am găsit comoara aceea, nu mai am linişte, mi-am pierdut rostul, m-am smintit parcă. Nu-mi trebuie!

Ochii Stanchii se umplură de văpaie.

— Vezi, Duţule – grăi dânsa – a fost destul să dai căciula din mână, pentru ca să fii om iar în toată firea.

— Ia-i, domnule subprefect, ia-i şi pe aceia, dacă de dumneata nu se prinde blestemul!

— Dă-mi şapte poli, atât am cheltuit cu drumul – adăugă Duţu – şi fă ce vrei cu ei.

— Lasă polii, Duţule, îl întrerupse Stanca. Tu i-ai făcut şi iar o să faci alţii. Nu degeaba i-ai cheltuit: ai umblat prin lume şi ai învăţat minte! Ia-i, domnule subprefect, şi lasă-l să se-ntoarcă la sapa lui, ca să muncească mai departe!

— Asta nu merge aşa, întâmpină pomojnicul. Lucrurile trebuie să se descurce.

— Descurcă-le dumneata – grăi Duţu – şi ce-i găsi, să ai. Zi că dumneata ai găsit comoara. Du-te la „Dacia" şi ia-o pe Lina aceea de scurt, că te pune ea la cale; du-te la dnatereza, c-o găseşti dumneata, şi afli cine-a fost comisarul.

Pomojnicul stete câtva timp pe gânduri.

Dai era greu să nu-l asculte şi uşor să facă ceea ce îi zicea el.

„Mă prefac bolnav – îşi zise el – şi iau un concediu de vreo opt zile, ca să consult medicii de la Bucureşti. Celelalte se fac ele de ele".

— Bine – grăi dânsul – dar dacă lucrul se află, tot o să te poarte pe la Focşani şi pe la Bucureşti.

— Fă-l aşa ca să nu se afle, întâmpină Duţu. Dumneata n-ai de ce să te temi, fiindcă umbli după bani pe care ţi i-am dat pentru că eu n-am ce să fac cu ei. Ei se tem, şi n-au să spună nimănui nimic: o să le pară bine dacă-i faci scăpaţi ca pe mine.

— O să spuneţi însă voi, grăi pomojnicul cu jumătate de gură.

Duţu se uită lung la Stanca.

— Ai auzit!? îi zise el. Eu nu pot vorbi; pe sufletul tău să cadă păcatul, dacă răsuflă ceva.

— Pe sufletul meu! răspunse Stanca.

Pomojnicul nu mai stete pe gânduri.

— Du-te, băiete, grăi dânsul. Ia-ţi căciula şi spune că ţi-a povestit cineva ceea ce ai păţit.

Duţu-şi făcu de trei ori cruce, apoi ieşi lăsând căciula molipsită pe masa cu banii.

— Fereşte, Doamne, pe toată lumea de ispită! grăi Stanca, uitându-se cu milă la domnul pomojnic, apoi plecă şi ea în urma soţului său.

XII

Viscolea de ai fi crezut că are să se prăpădească pământul, şi dl. pomojnic, sculat abia de două zile din pat, şedea cu medicul plăşii la gura sobei.

— Domnişoara Lina era plecată – zise el – şi nu putea nimeni să-mi spună unde s-a dus şi când se întoarce. Am căutat pe samsarul Şvarţ. Ovreul nu ştia îimic şi zicea să-l duc la poliţie, dacă-l bănuiesc de 478

ceva. Simţea, mişelui, că mă feresc de poliţie. L-am întrebat dacă nu cumva cunoaşte pe o damă Tereza. El se uită mirat la mine, încât puteam să văd că nu ştia nimic despre cele petrecute, după ce el se despărţise de Costică. îi povestit istoria cu portofelul şi cu comisarul. Era furios şi le ştia acum toate. „Pungaşul acesta nu poate să fie decât Ahil Panaiot”, zise el. „Să te bizui, te rog, pe mine, că am să le desluşesc eu toate”. Nici c-aş fi putut să fac altfel. Ne-am dat dar întâlnire, şi peste câteva ceasuri el a şi venit să-mi spună că domnişoara Lina a şi plecat cu Ahil Panaiot spre Predeal, doamna Tereza a plecat şi ea cu două dintre nepoatele ei la Tuşnad, iar Costică era, după toată probabilitatea, cu ele. Ce eram să fac?

— Eu m-aş fi mulţumit cu banii pe care mi-i lăsase ţăranul – grăi medicul – şi m-aş fi întors acasă.

— Te-nşeli, întâmpină dl. pomojnic; o crezi aceasta acum, dar făceai tot ca mine. Era peste putinţă să mă împac cu gândul că oamenii aceştia scapă, după ce au făcut o pungăşie atât de mare.

— Îi denunţam! grăi medicul.

— Nu – zise dl. pomojnic râzând – nici asta n-o făceai. Dacă-i denunţam, iar îl încurcam pe Duţu, şi trebuia să dau din mână şi monedele primite de la el.

— Era însă o nebunie să-i urmăreşti, întâmpină medicul. Cum să-i găseşti şi ce să le faci!?

— Aibi răbdare-grăi dl. pomojnic – c-o să ţi le spun toate. O nebunie ar fi fost dacă aş fi plecat singur: cu un

om ca Şvarţ te duci însă până în fundul iadului. Nu poate nimeni să-şi închipuiască ce e în stare să dreagă şi să învârtă un om ca Şvarţ, când i s-a vârât dracul sub piele. M-a dus la un medic şi mi-a scos adeverinţă că sunt greu bolnav şi am neapărată nevoie de un concediu mai lung, mi-a obţinut prelungirea concediului pe încă şase săptămâni, mi-a luat paşaport şi mi-a vândut monedele cu aproape patru mii de lei; n-aveam dar decât să-l însoţesc, căci toate celelalte le făcea el. Pe drum umbla din vagon în vagon, prindea vorbă cu călătorii, cu conductorii, cu funcţionari de pe la gări, mai ales cu toţi ovreii, şi încă mai nainte de a fi sosit la Predeal, noi ştiam că Lina şi Ahil au trecut cu biiet luat până la Viena, doamna Tereza nu s-a dus cu nepoatele sale la Tuşnad, ci la Pesta, iar Gostică s-a dus singur la Triest. Trecuseră cinci zile la mijloc; nu ne-am mai oprit dar la Pesta, ci am trecut înainte spre Viena, pentru ca nu cumva să pierdem urma lui Ahil Panaiot.

Cum să-i găsim însă aici pe fugari?

Am tras la „Hotel Metropole”, şi chiar în ziua sosirii noastre ne-am încredinţat din listele de călători publicate prin ziare că în timpul celor din urmă opt zile niciun Ahil Panaiot n-a sosit la Viena. Şvarţ era cu toate aceste sigur că Ahil Panaiot se află la Viena, însă sub un alt nume. El s-a pus dar în legătură cu ovreimea şi mai ales cu samsarii, m-a purtat pe la toate localurile de petrecere, a ştiricit pe la neguţătorii de antichităţi şi a treia zi noi ştiam că în timpul celor din urmă zile s-au vândut multe monede vechi şi că acela care le-a vândut se numea Aristide Meliot. i şi era om de vreo treizeci şi cinci de ani, scurt, cam gros, însoţit de o damă tânără şi cam plină la trup, fără îndoială Ahil al nostru. Poţi să-ţi închipuieşti furia cu care-i urmăream acum după ce dăduserăm de urma lor. Ne aflam însă la Viena, şi poliţia simţise că urmăream pe cineva şi ne urmărea şi ea pe noi.

— Nu mai rămâne decât să vă văd arestaţi, grăi medicul râzând.

— Aibi răbdare – întâmpină pomojnicul – că o să le vezi toate. La Viena, unde Şvarţ avea cele mai întinse

legături, lucrul nu prea era cu putinţă. Abia începuse poliţia să ne urmărească, şi Şvarţ nu numai a fost vestit despre aceasta, dar s-a şi pus prin amicii săi în înţelegere cu agentul secret, care ne urmărea, şi acesta, pentru 200 fi, s-a angajat să ne dea mână de ajutor. Prin el am aflat apoi că acel Aristid Melioti a stat cu soţia sa tot în „Hotel Metropole”, unde eram traşi noi, dar era plecat de două zile la Paris! Numai încăpea îndoială că grecul l-a văzut pe Şvarţ şi, dând cu socoteală că e urmărit, a fugit din Viena.

— Voi după ei! strigă medicul râzând din nou. Mă rămăsese c-o să alergaţi astfel prin toate oraşele mari din Europa.

— Şi ce pierdeam!? grăi pomojnic»]. Riscam să cheltuiesc banii luaţi de la ţăran în o călătorie prin Europa, dar puteam s-ajung om bogat dacă-i găseam la timp.

— Vorba e însă că era o nebunie să crezi că-i poţi găsi!

— Te-nşeli, zise pomojnicul. Eram siguri că avem să-i găsim şi grija noastră era numai să-i ajungem cât mai curând, fiindcă Panaiot, om uşuratic din fire, făcea cheltuieli nebuneşti şi, ştiindu-se urmărit, nu mai vindea monedele şi sculele, ci le dădea, aşa zicând, de pomană. Am luat dar cele mai întinse măsuri de precauţiune. Şvarţ a primit o mulţime de recomandaţiuni, dintre care una pentru un agent al poliţiei din Paris, căruia i-am dat prin o depeşe signalmentele fugarilor. Eu urmăream, aşa ziceam în depeşe, pe soţia mea, Lina, care a fugit cu un amic al meu. Deoarece Panaiot n-avea decât să citească listele de călători pentru ca să ştie unde ne aflăm, am plecat din Viena, eu cu paşaportul unui anume Iosef Iacek, iară Şvarţ cu al unui oarecare Aron Blau.

— Aşa cred şi eu c-o să-i găsiţi, grăi medicul.

— Stăi să vezi! urmă dl. pomojnic. Ştiam că ei au luat bilet până la Paris, şi pe calea ferată i-am urmărit până la Passau. Aici însă le-am pierdut urma. Nu mai ştia nimeni nimic despre un domn, care călătorea cu o damă ce nu ştia decât româneşte. Tot astfel, agentul nostru, care ne-a primit la gara din Paris, ne-a încredinţat că persoanele

urmărite de noi n-au sosit la Paris. Ahil se afla cu toate acestea la Paris, nu însă însoţit de Lina. După unsprezece zile am aflat, în sfârşit, că la Passau el a părăsit pe Lina şi a urmat călătoria cu o italiancă de la trupa de balet a operei din Viena, care plecase câteva ceasuri mai nainte şi-l aşteptase la Passau. Acum însă el era plecat spre Italia.

Medicul începu să bănuiască pe dl. pomojnic că-i spune o istorie născocită de dânsul, spre a ascunde adevăratul scop al lungei sale călătorii. îi era însă greu să mărturisească bănuiala aceasta.

— Dar domnişoara Lina ce s-a făcut? întrebă el cam în bătaie de joc.

— S-a întors la Viena şi de acolo la Bucureşti, răspunse pomojnicul. Eram hotărât să fac şi eu tot ca dânsa. Lasă că concediul era pe sfârşite, dar nici bani nu-mi rămăsese decât vreo mie cinci sute de lei. Şvarţ însă era gata să-l urmărească şi singur, şi ar fi fost o nebunie să-l las pe el singur la câştigr după ce cheltuisem peste două mii de lei. M-am învoit dar ca el să-mi obţie o prelungire de concediu, şi am subscris o poliţă de două mii de lei, pe care el a scontat-o prin mijlocirea unui bancher din Viena.

Medicul nu se mai îndoia că dl. pomojnic spune poveşti, care nici nu s-au petrecut, nici nu se pot petrece.

— L-ai găsit ori nu? întrebă el nerăbdător.

— Da – răspunse dl. pomojnic – după aproape patru luni de zile, în decembrie, după ce am colindat în câteva rânduri ţările din Apus şi după ce el schimbase patru femei, care toate l-au despuiat şi jefuit.

La Monte-Garlo, de unde Ahil ne scăpase într-un rând, am găsit pe Gostică, de la care am aflat că d-na Tereza are la Pesta un stabiliment foarte elegant, care merge foarte rău, iar Ahil Panaiot a deschis la Marsilia un tripou, cu care voia să câştige ceea ce pierduse. Era dusă comoara.

— Eu tot m-aş fi dus şi la Marsilia, zise medicul cu ironie. Pe vorbele unui om ca Gostică nu se poate pune niciun temei.

— Tot aşa am raţionat şi eu, întâmpină dl. pomojnic zâmbind. Să meargă, mi-am zis, şi suta unde s-a dus mia. Am plecat dar la Marsilia. Mişelul de Gostică a vestit însă pe Panaiot şi chiar în ziua sosirii noastre noi am fost arestaţi.

— De ce? întrebă medicul surprins.

— Pentru că umblam cu paşapoartele falşe, răspunse dl. pomojnic râzând. N-avea Panaiot decât să spună adevăratele noastre nume, pentru ca să ne bage în încurcătura aceasta.

— Şi cum aţi scăpat? întrebă medicul, care începu iar să creadă.

— Prin bunăvoinţa lui Ahil Panaiot, răspunse dl. pomojnic. Urmăream, precum ştii, pe soţia mea şi pe seducătorul ei. N-ar fi avut Ahil decât să spună că minţim, pentru ca să ne încurce şi mai rău. Se bucura însă şi el că poate scăpa, şi a confirmat, minciuna ticluită de noi. Era o frumuseţe când comisarul m-a întrebat dacă nu cumva fugarii au luat cu ţlânşii bani, scule ori alte efecte, dacă n-am vreo pretenţiune faţă cu Ahil Panaiot. „Nimic! niciuna!” răspunsei lăpădându-mă ca de Satana şi mulţumit că pot scăpa cu faţă curată.

Acum nu mai credea medicul nimic.

— Ceea ce dovedeşte – zise el în bătaie de joc – că avea ţăranul dreptate când zicea că comoara era în adevăr blestemată, ca nimeni să n-aibă folos de ea.

— Te înşeli! răspunse pomojnicul. De orişicare bogăţie se foloseşte numai cel ce ştie s-o preţuiască: s-au folosit şi de comoara aceasta mulţi. Nu s-a folosit ţăranul, pentru care bogăţia era un fel de năpaste, nici Ahil Panaiot, care nu se sâmte bine câtă vreme mai are vreun ban în pungă; se vor fi folosit însă femeile, care l-au despuiat pe Ahil, şi s-a folosit îndeosebi domnişoara Lina, care s-a întors la Bucureşti cu mulţi bani, cel puţin patruzeci de mii de lei, precum a aflat Şvarţ.

— Umblă să te despăgubeşti de la ea, grăi medicul începând iar să creadă.

— Tocmai acesta e lucrul pentru care cer ajutorul

tău, răspunse dl. pomojnic. Să vezi, urmă el. După întoarcerea mea la Bucureşti, m-am înţeles cu Şvarţ să mă duc la ea. Am fost şi i-am povestit toate amănuntele şi am sfătuit-o să intre la învoială cu el şi să scape de un proces pe cât se poate de primejdios pentru dânsa. Putea să vadă că le ştiu toate foarte bine; negă cu toate aceste şi zise că nimeni nu poate s-o dovedească.

— Pune-o faţă în faţă cu ţăranul! strigă medicul aprins.

— Tocmai acesta e lucrul pentru care cer ajutorul tău! răspunse iar domnul pomojnic. Mă tem că el nu va voi să vie cu mine la Bucureşti. Eu am trimis să mi-l aducă mâne aici; te rog să-l încurci, ca să-ţi facă mărturisirea, căci nu-i mai rămâne apoi decât să intre în voile noastre.

— Sarcina nu-mi pare de loc grea, dacă-i vom face şi lui parte! strigă medicul voios.

XIII

Domnul doctor, om în toată firea, îşi pierduse cu desăvârşire sărita.

Prietenul său, pomojnicul, i se plânsese în ajunul plecării sale că are grozave dureri de cap şi nu poate dormi şi-i ceruse o adeverinţă de boală, ca să-şi ieie concediu. I-a dat adeverinţa. Nu prea semăna, ce-i drept, a om bolnav, dar e foarte greu să te dumireşti asupra celor ce se petrec în capul unui om, şi i-a dat adeverinţa nu pentru că îl ştia bolnav, ci pentru că avea trebuinţă de ea. Se fac asemenea servicii prieteneşti.

Întorcându-se din lunga sa călătorie, dl. pomojnic a adus cu dânsul o mulţime de adeverinţe de la medici de prin deosebite oraşe: se constată în toate că sufere de o perturbaţiune nervoasă. Luase şi adeverinţele acestea, fiindcă avea trebuinţă de ele, ca să justifice îndelungata sa absenţă.

Sosit acasă, dl. pomojnic s-a pus în pat şi-a zăcut timp de şaptesprezece zile. D-l doctor l-a căutat şi le spunea tuturor că e greu bolnav. Chiar dacă n-ar fi fost în adevăr, aşa trebuia să pară, pentru ca omul să se nu-şi peardă slujba.

Acum dl. pomojnic se simţea bine şi se sculase din pat. Nu e, ce-i drept, greu lucru să dai sănătate unui om pe care nu-l socoteşti bolnav: dl. doctor era cu toate acestea foarte mulţumit că poate să le spună tuturor ci că el a obţinut, prin procedura lui, în puţine zile rezultate pe care celebrităţile din străinătate n-au putut să le obţie în cinci luni.

Şi asta era un fel de comoară.

Deodată comoara aceasta a început să sece.

Luase înţelegere cu prietenul său ca dimineaţa, când va sosi Duţu, să-l primească el singur, ca ţiind loc de subprefect. După planul pe care şi-l făcuseră, avea să spună că dl. pomojnic a găsit în sfârşit comoara, a prins
484

şi pe Lină şi pe comisar, şi-a venit acum ordin de la guvern ca Duţu să se legitimeze ca adevăratul descoperitor al comorii, pentru ca să-şi primească partea.

Duţu însă n-a venit nici de astă dată singur, ci însoţit de nevastă-sa, care era liotărită să nu-l lase singur.

— Dumneata n-ai ce să cauţi aici, îi zise medicul. Eu am să vorbesc numai cu bărbatul d-talel

— Nu se poate, domnule subprefect, răspunse Stanca foarte liotărită. El e soldat, se teme de cei mai mari decât dânsul şi nu îndrăzneşte să vorbească dezgheţat: eu nu mă tem de nimeni! Trebuie să ştiu de ce l-aţi chemat aici!

Medicul se uită mirat la ea. îi venea, parcă, s-o ieie drept o smintită şi se temea s-o irite prin contraziceri.

— N-are să se teamă de nimic – zise el, ca s-o potolească – fiindcă nu la rău, ci la bine a fost chemat aici. Poţi să-l laşi liniştită!

— Ştiu eu binele acela, grăi Stanca. Să mă ferească Sfântul de el!

Duţu-i făcu semn să iasă, ca să nu-l bage-n vreo nouă încurcătură.

— Mă duc – îi zise ea – dar tu ştii cum ne-am înţeles. Să nu-ţi fie frică de nimeni! Nu e vina ta, dacă e smintit şi vorbeşte-ntr-aiurea!

— Cine e smintit? întrebă medicul cam tulburat, după

ce Stanca ieşi.

— S-o ierţi, domnule subprefect, îi răspunse Duţu. E femeie şi vorbeşte şi ea fără ca să ştie de ce m-aţi chemat aici. Îşi închipuieşte un lucru şi ia închipuirea ei drept lucru adevărat.

„O vorbă foarte bine grăită, zise medicul în ghidul lui. Aşa e! Nici cel mai competent psihiatru n-ar putea să definească mai bine nebunia: îşi închipuieşte şi ia închipuirea drept adevăr. E deştept ţăranul!”

El rândui câteva hârtii, pe care le avea pe masă înaintea sa, şi se uită prin ele ca şi când acele ar fi actele sosite de la guvern în chestiunea comorii.

— Dumneata eşti Duţu al Enii, sergent în compania de geniul întrebă apoi luându-şi aer oficial.

— Eu sunt, domnule, răspunse Duţu liniştit.

— Ai fost dumneata astă-vară la Bucureşti? De ce te-ai dus?

— Să-mi cumpăr o pereche de boi.

— Unde ai tras?

— La „Dacia”, răspunse Duţu cam strâmtorat.

— Ai făcut acolo cunoştinţa unei femei care se numea domnişoara Lina? întrebă medicul, uitându-se în ochii lui.

— Da, răspunse Duţu tot strâmtorat.

Medicul era foarte mulţumit. Nu-şi închipuise c-o să-l prindă atât de uşor.

— Ea zice că nu te cunoaşte, nu te-a văzut niciodată, grăi el zâmbind.

Duţu nu mai era acum strâmtorat. Atât voise să ştie!

— De! domnule subprefect – zise el zâmbind – dac-ar fi nevasta mea de faţă, şi eu aş zice că n-o cunosc pe domnişoara Lina, n-am văzut-o niciodată…

Medicul începu să se simtă cam strâmtorat.

— Bine – grăi el – ce-ai avut cu ea?

Duţu zâmbi mai cu dinadins.

— Păcate omeneşti! răspunse el, arătându-se foarl e strâmtorat.

— Ceva bani nu erau la mijloc?

— Am plecat – zise Duţu – să-mi cumpăr boi şi m-am

întors fără boi şi fără bani.

D-l doctor începu să-şi peardă răbdarea.

— Bine – grăi el pripit – vreo comoară, bani mulţi, scule cu Petre preţioase n-au fost la mijloc?

Duţu se uită foarte mirat împregiurul său şi dete din cap ca şi când niciodată în viaţa lui n-ar fi auzit vorbindu-se de asemenea lucruri.

— Eu nu ştiu nimic! zise el în cele din urmă. O fi avut ea ce o fi avut, dar mie nu mi-a arătat nimic. Şi cred că nu râvnea la sărăcia mea, dacă le avea aceste.

Medicul îşi pierdu cu desăvârşire răbdarea: trebuia să-l apuce altfel.

— Ai venit aici – zise el uitându-se la una din hârtiile de pe masă ca şi când ar fi spuind ce stă-n ea – te-ai plâns domnului pomojnic că ai găsit o comoară, te-ai dus cu o parte din ea la Bucureşti, ca s-o vinzi, şi femeia aceea te-a despuiat!

Duţu se dete un pas înapoi.

— Să-mi ierţi, domnule subprefect, îndrăzneala – grăi el respectuos – dar tocmai asta era vorba nevestei mele. Dacă dl. pomojnic zice că i le-am spus aceste, eu nu pot să zic că nu i le-am spus. Aşa trebuie să fie. Oi fi vorbit într-aiurea!

D-l doctor rămase ca trăsnit din senin.

Îi era parcă i se luminează deodată capul.

— Cum? întrebă el. N-ai găsit comoară şi nici n-ai zis că ai găsit?

— Nu zic, răspunse Duţu, uitându-se cam cu coada ochiului la el. Dacă m-ar întreba dl. pomojnic, aş zice acum tot ceea ce vrea să zic.

Doctorul era pe deplin dumirit.

Pentru ca să facă ceva, el începu să răsfoiască prin hârtiile din faţa lui.

Cu cât mai mult se gândea la cele povestite despre urmărirea lui Ahil Panaiot, cu atât mai stăruitor i se impunea gândul că boala prietenului său nu era prefăcută. îl examinase, ce-i drept, şi n-a găsit niciun neîndoios semn de boală: nervii însă sunt lucru subţire şi e foarte greu să

ştii ce se petrece într-înşii. Nu! durerile de cap nu erau prefăcute: prea vorbea prăpăstii!

Hotărât că întreaga istorie cu urmărirea lui Ahil Panaiot era numai o închipuire a lui.

— Nu cumva vrei să zici – grăi el – că pomojnicul e smintit?

— Ferit-a Sfântul! răspunse Duţu. Dacă e vorba ca unul dintre noi să fie smintit, acela numai eu pot să fiu. Eu n-am zis că el nu spune adevărul, că eu voi fi vorbit într-aiurea.

D-l pomojnic, care asculta la uşă, îşi pierdu sărita şi intră furios la dânşii.

— Bine, ticălosule – strigă el ca ieşit din fire – ce fel de într-aiurea!? Nu mi-ai dat banii de aur pe care-i aveai în fundul căciulii!?

— N-am zis niciodată că nu ţi i-am dat, răspunse Duţu, dându-se încă un pas înapoi.

D-l doctor se puse la mijloc între amândoi, pentru ca nu cumva să se întâmple vreo nenorocire.

Nu! Banii de aur în fundul căciulii: asta le punea vârf la toate.

— Lasă-l – îi zise prietenului său – nu te mai irita. Nu vezi că e smintit?

— Ba eu văd că vreţi să mă faceţi pe mine smintitl strigă dl. pomojnic.

Doctorul se uită lung la el. În zadar: era om în toată firea. Şi totuşi, nervii sunt lucru subţire.

— Spune-mi drept – întrebă el cu glas stăruitor – e ori nu adevărat ceea ce mi-ai povestit despre comoară şi despre urmărirea lui Ahil? Eu încep să cred că totul e o farsă bine jucată!

D-l pomojnic rămase câtva timp uitându-se cu ochi mari când la unul, când la altul.

Lucrul era lămurit. El însuşi amenințase pe Duţu că va intra în mari încurcături dacă va spune adevărul. Zadarnice-i erau acum silinţele. El n-avea martori, şi dacă toţi tăgăduiau, el nu putea dovedi nimic, şi orişicine-l putea lua drept un smintit.

— Întreabă-l pe el, răspunse arătând la Duţu. Spune, ai găsit ori nu comoară? mi-ai dat ori nu o parte din ea?

— Am găsit; ţi-am dat, răspunse Duţu; ce să fac însă, dacă domnia sa nu mă crede?

— Niciun om în toată firea n-o să creadă ceea ce spuneţi voi, răspunse medicul strâmtorat.

— Şi tu totuşi ai crezut – grăi pomojnicul – căci altfel nu intrai în dandanaua asta.

D-l doctor era foarte strâmtorat, foarte ruşinat, foarte supărat.

— N-am crezut – zise el – dar nu voiam să te supăr mărturisindu-ţi că nu cred.

— Şi cu toate aceste, toate sunt adevărate, întâmpină dl. pomojnic.

— Dacă nu vrea să creadă – adaose Duţu – nu poţi să-i faci silă! Adevărat ţi-e numai ceea ce crezi.

REPERE ISTORICO-LIT EI AR E

NICU XENOPOL: După opiniunea noastră novelele domnului Slavici alcătuiesc cel dintâi pas serios ce s-a făcut până acum pentru întemeierea nuvelei şi a romanului nostru naţional. Nu e vorbă, afară de dl. Slavici se mai află şi alţi autori, care au lucrat în acest sens, precum domnii I. Creangă, Iacob Negruzzi şi N. Gane […].

D. Ioan Slavici a făcut un pas mai departe; domnia sa e un adept al realismului; în toate nuvelele sale nu găseşti nimic afară de marginile observaţiunii şi stilul sau nu se înlătură niciodată din mersu-i liniştit. Fraze ca aceasta: „cu doi ochi mari albaştri ca fata cerului privită de pe culmca numiclui „(p. 45), se găsesc foarte rar în nuvelele din popor. Stilul său nu numai că e popular, dar mai are şi ceea ce am putea numi o caracteristică personală, o întorsătură care e numai a domnului Slavici şi pe care am putea s-o recunoaştem ori. şi unde fără a-i vedea semnătura […]. Istorioarele sale nu ne înfăţişează o înşirare repede de fapte; domnia sa nu zugrăveşte nimic în trăsături mari şi-n stil curgător; descripţiile sale, ca acele ale lui Stendhal, sunt alcătuite din nenumărate amănunţimi, nicio icoană nu ne-o înfăţişează deodată înaintea ochilor, ci mii de

trăsături, adeseori d-abia băgate în seamă, o deşteaptă încetul cu încetul în mintea noastră. D-aceea lucrurile istor isite de d. Slavici se prezintă închipuirii noastre c-o tărie neobicinuită şi că domnia sa prin puterea realismului de care sunt însufleţite nuvelele sale, reuşeşte să ne mişte, suntem mişcaţi până-n adâncul sufletului.

Un asemenea talent a cercat să pătrundă în viaţa intimă a poporului român, ş-a pătruns astfel precum n-a izbutit nimeni s-o facă încă până astăzi. Cu d. Slavici te simţi într-o lume, pe care puţini au cunoscut-o până acum, într-o lume deosebită de toate celelalte, într-o lume, în sfârşit, despre care cu drept poţi zice: aceştia sunt ţăranii români, aşa trăiesc, aşa simţesc, aşa gândesc ei.

În toate nuvelele nu vezi cel mai mic artificiu de romancier; istorisirile se desfăşoară naturale c-o legătură ferită de orice meşteşugire, precum e viaţa însăşi […].

Cele două nuvele de căpetenie ale domnului Slavici sunt: *La crucea din sat* şi *Gura satului*. În aceasta din urmă mai cu seamă defectele autorului ies mai puţin la iveală, pe când calităţile lui dau roadele cele mai minunate. Nenea Mihu, Cosma Florii Cazacului, Marta, Miron sunt tot atâtea tipuri zugrăvite c-o măiestrie rară. Scena peţitului, cearta dintre Mihu şi Cosma, dispariţiea lui Miron sunt descrise cu o cunoştinţă adâncă a poporului, cu un realism şi cu o putere de observaţiune de bun augur pentru tânăra literatură română. (*Bibliografie*, în „Românul”, an. XXVI, 7 febr. 1882, p. 3.)

M. EMINESCU: [Ioan Slavici] e înainte de toate un autor pe deplin sănătos în concepţie; problemele psicologice pe care le pune sunt desemnate cu toată fine ţa unui cunoscător al naturii omeneşti; fiecare din chipurile cari trăiesc şi se mişcă în novelele sale e nu numai copiat de pe uliţele împodobite cu arbori ale satului, nu seamănă în esterior cu ţăranul român, în port şi în vorbă, ci au fondul sufletesc al poporului, gândesc şi simt ca el.

Poate nu e o idee nouă dacă spunem că orice lucrare literară însemnată cuprinde, pe lângă aclul intelectual al observaţiei şi conceperei, o lucrare de resimţiune a unor

elemente preexistente din viaţa poporului. Sunt scriitori – şi numărul lor o legiune – cari, sugându-şi condeiul în gură, scornesc fel de fel de cai verzi, creaţiuni ale fantaziei pure fără corelaţiune cu realitatea, creaţiuni ce, prin noutatea lor, atrag poate câtva timp publicul şi sunt la modă. Descriind situaţii factice, personaje factice sau manierate, sentimente neadevărate sau simulate, umflând un sentimentalism bolnav – în volume întregi, aceşti autori – numărul lor în străinătate e foarte mare – au un public mai numeros de cum ar merita şi primejduiesc, în mare grad, gustul, sentimentul adevărului şi bunul-simţ.

Credem că nicio literatura puternică şi sănătoasă, capabilă i. a determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăşi la rândul ei de spiritul acelui popor, întemeiată judecă pe baza largă a geniului naţional. […]

Alecsandri numai e în generaţia veche acela care şi-au încuscrit din capul locului talentul său individual cu geniul poporului romanesc şi de-aceea el, împreună cu Negruzzi, Doniei ş.a. e întemeietorul unei literaturi, nu copiate, sau imitate după lord Syron şi Lamartine, ci în adevăr naţionale. Tot această cale, care rezumă poporul nostru pentru a-l reda ca-ntr-o oglindă şie însuşi, o urmează şi Slavici.

Popa *Tanda* e un mărgăritar de popă românesc, vrednic a figura în orice carte de citire pentru sate, un popa cu gura de lup şi inima de miel care, mai eu bătaia de joc, mai cu sfatul, dar cu pilda proprie mai cu seamă, ridică nivelul moral şi material al unei pustietăţi cum i-a Sărăcenilor.

O *viaţă pierdută* descrie traiul unui ţaran ardelean care, naiv şi onest, vine în mlaştina morală a Bucureştilor, unde pierde tot ce un om are mai scump. Înavuţit în adevăr prin muncă, el dă ioc casei şi averei lui, şi părăseşte mocirla morală într-acelaşi cărucior sărac, şezând pe aceeaşi ladă de Braşov, fără să se uite îndărăt, nevoind să ia nimic de la pământul care-i mâncase copilul. El se-ntoarce în Ardeal, tot atât de vesel precum venise

odinioară, lăsând în urmă-i tot, tinereţe, avere şi mormintele familiei.

La crucea din sat şi *Scormon* sunt două gingaşe iclile câmpeneşti; iar *Budvica Taichii* – poate nu atât de sobră în formă ca *Popa Tanda* – e de-o adâncime psicologică mai mare încă. Scrisă cu umor, e de-un gen necunoscut panacum la autorii români. Adâncimea marii seriozităţi morale a autorului e acoperită cu bruma uşoară a bătăii de joc şi a comicului. S-ar fi crezut că „umorul”, întristarea şi patimile îmbrăcate în haina comică a glumei şi a ridicolului, e străină geniului nostru popular şi proprie numai englejilor şi germanilor – *Budulea* domnului Slavici e o dovadă învederată de contrariu. Se poate scrie umoristic şi româneşte. („*Novele din popor*” *de Ioan Slavici*, în „Timpul”, an. VII, 28 martie 1882, nr. G9, p. 1 – 2.)

N. IORGA: Cine ar crede însă, că numai lucruri blânde, liniştite, se întâlnesc în nuvelele domnului Slavici s-ar înşela: din dragoste pentru îngrozitor, din dorinţa de a fi exact – fie viaţa pe csre o zugrăveşte, cât de crudă şi nesimpatică – ori din admiraţie pentru operele de asemenea natură din literatura germană, autorul a scris şi lucruri înfiorătoare – *O viaţă pierdută*, *Moara cu noroc* – şi lucruri cuprinzătoare de multe dureri: *Vecinii*. Ce poate fi mai teribil decât sămădăul Lică, asasinul fără patimă, isteţ, cumpătat şi prudent. Ce împrejurări mai înspăimântătoare decât acele, pe care le descrie nuvela, cu atâtea omoruri, cu dragostea-i sângerată, cu sinuciderea, fantastic de barbară a eroului, cu toată atmosfera de groază, în care se petrece acţiunea? Un altul s-ar fi mărginit la momentele mari, care explică pe celelalte, şi le-ar fi prezentat pe acestea din urmă în povestire. Autorul nu lucrează aşa. Spaima lui Lică în biserică, unde şi-a căutat adăpost de vreme rea şi de urmărire, neînchipuitele chinuri ale lui Ghiţă, care se vede sosit *prea* târziu, când iremediabilul s-a întâmplat, sunt analizate cu tot atâta atenţie, tot atât de aproape ca şi cel mai puţin însemnate din mişcările sufleteşti ale eroilor […]. Lică e cel mai viu din toate

figurile nuvelei, cel mai bine prezentat şi cel mai inteligibil, cu oarecari nedumeriri la început, datorite poate obiceiurilor cu totul speciale, pe care le descrie autorul, nu suntem nicăiri opriţi în loc, pentru a-i înţelege caracterul. Aceasta poate, fiindcă el apare mai rar şi se schimbă mai puţin. Cu totul altfel stau celelalte personagii de căpetenie; Ana şi Ghiţă. După ce s-a mântuit povestirea, atunci şi *numai* atunci, chipul celui din urmă se desface înaintea noastră: e omul slab din fire şi sentimental, legat de dragostea pentru bani şi dragostea pentru femeie. Lică a pus mâna pe el de la început şi, ori cât l-ar urî, pentru sclavia în care-l ţine, întâi, pentru necinstea, pe care i-o dă, apoi, pentru răpirea femeii, la urmă, Ghiţă nu va putea învinge pe omul calculat, stăpân pe sine, fără inimă. În nuvelă însă nicăiri autorul nu insistă asupra unei situaţii decisive, care să fixeze existenţa sentimentelor sale sau să arate schimbarea lor, pe când ne dă cu prisosinţă momente neînsemnatoare. Purtarea cu Ana rămâne înnegurată de la un capăt la altul, ca şi purtarea Anei faţă cu dânsul. Aceasta l-a părăsit pentru Lică, fiindcă acela e om tare, fiindcă Ghiţă îi pare amestecat în tâlhării, fiindcă Uţa o face să-l teamă, dar niciodată nu pătrundem pe deplin în sentimentele sale, care se desfac necomplet şi fragmentar, din situaţii rău alese […].

Odată *numai* din nenorocire d. Slavici n-a uitat că „măiestrul se arată în mărginire”. Atunci a scris […] *Popa Tanda*. Atât de limpede şi de simpatic se desface chipul preutului înţelept şi binefăcător, care schimbă prin exemplul muncii sale faţa Sărăcenilor!

Legătura e strânsă, şi autorul nu face greşeala de a ne prezenta satul întreg, cu toate ale lui, chiar când nu au nimic a face cu acţiunea… Şi puţine lucruri, în orice literatură, îţi lasă o impresie mai liniştitoare şi mai luminoasă, decât tabloul de fericire casnică, prin care se mântuie nuvela. (*Schiţe din literatura română*, vol. II, Iaşi, Editura Librăriei Fragii Şaraga, 1094, p. 123 – 125, 127 – 120, 130.)

Din noile scrieri, *Convorbirile* dau încă din novembre

1.875 *Scormon*, care e cea mai bună povestire de imaginaţie ce se scrisese în româneşte. Atmosfera rurală apare, tot aşa, plină de cele mai bine prinse amănunte, şi figura eroinei ţărăneşti, Sanda, e de o extremă gingăşie: ea „cântă, întinde firul, descurcă jirebie şi se pierde în tinereţea sa”: e cu neputinţă a reda mai scurt şi mai deplin toată această harnică nevinovăţie. Între idila ei cu Pascu cel plecat în cătănie de trei ani şi pe care i-l aminteşte neaşteptata ivire a cânelui Scormon şi între ce căuta a se crea din alintările puse la modă, de la curtea boierească, de Alecsandri, e o enormă deosebire. Vechea notă din comedia de primă tinereţu revine, clar strecurată prin experienţa tristă, prin multe dureri şi prin atâta reflexie a anilor din urmă. Şi dialogul dintre cei doi tineri arc aceeaşi discreţie ca în acea comedie: „Eu mă duc acasă.

— Te duci acasă?

— Da, mă duc.

— Dar unde ai plecat?

— Am fost. numai iac-aşa.

— Ce duci în cârpă?

— Ţi-am adus nişte struguri”. Şi sfârşitul, aceeaşi simplu prezentare scurtă, la câtăva vreme, a ceea ce-i desfăcut din mersul împrejurărilor: „În toamna viitoare peste li i-l dealuri şi trei vai în umbra unui tei era o trochiţă. Scormon e culcat Iâiiâm ea şi priveşte în tăcere cum copilul se joacă cu minu ţi le sale, bombănind vorbe de tainic înţeles”. […]

Gura Sattihii e cea mai deplină, mai adânc cercetată înfăţişare n mediului sătesc în părţile murăşene, o lume întreagă răsărind pentru a determina sau sublinia acţiunea, în jurul fetei disputate de două peţiri: a fiului de bogat şi a ciobanului. Iubirea dintre Marta şi păslorul cu fluierul fermecat e de cea mai delicată şi mai. pură poezie, şi e unic ca gingăşie momentul când fata, căreia i se aruncă în obraz aplecarea pentru Miron, socotit ca un ticălos, zice atâta: „Taică, nu zice că e ticălos, căci îţi batjocure. şti fata”. După. lungile îndoieli şi suferinţe nimic nu poate fi mai elocvent decife cuvântul cu care Marta

aduce pe iubitul regăsit: „Tată, iaca Miron”, şi acela cu care tatăl primeşte pe viitorul ginere: „Nepoate, iartă-mă”. Iar în *Buduloa Taichii*. sprijinită pe amintiri, înduioşate şi glumeţe în acelaşi timp. e întreaga viaţă a primei tinereţi a autorului. (*Istoria literaturii româneşti contemporane*, *I*, *Crearea formei*, Bucureşti, Editura Adevărul, 1934, p. 226 – 227.)

M. DRAGOMIRESCU: Deşi Slavici este un scriitor clasat şi intrat în literatură, totuşi, sau mai bine tocmai pentru aceasta, t< bine să ne aducem aminte de dânsul, ca şi de alţi înaintaşi a generaţiunii de astăzi, pentru că studiindu-l în ceea ce are mai bun, să avem curajul şi dreptul de a reduce unele din pretenţiile prea timpurii ale triumfătorilor de astăzi. Şi, mai întâi, în ce priveşte fundamentul sufletesc al expresiunii, egalitatea de *intuiţie*, sufletul scriitorului întrucât restrânge personagiile şi acţiunile lor – care dintre nuveliştii ce se ridică, fie acela Brătescu-Voineşti sau Sadoveanu pot zice că au un umor mai limpede, mai consistent, mai natural, mai cald şi pătrunzător decât Slavici în *Popa Tanda* şi mai cu seamă în *Budulea Taichii*? Iar în ce priveşte puterea de plăsmuire, originalitatea plastică, prin care un scriitor, dintr-un material cunoscut, creează personagii noi, în carne şi oase – care dintre aceiaşi scriitori au putut plăsmui o figură atât de adâncă, puternică şi de întreagă, ca acea a lui Lică Sămădăul din *Moara cu noroc*? sau un personagiu atât de complicat şi atât de profund omenesc ca acela al cârciumarului, sau un personagiu cu o ţesătură atât de delicată şi completă, în desfăşurarea ei, ca a cârciumăresei din aceeaşi nuvelă. Şi al doilea, care dintre ei a putut înnoda o intrigă dramatică mai în stare să pună în relief stările fundamentale sufleteşti ale personagiilor aşa cum o întâlnim în aceeaşi nuvelă? Descrierile încărcate ale lui Sadoveanu, amploarea afinată a imaginaţiunii lui, mascarea lirismului lui prin bogăţia superficială a elementelor epice ce întrebuinţează, ne-au orbit şi ne-au făcut să trecem cu vederea înţepenirea într-o atitudine a personagiilor lui, lipsa de desen şi adâncime în arătarea

abstracţiunii lor sufleteşti, slăbiciunea imaginaţiunii când e vorba de plăsmuit o intrigă care să evidenţieze evoluţiunea caracterelor în ceea ce au ele mai adânc şi mai omenesc – adică ne-au orbit tocmai în ceea ce trebuie să cerem de la un nuvelist sau un romancier adevărat. Cine va citi *Moara cu noroc* (lăsând la o parte câteva cruditătţi care complică inutil intriga: omorul din pădure făptuit de oamenii Sămădăului), îşi va mai potoli entuziasmul pentru literatura nouă şi va cere fecunzilor noştri scriitori ceva mai multă adâncime şi ceva mai multă intuiţiune pe temeiul etern şi totuşi veşnic mişcător al vieţii. („*Nuvela*" *de I. Slăviri*, în „Convorbiri critico", an. II, 15 martie 1908, un (i, p. 250 – 201…)

Ei. TOPIHCEANU: Adevăratul Slavici se găseşte nuinui în cele două volume de *Nuvele* cu care a debutat. Acolo e *Popa fanda*, acolo e *Budulea Taichii*, acolo sunt *Scormon*, *O viaţă pierduta* şi *Moara cu noroc*. Cine nu cunoaşte mai cu seamă această din urmă nuvelă nu cunoaşte pe Slavici şi nu cunoaşte una din cele mai puternice creaţi uni ale literaturii române în acest gen.

Ne-am delectat în copilărie cu *Budulea Tah hii* şi cu *Popa fanda* şi le-am recitit mai târziu, cu acea indulgenţă şi lipsă de rezerve mintale cu care răsfoim cănile îmbibate de farmecul unor amintiri personale, deci cu aceeaşi plăcere. Dar aceste două nuvele, de care pomenesc predilect toţi criticii lui Slavici, nu mi se par totuşi cele mai izbutite creaţiuni ale lui. Genul în care a excelat talentul lui Slavici este, fără îndoială, nuvela tragică. *Moara cu noroc*, care nu poate să placă atâta în copilărie, recitită de câteva ori mai târziu, la intervale, cu toată blazarea necruţătoare a unui spirit saturat de literaturism, laşa aceeaşi impresie puternică. E povestirea unor fapte dramatice pe care autorul le plasează cu vreo cincizeci de ani în urmă. În preajma unui orăşel din Ardeal, într-un colţ de lume evocat cu o mare putere de sugestie. Caractere tari, de oameni primitivi, se ciocnesc violent mir îi aimost cia tragica impresionantă, zu «i-ulilu viguros şi nuanţat în acelrşi timp, cu o pătrundere psihologică surprinzătoare. Iniriga e

condusa cu aceeaşi măiestrie. Toate sunt fericit îmbinate – piua şi tonul sfătos şi stilul cam greoi al scriitorului ardelean part: potrivit anume ca să contribuie la impresia aceea de tragic, de trecut, de fapte întâmplate aievea, de „viaţa adevărată" intensă. T, ocurile şi personagiile îţi ruinân pentru totdeauna în minlo. Drumul care urcă dealul dinspre Ineu, hanul acela izolat, frecventat de drumeţi pitoreşti la anumite epore ale anului şi la anume ceasuri ale zilei, Ghi. Tu hangiul şi soţia lui Ana. Pin tea căprarul de jandarmi, fost tâlhar, Săilă boarul şi Buză-Rupia – şi mai cu seamă acel neuitat, cinic şi inteligent Lică *sămătidul*, personagiu unic în literatura noastră, exemplar de om straniu, care te urmăreşte ca enigmaticul Svidrigailof din *Crimă şi Pedeapsă*. *Moara cu noroc* nu-i numai o nuvelă bogată, e în acelaşi timp un mic roman de moravuri, tot atât de interesant – prin fondul de viaţă locală pe care e proiectată acţiunea principală, prin tipurile de al doilea plan sau abia întrezărite, prin *pitorescul* lui special – ca şi *Bordeenii* domnului Sadoveanu.

Slavici are meritul că a inaugurat în literatura noastră nuvela realistă. (*Ioan Slavici*, în „Viaţa românească", an. XVII, septembrie 1! >2 j, nr. i), p. 44 f>-447.)

POMPII. IV CONSTANTINJISCU: Prin subiectele abordate, prin ideologie şi expresia ci literară, opera lui Slavici s-a dezvoltat în atmosfera curentului poporanist; nu e vorba de poporanismul militant al *Vieţii româneşti*, ci de o categorie de sensibilitate legată de începuturile rurale ale literaturii noastre. Maiorescu însuşi, care face pentru prima oară distincţia între etnic şi estetic, a fost teoreticianul ei, în baza unei consideraţii de natură sociologică ce reducea, evolutiv, prima treaptă de capacitate artistică a sensibilităţii naţionale la domeniul rural, la poezia primitivului.

Ardelean de origine, Slavici aduce un spirit comun multor scriitori de peste Carpaţi, rezultat poate şi al temperamentului etnic al condiţiilor locale de viaţa, dar şi al ambianţei culturale de origine germană. Tendinţa

moralizatoare, exploatarea motivelor mai mult etnografice, limitate, decât umane, lipsa de fantezie poetica, liberă, creatoare, şi tonul de auster pastor ce propovăduieşte principii etice prin intermediul literaturii îl situează în tovărăşia lui Agârbiccanu, a scriitorilor poporali ca Ion Pop-Reteganul, Grigoroviţa, Duticescu, Păcăţianu şi alţii […].

Armă de luptă, literatura ardeleana s-a ridicat la valoare estetica numai prin idilele lui Coşbuc, prin romanele domnului Rebreanu şi poezia domnului Blaga, opera domnului Goga, de o mare valoare de expresie, fiind o revăr: „are de preocupări sociale practice. În clasicismul armonios al lui Coşbuc, în realismul lucid al domnului Rebreanu şi în obsesia ideologică a domnului Blaga se poate întrezări, desigur, o categorie vagă, ce însumează o anume caracteristică a temperamentului ardelean transpus în planul estetic; aceşti sci li Lori, prin realizările de frumos, trec însă peste domeniul consideraţiilor de psihologie etnică.

Opera lui Slavici e mărturia unui literat minor: cufundată în pâcla abstractelor conflicte etice, o considerăm, de pe acum, un document al istoriei literare; perpetuarea unui anacronism nul poate justifica aici o pictate rău în (ele, isa. nici evoluţia estetică îi sensibilităţii noastre.

De o valoare creatoare submediocra, *Suvelele*[3] lui Slavi «. 1 atestă numai un didactic povestitor de istorioare morale, un dibaci mânuitor de marionete ce reprezintă principii etice, ilustra e narativ, un psiholog nul şi un creator de viaţă iluzoriu. Oriunde vom poposi, procedeul e acelaşi. Conflictele de conştiinţă nu evadează din sfera morală în sfera artistică; două lumi diferite, la intersecţia cărora scriitorul îşi frânge închipuirea prin permanenta preocupare de a ilustra un precept, de-a pune în lumină o maximă, de a exemplifica o lege etică […].

Populată de o lume vegetativă, opacă şi fără iniţiativă

3 10 vorba de cele cuprinse în voi. IV nl ediţiei începute ele seriilor (n. ed.).

individuală, literatura lui Slavici se reduce la povestirea etică şi didactică; fără fantezie şi omenesc, convenţională şi rigidă ca o predică teologală, înăbuşită în platitudini optimiste, ea rezolv. i conflictele interioare prin maxime abstracte şi situaţii melodramatice de un simplism ofensator.

Cu o neguroasă ideologie etică, fără viziune creatoare, fără simţ artistic, fără analiză psihologică, artificială în concepţii şi sentimente, cu expresia voluntar poporană, proza lui Slavici e un anacronism cu prestigiul hrănit de fetişismul trecutului.

Dacă poporanismul şi semănătorismul reprezintă latura de csaltare romantică a instinctelor primare şi a naturii, poetic integrate, poporanismul lui Ioan Slavici reprezintă latura de comprimare a esteticului elementar sub pânza rece a rigorismului etic didactic. (*Ioan Slavici*: *Nuvele*, *IV*, în „Viaţa literară”, an. r, 23 octombrie lt»: îi nr. 24, p. 3.)

AL. PHILIPPIDE: Ceea ce loveşte pe oricine reciteşte astăzi pe Slavici este în primul rând o completă lipsă de preocupare stilistică. Este o dezinteresare de frumuseţea formală care nu frapează atât prin compararea cu literatura de azi cât prin raportarea la preocupările contemporanilor lui Slavici, în special ale celor din cercul *Convorbirilor literare* şi al Junimii. Slavici e departe de u avea ceea ce se numeşte nu numai stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipseşte cadenţa frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare, nu ştie să descrie un peisagiu, e lipsit de orice pitoresc în zugrăvirea fizică a personagiilor; are lungimi şi insistenţe inutile şi câteodată nu respei ea nici regulile elementare ale naraţiunii, întrebuinţând greşit timpurile. Lui Slavici îi sunt străine teoriile despre fond şi formă ale contemporanului său Maiorescu. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă şi horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuşi, ce-l făcea să fie apreciat de tovarăşii lui de la *Convorbiri* şi în special de Maiorescu? [] în primul rând puritatea vocabularului. Pentru că cu toate

stângăciile lui şi stilul lui neîndemânatic, Slavici are o curată şi aspră limbă românească. O limbă, poate, cam necioplită, colţuroasă şi dură dar lipsită de neologisme şi perfect armonizată cu persoaagiile lui Slavici şi cu lumea pe care el o descrie. Această lume e aceea a satelor din Ardeal. Că Slavici numai pe această lume s-a priceput s-o descrie o dovedesc tocmai nuvelele lui cu subiect orăşenesc, bucureştean, cum e *Norocul*, unde tonul e melodramatic, situaţiile cam false, limba forţată. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca şcoală literară, Slavici şi-a pus ţăranii să vorbească simplu, a descris mediul satelor fără prea multă idealizare, a observat just şi a redat fără multă artă dar şi fără înconjur acest mediu. Fără îndoială, de atunci încoace literatura noastră s-a îmbogăţit cu minunate opere de inspiraţie rurala. Am avut ţăranii idealizaţi ai semănătorismului, ţăranii lui Sadoveanu. pe *Ion* al lui Rebreanu. Dar ar fi nedrept să uităm că lumea satelor a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli şi realişti.

Într-una măcar din nuvelele stile, Slavici a izbutit, în ciuda \ compunerii cam dezlânate, să creeze o atmosferă. Această nuvelă

e *Moara cu noroc*. Sunt aici tipuri expresive şi tari, caractere

bine închegate şi o zugrăvire atentă şi evocatoare a dorinţei de câştig din sufletul ţărănesc, care anunţă şi egalează în multe locuri pasagiile cele mai caracteristice din *Ion*. Hangiul Ghiţă din *Moara cu noroc*, frământat între dragostea de soţie şi pasiunea banului, dominat de puterea diabolică a tâlharului Lică, poate sta ca putere de expresie pe aceeaşi linie cu celălalt hangiu al literaturii române, cu Leiba Zibal de la Podeni.

Despre o influenţă oarecare a lui Slavici cu greu poate fi vorba. Opera lui n-a lăsat nicio înrâurire. Totuşi, exemplul lui n-a fost fără folos, desigur, pentru literatura cu subiect rural de la *Semănătorul*. Poporaniştii, fără îndoială, au avut în el un înaintaş. Dar deosebirea între ei şi Slavici e apreciabilă. Spre deosebire de poporanişti,

Slavici n-a făcut literatură ţărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, voie bună şi râvnă.

Aş recunoaşte la Slavici un ansamblu de însuşiri care ar putea constitui în literatura noastră din ultimii şaizeci de ani o manieră ardeleană. (*Slavici şi stilul ardelean*, în „Adevărul literar şi artistic”, an. XIV, 1 decembrie 1935, nr. YB2, p. 1.)

G. CALINESCU: Opera este remarcabilă. Cu percepţia justa numai când se aplică la viaţa ţărănească, ea nu idealizează şi nu tratează cazuri de izolare. Oamenii sunt dârji, lacomi, întreprinzători, intriganţi, cu părţi bune şi părţi rele aşa cum trebuie să fie o lume comună. Dacă ar fi avut mai multă capacitate de lucru, Slavici ar fi putut da o comedie umană a satului. Limba de obicei împiedicată şi ridicul de neaoşe, atunci când tratează idei, e un instrument de observaţie excelent în mediul ţărănesc. împrumutând graiul eroilor, scriitorul deschide nuvelele printr-un fel de acord stilistic:

„Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cântăreţ vestit. Şi murăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă era cam răguşit le bea cu gălbenuş de ou, şi i se dregea organul, încât răsunau ferestrile când cânta «Mântuieşte Doamne norodul tău!» Era dăduse ăl în Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare şi cu socoteală, pomeni şi ospeţe de bogat. Iară copii n-avea dascălul Pintilie decât doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceai.

IV părintele Trandafir, să-l ţină Dumnezeu! Este om bun; i iuvaţat multă carte şi cânta mai frumos decât chiar şi răposatul talul său, Dumnezeu să-l ierte! şi totdeauna vorbeşte drept şi cumpănit ca şi când ar citi din carte. Şi harnic şi grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe şi i-ace din nimica ceva. Strânge, drege şi culege, ca să aibă pentru sine şi pentru alţii”.

Tratarea e totuşi severă, fără excese artistice. *Popa Tanda* ascunde o intenţie de economie politică (aceea de a arăta căile posibile de înrâurire asupra ţăranului) complet

absorbită în ficţiune ca şi filosofia din *Robinson Crusoe*. Părintele Trandafir, picat într-un sat de leneşi săraci, încearcă să-i îndrepte prin predici. Norodul îl ascultă şi-şi vede de treabă. Apoi trece la invectivă, şi lumea îl ocoleşte. Popa Tanda îşi cată atunci şi el de treburile lui, devine el gospodarul model al satului, făcându-şi grădinărie, împletind lese, scoţând tot ce e cu putinţă prin muncă din condiţiile locului. Acum oamenii încep să prindă respect, pentru el şi să-l imite:

„I'lugul Marcului era bun pentru început. I n cal ciimpâr i oopa de la Mit.ru; alt cal se alia la un om din Valea-Răpiţii: Stan Şchiopul avea un car cu trei roate. Popa îl cumpără, fiindcă a câştigat o roată de la Mitru ca adaus la calul spetit.

Cozonac Clopotarul se prinse să fie sluga la popa, fiind casa lui numai la o săritură de aici. Popa bătu apoi patru stâlpi la capătul casei, doi mai înalţi, doi mai scurţi, alcătui trei păreţi de nuiele, l acu acoperiş de şovar şi grajdul fu gata.

În vremea asta părintele Trandafir a îmbătrânit cu zece ani; dar întinerea, când încărca preoteasa şi copiii în trăsură, da bici la cai şi mergea ca să-şi vadă holdele.

Sătenii îl vedeau, clătinau din cap şi iarăşi ziceau: «Popa e omul dracului întrupare a spiritului de colonizare. Popa Tanda e o figură de neuilal. Tot aşa de vii sunt Budulea Cimpoicrul cu Hulul lui. Aci se tratează misterul psihologic al unor fiinţe cu înfăţişare neînsemnată în copilărie şi un caz de ambiţie în clasa de jos. Pe Hu cu, care ţinea cimpoaiele tatălui său, învăţătorul îl îndeamnă să meargă la şcoală, şi copilul prinde gust. Apoi, i se naşte dorinţa de a ajunge învăţător în sat şi merge să înveţe la şcoala la oraş, acolo îi vine gustul să se facă institutor şi deci intră la gimnaziu, de la care capătă ispita de a se face profesor. Merge dar la seminar. Iată-l ajuns om mare, puiind fi protopop, însurat cu fala unui prelat de vază. Ambiţia creşte vertiginos şi Huţu renunţă la L, ivia. fata dascălului din sat, deşi o iubeşte, fiindcă acum vrea să se călugărească spre a ajunge mitropolit. Slavici putea să

facă din această nuvelă un mare roman balzacian, zugrăvind marile energii reci. Toate elementele sunt întrunite, nelipsind mai ales acel ti”. fundamental, revelator al unei firi imperturbabile în hotărâre: „Îndată ce sosea acasă, el se dezbrăca, îşi curăţa hainele, le îndoia cu multă băgare de seamă şi le punea în ladă, apoi lua cartea şi învăţa lecţia”. Bătrânul Budulea slujeşte ca piesă de verificare în creditate a eroului. Aceeaşi încetineală în convingere şi vigoare în ambiţie, după deşteptarea ei, se observă şi la cimpoier. I. a început el respinge cu hotărâre ideea dării la carte a lui Huţu „Nu se poate, zise el. Huţu e prost; îl ştiu eu: e copilul meu”. Apoi susţine morţiş că fiul lui ştie şi ungureşte. Pentru a da satisfacţie etică cititorului, întrerupând desfăşurarea normală a personagiului, care înclina spre o ambiţie devorantă, el îl pune şi st răzgândeâiscă în cele din urm i şi să se mult urnească ru protopopia. căsătorindu-se din dragoste cu sora acelei fete pe care, iubind-o, o sacrificasc planurilor lui măreţe.

Mai puţin compusă, şi de aceea trecută cu vederea, *Moara cu noroc* e o nuvelă solida, cu subiect de roman. Marile crescătorii de porci în pusta arâdană şi moravurile sălbatice ale porcarilor au ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense prerii şi cete

„Cât ţin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie şi mulţi păstori. Dar şi porcarii sunt oameni, ba între mulţi, sunt oameni de tot felul, şi de rând, şi de mâna a doua, ba chiar şi oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, şi aşa, unde sunt mii şi mii de porci, trebuie să fie sute de turme, şi fiecare turmă are e de un păstor şi fiecare pastor e ajutat de către doi-trei băieţi, boitarii, adeseori şi mai mulţi, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni, cari s-au trezit în pădure la turma de grăsuni, ai căror părinţi, buni şi străbuni tot păstori au rost, oameni, cari au obiceiurile lor şi limba lor păstorească, pe care numai ei o înţeleg.

Şi fiindcă nu-i neguţătorie fără de pagubă, iară pastorii sunt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba ce se face în turmă: acest cineva e «Să mădăul» –, porcar şi el, clar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduţi ori pe cei l'uraţi. De aceea Sămadaul nu e numai om cu stare, ci mai ales om a spui şi neîndiiraf, care umblă mereu călare de la turmă la lurma, care şi le toate înfundăturile, cunoaşte pe toţi oamenii buni şi care ştie să al-le urechea grăsunului pripăşit chiar şi din

Ca în ţoale mediile pastorale, ordinea socială se separă de civilizaţia de stat şi se bizuie pe pacte proprii. Sămădăul Lică este un hoţ şi un u igaş, acoperit de persoane tari, interesate să aibă un om cu experienţă. Cârciumarul Ghiţă se aşază în drumul porcarilor, unde se câştigă bani mulţi. şi se pune la mijloc între ordinea juridică a statului şi legislaţia mutuală a hoţilor. Drama lui complexă e analizată magistral. Ghiţă vrea să strângă bani şi înţelege să nu se pună rău cu sămădăul care-i cere complicitatea până la un punct şi-l ameninţă cu izgonirea din moara-cârciumă. În acelaşi timp ar voi să rămână om cinstit şi se pune în legătură, fără completa sinceritate, cu jandarmul Pintea. Moment tipic de duplicitate este acria al trădării hoţului. Cârciumarul schimbând mereu baneno ele de furat ale lui izică, le duce lui Pintea să i le arate şi să le prefacă în mărunţiş, procurând autorităţilor dovaili crimei, fără a mărturisi că jumătate din suma schimbată la jandarm o opreşte el drept plată pentru oficiul de petrecere a bunuri lor furate. Excesul de şiretenie pierde pe cârciumar. *Scormon*, *La crucea din sat*, *Gura satului*, *Vecinii* alcătuiesc un tabtou etnografic al satului, observat în clipele lui rituale, logodnă, praznic, clacă. Psihologia stereotipă a colectivităţii e trasă cu o mână sigură. Cea mai bună nuvelă de acest fel, *Gura satului*, nu cuprinde decât banale discordii şi împăcări în legătură cu măritarea unei fete de ţară. Banalitatea aici înseamnă atitudine arhaică, şi scena meticuloasă a peţirii, cu întârzieri calculate şi ocoliri şirete, constituie un document eminent de arhivă etnografică şi o mare pagină literară. (*Istoria*

literaturii române de la origini pâv. i în prezent, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, li) 41, p. 440 – 450.)

Slavici e un observator al sufletului disimulat şi mut. Iubirile, duşmăniile se desfăşoară în stilul tăciunilor sub cenuşă. Badea Mitru şi Naica Floarea, oameni cu dare de mână, au jignit i. u vorba „slugă" pe Bujor, feciorul pe care l-ar dori ginere pentru fata lor Ileana. Apoi vine şi împăcarea, cu multe formalităţi ¡*La crucea din sat*). Cu greu se-mpacă şi Andreiu cu Baciu după ce acesta din urmă a pârât pe cel dintâi, pe nedrept, de a fi dat foc casei sale (*Vecinii-l*). Iorgovan, feciorul lui Busuioc bogătoiul, iubeşte pe Simina din Păduri, pe care asemeni o voieşte drept nevastă şi sluga Şofron. Expresia sentimentelor e plină de dificultăţi, tradusă în scene mute:

„Iorgovan era feciorul lui Busuioc şi putea să facă ce vrea el cu caii tătine-său; însă sluga avea dreptate, sluga era mai cu băgare de seamă decât chiar fiul stăpânului. El se duse dar, desprins? caii de la căruţa slugii, îi luă de căpăstru şi începu şi el să-i plimbe.

Astfel se plimbau amândoi prin curte, privind mereu, când unul, când altul, la scările casei, ca să o vadă pe Simina ieşind".

Protocolul rural stânjeneşte efuziunile între Simina şi tată-său:

„Simina ar fi voit să-şi puie capul pe umărul lui. dar ăsta nu era obicei la dânşii".

Cazuistica se complică înceată şi acoperită, până la moartea prin accident a lui Iorgovan. Ca un comentariu etnografic la o astfel de psihologie rituală poate sluji evocarea târgului de oameni pentru seceriş din ţinutul Aradului (*Pădureanca*):

„Oprind caii, Iorgovan se uită ameţit împrejur.

Lume, lume şi iar lume, sute şi sute, mii de oameni, un bâlci întreg şi tot nu era bâlci, fiindcă la bâlci sunt şi care, sunt şi şetri, iar aici nu erau decât oameni vii, o oaste întreagă, şi tot nu era oaste, fiindcă aici erau pe câţi flăcăi, pe atâtea fete. Şi precum privea şi precum asculta din drum, el nu putea să înţeleagă nimic: pe ici, pe colo câte

un foc, şi oameni grămezi-grămezi, unii întinşi pe jos, alţii înghesuindu-se, cei mai mulţi jucând – cimpoi, lăutari fluieraşi, cântece, chiote şi vorbă, vorbă, vorbă, care le leagă toate şi le împreună în o singură bâjbâitură". (*Material documentar*, *Ioan Slavici*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an. IX, 1960, nr. 4. p. 766.)

TUDOR VIANU: Ion Slavici introduce oralitatea populară în scrierile sale înaintea lui Creangă. În *Popa Tanda*, care apare în 1874, prin urmare cu un an mai înainte de *Soacra cu trei nurori*, prima povestire a lui Creangă, şi cu şapte ani mai devreme decât *Amintirile* aceluiaşi, întâmpinăm formele orale şi zicerile tipice care alcătuiesc pecetea stilistică a povestitorului moldovean: „Pe părintele Trandafir să-l ţină Dumnezeu! Este om bun; a învăţat multă carte şi ciută mai frumos decât chiar şi răposatul tatăl său. Dumnezeu să-l ierte! şi totdeauna vorbeşte drept şi cumpănit ca şi când ar citi din carte... Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinereţea lui. Şcolile cele mari nu se fac numai iac-aşa, mergând şi venind. Omul sărac şi mai are şi mai rabdă... Minunat om ar fi părintele Trandafir, dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea de-a dreptul, prea verde-făţiş" (*Nuvele*, vol. I, ed. VII-a, pag. 7 – 8). Pentru desăvârşita stăpânire a acestei unelte stilistice îi lipseşte însă lui Slavici jovialitatea şi verva lui Creangă. El întrebuinţează de altfel oralitatea populară nu ca un mijloc permanent al manifestării sale, ci ca un instrument în vederea picturii mediului rural. Astfel, chiar în cuprinsul nuvelei *Popa Tanda*, când, după ce evocase împrejurările din Sărăceni, ajunge să împingă în primul plan al povestirii pe preotul însuşi, istorisirea continuă din punctul acestuia de vedere şi cu mijloacele stilistice ale unei adevărate predice preoţeşti: „Sfânta Scriptură ne învaţă, că întocmai precum plugarul trăieşte din rodul muncii sale, şi păstorul sufletesc, care slujeşte altarului din slujba sa, de pe altar să trăiască. Şi părintele Trandafir şi într-asta era credincios către sfânta învăţătură; el totdeauna a lucrat numai pentru povăţuirea sufletească a poporenilor săi,

aşteptând ca aceştia, drept răsplată, să se îngrijească de traiul lui zilnic" etc. (*ibid.*, pag. 17). Este în această variere a tonului o dovadă de plasticitate pe care trebuie să i-o recunoaştem cu toată hotărârea lui Slavici.

Ceea ce apare nou şi fără asemănare în epoca începuturilor lui, este analiza psihologică pe care Slavici o practică într-un limbaj abstract: „Ca îndeobşte oamenii, părintele Trandafir niciodată nu şi-a dat seama despre cele ce făcea. Era preot şi era bucuros. Îi plăcea să cânte, să înveţe creştinii, să mângâie şi să dea ajutor sufletesc celor rătăciţi. Mai departe nu se gândea. De s-ar fi întrebat cândva, dacă cuprinde el şi înalta Sfinţenie, tainicul înţeles al chemării sale, ar fi râs poate în tăcere de toate acele, pe care omul numai în momentele grele le pricepe" etc. (*ibid.*, pag. 16). Rareori se ridică Slavici peste cenuşiul acestui limbaj; „a da ajutor sufletesc celor rătăciţi... tainicul înţeles al chemării... momentele grele" şi atâtea alte expresii din aceeaşi categorie uzată, câte se pot spicui în paginile sale. Dar chiar cu aceste mijloace sărace, izbuteşte Slavici să dea personagiilor lui o viaţă interioară, surprinsă într-o adâncime care nu-l ispitise niciodată pe Creangă. Povestitorul vede oamenii lui dinlăuntru, în sentimentele sau în crizele lor morale, ba chiar în procesele lor intelectuale, ca în cazul neuitatului Budulca, care descopere înţelesul, mecanismul şi, oloasele scrisului şi ale cititului: „Buduiea asculta cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, cu atât mai bine înţelegea, că se poate să înţeleagă şi altul ceea. ce stric, pentru că de câte ori suna într-un fel el scria aceeaşi slovă. El a luat apoi caietul lui Huţu şi cu mare părere de bine a văzut, că slovele, pe are le-a scris, sunt şi în caiet. Acu parcă înţelegea, că este cu putinţă, ca unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fol. Dar tocmai pentru aceea iar îl cuprinso ameţeala. Această înţelegere între un număr nesfârşit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu

putinţă, ca ceea ce a scris unul acum o sută de ani. alţii să citească astăzi? La asta nu s-a gândit niciodată. Era cu putinţă, ca doi oameni, care nu se pot înţelege prin grai viu, să se înţeleagă în scris, şi dacă ungurul ori neamţul nu ştie româneşte, el nu are decât să scrie, pentru ca să-l înţeleagă ce vrea să zică?" (*ibid.*, pag. 117 – 8.)

Când însă moralistul şi logicianul priveşte la spectacolul lumii externe, pana sa devine mai puţin ingenioasă. Descrieri ca acelea care aştern notaţii, precum: „nu e negură; cerul e senin; vântul se mişcă leneş în răcoarea dimineţii" (pag. 40), nu sunt ale unei imaginaţii înzestrate. Scriitorul reintră, aşadar, în sine şi mişcarea aceasta este atribuită personagiilor lui, pentru că scriitorul o trăise adeseori el însuşi: „Luna plină grăbea repede spre un nour rătăcit; el o urmă cu privirea, iară când nu se mai văzu decât în marginile argintate ale nourului, el închise ochii, ca mai bine să vadă icoanele ce se dezveleau din sufletul său, părându-i ca nişte vedenii fără de trup, care se leagănă în văzduh". La drept vorbind însă nu icoane se năzare ochiului său lăuntric, ci şirul gândurilor prinse în latura lor lipsită de amintirea sensibilă: „Aşa se năştea un gând pe altul în sufletul lui; intra tot mai adânc în această iuine, până nici nu mai ştia, dacă se află aici ori acolo" (*ibid*... pag.: >O).

Imaginaţia lingvistică a lui Slavici este deopotrivă cu fanta/. ia lui vi/.uală. l'uţiile cuvinte îi stau la dispoziţie, cu toate împrumuturile pe care se inumpla a le Tace zicerilor populare. În genere el nilă însă 1 uvântul particular. Nici provizia de termeni ai rrciiinii în 1 are cnpil, ivise şi din care păstra atilca amintiri, nici în 1 cle11 111 i 1 11 II1 namenilor clipe acolo 1111 îmbogăţesc vocabularul lui Claritatea fiind ţinta pe care o urmăreşte mai adese, Slavici va întrebuinţa de preferinţă cuvântul general, repetându-l ori de câte ori va fi nevoie, chiar înăuntrul aceloraşi fraze, fără să se lase stânjenit de ucigătoarea monotonie care rezultă. Astfel ni se povesteşte că Huţu voia s-o „prindă" pe Lina, în timp ce toată lumea râdea că nu putea s-o „prindă", după cum pe Veturia nu putea s-o

„prindă” niciodată, în timp ce pe Mili o „prindea” pe loc (pag. 159). Creangă ar fi găsit aci patru cuvinte deosebite sau ar fi variat termenul propriu prin metafora lui. Slavici se mulţumeşte însă cu un singur termen general. Paginile lui ne prezintă la fiece pas exemple din aceeaşi categorie, pe care modestia conştiincioasă a scriitorului n-a căutat nicidecum să le înlăture cu prilejul numeroaselor reeditări ale operelor sale. (*Arta prozalo*rilor *români*, Bucureşti, Kdilura Contemporană, 1941, p. 119 – 123.)

Contliclul social în *Pădureanca* nu se reliefează însă numai prin relaţiile dintre Iorgovan şi Simina, ci şi prin locui pe care-l ocupa în intrigă Şotron, pădurea» şi el, argat la Busuioc. El lupt i din greu pentru a-şi face o stare. Aceasta îl înzestrează cu tărie de caracter de care e lipsit Iorgovan. Se îndrăgosteşte şi el de Simina şi, cum sentimentele lui sunt puternice, ar fi în stare să suprime pe Iorgovan. Când fata îi mărturiseşte ca îl iubeşte pe acesta, are puterea de a se opri de la o crimă, de a o ajuta chiar pe Simina în dragostea ei. Ştie deci să se şi înfrâneze. Şi el este un ideal etic pentru Slavici. Scriitorul zugrăveşte cu dragoste chipul lui bărbătesc, punându-l în contrast nu numai cu Iorgovan, ci şi cu tatăl acestuia, fudul din pricina bogăţiei, meschin, gata să profite până şi de pe urma simbriei acestui argat.

Un ideal etic este şi Neacşu, tatăl Siminei, ţăran de o înţelepciune cumpătată, resemnată, lipsit cu desăvârşire de patimi. El îşi dă seama că între Simina şi Iorgovan stă prăpastia bogăţiei: „Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară” – îi spune el acesteia. Mai presus de orice pune şi el tăria de caracter. Tocmai de aceea îl preferă pe Şofron lui Iorgovan. Toate acestea sunt însă numai sfaturi, pe care le dă fetei. El o lasă cu răspunderea propriilor ei fapte. Neacşu este o variantă a bătrânei cliu *Moara cu noroc*.

Pădureanca este tot aşa de întinsă ca şi această nuvelă. Caracterele şi conflictele din ea nu sunt însă zugrăvite cu o mână aşa de sigură. Până la capitolul al V-lea, când cresc complicaţiile psihologico, ritmul povestirii e

viu, sigur, ceea ce îi dă un larg suflu epic care cucereşte pe cititor. El se dezacordează însă şi povestirea lâncezeşte, se mişcă greu.

Întâmplările, neprevăzutul vieţii, joacă şi. aici un rol însemnat. În ciocnirea cu ele, oamenii se schimbă, se desăvârşesc sau cad Totuşi, evoluţia caracterelor, dezvoltarea conflictului şi îndeosebi deznodământul nu sunt suficient de clare. Dramaticul din povestire nu se înalţă la sublimul tragicului ca-n *Moara cu noroc*. Pasta sufletească a personajelor nu e îndeajuns de modelată. Avem impresia că prea îi încurcă Slavici pe aceşti ţărani în subtilităţile eticii lui. Autorul însuşi a avut sentimentul nedes. ivâr. şirii povestirii, în momentul publicării ei: „*Pădureanca* am terminat-o, cum am terminat-o. Moartă o fi, vie o fi, aşa e, cum este, îi scrie el lui Maiorescu. Dacă ar fi să fie un păcat literar, ieriaţi-l şi pe acesta”.

Fundalul social al nuvelei e mult mai larg decât în *Moara cu noroc*. Scriitorul se opreşte apoi la povestirea unor episoade, cum este de exemplu secerişul, eveniment capital pentru această regiune cu lanuri mănoase. El o prezentat nu numai pentru aspectul lui etnografic, ci şi pentru că prilejuieşte contactul dintre cele două lumi din nuvelă. Asistăm de astă dată şi la două înmornuntări în mediul rural, a lui Pupăza şi a lui Neacşu, prezentate de asemenea cu caracteristicul lor. Prin baza ei socială mai larg: „prin ritmul ei mai potolit, *Pădureanca* e mai degrabă un mic roman, sau o naraţiune, decât o nuvelă. Este un exerciţiu pentru Mara, singurul roman realizat al scriitorului. (*Prefaţă*, în *J.oan Slavici*: „*Nuvele*”, vol. I, Editura de stat pentru literatură, 1 158, p. 34 – 38.)

ION DODU BĂLAN: În cazul lui Slavici, studiul operei dramatice ne înlesneşte stabilirea unor relaţii interne în cadrul creaţiei sale, ne îndrituieşte să explicăm anumite trăsături stilistice din nuvele, să le intuim specificitatea, structura temperamentului său artistic. Cunoscând marea pasiune a lui Slavici pentru genul dramatic şi având în vedere prezenţa masivă a dialogului în proza sa, la o privire superficială am fi ispitiţi să credem că înclinarea

spre dramaturgie se manifestă la el şi în opera epică. Astfel, dacă am lua, de pildă, un exemplu din nuvela *Gura satului*, în care se redă o împrejurare oarecum asemănătoare cu aceea din piesa *Fata de birău*, am fi surprinşi de utilizarea abundentă, aproape exclusivă, a dialogului cu caracter dramatic şi-am avea pentru moment senzaţia că partea propriu-zis descriptivă nu reprezintă decât simple indicaţii scenice:

„[Când Mihu văzu pe Simion şi pe Mitrea intrând pe poartă, el plecă spre dânşii cu capul ridicat şi legănându-şi alene trupul J'fiecare pas.]

— Bine te-am găsit! Bine le-am găsit! [grai Mitrea cu fa; a deschisă.]

— Bine să fiţi primiţi la casa noastră! [le răspunse Mihu; nliii/.îndule mâinile. J Dar cum şi unde şi în ce treabă?

— Umblăm şi noi, [răspunse Simion], mai încoa, mai încolo.

— Iar treaba ne este mare şi binecuvântată, numai noroc să avem la dânsa, [adaose Mitrea, privind cu mare băgare de seamă în ochii lui Mihu].

— Norocul, [zice Mihu], vine de la Dumnezeu.

— Amin! [răspund amândoi]

[După ce-şi făcură astfel binetele cuvenite, toţi trei înaintară spre scările casei. Mitrea, însă, ca om cu multă chibzuială, peste puţin se opri şi îşi aruncă privirea peste curte.]

— Precum văz, aţi fost astăzi la plug, [zise el, ca din întâmplare]. Unde-ai! arat?

— Nici n-aş şti să-ţi spun bine, [răspunse Mihu. Întorcându-se spre curte]. Ştiţi cum e omul când îi cresc feciorii. Abia-i creşte musteaţa, şi te scoate din gospodărie. Măi Vasile! [urmă el apoi, chemând pe fiiul său], Unde-aţi arat astăzi?

— În Dosul Plopului, [răspunse flăcăul, apropiindu-se].

— Bune pământuri! [zise Mitrea, şi, dacă nu mă înşel, erau ogoare.

— Da, sunt bune! [grăi Mihu, dând din umeri.] Dar sunt mai slabe decât cele de la Vadul-Tătarului”.

Urmează o scenă plină de mişcare, care pare indiscutabil o secvenţă de scenariu cinematografic, sau o lungă indicaţie scenică:

„[Pentru ca să-i lămurească, Mihu le spune apoi câte şi unde-i sunt pământurile, care sunt moştenite de la bunicul său, care sunt câştigate de tatăl său şi care sunt agonisite de dânsul, şi le spune cât rod a adunat estimp, cât an şi cât anţărţ.

Pe când să sfârşească, Simion priveşte la boi şi zice că sunt frumoşi, apoi pleacă toţi trei ca să-i vază mai de-aproape.

De la boi trec în urmă la vaci, la porci, la oi şi la cai. Pretutindenea Mihu le face împărtăşirea despre cum şi când şi în ce chip, le spune preţul şi vremea cumpărării, laudă soiul şi scoate la iveală buna prăsilă ieşită din gospodăria sa.

Sosind la vravul de saci, el dezleagă gura unui sac, pentru ca fiecare dintre cei de faţă să poată lua un pumn şi să laude bobul plin. El însuşi ia un pumn, îl scuturǎ, îl priveşte, zice c-a ieşit bine, îl aruncă jos, apoi leagă gura sacului.

Simion ţine pumnul plin la gura unui bou apropiat, iar Mitrea ia câteva boabe între dinţi şi aruncă prisosul între saci, ca să găsească şi pasările ceva.]

— Rău al brodit-o, [îi zice Simion], căci aici ele găsesc în de prisos.

[Când se îndreptară din nou spre casă, Safta se iveşte, ca din întâmplare, la capul scărilor:]

— Vai de mine! Cum ne-aţi găsit! [le zise ea.] Dar să iertaţi. Aşa-i omul cu gospodărie! Oricât te trudeşti, n-o scoţi la cale.

— Lasă, că te ştim cât eşti de harnică, [îi zise Mitrea.]

Dar uită ce velinţe! Unde le-ai cumpărat, de-ţi sunt atât

Vai de mine! Eu, să cumpăr? [strigă Safta.] M-a ferit Dumi Tot din casa mea!

Nu te cred, [grăi Mitrea cu răutate], Presunt de-a degete

Şi oare nu am fată mare? [zise leica Safta.]

Iii, [grăi acum Simion], Ai brodit-o, vere Mitre. Ai brodit-o

Aşa mai înţeleg şi eu, [glumi acesta]. Dacă e vorba de fată H în, apoi, noroc să aibă!

Norocul vine de la Dumnezeu! [le răspunse şi leica Safta.)

Amin! [ziseră amândoi, schimbând o privire plină i. Înţeles.]".

K adevărat, proza lui Slavici evoluează pe nişte coordonate l apelează insistent la dialog, dar asta nu-i suficient pentru a i „li că are o structură dramatică. Nuvelele sale sunt vorbite, au i oi al, dar viziunea – şi acesta constituie lucrul principal – ni e propriu-zis dramatică. *Slavici e epic prin excelenţă chiar în*

Kpicul la Slavici nu e numai un procedeu, ca în teatrul romanii într-un fel, sau ca în cel antic, într-altul; epicul la el este

Iicsliune de structură şi de temperament artistic.

Slavici v. – a născut povestitor. De aceea, peste toată opera lui îi iiui 1 ici phili-vir îi adânci! înţelegere epică. [...] Orice s-ar spune, p. n, i i-i, în «lihl n iMit i» l o memorabila a lui Dostoievski cu privire la Uniiliii lui C; cu: în pentru lllern Htra însă, înclinăm să credem că piu. ipr loţi pins. iloril ardeleni de la Livill llebreanu, Ton AgArl i c. iihi, Privel Dan, până la Titus Popovici şi cei mai tineri decât I, cu toţii au ieşit – exprimându-ne metaforic – din Moara *cu nume* a lui Slavici. (*Opera dramatică a lui Ioan Slavici*, în „Viaţa uniiilneascâ", an. XVI, ianuarie 1963, nr.], p. 81 – 83.)

În domeniul epicii, Slavici a început prin a scrie basme i-l rinse în *Poveşti*, vol. I-II), dând, astfel, mişcării literare ardelene o direcţie nouă, care marchează, de fapt, o întoarcere organică a artei spre popor. Scriitorul îşi dădea seama din propria-i experienţă că eposul popular constituie şcoala cea mai indicată pentru formarea unui

prozator, hotărât să cultive o literatură robustă şi optimistă.

Trebuie subliniat faptul că importanţa basmelor şi a poveştilor lui Slavici nu se limitează doar la valoarea lor literară în Irinsecă, independentă de restul operei scriitorului. Ele constituie o adevărată şcoală la care scriitorul şi-a făcut uccnicia. În procesul de prelucrare a basmului popular, Slavici şi-a format un stil oral, şi-a însuşit procedee stilistice, abundând în proverbe, zicători, formule tipice etc., capabile să exprime în chip veridic imaginea satului, care, în fond, le-a şi creat.

E, de asemenea, neîndoios faptul că epicul viguros, care i-a permis lui Slavici să înfăţişeze ţăranul într-un mod atât de obiectiv, îşi are, la fel, sursa, într-o bună măsură, în eposul popular.

Masivitatea eroilor săi nu e nici ea străină de uimitoarea vitalitate a lumii basmului, unde totul capătă proporţii şi dimensiuni fantastice […].

Efortul scriitorului de a ilustra un precept, de a pune în lumină o maximă, de a exemplifica o lege etică, nu frânge fantezia artistică, nu schematizează imaginea. Luarea de atitudine, elementara răzvrătire împotriva forţei distructive a banului necâştigat prin muncă, se materializează excelent în nuvela *Moara cu noroc*, unde caractere vijelioase se înfruntă năprasnic, dând naştere unei tensiuni crescânde, ce se precipită într-un final de un tragism negru. În *Moara cu noroc*, Iacă Sămădăul, hoţul de porci din pusta Banatului, cu energia diabolică a făcătorului de rele „hipnotizează” pe hangiul Ghiţă, un suflet obişnuit, care se va prăbuşi până la urmă ca o pasăre sub privirea şarpelui. Sub robia banului, Ghiţă dezerlează de la principiile morale, primeşte bani. nemuneiţi şi-şi vinde, pur şi simplu, nevasta Sămădăului. La un moment dat, cuprins de gelozie, îşi denunţă complicele şi îşi ucide nevasta. Dar Lică Sămădăul mai are timpul necesar pentru a-l ucide pe Ghiţă şi a se sinucide, în clipa în care era să fie prins. Deznodământul nuvelei, cu atâtea morţi, tumultuoase, nu are nimic melodramatic, el

încolţeşte în sufletul cititorului ca o firească ispăşire tragică a oamenilor care s-au dezumanizat sub puterea fascinanta a banului, care au dezertat de la elementarele principii de conduită etică.

Conflicte puternice, pline de dramatism, determinate de raporturi inegale fată de proprietate şi de dezumanizare sub mirajul înavuţirii. Întâlnim şi în nuvelele de o rară frumuseţe artistică: *Guranatului*. *Pădureanca*, *Vatra părăsită*, *Comoara* etc. […]

Slavici a scris peste 80 de nuvele şi schiţe şi ne-ar fi greu să vorbim despre fiecare. Nu putem însă să nu amintim măcar cât. era care nu-s cu nimic mai prejos de capodoperele pomenite. Ne gândim între altele la *Scormon* şi *Gura satului*, în care autorul onstruieşte siluete de ţărani în sufletul cărora aşază o profundă onestitate cu toată umanitatea primitivă a vieţii ţăranilor din acele timpuri. Slavici mişcă oameni animaţi de sentimente alese, pe căi în care se întâlnesc cu focul orb al sorţii şi cu strâmbe orânduieli sociale, peste care ei trec, căci cea mai profundă parte a sufletului lor a rămas neîntinată. În opera sa nuvelistică, Slavici a realizat ca nimeni altul o amplă frescă a satului ardelean din ultimele decenii ale veacului al XIX-lea, cu pătrunderea noilor relaţii de producţie capitalistă, cu relaţiile dintre oameni, cu toate tradiţiile şi obiceiurile lor, cu folclorul şi etnografia specifică, ni durerile şi idealurile lor reale. (*Ioan Slavici*, în vol. *Kihos şi cultură sau vocaţia tinereţii*, Bucureşti, Editura Albatros, 1972, p. 304 – 310.)

POMPILIU MAHCEA: Slavici a dat literaturii noastre o capodoperă umoristică, dovedindu-se, şi aici, un pionier. Este vorba de *Budulca Taichii*. Nuvela este compusă memorialistic, sub forma unor amintiri despre Huţu, fiul lui Budutea, cimpoieşul din Cocorăşti, prieten al autorului, în copilărie. Do aici unda nostalgică ce însoţeşte permanent evocarea, dându-i o mişcătoare coloratură lirică, aşa cum se întâmplă la Slavici, şi nu numai la el, atunci când reînvie copilăria. E uşor de presupus că anumite momente şi personaje sunt autentice, poate chiar eroul principal face

parte dintre acestea. Autorul şi-l aminteşte pe Huţu ca pe un şcolar „aşezat, retras şi totdeauna înţelept”, şi bănuim din această precizare că băiatul va deveni cineva. Începuse deja să constituie un model pentru ceilalţi, şi mai cu seamă pentru cei mici, care-i admirau ţinuta autoritară, mai ales când stătea cu băţul monitorial în mână, pentru că Huţu, ca cel mai harnic şi cuminte, era monitor. Povestitorul declară că, din neastâmpărat ce era, imitându-l cu veneraţie pe Mihai Budulea (acesta era adevăratul său nume), începuse să devină cuminte şi înţelept ca Huţu. Autoritatea îi crescuse mai ales de când citea la biserică *Tatăl nostru*, sau *Apostolul*. cinste râvnită de toţi colegii. Faptul că intrase în graţiile dascălului Clăiţă nu este întâmplător. Clăiţă ţine ca băiatul să capete ceva învăţătură, să-i ia locul şi să-l căpătuiască cu una din cele cinci fete ale sale. Şi aşa ajunge feciorul cimpoieşului din Cocorăşti la şcoli. Mai întâi la cea a dascălului Wondracek, pe care-l cucereşte prin corectitudinea şi silinţa sa, astfel încât devine un fel de valet la casa acestuia, curăţindu-i ghetele, hainele, umplându-i pipele cu tutun şi măturând prin şcoală. În acest fel scuteşte pe Cimpoieş de multe cheltuieli. Înainte de a intra în slujba lui Wondracele, stătuse în gazdă la o sârboaică, negustorească de peşte, Seca Lena, unde slujise de asemenea ca să uşureze cheltuielile bătrânului. Drumul anevoios al lui Budulea prin şcoli este tipic pentru atâţia dintre intelectualii din trecut, care s-au ridicat la lumină cu preţul unor aspre privaţiuni, datorită hărniciei şi perseverenţei. Este, Mihai Budulea, un autentic fiu de ţăran pornit pe calea spinoasă a învăţăturii, pe care o va cuceri.

Întrucât plecarea la învăţătură era un fenomen neobişnuit pentru mijlocul secolului trecut într-un sat românesc din Ardeal, Budulea şi feciorul său intră în centrul atenţiei generale, iar venirea lui Huţu, în prima vacanţă de Crăciun, capătă proporţiile unui adevărat eveniment în Cocorăşti. Mai ales faptul că învăţase şi alte limbi decât cea românească, şi în primul rând latineşte. îi şi recită lui Clăiţă: „Hic gallus cantans, în arbore sedens,

pira poma comedens, chichirichi dicens”, după care dascălul conchide că latineasca este „o românească stricată”.

Prinzând gustul învăţăturii, Huţu depăşeşte dorinţa de a se face dascăl, dorind acum să se preoţească. E numit funcţionar consistorial după terminarea şcolii de popi, dar nu se mulţumeşte nici cu atât, şi pleacă să studieze teologia în străinătate. Evoluţia mentalităţii elevului este cu totul interesantă: la-nceput modelul pe care vrea să-l egaleze este Clăiţă, modestul dascăl din Cocorăşti; când ajunge la oraş, la şcoala de dascăli, idealul său devine domnul Wondracek; iar la şcoala de popi, găseşte că trebuie să-şi ajungă superiorii ecleziastici. Extrem de silitor şi perseverent, disciplinat şi cuminte, Mihai Budulea, feciorul Cimpoieşului, ar fi putut deveni, fără nicio îndoială, o înaltă faţă bisericească. Începutul fusese mai greu, restul urma de la sine. Drumul ascendent al eroului este însă brusc întrerupt de o scrisoare primită din partea tatălui, în care acesta îşi exprimă îngrijorarea şi teama depărtării de părinţi, de sat, de locurile şi oamenii în mijlocul cărora se născuse. Şi Mihai, băiatul aşa de perseverent şi de ambiţios, cedează rugăminţii şi se înapoiază în Cocorăşti, unde-şi statorniceşte viaţa, căsătorindu-se cu una dintre fetele lui Clăiţă. Devine un vrednic protopop în satul natal, spre fericirea familiei şi mândria consătenilor.

Mihai Budulea este idealul intelectualului rural, aşa cum era conceput de Slavici, al acelui intelectual care, după ce a cules învăţătura, revine în mijlocul alor săi spre a le fi de folos, spre a-i îndruma sufleteşte. Huţu nu s-a „dezrădăcinat”, nu s-a „Înstrăinat”, n-a devenit un surtucar care-şi neagă obârşia, ca atâţia alţii. Este un intelectual visat şi de poporaniştii propovăduitori ai mersului „în popor”. Se poate spune că, cu aproape două decenii înainte de ivirea poporanismului, Slavici a oferit acestui curent un model de intelectual care nu şi-a uitat „datoriile”. […]

Modul în care Huţu abandonează ierarhia pe care era

hotărât s-o asalteze este însă destul de facil, căci o scrisoare, oricâtă îndoioşare ar fi trezit, nu putea duce la răsturnarea unei hotărâri luate după îndelungă chibzuială şi ambiţie. Presupunem însă ca, pe măsură ce evolua, eroul însuşi încerca sentimentul dureros al dezrădăcinării, aşa încât scrisoarea n-a fost decât un prilej aşteptat. Astfel renunţarea ne apare neîntemeiată, şi personajul nu are suficientă logică. Oricum, simţim că finalul nuvelei conţine o anumită doză de tezism, scriitorul ilustrând ideea, scumpă tuturor ardelenilor, a necesităţii reîntoarcerii în popor a intelectualilor proveniţi din sânul lui.

Personajul cel mai izbutit nu este însă Huţu, ci tatăl său, Budulea Cimpoieşul, construit în afara oricărei teze, şi de aceea beneficiind de o autenticitate cuceritoare. Budulea cel bătrân este unul dintre primele personaje ţărăneşti izbutite în literatura noastră, de o valoare artistică ce egalează cele mai reuşite tipuri de ţărani din opera lui Creangă, mai ales din *Amintiri*, dar creat înaintea eroilor humuleşteanului. Personajul este văzut mai cu seamă sub aspectele sale comice, şi caracterul de nuvelă umoristică atribuit lui *Budulea Taichii* trebuie pus în legătură cu el. Nea Budulea este cunoscut în tot satul, deoarece îi întrece pe toţi la cântatul din vioară, cimpoi şi fluier. Este extrem de interesantă evoluţia mentalităţii eroului, care, deşi om vârstnic, creşte odată cu fiul său, într-o asemenea măsură, încât îl depăşeşte pe dascălul Huţu […].

Treptat, începe să aibă încredere în Huţu şi să fie mândru că băiatul său, învăţând carte, nu va fi înşelat de nimeni şi că „va putea chiar să adune biruri de la săteni”. Ceea ce spunea şi David Creangă din Pipirig lui Ştefan a Petrei, spre a-l îndupleca să-şi dea copilul la şcoli: „Omul învăţat înţelept va fi, şi pe cel neînvăţat slugă-l va avea”. Lumina învăţăturii i se releva dintr-odată bătrânului cimpoieş ca o mântuire ce răzbună parca ignoranţa generaţiilor anterioara Din ţăranul sceptic, Budulea devine, brusc şi surprinzător, un apără>or pasionat al învăţăturii. Se trezise parca în el toată setea de învăţătură

a strămoşilor ţinuţi în bezna neştiinţei. Eroul devine un simbol al aspiraţiei de totdeauna spre cultură a omului simplu. […]

I Dar desigur că Budulea Cimpoieşul, ca un ţăran veritabil, tipic pentru mijlocul secolului trecut, nu putea merge prea departe cu înţelegerea ştiinţei, de carte. A ajuns să nu mai priceapă faptul că fiul său stă mai mult singur cu cărţile decât cu părinţii, şi, tată grijuliu, îi e teamă să nu i se strice băiatul de atâta carie. Este mai ales tulburat că Huţu caută pe cer „Cornu Caprii" şi susţine că pământul se învârteşte: „Huţule, dragul tatii, ce vorbeşti? Nu vezi că lumea e mare şi că pământul stă locului?" De aceea îl şi cheamă repede când feciorul vrea să-şi continue studiile. Cu inteligenţa, dar şi mărginirea sa, cu duioşia şi umorul specific ţăranului nostru, cu pasiunea, dar şi cu aprehensiunea tiaţă de învăţătură, aceasta din urmă datorită secolelor de întuneric, bătrânul Budulea rămâne un erou memorabil în literatura noastră, ilustrând aceleaşi deziderate ale realismului autentic popular.

Deşi sumar conturate, se reţin şi alte personaje, în special dascălul Clăiţa şi Wondracek. Primul mai ales. văzut în preocupările sale casnice, cu grija pentru familia împovărată, dar vrednic şi ataşat faţă de ţărani, anticipează îndeaproape pe Zaharia fierdelea din *Ion* al lui Rebreanu. Slavici ştie să-şi urmărească personajele, să le observe reacţiile în funcţie de împrejurări, dezvăluindu-le trăsături inedite, dar caracteristice. Este admirabila scena în care Iluţu, îmbrăcând nişte haine ponosite ale lui Clăiţă, când merge la oraş, devine extrem de fâstâcit, îl pătrund fiorii de emoţie, păşeşte lat şi-şi ţine mâinile depărtate de trup ca să nu strice, cumva, hainele. Sau momentul în care bătrânul Budulea păşeşte în casa lui Wondracek: văzând că a călcat pe-un covor şi nebănuind că pentru aceea-i pus acolo, omul sare, speriat, l i o parte. Se exprimă aici, într-un fel, graniţele severe dintre diversele stări sociale, lipsa totală de comunicare între ele, pe de altă parte, sfiala specifică omului simplu faţă de ceea ce-l depăşeşte, sfială care de fapt este un indiciu al delicateţei sale. Cerându-i-se

părerea despre *Budulea Taichii*, Creangă istoriseşte povestea cu fata „spelcuită”, pe care iubitul n-a mai recunoscut-o – hotărându-se să scrie el „una mai bună”. Aşa au apărut, relatează deseori Slavici, *Amintirile din copilărie*. Aşa încât, lăsând la o parte aspectul de butadă al opiniei lui Creangă, la importanţa nuvelei lui Slavici, excepţională în sine, trebuie adăugată şi valoarea de stimulent, al genialei opere a humuleşteanului. (*Ioan Slavici*, Bucureşti, Editura pentru literatură. liifia, p. 246 – 282.)

GEORGE MUNTEANU: Despre *Moara cu noroc* s-a spus mereu ca evidenţiază plenitudinar capacitatea analitică a scriitorului, o fericită spontaneitate compoziţională, posibilităţi remarcabile în pictarea caracterelor. Ceea ce este, desigur, adevărat, înrudit oarecum cu Dragomir din *Năpasta*, care numai tot zice că pleacă în lume, dar n-o face, Ghiţă – unul din protagoniştii nuvelei – ar voi şi el să se smulgă de la hanul „Moara cu noroc”, însă nu izbuteşte. Pricina vizibilă (şi unilateral subliniată până acum) sunt banii, consideraţi la început doar ca mijloc pentru o \iată mai cuprinsă, însă transformându-se până la urmă în scop Uranic, care anulează – cu toate împotrivirile spectaculoase de la nivelul vieţii conştiente a eroului – omenia din el. Devenit complice al lui Lică, ajungând până la acoperirea crimelor acestuia, unpingându-şi într-un mod cvasi-lucid până şi soţia în braţele Sămadauiui, Ghiţă este alcătuit dintr-un foarte original amestec de Iliric şi slăbiciune, care ne obligă la o reconsiderare integrală a dalelor sale, aşa cum au fost ele utilizate de comentatori.

Vorbeam de pricina vizibilă a evoluţiei lui catastrofice, adică de faptul ia obsesia banilor, pe care i-o cultiva diabolic. Iacă Să11 iac l-ai 11, îi crin vi în şic vrednicia, destoinicia eticii într-un cuvânt, la rin în Jabiciune. Dacă aceasta o cauza vizibila, înseamnă că c. sista şi una ascunsa? Kară îndoială. Există o cauză ascunsă şi lui, şi autorului, şi cititorului neobişnuit să mediteze pe marginea ledurilor sale, a implicaţiilor lor. În această

cauză ascunsă (şi, ca alare, operantă într-un chip similimagic asupra cititorului prevenit sau nu) stă tot farmecul nuvelei, sugestivitatea ei latentă, romantismul ei singular, drapat în haina observaţiei exacte.

Care poate fi cauza ascunsă a prăbuşirilor eroului? Ea rezidă în cui de adâncime (în terminologie freudistă: *şinele*) pe care Ghiţă, ca şi Ana, şi-l ascunde sieşi, nuvela dobândind mai ales prin aceşti doi eroi semnificaţia foarte modernă a unui veritabil studiu de psihologie abisală, de psihologie a refulării. În intenţia – străveziu etică şi aici – a autorului, nuvela trebuia să fie o i \oniplii ieare a tezei de reminiscenţă cont ucianistă potrivit căreia o căsnicie, oricât. ele armonioasa, se destramă atunci când dispare încrederea între soţi şi vieţuirea cumpătată, după posibilităţi.

Ghiţă şi Ana, argumentează din culise autorul, sfârşese tragic pentru că s-au abătut de la aceste precepte etern valabile. Eroii îşi au însă logica proprie, ce scapă lui Slavici – o logică după care ei termină rău nu pentru că se abat de la asemenea lăudabile precepte, ci pentru că trebuiau cu necesitate să se abată, în virtutea firii adevărate a fiecăruia, ascunse şi lor şi autorului. De ce şi-au schimbat traiul atât de liniştit, de armonios, dinainte, după cum ne sugerează autorul în preambul? Şi de ce nu se retrag din fata pericolului, când el se iveşte şi le ameninţă vizibil „fericirea”, verificată suficient odinioară? Autorul dă la aceste întrebări – în comentariul epic – răspunsuri plate, superficiale, precum am văzut, punând totul pe seama lăcomiei de bani a lui Ghiţă, care determină reacţii în lanţ. Cu puţină băgare de seamă, vom observa că nu e chiar aşa. Eroii îşi schimbă „fericirea” iniţială, simplă, pentru că în ea există destule fisuri. Pentru că ea nu-i „exprimă”. Pentru că dincolo de profilul lor etic onorabil, aproape angelic, dăinuia o demonie potenţială, avidă inconştient, în cazul fiecăruia, să se afirme împotriva acestei fericiri domestice mediocre. Nu doar împrejurările de la hanul „Moara cu noroc” aduc catastrofa, ci firea adâncă a eroilor este cea care cheamă imperios aceste

împrejurări catastrofice. În raport cu adevărata natura a protagoniştilor, aceste împrejurări au rolul de cauză *imediată*, de *ocazie* (cu urmări hotărâtoare, desigur, în condiţiile respective, pentru cu ele transformă *posibilitatea* de a se manifesta a pornirilor din adânc în *realitate*). Tragedia paşnicului (până la un timp) cizmar şi a soţiei sale derivă din faptul că ei au firi iremediabil scindate şi, în consecinţă, nu izbutesc să-şi pună în acord esenţa cu aparenţa existenţială decât cu preţul vieţii.

Ghiţă nu are vocaţia marelui amorez, a amantului ideal, fatal, după care intuieşte el nelămurit că aspiră Ana. Stimat aparent de către aceasta, pentru aratoşeuia fizica şi destoinicia lui domestică, Ghiţă îşi simte un deficit ai însuşirilor care i-ar face într-adevăr plenară viaţa, l-ar ridica realmente în ochii lui şi ai Anei până la ipostaza dorită obscur de amândoi. Nu este însă edificat asupra a ceea ce-i lipseşte (farmecul bărbătesc după care tânjeşte Ana) şi atunci îşi inventează o mare vocaţie, în lipsa celei reale, când împrejurările i-o permit, adică după întâlnirea lui Lică la „Moara cu noroc”. Această vocaţie este a unui ratat de tip „superior”, a cărui „tărie” relativă e în a nu-şi recunoaşte ratarea, a o refula continuu şi a o converti în altceva. Obiectiv, prin înzestrare, Ghiţă e un Charles Bovary, după cum Ana e o Emma. Însă domnul Bovary e un ratat erotic neproblematic, pătruns de umilitatea condiţiei sale; el o iubeşte pe Emma în orice condiţii, până la capăt, pentru că în privinţa personalităţii e neantul pur, n-are un eu. În schimb, Ghiţă are un eu de care fuge şi unul himeric, pe care şi-l caută. Iată sciziunea lui adâncu, încarnată până la urmă într-o vocaţie a marilor combinaţii, care este metafora dihotomiei sale lăuntrice şi, prin asta, a neputinţei sale funciare de a se autoconstrui în vreun fel stimabil.

În virtutea acestei logici paradoxale, asupra căreia autorul nu e decât vag avertizat, Ghiţă face mereu joc dublu – însă îl face prost. Simulează alianţa cu Lică, dar şi cu Pintea, continuă să joace faţă de familie şi faţă de propria-i conştiinţă rolul onorabilităţii, dar pe Ana o

împinge încet-încet în braţele Samadăului, iar pe sine în făgaşul deplinei ambiguităţi de situaţii. Acesta e simulacrul lui de catharsis, încercarea lui (sortită dinainte eşecului) de a se elibera de refulările pe care-i este clădită fiinţa. Ghiţă nu poate păstra nimic, pentru că nu poate opta realmente pentru nimic. În aceasta e semnul ratării lui funciare, căci ratarea este imposibilitatea opţiunii fecunde. Singura „opţiune" aparent mai durabilii, acţionând în ochii săi ca un simulacru al salvării de fatumul din el, e Ana. De aceea o şi ucide; nu din pasiune reală, căci nu o are (şi Ana simte de la o vreme asta), ci pentru că, prin pierderea dragostei Anei, îşi pierde ultima iluzie despre sine. Ucigând-o pe Ana, îşi consfinţeşte simbolic imposibilitatea de a npla durabil, şi-o recunoaşte, priveşte pentru prima dată făţiş în Impluia sa lăuntrică. Prin aceasta însă se autoanulează înainte de a fi ucis fiziceşte de un om al Sămădaului, consfinţindu-şi astfel printr-un suprem act ratarea. (Căci altă iluzie a opţiunii nu-i mai i amâne.) Acesta e, urmărit de la un nivel al adâncurilor, Ghiţă, adevăratul personaj tragic al nuvelei, însă de o tragedie fără nimic măreţ.

Cu totul altfel apare Ana, în raport cu Ghiţă, Ana are vocaţia murii pasiuni, mistuitoare, care poate angaja integral fiinţa. Iar „înţelepciunea" de care vorbeşte autorul la început, „cuminţenia" ei, „lipsa ei de minte" (adică de experienţă) nu reprezintă decât tot o refulare, sau mai curând dormitarea „demonului" din ea – un bovarism în stare de repaus, fiindcă nu şi-a găsit încă obiectul. Că aceasta e logica ascunsă a personajului, mai puternică decât schema etică prestabilită după care crede a-l plăsmui Slavici, o arată reacţiile Anei într-o vreme când Ghiţă nu se înstrăinase citească, proiectându-le în afară sub forma sublimata a artei. În sfârşit, nuvela aceasta arată că psihanaliza, bine înţeleasă, nu duce la o interpretare amorală a faptului artistic – cum mai pol crede unii –, ci la evidenţierea unei lecţii şi terapeutici morale mai profunde decât aceea pe care o poate avea în vedere uneori autorul, oricât de bine intenţionat ar fi.

Catastrofele din *Moara cu noroc* demonstrează că, exceptându-l pe Pin tea, protagoniştii se pierd pentru că nu ajung să dea o întrebuinţare fecundă tendinţelor de refulare, nu ajung să-şi pună în acord *şinele* cu *supracul* – cum se zice în termeni psihanalitici. Şi nu ajung la aceasta pentru că se cunosc precar pe sine. De şi-ar fi cunoscut mai temeinic „demonul” din adâncuri, nici n-ar fi trebuit să recurgă la lunecoasele tehnici ale refulării. (Amintiţi-vă, între altele, de fondul sufletesc profund superstiţios al lui Lică Sămădăul.) Lecţia nuvelei se concretizează astfel, până la urmă, printr-un îndemn care nu e decât vechiul adagiu socratic „cunoaşte-te pe tine însuţi” (la care se asociază firesc un precept difuz al epocii Luminilor, potrivit căruia nimic nu e mai imoral decât ignoranţa). (*Slavici necunoscutul*, în „Gazeta literară”, an. XV, 30 mai şi 6 iunie 19 ÎÂ8, nr. 22 – 23.)

ION ROTARU: Nuvela *Popa Tanda*, scrisă în 1874, la Viena, e purtată în „desagă” şi trecută la „corectură”, când ia Eminescu, când la Maiorescu, când la Iacob Negruzzi, timp de un an întreg, până să apară în *Convorbiri*. Se pare că trebuiau scoase anume încărcături moralizatoare şi polemice. […]

Părintele Trandafir este un apostol al ridicării satelor neştiut nici chiar de sine însuşi. Perseverenţa lui în a face oameni cu stare din sărăceneni este cu totul ieşită din comun. Fireşte, t. t preot, începe cu predica, dar, cum se întâmplă de obicei la oamenii leneşi, tocmai predica hărniciei nu prinde. Apos: olul trece apoi la mustrarea grea şi la ocară, ieşind din biserică şi urmărind pe sărăceneni peste tot. Încăpăţânarea şi energia popei sunt prinse în mişcare şi – lucru foarte important – exprimate stilistic din unghiul de vedere al poporenilor, cărora li se făcuse lehamite de gura prelatului. Dintr-odată, virtuţile limbii îşi fac apariţia în toa: a acurateţea. […]

Tactul artistului moralist, dar fin psiholog, lasă inerţia obştei să învingă provizoriu încapăţinarea şi dârzenia apostolului. Eroul nu este idealizat câtuşi de puţin. Părintele Trandafir nu acţiona total dezinteresat,

căci venise în Sărăceni adus cu sila de forurile eclesiastice, cu care era în conflict şi, om sărac el însuşi, cu nevastă şi copii, căuta un mijloc de îmbunătăţire a propriei sale stări economice, dependentă totdeauna, în asemenea cazuri, de bunăstarea poporenilor.

În cele din urmă, lăsând predicile şi ocările încolo, nevoia îl învaţă să fie om practic şi să-şi caute de ale sale: îşi întocmeşte o casă, mai arătoasă decât toate celelalte din Sărăceni, împrejmuieşte locul cu gard şi sădeşte straturi, lucru nemaipomenit prin partea locului, valorifică răchitele şi rogozul din baltă, împletind rogojini şi lese, pe care le vinde la târg etc. E mândru de lucrul mâinilor sale şi îi place să afişeze prosperitatea în văzul lumii. Oamenii clatină din cap şi zic: „Popa e omul dracului!" Însă ironia, şi pasivitatea nu pot ţine mult în faţa muncii încăpăţânate, şi ceea ce nu putuse fi realizat cu sfatul şi cu ocara, se înfăptuieşte prin puterea exemplului. […]

Aşa cum se prezintă, povestirea stă sub o cheie stilistică bine definită, vigoarea prozatorului şi originalitatea, indiscutabile, sunt date de un ritm susţinut, iar intenţia moralizatoare rămâne complet subsumată esteticului, absorbită în relatare. (*O istorie* u *literaturii române*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1 (J71, p. 487 – 488.)

DUMITRU MICU: Noutatea cea mare a nuvelisticii lui Slavici consistă însă în conţinut, în fenomenele de viaţă pe care le explorează, şi în vigoarea cu care le expune. Nimeni, până la acest scriitor, n-a cercetat cu atâta pătrundere şi perseverenţă aspectul social, condiţiile vieţii materiale ale lumii săteşti, nimeni n-a înfăţişat în aceeaşi măsură strânsa corelaţie între fenomenologia vieţii sufleteşti şi modul de a trăi, poziţia economică, existenţa socială într-un cuvânt. Lupta pentru existenţă, cu implicaţiile ei complexe, imprevizibile, raporturile de clasă, contradicţiile de interese economice sunt scoase, în proza lui Ioan Slavici, în prim-plan, devenind substanţa însăşi a unor nuvele, ca şi a romanului *Mara*. Cu o deplină veridicitate, scriitorul născut în câmpia Aradului relevă

diferenţierea de clasă în lumea ţărănească ardeleană din ultimele decenii ale secolului trecut, diferenţiere ce afectează psihologia, relaţiile de ordin intim dintre oameni […].

Observator tenace al realităţii, scriitor deprins să prezinte viaţa aşa cum e, fără înfrumuseţări convenţionale, fără idealizări, văzând în interesul economic mobilul esenţial, factorul determinant ai întregii existenţe umane, aşezând în centrul naraţiunilor oameni care luptă pentru a trăi mai bine, cred că n-am greşi considerându-l pe Slavici un Balzac al satului românesc. Recrutaţi din straturile populare sau din sânul tinerei burghezii rurale ardelene, eroii săi sunt oameni ambiţioşi, harnici, întreprinzători, răzbătători, plini de vigoare, clocotitori de sănătate, Ei diferă profund, sub aspect caracterologic, de personajele altor scriitori de seamă din aceeaşi perioadă, chiar dacă scopurile urmărite şi de unii şi de alţii sunt acelcaşi. Un Tănase Scatiu, de piidă, parvine prin diverse manevre de culise, prin specularea slăbiciunilor şi declinul ineluctabil al boierului Dinu Murguleţ. Miticii lui Caragiale recurg, în vederea căpătuirii, la felurite maşinaţiuni levantine, practică lichelismul în toate variantele, sunt nişte „învârtiţi”. Oamenii lui Slavici uzează de cu totul alte arme. Ei acaparează bogăţia fie prin muncă sălbatică, încăpăţânată, fie prin acumulare primitivă, prin violentă, ferocitate, ciocniri sângeroase; în tot cazul, nu pe căi ocolite, ci prin asalt făţiş, ia lumina zilei, expunându-se primejdiilor, riscându-şi existenţa. În tot ce întreprind ariviştii lui Slavici e o grosolănie masivă, un elan de brute flămânde, o explozie de energic elementară, o patimă a muncii fanatică. Personajele scriitorului ardelean întruchipează, asemenea lui Parsifal, forţa telurică, iar această forţă e pusă, date fiind circumstanţele istorico-sociale în care a fost declanşată* în serviciul interesului personal îngust, manevrată fiind de calcul egoist, rece. Fără a suporta, desigur, o comparaţie valorică cu Balzac, care e un titan, am putea spune despre Ioan Slavici ceea ce întemeietorii marxismului spuneau despre autorul

„Comediei umane”; mume că opera lui este mai edificatoare sub un anume aspect în ce priveşte cunoaşterea procesului de formare a relaţiilor capitaliste, decât studiile tuturor economiştilor, istoricilor şi sociologilor […].

Prin ascuţitul simţ realist, Ioan Slavici a inaugurat în literatura română o puternică direcţie, care atât prin el, cât şi prin continuatori de talia lui Liviu Rebreanu, Agârbiceanu sau a unor nuvelişti şi romancieri din generaţia următoare – de la Pavel Dan şi Al. Sahia la Titus Popovici şi Jon Lăncrănjan – brăzdează adânc epica, până în zilele noastre. (Un *Balzac al satului ardelean*, *în* „Convorbiri literare”, 15 august]; 72, nr. 15, p. 4 – 5.)

ÎOSIF PER VAI N: Pentru cercetătorul preocupat de geneza nuvelei [*Popa Tanda*], *o* chestiune greu de ocolit este aceea n descoperirii elementelor livreşti, străine şi autohtone, care l-au ajutat pe Slavici să creioneze planul scrierii şi să o structureze în modul ştiut. […]

Prototipul autohton al personajului Popa Tanda […] apare la noi către sfârşitul secolului al XVIII-lea. Atunci, ardelenii au făcut primele încercări de a scoate un ziar în limba română, destinat ţăranilor, populaţiei rurale. În cererea prin care iniţiatorii solicitau – pentru a doua oară – aprobarea înfiinţării ziarului (datată: (10 iulie 1789), se spune că redacţia intenţionează să deschidă „foaia” cu zugrăvirea unui preot vrednic, *Popa Miron* din *Valea Frumoasă*, arătând viaţa sa în sânul familiei, relaţiile cu vecinii, chipul în care îşi chiverniseşte gospodăria (în anii de belşug şi în cei secetoşi), dacă ajută sau nu sărăcimea, dacă îşi povăţuieşte cum se cuvine, părinteşte, poporenii, atitudinea sa faţă de tiutorităţile ecleziastice şi civile etc.

În contrast cu Popa Miron, ziarul va înfăţişa un alt om dia Valea Frumoasă, plin de vicii: beţiv, certăreţ, iubitor de tovărăşii dubioase, leneş, nerespectuos faţă de „coi mari” etc. Toate aceste mari cusururi îl dărăpănă pe încetul, ducându-l la sapă de lemn.

Cititorul, se specifică în prospectul ziarului, îl va îndrăgi, cu siguranţă, pe Popa Miron şi-i va urma exemplul,

iar pe celălalt îi va urî ca pe o iasmă!...].

Tipul *Popa Tanda* este, aşadar, o plăsmuire a epocii iluministe, creată în contextul larg dimensionat al curentului de „deşteptare" a m-iselor producătoare de bunuri materiale şi spirituale. În cultura noastră, el va fi revitalizat de generaţia prepaşoptistă şi paşoptistă, de exemplu, de către Petrache Poenaru, care în articolul-program la *învăţătorul satului* (octombrie 1843 – decembrie 1852), intitulat *Despre întocmirea acestei foi*, scrie: „Învăţătorul de sat cearcă una, moş popa alta din povăţuirile ce citesc în foaie, apoi văzând că le merge bine, ei mai cearcă şi altele. Atunci sătenii ceilalţi să îndeamnă şi ei după pilda vecinului şi fac şi ei asemenea". Pentru că revoluţionarii au transmis deceniilor de după 1048 şi sarcina luminării în continuare a mulţimilor de la sate, figura preotului sau a învăţătorului destinat să fie un agent de culturalizare, în multiple direcţii, a ţăranului îşi păstrează viabilitatea, pe tot cuprinsul ţării, şi în beletristica anilor 1848 – 1870. Ea va fi imortalizată, în 1073 – 1875.

25 – Ion Slavici – Nuvele ele Slavici în *Popa Tanda*. De la apariţia nuvelei încoace, viaţa socială şi literară a *Popii Miran* intră într-o nouă fază, de epigonism. (*Popa Tanda*, în „Tribuna", an. XVII, 15 martie 1973, nr. 11. p. 3.)

EUGEN TODORAN: Realitatea socială pe care I. Slavici o înfăţişa în proza lui, privită ca moment al dezvoltării unor relaţii de tip capitalist în mediul sătesc, îi oferea o lume de oameni ce se chinuie pe ei înşişi, chinuiţi de alţii, sau chinuind pe alţii, strâmtoraţi de legile morale pe care cele sociale le contrazic şi le modifică într-un profil dramatic în care căderea personajelor, ce merge până la tragic, este totdeauna *inumană* pentru cel ce o suferă. Aceasta este însă altceva decât „dezumanizarea" lor, de care se vorbeşte într-o formulă generalizată pentru caracterizarea acestora în opera scriitorului, căci măreţia tragică tocmai în încercarea de salvare a *umanului* constă, când dincolo de căderea fiecăruia vedem o lume obiectiv existentă, copleşitoare, acţionând asupra lor cu puterea

unui destin.

Recunoscând tema socială a operei lui Slavici suntem încă numai la punctul de plecare al explicării tragicului ca rezultat al interacţiunii dintre împrejurări şi caracter, căci este simplistă aprecierea tragicului numai după sensul unui presupus ideal social al personajelor, cât şi reducerea căderii lui la aspectul moral al „dezumanizării”, ca rezultat al căutării acestui ideal. Mai toate nuvelele construite după schema necesităţii tragice, înţeleasă ca necesitate morală, au o introducere în care sunt fixate condiţiile interioare ale acţiunii, prin transformarea fatalităţii exterioare într-o libertate interioară, care face ca acţiunea să se concentreze în om.

În *Moara cu noroc*: „Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vofD₃T-ncrbogăţia, ci liniştea colibei tale te face fericit” este preceptul moral sub care personajele se zbat ca sub un blestem, ca urmare a condiţiilor vieţii. Destinul tragic ia forma complexă a compoziţiei de cea mai autentică tragedie, prin intriga şi deznodământul acţiunii, deşi aceasta e construită pe un subiect de roman, modest socotită de scriitor o nuvelă. Gradarea acţiunii motivează pasiunea crescândă pentru bani la un om care nu poate opri deznodământul decât provocându-l el însuşi aşa cum nu-l dorea, demonstrându-se astfel un adevăr istoric recunoscut: patima banului devine o forţă independentă de voinţa celui stăpânit de ea, într-o societate distrugătoare a oricărei măsuri orice, atunci când omul i se opune în conflictul între a voi şi a trebui. Dar conflictul tragic abia de aici începe, într-o interiorizare care umanizează personajele, îndreptate, prin propria lor voinţă, spre inumanitatea supremă. Există nu numai tragicul marilor destine, ci şi unul al destinelor mărunte, al întâmplării individuale, în care omul trebuie să fie mare, cu riscul căderii lui. Din moment ce eroul este singur în faţa propriului său destin, atras de propria sa vină, este tragic în prăbuşirea lui, indiferent de condiţia exterioară a destinului său, răul fiind şi pentru omul mărunt, ca şi pentru cei din poziţia superioară a gradării sociale, dincolo

de drept şi nedrept, întrucât „demonii” prăbuşitori, ce depăşesc obişnuitul, pot apărea şi în pornirile oamenilor obişnuiţi, când sunt puşi în condiţii neobişnuite de viaţă. Şi acesta este semnul „omenescului”, care răzbate în destinul tragic al eroului, chiar când în înjosirea şi nefericirea lui pare că nu mai este purtătorul unei valori, în imposibilitatea contemplatorului de a localiza vina.

În *Moara cu noroc*, conflictul tragic în această direcţie este construit. Ghiţă, om sărac din podgorie, nu înţelege sfatul soacrei lui că sărăcia şi liniştea colibei tale te fac fericit, de aceea îşi schimbă viaţa, căutând un drum de scăpare la „moara cu noroc”. Un drum dinainte închis prin inevitabilul ce se iveşte în viaţa lui de cârciumar, supusă la primejdii în faţa cărora nu numai el, ca om „slab”, ci oricine rămâne singur, lipsit de apărare. Rolul lui Lică Sămădăul, păzitorul turmelor de porci din părţile locului, este acela de a arăta inevitabilitatea catastrofei, punându-l pe Ghiţă să aleagă între două soluţii – de a rămâne sau de a pleca, amândouă fără ieşire, într-o dilemă tragică. Întreaga acţiune a nuvelei este construită pe această dilemă-i) i tragică este evoluţia ei spre deznodământ din treaptă în treaptă, în caracterul personajului care astfel, mereu neputându-se decide, este totuşi activ în pregătirea soluţiilor, fiind el însuşi, în condiţiile date, izvorul faptelor sale, prin care se pregăteşte catastrofa finală, deşi prin cond. ţi-a socială este mai degrabă pasiv, pus de la început sub stăpânirea împrejurărilor ca sub o fatalitate, cum spunea Maiorescu despre eroul romanului poporan.

„Pentru ca să poţi sta la Moara cu noroc, mai trebuie să te faci şi om al lui Lică”, gândea Ghiţă, dar rămânerea la crâşmă îl obliga la concesii tot mai mari. Ar trebui să-l silească cineva să plece, dar soţia lui, neştiind motivele îngrijorării, îl îndeamnă să rămână. Tovărăşia cu Lică îi este fatală, pentru că acesta este un oro pătimaş, ruu şi primejdios. Nu o dată se gândea că a venit \ remea să se răfuiască cu el, dar nu se simţea în stare, oricât ar fi vrut să-i ţină piept. Din dragoste pentru soţie şi copii venise la

„Moara cu noroc” şi tot pentru ei se băgase în strâmtoarea în care se afla, dar pentru că el îşi ascunde necazul rămâne singur şi părăsit.

În această neputinţă se iveşte o alta alternativă, consecinţă a celei dintâi, dar care se agrava prin propria vină a lui Ghiţă: îi venea să se bucure jiacă Lică îl scoate fără voie de la „Moara cu noroc”, dar simţea, (ca om cuminte, că toată viaţa îi va părea rău dacă va pleca, pentru că banii câştigaţi erau cu venit bun pentru el. cum se gândise de la început. Şi numai aparent această dorinţă de câştig se substituie moralei pe care el era îndemnat să o urmeze, ca om sărac, căci nu patima banului, ci câştigul onest îl îndemnase să plece din sat, iar acum motivul devine independent de el. pentru a-l hotărî să rămână la crâşmă, cu orice risc.

Hotărârea lui Gh lă de a-l înfrunta pe Lică nu era a unui om cu patimi, pentru bani sau pentru femei, gata să sacrifice orice pentru acestea, ci a unui om cu respectul valorii morale, pe care o punea în joc în alegerea lui, transpuihnd în el însuşi-iâirânsformând în altceva decât patima, ca Izvor tofodată al acţiunii tragice, ceea ce se iapi aparţine realităţii exterioare, ca o constituţie a lumii însăşi, în care el se găseşte, determinabilă prin propria lui vină.

Cercul vinei lui Ghiţă se închide aici, căci fiind nevoit să intre în încurcă! urile lui Lică de dragul nevestei şi ai copiilor, tocmai nevasta, şi. deci şi copiii, vor fi victimele nevinovate ale acţiunilor lui, când el este gata să sacrifice totul, pentru a scăpa cu totul. Orice, pentru totul, dar nu înainte de a-şi fi luat tot ceea ce i se cuvenea după ce el făcuse, până atunci, de nevoie, în tovărăşia lui Lică. Aşa devine independentă de om, de voinţa lui, pasiunea lui, după o lege a libertăţii, într-o tragedie ce se va juca deasupra omului într-un conflict cu o fatalitate care se coboară în om. Personajul, prin voinţa sa pasionată, transformă libertatea lui de a acţiona într-o necesitate, o necesitate tragică, în măsura în care îl proiectează spre inumanitatea distrugătoare a omului, nu ca o fatalitate exterioară, ci ca una pe care el însuşi, şi-a creat-o – cu

gândul de a o evita.

Dar aici se impune o distincţie între vina tragică a personajului”! vina morală a lui. Eroul lui Slavici, pentru a-şi uşura vina sub aspect moral, o exteriorizează, considerând-o dată ca o fatalilate, independentă de voinţa lui: „Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decât voinţa mea?!”. Însă astfel gândită vina, ea se dovedeşte tragică pe măsură ce, justificând-o ca obiectivă, el va dovedi-o ca a lui proprie. Planul exterior al acţiunii este construit pentru a corespunde celui interior. Deznodământul este grăbit de această interiorizare a vinei. Vrând să plece, dar nu înainte de a-i lua lui Lică toţi banii care-i împărţise cu el, trebuie să-i arate acestuia că nu are patimă pentru femeie, pentru singura femeie, soţia lui. Numai bătrâna cu copiii a vrut să plece, de sărbătorile Paştelui, la rude, nu şi soţia lui. Iar el atât se simte de ticăloşit şi copleşit de slăbiciunea lui, că se lăsă în voia sorţii, aşteptându-l pe Lică. După învoiala dinainte, a lăsat-o pe femeie să-şi petreacă cu el, având deplină încredere în ea. Ba chiar se gândea, văzându-i jucând împreună, că e vai şi amar de bărbatul care trebuie să-şi păzească nevasta, şi era vesel, ca să arate că el nu este un asemenea bărbat. Deci nu o vină morală are el, ci se gândea ca prin acest ultim şi total act să scape de toate, împreună cu soţia lui, pe care o iubea, pregătindu-şi însă astfel propria sa cădere tragică, pierzând totul. Căci femeia, care mi-i ştia gândurile, a rămas la han numai din presimţirea unui rău ce ar fi dorit să-l evite. Şi a acceptat să joace cu Lică văzând cât de uşor o oferă soţul său, şi a acceptat să joace cum Lică dorea, pentru a provoca gelozia soţului său.

Ura ajungând la paroxism, acum era momentul ca Ghiţă să răzbune totul. Este nodul tragic în motivarea inevitabilei căderi prin acţiunea exterioară, cerută de construcţia interioară. Pentru că şi patima banului acum era mai aprinsă, tocmai acum când, prin denunţarea lui Lică, se vedea scăpat cu tot ce adunase până atunci; pentru a nu stârni bănuiala şi a strica totul, Ghiţă e nevoit să facă ultimul act ce l-ar fi putut face, să asculte de Lică şi

să-l lase singur cu nevasta lui la han, între timp el putând merge după jandarm. Nici femeia nu are vină morală, pentru că era credincioasă bărbatului, dar se lasă în braţele lui Lică pentru că nu ştia ce rol trebuia să aibă ea, ţinându-l pe acesta până ce soţul său se întoarce, şi o ură se trezeşte faţă de cel ce voia să o salveze, producând astfel, fără să ştie, deznodământul tragic. N Tragic în hotărârea lui Ghiţă, în toată acţiunea pusă în alter/nativa de a pleca sau a rămâne, este că el nu poate evita ca/ tastrofa, tocmai datorită acţiunilor întreprinse pentru evitarea ei, în permanenta şovăială între intenţia de a fugi de la „Moara cu noroc”, pentru a scăpa de pacostea în care intrase, şi ispita ascunsă a câştigului, pe care voia să-l mărească amânând mereu fuga, căci Lică, în alternativa tragică, liber fiind, nu-l lasă să trăiască liniştit nici dacă fuge, nici dacă rămâne. Sfârşitul este aşadar unul singur. Întors la han, nu mai are nici justificarea a ceea ce face, silit de împrejurări, în locul a ceea ce ar fi dorit să facă: să-şi ucidă soţia. Şi Pentru ră pu vina morală, ci vina tragică a personajelor este cauza căderii lor, moartea unuia o provoacă pe a celuilalt, până la ultimul, fiecare pentru vina lui, legată de a tuturor, ca în orice adevărată tragedie. În final, Ghiţă este omorât de oamenii lui Lică pentru a dispărea martorul fărădelegii lui, iar acesta, fugind, lipsit de armă şi de cal, se izbeşte cu capul de tulpina unui stejar, pentru a nu fi prins de Pintea jandarmtfl. Epilogul este o scenă dureroasă, în contrast cu ceea ce pentru bătrâna întoarsă acasă, împreună cu copiii, pare a se fi întâmnlat. În faţa dărâmăturilor arse ale hanului, aceasta plânge cu „lacrimi alinătoare”: „Se vede c-au lăsat ferestrele deschise! zise ea într-un târziu. Simţeam eu că nu are să iasă bine: dar aşa le-a fost data!... Apoi ea luă copiii şi plecă mai departe”.

Finalul nu este o sancţiune morală, cum ar părea, căderea personajelor nu provoacă o satisfacţie, cum se pretinde, cât milă şi compătimire, mai grave decât orice sancţiune. Judecata bătrânei este un văl sub care vor continua să se desfăşoare multe drame de acest fel, căci

deznodământul acţiunii indică exact izvorul întregii tragedii pe care oamenii nu o pot evita în condiţiile date. Concluzia lui Slavici este, astfel, un protest moral, redactat într-un document de mare valoare artistică, într-o tragedie în care observatorul realist identifică destinul personajelor sale cu o anumită formă a vieţii sociale, specifică temelor prozei sale. (*Tragicul în „Moara cu noroc”*, în „Tribuna”, an. XVII, 15 martie 1973, nr. 11, p. 5.)

OVIDIU PAPADIMA: Începându-şi cariera de prozator prin poveşti – la care ştim cât ţinea – nuvelele lui de până la 1881 nu reprezintă o ruptură cu lumea de „vis limpede” a basmelor. Cu excepţia a doua dintre ele – *O viaţă pierdută* şi mai ales *Moara cu noroc* – nuvelele lui Slavici, chiar şi cele de mai târziu încă, au structura luminoasă şi finalitatea compensatoare a basmului. Sunt poveşti în care eroii, trecând prin grele încercări, ajung în final la fericirea concretizată mai ales prin căsătoria cu fiinţa dorită. Chiar şi *Popa Tanda*, cu aparentul ei idilism, a tot o poveste, în care eroul – după ce realizează aparent imposibilul – transformarea satului Sărăceni într-o aşezare rurală aproape utopică pentru vremile de atunci, în frumuseţea ei feerică – în final, trecând dincolo de pragul obişnuit al basmului, rămâne totuşi în lumina fericirii familiale. Cele două nuvele amintite ar părea că vin în contrazicere cu aceste afirmaţii. Dar să nu uităm că – după cum există în folclor dubletul legendă şi antilegendă – la fel se îmbină şi basmul cu antibasmul, nu ca o opoziţie ci ca o împlinire a lui, înlocuind albul cu negrul, dar tot cu aceeaşi finalitate etică: a demonstrării forţei binelui prin spectacolul nimicirii acelora care îl calcă în picioare. Folcloriştii germani numesc astfel de antibasme – de tipul *Scufiţei roşii* sau al *Caprei cu trei iezi* – *Wamungsmărchen*, poveşti-avertisment. *Moara cu noroc* creşte fires” din complexul de credinţe populare despre comori şi despre blestemele cu care au fost îngropate, aducând nenorocirea celor care nu aveau drept asupra lor. Şi nu e o întâmplare faptul că, în *Novelele* adunate în două volume, în anii 1892 şi 1896, *Moara cu noroc* e urmată de lunga nuvelă

Comoara, unde tema e aceeaşi, numai că strămutarea acţiunii în Bucureşti implică o altă mişcare psihică eroului ei. După cum iarăşi nu e o simplă întâmplare că *Paraschiv Ciulic*. – a doua parte a nuvelei *Vecinii* din aceeaşi ediţie – are mai. mult decât un final luminos, deşi iarăşi întâmplările nu se mai petrec în satele transilvănene. Desigur, ceea ce dă primelor nuvele ale lui Slavici un aer comun cu poveştile sale nu e propriu-zis respectarea structurii specifice a basmului – care persistă totuşi a fi, în amănuntele ei, cea a nuvelei – cât optimismul lor luminos şi, în ultimă instanţă, când eroul nu mai e un om de bine, finalitatea lor etică: credinţa că binele trebuie să învingă în lume, chiar când temporal pare înfrânt. Respectându-i finalitatea, nuvelele dintâi ale lui Slavici încorporează însăşi esenţa umană a poveştii. La această apropiere contribuie – aşa cum s-a remarcat de la început – solemnul cadru etnografic, plin de amănunte semnificative din viaţă, atunci când e vorba de lumea satelor transilvănene. Aceasta nu înseamnă că nuvelele lui Slavici ar fi mai mult expoziţii etnografice, aşa cum nuvelele istorice ale lui Odobescu par mai mult file de cronică şi evocări de erudit. Ceea ce dă nuvelelor lui Slavici o puţin obişnuită plinătate şi forţă de viaţă este profunda cunoaştere a sufletului omenesc în complexitatea lui şi în mişcările lui contradictorii. Această cunoaştere funcţionează în modul cel mai firesc, dând impresia că Slavici îşi creează personajele văzându-le dinlăuntrul lor. Comportamentul lor nu e întotdeauna logic – adesea chiar dimpotrivă, mai ales în ceea ce priveşte analiza sufletului feminin, în care Slavici rămâne un maestru – dar aproape niciodată, în marile lui reuşite artistice, nu dă impresia că ar putea să fie altul. Slavici se identifică cu personajele sale, fiind legat cu lăuntrul lor, cu felul lor de a gândi şi de a simţi, prin intime fire simpatetice. Iar acest fel de a gândi şi de a simţi e rezultatul unei observaţii şi meditaţii multiseculare asupra naturii umane. Slavici înfăţişează cu mijloacele artistice ale scriitorului citadin, analitic, ceea ce poporul exprimă aforistic prin zicătorile şi proverbele sale […].

Datorită acestei identificări, acolo unde ea funcţionează, Slavici merge direct la resorturile intime ale vieţii sufleteşti, cu o siguranţă care e a vieţii însăşi. Mişcarea greoaie a intelectului său, expresia apropiată de tonul plat al observaţiei fireşti, nu numai că nu reduc efectul artistic, dar îl potenţează chiar, fiindcă sunt aidoma cursului vieţii eroilor săi, în lumea satului transilvănean de atunci, în care istoria se desfăşura atât de lent şi de chinuit. Oamenii se schimbau în interiorul lor foarte puţin, dar meditau îndelung asupra constantelor vieţii. Acest ton meditativ al povestitorului popular constituie încă unul dintre efectele artistice ale prozei lui Slavici. […] Complexitatea sufletească a lui Slavici, finul său instinct de detectare a zonelor obscure ale psihicului uman, l-au făcut să fie pe măsura acestei dificile întreprinderi, de a îmbrăţişa în aceeaşi viziune a lumii şi tragicul şi luminosul din lumea lui contemporană. Iar înalta şi niciodată uitata lui conştiinţă etică a dat destinului eroilor săi acea aură fără de care oamenii nu ar fi decât bieţi viermi striviţi sau ocoliţi de pasul unei fiinţe uriaşe şi nevăzute pentru ei. S-a afirmat de multe ori că eşecurile lui Slavici – care sunt şi ele numeroase în epica lui – s-ar datora imixtiunii eticului, voinţei lui de a-şi demonstra convingerile morale. Dar marile lui reuşite – *Moara cu noroc*, *Popa Tanda*, *Pădureanca*, *Budulea Taichii* – stau toate sub acelaşi semn neclintit al meditaţiei asupra atitudinii elice a omului în lume. (*Ioan Slăviri*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, p. 412 – 414.)

MIRCEA ZACIU: În *Moara cu noroc* se pot separa cu uşurinţă trei straturi tematice. Cel dintâi, care trebuie considerat şi o „supratemă”, deschide fără echivoc nuvela, prin cuvintele bătrânei: „Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăţia, ci liniştea colibei tale te face fericit”. Monologul liminar poate fi interpretat şi ca o parataxă a naratorului, drama fiind proiectată în spaţiul unei dezbateri morale general-umane, în deplin spirit slavician. În final însă, bătrâna meditează din nou pe

marginea celor petrecute la han, subliniind amar-ironic ideea unei fatalităţi oarbe: „Simţeam eu că nu are să iasă bine; dar aşa le-a fost data”. Concluzia distinge aparenţa-intenţie moralizatoare, căci autorul sugerează subtextual incapacitatea psihologiei comune de a înţelege mobilurile reale ale catastrofei. Al doilea strat, sociologic, vizează procesul dezumanizării prin „chivernisire” malonestă, idee din care s-a bătut monedă curentă în toate interpretările secvenţe celei călinesciene. Observaţia realistului Slavici urmăreşte neîndoios şi un atare mecanism economico-social, fără ca acesta să fie dominant. El rămâne mai degrabă pretextul anecdotei tragice. Conţinutul ei trebuie căutat în altă parte: în fascinaţia ideii de forţă, în simbolul *puterii*, pe care-l reprezintă Lică Sămădăul. Personajul este polul de referinţă al problematicii autentice a operei: Lică reprezintă forţa în stare să sfideze legile divine şi umane, sigur în toate acţiunile ce întreprinde, acoperit de tutela complice a unui sistem social determinant istoriceşte, eliberat de orice cenzură interioară cât şi de teama oricăror precepte morale, de ideea „sancţiunii” sau a pedepsei instituţionalizate. Virulentă şi dezlănţuită, ascultând numai de impulsuri elementare, vitalitatea sa agresivă vrea să întârzie cât mai mult pragul stingerii, singurul de care simte o spaimă obscură, animalică şi pentru evitarea căruia nicio crimă nu-i pare zadarnică […]. Legea forţei e dominarea prin forţă, strivirea personalităţii celuilalt, declanşarea terorii, stăpânirea prin frică. Când descoperă slăbiciunea lui Ghiţă, când ştie că celălalt nu mai e decât o fantoşă în mâinile lui, îi strigă cinicul adevăr: „acu nu te mai las să picci; ai stat până acum din încăpăţânare; trebuie să stai de aici înainte de frică”. Toate celelalte personaje trăiesc rând pe rând seducţia demonică a lui Lică Sămădăul, care-i atrage şi-i rosp. rfce deopotrivă, dictându-le comportamentul şi angajându-le destinul. Pentru Ghiţă el reprezintă ispita malefică, tentaţia bogăţiei blestemate careta inima lui slabă şi şovăitoare, undg scrupulele şi lăcomia se anulează reciproc, îi prescriu cercul vicios al unei zbateri fără ieşire. Pentru întâia oară

în literatura noastră un raport existenţial „călău-victimă”, cu jocul complicat al imponderabilelor psihologice de o parte şi de alta, e rostit într-o analiză de o fineţe a intuiţiei magistrală, răscumpărând expresia bolovănoasă, asperităţile termenilor discursului. Ana trăieşte şi ea, prin Lică, revelaţia virilităţii subjugătoare, o atracţie frenetică şi iraţională, dezlegând-o pentru un moment de abandon din amara experienţă alături de un bărbat nevolnic […]. Pentru Pintea însuşi, Lică apare ca proiecţia propriei sale imagini reale, totodată prin conformism, în momentul când fostul puşcăriaş acceptase ordinea stabilită şi se făcuse – din teamă – instrumentul ei. Pintea urmăreşte pe Lică cu o ură rece şi calculată, vrând să distrugă în celălalt imaginea virtuală a altui eu, mai autentic. Gândul nebunesc ca Lică îşi asumase – sfidând cerul şi pământul – un destin în care el, Pintea n-avusese tăria să se avânte îi ghidează acţiunile, dar îi explică şi eşecurile.

Nu interesează aici dacă Slavici a pornit în construcţia personajului de la un caz real, dacă s-a inspirat (şi cât anume) din întâmplări consemnate în dosarele despre „lotrii” acelor vremuri. Intuind în Lică Sămădăul un simbol al forţei sălbatice, scăpată oricărui control, protejată de însăşi comunitatea care o generează, el viza mult mai departe. În mecanismul relaţiei Lică-Ghiţă, descifrăm o fabulă ce are pentru noi un alt ecou de experienţă istorică decât putea să trezească în cititorul de la 1881. Frica este liantul – magistral analizat – al tuturor personajelor nuvelei ea se insinuează pe nesimţite în relaţiile umane, le deteriorizează, le perverteşte, introducând suspiciunea, reacţiile paradoxale, rezolvările violente. Însuşi raportul dintre Lică şi grupul social se explică prin teama misterioşilor săi protectori de reţeaua de complicităţi şi culpabilităţi a unei „mafii” locale. Studiul lui Slavici surprinde explozia violenţei, ca fenomen social, dincolo de „anecdotă”. Ravagiile forţei şi duplicitatea laşităţii fricoase şi cupide se convertesc într-un simbol de premonitorii intuiţiei. Viziunea slaviciană ar fi putut să ia drept epigraf cuvintele marchizului de Cusine: „Frica e

molipsitoare, ca tristeţea”, întregind imaginea unei societăţi căreia colegii de generaţie ai prozatorului ardelean